

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL
DEĞİŞİM SÜRECİ ve KORUMA YÖNTEMLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA;
ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ**

Y. Mimar Özlem Atalan

FBE Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve Restorasyon Programında

Hazırlanan

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi : 22 Ekim 2008

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Can BİNAN (YTÜ)

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Cengiz CAN (YTÜ)

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Yegan KAHYA (İTÜ)

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Füsun Alioğlu (KHÜ)

Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Oguz Ceylan (MSGSÜ)

İSTANBUL, 2008

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	iv
RESİM LİSTESİ	sayfa v
ŞEKİL LİSTESİ	xii
ÇİZELGE LİSTESİ	xiii
ÖNSÖZ.....	xiv
ÖZET	xv
ABSTRACT	xvii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç.....	2
1.2 Kapsam	3
1.3 Yöntem	3
2. BOĞAZİÇİ’NİN FİZİKİ VE COĞRAFİ YAPISI	7
2.1 Konum	7
2.2 Topografya.....	8
2.3 İklim.....	9
2.4 Bitki Örtüsü	10
2.5 Jeolojik Yapı.....	11
3. BOĞAZİÇİ’NDE YERLEŞMELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	13
3.1 Antik Dönem’de Boğaziçi Yerleşmesi	13
3.2 Roma ve Bizans Dönemi’nde Boğaziçi Yerleşmesi	15
3.3 Osmanlı Dönemi’nde Boğaziçi Yerleşmesi	17
3.3.1 15. Yüzyıl’da Boğaziçi Yerleşmesi	17
3.3.2 16. Yüzyıl’da Boğaziçi Yerleşmesi	19
3.3.3 17. Yüzyıl’da Boğaziçi Yerleşmesi	21
3.3.4 18. Yüzyıl’da Boğaziçi Yerleşmesi	23
3.3.5 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başı Boğaziçi Yerleşmesi	27
3.4 Cumhuriyet Dönemi’nde Boğaziçi Yerleşmesi ve Yasal Süreçler.....	35
3.4.1 1920–1950 Yılları Arasında Boğaziçi Yerleşmesi	35
3.4.2 1950–1983 Yılları Arasında Boğaziçi Yerleşmesi	40
3.4.3 1983 Yılı Sonrası Boğaziçi Yerleşmesi.....	48
3.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	60
4. BOĞAZİÇİ’NDE, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞMESİNİN 16. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM SÜRECİ.....	63

4.1	18. Yüzyıl Öncesinde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci	63
4.1.1	18. Yüzyıl Öncesinde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri	63
4.1.2	18. Yüzyıl Öncesi Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması	67
4.1.3	18. Yüzyıl Öncesi, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları	69
4.2	18. Yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci	72
4.2.1	18. Yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri	72
4.2.2	18. Yüzyılda Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması	74
4.2.3	18. Yüzyılda, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları	78
4.3	19. Yüzyıl Ortalarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci	85
4.3.1	19. Yüzyıl Ortalarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri	85
4.3.2	19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması	87
4.3.3	19. Yüzyıl İlk Çeyreğinde, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları	94
4.4	19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci	115
4.4.1	19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri	115
4.4.2	19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması	118
4.4.3	19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başlarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları	121
4.5	20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci	146
4.5.1	20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri	146
4.5.2	20. Yüzyıl Başından Günümüze Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması	149
4.5.3	20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları	153
4.6	Bölüm Sonu Değerlendirmesi	182
5.	BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİ KORUMA YÖNTEMLERİ, ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ	201
5.1.1	Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerini Koruma Sorunları, Ortaköy-Kuruçeşme Sahili	201
5.1.2	Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerinin, Korumaya Yönelik Uluslararası Tüzük ve Kartalar Bağlamında İrdelenmesi	207
5.1.3	Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerini Korumaya Yönelik Temel Yaklaşımlar, Ortaköy-Kuruçeşme Sahili	210
5.1.4	Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridine Yönelik Koruma Yöntemleri	215
5.1.4.1	Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridine Yönelik Uygulama Önerisi	221
6.	SONUÇ	227

KISALTMA LİSTESİ

K.Ç.....	Kuruçeşme
O.K.....	Ortaköy
GEEAYK.....	Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS.....	Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi

RESİM LİSTESİ

sayfa

Resim 4. 1 Ortaköy Camisi, Robertson&Beato Fotoğrafi, 1856-57.	238
Resim 4. 2 Ortaköy Camisi, 1865-1870.	238
Resim 4. 3 Ortaköy Cami ve İskeleyi, Berggren Fotoğrafi ,1875.	239
Resim 4. 4 Ortaköy Cami ve iskeleyi, Abdullah Freres Fotoğrafi, 1890.....	239
Resim 4. 5 Ortaköy Camisi, Abdullah Freres fotoğrafi, 1890.....	240
Resim 4. 6 Ortaköy 1890 civarı.....	240
Resim 4. 7 Gönderilme tarihi 1900 olan, Ortaköy Camisi Kartpostalı	241
Resim 4. 8 Ortaköy Camisi kartpostalı.....	241
Resim 4. 9 Ortaköy Camisi kartpostalı.....	242
Resim 4. 10 Ortaköy Camisi, Esmâ Sultan Sahilsarayı ve yanındaki yalılar.....	242
Resim 4. 11 Ortaköy Camisi ve Esmâ Sultan Yalısı, 1914	243
Resim 4. 12 Çırağan Sarayı, Ortaköy Camisi, Esmâ Sultan Sahilsarayı ve yalılar kartpostalı, Abdullah Freres 1880-85	243
Resim 4. 13 Çırağan Sarayı, Ortaköy Camisi, Esmâ Sultan Sahilsarayı, Abdullah Freres, 1880-85.	244
Resim 4. 14 Ortaköy Camisi ve Çırağan Sarayı, Abdullah Freres Fotoğrafi, 1880-85.....	244
Resim 4. 15 Ortaköy Camisi	245
Resim 4. 16 Ortaköy ve Esmâ Sultan Yalısı, 19. yüzyıl sonu	245
Resim 4. 17 Yıldız'dan Beşiktaş meydanına inen yol, 1950'li yıllar.....	246
Resim 4. 18 Barboras Parkı kenarındaki yol, 1950'li yıllar	246
Resim 4. 19 Beşiktaş'tan Ortaköy'e giden yol, 1950'li yıllar	247
Resim 4. 20 Ortaköy'de Boğaz sahil yolu için genişletmeler ve Yıldız, 1950'li yıllar	247
Resim 4. 21 Dolmabahçe'den Beşiktaş meydanı, 1950'li yıllar	248
Resim 4. 22 Esmâ Sultan Yalısı'nın güney doğudan görünümü, 1975	248
Resim 4. 23 Ortaköy Sahili, 1974	249
Resim 4. 24 Ortaköy Camisi	249
Resim 4. 25 Ortaköy Camisi	250
Resim 4. 26 Ortaköy Camisi	250
Resim 4. 27 Ortaköy Camisi, 2006	251
Resim 4. 28 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006	251
Resim 4. 29 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006	252
Resim 4. 30 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006	252
Resim 4. 31 Ortaköy, Abdullah Kardeşler, 1880-1885	253
Resim 4. 32 OK.1'de yer alan sahil sarayı ile yanında yer alan yalılar, 1972.....	253
Resim 4. 33 Yangından önce Esmâ Sultan Sahilsarayı.....	254
Resim 4. 34 OK.1'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı zemin kat plan restitüsyonu	254
Resim 4. 35 OK.1'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı 1. kat plan restitüsyonu	255
Resim 4. 36 OK.1'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı 2. kat plan restitüsyonu	255
Resim 4. 37 OK.1'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı deniz cephesi	255
Resim 4. 38 Esmâ Sultan Yalısı kara cephesi	256
Resim 4. 39 1975 yangını sonrası Esmâ Sultan Sahilsarayı.....	256
Resim 4. 40 1975 yangını sonrası Esmâ Sultan Sahilsarayı iç görünümü	257
Resim 4. 41 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü	257
Resim 4. 42 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü	258
Resim 4. 43 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü	258
Resim 4. 44 Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın 1995 yılı restorasyonundan sonra, 2006	259
Resim 4. 45 Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın 1995 yılı restorasyonu, 2006.....	259
Resim 4. 46 OK.6'da yer alan yalı, 1981	260
Resim 4. 47 OK.6'da yer alan yalı, 1981	260

Resim 4. 48 OK.5, OK.6, OK.7 ve OK.8 yer alan yalılar, 1981	261
Resim 4. 49 OK.1’de yer alan Esma Sultan Yalısı ve OK.2 yer alan yalı, 2006	261
Resim 4. 50 OK2 ile OK8 arasında yer alan yalılar, 2006	262
Resim 4. 51 OK.5 ile OK.11 arasında yer alan yalılar, 2006	262
Resim 4. 52 OK.11’de Fehime Sultan Yalısı’nın deniz cephesi, 1974	263
Resim 4. 53 OK11’de Fehime Sultan Yalısı’nın batı cephesi, 1974	263
Resim 4. 54 OK11’de Fehime Sultan Yalısı’nın batı cephesi, 1974	264
Resim 4. 55 Fehime Sultan Yalısı’nın giriş holündeki tavan süslemesi, 1974	264
Resim 4. 56 Karakol ve Fehime Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami.....	265
Resim 4. 57 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 1992	265
Resim 4. 58 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı plan şeması.....	266
Resim 4. 59 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı plan şeması.....	266
Resim 4. 60 Kuruçeşme tütün depoları, 1950’li yıllar	267
Resim 4. 61 Boğaziçi sırt yolundan görünüş, 1950’li yıllar	267
Resim 4. 62 Büyükdere ile İstinye yolu 1950’li yıllar	268
Resim 4. 63 Boğaziçi Köprüsü, 1974	268
Resim 4. 64 Boğaziçi Köprüsü , 1974	269
Resim 4. 65 Boğaziçi Köprüsü, 1974	269
Resim 4. 66 OK.11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 2006.....	270
Resim 4. 67 OK.11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 2006.....	270
Resim 4. 68 Boğaziçi Köprüsü	271
Resim 4. 69 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 2006	271
Resim 4. 70 Hatice Sultan , 20. yüzyılbaşı.....	272
Resim 4. 71 Hatice Sultan plan ve vaziyet planı, 20. yüzyıl başı.....	272
Resim 4. 72 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı, 1956	273
Resim 4. 73 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı 1957	273
Resim 4. 74 Hatice Sultan Yalısı, 1956.....	274
Resim 4. 75 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı, 1956	274
Resim 4. 76 OK.12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı, 1973	275
Resim 4. 77 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı, 1992	275
Resim 4. 78 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı, 2006	276
Resim 4. 79 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı planı	276
Resim 4. 80 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı planı	277
Resim 4. 81 Karakol ve Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami.....	277
Resim 4. 82 Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami	278
Resim 4. 83 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı deniz cephesi.....	278
Resim 4. 84 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı kara cephesi.....	279
Resim 4. 85 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı kara cephesi.....	279
Resim 4. 86 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı kara cephesi.....	280
Resim 4. 87 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı kara cephesi.....	280
Resim 4. 88 OK13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı kara cephesi.....	281
Resim 4. 89 Fatma Sultan Yalısı alt kat plan restitüsyonu.....	281
Resim 4. 90 Fatma Sultan Yalısı üst kat plan restitüsyonu	282
Resim 4. 91 OK14’te yer alan yalı, Sebah Joaillier Fotoğrafı, 1880.....	282
Resim 4. 92 OK14- OK15’te yer alan yapılar, 1970	283
Resim 4. 93 OK14-OK15’te yer alan yapılar, 2006	283
Resim 4. 94 KÇ.1-KÇ.2’de Defterdarburnu’nda Kantemir’in Sarayı.....	284
Resim 4. 95 Neşedabad Sarayı, 18. yüzyıl sonu.....	284
Resim 4. 96 KÇ.1-KÇ.2’de Hatice Sultan Sarayı 18. yüzyıl sonu.....	285
Resim 4. 97 Neşedabad Sarayı Başağa Dairesi Ön Cephesi Restitüsyonu	285
Resim 4. 98 Neşedabad Sarayı Başağa Dairesi Ön Cephesi Restitüsyonu	286

Resim 4. 99 KÇ.1-KÇ.2’de Defterdarburnu’nda Neşedabad Sarayı, Dulong.....	286
Resim 4. 100 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı restitüsyonu	287
Resim 4. 101 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Restitüsyonu	288
Resim 4. 102 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi	288
Resim 4. 103 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi	289
Resim 4. 104 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi	289
Resim 4. 105 Defterdarburnu’nda Köşk, Fauvel, 1784-1892.....	290
Resim 4. 106 Defterdarburnu’nda Köşk Restitüsyonu.....	290
Resim 4. 107 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Zekiye Sultan Yalıları, 1900’lü yıllar	291
Resim 4. 108 Naime Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami	291
Resim 4. 109 Zekiye Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami	292
Resim 4. 110 1900’lü yıllarda basılmış kartpostalda Zekiye Sultan Yalıları.....	292
Resim 4. 111 KÇ.1-KÇ.2’de Zekiye Sultan Yalıları.....	293
Resim 4. 112 Ortaköy-Defterdar Burnu, Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880 civarı	293
Resim 4. 113 KÇ.1- KÇ.35 Kargopoulo fotoğrafı, 1850 civarı	294
Resim 4. 114 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880	294
Resim 4. 115 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier, 1880.....	295
Resim 4. 116 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier, 1880 civarı.....	295
Resim 4. 117 Ortaköy Camisi ile OK.16 arası yalılar, 1900’lü yıllar	296
Resim 4. 118 KÇ.1 ile KÇ.5 arası yalılar, Abdullah Freres, 1860 civarı	296
Resim 4. 119 KÇ.1-KÇ.5 arası yalılar, Abdullah Freres, 1860 civarı.....	297
Resim 4. 120 KÇ.3-KÇ.4 Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, KÇ.5- KÇ.6 Fazıl Efendi Yalısı, Vasıf Efendi Yalısı, Miralay Ali Sami Fotoğrafı, 1900’lü yıllar.....	297
Resim 4. 121 1920 Defterdar Burnu Mescidi, Kaptan-ı Derya Hasan Paşa.....	298
Resim 4. 122 KÇ.3-KÇ.4 Kaptan-ı Derya Hasan Paşa (Naile Sultan), KÇ.5-KÇ.6 Fazıl Efendi Yalısı, Vasıf Efendi Yalısı, Rauf Paşa Yalısı 1900’lü yıllar.....	298
Resim 4. 123 Defterdar Burnu, 1960 civarı.....	299
Resim 4. 124 Defterdar Burnu, 2006.....	299
Resim 4. 125 KÇ.6-7 Rauf Paşa ve Abdurrahman Paşa Yalısı	300
Resim 4. 126 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 19. yüzyıl sonu.....	300
Resim 4. 127 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 19. yüzyıl sonu.....	301
Resim 4. 128 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 20. yüzyıl başı.....	301
Resim 4. 129 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı’ndan iç detay.....	302
Resim 4. 130 Ethem Paşa Yalısı’nın plan restitüsyonu.....	302
Resim 4. 131 Ethem Paşa Yalısı’nın plan restitüsyonu.....	302
Resim 4. 132 KÇ.8 Mediha Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami	303
Resim 4. 133 Nazime Sultan Yalısı, 1900’lü yıllar	303
Resim 4. 134 Nazime Sultan Yalısı, 1910.....	304
Resim 4. 135 Nazime Sultan Yalısı, 1910.....	304
Resim 4. 136 Nazime Sultan Yalısı Vaziyet Planı	305
Resim 4. 137 Nazime Sultan Yalısı’nın zemin kat plan restitüsyonu	305
Resim 4. 138 Nazime Sultan Yalısı’nın üst kat plan restitüsyonu	306
Resim 4. 139 Tırnakçı Yalısı, William Henry Bartlett, 1840.....	306
Resim 4. 140 Ahşap Beylerbeyi Sarayı ile karşıdan Kuruçeşme ile Arnavutköy, W. H.Bartlett, 1840.....	307
Resim 4. 141 Tırnakçı Yalısı, Kargopoulo.....	307
Resim 4. 142 Tırnakçı Yalısı zemin kat plan restitüsyonu.....	308
Resim 4. 143 Tırnakçı Yalısı üst kat plan restitüsyonu.....	308
Resim 4. 144 Seniha Sultan Yalısı, 1880 civarı	308
Resim 4. 145 Seniha Sultan Yalısı, 1900’lü yıllar	309
Resim 4. 146 KÇ.15- KÇ.16-KÇ.17-KÇ.18-KÇ.19’de yer alan yalılar.....	309

Resim 4. 147 K.Ç.20.- K.Ç.21-K.Ç.22’de yer alan yalılar.....	310
Resim 4. 148 KÇ. 21- KÇ22’de yer alan yalılar, 1915-1920	310
Resim 4. 149 KÇ.22- KÇ27’de yer alan yalılar ve Kuruçeşme İskelesi	311
Resim 4. 150 KÇ.22’de yer alan yalı ve Aralık İskele	311
Resim 4. 151 Muhsinzade Yalısı Sebah&Joaillier fotoğrafı	312
Resim 4. 152 Muhsinzade Yalısı planı	312
Resim 4. 153 Muhsinzade Yalısı vaziyet planı	313
Resim 4. 154 Muhsinzade Yalısı rekonstrüksiyonu, 2002	313
Resim 4. 155 KÇ.39’da yer alan Bostancıbaşı Köşkü, Fauvel 1784-1892	314
Resim 4. 156 KÇ.37-KÇ.41’de yer alan Kargopoulo fotoğrafı, 1860 yılı civarı	314
Resim 4. 157 KÇ.20-KÇ.49 Sebah&Joaillier fotoğrafı, 1880 civarı.....	315
Resim 4. 158 Sarraf Burnu, Kargopoulo fotoğrafı, 1860 yılı civarı.....	315
Resim 4. 159 Kuruçeşme Koyu, 1880 civarı.....	316
Resim 4. 160 Sarraf Burnu, Abdullah Freres fotoğrafı, 1880 yılı civarı.....	316
Resim 4. 161 1903 gönderilme tarihli Arnavutköy Kartpostalı	317
Resim 4. 162 KÇ45-KÇ.50 Sebah&Joaillier fotoğrafı, 1880 yılı	317
Resim 4. 163 Kuruçeşme Koyu ve Kuruçeşme Adası.....	318
Resim 4. 164 1905 gönderilme tarihli Kuruçeşme Koyu ve adası	318
Resim 4. 165 Kuruçeşme Koyu ve Kuruçeşme Adası.....	319
Resim 4. 166 Kuruçeşme Koyu’nda guletler	319
Resim 4. 167 Kuruçeşme Koyu’nda guletler	320
Resim 4. 168 Kuruçeşme, 1915	320
Resim 4. 169 Kuruçeşme yangını, 1919	321
Resim 4. 170 Kuruçeşme yangını, 1919	321
Resim 4. 171 Kuruçeşme yangını, 1919	322
Resim 4. 172 Kuruçeşme yangını, 1919	322
Resim 4. 173 Arnavutköy, Akıntı Burnu	323
Resim 4. 174 Arnavutköy, Akıntı Burnu	323
Resim 4. 175 Arnavutköy	324
Resim 4. 176 Arnavutköy	324
Resim 4. 177 1908 tarihli Arnavutköy kartpostalı	325
Resim 4. 178 1907 tarihli Arnavutköy kartpostalı	325
Resim 4. 179 1901 gönderilme tarihli Arnavutköy kartpostalı	326
Resim 4. 180 Arnavutköy kartpostalı	326
Resim 4. 181 Akıntı Burnu.....	327
Resim 4. 182 Ortaköy ile Arnavutköy.....	327
Resim 4. 183 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı	328
Resim 4. 184 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı	328
Resim 4. 185 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı	329
Resim 4. 186 Kuruçeşme 1950’li Yıllar.....	329
Resim 4. 187 1950’li yıllarda Boğaz Sahil yolu.....	330
Resim 4. 188 Sahil yolu Akıntı Burnu	330
Resim 4. 189 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar.....	331
Resim 4. 190 KÇ.47 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1970.....	331
Resim 4. 191 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 1970.....	332
Resim 4. 192 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1970.....	332
Resim 4. 193 Kuruçeşme 1990 civarı	333
Resim 4. 194 KÇ.50’de yer alan Makbule Atadan Yalısı, 1978	333
Resim 4. 195 Makbule Atadan Yalısı’nın restorasyon öncesi,1978	334
Resim 4. 196 Makbule Atadan Yalısı’nın restorasyondan önceki içi, 1978	334
Resim 4. 197 KÇ.50’de yer alan Makbule Atadan Yalısı, 1993	335

Resim 4. 198 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1993.....	335
Resim 4. 199 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 1993.....	336
Resim 4. 200 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 2006.....	336
Resim 4. 201 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 2006.....	337
Resim 4. 202 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 2006.....	337
Resim 4. 203 Cemil Topuzlu parkı, Kuruçeşme, 2006	338
Resim 4. 204 Sarraf Burnu Arnavutköy, 2006	338

HARİTA LİSTESİ

	sayfa
Harita 4. 1 Boğaziçi, Katip Çelebi, 1608-1657.....	339
Harita 4. 2 Boğaziçi, Katip Çelebi, 1608-1657.....	339
Harita 4. 3 İstanbul ve Boğaziçi, 17. yüzyıl.....	340
Harita 4. 4 Ortaköy ve Arnavutköy, 17. yüzyıl.....	341
Harita 4. 5 İstanbul ve Boğaziçi, Petri Gylli, 1666.....	342
Harita 4. 6 İstanbul ve Boğaziçi, Petri Gylli, 1666.....	342
Harita 4. 7 Boğaziçi, W. M. Coronelli.....	343
Harita 4. 8 Ortaköy- Arnavutköy, W. M. Coronelli.....	343
Harita 4. 9 İstanbul, Grundrise von Constanti, 1715.....	344
Harita 4. 10 Ortaköy- Arnavutköy, Grundrise von Constanti, 1715.....	345
Harita 4. 11. Ortaköy-Arnavutköy, 18. yüzyıl.....	345
Harita 4. 12 İstanbul, 18. yüzyıl.....	346
Harita 4. 13 İstanbul, 18. yüzyıl ortası.....	347
Harita 4. 14 Ortaköy- Arnavutköy, 18. yüzyıl ortası.....	348
Harita 4. 15Ortaköy- Arnavutköy, Johann Baptist Von Reben, 1764.....	348
Harita 4. 16 İstanbul ve Boğaziçi, Johann Baptist Von Reben, 1764.....	349
Harita 4. 17 İstanbul Planı, T.C. Lotter, 1770.....	350
Harita 4. 18 Ortaköy- Arnavutköy, T.C. Lotter, 1770.....	351
Harita 4. 19 Ortaköy, Fr. Kauffer 1776-1786.....	351
Harita 4. 20 Fr. Kauffer 1776-1786.....	352
Harita 4. 21 İstanbul ve Boğaziçi, J.D.B. du Bocage, 1784.....	353
Harita 4. 22. Ortaköy- Arnavutköy, J.D.B. du Bocage, 1784.....	354
Harita 4. 23 Ortaköy-Arnavutköy, 1791.....	354
Harita 4. 24 Boğaziçi 1791.....	355
Harita 4. 25 İstanbul ve Boğaziçi, 1800 öncesi.....	356
Harita 4. 26 Ortaköy- Arnavutköy Osmanlıca, 1800 öncesi.....	357
Harita 4. 27 İstanbul ve Boğaziçi'nin Planı, T. Mollo, 1793-1802.....	357
Harita 4. 28 Ortaköy- Arnavutköy T. Mollo, 1793-1802.....	358
Harita 4. 29 Boğaziçi, Benar Sampierdarena(Oliver), Yaklaşık 1800.....	359
Harita 4. 30 Ortaköy-Arnavutköy, Benar Sampierdarena(Oliver), Yaklaşık 1800.....	359
Harita 4. 31 Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, Aubert, Yaklaşık 1800.....	360
Harita 4. 32 M. Bourgoulou'nun Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, 1803.....	361
Harita 4. 33 Ortaköy-Arnavutköy Planı, 1803.....	362
Harita 4. 34 Ortaköy-Arnavutköy Planı, Konstantin Kaminar, 1813.....	362
Harita 4. 35 Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, Konstantin Caminar, 1813.....	363
Harita 4. 36. İstanbul ve Boğaziçi Şehir Planı, Andreossy, 1813.....	364
Harita 4. 37 Ortaköy- Arnavutköy Planı, Andreossy, 1813.....	365
Harita 4. 38 Ortaköy- Arnavutköy Planı, Henry Colburn, 1829.....	365
Harita 4. 39. İstanbul ve Boğaziçi Şehir Planı, Henry Colburn, 1829.....	366
Harita 4. 40 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, 1840.....	367
Harita 4. 41 Ortaköy-Arnavutköy Planı, 1840.....	368
Harita 4. 42 Ortaköy-Arnavutköy Planı, R.Walsh, 1841.....	368
Harita 4. 43 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, R.Walsh, 1841.....	369
Harita 4. 44 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, 1851.....	370
Harita 4. 45 Ortaköy-Arnavutköy Planı, 1851.....	371
Harita 4. 46 Ortaköy Planı, Darülhalifet'ül Aliye ve Civarı, Moltke, 1852.....	371
Harita 4. 47 Darülhalifet'ül Aliye ve Civarı, Moltke, 1852.....	372
Harita 4. 48 İstanbul Haritası, 1878.....	373
Harita 4. 49 İstanbul, Mühendis Andon, 1878.....	373

Harita 4. 50 İstanbul J. Bartelemay, 1880-1890.....	374
Harita 4. 51 İstanbul, Belkıs Hanım, 1885.....	374
Harita 4. 52 Asitane-i Aliye (Kabartma) 1885.....	375
Harita 4. 53 İstanbul Limanı, Malumat Matbaası, 1896.....	375
Harita 4. 54 İstanbul Limanı Men' i Müsademe Haritası, Süleyman Asaf, 1895.....	376
Harita 4. 55 İstanbul Haritası 19. yüzyıl sonu.....	377
Harita 4. 56 Ortaköy-Arnavutköy Haritası, 19. yüzyıl sonu.....	378
Harita 4. 57 Ortaköy- Arnavutköy, Sabri Rıza, 1896.....	378
Harita 4. 58 İstanbul Boğaziçi, Sabri Rıza, 1896.....	379
Harita 4. 59 İstanbul Boğaziçi Haritası, Kiepert Kopyası, 1906.....	380
Harita 4. 60 Ortaköy-Arnavutköy Haritası, Kiepert Kopyesi, 1906.....	380
Harita 4. 61 İstanbul Boğaziçi Erkanı Harbiye Haritası, 1908.....	381
Harita 4. 62 Ortaköy-Arnavutköy, Erkanı Harbiye Haritası, 1908.....	382
Harita 4. 63 İstanbul Haritası, Tefeyyüz Kütüphanesi, 1908.....	383
Harita 4. 64 İstanbul Boğaziçi Haritası, 1911.....	384
Harita 4. 65 Ortaköy-Arnavutköy Haritası, 1911.....	385
Harita 4. 66 Ortaköy-Arnavutköy, Necip Bey Haritası, 1918.....	386
Harita 4. 67 İstanbul Haritası, Alexandre Raymond, 1919.....	387
Harita 4. 68 Boğaziçi Haritası, 1920.....	387
Harita 4. 69 Genel Harik Haritası, 1920.....	388
Harita 4. 70 Genel Harik Haritası, Ortaköy-Arnavutköy, 1920.....	389
Harita 4.71 Rumeli Ciheti Haritası, 1924.....	390
Harita 4. 72 İstanbul, E. Mamboury, 1925.....	391
Harita 4. 73 Pervititch, Ortaköy, 1927.....	392
Harita 4. 74 İstanbul Planı, A.Plathner, 1929.....	393
Harita 4. 75 İstanbul Planı, Harita Genel Müdürlüğü, 1932.....	394
Harita 4. 76 İstanbul Planı, K.M. Vasıf, 1935.....	395
Harita 4. 77 Ortaköy Kuruçeşme, 1946 yılı hava fotoğrafı.....	396
Harita 4. 78 1957 yılı haritasına göre yeni açılan yollar.....	397
Harita 4. 79 1957 yılı haritasına göre yeni açılan yollar.....	398
Harita 4. 80 İstanbul Haritası, Harita Genel Müdürlüğü, 1960.....	398
Harita 4. 81 Ortaköy Kuruçeşme, 1990 yılı hava fotoğrafı.....	399
Harita 4. 82 Ortaköy Kuruçeşme, 2006 yılı hava fotoğrafı.....	400

ŞEKİL LİSTESİ

	sayfa
Şekil 4.1 17. Yüzyıl'da Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	70
Şekil 4.2 18. Yüzyıl Başı Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	79
Şekil 4.3 18. Yüzyıl Sonu Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	80
Şekil 4.4 1814-1815 yılları Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	95
Şekil 4.5 19. Yüzyıl Ortaları Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	96
Şekil 4.6 1880-1905 yılları Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	122
Şekil 4.7 1918 yılı Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	154
Şekil 4.8 1950 yılı Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	155
Şekil 4.9 2007 yılı Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi.....	156
Şekil 4.10 1983 yılı Ortaköy-Kuruçeşme Öngörünüm Tatbikat Planı.....	157
Şekil 4.11 OK.1-OK.10 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	192
Şekil 4.12 OK.10-OK.14 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	193
Şekil 4.13 OK.14-KÇ.3. Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	194
Şekil 4.14 KÇ.3-KÇ.9 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	195
Şekil 4.15 KÇ.9-KÇ.14 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	196
Şekil 4.16 KÇ.14-KÇ.21 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	197
Şekil 4.17 KÇ.21-KÇ.29 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	198
Şekil 4.18 KÇ.29-KÇ.40 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	199
Şekil 4.19 KÇ.40-KÇ.50 Arasındaki Parsellerde Yapılaşmanın 17. Yüzyıldan Günümüze Değişimi.....	200
Şekil 5.1 Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi Korunmuşluk Durumu.....	226
Şekil 5.2 Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi Müdahale Önerisi.....	227
Şekil 5.3 Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşimi 19 yüzyıl Sonu Silueti	

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 4.1 19. yüzyıl ortalarında yapılaşma	185
Çizelge 4.2 19. yüzyıl sonlarında yapılaşma	187
Çizelge 4.3 19. yüzyıl sonlarında, ahşap ve kargir yapılar.....	187
Çizelge 4.4 1908-1920 yılları arasında yapılaşma.....	188
Çizelge 4.5 1950 yılında yapılaşma	190
Çizelge 4.6 1950 yılında ahşap ve kargir yapılar	190
Çizelge 4.7 2007 yılında geleneksel yapılar.....	190
Çizelge 4. 8 2007 yılında yapılaşma	191
Çizelge 4.9 2007 yılında geleneksel ahşap ve kargir yapılar.....	191
Çizelge 4.10 19. yüzyıl ortalarından günümüze değin, geleneksel ahşap ve kargir yapılar...	191

ÖNSÖZ

Tüm öğrenim hayatım boyunca bana, sürekli olarak maddi ve manevi açıdan desteklerini esirgemeyen sevgili anneme, babama, Dr.Nazan Atalan'a ve ailemin tüm fertlerine sonsuz teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Tez çalışmalarım sürecinde, bilgi ve katkılarıyla çalışmalarımda destek olan danışmanım Sn. Doç. Dr. Can Binan'a, Sn. Prof. Dr. Oğuz Ceylan'a, Sn. Prof. Dr. Füsün Alioğlu'na, Sn. Doç. Dr. Cengiz Can'a, Sn. Doç. Dr. Yegan Kahya'ya ve yardımlarını esirgemeyen Yıldız Üniversitesi Restorasyon Ana Bilim Dalı öğretim üyelerine teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmalarımda bana destek olan Prof. Dr. Metin Sözen'e teşekkür ederim.

Tez araştırmalarım sırasında bana destek ve yardımcı olan Sn. Prof. Dr.Ümit Serdaroğlu'nu ve Sn. Prof. Erkut Özel'i saygıyla anmak isterim. Başta Maltepe Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dekanı Sn. Prof. Aydın Esen, Mimarlık Bölümü Başkanı Yrd. Doç. Dr. Semra Tokay, Sn. Prof. Dr. Haluk Sezgin, Prof. Bora Damalı, Prof. Dr. İltel Büyükdıgan, Yrd. Doç. Dr. İsmail Günur, Sn. Mimar Vedat Çakırca olmak üzere tüm Maltepe Üniversitesi öğretim üyelerine ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

Özlem Atalan

Mimarlık, Doktora Tezi

Boğaziçi'nde, 17 yüzyıldan itibaren sahil şeridinde yer alan kıyı yapılarıyla ve köy içi yerleşimleriyle kendine özgü bir yaşam kültürü kurulmuştur. Bu kapsamda, Ortaköy ve Arnavutköy arasındaki Boğaziçi dilimine, 17. yüzyıldan itibaren pek çok sahilsaray ve sahilhane inşa edilmiştir. Özellikle bu sahil, 18. yüzyıldan itibaren hanedan ailesinin ve üst düzey ailelerin sahilsaray ve sahilhanelerine ev sahipliği yapmıştır.

Ortaköy ile Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan yalılar, özellikle 19 yüzyıl başından, 20 yüzyıl başına kadar farklı dönemler içinde yıkılmış, yanmış, el değiştirmiştir. Kuruçeşme koyundaki silüet değişimi, 19. yüzyıldan itibaren haritalarda, gravürlerde, fotoğraflarda net olarak görülmektedir. 19. yüzyıl başında Fauvel'in ve Melling'in resmettiği, 19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo'nun, Abdullah Freres'in, Sebah&Joallier'in ve 20. yüzyıl başlarında Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarındaki bu yapılardan günümüze, birkaç yalı kalmıştır. 20. yüzyıl başından itibaren, Ortaköy'den başlayıp, Kuruçeşme ve Arnavutköy'den geçen tramvay hattının döşenmesi, yalıların koruları ve arka bahçeleriyle olan ilişkilerine zarar vermiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise, Osmanlı hanedanına ve üst düzey ailelere ait sahilsarayların ve yalıların olduğu Ortaköy Kuruçeşme kıyı şeridi ile ilgilenilmemiş, bu yalılar satılmış ve yıkılmış, bazılarının arsaları ifraz edilmiştir. 1920'li yıllardan itibaren, kıyı şeridinde yer alan yalılar teker teker yanmış ve yıkılmış, yerleri kömür deposu olarak kullanılmaya başlamıştır.

1950'li yıllardan itibaren yapılan sahil yolu çalışmaları, daha sonraki dönemlerde çıkan yangınlar, tahripler, hatalı işlevlendirme ve restorasyonlarla kalan yalıların bir kısmı da zarar görmüştür. Çalışma alanında, 20. yüzyıl başı fotoğraflarında yer alan 66 adet yalıdan, 8 adet yalı günümüze ulaşabilmiştir. Bununla birlikte, Boğaziçi'nin doğal peyzajında da, 1950'li yıllardan bu yana bozulma yaşanmıştır. İki yakayı birbirine bağlamak amacıyla yapılan Boğaziçi Köprüsü'nün yapımıyla kıyıda yer alan köprü ayakları ve bağlantı yolları çevresinde kentsel yoğunlaşma başlamıştır. 1986 yılında, Kuruçeşme'de yer alan kömür depoları alan dışına çıkarılmıştır. Ancak tarihi ve doğal çevrenin korunmasına ilişkin özel bir yasası olmasına karşın, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajı zarar görmüştür.

Boğaziçi mimarisinin tarihsel süreç içinde edindiği kamusal imgesi ve kimliğinin sanat, kültür ve mimari ile yenilenmesi ve desteklenmesi önemlidir. Boğaziçi yalıları, koruları, köşkleri ve kültürü ile pek çok sembolik değerleri üzerinde taşımaktadır. Bu sebeple, Boğaziçi kültürel ve doğal peyzajının korunması ve sürdürülmesi desteklenmektedir. Boğaziçi'nin özgün dokusunu bozmadan yapılaşmak, tarihsel yapılaşmayı korumak ve güzelleştirmek ülkemizin geleceği için önem taşımaktadır. Bu bağlamda Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde, mevcut tarihi dokunun korunması, sayıları oldukça fazla olan uyumsuz binaların fiziksel ömürlerinin bitmesiyle veya daha önceden yerlerinden kaldırılmaları, yeşil alan ve rekreasyon alanlarının

yaratılması ve bu alanlarda kıyı şeridinin tarihsel kimliğinin ortaya çıkarılması gerçekleştirilmelidir. Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde belirlenen rekreasyon alanlarında bölgenin geçirdiği tarihsel dönemlerin zenginliğini ve değerlerini ifade edecek şekilde, yapı izleri ve yaşam biçiminin, araştırılacak çağdaş yöntemlerle vurgulanması, Boğaziçi'nin sanal ortamda teknolojiyle buluşturulması desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Boğaziçi, Yalı, Sahilsaray

JÜRİ:

1. Doç. Dr. Can BİNAN
2. Doç. Dr. Cengiz CAN
3. Doç. Dr. Yegan KAHYA
4. Prof. Dr. Füsün Alioğlu
5. Prof. Dr. Oğuz Ceylan

Kabul tarihi: 22.10.2008

Sayfa Sayısı: 406

ABSTRACT

A RESEARCH ON THE HISTORICAL CHANGING PROCESS OF THE COASTAL SETTLEMENT OF THE BOSPHORUS AND ITS CONSERVATION METHODS; ORTAKÖY-KURUÇEŞME COAST

Özlem Atalan
Architecture, Ph.D. Thesis

On the Bosphorus shores beginning from the 17th century, an original kind of living was formed with its palace, yalı, grove, recreation site, fountain and mosque building. On the Bosphorus section between Ortaköy and Arnavutköy, beginning from the 17th century, many coastal palaces and residences were built. This shore had especially been a host for the palaces of the dynasty family from the 18th century on.

Yalis located between Ortaköy and Kuruçeşme, especially from the beginning of the 19th century to the start of the 20th century, in various periods had been demolished, burned or had changed hands. The change of silhouette in the Bay of Kuruçeşme is seen clearly at the gravures, maps and photographs. From the gravures drawn by Fauvel and Melling at the beginning of the 19th century, from the photographs of Kargopoulo, Abdullah Freres, Sebah&Joaillier in mid 19th century and Miralay Ali Sami at the beginning of the 20th century, of these buildings only a few yalis are left to our day.

From the beginning of the 20th century on, the construction of the tram rails passing by Ortaköy and Arnavutköy, has cut the relation of yalis with their groves and backyards. In the Republican period, the coastal settlement of the Bosphorus was rather neglected where yalis and coastal palaces were sold, ran down or parcels divided. From 1920 on, the coastal residences were burned, demolished and their lots used as coal storage. From 1950's on, the coastal road construction, fires, destructions, wrong functional uses and restorations have damaged part of the remaining yalis. In the study area, of the 60 yalis that took place on the photos taken at the beginning of the 20th century, till our today, only 8 has survived. Besides from 1950 on there is a regression in the natural sight of the Bosphorus. With the construction of the Bosphorus Bridge, around the feet of the bridge along the coast and the connection roads and with the illegal emigrant settlements on the slopes, coal stores that were located in Kuruçeşme, were removed out of the area. However, although it has a special law for the conservation of the historical and natural environment, the natural and cultural peysage of the Bosphorus has been damaged.

It is important that the public image and identity of Bosphorous architecture, which was formed throughout the historical procedure, be backed and renovated by art, culture and architecture. The Bosphorus with its yalis, palaces, coastal residences, groves, kiosks and mansions, contains very important symbolic values. Therefore, the protection and continuity of Bosphorus' cultural and natural peysage must be supported. Structuring without spoiling the authentic structuring of Bosphorus, protecting the historical texture and making them even more beatiful bears great importance for the future of our country. Therefore, on the Ortaköy-Kuruçeşme coastal line, the consevation of the present historic pattern, by removal of inharmonious buildings, rather in great number, the creation of green spaces and recreational areas and the presentation of the historical identity shall be realised.on Ortaköy- Kuruçeşme coastal line in specific recreation areas, where the richness and values of the historical eras of

the past, from facade traces of buildings, and the way of living from gravurs can be searched and by contemporary methods be expressed. Hence, the meeting of the Bosphorus with technology in virtual environment shall be supported.

Keywords: Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy, Bosphorus, Yalı, waterside residence.

JURY:

1. Doç. Dr. Can BİNAN
2. Doç. Dr. Cengiz CAN
3. Doç. Dr. Yegan KAHYA
4. Prof. Dr. Füsun Alioğlu
5. Prof. Dr. Oğuz Ceylan

Acceptance date: 22.10.2008

Number of pages: 406

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'ndan önce, Hristiyanlığın ilk ve önemli merkezlerinden biri olan İstanbul, Doğu'ya giden seyyahların uğrak yerlerinden olmuştur. Türklerin fethinden sonra ise Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak, dünyanın önemli kültür ve medeniyet merkezi olarak göze çarpmaktadır. Bu dönemde Boğaziçi güzelliğiyle, Batılı gezgin ve ressamların başlıca ilgi odağı olmuştur. İki yanı tepelerle çevrili bu su yolu, kimi zaman göl, kimi zaman bir nehir görüntüsü vermiş, kimi zaman ise Boğaz'ın açıldığı bir deniz olarak muhteşem manzaralar oluşturmuştur. Boğaziçi, bu anlamda her dönem güzelliği ve doğasıyla, Osmanlı döneminden itibaren gelişen doğayla uyum içinde mimarisiyle dikkat çekmiştir. Birbirinden güzel yalılar, Boğaz'ın doğal güzelliğine insan emeğinin ve Osmanlı kültürünün katkılarıyla, güzellik ve değer katmışlardır. Günümüzde ise, İstanbul'un evrenselliğinin bir sebebini de Boğaziçi oluşturmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde pek çok kent su kıyısına kurulmuştur. Venedik, Amsterdam, Stokholm gibi kentler, bu örnekler içinde yer alabilir. Bu kentlerde insanlar doğaya yardım ederek, kentle birlikte kentin su yollarını yaratmış, kimi zaman denizle iç içe, kimi zaman denizden uzak bir yaşam tarzını benimsemişlerdir. İstanbul denizle iç içe tanımlanan bir kent olmuştur. Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul'da Marmara, Haliç ve Boğaziçi mimarisi denizle birlikte oluşmuştur. Kuban'ın (1998) da vurguladığı gibi, İstanbul denizle beraber oluşan tarihsel değerlerini kaybetmeden ve 1960'lı yıllardan sonra oluşmaya başlayan apartman, gökdelen ve gecekondü destekli kent boyutlarına ulaşmadan önce, deniz mimarisinin oluşturduğu kent karakterini korumuştur.

Osmanlı döneminden önce, Boğaziçi'nin ve deniz kıyılarının surlar dışında kullanılışı zordu. Geç Roma ve Bizans İmparatorlukları döneminde Boğaz'da saraylar, köşkler ve manastırlar yapıldığı bilinmektedir. Boğaziçi yerleşimi, insanların kendilerini emniyette hissedip surlar dışına yerleşmeye cesaret etmelerinden sonra, Osmanlı döneminde oluşmuştur. Osmanlı Dönemi'nden başlayarak denizle iç içe yaşamının konuta yansıyan simgesi, yalı olmuştur. Bizans ve Osmanlı döneminde, Boğaziçi kıyılarına sadece deniz yoluyla ulaşılmaktaydı. Deniz ulaşımının fiziksel güce dayalı, pahalı ve zaman alıcı olması nedeniyle, Boğaziçi yalıları genellikle saray mensupları ve zenginler tarafından inşa ettirilmiştir. Yalı kavramının içerdiği bir diğer nitelik, yazlık konut olmasıdır. Deniz kenarındaki yalılar, o dönemin ısınma koşullarında kışın oturmak için yapılmamışlardır.

16. yüzyılın başlarında sultanların bahçeleriyle başlayan Boğaziçi'nde yaşam, 17. yüzyılda

Evliya Çelebi anlatımlarına göre, aristokratik bir sayfiyeye dönüşmüştür. 18. ve 19. yüzyılda gelişen Boğaziçi kıyı mimarlığı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren yok olmaya başlamıştır. Bu süreçte pek çok yalı, koruma anlayışından uzak politikalarla yıkılmıştır. Boğaziçi'nin özel mimarisini yansıtan kıyı yerleşimi ve köy içlerinin özgün dokusu zarar görmüştür.

Günümüzde büyük ölçüde yok olan yerleşimlerden biri, Ortaköy ve Kuruçeşme kıyı mimari dokusudur. 17. yüzyıldan itibaren varlığı tespit edilebilen, 18. yüzyıldan itibaren gelişme gösteren Ortaköy ile Kuruçeşme sahil şeridi, çeşitli dönemlerde önemli sahil saray ve sahil hanelere ev sahipliği yapmıştır. 20. yüzyıl başlarına kadar gravürler ve fotoğraflarda kendini gösteren bu kıyı dokusu, 20. yüzyıl ilk çeyreğinden itibaren, yangın, tahribat, yanlış işlevlendirme gibi nedenlerle yok olmaya başlamıştır. Günümüzde Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşimi, geçmiş yüzyıllarda taşımış olduğu kültür varlıklarının pek azını yaşatabilmektedir.

1.1 Amaç

Ortaköy ve Arnavutköy arasındaki Boğaziçi dilimi, 17. yüzyıldan itibaren 20. yüzyıl ilk çeyreğine kadar, hanedan ailesinin saraylarına ve üst düzey devlet görevlilerinin yalılarına ev sahipliği yapmıştır. Bu süreçte, Ortaköy ile Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan yalılar farklı periyotlar içinde yıkılmış, yanmış yada el değiştirerek yenilenmiştir. Siluet değişimi, 19. yüzyıl başlarından itibaren haritalarda, gravürlerde, 19. yüzyıl ortalarından itibaren ise fotoğraflarda görülmektedir.

19. yüzyıl başlarında Ortaköy ile Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan Bartlett'in, Fauvel'in ve Melling'in gravürlerindeki yapılardan hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. 19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo'nun, Abdullah Freres'in, 19. yüzyıl sonunda Sebah&Joallier'in, Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarındaki yapılardan günümüze sadece "Hatice Sultan Yalısı", "Fehime Sultan Yalısı" ve "Esmâ Sultan Yalısı" ile birkaç küçük boyutlu yalı kalmıştır. Ortaköy-Defterdar Burnu kıyı şeridi ve Kuruçeşme Koyu'ndaki pek çok yalı çeşitli nedenlerle yitirilmiştir.

Hazırlanan bu tez çalışmasında:

- Bölgeye özgü kıyı yerleşim kültürünün, özgünlüğünün, karakter ve kimliğinin tarihsel süreç içindeki değişim dinamiği ile birlikte ortaya konması amaçlanmıştır. Bununla birlikte, bölgede tarih içinde varolmuş yalıların tespiti, bilgilerinin doğru olarak gün ışığına çıkarılması, tarihsel süreçte gösterdiği değişimin takip edilmesi amaçlanmıştır.
- Bölgedeki değişim sürecini ortaya koymak, bölge için yapılacak koruma, planlama ve

restorasyon çalışmaları için temel verileri ve koruma yöntemlerini oluşturmak amaçlanmıştır.

- Kıyı bölgesinin ve geniş kapsamda Boğaziçi'nin korunması ve geliştirilmesi üzerine, yapılacak koruma, restorasyon ve rekonstrüksiyonlar için temel yaklaşımları oluşturmak, bozulmaya neden olan tarihsel olgular ile günün koşullarına bağlı ihtiyaçları saptamak, fiziksel korumayı destekleyecek işlevsel, sosyokültürel, rekreasyona yönelik kentsel ihtiyaç ve koşulları belirlemek amaçlanmıştır.
- Araştırılan bilgilerle ve varılan sonuçlarla, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan sahilsaraylar ve sahilhanelerin mimari nitelikleri ile ilgili kaynaklarda yer alan farklı bilgilerin ve bazı hatalı yorumların düzeltilmesi amaçlanmıştır.
- Geniş kapsamda, Boğaziçi mimari kültürünün yeterince anlaşılabilmesi ve geçirdiği evrimlerin değerlendirilebilmesi amaçlanmıştır.
- Gerçekleştirilen çalışma basamakları ile Boğaziçi'nde tarihsel niteliklerini kaybetme sürecinde olan bölgelerin, korunması ve geliştirilmesi sürecinin desteklenmesi amaçlanmıştır. Boğaz'ın özgün niteliklerini büyük ölçüde yitirmiş semtlerinde yapılacak çalışmalarla, tarihi yerleşme karakterlerinin ortaya çıkarılması ve bu veriler desteğiyle, Boğaziçi Alanı için geçerli olabilecek temel koruma ilkelerinin ve yöntemlerinin oluşturulabilmesi hedeflenmiştir.

1.2 Kapsam

Boğaziçi kıyı yerleşiminde tarihi niteliğini ve özgün halini koruyan az sayıda yalı günümüze ulaşmıştır. Günümüzde büyük ölçüde yok olan yerleşimlerden biri, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin doğal ve kültürel peyzajıdır. Boğaziçi mimarisinin önemli örnekleri olan yalı ve sahilsarayları, 20. yüzyıl ilk çeyreğine kadar dikkat çekici bir şekilde değişim gösteren portresi ve mevcut kanunlar neticesinde ortaya çıkan koruma ve imar çalışmaları sebebiyle, araştırma alanı "**Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi**" seçilmiştir. Tez araştırmasında çalışma alanı "*Ortaköy'de Ortaköy Camisi'nden Arnavutköy'de Sarraf Burnu'na kadar yer alan kıyı şeridi*" ni kapsamaktadır.

1.3 Yöntem

Hazırlanan tez çalışmasında, Ortaköy'de Ortaköy Camisi'nden Arnavutköy'de Sarraf Burnu'na kadar olan kıyı şeridine ait görsel ve yazılı kaynaklar incelenmiştir. Araştırmalar, Kültür Bakanlığı Devlet Arşivi'nden, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Kütüphanesi ve Haritalar, Fotoğraflar Arşivi'nden, İstanbul Üniversitesi, İTÜ, Yıldız Teknik

Üniversitesi, Maltepe Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi kütüphanelerinden, Alman Arkeoloji Enstitüsü’nden, Hollanda Arkeoloji Enstitüsü’nden, Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü’nden, Beşiktaş Tapu ve Kadastro Müdürlüğü’nden, İrcica, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Koleksiyonları’ndan yapılmıştır.

Yazılı kaynaklar kapsamında; Bostancıbaşı Defterleri, seyahatnameler, Tapu ve Kadastro kayıtları ve çizimleri incelenmiştir. 17. yüzyıla ait “Evliya Çelebi Seyahatnamesi” ile Cahit Kayra ve Erol Üyepazarcı’nın “İkinci Mahmut’un İstanbul’u Bostancıbaşı Sicilleri” adlı kitabında yayınlanmış 1790 ile 1814–1815 tarihli Bostancıbaşı Defterleri, dönemlerine ait önemli kaynaklar olmuşlardır. Bununla birlikte araştırmalarda, Pardoe’in “The Beauties of the Bosphorus” adlı kitabı, Mevlüt Ceylan’ın “Gravür ve Seyahatnamelerle İstanbul” adlı kitabı ve bölgeye ilişkin diğer seyahatname kitapları incelenmiştir. Ayrıca İstanbul Sultanahmet Tapu ve Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi’nden alınan, 20. yüzyıl başlarından 1950 yıllara kadar ulaşılabilen tapu kayıtları ve belgeleri, kaynaklar içinde kullanılmıştır.

Görsel kaynaklar kapsamında, İstanbul ve Boğaziçi’ne ait gravürler, haritalar, fotoğraflar, hava fotoğrafları incelenmiştir. İlgili kıyı bölgesine ait harita, gravür ve fotoğraflar, “Atatürk Kitaplığı” ndan, “Alman Arkeoloji Enstitüsü” nden, “İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Arşivi” nden alınmıştır. Tezde kullanılan diğer haritalar Cahit Kayra’nın “Ortaçağ’dan Günümüze İstanbul Haritaları” kitabından alınmıştır. Ayrıca bu çalışmada, Sedat Hakkı Eldem’in “Boğaziçi Anıları”, “Boğaziçi Yalıları”, Orhan Erdenen’in “Boğaziçi Sahilhaneleri”, Doğan Kuban’ın “Kaybolan Kent Hayalleri Ahşap Saraylar”, Mustafa Sevim’in “Gravürlerle Türkiye”, İnan Kırac Vakfı’nın yayımladığı “Konstantiniyye’den İstanbul’a” adlı kitaplarında yer alan fotoğraflar, gravürler, rölöveler, restitüyon projeleri kullanılmıştır.

19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo ve Abdullah Freres fotoğrafları, 1880 yılına ait Sebah&Joailier fotoğrafları, 2. Abdülhamit dönemine ait (Yıldız Albümleri) 19.yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Miralay Ali Sami fotoğrafları ile Cumhuriyet Dönemi’nden günümüze değin çekilen fotoğraflar araştırmanın temelini oluşturmuştur. Kaynaklardaki Osmanlıca yazılar ve tarihleri Türkçe’ye çevrilmiştir. Bununla birlikte ilgili kıyı bölgesine ait yayınlanan, kişi veya kurum arşivlerinde ulaşılabilen kartpostallarda araştırılmış ve incelenmiştir. Yayınlanan “Max Fruchtermann Kartpostalları” kitabı, bu araştırmalar için önemli kaynak olmuştur. İlgili kıyı bölgesine ait kullanılan fotoğrafların ve kartpostalların temin edildiği kaynaklar, metin içinde ve resimlerin altında belirtilmiştir.

Kıyı şeridinin tarihsel gelişmesi ve değişmesinin takip edilebilmesi için, “Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu” arasındaki parseller, numaralandırılmıştır. Numaralandırma sisteminde, Sedat Hakkı Eldem’in “Boğaziçi Yalıları” kitabındaki sistem, (bu yayınlarında takip edilebilmesi amacıyla) kullanılmıştır. Ancak bu parsellerin zaman içinde ifraza veya birleşme işlemlerine uğraması sebebiyle, günümüzdeki ada ve parsel numaraları da belirtilmiştir. Bu kapsamda, 16. yüzyıldan bu yana ulaşılabilen tüm görsel ve yazılı kaynakların, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşimi, taranmış ve değerlendirilmiştir. Numaralandırılan parseller, yüzyıllara ve yıllara göre ayrılmıştır. Bu parsellerde varlığı tespit edilen saraylar, köşkler, sahilhanelerle ilgili bilgiler toplanmıştır. Bu bilgiler desteğinde, Ortaköy’de Ortaköy Camisi’nden Arnavutköy’de Sarraf Burnu’na kadar kıyı yerleşiminin gravürleri, fotoğrafları, haritaları, hava fotoğrafları kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu haritalarda Kuzey yönü belirtilmiştir. Ulaşılabilen belgelere göre dönemlere ait haritalar ve fotoğraflar kronolojisi katalogları oluşturulmuştur (Şekil 4.1- Şekil 4. 19). Ayrıca, mimari özellikleri tanımlanacak şekilde yakından fotoğraflarına ulaşılması sebebiyle, 19 yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait dönemin kıyı silüeti, Ortaköy Camisi’nden itibaren OK.1 parselden K.Ç.23 parsele kadar yer alan kıyı yapıları olarak çizilmiştir (Şekil 5.3).

Tezde ayrılan bölümler, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı silüetinde değişimin net olarak tespit edildiği tez kapsamında ulaşılabilen belgelere göre oluşturulmuştur. Tüm araştırmalar, analizler ve değerlendirilmeler çerçevesinde, çalışmanın ilk bölümünde tez araştırmasının amacı, kapsamı ve yöntemi tanımlanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde, Boğaziçi’nin fiziki ve coğrafi yapısı incelenmiştir. Bu bölümde Boğaziçi’nin konumu, topografyası, bitki örtüsü, iklimi ve jeolojik yapısı anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, Boğaziçi yerleşmelerinin tarihsel gelişimi ve yasal sürecin işleyişi anlatılmıştır. Bu kapsamda, Antik, Roma ve Bizans, Osmanlı dönemi ile Cumhuriyet sonrası, 1950–1983 yılları arası ve 1983 sonrası dönemleri araştırılmıştır. Bu bölümün bölüm sonu değerlendirmesinde Boğaziçi kıyı yerleşmelerinin tarihsel gelişimi ve yasal sürecin işleyişi irdelenmiştir. Dördüncü bölümde, Boğaziçi sit alanında Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yapılaşmasının 16. yüzyıldan günümüze değişim süreci incelenmiştir. Bu bölümde ayrılan dönemler, 18. yüzyıl öncesi, 18. yüzyıl, 19. yüzyıl ortalarına kadar, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arası ve 20. yüzyıldan günümüze kadar olan süreç olarak ayrılmıştır. Bu bölümün bölüm sonu değerlendirmesinde, Boğaziçi kıyı yerleşmelerinin ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilinin 16. yüzyıldan günümüze değişimi değerlendirilmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde, Boğaziçi kıyı yerleşmelerinin ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin sorunları değerlendirilmiş, Boğaziçi Kıyı yerleşmeleri korumaya yönelik uluslararası tüzük ve kartalar bağlamında irdelenmiştir. Ayrıca Boğaziçi kıyı

yerleşmelerini ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilini korumaya yönelik temel yaklaşımlar belirlenmiştir. Bu bağlamda, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine yönelik koruma yöntemleri tartışılmış ve bu kıyı şeridine yönelik uygulama önerisi getirilmiştir. Çalışmanın 6.bölümünde tez çalışması sonucunda, ulaşılan sonuç belirtilmiştir.

2. BOĞAZİÇİ’NİN FİZİKİ VE COĞRAFİ YAPISI

2.1 Konum

İstanbul, Avrupa ile Asya kıtaları arasında iki uç üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Bu uçlar, Avrupa kıtasında Çatalca, Asya kıtasında ise Kocaeli; güneyde Marmara ve Bursa, güneybatıdan Tekirdağ ve kuzeybatıdan Kırklareli illeriyle çevrelenmiştir. İstanbul, 28° 01’ ve 29° 55’ doğu boylamlarıyla, 41° 33’ ve 40° 28’ kuzey enlemleri arasında kalmakta ve İstanbul’un il toprakları toplam 5.512 kilometre karelik bir alanı kaplamaktadır. Boğaziçi, Karadeniz ile Marmara Denizi’ni bağlayan, kuzeydoğu-güneybatı yönünden uzanan dar su yoludur. İstanbul Boğazı, Karadeniz’i, Marmara Denizi’yle birleştirirken; Asya Kıtası’yla Avrupa Kıtası’nı birbirinden ayırmakta ve İstanbul kentini ikiye bölmektedir (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005, s.2,3, 146).

Yöre olarak Boğaziçi, dar anlamda güneyde Tophane-Salacak hattı ve kuzeyde Rumeli ve Anadolu Feneri arasındaki bölüm olarak değerlendirilir. Ancak doğal mekandaki kullanımların belirlediği bir Boğaziçi alanı yaklaşık 285.000–300.000 hektarlık bir çevreyi kapsamaktadır. Kocaeli ve Trakya yarımadalarını belirleyen Boğaziçi, 31 km uzunluğunda devam etmektedir. Boğaz’ın genişliği Karadeniz’e açılan yerde 3.600 m, Marmara’da 1.675 m.dir. Boğaz’ın en dar yeri 698 m ile Rumeli ve Anadoluhisarı arasında yer almaktadır (Çubuk, 1994, s.266).

Boğaziçi’nin kıyıları, birbirine koşuttur. Bu koşutluk Karadeniz girişinde görülmemektedir. Boğaz’da her burun karşısında bir körfez yada bir koy bulunmaktadır. Kara kısmında ise vadiler bulunmaktadır. Boğaz’ın akış yönü, genel olarak kuzeydoğu-güneybatı doğrultusundadır. Bu akış yönü, güneyde bir süre kuzey-güney doğrultusunda devam eder, Salacak önlerinde kuzeybatıya yönelir ve tekrar kuzey-güney doğrultusunda devam eder. Paşabahçe-Yeniköy hattından sonra kuzeybatıya yönelir, daha sonra kuzeydoğuya, güneybatıya ve batıya doğrulur (Darkot, 1953, s. 671).

Boğaziçi’ndeki tek ada olan Kuruçeşme Adası kıyından 160 m kadar açıktadır. Yüzölçümü 6.900 m² kadardır. Bugün adada kulübün yüzme ve kürek dallarındaki etkinlikleri yürütülmekte, sosyal tesisleri bulunmaktadır. Kulüp adanın güneyini 2.017 m²’lik, kuzeyini ise 1.052 m²’lik bir kordonla çevirerek içini yüzme havuzu haline getirmiştir (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005).

2.2 Topografya

İstanbul topraklarının büyük kesimi, yüksekliği az yayla yapısındadır. İl topraklarının %74,4'ünü kaplayan ve Boğaz ile iki bölüme ayrılmış olan yeryüzü şekilleri, Boğaz'ın doğu ve batısında simetrik değildir. Boğaz'ın batısında kalan platolar düz ve hafif dalgalı yüzey oluştururken, doğudaki platolar ise daha az gelişmiş dalgalı bir yüzey oluşturur. Sahilden sonraki kısımlarda eğim % 10'dan, % 30'lara kadar değişmektedir. Doğu yakasında eğim, %15'ten başlamakta, kuzeye doğru artış göstermektedir. Boğaziçi topografyası, Haliç ve Marmara Denizi'ne uzanan tepeler ve sırtlardan oluşur. Arazi topografyası, 150-200 m. yüksekte bulunan platolara dik olarak yükselmektedir. Boğaziçi'nde büyük tepeler, doğu yakasında bulunmaktadır. Bunlar arasında Büyük Çamlıca Tepesi (202 m) ve Yuşa Tepesi (201 m) sayılabilir. Bölgenin kuzeyinde, % 60'lara varan dik yamaçlar yer almaktadır. Batıda Rumelikavağı ve Sarıyer, doğuda Beykoz sırtları en dik yamaçlardır (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005, s.5).

Dar anlamda Boğaz ve çevresi, Boğaz'ın kuzey ayağından başlayarak iki yanda güneye doğru genişleyerek uzanan, kabaca üçgen şeklindeki alan olarak tanımlanabilir. Bu alanın tabanı Küçükçekmece-Tuzla arasındadır. Geniş anlamda İstanbul Boğazı ve çevresi, Terkos, Büyükçekmece ve Tuzla, Anadoluferi arasındaki alan olarak kabul edilmektedir. Boğaziçi çevresini oluşturan doğal alan, su ve yağış havzaları ile sınırlandırılmıştır. Buna göre, Boğaziçi doğal alanı sınırı, batıda Terkos Gölü'nden, doğuda Alemdağı ve Kayışdağı'na kadar genişlemektedir. Kabul edilen bu alan, fiziki faktörlere göre, 3. Jeolojik Zaman'da oluşan büyük bir akarsu olması nedeniyle, akarsu kollarının oluşturduğu doğal bir su havza alanıdır. Yaklaşık olarak batıda 88 km²'ye, doğuda 197 km²'ye ve toplamda 285 km²'ye yayılmaktadır (Çubuk, 1994, s. 266).

İstanbul Boğazı'nın deniz altı topografyası çukur ve tümseklidir. Boğaz'ın tabanı, güney-kuzey doğrultusunda 0,001 derece eğimlidir. Boğaz'ın derinliği, 50-70m arasındadır. Bu derinlik Beşiktaş ile Üsküdar ve Kuzguncuk arasında kendi ekseni boyunca uzanan, 25-30m seviyesinde bir sırt ve iki yan oluğa ayrılmaktadır. Boğaz'da, Kuzey yönünde Arnavutköy-Vaniköy arasındaki çukurun derinliği 106 m, Bebek ile Kandilli Burnu arasındaki ikinci çukurun derinliği 120 m.dir. Boğaz'ın giriş ve çıkış ucunda, en fazla 50 m derinliğinde birer eşik vardır. Boğaziçi'nde deniz altında sığıklar az sayıdadır. Bu sığıklar, Rumeli Feneri önünde "Öreke Taşı Sığılığı", Büyükdere karşısında "Umur Sığılığı" ile Beykoz ile Serinburnu ve Yeniköy ile İstinye arasında yer almaktadır (Agat, 1963, s.81).

Boğaz su yolu, Karadeniz ile Marmara Denizi arasındaki su değişimini sağlamaktadır. Havzaların hidrolojik özellikleri Boğaz'da farklı bir akıntı sistemine sebep olur. Boğaz'da akıntılar, yüzeyde ve altta olmak üzere iki çeşittir. Su değişimi, Karadeniz'den Marmara'ya yönelen üst akıntı ve Marmara'dan Karadeniz'e doğru olan, bir alt akıntı olarak gerçekleşmektedir. Boğazın akıntı hızı, Akıntıburnu-Vaniköy arasında en yüksek değere ulaşmaktadır. Hisarlar arasındaki akıntıya “Şeytan akıntısı”, Arnavutköy-Vaniköy arasındaki akıntıya “Maskara akıntısı” denir. Bu akıntılarının hızları bazen saatte 9–10 km.yi bulmaktadır(Agat, 1963, s.81-82).

2.3 İklim

İstanbul ili, kışları ılık ve yağışlı, yazları ise sıcak geçen ılıman iklim kuşağındadır. Kuzeyi Karadeniz, diğer bölgeleri Akdeniz iklimi etkileri göstermektedir. Hakim rüzgar yönü kuzey olmakla birlikte, bu durum hava ve mevsimlere göre değişiklik göstermektedir (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005, s.46).

Boğaziçi ve çevresinde, bölgesel ve yerel iklim koşulları görülmektedir. Bölgesel iklim, Akdeniz iklim koşullarını gösterir. İstanbul Boğazı ve çevresindeki bitki örtüsü, bölgesel ve yerel iklim koşullarının oluşumunda büyük rol oynamaktadır. Bölgede kışlar yağışlı geçmektedir. Tropikal ve kutbi hava kütleleri mevsimlik yer değiştirir. Kutbi cephe boyunca oluşan frontal faaliyet, mevsimlere göre değişen etki sahası, şiddeti ve frekansı ile değişimi belirlemektedir. Boğaz'da yazları sıcak ve kurak iklim koşulları görülür. Yazın kurak koşullar, haziran ayından ağustos sonlarına kadar hüküm sürer. En sıcak ay ortalamaları 23-25 C, mutlak maksimum sıcaklık 36-41 °C arasında değişmektedir. Kış ayları ılıman olarak geçmektedir. En soğuk ay ortalamaları 5-7°C arasında değişmektedir. Kuzeyden gelen kutbi hava kütleleri, soğuk hava, don ve kar getirmektedir. Boğaz'da kış döneminde toprak ısı, yüzeyde 5 °C'ye kadar düşmektedir (Çubuk, 1994, s. 268).

Boğaz'ın hava sirkülasyonu ve hakim hava hareketleri oldukça yoğundur. Bu hava hareketleri, kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda, Boğaz eksenine koştur biçimde meydana gelmektedir. İstanbul Boğazı'nın morfolojik yapısı, rüzgarları yönetecek bir oluk gibidir. Boğaziçi'nde bu hakim rüzgarlar iklimi belirlemektedir. Yazın serinlik, kışın soğuk ve kuru hava koşulları yaratan rüzgar, mayıs ayı başından ağustos ayı sonuna kadar esmektedir. Kışın ılımlı bir hava koşulu yaratan Lodos, yazın ise Marmara'da ısınarak boğucu bir rüzgar getirir. Hisarlardan itibaren kuzeye çıkıldıkça rüzgar, ısı, radyasyon, yağış, atmosferik kirlenme ve basınç iklim değişikliklerini oluşturmaktadır. Ayrıca bölgesel iklim koşulları yörenin nispi

konumu, yükseltisi, topografya özellikleri ve vejetasyon karakterleri ilişkili olarak değişiklikler gösterir. Boğaziçi'nde hisarlardan itibaren, kuzey yönünde yerel iklim özellikleri görülmektedir. Boğaz'da, kuzeyde Karadeniz kıyıları, ortada platolar sahası, güneyde Marmara kıyıları olmak üzere, üç yerel iklim tipi görülmektedir. Platolar sahasında, kış sühunetlerinin ve mutlak nemin en düşük olduğu, yıllık yağış etkisinin en yüksek ve yaz kuraklığının en hafif, yaz sıcaklığının en az yüksek olduğu yerel iklim tipi görülür (Çubuk, 1994, s.268).

Boğaziçi'nde nem oranı yüksektir. Yıl içinde nemlilik ortalaması % 74 ve aylık ortalaması %71-80'dir. Yaz aylarında yağmur az, Sonbaharda bolca görülür. Düşen yağmur miktarı kuzeyde fazla, güneyde azdır. Yağış miktarı kuzeye doğru, kuraklık ise güneye doğru artmaktadır. Boğaziçi'nde oldukça yüksek ısıya sahip olan deniz, kış aylarından itibaren soğumaya başlamaktadır. Soğuma, karadaki soğumadan yavaş olarak gelişir. Boğaz üzerinden geçen hava, bu sebeple daha sıcaktır. Kara ile temasta olan hava ve atmosferin yüksek kısımlarındaki hava soğuk kalır; iki farklı atmosferin ilişkisi sisi meydana getirir. Kuzeyde ortaya çıkan sis, güneye doğru inmekte ve genellikle ekim ayından, kasım ayı başına kadar devam etmektedir (Ağat, 1963, s.76).

2.4 Bitki Örtüsü

İstanbul ilinde, Akdeniz tipi bitkiler önemli bir yayılım göstermektedir. Bu bitkilerin; dış görünüşleri kısa, gövdeleri kalın, yaprakları sert ve koyu yeşil, toprak yüzeyleri az, kökleri derindir. Bu tip bitkiler, Marmara Denizi kıyılarını, boğazların her iki yakasını kaplamakta ve Karadeniz kıyısı boyunca yayılmaktadır (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005, s.24).

Boğaziçi'nin bitki örtüsü; doğal bitkilerden, koru, park ve bahçelerden oluşmaktadır. Floristik bileşim yönünde, farklı iki vejetasyon tipi arasında bir geçiş alanıdır. Bu örtü, Akdeniz ikliminden, Karadeniz iklimine geçiş özelliğini de göstermektedir. Boğaz'da ormanlarla birlikte, yoğun maki topluluğu görülmektedir. Bu formasyonun en önemli doğal türleri; kuşburnu, defne (*Laurus nobilis*), sakız (*Pistacia terebinthus*), eflatun-pembe çiçekli erguvan (*Cercis siliquatum*), katırtırnağı (*Spartium ternerum*), lobenler (*Cistus solvifolius*, *Ostrya villasus*), ateşdiken (Pyrausta coccinea), akçameşe (*Quercus lotifolius*), kermes meşesidir (*Quercus coccifera*). Boğaziçi'nde orman dokusu tür bakımından zengindir. İklim özelliklerine göre orman dokusu içinde, kestane, meşe, karaağaç, ıhlamur, dişbudak, akasya ağaçları yer almaktadır. Tarım arazilerinde mısır, çiçek, sebze yetiştirilmektedir (Çubuk, 1994, s. 268).

Boğaziçi'nin deniz ve kara ilişkisi, birbirini tamamlayıcı peyzajlar oluşturmaktadır. Boğaziçi topografyası gereği, kimi zaman göl kimi zaman nehir gibi farklı görünümde algılanmaktadır. Boğaziçi'nde uzak mesafe özellikleri dış peyzajı, yakın mesafe özellikleri iç peyzajı gösterir. Dış peyzaj, iki yakada yüksek tepelerden görülebilen ve Boğaziçi silüetini veren görsel özelliklerdir. Kıyıda hemen yükselen sırtlarda, Boğaz görüntüsü içinde önemli manzara terasları bulunmaktadır. Denizle birlikte tarihi yalılar ve kıyılar ile Boğaziçi peyzajı ve köy yerleşmelerinin özgün dokusundan gelen pitoresk görünüşler, Boğaziçi'nin iç peyzajını oluşturur. Boğaziçi'nde Kefeliköy-Kireçburnu arasında, Gümüşsuyu-Beykoz arasında, Çubuklu sırtlarında, İstinye Vakıf Bağları sırtlarındaki mekanlarda, Küçüksu-Kandilli sırtlarında, Beylerbeyi Nakkaştepe'de, Kuruçeşme sırtlarında, Ortaköy Defterdar Burnu sırtlarında çeşitli yüksekliklerde manzara terasları oluşmaktadır (Agat, 1963, s. 109).

2.5 Jeolojik Yapı

Boğaz oluşumuna ilişkin pek çok varsayım vardır. Bu varsayımlar dört grupta değerlendirilebilir. Birinci varsayım, Boğaz'ın, Karadeniz'in taşması sonucu aşınma ile ortaya çıkmasıdır. M.Ö. 270'li yıllarda yaşamış olan Strabon, Boğaziçi'nin, bir içdeniz olan Karadeniz'in taşan sularının aşındırması sonucu oluştuğunu belirtir. Boğaz'ın oluşumu ile ilgili bu yaklaşım 19.yüzyıl başına kadar hakim olmuştur. İkinci varsayım; volkanik patlama ile üçüncü varsayım Boğaz'ın tektonik hareketler sonucu, çökme sebebiyle kırılarak oluşma ihtimalidir. Dördüncü varsayıma göre, 3. Zaman'dan sonra günümüzdeki seviyesinden daha düşük seviyede olan Karadeniz'in 4. Zaman ortalarına doğru, nehir yataklarını istilası sonucu oluşunun genişlemesi ile oluşmuş olmasıdır. Bu varsayım en kuvvetli olanıdır. Bu varsayıma göre, yer kabuğunun jeolojik devirleri içinde Miosen Devri 3. Zaman sonunda, Marmara Deniz ile Boğazların bulunduğu yerlerde dağlık kara parçaları vardı. O dönemde varlığından söz edilen Sarmat Denizi ise, Macaristan'dan Aral gölü'ne kadar uzanmakta ve Terkos-Kilyos kıyılarından güneye uzanan bir körfezi oluşturmaktaydı. 3. Zaman sonu Pliosen Devri başında, Sarmat Denizi'nin çekilmesi sonucu karalar ortaya çıkmıştır. Nehirlerin yarattığı erozyon devri sonucunda, yükseltiler kaybolmuştur. Bu karalar, sert oluşumlar ve kuvarsit tepeler haline gelmiştir. Bu dönemde, Boğaziçi vadisi genişlemiştir. Pliosen Devri'nin ortalarında, arazi hareketleri ile peneplenlerin kuzey tarafı yükselmiş, bu sebeple güneye doğru eğim oluşmuştur. Bu eğim, nehirlerin hızını artırmış, aşındırma sonucu eski akarsu yatakları yamaçlarda teras olarak kalmıştır. Bu olayların sonucu olarak akarsu vadilerinin kırılması ile İstanbul Boğazı ortaya çıkmıştır (İstanbul Çevre Durum Raporu, 2005, s.8, Darkot, 1953, s.671; Çubuk 1994, s.266).

Anadolu yakasında Anadolukavağı'na, Avrupa yakasında Yenimahalle'ye kadar Boğaz'ın kuzey bölümü, 2. Jeolojik Zaman sonuna ait volkanik yapıdadır. Boğaz'ın diğer kısımları ise, 1. Zaman ortalarında oluşmuş devoniyendir. Kalker kayaların tepeleri, Akdeniz Bölgesi'nde görülen kırmızı killi topraktan oluşmaktadır. Boğazın çevresi ve platosu, yakın bir jeolojik zamanda kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda kubbeleşmiştir. Platonun üstünde yer alan vadiler dikkat çekmektedir. Vadi yoğunluğunun paleozoik düzeyinden fazla olduğu ve bütün vadilerin plato içine derin bir şekilde gömülerek onu parçaladıkları görülür (Agat, 1963, s.72).

Platoyu yaran vadilerin en önemlisi İstanbul Boğazı'dır. Boğazın her iki yakasında yer alan platolar, yükselti dağılımı yönüyle asimetrik durum göstermektedir. Kısmen deformasyonların, kısmen de litolojik farkların sonucu, Boğaz platosu içinde, batıda en yüksek bölümler Karadeniz kıyıları olmuştur. Boğaziçi, günümüzden yaklaşık 10.000 yıl kadar önce, günümüz su seviyesine ulaşmıştır. Boğaz yarığı, deniz kabarması (Flandre Transgresyonu) sonucu deniz suyu ile dolmuştur. Deniz suyunun bu yarığı doldurması ile sular altında kalan sahaların değişik morfolojik özelliklerine bağlı olarak, birbirinden değişik kıyı tipleri meydana gelmiştir. Kıyılar zamanla, kıyı olaylarının ve yerleşimlerin etkisi ile değişimlere uğramıştır. Boğaziçi'nin her iki yakasının kuzey ağzında, volkanik kayalardan oluşan platolar ve kenarlarında yüksek bölgeler görülmektedir. Boğaz'da kıyılar dik ve derindir, sığ topluluklar ve kayalık yoktur. Kıyı boyunca bazı vadilerin ağızlarında, akıntı nedeniyle gelişmemiş küçük deltalar bulunmaktadır. Yerleşmelerin büyük bir kısmı, bunlar üzerindedir. Genel olarak Boğaz kıyıları, sular altında kalan eski bir vadidir ve paleozoik temel üzerindeki bir plato içine gömüldüğü için "ria" olarak nitelendirilir. Haliç, İstinye, Tarabya koyları tipik birer riadır (Çubuk, 1994, s. 266).

3. BOĞAZİÇİ'NDE YERLEŞMELERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1 Antik Dönem'de Boğaziçi Yerleşmesi

Karadeniz (Pontus Euxinus) ile Marmara Denizi'ni (Propontis) birbirine bağlayan Boğaz, Bizans devrinde “Stenon” olarak isimlendirilmiştir. Osmanlı kaynaklarında Boğaz “Halic-i Bahr-i Rum”, “Halic-i Bahr-i Siyah”, “Halic-i Konstantiniye Boğazı”, “Macmaü'l Bahreyn”, “İstanbul Boğazı” ve “Boğaz” isimleriyle anılmıştır (Eyice, 1976, s.12, Artan, 1994, s.281).

Boğaziçi'nin İlk Çağ ve Bizans Dönemi topografyası ile tarihi, büyük ölçüde karanlık kalmıştır. İlk Çağ ile ilgili bilgiler genellikle mitolojik öykü ve söylencelerden oluşmaktadır. Bizans devri ise, kaynakların güvenilir olmaması, bu kaynaklarda adı geçen yer ve yapıların günümüzle eşleştirilememesi ve kıyıların doğal özelliklerinin değişmesi nedeniyle aydınlatılamamıştır. Boğaziçi hakkında bilinen en eski eser, Bizantion'lu Dionisos tarafından 2. yüzyılın sonlarına doğru yazılmış, “Anaplos Bosporu” dir (Eyice, 1976, s.5). Bu eserde Boğaz sahillerinde birkaç köy ve çok sayıda sunak olduğu yazılmıştır* (Salman, 2004, 18).

Boğaz, tarih öncesi dönemden başlayarak Asya'dan Avrupa'ya ve Avrupa'dan Asya'ya geçişte bir köprü görevi yapmış, her dönemde stratejik önemde bir bölge olmuştur. Bizans öncesi dönemde bir yerleşim alanı olmaktan çok, önemli bir geçiş alanıdır. İstanbul içinde ve çevresinde yapılan kazılarda, Paleolitik Çağ'a ait kalıntılar ortaya çıkarılmıştır. Küçükçekmece'nin kuzeyindeki Yarımburgaz Mağarası'nda bulunan Orta Paleolitik Çağ'a ait aletler ve buluntular, bu yörede balıkçılık ve avcılıkla geçinen insanların yaşadığı izlerini vermektedir. Anadolu yakasında Fikirtepe'de yapılan kazılarda, Kalkolitik Çağ buluntuları ortaya çıkarılmıştır. Burada yaşayan topluluk avcılık, balıkçılık ve gelişmemiş tarımla geçimlerini sürdürmekteydi. Kadıköy yakınlarındaki Kurbağalıdere kıyılarında görülen ve Troia'nın erken katmanlarıyla eş zamanlı olarak değerlendirilen buluntular, Kalkolitik Çağ'a aittir. Boğaz'a, M.Ö. bin yılında Traklar, Frigler ve Bitinyalılar yerleşmişlerdir. Megaralılar ise, M.Ö.7. yüzyılın ortalarında, İstanbul yarımadasının batı tarafında yaşamışlardır. Megara kolonisinin Boğaz girişindeki Akra'da kurulmasından önceki ilk Megara yerleşmesi, Bitinya kıyılarında denizle Kurbağalıdere arasında kalan Halkedon'da olmuştur. Halkedon (Kadıköy) ve Galata'da iki Megara kolonisinin bulunduğu bilinmektedir. Herodotos, Halkedon'un

---

* Fransız doğa bilgini ve gezgini Pierre Gilles, 1544-1547 ve 1550'de İstanbul'da bulunduğu sırada çok eski denizcilik kılavuzu olan bir belge bulmuş ve eseri olan “De Bosporo Thracio” adlı kitapta 1561'de yayımlamıştır (Eyice, 1976, s.5). Bizans Dönemi'ne ait kaynaklar; Eyice, 1976; P.Gyllius (çev. Erendiz Özbayoğlu), 2000; A. Dethier (çev. Ümit Öztürk), 2000 ve Janin, 1964 olarak gösterilebilir (Salman, 2004, s.18).

Bizantion'dan 17 yıl önce kurulduğunu belirtmiştir (Kuban, 2000, s.15).

Bizantion'lu Dionisios'a göre, Haliç'in sonunda Kidaros ile Barbisos'un ağızları arasında bir başka yerleşme vardı. Semistra Sunağı buradaydı. Bir başka yerleşmede Bizantion'un karşısında, bugün Galata'nın bulunduğu yerdeki Sykai yerleşmesiydi. Bu isim Yunanca'da incir sözcüğünden gelmektedir. Antik dönemin kaynaklarında, bu tepelerde incir ağaçları olduğu yazılmaktadır. Asya yakasında Boğaz'ın girişinde bulunan bir diğer yerleşme, Hrisopolisti. Pers egemenliği sırasında Bizantion'un tersanesi, sonradan Skutarion olarak anılmış Hrisopolis'teydi*. Hrisopolis, bugün Üsküdar Meydanı bölgesi olan, dolmuş bir koy çevresine kurulmuş küçük bir köydü. Burası aynı zamanda Halkedon'un limanıydı. Bizantion'a bakan Damalis Burnu'nda, burna adını veren bir inek heykeli vardı**. Hrisopolis'e sonraları Skutarion Kışlası inşa edilmiştir. Orta Bizans döneminde, Damalis Burnu açıklarında yer alan Arcla kayalığına Manuel 1. Kommenos bir küçük kale inşa ettirerek, Boğaz geçişini engellemeyi planlamıştır. Kuban'ın da (2000) belirttiği gibi, Manuel 1. Kommenos'un Arcla kayalığına yaptırdığı Kız Kulesi ve onun Boğazı zincirle kapatma düşüncesi, Boğaz'ın kentin uzantısı olarak görülmeye başladığının işareti olmuştur (Kuban, 2000, s.16).

Megara kolonisinin Boğaz'da kurduğu Bizantion kentinin en yüksek noktasında, koloninin merkezi konumunda olan ve içerisinde tapınak, hamam, tiyatro ve anıtların yer aldığı akropolis bulunmaktaydı. M.Ö.7. yüzyılın ortalarında Haliç'te bulunan Neorion ve Prosforion limanları, hem ticaret hem de yönetim ve askeri kullanım amaçlıydı. Neorion Limanı'nın sonunda, Haliç'e doğru kara surları ile deniz surlarının bileştiği noktada, büyük dairesel planlı bir kule vardı (Türkler, 2002, 10. cilt, s.543).

Megara kolonisinin önemli iki özelliği, iki tarihsel ticaret yolunun kesişiminde ve kolaylıkla savunulabilecek bir yerde olmasıydı. Avrupa yakasındaki bu yerleşme daha sonra Bizantion olmuş, diğerleri ise bağımsız kentler olarak Konstantinapolis'in dış mahallelerini, Osmanlı'nın Boğaz semtlerini oluşturmuşlardır. Karadeniz sahillerinde çeşitli ticaret kolonileri kuran eski Yunanlılar, Karadeniz'e çıkmadan önce geçit yerleri olan Boğaziçi'nde, adak yerleri ve mabetler yapmışlardır (Kuban, 2000, s16).

---

* "Skutarion" ismi bu bölgede barakaları bulunan imparatorluk muhafızlarının deri kalkanlarından (skitos=deri) gelmektedir (Kuban, 2000, s.16).

** Damalis" ismi Yunan döneminden kalmadır. Damalis Burnu'na dikilen antik inek heykeli Kuban'ın (2000) da işaret ettiği gibi "Io Efsanesi" nin anısına dikilmiş olabilir.

3.2 Roma ve Bizans Dönemi'nde Boğaziçi Yerleşmesi

M. S.196 yılında Roma İmparatoru Septimus Severus, Bizantion'un orijinal surlarını yıkarak, daha geniş bir alanı kaplayan, yeni bir sur inşa ettirmiştir. Bu dönemde yapılan hipodrom, anıtsal yapılar, ana arter ve meydanlar kentin içini, surlar ise yerleşmenin makro formunu göstermekteydi. Yeni surların yapılarak şehrin imar edilmesi, şehrin ilk planlı imarı sayılmaktadır (Artan, 1998, s.271).

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölününce, 1. Constantinus tarafından Doğu Roma İmparatorluğu'nun başkenti Bizantion'a taşınmıştır. Önceleri Roma ile ilişkilendirilen isimler kullanılmışsa da, Konstantinopolis ismi zamanla yaygınlık kazanmıştır. Bu dönemde yeni bir başkent yaratmanın gereği olarak genişleyen şehir için detaylı planlama çalışmaları yapılmış, Roma'nın kent yönetim şeması ve anıtsal mimari tarzı, Konstantinopolis'e taşınmıştır. İş, yönetim ve konut alanı olmak üzere, şehir batıya doğru genişlemiştir. Ancak şehrin kuşatılma korkusu, surların dışında yerleşmeyi engellemiştir. M.S. 400'lerde, Aziz İoannes Hrisostomos'a göre, Konstantinopolis'te 100.000'i Hristiyan olmak üzere, Yahudi ve paganlarla beraber, 150.000–200.000 civarında nüfus yaşamaktaydı. M.S. 542'de, veba salgınıyla Konstantinopolis'in nüfusu azalma göstermiştir. M.S. 640'ta, imparatorluğun hububat deposu olan Mısır, Araplar'ın eline geçmiş, 2 yüzyıl boyunca başkent in nüfusu azalmaya devam etmiştir (Artan, 1994, s.271).

Boğaziçi, çeşitli dönemlerde saldırılarla karşı karşıya kalmıştır. Bizans döneminin başlarında, Sasani ordusu Halkedon'u ele geçirerek Boğaziçi'nin Anadolu yakasında ordugah kurmuştur. M.S.717'de Arap donanması Boğaz'da üstlenmiş, M.S.813'te Bulgarlar Boğaz'ı yağmalamışlardır. M.S. 755'te, 5. Konstantinos şehir dışından getirttiği göçmenlerle İstanbul'u iskan etmek istemiş, 840'lardan itibaren kent tekrar canlanmaya başlamıştır. M.S. 860'a doğru Vikingler, Boğaziçi kıyılarını tahrip ederek Konstantinopolis'i kuşatmışlardır. 4. Haçlı Seferi kuvvetlerinin kenti ele geçirmeleri sonucunda, 1204'te Latin Krallığı kurulmuştur. Bu dönemde Boğaziçi 1. Baudoin'in yönetimine bırakılmıştır (Berger, 1994, 271).

Bizans döneminde Boğaziçi'nin şiddetli kışlar yaşadığı düşünülmektedir. M.S.401 ve M.S.739 ile M.S. 753/755 kışlarında, soğuk nedeniyle boğaz buzlarla kaplanmış. M.S. 762 (bazı kaynaklara göre 763 yada 764) yılında donan Karadeniz'den gelen buz kitleleri, boğazı kaplamıştır. M.S. 1011 ve 1232 yıllarında da Boğaz'da buz kitleleri görülmüştür (Eyice,1976, s.13).

Boğaz sahilleri boyunca bazı köy yerleşmelerinin, Bizans dönemindeki isimleri bilinmektedir. Beşiktaş “St. Mamas”, Ortaköy “St.Phocas”, Kandilli veya Vaniköy “Brochtoi” ve Çengelköy “Sophianos” isimleri ile Türk öncesi köyler olmuştur. “Sykai” ve “Hrisopolis”in doğal uzantısı sayılan, bugünkü Beşiktaş’ın yer aldığı, “Ayios Mamas” dışında Boğaziçi köyleri, kentsel yaşama katılmamışlardır. Ayios Mamas’ın daha önceki ismi “Diplokionion” dur. Ayios Mamas, kentte adına üç kilise yapılan bir azizdi. Ayios Mamas, Anadolu yakasına geçmek için kullanılabilecek en uygun semt olmuştur. M.S. 469’da büyük bir yangın geçiren semtte 1. Leon, kendi limanı olan bir saray ve hipodrom inşa ettirmiştir. Ayios Mamas’a, 813’te Krum Han komutasındaki Bulgar orduları saldırmıştır. Bulgarlar, kent çevresini harabeye çevirmişlerdir. Saraylara, manastırlara ve Boğaz’a bakan köylere zarar vermişlerdir. Tefofilos tarafından yeniden yaptırılan 1. Leon’un sarayı. 9. yüzyıldan sonra terk edilerek yıkılmıştır (Artan,1994, s.271).

Osmanlı döneminde Boğazın her iki yakasında kayıklarla yapılan bağlantının, Bizans döneminde nasıl olduğu hakkında bilgi sahibi değiliz. Kayıklarla geçişin Üsküdar-Galata veya Tophane ile birlikte daha yukarılarda da olabileceği, buralarda geçiş iskelelerinin bulunduğu ihtimali düşünülmektedir (Eyice, 1976, s.14).

Boğaziçi’nde Bizans döneminde çok sayıda av köşkü, villa, manastır ve kilise bulunmaktaydı. Av köşkü ve villaların zaman içinde manastır yada dini kurumlara dönüştüğü düşünülmektedir. Stratejik noktalarda ise, güvenlik amaçlı kaleler yapılmıştır. Bizans’ın güçlü dönemlerinde bazı köylerde yazlık saraylar, misafirhane, hapisane, düşkünler yurdu, hastane, cüzzamlılar evi gibi tesisler yapılmıştır. Iustinianos Dönemi’nde, kentte imar hareketlerinin artması ve harap kiliselerin yıkılıp yeniden yapılması, yerleşmelerin yoğunlaştığını göstermektedir. Avrupa yakasında 3 saray, 19 kilise, 16 manastır, 1 düşkünler evi, Anadolu yakasında 3 saray, 14 manastır, 11 kilise, 4 düşkünler evi ve 1 öksüzler yurdu var olduğu düşünülmektedir. Boğaz’ın batı yakasının, gür bitki örtüsü ile kaplı olması ve Anadolu yakasının korunmaya daha elverişli olması, yapılanmanın daha çok bu yakada yer almasına sebep olmuştur (Artan, 1994, s.271).

Boğaziçi, Bizans İmparatorluğu’nun son zamanlarında Bizans-Osmanlı-Ceneviz-Venedik arasındaki çatışmalara sahne olmuştur. Pelekanon Savaşı ile 1329’da Rum kasabaları (Pendik, Kartal, Hereke Kalesi ve Üsküdar) Orhan Gazi’nin eline geçmiştir. Üsküdar bölgesi İstanbul’un fethinden çok önce, Orhan Gazi (1324-1362) döneminde Hereke ve Pendik’in alınmasından sonra Türklerin eline geçmiş bulunmaktaydı. Osmanlı’nın Rumeli’ye yerleşmesi, 1354 tarihinde olmuştur. Cenevizliler ile Herakleon Kalesi’ni fethederken,

Osmanlılar güneyde Tsympe (Cinbi) Kalesi'ni fethetmişlerdir. Bu bölgeler, Osmanlı'nın Avrupa'daki ilk yerleşmeleri olmuştur (İnalcık, 2005, s.13).

Bizanslılar 1377'de Boğaziçi'nde, Venedik ve Cenevizliler ile savaşmışlardır. Türkler, 1391 ve 1402'de iki kez İstanbul'u alma girişiminde bulunmuşlardır. Anadolu yakasına yerleşen Türklerin Trakya'ya ve Rumeli'ye geçişleri, Boğaz'ı kontrol altında tutma çabaları, 1391'de 1.Beyazıt'ın Anadolu Kavağı'nın kuzeyinde Yoros Kalesi'ni Cenevizlilerden almasıyla başlamıştır. Türkler, daha sonra 1396'da Şile Kalesini ele geçirmişlerdir. Anadolu Hisarı yaptırıldıktan sonra Türkler, Kadıköy ve Üsküdar'a yerleşmişlerdir (Artan, 1994, s.271).

Kentte 11–12. yüzyıllarda 150.000'den fazla nüfus mümkün görülmemektedir. Latin döneminde (1204–1261) Haçlı ordularının yaptığı talan ve çıkan yangınlar sonucu nüfus gerilemiştir. 1261'le birlikte Paleologoslar'ın ilk dönemlerinde başlatılan inşa faaliyetleri ile canlanan nüfus sonraki dönemde, Bizans İmparatorluğu'nda olduğu gibi azalmaya başlamıştır. Cenovalılar, 14.yüzyılda dünya üzerinde Doğu ticaretini ele geçirerek Galata'ya sahip olmuş, Galata İtalyan kolonisi durumuna gelmiştir. Anadolu Yakası ise, Türklerin yerleşme alanı olmuştur. 14. ve 15. yüzyılda nüfus, Konstantinopolis'i ziyaret eden yabancı seyyahlara göre, 30.000–50.000 dolaylarındadır (Berger, 1994, s.271).

3.3 Osmanlı Dönemi'nde Boğaziçi Yerleşmesi

3.3.1 15. Yüzyıl'da Boğaziçi Yerleşmesi

2. Mehmet 30 Mayıs 1453'te, Konstantinopolis'i feth ettikten sonra şehri idari, iktisadi ve dini merkez yapmak için imar faaliyetlerini başlatmıştır. 15. yüzyılın başlarında Konstantinopolis'in nüfusu 50.000 kadardı. Bu sayı fetih sırasında kentten kaçış ile daha da azalmıştı. 15. yüzyılın ortalarında, Osmanlılar tarafından kuşatıldığında A. M. Schneider kentin 40.000 ile 50.000 arası bir nüfusa sahip olduğunu düşünmektedir (Berger, 1994, s.272).

2. Mehmet belirli bir sürede dönen her kaçağın evine yerleşmesine izin vermiştir. İmparatorluğun çeşitli yerlerinden Müslüman, Hristiyan ve Yahudileri zorunlu olarak İstanbul'a getirtmiştir. Ticari hayatın gelişmesi için tanınmış tacirleri kente getirmeye teşvik etmiştir. Haliç'i iskan etmiş ve vergi muafiyeti tanımıştır (Artan, 1994, s.272).

İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra, Boğaziçi'nde 15. yüzyılın ikinci yarısında, savunma amacı yanında rekreatif amaçlı yerleşimler de yapılmaya başlanmıştır. İstanbul Yarımadası dışında, yerleşme alanlarının gelişmesinde imparatorluğun barış ve savaş durumu ile devleti yönetenlerin düşünceleri önemli rol oynamıştır. İstanbul Türkler tarafından yeniden

imar edilirken, yerleşimler de sur dışı alanlara taşınmıştır. Fetihden sonra güvenlik kaygısının azalmasıyla imparatorluğun her yanından getirilen halk yoğun olarak sur içinde, Haliç kıyılarında ve yamaçlarında yerleştirilmiştir. Karadeniz'den, Sinop ve Samsun'dan gelen bazı Türkler, Galata surları dışında Boğaziçi'ne yerleştirilmiştir. Daha küçük olan grupların bazıları eski Bovis Forumu (Bugünkü Aksaray) çevresine, Ermeniler Sulumanastır'a, Rumlar Marmara kıyılarına yerleştirilmişlerdir (Kuban, 2000, s.188).

2. Mehmet döneminde (1451-1481) Boğaziçi'nde, Salıpazarı, Fındıklı, Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumelihisarı, Baltalimanı, Kefeliköy, Büyükdere yerleşim alanı haline gelmiştir. Tophane'den sonraki alanlarda yerleşimler seyrek iken, Beşiktaş yoğun bir semtti. Ortaköy'e Rum ve Yahudiler yerleşmiş, Kuruçeşme'de bir Türk mahallesi kurulmuş ve bir grup Rum azınlık da buraya yerleştirilmiştir. Arnavutköy'de daha önce var olan Rum köyüne, Türkler yerleşmiştir. 2. Mehmet, Bebek semtine bir cami yaptırarak burayı Türklerin yerleşimine açmış, Anadoluhisarı'na bir mahalle katıp, bir cami yaptırarak genişletmiştir. Bu dönemde Boğaz'ın denetimi hala önem taşımaktadır. Anadoluhisarı'ndaki yerleşme, 1. Beyazıt'ın (Yıldırım) 1397'deki İstanbul kuşatmasında, Karadeniz'den gelecek yardımı kesmek için inşa ettirdiği kalenin yapımında görev alan kişilerin ve ailelerinin iskanı ile doğmuştur. Fetih sonrasında kale içindeki bu yerleşme varlığını devam ettirmiştir. Rumelihisarı'ndaki kale içi yerleşmesi, daha sonraları kale dışına ilerlemiştir. (Artan, 1994, s.272).

Surların dışına yerleşme eğilimi, kıyılar boyunca yeni mahallerin kurulmasına, Eyüp ve Üsküdar gibi semtlerin gelişmesine sebep olmuştur. 2. Mehmet döneminde Üsküdar'ın Müslüman çoğunluğuyla önemli bir yerleşme olduğu görülmektedir. 1470'te Mehmet Paşa'nın, camisini Damalis Burnu arkasındaki yamaca inşa ettirmesi, ilk yerleşmelerin güneye doğru, Kadıköy yolu üzerindeki tepelerin çevresine kurulduğuna işaret etmektedir. 2. Mehmet döneminde Eyüp'te 8, Kasımpaşa'da 2, Galata'da 61, Boğaziçi'nde 7 ve Üsküdar'da 3 mahalle bulunmaktaydı. Bu tarihlerde mahallelerdeki ev sayısı da artmıştır. İlk Türk tersanesi, Galata'nın dışında Kasımpaşa'da bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, sultanın birkaç göz tersane ve bir Divanhane-i Kapudan Paşa ve bir cami inşa ettirdiğini belirtir. Osmanlı donanması 1. Selim döneminde (1512–1520) büyük bir gelişme gösterince, 16. yüzyılın ilk çeyreğinde Galata surlarından, Aynalıkavak Köşkü'ne kadar bölümde, tonozlu yada çatılı yaklaşık 150 atölyenin kurulduğu ve Haliç'in kuzey yamaçlarının tepeye doğru dolmaya başladığı düşünülmektedir (Kuban, 2000, s.210).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan nüfus sayımları

hane sayısı olarak, erkek nüfusuna göre yapılmıştır. 1478 yılında 5162 olan Hristiyan aile sayısı, 1489'da 5462'ye, Yahudi aile sayısı 1647'den 2491'e ulaşmıştır. Bu dönemin nüfus sayımlarına göre, kesin olmamakla birlikte, Hristiyan ve Yahudi hanelerinde artış gözlenmiştir (Çelik, 1996, s.20, Akbayar, 1985, s. 238).

3.3.2 16. Yüzyıl'da Boğaziçi Yerleşmesi

16. yüzyıl İstanbul'u, Kanuni Sultan Süleyman (1. Süleyman, 1520–1603) ile onu izleyen padişahlar dönemi, Klasik Osmanlı kültürünün imgesi olarak nitelendirilir. Kuban'a göre kentsel gelişim ve anıtsal oluşum ile konut mimarlığı arasında bir değerlendirme yapılırsa, klasik dönem 18. yüzyıla kadar uzatılabilir. Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasal, askeri ve ekonomik olarak geldiği en yüksek nokta, 16.yüzyıldır. Bu dönemde Mimar Sinan'ın yapıtları, Osmanlı anıtsal mimarlığının en önemli eserleri olmuştur (Kuban, 2000, s.244–245).

Boğaziçi'nde bu yüzyılda bahçe kent dokusu hakimdir. Kanuni Sultan Süleyman Boğaziçi'nde çeşitli kullanımlara yön vermiştir. Bu dönemde, Boğaziçi iskan edilmiş, bazı yerler geliştirilmiş, bazı yerler de yeni yerleşmeler olarak düzenlenmiştir. Haliç ve Boğaz kıyılarındaki yeni inşaatlar, 16. yüzyılın kentsel gelişiminin başlangıcı olmuş, kent bu yönde büyümeye devam etmiştir. Yüzyılın ikinci yarısında Boğaziçi'ndeki yerleşim alanları daha önceki dönemlerde olduğu gibi, birbirinden mesafelidir. Kıyılardaki camilerin çevresinde birkaç mahalle, bunların aralarında bağ ve bahçeler, yamaçlarda koruluklar vardır. Yerleşmeler vadi içlerinde ve tepelerin eteklerinde kurulmuştur. Tepelerdeki korularla, bahçelerin eteklerindeki bu doğrusal yerleşme eğilimi, Haliç'in kuzey yakası için de geçerli olmuştur (Kuban, 2000, s.254).

16. yüzyılda Boğaziçi'ndeki köylerde düzenli bir nüfus artışı gözlenmiştir. Bu artışı yönlendiren eğilim, sultanların ve onunla birlikte devletin ileri gelenlerinin, yazlık saray ve sahilsaraylarını Boğaziçi'ne yaptırmalarıyla başlamıştır. 2. Beyazıt döneminden itibaren, Beykoz'da saraya ait bahçe ve pavyon vardı. Kanuni Sultan Süleyman'ın Çengelköy'de şimdi Kuleli Kışlası'nın yerinde bir sarayı, 3. Murat'ın Kandilli'de birkaç kasrı bulunmaktaydı. Bu dönemde Anadolu kıyısında, Çengelköy ve Kuzguncuk gibi bazı köyler Hristiyan'dı. Kanlıca'da İskender Paşa'nın 1559-1560'ta yaptırdığı cami çevresinde Türkler yerleşmişti.

Boğaziçi'nin Avrupa yakasındaki köyleri, Anadolu yakasındaki köylere göre daha gelişmişti. Bu yüzyılda, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek ve İstinye Rum köyleriydi. İstinye'de kurulan Türk köyü, Türklerin Hristiyanlarla birlikte yaşamaya başladıklarına işaret etmektedir. Evliya Çelebi'ye göre Yeniköy, Kanuni Sultan Süleyman tarafından kurulunca için bu ismi almıştır.

1. Selim'in Bebek'te bir kasrı, 16. yüzyıl yazarı Feridun Bey'in Emirgan'da, 2. Selim'in Büyükdere koyunda bir bahçesi vardı. 2. Selim'in Dolmabahçe Sarayı, Beşiktaş ve Dolmabahçe'deki sarayların öncüsü sayılmaktadır. Bu dönemde Kaptan-ı deryaların sahil sarayları genellikle Beşiktaş'ta bulunmaktaydı. Sinan Paşa'nın, Osmanlı donanmasının sefere çıkış noktası olan Beşiktaş'ta bir konağı vardı. Beşiktaş Bizans döneminde olduğu gibi, bu dönemde de iki yaka arasında en kolay geçiş noktası olmuştur* (Kuban, 2000, s.255).

16. yüzyılın ortalarında 30.000 ile 40.000 arasında nüfusu olduğu düşünülen Üsküdar, büyük bir semt olmuştu. Mihrimah Sultan'ın 1548'de tamamlanan külliyesi, Anadolu yakasının ve Üsküdar'ın bu dönemdeki önemini vurgulamaktadır. Üsküdar'ın giderek artan önemi, Sinan'ın 1580–1589 tarihleri arasında, 3. Murat'ın annesi Nurbanu Sultan için yaptırdığı Atik Valide Külliyesi ile birlikte, bir kez daha görülmüştür. 16. yüzyılda, Üsküdar tepelerinin kuzey yamaçları üstünde yapılar bulunmaktaydı. Salacak'ta, Sarayburnu'nda ve Liman'a bakan kayalıklar üzerinde, devletin ileri gelenlerinin konakları vardı. Sultanların “Kavak Sarayı” olarak bilinen sarayı, Topkapı Sarayı karşısında tepelik burna inşa edilmiştir. 1. Süleyman için bir köşk olarak tasarlandığı düşünülen Kavak Sarayı, genişletilmiş ve 18. yüzyıl sonlarına doğru yıkılıp, yerine “Selimiye Kışlası” inşa edilmiştir. Roma döneminde, imparatorluk konutlarıyla ünlenen Fenerbahçe Burnu'nda 1. Süleyman tarafından bir sultan bahçesi ile bir kasır yaptırıldığı, 16. yüzyılda Feneryolu'nda sultan bahçelerinin yanında mescit ve sultan konutu çevresinde bir mahalle olduğu düşünülmektedir (Kuban, 2000, s.257).

16. yüzyıldan itibaren Boğaziçi'nde su yolu ulaşımı artmaya başlamıştır. Kayıklar ve peremelerin** sayısının artmaya başlaması, özel iskele ve kayıkhanelerin yapımını artırmıştır. 1565 tarihli bir belgede, Liman ile Üsküdar arasında halkın kullandığı iki peremenin olduğu yazılıdır. Özel ulaşımın bu seferlere göre daha yoğun olduğu düşünülmektedir (Gökbilgin, 1994, s.672).

Fetihten sonra İstanbul'un yeniden inşasında amaç, Müslüman cemaatlerin İslam'ın

---

* Beşiktaş'taki iskele'nin, 1472'de 2. Mehmet'in Doğu Anadolu ve Batı İran'da egemenlik kuran Uzun Hasan'a karşı yapacağı seferde, orduyu filikalarla karşıya geçirmek için yapılmış olma ihtimali vardır.

** “Pereme” yolcu taşıyan kayıktır. Denizde seyreden, insan ve eşya nakline mahsus olan iki başı sivri uzunca teknedir. Bunların “yelken kayığı, piyade kayığı, ateş kayığı, odun kayığı, pazar kayığı, hünkar kayığı, saltanat kayığı” gibi çeşitleri vardır. “Piyade kayığı” yolcu taşıyan kayıklara denir. Bunlara kürek çekenlerin adetlerine göre “bir çifte, iki çifte, üç çifte” gibi isimler verilir. Her iskelede birçok piyade kayığı bulunur. Bunlar dört, beş kişi taşıyabilirler. Ricalin ve zenginlerin kayıkhanelerinde bunlardan bir tane veya birkaç tane vardı. İstanbul ile Boğaziçi'nin köylerinde, yirmi otuz kişi taşıyacak, aynı zamanda bazı erzak ve eşya nakledecek, her biri tek kürek çeken, altı veya daha fazla hamlacısı olan kayıklar kullanılırdı. Bunlara “Pazar kayığı” denirdi (Atasoy, 2004, s.45).

gereklerine göre yaşayabileceği bir kent yaratmak isteği olmuştur. Kentin fiziki yapısının Müslüman halkın kurallarına göre düzenlenmesi amacıyla, emlak sahiplerinin taşınmaz mülkleri ve toprakları belirli koşullarda kullanılmak üzere vakıflara devredilmiştir. 1546–1596 yılları arasında İstanbul'daki vakıf sayısı 1594'ten 3180'e çıkmıştır (Kuban, 2000, s.209). Kentin nüfusu 1477'de 16.326 haneden, 1535 yılında 80.000 haneye çıkmıştır. Nüfus artışı 16. yüzyıl boyunca hızla artmış olmasına rağmen, Müslüman ile gayrimüslim oranı sabit kalmıştır. 1477 ve 1535 sayımlarında Müslümanlar nüfusun % 58'ini, Hristiyanlar %32'sini, Yahudiler ise %10'unu oluşturmuşlardır (Çelik, 1996, s.20).

1550'li yıllarda, Sinan Paşa'nın hekimi Villalon'lu Cristobal'a göre, İstanbul'da 40.000 Hristiyan, 4.000 Yahudi, 60.000 Türk evi ve bunun dışında 10.000 banliyö evi vardı. Banliyöler dışarıda bırakılınca 104.000 ev, yaklaşık 410.000 ile 520.000 arasındaki nüfusa denk gelmekteydi. Bu dönemdeki nüfus oranı Müslümanlar %57.7, gayrimüslimler %42.3'tü. Bununla birlikte, Ömer Lütfü Barkan'a göre 1520 ile 1535 yılları arasında, 46.635 Müslüman hanesi, 25.292 Hristiyan hanesi ve 8.070 Yahudi hanesi olmak üzere, toplam yaklaşık 400.000 kişilik bir nüfus olduğu belirtilmektedir (Mantran, 1986, s.47).

3.3.3 17. Yüzyıl'da Boğaziçi Yerleşmesi

Boğaziçi 17. yüzyılda, iki yakasında pek çok köyü barındırmaktaydı. Bu köyler, camiler, kiliseler, havralar ve ahşap evlerle, kıyılarda yalılar, kasırlar ve saraylardan oluşmaktaydı. Ayrıca Boğaziçi'nde çok sayıda bahçe, meyvelik koru ve park bulunmaktaydı. Bu döneme ait evler, saraylar ve kasırlar neredeyse bütünüyle yıkılmıştır. Evliya Çelebi'nin söz ettiği Boğaziçi'deki yalılarından, günümüze sadece Amucazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın divanhane bölümü kalabilmiştir.

17. yüzyılda Avrupa yakasında Kuruçeşme, Arnavutköy, Yeniköy, Tarabya, Büyükdere, Asya kıyısında Çengelköy, Kuzguncuk ve Üsküdar Rumların yoğun olarak yaşadığı köyler olmuşlardır. Bu köylerde oturan Rumların bazılarının, Türk fethinden önce yaşayanların ardılları olduğu düşünülmektedir. Evliya Çelebi ise, bu dönemde Arnavutköy'de yaşayan Rumları, Trabzon kökenli Rumlar olarak değerlendirmiştir (Mantran, 1986, s.44–57).

17. yüzyılda Eremya Çelebi'ye göre, Yahudilerin oturduğu kent içi ve dışı mahalleler, Ayazma Kapısı, Balat, Ayvansaray, Cibali, Tekfursaray, Hasköy, Kasımpaşa, Galata ve Mumhane ile Boğaziçi'nde Beşiktaş, Ortaköy, Kuzguncuk ve Üsküdar sayılabilir. İstanbul'da 17. yüzyılda Ermeniler'in yaşadığı mahalleler; Samatya, Yenikapı'dan Kumkapı'ya kadar olan alan, Balat, Topkapı, Haliç'in kuzey kıyısındaki Hasköy, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme

ve Üsküdar'dır (Mantran, 1986, s. 61).

17. yüzyılda Türkler, Kuruçeşme dışında Avrupa yakasında Bebek'ten itibaren, Anadolu yakasında ise Çengelköy'den kuzeye doğru tüm köylere yerleşmişlerdir. Bununla birlikte, Anadolu Kavağı, Rumeli Kavağı, Anadoluhisarı ve Rumelihisarı çevresindeki yerleşim yerleri tamamen Türk yerleşimleri olmuştur. Bu yüzyılda Türkler ve üç büyük azınlık grubu dışındaki, diğer nüfus unsurları da İstanbul'a yerleşmiştir. Bunlar arasında Arnavutlar, Mısırlılar, Çingeneler, Moldovyalılar ve Ulahlar sayılabilir. Arnavutlar, Boğaz'da Arnavutköy'e adını vermişlerdir. Ancak Arnavutların yerleştikleri mahalleler hakkında net bilgiye ulaşılamamıştır (Mantran, 1986, s. 51).

İstanbul 17. ve 18 yüzyıllarda, 15. ve 16. yüzyıllardaki gelişme çizgisine devam etmiştir. Bu yüzyıllarda imparatorluğun iktisadi gücü azalma göstermiş olmasına rağmen, İstanbul'da nüfus artmaya devam etmiştir. 17. yüzyıla ait resmi nüfus sayım verisi yoktur. Ayrıca bu döneme ait yabancı seyyahların bilgileri de net değildir. Ancak 17. yüzyıla yaklaşırken İstanbul nüfusunun 500.000'e yakın olduğunu belirtilmiştir (Kuban, 2000, s. 273). Bununla birlikte, yabancı seyyahlara göre 17. yüzyılda, İstanbul ve kazalarında 700.000 ile 800.000 arasında bir nüfusun yaşamakta olduğu tahmin edilmektedir*. Bu dönemde Boğaziçi, Haliç ve Üsküdar genişlemiş, nüfusun % 40'a varan kesimi sur dışına taşınmıştır. Evliya Çelebi göre, asıl İstanbul'da 9990 Müslüman mahallesi, 304 Rum mahallesi, 657 Yahudi mahallesi, 27 Ermeni mahallesi bulunmaktaydı. Toplam 1005 gayrimüslim mahallesi olarak belirtilen bu sonuçlar, Mantran'a (1986) göre tereddütlüdür ve bu dönemde 1'e 10'luk bir orandan daha fazla azınlık yaşamaktadır (Mantran, 1986, s. 51).

17. yüzyılda Boğaziçi halkı bahçıvanlık, meyvecilik, sebzecilik, balıkçılık ve denizcilik ile geçimlerini sağlamaktaydı. Rumeli Kavağı ve Sarıyer'in kirazı, Anadolu Kavağı'nın armut ve kestanesi, Ortaköy'ün enginarı meşhurdur. Bu dönemde, Arnavutköy ve Yeniköy peksimet üretim merkezleri olmuşlardır. 17. yüzyılda Yeniköy ve Sarıyer gibi köylerde, aynı zamanda ticaret gemilerinde çalışan denizciler oturmaktaydı. İstinye koyunda tekne ve kayık tamiri yapılmaktaydı. Rumelihisarı ve Beşiktaş ise, bu yüzyılda kayıkçı veya sandalcı köyleridir. Bu köylerden karşıya, insan ve hayvan geçişi yapılmaktadır (Mantran, 1986, s.85).

Boğaziçi'nin gelişmesi ile birlikte deniz taşımacılığı da ilerlemiştir. 16. yüzyıldan itibaren

---

* Yüzyılın başında Sandys, yarısı Türk, yarısı gayrimüslim olmak üzere, İstanbul'da 700.000 kişilik nüfus yaşadığını belirtirken, 1640'da Venedik balyozu Alvise Contarini, İstanbul nüfusunun bir milyonu aştığını yazar. 1681'de bir başka balyoz Pietro Civrano nüfusun 800.000 civarında olduğunu yazmıştır (Mantran, 1986, s.49).

kent yöneticileri yeni iskeleler açmışlardır. Kayıkçılar, iskelelerin kütüklerine kaydedilmiştir. Günümüze ulaşmış 1587 tarihli bir belge, İstanbul’da kayık ücretlerinin fiyatlandırılmasıyla ilgilidir*. 1577 tarihli bir belgede, peremeciler kethüdası Mehmet’e gönderilen hükümde, peremelerin izinsiz satılmaması emredilmiştir. 1600 tarihli narh defterinde, peremelere ödenecek ücretler belirtilmiştir. 1640 tarihli narh defterinde, peremelerin ücretleri “Es’ar-Kayıkciyan” başlığı altında daha genişleterek verilmiştir. 1680 tarihli bir belgede ise, limanda 1444 pereme işletildiği yazılmıştır (Atasoy, 2004, s.45, Kuban, 2000, s.328).

İstanbul’un sur dışında gelişmesinin güçlü bir sebebini de, önü kesilemeyen yangınlar ve yangın korkusu oluşturmuştur 17. yüzyılda kent kalabalıklaşmış, düzensiz yaşam alanlarının sayısı artmıştır. Osmanlı tarihinin en büyük yangınları, bu yüzyılda görülmüştür. Bu yangınlar kenti harap etmiş, yaşamsal dengeyi bozmuştur. Büyük yangınlar arasında, 1633 yılında Haliç’te başlayan Cibali Yangını ile 1652’de Çemberlitaş yakınlarında, 1660’ta Galata’da ve 1690’da Eminönü’nde başlayan yangınlar sayılabilir. Büyük yangınlardan sonra sur içi nüfus kaybetmiş, yanan yerler bağ ve bahçelere dönüştürülmüştür (Kuban, 2000, s.273).

3.3.4 18. Yüzyıl’da Boğaziçi Yerleşmesi

Lale devri (1718–1730), toplumsal ve kültürel hareketleriyle, Osmanlı kültüründe dönüm noktası olmuştur. Bu dönem, kentsel ölçekte sivil mimari örnekleri, saraylar, kamuya ait yada özel bahçeler, halk çeşmeleri üzerinde yoğunlaşan yapı etkinlikleri süreci olmuş, başkentteki Osmanlı toplumunun kentsel biçim ve ölçek bağlamında, batılılaşmasına başlangıç oluşturmuştur. İçe dönük yaşamaya alışmış toplum, Lale Devri’yle birlikte kentsel boyutlarda dışa dönük yaşama başlamıştır (Kuban, 2000, s.315).

18. yüzyılda başlarından itibaren, Boğaziçi’nde yeni saraylar ve yalılar yapılmış, bazıları ise yenilenmiştir. Bu imar çalışmaları, 3.Ahmet devrinde ve Nevşehirli İbrahim Paşa’nın döneminde başlamış, 18. yüzyılda ikinci bir İstanbul’u oluşturmuştur. Haliç’in iki kıyısında, padişah kızları, hanım sultan sarayları ve Söğütçe-Hasköy’de vezir sarayları ile başlayan imar hareketleri, daha sonra Tophane’den başlayarak, Kuruçeşme ve Bebek’e kadar ulaşmıştır. Tarihçilere göre, Lale Devri mimarisinin başlangıcını, Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin

---

* Bu belgede, Boğaz’da kullanılan peremelerin yassı yapılmaması ve yelken kullanılmaması gerektiği emredilmiştir. Ayrıca her iskeledeki pereme sayısı, çalışanların listesi yazılmıştır. Listede yazılı isimlerden başka kişilerin çalıştırılmaması ve karşı gelenlerin cezalandırılması istenmektedir. Balık Pazarı’ndan Beşiktaş’a dolmuş ile yarım akçaya, altı kürekli yada dört kürekli pereme ile üç akçaya, Balık Pazarı’ndan Kuruçeşme’ye dolmuşla yarım akçaya, dört kürekli pereme ile altı akçaya, altı kürekli pereme ile yedi akçaya, Ortaköy’e dört kürekli pereme ile beş akçaya ulaşılabilirdi.

mektupları oluşturmıştır. Mehmed Efendi, Fransa'da gördüklerini padişaha önererek, batılılaşma hareketinin başını çekmiştir (Kuban, 2000, s.313). Bu dönemde, mimaride batı etkilerinin ilk görünüşleri çevre düzenlemelerindeki uygulamalarla görülmüş, yabancı öğeler giderek ağırlık kazanmıştır. Saray, kasır, büyük konaklarda cephelere hareketlilik gelmiş, iç duvar süslemelerinde yeni motifler ortaya çıkmıştır (Denel, 1982, s.49).

3. Ahmet zamanında Boğaziçi'nde yalılar ve köşkler inşa edilince, her iki kıyıda bir sahil şeridi meydana gelmiştir. Bunların arkalarında korular ve köşkları vardır. Varlıklı aileler yıllarını kış, yaz, ilkbahar-sonbahar olmak üzere üçe bölmüşlerdi. Kış mevsimini şehir içinde geçiriyorlardı. Hava ısınmaya başlayınca aileler, Erenköy yada Çamlıca'daki köşklarine taşınıyorlardı. Sıcak yaz günlerde ise, Boğaziçi kıyılarına geliyorlardı. Ayrıca 18. yüzyılda Boğaziçi'ne yaz mevsimleri gidilebilen, pek çok saray yapılmıştır. Çubuklu'da Feyzabad, Bebek'te Hümayunabad, Ortaköy'de Neşetabad, Dolmabahçe Kasrı'ndan önce yer alan Ümn-amad, Beşiktaş Sarayı, Çırağan Sarayı, Salıpazarı'nda Eminabad, Üsküdar'da Şerefabad bu dönemde yapılan saray ve mesire yerleri olmuştur (Şehsüvaroğlu, 1986, s.23).

18. yüzyılda, Bebek'teki Hasan Halife Bahçesi çevresindeki arazi parsellenerek halka satılmıştır. Hümayunabad Kasrı ile birlikte Bebek Camisi, mektebi, çeşme, hamam, değirmen ve çarşı, Bebek'in yoğunlaşmasında etkili olmuştur. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa, Beşiktaş'taki Saray-ı Asafi'ye ve Kuruçeşme üstünde yaptırdığı Kasrı Dilnişin'e padişahı davet etmiştir. Damat İbrahim Paşa, Beşiktaş'la Ortaköy arasında Çırağan isimli yeni bir sahilsaray inşa ettirmiştir. Boğaz'ın Rumeli yakasında Çırağan Sarayı'nı, Neşedabad Sarayı takip ediyordu. Boğaz'ın Rumeli yakasında Neşedabad'tan sonra, Bebek Sahilsarayı'nın isminden söz edilmektedir. Bebek sahilsarayından sonra, Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından yaptırılan Yeniköy ile Tarabya arasında yer alan, Kalender Kasrı gelmektedir* (Şehsüvaroğlu, 1986, s.23).

Boğaz'ın Anadolu yakasında sahilsaraylar, Üsküdar'dan başlamaktaydı. 18. yüzyılda, Üsküdar kıyıları ile Beylerbeyi arasında, ilmiye ricalinin ve gayrimüslimlerin sahilhaneleri yer almaktaydı. Bu sahilsaraylardan sonra İstavroz Sarayı daha sonra Şevkabad Kasrı vardı. 18. yüzyıla kadar İstavroz olarak anılan, has bahçelerin yer aldığı bu bölgeye, 3. Ahmet döneminde Ferahabad olarak anılan bahçede, bir yalı yapılmıştır. Bu saraydan sonra,

---

* Bina daha sonra 3. Ahmet döneminde, yeniden inşa edilmiştir. Bu kasır, 2. Abdülhamit devrinin sonlarına kadar korunmuştur. 3. Selim döneminde, 1210 yılında yapı tamir edildi. 1938 yılında kasır yanmıştır. Şehsüvaroğlu, 1986, s.23.

padişahlara ait ilk saray Kandilli sarayıdır. Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından yeniden tamir ettirilmiştir. 1. Mahmut'un Kandilli ve Göksu'ya ilgisinden sonra önemli bir tamirat geçirmiştir. Küçüksu Kasrı, 1. Mahmut zamanında 1165 tarihinde inşa ettirilmiştir. Yanındaki dağdan su getirilip havuzlar, fiskiyeler, selsebiller yaptırılmıştır. Bununla birlikte, 3. Ahmet döneminde pek çok eski yalı onarılmış, birçok yeni külliye inşa edilmiştir (Şehsüvaroğlu, 1986, s.23). İncicyan (2000) bu dönemde, Kuruçeşme'nin denizden görüldüğünden daha büyük bir yerleşim olduğunu, Tarabya'nın deniz kıyısında ve içlerinde bir yerleşim olduğunu, Yeniköy'ün ise kadısı bulunan kalabalık bir yerleşim olduğunu yazmıştır. Lady Montagu (1988), Boğaziçi'deki bu yalıları mektubunda ayrıntılı şekilde tarif etmiştir (İncicyan, 2000, s.114).

Lale devri katliamlar, yıkımlar, çapulcuların yönetimi ele geçirmesi ve ihtilal ile sonlanmıştır. Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın yarattığı Boğaziçi bütünüyle yok olmuştur. 3. Ahmet ve sadrazamı Damat İbrahim Paşa'dan sonra 1. Mahmut sultan olmuştur. Ayaklanmanın bastırılıp, Patrona Halil'in idam edilmesinden sonra Damat İbrahim Paşa'nın kaldığı yerden batılılaşma çabaları devam etmiştir. 1. Mahmut (1730–1754), Kandilli'de has bahçeyi parselleyerek kiralamak ve kullanım hakkı vermek suretiyle, halkın kullanımına açmıştır. Kandilli sahilindeki arsalara, devletin ileri gelenlerinin yalıları planlanmıştır. Dönem içinde yaptırılan cami, çeşme, hamam, iskele ve kuyu ile semtin gelişmesi için zemin hazırlanmıştır. Bu dönemde Beylerbeyi de büyük bir gelişme göstermiştir (Gökbilgin, 1994, s.689).

Osmanlı İmparatorluğu Barok Çağa ve 19. yüzyıla farklı bir kent olarak girmiştir. Kent tarihi açısından en önemli gelişme, dinsel binaların yerine, kamu ve sivil mimarlık yapılarının çok sayıda inşa edilmesi ve sur dışındaki mahalle ve bölgelerin öneminin artması olmuştur. İstanbul silüetine fiziksel açıdan hala Topkapı Sarayı ve büyük camiler egemen olsa da, Boğaz ve Haliç kıyıları ve Üsküdar artık bu silüetin içinde var olmaya başlamıştır (Kuban, 2000, s.312).

1. Abdülhamit (1774–1789) ve 3. Selim (1789–1808) dönemlerinde Boğaziçi'nde oldukça yoğun imar hareketleri gerçekleşmiştir. 1. Abdülhamit döneminde Boğaziçi'nde yeni yerleşmeler kurulmuş, buralara yerleşimi özendirecek politikalar izlenmiştir. Eski İstavroz mahallesinin yanındaki 4. Murat'a ait olan konut ve bahçeler halka satılmış, 1779 yılında buraya cami inşa edilmiştir. Beylerbeyi, Türk köyü olmuştur. 1. Abdülhamit, Emirgan'da bir cami ve çeşme yaptırarak, burada yeni bir Türk köyü kurmuştur. Üsküdar'a sırasıyla Humbarhane, Ayazma Camisi, Selimiye Kışlası ve Camisi yapılmasıyla, yerleşim Haydarpaşa'ya doğru ilerlemiştir (Kuban, 2000, s.331).

18. yüzyılda, Boğaziçi kıyılarında artan nüfus ile birlikte, yeni yerleşimlerde oluşmaya başlamıştır. Bu yüzyılda sur dışına çok sayıda çeşme yapılmıştır. 18. yüzyılda çeşmelerin sayısı ölçüt olarak alınacak olunursa, Üsküdar ve Boğaz'a yerleşme yönünde güçlü bir eğilim olduğu anlaşılmaktadır. Yeni yapılan çeşmelerin yaklaşık % 40'ı bu bölgelere yapılmıştır. Nüfus artışına paralel olarak bu yüzyılda Boğaziçi'ndeki kıyılarda, eski yalı, sahilsaray ve bunlara ait bahçeler yıkılmış ve yerlerine yenileri yapılmıştır. Bu yüzyılda Boğaziçi, batılı bir yaşama sahne olurken, mesire yerlerinin çoğaltılmasıyla halkın bölgeye katılımı sağlanmış, kıyı kesimde yaşanan burjuvazi yaşam, köy içi yaşamı ve eğlence alanları Boğaziçi'ni renklendirmiştir. Bununla birlikte, 18. yüzyılda Haliç ve Boğaziçi'nin her iki kıyısında yerleşmeler kendi içlerinde yoğunlaşmış, buralardaki köylerin yaşamları kent yaşamına katılmaya başlamıştır. Ancak sokakların özelliği değişmemiş yerleşmelerin sıkışık dokusu devam etmiştir. İstanbul'da 17. yüzyılda olduğu gibi, 18. yüzyılda da pek çok yangın meydana gelmiştir. Haliç'ten başlayan Cibali yangını, yerleşim alanının beşte birini yok etmiştir. Haliç'te ve Balat'ta çıkan bir başka yangında kentin sekizde biri yanmıştır. 3. Osman döneminde (1754–1757), ardı ardınca çıkan yangınlar halkı perişan etmiştir (Denel, 1982, s.49).

18. yüzyılda Avrupa yakasında Baltalimanı, Kefeliköy, Emirgan ve Yenimahalle ile Anadolu yakasında Kandilli, Vaniköy, İncirliköy, Yalıköy yeni yerleşim yerleri arasında yer almıştır. Bu yüzyılda Ermeniler; Avrupa yakasında, Beşiktaş, Ortaköy ve Kuruçeşme dışında Bebek'te, Rumelihisarı dışında o bölgedeki yamaçlarda, İstinye, Yeniköy ve Tarabya'da yerleşmişlerdir. Anadolu yakasında ise Kuzguncuk, Kandilli ve Beykoz'da oturmuşlardır. Yahudiler daha önceki yüzyılda yerleştikleri semtler dışına çıkmamışlardır. 18. yüzyılda Rumlar, yeni yerleşimlere doğru yayılmışlardır. Avrupa yakasında Bebek ve Türklerle beraber Anadolu yakasında İstavroz, bu dönemde Rumların yeni yerleşimi olmuştur. Türkler Avrupa yakasında Baltalimanı, Emirgan, Kefeliköy ve Yenimahalle ile Anadolu Yakasında Vaniköy, İncirköy, Yalıköy'de, Ermeniler az sayıda Rumlarla birlikte Kandilli'de yaşamaktaydı. 18. yüzyılda, Sarıyer'de Avrupalı nüfus olduğu belirtilmektedir (İncicyan, 2000, s.94). Hovhannesyan (1996)'da, Sarıyer'de yaşayan Avrupalıların Frenkler ve Latinler olduğunu belirtmektedir. 18. yüzyıl sonlarında, başkent yaşamına büyük etkileri olan elçilik ve yazlık binalarının Büyükdere'ye yerleşmesi, Boğaziçi'ndeki yaşamı bu bölgelere doğru yaymıştır (Toprak, 1994, s.108).

18. yüzyıl sonlarında Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme sahillerinde sultanların ve saray mensuplarının yalıları dizilmiştir. Bu dönemde, Arnavutköy'de gayrimüslimler oturmaktaydı.

Bebek'te babiali, Rumelihisarı'nda ilmiye ricalinin yalıları yer almaktaydı. Emirgan ve İstinye'de yüksek sınıftan Türkler bulunmaktaydı. Yeniköy, Tarabya, Büyükdere Frank yalılarının sıralandığı semtlerdi. Tarabya ile Yeniköy arasındaki yalılarda, ticaretle uğraşan zengin Rumlar oturmakta, bu kıyıda 60–70 kadar yalı bulunmaktaydı. Tarabya'da sefarethaneler ile siyasi görevlerde olan kişilerin yalıları vardı. Kireçburnu ile Büyükdere arasında sefaret tercümanları ve bazı Rum bazerganların yalıları sıralanmıştı. Sarıyer orta halli Türklerin, Sarıyer'den sonra gelen Yenimahalle orta halli Rum ailelerin oturduğu semtler olarak sayılıyordu (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 31).

Kamu taşımacılığı amacıyla, Konstantinapolis, Galata ve Üsküdar arasında Bizans döneminden bu yana peremeler çalışmaktaydı. “17. yüzyılda Boğaziçi” bölümünde belirtildiği gibi, 1680'de limana kayıtlı peremelerin sayısı 1444 iken, bu sayı 18. yüzyılın sonunda 1996'ya yükselmiştir. Peremelerin sayısı, 1802'de 3996'ya, 1844'de ise 19000'e ulaşmıştır 1680'de deniz taşımacılığı yapan, denizcilerin sayısı 450–500 iken, 1751 yılında 1274'e çıkmıştır (Kuban, 2000, s.328).

18. yüzyılda pek çok yapının inşa edilmesi ve konut mimarlığının ilerlemesine karşın, Marmara Denizi'nden bakıldığında İstanbul, surlarla çevrili bir kent karakterini taşımaktaydı. Surlar zaman zaman onarılıyordu. Kadıköy, Kurbağalıdere'nin ilerisine taşmamıştı. Boğaziçi silüetinde ise, İstanbul'un kubbeli camileri ile yerleşim alanlarının homojen ve yatay gelişmesi etkindi. 18. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul'a mimari açıdan bakıldığında, sanatsal üslubun etkisi ile modern askeri kurumların kentsel ölçekteki etkisi göze çarpmaktadır. Her iki etki de, Fransız mimar, mühendis, sanatçı ve subayları tarafından getirilmiştir. 18. yüzyılın son çeyreğinde, yurt dışı etkili tersane yapıları, kışlalar ve okullar, 19. yüzyılın kozmopolit İstanbul'unu oluşturmaya başlamıştır (Kuban, 2000, s. 327).

3.3.5 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Baş Boğaziçi Yerleşmesi

Lale devrinden sonra, İstanbul'un gelişmesinin en önemli adımını, Haliç ve Boğaziçi'nin birleşmesi oluşturmuştur. Lale devrinden sonra Boğaziçi'ne azalan ilgi, 3. Selim'le tekrar yüksek düzeye ulaşmıştır. 18. yüzyıl sonlarında 3.Selim (1789–1807) ile Boğaziçi yeniden imar edilmiştir. Bu dönemde, Avrupa etkisi kuvvetli olarak görülmeye devam etmiştir. Boğaz'ın Anadolu yakasındaki yerleşim şekli, Avrupa yakasıyla benzer olmuştur. Köyler boş alanlarla birbirinden ayrılmış, sahilde ise birbiri peşi sıra gelen yalılar yer almıştır. 2. Mahmut döneminde (1808–1839), Fransız ve İngiliz elçiliklerinin yazlık konutları, gayrimüslim ve yabancı tüccarların zengin konakları ile Boğaziçi'nde Avrupa tatil kentleri niteliğinde bir

ortam yaratılmıştır. Çok sayıda otel ve pansiyonlarıyla, Büyükdere İstanbul'da turizmin geliştiği ilk semt olmuştur. Beşiktaş ve Üsküdar ise, 19. yüzyılda Türkler, Rumlar, Yahudiler ve Ermenilerden oluşan büyük birer yerleşme olmuşlardır (Çelik, 1996, s.34).

Boğaziçi'nin yoğunluk kazanması, mimari biçiminin oluşması ve daha batılı bir görünüm kazanması, 19 yüzyılda hız kazanmıştır. Bu yüzyılda Boğaziçi'ndeki yapılar çoğalmış, küçük kıyı meydanları, geniş çayırar, halkın birbiriyle görüştüğü gezinti ve piknik yerleri oluşmuştur. Boğaziçi kıyı şeridi, mevsimlik yazlık semtler dizisi olarak kullanılmaya devam ederken, köy içi yaşıntısı gelişerek büyümeye devam etmiştir. Bu süreç içinde yerleşmelerin gereksinim duyduğu hizmet ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren karakol binaları yapılmaya başlamıştır (Arslan, 1994, s.410).

Melling ve d'Ohsson gravürlerinde yer alan Melling'in 3. Selim için Dolmabahçe'de yaptığı Beşiktaş Sarayı, yandıktan sonra 2. Mahmut tarafından yenilenmiştir. 2. Mahmut, zamanla özel şahıslara geçmiş Beylerbeyi Sarayı'nın yerini satın alarak, ahşap sarı boyalı Beylerbeyi Sarayı'nı yaptırmıştır. Ayrıca 2. Mahmut, kardeşi, Beyhan Sultan'ın sarayı yerine Çırağan'da cephesi büyük, korint başlıklı kolonatla bezeli, yeni yunan üslubunda ahşap sarayda yaptırmıştır. Abdülmecit Çırağan Sarayı'nda yaşamıştır. Saray halkı ise mevsimine göre Çırağan, Dolmabahçe, Kağıthane yada Yıldız'da yeni yapılan köşklere yaşamışlardır. Boğaziçi'nde Garabet ve Nikoğos Balyan Kardeşler tarafından, bugünkü Dolmabahçe Sarayı* 1856 yılında yapılmıştır (Çelik, 1996, s.103).

Dolmabahçe Sarayı'nın tamamlanışından ve imparatorluğun, Topkapı'dan Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasından sonra Boğaziçi'nde Dolmabahçe Sarayı'nın çevresinde yeni mahalleler oluşmuştur. Dolmabahçe ile Beşiktaş arasındaki sahil şeridinde paralel uzanan bölgede, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir dizi padişah sarayı yapılmış, Beşiktaş sırtları iktidar merkezine yakın, uygun yerleşim alanları olmuştur. Sultan Abdülaziz, Beylerbeyi'ndeki eski ahşap sarayı yıktırarak yeni Beylerbeyi Sarayı'nı ve 1872 yılında, günümüzde ayakta duran Çırağan Sarayı'nı inşa ettirmiştir. 2. Abdülhamit 1876–1909 yılları arasında, Beşiktaş'a ve Boğaziçi'ne bakan tepeler de, Yıldız Sarayı'nı inşa ettirmiştir. Böylelikle Boğaziçi'nde 1870'lerde başlayan bu imar hareketleri, 20. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır (Çelik, 1996, s.36).

---

* Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı Avrupa tarzı mimarinin imparatorluk katında kabul edildiğinin göstergesi olmuştur. Bu saray Neoklasik rasyonalizm çizgisinde, Boğaz kıyılarındaki daha erken tarihli yapıların karakteristik özelliği olan yataylık düzeninde yapılmıştır.

Nizam-ı Cedid'in kurulması, Tanzimat'ın ilanı İstanbul ve Boğaziçi'nin çehresini değiştirmiştir. Bu dönemde, Kırım Savaşı'nın (1853–1856) etkileriyle, yeni askeri okullar açılmaya başlamıştır. 19. yüzyıl boyunca eski imparatorluk köşkleri, zevk bahçeleri yada eski terkedilmiş saraylar yıkılarak, yerlerine askeri kurumlar, fabrikalar ve demir yolları terminalleri inşa edilmiştir. Bu çalışmalar imparatorluk arazilerinin kamulaştırılması olarak da görülebilir. 19. yüzyılın ortalarından başlayarak Haliç'in iki yakasında gelişen endüstri alanları kenti değiştirmiş, Boğaz'da yelkenlilerin ve kalyonların yerini, fırkateynlerin ve gambotların alması gibi, Haliç'te de ahşap sarayların yerini dokuma fabrikaları ve askeri kışlalar almaya başlamıştır. Çelik'e (1996) göre, Haliç'teki eski yerleşim alanlarının yerini sanayi tesislerinin alması, Boğaziçi'nin yerleşim alanı olarak gelişimini artıran sebeplerden birisi olmalıdır. Haliç kıyılarında gıda ve dokuma endüstrileri kurulmuştur. 1828'de Eyüp'te Riştehane (yün imalathanesi), iplikhane karhanesi (donanmaya halat imal eden fabrika), 1833'te eski saray alanı üzerine Feshane yapılmıştır (Kuban, 2000, s.350).

19. yüzyılın ortalarından başlayarak, Boğaz'ın yukarılarına da fabrikalar yapılmaya başlanmıştır. Beykoz'da daha önce kurulmuş olan deri imalathanesi, 1842'de hükümetçe satın alınıp genişletilmiş, 1882'de yanına ayakkabı fabrikası kurulmuştur. Beykoz'da Mevlevi Derviş Mehmed Dede tarafından kurulan el yapımı cam imalathanesi, 1845'te devlet fabrikasına dönüştürülmüştür. Zeytinburnu'nda eski tabakhanelerin yanında çelik ve dokuma fabrikaları açılmış, Bakırköy'de küçük buharlı gemi inşa eden gemi tezgahları kurulmuştur (Çelik, 1996, s. 35; Kuban, 2000, s.350).

1830 sonrasında, devlet kontrolünde siyasal ve toplumsal değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Çağdaşlaşma çabaları ve İslam hukukuna dayalı kent politikaları yeniden değerlendirilmiş, kent yönetim kurumları ve örgütleri, Avrupa'daki örneklerine uyarlanmıştır. 1831 yılında sultanın yaptığı inşaatların mali denetiminden sorumlu olan Şehremini makamı kaldırılarak Ebniye-i Hassa Müdürlüğü, 1849'da Nafia Nezareti (İmar Bakanlığı) kurulmuştur. Bu süreçte, 2. Mahmut'un danışmanlarından Helmuth Von Moltke, İstanbul'un haritasını hazırlamakla, Prusya hükümeti tarafından görevlendirilmiştir. İlk inşaat yönetmeliği, Moltke'nin önerileri göz önüne alınarak hazırlanan 1848 tarihli Ebniye Nizamnamesi'dir. 1849 yılında başka bir yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmeliklerle sokakların genişliği saptanmış, çıkmaz sokaklar ve arsa genişletmeler yasaklanmış, yangınlarla yok olmuş bölgelere yapılacak inşaat izinleri hakkında kararlar alınmıştır (Kuban, 2000, s. 351). Bununla birlikte, Şehremaneti olarak anılan ilk belediye 1855'te kurulmuştur. Ayrıca 1857'de İstanbul, 14 belediye bölgesine ayrılarak, Boğaziçi'nde Beşiktaş, Emirgan, Büyükdere, Beylerbeyi ve Beykoz belediyeleri

kurulmuştur. 1858 yılından itibaren bölge belediyelerinin yetki alanları bina, yol, pazar, sağlık, kadastro, temizlik, bakım denetimleri ve planlamayı kapsayacak şekilde ayarlanmıştır. Ancak 1858’de kurulan Altıncı Daire-i Belediye’den sonra, İstanbul’un 14 bölgeye ayrılması kararı ve kent örgütlenmesi, başarılı bir şekilde uygulanamamıştır. 1868’de çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi’yle şehremaneti güçlendirilmeye çalışılmıştır (Dumont, 1996, s.22).

İstanbul ve Boğaziçi 19.yüzyılda büyük yangınlar geçirmiştir. 1865 yılında Hocapaşa yangınında, Sirkeci’den Marmara’ya kadar üç binden fazla yapı yanmıştır. Bu yangından sonra Islahat-ı Turuk Komisyonu kurulmuş, yanan yerleşim yerlerinin planları hazırlanmış, eski yönetmelikler yerine 1864 yılında kent planlarının hazırlanmasında uyulacak yeni kuralları, arsa ifrazı, sokak ve yapıların boyutları hakkındaki kararları içeren Turuk ve Ebniye Nizamnamesi yürürlüğe konmuştur (Kuban, 2000, s.354). Boğaziçi’nde de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, pek çok yangın görülmüştür. Kadıköy’de 1855 (1272) yılında 250 adet, Rumelihisarı 1869 (1286) yılında 64 adet, Büyükdere’de 1871 (1288) yılında 6 adet, Büyükdere’de 1872 (1289) yılında 6 adet, Anadoluhisarı’nda 1877 (1294) yılında 12 adet, Çengelköy’de 1879 (1297) yılında 15 adet, Yenimahalle Büyükdere’de 1896 (1314) yılında 263 adet, Rumelihisarı’nda 1897 (1315) yılında 20 adet, Rumelifeneri’nde 1898 (1316) yılında 75 adet, Bebek’te 1901 (1319) yılında 14 adet, Anadoluhisarı’nda 1913 (1332) yılında 31 adet, Yeniköy’de 1915 (1334) yılında 80 adet, Büyükdere (İspanya Sokağı)’de 1915 (1334) yılında 78 adet, Barıyar’da 1916 (1335) yılında 22 adet yapının yandığı bu yangınlar Boğaziçi’nin belli başlı yangınları olmuştur (Ergin, 1995, s.1238-1254).

19. yüzyılda, Boğaziçi’nde deniz trafiği yoğunlaşmıştır. Yüzyılın ilk yarısında Boğaz ve deniz kıyılarına Rus ve İngiliz buharlı gemileri hizmet verirken, daha sonra “Fevaid-i Osmaniye Şirketi” kurulmuştur. Bu şirket önceleri yaz aylarında iki vapurla hizmet verirken, 1845 yılından sonra Eminönü ile Üsküdar arasında bütün yıl hizmet vermeye başlamıştır. Birkaç yıl sonra “Şirket-i Hayriye” kurulmuştur. 1851’de altı vapurla çalışmaya başlayan şirket, 1859’da on iki, 1864’te on altı, 1872’de otuz dört ve 1909 gelindiğinde otuz altı vapura ulaşmıştır. 1858’de Kabataş-Üsküdar arasında, arabalı vapur çalışmaya başlamıştır. Düzenli taşımacılık yazları Boğaz’da oturan yüksek bürokrat ve Avrupalılara yönelik olarak başlamışsa da, zamanla herkesin yararlandığı bir kitle taşımacılığına dönüşmüştür. Boğaz köylerine seferlerin artırılmasındaki sebeplerden biri, Boğaz köylerinin sayfiye olmaktan çıkıp bütün yıl oturabilecek bir yerleşim haline gelmiş olmasıdır (Çelik, 1996, s.69)

Abdüllaziz döneminde (1861–1876) dış dünya ile iletişim artmış, kamu taşımacılığının alt

yapısı ilerlemiştir. Avrupa demir yolu sistemi ve Doğu ekspresi (1871) İstanbul'a ulaşmıştır (Çelik, 1996, s.69). İstanbul'un ulaşım sorunları ilk kez 1. Mahmut tarafından tespit edilmiştir. Sultanların Dolmabahçe Sarayı'na taşındıktan sonra, özel günlerde İstanbul'a gitmesi hava koşulları yüzünden zaman zaman zorlaşmıştır. İlk köprü Cısr-i Atik, 2. Mahmut döneminde 1836'da Unkapanı ile Azapkapı arasında yapılmıştır. Bu köprü 1940'larda yenisi yapılanı kadar onararak kullanılmıştır. 1836'da Ayvansaray ile Piri Paşa Mahallesi arasına yapılan ahşap köprü, kayıkçılar tarafından yakılmıştır. 1845 yılında 2. Mahmut'un annesi Bezmialem Sultan tarafından Eminönü ile Karaköy arasına ahşap olarak yapılan Galata Köprüsü, 1863 yılında yenilenmiş, 1870'de yerine dubalı köprü yapılmıştır. 1869 yılında kara yolu ulaşımına kolaylık getiren, atlı tramvay şirketi kurulmuştur. Eminönü ile Aksaray ve Karaköy ile Ortaköy arasında yapılan hatlar, 1871 yılında kullanıma açılmıştır. Karaköy ile Beyoğlu arasındaki tramvay hattı sonradan, kuzeyde Karadeniz'e doğru kurulan yerleşimlere ulaşması açısından Şişli'ye kadar uzatılmıştır (Kuban, 2000, s.360).

1869, 1874 ve 1884 yıllarında eski eserlerin korunmasıyla ilgili Asar-ı Atika Nizamnameleri yürürlüğe girmiştir. 1869 tarihli 7 maddeden oluşan Asar-ı Atika Nizamnamesinde, kazılarda ele geçirilen eserlerin yurtdışına çıkarılamayacağı, yurt içinde satışının serbest olduğu, satışta devlete öncelik tanınması gerektiği, kazı işinin yalnızca toprak altındakiler için geçerli olduğu, toprak üstündekilere dokunulamayacağı gibi önemli maddeler yer almıştır. 1874 yılında çıkarılan, toplam 36 maddeden oluşan nizamnamedeki 3 madde, eski eserin tanımı ve korunması ile ilgilidir. 1884 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 5 bölüm ve 36 maddeden oluşan nizamnamede eski eser tanımına açıklık getirilmiş, koruma ilkeleri genişletilmiştir. Bu nizamnamede şahıs ve cemaatlerde olan eski eserlerin yıkılamayacağı, devletin bu binaları korumakla yükümlü olduğu, eski eserlerin tahrip edilemeyeceği, yakınlarında taş ocağı açılmayacağı ve depo olarak kullanılamayacağı kararları alınmıştır. Kazı izinleri de belirli kurallara bağlanmıştır. 1906 yılında bu nizamnamenin ana esaslarına dokunmayan, ancak bazı ifadelerin belirtildiği yeni bir nizamname hazırlanmış, bu nizamnamede eski eser tanımı yapılarak, evler de eski eser kapsamına alınmıştır (Çal, 1997, s.391). 1882 yılında yürürlüğe giren, Ebniye Kanunu'na göre, cami avlularında, seyir ve gezinti yerlerinde yapı yapmak yasaklanmış, Boğaziçi'nin başlangıcı, Anadolu Yakası'nda Paşalimanı, Rumeli Yakası'nda Ortaköy olarak belirlenmiştir. Boğaziçi sahillerindeki yalıların arkasındaki bağ, bahçe ve müstemilata geçebilmesi için, inşa edilecek köprülerin ölçüleri belirlenmiş, Boğaziçi sahil yapılarının ve köşklerinin mutlaka ahşap olma zorunluluğu getirilmiştir (Özhekim, 2006, s. 80).

2. Abdülhamit döneminde, eski Ebniye Kanunu tekrar kabul edilmiştir. 2. Abdülhamit döneminde (1876–1908) liman tesisleri ile demiryolu sistemine ilişkin alt yapılar tamamlanmıştır. Bu dönemde Kadıköy ile Marmara'nın Anadolu kıyılarının statüsü değişmiştir. Mimarlık, belediye ve yönetim örgütlerinde değişmeler olurken, hem tek yapı, hem de kent düzeyinde inşaatlar yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Sirkeci Garı, Alman mimar A. Jasmund tarafından oryantalist seçmeci üslupta inşa edilmiştir. Haydarpaşa liman tesisleri, 1899–1903 yılları arasında, Yeni Rönesans üslubundaki Haydarpaşa Garı ise, iki Alman mimar Helmuth Cuno ve Otto Ritter tarafından 1909'da tamamlanmıştır. İlk modern liman Galata'da, 1895'te açılmış, Sirkeci'deki iskele 1900 yılında yapılmıştır (Kuban, 2000, s.361).

Avrupa'da Beaux-arts geleneğinde yetişmiş Ermeni Balyan ailesi, saray mimarı olarak çok sayıda 19. yüzyıl yapısına ve Boğaziçi'nde pek çok yapıya imza atmıştır. 3. Selim döneminde çalışan Krikor Amira Balyan (1764–1831), Aynalı Kavak Köşkü'nü, Nusretiye Camisi'ni, Selimiye Kışlası'nı, Beyazıt'taki yangın kulesini, bazı bentleri ve pek çok yapıyı inşa etmiştir. Nikağos Balyan (1826–1858) Dolmabahçe Sarayı'nın Muayede Salonu'nu, Küçüksu Kasrı'nı, Ortaköy Camisi'ni, Dolmabahçe ve Tophane'deki kuleleri ve İhlamur Köşkü'nü yapmıştır. Garabet Amira Balyan (1800–1866), Dolmabahçe Sarayı'nı, Eski Çırağan Sarayı'nı, Sultan saraylarını, Gümüşsuyu Kışlası'nı, Dolmabahçe'deki Bezmialem Sultan Camisi'ni, Çengelköy'de Süvari Kışlası'nı, Mektebi Harbiye'yi ve Belgrad Ormanı'ndaki bentlerle birlikte pek çok yapıyı inşa etmiştir. Sermimar-ı Devlet Sarkis Balyan (1831–1899), Abdülaziz'in Beylerbeyi ve Çırağan Sarayları'nı, Kandilli tepelerindeki Adile Sultan Sarayı'nı, Yıldız Sarayı'ndaki yapıları, Valide Sultan Camisi'ni, Harbiye Nezareti'ni, Maçka Kışlası'nı ve Beşiktaş'taki Akaratlar'ı yapmıştır (Kuban, 2000, 373).

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren imparatorluğa gelen çeşitli yabancı mimar ve mühendisler, askeri yapıların ve kamu yapılarının tasarlama ve yapım sürecinde çalışmışlardır (Denel, 1982, s. 7). Gaspere Fossati 1836 yılında, Giuseppe Fossati 1839 yılında İstanbul'a gelerek 1858 yılına kadar, Tanzimat döneminin resmi mimarları olmuşlardır. Fossati kardeşler, İstanbul ve Boğaziçi'nde pek çok eser yapmışlardır. Bunlar arasında Rus Elçiliği (1836), Ayasofya karşısındaki üniversite binası* (1845), kapsamlı Ayasofya onarımı (1847–52), Mekteb-i Sanayi, Telgrafhane-i Amire binaları (1855), Hollanda Elçiliği, Baltalimanı'nda Reşid Paşa Konağı (1847), Beyazıt'taki Reşid Paşa Türbesi ve Beyoğlu'ndaki Naum Tiyatrosu (1846) sayılabilir. Mustafa Reşit Paşa, Fuad Paşa, Ali Paya, Ömer Paşa, Hasib Paşa,

---

* Daha sonra Adliye Nezareti olarak kullanılan bu bina 1933 yılında yanmıştır.

Kamil Bey, Şevket Bey gibi Osmanlı yöneticilerinden başka, Ottoni, Pedemonte, Spadaro, Stefano Vagorides, Petrocochino, Della Suda gibi İstanbul'un tanınmış Levantenleri de Fossati'ye yapılar yaptırmıştır. Çoğunluğu Pera'da ve Boğaziçi'nde yer alan bu yapılardan günümüze ulaştığı saptanabilenler, 1847 proje tarihli Reşit Paşa Sahilsarayı (bugünkü Baltalimanı Kemik Hastalıkları Hastanesi) ve 1855 tarihli Hünkâr Dairesi (bugünkü İstanbul Üniversitesi Sosyal Tesisi) sayılabilir. Boğaziçi'nde kargir sahilsaraylar dönemini başlatan Reşit Paşa Sahilsarayı, Tanzimat'la birlikte Osmanlı mimarlığında yaşanan değişimi belgelemektedir (Can, 1994).

2. Abdülhamit döneminde (1876–1909) imparatorluğun Batı emperyalizmine koşulsuz bağımlılığı görülmektedir. Yüzyılın son çeyreğinde ise, Boğaziçi'ni de kapsayan sayısız projeler ortaya çıkmıştır. 2. Abdülhamit'in gerçekleştirilemeyen projeleri arasında, Rumelihisarı ile Anadoluhisarı arasında ve Sarayburnu ile Üsküdar arasında olan iki köprü de vardır. Bu projelerin sahibi Fransız mimar Arnodin, 2. Abdülhamit'e atfen Hamidiye Köprüsü isimli, kubbeli ve minareli köprü projesi de hazırlamıştır (Kuban, 2000, s.374).

2. Abdülhamit dönemi ile 1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası, hem Avrupa'da, hem de yansımalarının görüldüğü İstanbul'da ve Boğaziçi'nde üslup karmaşası görülmüştür. Liberty üslubunun temsilcisi ünlü İtalyan mimar Raimondo d'Aronco, İstanbul'a geldikten bir süre sonra, Art Nouveau üslubu İstanbul'da gözde bir üslup olmuştur. Ahşap Art Nouveau mimarisi, Boğaziçi köylerinde de görülmüştür*. Art Nouveau üsluplu ahşap yapılar, özellikle Büyükkada'da ve Arnavutköy'de yoğunlaşmaktadır (Barillari ve Godoli, 1987, s.209). 1893 ile 1909 yılları arasında İstanbul'da yaşayan İtalyan mimar, Yıldız Sarayı'nda Şale Köşkü'nü ve Yaveran Dairesi'ni yapmıştır. Dönemin ünlü mimarlarından Levanten mimar Vallauray ile birlikte yaptığı Haydarpaşa'daki Mekteb-i Tıbbiye, Yıldız Porselen Fabrikası, Tarabya'daki Huber Evi, Beyoğlu'ndaki Botter Apartmanı, Beşiktaş'taki Şeyh Zafir Türbesi, kütüphanesi ve çeşmesi, çok sayıda kamu binaları, özel evler ve Boğaziçi'nde yer alan bazıyalılar eserleri arasında sayılmaktadır** (Çelik, 1986, s. 119).

19. yüzyılda İstanbul'da diğer Avrupa başkentlerinde görülen artışa paralel bir nüfus artışı

---

* Sanat tarihçisi Godfrey Goodwin, Art Nouveau'nun Boğaz'a bahçıvan gibi girdiğini belirtmektedir. Birbiri ardına birçok bina, camlı ön kapıları koruyan ferforje papatya ve sarmaşıklarıyla bu üslubu yansıtmaktadır. Mimarın bu yeni dili geleneksel konut mimarisiyle uyum içinde olmuştur. Art Nouveau'nun bu başarısının nedeni, İslami sanatının soyutlama diline üslup yakınlığı olabilir.

** Hıdıva Sarayı da D'Aranco'ya ait olabilir. Çünkü yapının çeşitli üslup özelliklerinin İtalyan kökenli olduğu düşünülmektedir. 1900 tarihli bir gazetede ise Avustralyalı mimar tarafından restore edildiği yazılmıştır

görülmüştür. Sanayi devrimini yaşayan Paris, Londra, Viyana gibi kentler, hükümetlerin merkezîyetçilik politikalarının etkisiyle büyümüşler, sanayi devriminin olumsuzluklarını yaşamaya başlamışlardı. İstanbul henüz sanayi devrimini yaşamamıştı. Bu yüzyılda imparatorluğun kente karşı politikası değişmediğinden, başkent in ayrıcalıklı konumu devam etmiştir. İstanbul ve banliyölerinin 1844'teki nüfusu yaklaşık 391.000 iken, 1856'da 430.000'e ulaşmıştır. 1878 yılında nüfus 547.437'ye, 1886'da 851.527'ye çıkmış, nüfus 40 yıl içinde ikiye katlanmıştır. 1886 ile 1906 yılları arasındaki nüfus artışı 13.049 kişi olmuş, artış kısmen istikrar kazanmıştır. 1844 ile 1885 yılı arasındaki hızlı nüfus artışının önemli bir sebebi, güneydoğu Avrupa ve güney Rusya'daki kargaşadan kaçan Müslüman halkın, Osmanlı Devleti'ne yoğun göçü olmuştur. Ayrıca bu dönemde kapitülasyonlardan, Avrupalı tüccar ve yatırımcılara tanınan haklardan faydalanmak üzere, 100.000 gayrimüslim İstanbul'a gelmiştir. Bu sonuçlarla 1885 sayımına göre İstanbul ve Boğaziçi nüfusunun yaklaşık %44.06'sını Müslüman, %17.48'ini Ortodoks Rum, %17.12'sini Ermeni, %5.08'ini Yahudi, %1.17'sini Katolik, % 0.50'sini Bulgar, % 0.12'sini Latin ve % 0.09'unu Protestanlar oluşturmuştur. Nüfusun geri kalan %14.74'ünü ise, yabancılar oluşturmaktadır* (Çelik, 1996, s.33). Bu sayımlara göre; Boğaziçi semtlerinden Üsküdar (9.Daire-i Belediyesi) 95.667, Kanlıca (8. Daire-i Belediye) 29.158, Büyükdere (7. Daire-i Belediye) 14.645 ve Yeniköy (5. Daire-i Belediye) 13.850 kişidir. 1894 yılına ait Cuinet'in araştırmasında, Üsküdar'ın merkezde 82.400, çevresiyle beraber 105.690, Kanlıca'nın 25.183, Beykoz'un merkezde, 4.363, çevresiyle beraber 9.494, Kuzguncuk'un 7.624 kişi nüfusuna sahip olduğu belirtilmiştir (Behar, 1996, s. 71–79).

19. yüzyılın ikinci yarısında, Pera, Galata ve Tophane mahalleri, Altıncı Daire-i Belediye kapsamında yer alıyordu. Bu bölgenin nüfus dağılımında, % 47 yabancı, % 32 Osmanlı gayrimüslim ve % 21 Müslüman bulunmaktaydı. Dördüncü Daire-i Belediye sınırları içinde yer alan, Beşiktaş ve Boğaz'da Rumelihisarı'na kadar köy ve kıyı yerleşimi içinde yaşayan %43 Müslüman nüfusuna karşın %10'luk gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı. Birinci, ikinci ve üçüncü dairelerin kapsadığı İstanbul yarımadasında Müslümanlar, toplam nüfusun %55'ini oluşturuyordu. Bu dönemde yabancılar Galata ve uzantılarında, Müslümanlar ise genellikle Haliç'in kuzeyinde yerleşmişlerdi. Haliç'in kuzeyinde ikamet eden Müslümanlar, batılılaşmış üst düzey ailelerdi (Çelik, 1996, s.33). Bu kesimin bu bölgeye yerleşmesinin çeşitli sebepleri

---

(Barillari ve Godoli, 1987, s.168).

* Bu dönemde yabancı nüfusunun fazla çıkmasının nedeni, Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerin yabancı devlet tebaasına geçerek sefaretlerin korumaları altına girmek istemeleri olmuştur.

vardır. Bunlardan bir tanesi batılılaşmış halkın Altıncı Daire-i Belediye hizmetlerinden yararlanmak istemeleridir. Diğerleri ise, Dolmabahçe Sarayı'nın 1856 yılında inşa edilmesi ve üst düzey devlet memurların Boğaz çevresine yerleşme istekleri olmuştur. Yıldız Sarayı yapımından sonra, bu kesimin saray çevresinde yerleşimi devam etmiştir (Çelik, 1996, s.36).

İstanbul tarihinde Balkan Savaşı umutsuz bir dönem olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu 11 Kasım 1914'te 1. Dünya Savaşı'na girmiştir. Boğaz'ın Avrupa yakası en aktif çağını 1. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşamıştır. 1914'te Pera, Büyükdere, Adalar ve kısmen Moda semtlerinde, nüfusun çoğunluğunu yabancılar ve gayrimüslimler oluşturmuştur. Bu yılda İstanbul'un nüfusu 909.978 kişidir (Behar, 1996, s.71–79). 13 Kasım 1918'de müttefik donanması Haydarpaşa önlerine gelmiş ve İstanbul 1919'dan, 1922'ye kadar işgal edilmiştir. Kent önce İngiliz, sonra da Fransız kuvvetlerin denetimi altında kalmıştır. 1 Kasım 1922'de Osmanlı İmparatorluğu kaldırılmış, dönemin padişahı Vahdettin 16 Kasım 1922'de İstanbul'dan ayrılmıştır (Kuban, 2000, s.378–379).

3.4 Cumhuriyet Dönemi'nde Boğaziçi Yerleşmesi ve Yasal Süreçler

3.4.1 1920–1950 Yılları Arasında Boğaziçi Yerleşmesi

1.Dünya Savaşı sonrası İstanbul perişan ve yoksul durumda kalmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ardından başkentin Ankara'ya taşınmasıyla, İstanbul'un Türkiye içindeki konumu değişmeye başlamıştır. 20. yüzyılın başından itibaren, Boğaz köylerinde yaşayan yabancıların sayısının azalması, Cumhuriyet dönemiyle birlikte Osmanlı hanedan üyelerinin İstanbul'dan ayrılması, elçiliklerin taşınması, mübadele ve üst kesimin Boğaziçi'ne rağbet etmemeleri, Boğaziçi nüfusunu ve etnik yapısını etkilemiştir. İstanbul'un kimliğini oluşturan nüfusunun kompozisyonu değişmiş, 20. yüzyılın başında 850.000 civarında olan nüfus, 1927 sayımlarında 700.000'in altına düşmüştür. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yaşayanların sayısının azalmasıyla, Boğaziçi'nde taşımacılık yapan Şirket-i Hayriye'nin yolcu sayısı azalmıştır*. Cumhuriyet döneminden itibaren, Kuruçeşme kıyısında yer alan yalılardan bir

---

* 1913'te 17.928.220 yolcu taşınırken, 1923'te 10.742.052 yolcu sayısı ile %40'lık düşüş yaşanmıştır. Boğaziçi yolcu sayısının ve Şirket-i Hayriye'nin seferlerinin azalmasında İstanbul'daki nüfusun azalması, Boğaziçi'nde yaşanan yangınlar, Beşiktaş-Bebek arasındaki tramvay güzergahının açılması ve tramvay ücretlerinin düşük olması nedenleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte devlet merkezinin Ankara'ya taşınmasıyla Boğaziçi'nde yaşayan kitlenin azalması ve bununla birlikte elçiliklerin Ankara'ya taşınması, mübadele ile Boğaziçi'nde yaşayan yabancıların gitmesi, yaşanan yokluk ve sıkıntı dolu günlerde farklılaşan eğlence ve yaşam kültürü gibi nedenler yolcu sayısının ve Şirket-i Hayriye'nin seferlerinin azalmasında etkili olmuştur. Bu dönemde Boğaziçi'nde yolcu sayısının arttığı semtler arasında, Çubuklu, Çengelköy ve Yenimahalle yer almaktadır. Bu semtlerdeki artışta, Çubuklu'da bulunan gazino, Çengelköy'de Kuleli Lisesi öğrencileri, Boğaz hattının son noktası olması sebebiyle Yenimahalle'ye kadar gidip gelen yolcular rol

kısmı ve Kuruçeşme Adası'nda yer alan yapı kömür ve tütün deposu olarak kullanılmıştır* (Kuban, 2000, s.386; Toprak, 1994, s.109).

1921 yılında yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanmış, eski eser tanımına günümüzde olduğu gibi zaman sınırlaması getirilmiştir. Bu nizamnamede 18. yüzyıl sonuna kadar yapılmış güzel sanatlar, ilim, edebiyat ve sanat değeri taşıyan eserlerin eski eser sayılmasına karar verilmiştir. İstanbul'un Cumhuriyet'in kuruluş döneminde ilk Belediye Başkanı Haydar Bey'dir. Belediye kaynaklarının fazla olmamasına rağmen bu dönemde modern bir itfaiye örgütü kurulabilmiştir. 1930'lara kadar Boğaziçi'nde yapılan çalışmalar, sokakların iyileştirilmesi, küçük parkların yapılması ve tramvay hattının uzatılması olmuştur. 1926'da, Üsküdar'da tramvay hattı açılmıştır (Kuban, 2000, s.384). Yeni belediye yasalarının çıkartılmasıyla birlikte, 1930'da şehremaneti kaldırılmış ve İstanbul'da belediye başkanı ile valinin görevleri birleştirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Kanunları, 2007, c.1, s.320). Yeni çıkan bu yasa ile imar planı yapma zorunluluğu getirilmiş, İstanbul Belediyesi on şubeye ayrılmıştır. Boğaziçi, Beşiktaş, Sarıyer, Üsküdar ve Beykoz belediyelerinin yetki ve sorumlulukları çerçevesinde yer almıştır. 21.06.1933 tarih 2290 sayılı "Belediye Yapı ve Yolları Yasası" ile belediyelere 5 yıl içinde 50 yıllık bir süreci kapsayan imar planı yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Yasa ile Boğaziçi kıyı mekanı İstanbul'un bir parçası olarak tanımlanmıştır. İmar planlarında Boğaziçi kıyı mekanına hangi fonksiyonun verileceğinin belirlenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir (Özhekim, 2006, s.84).

1933'te, üç kent plancısının ülkeye çağrılmasıyla, yeni bir planlama dönemi başlamıştır. Bunlar arasından seçilen, Hermann Elgoetz'ün önerisi, İstanbul ve Boğaziçi'nin sonraki gelişmelerine yön vermiştir. Elgoetz'ün raporu, büyük tarihsel kentlerle bağlantılı, o dönem için geçerli olan düşünce ve uygulamalara göre hazırlanmıştır. Ülke savaştan yeni çıkmış olmanın maddi ve manevi eksiklikleri içinde olduğu için, raporda kentin ileriye yönelik planlanmasında yaklaşım daha tutucu olmuştur. 2. Dünya Savaşı öncesi Boğaz üzerinde bir köprü gerekli görülmemiş, vapur seferlerinin artırılması yeterli sayılmış, Haliç üzerine ise,

---

oynamışlardır (Toprak, 1994, s.108).

* Daha önce hangi amaçlarla kullanıldığı bilinmeyen Kuruçeşme Adası, Sultan Abdülaziz (1861-1876) tarafından hass mimarı Sarkis Balyan'a (1831-1899) verilmiştir. Adanın çevresini duvarla kaplayan ve içine iki katlı bir konut yapısı inşa eden Sarkis Balyan'ın ölümünden sonra mirasçıları adayı, Şirket-i Hayriye'ye kiralamışlardır. Şirket burasını vapurlar için kömür deposu haline getirmiştir. Şirket-i Hayriye'den sonra Şehir Hatları İşletmesi tarafından kömür deposu olarak kullanılan ada, 1958 yılında Galatasaray Spor Kulübü tarafından Sarkis Balyan'ın mirasçılarından satın alınmıştır.

dört köprü yapılabileceği düşünülmüştür. Önerilen köprülerin mevcut ulaşım sistemi ile birleştirilmesi planlanmıştır (Kuban, 2000, s. 386).

Boğaziçi kıyılarında yer almaya başlayan fabrikalar devletleştirilmiş, Beykoz ve Paşabahçe ise, “Sanayi Alanı” olarak gelişmeye başlamıştır. Paşabahçe’de Cam Fabrikası ile Tekel İçki Fabrikası, Beykoz’da Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası*, Büyükdere’de Tekel Kibrit Fabrikası bu dönemde açılmıştır. Boğaziçi’ndeki gecekondu oluşumları, Sümerbank’ın işletmeye başladığı Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası ile 1930’lu yıllarda kurulan Paşabahçe Şişe Cam Fabrikası’nın açılmasıyla birlikte görülmeye başlanmıştır (Toprak, 1994, s.109; Tekeli, 2001, s.60). Bununla birlikte, 2.Ulusal Mimarlık akımında, Sedat Hakkı Eldem’in Güzel Sanatlar Akademisi’nde 1933 yılında başlattığı Milli Mimari Semineri etkin olmuştur. Özellikle İstanbul, Boğaziçi ve Anadolu’dan birçok evin rölövelerinin yapılması, gerekli bilgilerinin derlenmesi, bu dönemde olmuştur (Kuban, 2000, s. 386).

2. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye dışa kapalı bir siyaset izlemiştir. Bu dönemde yabancı malzeme imkanı ortadan kalkmış ve ulusal kaynaklara dönmek zorunda kalınmıştır. Savaş yıllarının sıkıntıları tüm dünya ile birlikte Türkiye’de de etkili olmuş ve yeterli yapı üretimi sağlanamamıştır. 2. Dünya Savaşı’nın devam ettiği ve her alanda duraklamanın yaşandığı 1940’lı yıllarda, çıkarılan kanunlar genellikle düzenleyici nitelikte olmuştur (Sözen, 1996, s.63).

Boğaziçi, Prost’un çalışmalarına başladığı 1936 yılı öncesinde, boşalma eğilimi göstermeye başlamış, kuzey kesiminde yoğunluk azalmıştı. Bu dönemde İstanbulluların Boğaziçi’nde oturmalarına yönelik çalışmalar yapılmıştır** (Salman, 2004, s.37). Boğaziçi’nin nüfusu 1935 yılı nüfus sayımlarına göre, Boğaziçi köyleriyle birlikte 157.652 kişi olarak sayılırken, en kalabalık ilçe 57.071 kişilik nüfusuyla Üsküdar çıkmıştır. Beşiktaş’ın nüfusu ise, 55.007 olarak saptanmıştır. 1935 yılı sayımlarına göre, Sarıyer’in nüfusu 24.266, Beykoz’un nüfusu

---

* 11 Temmuz 1933’te Sümerbank Deri ve Kundura Sanayi Müessesesi adını almıştır.

** 1930–1940 tarihlerinde Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde, İstanbul ve Boğaziçi’ne ilişkin pek çok yazı yer almıştır. 1936–1938 yılları arasında Şirketi Hayriye tarafından aylık “Boğaziçi Mecmuası” çıkarılmaya başlanmıştır. Bu derginin 1937 yılı Temmuz sayısında, Şirketi Hayriye’nin Boğaziçi seferlerinde özellikle kış aylarında % 40’lara varan indirimlerin bildirilmesi yayımlanmıştır. Bununla birlikte, Yeniköy ile Beykoz arasında araba vapuru seferlerinin tekrar başlayacağı, araba vapurları için % 25 ile % 50 arasında indirimlerin yapılacağı, üç yıl geçerli ücretsiz paso verileceği yazılmıştır. Ayrıca Boğaziçi’ndeki oturanların sayısının artırılması için, 3 yıllık vergi muafiyeti sağlanarak, inşaat malzemelerinin Türk antrasit kömür işlemelerince ücretsiz taşınacağı ilanlar arasında yer almıştır. Boğaziçi’nin renkli yaşantısının tekrar yaratılması, halkın buraya olan ilgisinin tekrar kazanılması amacıyla düzenlenecek olan etkinliklerin haberleri ile bu bölgede satılacak veya kiralanacak ev ve arsaların ilanlarının ücretsiz olarak yayımlanacağı, Boğaziçi dergisinde belirtilmiştir.

45.574 kişidir. Bu dönemde, Taksim-Büyükdere arasına konan otobüs seferleriyle, halk yaz kış Boğaziçi'nde oturmaya teşvik edilmiştir. 1940'lı yıllarda Boğaziçi'nin nüfusu, Şirket-i Hayriye'nin bilet ücretlerinde indirim yapılması, Boğaziçi otobüs seferlerin artırılması ve Boğaziçi'ne yerleşime özendirme politikası ile birlikte %19,5 oranında artış göstermiştir. İstanbul'un nüfusu 1940'ta 793.749'a yükselmiştir (DİE, 1940 nüfus sayımı sonuçları). Boğaz'ın Anadolu yakasında Anadoluhisarı'ndan sonraki semtlere ulaşım ancak vapurla yapılabildiğinden, nüfus azalmıştır (Salman, 2004, s.47).

İstanbul'un ve Boğaziçi'nin planlamasını yönlendiren kişi Fransız mimar Henri Prost olmuştur. Prost 1936'da İstanbul'a davet edilmiş, 1950 yıllarına kadar İstanbul'da kalmıştır. Henri Prost, İstanbul için tümel bir plan hazırlamak yerine Galata, Beyoğlu ve Üsküdar-Kadıköy planlarını hazırlamıştır. Prost'un hazırladığı imar ve mevzi imar planları, ağırlıklı olarak kent yol şebekesi ve kullanım alanları düzenlemelerini kapsamıştır. Henri Prost'un düzenleme projesi, 1939 yılında uygulanmaya başladı. Daha sonraki dönemlerde gözden geçirilerek uygulamaya sokulan planlar, yirmi yıl kadar yürürlükte kalmış, günümüze değin etkileri sürmüştür. Prost, İstanbul'u işlevsel bölgelere ayırmıştır. Bu bölgeler içinde Haliç'in endüstri alanı olarak planlanması, daha sonraki yıllarda Haliç Denizi'nin kirlenmesine, eski dokunun tahribine yol açmıştır. Prost'un önerdiği pek çok projeden bazıları uygulanmıştır. Boğaziçi bölgesinde, Dolmabahçe Sarayı arkasındaki vadiye tasarladığı stadyum, Prost'un uygulanan projelerinden olmuştur (Kuban, 2000, s.386).

Prost planı, Sirkeci Garı ile bağlantılı, Yenikapı Liman projesini de kapsamaktaydı. Bu proje kapsamında Sirkeci ile Haydarpaşa arasında bir vapur seferi önerilmiş, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayacak bir Boğaz Köprüsü yada tünel planlamıştır. Ayrıca Boğaziçi'nin kente her yakada korniş yollarla bağlanması önerilmiştir. Galata Köprüsü'nden Sarıyer'e kadar sahilten geçen, diğeri ise tepeler üzerinden Taksim'den, Büyükdere'ye uzanıp Kilyos'a varan yollar önerilmiştir. Ayrıca 1943 yılında, bu iki yol arasından geçecek başka bir yol daha önerilmiştir. Yapılan bu öneriler arasında, Avrupa yakasında Taksim ile Büyükdere yolu ve Galata ile Sarıyer sahil yolu gerçekleştirilmiş, Anadolu yakasında Üsküdar Beykoz sahil yolu yapılmıştır (Kuban, 2000, s.387).

Boğaziçi'nin Anadolu yakasına ilişkin, 1939 yılında çıkan raporda, Üsküdar'a ilişkin yol önerileri getirilmiştir (İstanbul Araştırmaları, 1998, sayı 5, s. 251–260). Prost parçalı olarak, arasında Boğaziçi'nin semtlerinin de yer aldığı 143 adet imar planı hazırlamıştır. 1941 yılında, 1/2000 ölçekte nazım plan raporu ile hazırlanan Boğaz semtleri, Çubuklu–Kanlıca, Beykoz, Paşabahçe, Anadoluhisarı, Beylerbeyi, Çengelköy, Kandilli–Vaniköy olmuştur.

Boğaziçi'nin Avrupa yakasına ilişkin 1944 yılında çıkan Prost raporu, “Dolmabahçe-İstinye arası” ile “İstinye-Sarıyer-Belgrad Ormanı arası” olarak iki bölümü içermektedir. Bu dönemde Dolmabahçe-Ortaköy-Kuruçeşme-Arnavutköy yol istikamet planı (1938, 1949, 1951), Emirgan, Ortaköy Bestekar Şevki Bey Mahallesi, Sarıyer-Zümrütevler, Büyükdere, Tarabya köy içi imar planları (1948–49), İstinye, Tarabya, Yeniköy, Kireçburnu imar planları (1950) ve Beşiktaş'ın çeşitli bölgelerinin imar planları (1949–50) yapılmıştır. Yapılan imar planlarında Boğaziçi'nde yer alan korular ve yeşil alanlar düşük yoğunlukta iskana açılmıştır (İstanbul Araştırmaları, 1998, sayı 4, s. 239–270).

Prost'un Boğaziçi ile ilgili önerileri ayrıntılı olmamakla beraber; sanayi tesisleri, yolları, meydanları ve yeni yapılacak binaları içermektedir. Prost, Boğaziçi'nde sanayi kuruluşlarına izin verilmemesini, iyi durumda olmayan ve kullanılmayanların istimlak edilmesini, depo ve fabrikaların iyileştirilmesini önermiştir. Bununla birlikte Prost, Boğaziçi'nden sanayi yapıları ve depoların kaldırılmasını planlamıştır (İstanbul Araştırmaları, 1998, s. 261–275). 1943 yılında yapılan önerilerde, Kuruçeşme'de yer alan kömür depolarının yerinde kalabileceği belirtilmiş, Boğaziçi'ne ilişkin kararlarda yeşil alan, spor alanları ve eğlence alanları planlanmıştır. Sahil kesiminde inşaat nizamları hakkında öneriler getirilmiş, yapılacak yeni inşaatlara ilişkin önerilerde, çatıların alaturka kiremitle kaplanması düşünülerek, dokunun korunmasına yönelik korumacı bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu kararlarda, Boğaziçi'nin kentin bir parçası olduğu belirtilmiştir. Boğaziçi mimari dokusunun korunmasına yönelik öneriler ise, uygulamaya konmamıştır (Kuban, 2000, s.387).

Boğaziçi'ne yönelik pek çok gelişme, İstanbul'un yakın tarihinde Belediye Başkanlığı ve valilik yapmış Lütfi Kırdar döneminde (1938–1949) gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde Prost'un planları uygulanmıştır. Yeniköy-Sarıyer sahil yolu açılmış, Bebek-İstinye yolu genişletilmiş ve asfaltlanmıştır. Bununla birlikte Anadolu yakasında, Üsküdar-Beykoz sahil yolu genişletilmiştir. Bu dönemde pek çok meydan düzenlemesi yapılmıştır. Boğaziçi'nde yer alan Üsküdar Meydanı, Kabataş İskele Meydanı ve Beşiktaş Barboros Meydanı düzenlemeleri de bu döneme rastlamıştır. Boğaz sahil yolu sistemi, kanalizasyon sistemi ve su sistemi ıslah edilmiştir. Bununla birlikte, eski anıtların onarımı ve çevresinin düzenlenmesi, büyük saray bahçelerinin halka açık park yerlerine dönüştürülmesi Kırdar döneminde gerçekleştirilmiştir. Emirgan Korusu ve Yıldız alanı, parka dönüştürülüp yeniden açılmıştır. Hıdıv Abbas Paşa Korusu ve Köşkü satın alınmış, bu alanın koru özelliği korunmuştur (Kuban, 2000, s.388). Bu dönemde Kuruçeşme depoları kaldırılamadığı için, yükleme ve boşaltma tesislerine dönüştürülmüştür.

3.4.2 1950–1983 Yılları Arasında Boğaziçi Yerleşmesi

1950’li yıllardan önce, İstanbul ve Boğaziçi’nde nüfusa paralel olarak ekonomik yapıda, yerleşmedeki yayılmada ve gelişmelerde durağanlık söz konusu olmuştur. 1945’ten itibaren, ülkedeki ekonomik ve toplumsal dinamizm artmıştır. İstanbul ve Boğaziçi nüfus ve imar hareketleri açısından, 1950’den itibaren siyasal yapı ve kararlardaki değişimlere paralel olarak, hareketli bir döneme girmiştir. Bu dönemde yavaş yavaş gelişmekte olan sanayi toplumu için göç hızı, kontrol edilebilecek sınırları aşmıştır. Nüfus artışına bağlı olarak kentle birlikte Boğaziçi’nde de belediye ve hazine arsalarının üstünde gecekondu oluşmaya başlamıştır. Belediye örgütlenmesinin yetersizliği, uzman eksikliği ve ülkenin ekonomisi bu dönemdeki imar oluşumlarında etkin olmuştur. 1950’li yıllardan itibaren kentin yapısal değişikliklerine ve dönüşümlerine, yeni mimari akımlarda eklenmiştir. Modern mimari, mimarlar tarafından uygulanmaya başlamıştır (Kuban, 2000, s. 389).

1940’lı yıllardan itibaren, Boğaziçi’ndeki kentsel gelişmeyi kontrol etmeye ve yönlendirmeye yönelik Boğaz köyleri için yapılmış yerel planlar hazırlanmıştı (Enlil, Dinçer ve Görgülü, 2001, s.57). Menderes dönemiyle (1950–1960) birlikte, İstanbul ve Boğaziçi için bir dizi yasal süreç ve uygulamalar dönemi başlamıştır. 1950’li yıllarda Prost’un yaptığı çalışmaları değerlendirmek ve revizyonları hazırlamak üzere komisyon kurulmuştur. 1957 yılında Hans Högg kıyıları, Boğaz Köprüsü ve Galata Bölgesi için planlar hazırlamıştır. Ancak hazırlanan planlar uygulanmamıştır. 1957’de İller Bankası denetiminde “İmar ve Planlama Müdürlüğü” isminde kurum çalışmaya başlamıştır. Bu grubun çalışmaları sonucu, 1/10.000 ölçekli nazım planı, geçit devresi nazım planı ve 1/5000 ölçekli Boğaz Bölgesi planı yapılmıştır. 1954 yılında kabul edilen Beyoğlu Nazım İmar Planı’nda, İstinye’de bulunan sanayi tesislerinin kente zararı olmadığı gerekçesiyle, yeni sanayi kuruluşlarının kurulmasına izin verilmiştir. 1954 yılında Kavel Kablo Fabrikası kurulmuştur. Bu kuruluşlarla birlikte vadi içleri hızlı apartmanlaşmaya, eski köy içi yerleşmeleri tarihsel özelliklerini yitirmeye başlamıştır* (Salman, 2004, 72–73).

Dönemin başbakanı Menderes’in İstanbul’daki imar çalışmalarını anlatmak amacıyla, 1957 yılında yayımlanmış olduğu “İstanbul’un Kitabı” adlı yayında, 1950–1960 yılları arasında yapılan çalışmaların bir kısmı anlatılmıştır. Yapılan imar çalışmalarında amacın, trafiği rahatlatabilecek modern bir ulaşım sistemi yaratmak, modern meydanlar açmak, camileri

---

* Bu konuda hakkında detaylı çalışma “Yıldız Salman” ın doktora tezinde yer almaktadır. Ayrıca tezin ek bölümünde, Boğaziçi’ne ait kurul kararları verilmiştir (Salman, 2004).

onarmak ve kenti geliştirmek olduğu tanımlanmıştır. Ayrıca Rumeli Yakası'na, Tophane meydanından başlayarak sahil yolu yapılacağı belirtilmiştir. Bu yolun bazı yerlerde genişletileceği ve yolun kenarında kalan geniş kıyı bۆlۆmlerinin yeşillendirilerek gezi alanı haline çevrileceği yazılmıştır. Bu sۆrete Boğaz sahil yolu, Tophane'den Kabataş'a pek çok bina ve tarihi yapı yıkılarak açılmıştır. Dolmabahçe'den Beşiktaş meydanına girişte, yol ۆzerine rastlayan hamam ve bazı tarihi yapılar yıkılmıştır. Boğaz sırtlarını Beşiktaş'a bağlayarak Zincirlikuyu'dan Beşiktaş meydanına inen asfalt yol, Yıldız-Beşiktaş yolu olarak yapılmıştır. Barboros Tۆrbesi'ni içine alacak bir meydan yaratılmıştır. Ortakۆy'de Boğaz Sahil Yolu'nda Yıldız'dan sonraki bۆlۆm, yolun solunda bulunan sedlerin geri çekilmesi ile genişletilmiştir. Beşiktaş Meydanı'ndan sonra Et Balık Kurumu tesislerinin ۆnۆnden itibaren yol, içeri çekilmiştir. Sahil kısmında Ortakۆy'e kadar giden binaların duvarları yıkılmış, Ortakۆy Camisi'nin etrafı açılmış ve çevresi dۆzenlenmiřtir. Yol, Ortakۆy Vapur İskelesi'nden sonra Yۆzme İhtisas Kulۆbۆ (Hatice Sultan Yalısı) arkasından geçerek, Kuruçeşme'de turistik tesislerin arkasına ulaşmıştır. Bu dۆnemde Lido Gazinosu'ndan sonra Kuruçeşme'ye kadar uzanan sahilde yer alan, yۆkleme boşaltma tesislerinin başka yerlere nakledilmesi ve bۆlgenin "Turizm Alanı" olarak değerlendirilmesi planlamıştır. Bu amaçla burada gazino, eğence ve banyo yerleri (plaj) planlanmış ve uygulanmıştır. Kuruçeşme Adası'nın ise, "Spor ve Kamp Alanı" haline getirilmesi planlanmıştır. Kuruçeşme ile Arnavutkۆy arasında sahil kısmındaki binalar kaldırılarak, yolun devamı sağlanmış ve Arnavutkۆy'ۆn Akıntı Burnu dۆnemecinden itibaren, Bebek'e doğru uzanan sahilinde 5–6 milyon harcama ile gerçekleştirileceği belirtilen rıhtım inşa edilmiştir (İstanbul'un Kitabı, 1957, s. 103).

1950 ile 1960 yılları arasında yapılan imar çalışmalarında, Boğaziçi Sahil Yolu Mısır Sefarethanesi'nin arkasından devam ettirilmiş ve Bebek'e ulaştırılmıştır. Rumelihisarı restore edilmiş ve Hisar'ın kenarlarına veya içine yapılan evler kaldırılmıştır. Kale'nin burç ve sur bۆlۆmleri restore edilmiştir. Emirgan rıhtımı deniz doldurulmak suretiyle genişletilerek, yeniden inşa edilmiştir. İstinye yoluyla İstinye, şişli'ye bağlanmıştır. İstinye girişinde, sağda bulunan yalıların korunması planlanmış, İstinye Kۆprۆsۆ yolun genişliğine uygun bir şekilde yeniden inşa edilmiştir. Sırtlarda ise, bazı bۆlgeler turizm tesislerine ayrılmıştır. İstinye Koyu'ndan Yenikۆy'e girişte kayalar yontularak yol genişletilmiş, yol ۆzerinde yer alan yalılar yıkılmıştır. İstinye-Yenikۆy arasındaki sahilde, bahçeli kۆřklerin korunması planlanmıştır. Kireçburnu sahilinde deniz doldurularak, yolun genişlemesi ve devamı sağlanmışdır. Yamaçtan inen bağlantı yolu ile sırt yolu sahile bağlanmıştır. Bu dۆnemde Tarabya'dan Kireçburnu'na dۆnen sahil noktasında, turistik amaçlı otel yapılmıştır.

Sarıyer'den Yenimahalle'ye kadar olan kısımda, yol daraltılarak devam ettirilmiş, sahil kısmında turistik tesisler kurulmuştur. Yenimahalle ile Kavaklar arasındaki yolun daraltılarak devam etmesi sağlanmıştır (İstanbul'un Kitabı, 1957, s. 105).

1950 ile 1960 yılları arasında yapılan imar çalışmalarında, Elgoetz'in önerileri kapsamında Sirkeci ile Bakırköy arasında sahil yolu açılmıştır. Denizin bir kısmı doldurulmuş, eski surların bir kısmı yıktırılmıştır. Demiryolu inşaatı için Topkapı Sarayı'nın bir kısmını veren Abdüllaziz gibi, Menderes de surların bir kısmını yola vermiştir. Karaköy, Azapkapı ve Tophane'ye ve Beşiktaş yoluyla Boğaz'a bağlanmıştır. Bu dönemde açılan yeni yollarla birlikte tramvay kaldırılmış, yerine elektrikli trolleybüsler getirilmiştir. Boğaz kıyılarına hizmet eden vapur ulaşım sistemi yerine, otobüs seferleri başlatılmıştır. Galata Köprüsü'nden Dolmabahçe'ye, Eminönü'nden Unkapanı'na, Karaköy'den Azapkapı'ya, Haliç'teki iki köprü arasında, Beşiktaş'tan Zincirlikuyu'ya (Barbaros Bulvarı), Sirkeci'den Florya'ya büyük bulvarlar yapılmıştır. Eski kent yaya kenti olduğu için yeni ulaşım sistemi kurma çabaları, tarihi kenti yok etmiş, koruma planları hazırlanmadığı için birkaç yüz hektarı geçmeyen korunmuş bölgeler dışında, tüm kentte dönüşü olamayacak yıkımlar gerçekleştirilmiştir. Modern kent, apartmanlar ve motorlu araçlar olarak görülmüş, Osmanlı dönemi yapıları, eski ahşap evler, yalılar ve köşkler önemini yitirmiştir. Eski kentin Fatih, Süleymaniye ve Cerrahpaşa gibi önemli bölgeleri, Anadolu'dan göçle gelen halka bırakılmıştır. Burada oturanlar yeni gelişmekte olan kuzeydeki konut alanlarıyla, batıda Bakırköy-Yeşilköy bölgesine yada Kadıköy bölgesine yerleşmişlerdir. Köyden aileleriyle birlikte gelen halkın kentte yoğun göçü, gecekondular denilen devlet arazisine yaptıkları plansız evleri doğurmuştur. 1950 yılında nüfus 1.000.000 iken 1960'ta nüfus 1.650.000'e ulaşmıştır (Türkler, 2002, s.559)* 1949'dan itibaren dönemin hükümetleri tarafından üç kez gecekondular affı çıkartılmıştır. Gecekondular sayısı 1950'de 8238 iken, 1964'te 100.000'e çıkmıştır. Rami, Taşlıtarla, Yıldızbayırı ve Zeytinburnu gibi kentin batısındaki alanlar, inşaat etkinlikleriyle tarihsel kenti ezmişlerdir (Kuban, 2000, s.400–401).

Menderes kendi bakış açısına göre değerli gördüğü yapıların çevresini açmak, ortaya çıkarmak ve korumak isterken, değerli görmediği yapıları “köhne ve harap” olarak nitelendirilerek yıkmıştır (İstanbul'un Kitabı, 1957, s. 105). Kuban'ın da (2000) belirttiği gibi,

---

* 1950–1955 arasında Boğaziçi'nde nüfus artışının, İstanbul toplam nüfus artışı içindeki payı %15.9'dur. 1955–1960 yılları arasında bu oran % 26.6'dır. Boğaziçi'nin 1955 yılı nüfus sayımlarına göre, ilçeler ile birlikte toplam nüfusu 271.770'tir. İlçelerde nüfus artışı, Beykoz'da %129, Üsküdar %72, Sarıyer ve Beşiktaş %53.9 olmuştur DİE, 1955 nüfus sayımı sonuçları.

çağdaş İstanbul'da gözlemlenen denetimsiz ve plansız büyümeyle karşılaştırıldığında, Menderes dönemi yapılan çalışmaların önemsiz hatta Marmara kıyısındaki otoyol yada Barbaros Bulvarı gibi bazı projelerde olumlu olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Menderes dönemi yapılan imar çalışmaları, sınır tanımayan bir inşaat etkinliği ve eski kentin kültürel varlıklarının kaybedilmesi olarak değerlendirilebilir. Kentte araç trafiğine önceliğin verilmesi, denizin verdiği ulaşım imkanlarının kullanılmaması, bununla birlikte göç edenlere verilen politik çıkar amaçlı, gelecek politikacılara örnek oluşturacak tavizler, önemli hataları oluşturmuştur. Bununla birlikte, Menderes döneminde Haliç Bölgesi, fabrika, imalathane ve depo alanlarına dönüşmüştür. Haliç çevresindeki tepelere ise, işçiler yerleşmeye başlamıştır. Bu süreçten itibaren Haliç kirlenmeye başlamıştır (Kuban, 2000, s.401).

1951'de GEEAYK'un oluşturulması, İstanbul ve Boğaziçi'ndeki tarihi anıtların korunabilmesi için yapılan önemli bir adım olmuştur. Bağımsız olarak çalışan kurul, 1951 ile 1983 yılları arasında pek çok kültür varlığı örneklerini tescilleyerek korunmasına olanak sağlamıştır. 1956'da İmar Nizamnamesi'ne konan bir hükümle, kurula koruma amaçlı daha fazla yetki verilmiştir. Büyük Nazım Plan Bürosu 1968 yılında koruma altına alınacak tarihsel değerlerin araştırmasını yapmıştır. Bu yıllarda İstanbul ve Boğaziçi'nde tarihsel dokusunu koruyan semtler hala mevcuttur. Bu tarihlerde tarihsel dokusunu koruyabilmiş mahalleler, Kocamustafa, Davutpaşa, Cerrahpaşa, Haseki, Marmara kıyılarındaki pek çok mahalle, Fatih, Süleymaniye, Zeyrek, Haliç üzerindeki mahalleler, Boğaz köylerinin büyük bölümü, Üsküdar'ın eski mahalleleri, Marmara kıyılarındaki sayfiye yerleri, Adalar olarak sayılabilmekteydi. Bu alanların koruma sınırları onaylanmış ve koruma altına alınmıştı. Ancak dönemin belediyesinin kapsamlı korumacılığa karşı olmasından dolayı, kurul kararları ve raporlar uygulanamamıştır (Kuban, 2000, s.401).

1955 yılında İstanbul Sanayi Planı ile İstinye, "Sanayi Alanı" olarak ilan edilmiştir. Bu planla Rumeli Yakası'na sahilden ve tepeden yol açılması, yapılaşmanın Boğaziçi'nin sırtlarına doğru yayılmasına ve silüetin bozulmasına sebep olmuştur. 1950 ile 1965 yılları arasında, SSK ve Emlak Kredi Bankası gibi kuruluşların himayesinde, mevzi imar planlarına dayanarak çoğu koru alanları yapılaşmaya açılmıştır. Bu kapsamda Kortel Korusu 1950, İpar Korusu 1954, Ortaköy Korusu 1950, 1963, Kuruçeşme Korusu 1955, Ayşe Sultan Korusu 1951, 1954 ve 1959, Arifi Paşa Korusu 1951, 1954, 1959, Raifi Paşa Korusu 1950, 1962, Mavrokordato Korusu 1950, 1962, Sait Halim Paşa Korusu 1953 yıllarında ifraz edilmiş, bu bölgelerde

kooperatif ve evler inşa edilmiştir*.

1960'lı yıllarda 1/5000 Beyoğlu Nazım Planı, 1/10.000 Sanayi Planı, 1/5000 Beyoğlu Tatbikat Planı hazırlanmış ve 1/2000 ölçekli Boğaz köyleri planları yapılmıştır. Doğu Marmara Bölgesi Ön Raporu 1962 yılında hazırlanmıştır. Bu raporda, Boğaz ve Tuzla Hereke arasının korunması gerekliliği belirtilmiştir. 1966 yılında ise, İstanbul Sanayi Nazım Planı'yla birlikte, Boğaziçi'ndeki sanayi tesisleri korunmuş, Levent semti büyütülmüş, oto sanayi sitesinin kapladığı alan genişletilmiştir. Ayrıca 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı gecekondu af yasasıyla, plansız yaşama destek verilmiştir. Daha önceki dönemlerde çıkartılan gecekondu afları, belli mekan ve zaman sınırlı olarak yapılan gecekonduları yasallaştırırken, 1966 yılından sonra çıkarılan gecekondu afları yeni gecekondu yapımını desteklemiş, kentsel ranttan pay alma çabalarının, toprak ve arsa vurgunculuğunun artmasına sebep olmuştur (Salman, 2004, s.72).

1960 ile 1970 yılları arasında hızlı kentleşme ile kentin sınırları büyümüş, gecekondulaşma devam etmiştir. 1965 yılı nüfus sayımlarına göre, Boğaziçi'nin nüfusu ilçeler ile birlikte 362.701 kişiye çıkmıştır. 1955–1965 yılları arasında geçen dönemde Boğaziçi ilçelerindeki nüfus artışı, Beykoz'da %38,7, Üsküdar'da %37,4, Sarıyer'de %31 ve Beşiktaş %26,8'dir. Bu dönemin sayımlarına göre, Beşiktaş 107.442, Üsküdar 135.056, Beykoz 67.758, Sarıyer 46.729 kişidir (DİE, 1965 nüfus sayımı sonuçları). 1965–1975 yılları arasında Boğaziçi'nde, şehrsel kullanım ve konutlaşmada değişimler olduğu halde nüfus artışı olmamış, hatta yer yer azalmıştır.

1960'lı yıllarda, Boğaziçi'ne yapılması düşünülen köprü tartışması, Türkiye gündeminde önemli bir yer tutmuştur. Köprünün inşa edilmesine neden olan faktörler arasında, İstanbul'un doğrusal kıyılar etrafında oluşan bir kent olması, Marmara'nın iki yakasında 60 km.den uzun yerleşmelerin olması, nüfus ve endüstri açısından her iki yakanın birbirine yaklaşık olması ve bu geçişler ile Trakya ile Anadolu arasında geçişlerin İstanbul'dan sağlanması sayılabilir. Bununla birlikte, İstanbul'un her iki yakasındaki merkezi iş alanlarının yerlerinin sabit olması ve endüstri bölgelerinin yayılmasının yarattığı sıkışıklık Boğaz'a köprü yapılmasını gerekli kılmıştır. Ancak köprü yapımının gerekliliği konusunda tartışılan konulardan birkaçı, köprünün sadece kent trafiğine hizmet edeceği, motorlu araç trafiğini artıracığı, Boğaz'ın doğal ve tarihsel görüntüsünü bozacağı konuları olmuştur. Ayrıca, Karadeniz kıyılarındaki

---

* Kortel Korusu, İpar Korusu, Ayşe Sultan Korusu, Arifi Paşa Korusu 1985 yılında tekrar ifraz edilmiştir (Salman, 2004 s.72–73).

orman alanlarına doğru yerleşimi özendireceği, bu yerleşimlerin kentin doğal su kaynaklarına zarar vereceği, ilk köprünün yapımının, ikinciye ve üçüncüye yol açacağı düşünceleri, tartışılan konular arasında yer almıştır (Kuban, 2000, s.409).

Yapılması planlanan asma köprü 1973'te hizmete açılmıştır. Yapılmasına neden olan düşüncelere çözüm getiren “Boğaziçi Köprüsü”, tartışılan pek çok olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte, Boğaziçi Köprüsü'nün yapımıyla kıyılarda yer alan sahilсарaylar ve Beylerbeyi Sarayı zarar görmüş, köprü ayakları ve bağlantı yolları çevresinde yoğunlaşmalar başlamıştır. 1970–1975 yılları arasında Boğaziçi Köprüsü'nün açılması, Boğaz'ın her iki yakasında imar hareketlerinin yoğunlaşmasına ve nüfus artışına neden olmuştur. 1970–1975 yılları arasında Üsküdar'da %79.52, Beşiktaş'ta %50.19, Beykoz'da %38.86, Sarıyer'de %45.53 oranında nüfus artışı görülmektedir (DİE, 1975 nüfus sayımı sonuçları).

1970'li yıllarda Boğaziçi yoğun bir kentleşme baskısı altında kalmıştır. Bu dönemde yapılan bir araştırmada, Beşiktaş, Üsküdar, Kuruçeşme, Bebek ve Arnavutköy gibi bazı semtlerin İstanbul'un kentsel alanının uzantısı görünümüne girdiğinin, Paşabahçe, Beykoz, Çubuklu gibi bazı semtlerin endüstri ve onun doğurduğu gecekondu alanlarının baskısı altında olduğunun altı çizilmiştir. Bu araştırmada; Anadolukavağı, Kanlıca, Kandilli, Rumelikavağı, Anadoluhisarı, Vaniköy, Yalıköy gibi semtlerin tarihi ve doğal değerlerini kaybetmemiş bölgeler, Çengelköy, Beylerbeyi, Kefeliköy, Baltalimanı, Yeniköy, Kuzguncuk, Kireçburnu, Tarabya, Rumelihisarı, Emirgan gibi semtlerin koruma amaçlı önlem alınması gereken bölgeler, Yenimahalle, Büyükdere, Sarıyer, Boyacıköy tarihi dokusu bozulmuş düzelmesi gerekli bölgeler içinde yer alması belirlenmiştir. Beykoz, Çubuklu, İstinye, Paşabahçe, İncirköy, Büyükdere'nin bir kesimi, işlev değiştirmesi ve ıslah edilmesi gereken alanlar içinde yer almıştır (Zeren, 1978, s. 14). Bununla birlikte, 1966 ile 1975 yılları arasında mevzi imar planları yapılarak imara açılan Levent, Etiler, Baltalimanı, Emirgan, Bebek, Yeniköy, İstinye, Sarıyer, Yenimahalle ve Rumelikavağı'nda yapılaşmalar başlamış, Anadolu yakasında, Paşabahçe, Çubuklu, Kanlıca, Beylerbeyi, Kuzguncuk, Anadoluhisarı, Çengelköy ve Vaniköy'de planlı yerleşmeler yapılmıştır (Salman, 2004, s.73).

1973 yılında yürürlüğe konan “Eski Eserler Yasası”^{*} ile tarihi eserler, Kentsel ve Arkeolojik açıdan Tarihsel Sitler içine alınabilmektedir. Boğaziçi'nde bütün imar uygulamaları, bu yasanın

---

^{*} 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, Resmi Gazete 14527/6.05.1973

yürürlüğe girmesinden sonra, GEEAYK'nun denetimine girmiştir. Saptanan koruma alanı sınırları, 1969 tarihli raporun sonuçlarının yasal temele oturtulabilmesiyle uygulanabilmiştir. Bu yasayla GEEAYK kararı olmadan, Boğaziçi kıyı çizgisinin ve topoğrafik yapısının değiştirilmesi engellenmiştir. Boğaziçi'nde sanayi yapılarının ve fabrikaların program dahilinde tasviye edilmesine, yenilerinin kurulmasının engellenmesine karar verilmiştir. 1/1000 ölçekli uygulama planı yapılıncaya ve tarihi yapıların tescil işlemleri gerçekleşinceye kadar, GEEAYK kararı olmadan Boğaziçi Sit alanında yer alan hiçbir yapının yıkılamayacağı, Tarihi Sit alanlarında Boğaziçi Sahil Şeridi Planı'nın uygulanacağı, ağaçların kesilemeyeceği, kadastral yol düzenlerinin ve özgün yer kaplamalarının değiştirilemeyeceği belirtilmiştir (Salman, 2004, s.73).

Boğaziçi Alanı, GEEAYK'nun 14.12. 1974 tarih, 8172 sayılı kararı ile "Doğal Sit Alanı" olarak ilan edilmiştir. 14.07.1974 yılında onaylanıp uygulamaya konulan "Boğaziçi Sahil Şeridi" adı verilen 1/5000 ölçekli plan çalışmasıyla sahil şeridi ve burada yer alan yapılar koruma altına alınmıştır. Bu plan çerçevesinde, sahil şeridinde boş parsellere tescilli yapılarla uyumlu olacak bir şekilde en fazla yüksekliği 9.50 m.yi geçmeyen yeni yapıların yapılması uygun görülmüştür. 1973 ve 1975 yılında, Boğaziçi'nin düzensiz yapılaşması karşısında alınacak önlemlerin ve kıyı şeridinde yer alan tarihi yapılar ve yeşil dokusunun korunmasına ilişkin önlemlerin kararları alınmış, Koruma Kurulu yapılaşmayı yönlendirecek detaylı kurallar getirmiştir. Ancak bunlar, koruma altına alınmış doğal kültür varlıkları için geçerli olmuştur. Boğaziçi'nde yer alan değişik bölgelerde değişik kurallar uygulanmış, Boğaziçi'nin planlanması ve korunması açısından bütüncül yaklaşımı olumsuz yönde etkilemiştir (Enlil, Dinçer ve Görgülü, 2001, s.59).

Kültür Bakanlığı GEEAYK Başkanlığı'nın, 11.12.1974 yılında alınan 8172 sayılı kararında, Boğaziçi'nin hiçbir zaman şehrin artan nüfusunu karşılamak üzere kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Ancak çıkarılan koruma kararları istenildiği gibi uygulanmamış, hatta her fırsatta koruma aleyhinde değiştirilmiştir. 12.04.1975 tarihli 8306 sayılı yasa ile Boğaziçi'nin yeşil alanlarının ve doğal yapısının korunması kararları alınmasına rağmen, günümüzde bu peyzaj zarar görmüştür. Bu tarihteki 1/5000'lik Nazım Plan Raporu'na göre, Boğaziçi Sit Alanı içinde, yeşil alanların kamu mülkiyetinde olanlarının, halka açık kullanıma ayrılacağı ve çevrelerine doğru genişletilme imkanı aranacağı belirtilmiştir. Kamu mülkiyetinde olmayanların ise kamulaştırılması kararı alınmıştır. Bu korular Kuzguncuk Fethi Paşa, Çubuklu Hıdiv Abbas Paşa, Beykoz Abraham Paşa, Kanlıca Mihrabad, Bebek Valide Koruları olarak belirtilmiştir. Saray ve sefaret koruları ise, inşaat yasak alanlar olarak

belirlenmiştir. Özel mülkiyette olan koruların içinde, GEEAYK'ın izni alınmak koşulu ile iki katlı yapılaşmaya izin verilmiştir. Ayrıca bu koruların, çevrelerine yerleşme yaratmayacak nitelikte olmak koşulu ile peyzajı değerlendirecek, konut dışında, eğitim, kültür, turizm ve idari tesislerin yapılmasına izin verilmiştir. Mesire yerlerinin kamu mülkiyetinde olanları, halka ücretsiz açılacak sahalara ayrılmıştır. Kamu mülkiyetindeki mesire yerlerine, ancak servis binası yapılabileceği, bunun yeri ve ölçülerinin yüksek kurulca tayin edilebileceği, özel mülkiyette olanların geçici bostan, kır kahveleri ve piknik yeri gibi kullanılabileceği belirtilmiştir (Kültür Bakanlığı GEEAYK Başkanlığı'nın 11.12.1974 yılında alınan 8172 sayılı kararı).

08.06.1977 tarihinde Boğaziçi'nin kimliğinin sadece kıyı şeridi ile sınırlı olmadığını kavrayan ve onu bir bütün olarak ele alan yeni bir 1/5000 ölçekli nazım plan hazırlanmıştır. Bu plan ile planlama sınırları genişletilmiş, bu kültürel peyzajı teşkil eden alanlar, Sahil Şeridi, Öngörünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri olarak ayrılmıştır. Boğaziçi Alanını turizm, konut ve rekreasyonel kullanımlara ayıran plan, her alt bölge için farklı gelişme kuralları içermiştir. Boğaziçi Nazım Planı hudutları içindeki bölgelerde yapılacak tatbikat planı ve imar planı tekliflerinde 1605 sayılı imar kanunun 28. maddesi gereğince kişi başı en az 10 m² yeşil alan ayrılması gerekliliği belirtilmiştir. Bununla birlikte, yapı yaklaşma sınırı dışında kalan kısımlar, parsel sahiplerince bahçe yapılmak ve ağaçlandırılmak suretiyle, Boğaziçi iç mekanında ve peyzajında yer almalıdır. Bu raporda, koru ve mesirelerin ifraz edilemeyeceği de belirtilmiştir. Bu alanların düzenlenmesinde, yapılacak ilave veya çıkartmalar için, Kültür Bakanlığı ile GEEAYK'ın görüş ve kararının alınması gerekliliği de karara bağlanmıştır. Bu tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit değerlerini içeren Nazım Plan Raporu'nda özel mülkiyetli korulardan; Kuzguncuk Hüseyin Avni Paşa Korusu, Fethi Paşa Korusu, Beylerbeyi Üryanizadeler Korusu, Geyiklik Korusu, Kandilli Cemile Sultan Korusu, Anadoluhisarı Mihrabat Korusu, Çubuklu Hidiv Korusu, Beykoz Abrahampaşa Korusu, Büyükdere Bilezikçi Çiftliği Korusu, Tarabya Huber Korusu, Yeniköy Sait Halim Paşa Korusu ve eski Mavrokordato (yeni Akbank) Korusu'nun halka açılması ve sağlıklı olarak kalabilmesi için kamulaştırılmalarının gerekliliği belirtilmiştir. Bu korularda yapılabilecek tesisler için ilgili belediyenin, Kültür Bakanlığı'nın ve GEEAYK'ın görüş ve kararları desteğinde, İmar ve İskan Bakanlığı tarafından onaylanacak mevzi planlarına göre uygulama yapılabileceği, karara bağlanmıştır. Saray, Sefaret bahçeleri ve korularından; Bebek'te Valide Paşa (Mısır Sefarethanesi-İpar), Köybaşı'nda Avusturya, Polonya Sefarethanesi, Tarabya'da Alman, Fransız, İngiliz Sefarethanesi, Büyükdere'de Rus, İspanya ve Eski Avusturya Sefarethanesi Koruları'nda, mevcut yasa ve anlaşmalar içinde kalmak

şartıyla, ancak gerekli onarıma ve servis yapılarına, Kültür Bakanlığı'nın GEEAYK'nun olumlu görüş ve kararı alınarak izin verileceği belirtilmiştir (08.06.1977 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit değerlerini içeren Nazım Plan ve raporu).

08.06.1977 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit değerlerini içeren Nazım Plan ve raporunda, kent nüfusunun rekreatif ihtiyaçlarında kullanılmak üzere, Göksu ve Küçüksu Mesireleri ve Bostanları, Büyükdere ve Bentler Mesiresi, Kanlıkavak Baltalimanı Mesiresi, Beykoz ve Tokat Çayırı, Akbaba Mesiresi, Sultaniye Çayırı, Çubuklu Çayırı ve Bostanları, Kavacık Vadisi, Çengelköy Vadisi, Havuzbaşı ve Çengelköy Bostanları, Nakkaş Bostanları, Ortaköy, Emirgan İstavroz Çayırı ve Sarıyer Sular Mesiresi belirlenmiş ve bu mesirelerin bütünü ile korunması gerekli görülmüştür. Özel ve kamu mülkiyetinde olan mesire yerleri için yapılaşma hükümleri belirtilmiştir. Bu kapsamda, tek katlı kır kahveleri, piknik yerleri, restoran gibi günübirlik kullanışlar ile ilgili hazırlanacak projeler, ilgili belediyesinin, Kültür Bakanlığı'nın ve GEEAYK'nun görüş ve kararı alınarak, İmar ve İskan Bakanlığı'nca onaylanacak ve mevzi imar planına göre uygulanacaktır (08.06.1977 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit değerlerini içeren Nazım Plan ve raporu). 1977 Planı Boğaziçi'nde gereksinim duyulan bütüncül yaklaşım açısından ileri bir adım olmuş ancak, kurumsal çevrede hakim olan yetki karmaşası nedeniyle, uygulamada yetersiz kalmıştır (Enlil, Dinçer ve Görgülü, 2001, s.59).

1975–1980 yılı arasında İstanbul ve Boğaziçi'nin nüfusu hızla artmıştır. 1960'ların sonundaki hesaplarda İstanbul'un 1985'teki nüfusunun 4.500.000 olması bekleniyordu. Ancak bu nüfus 1980'lerde aşılmıştır. 1970'te 2.274.650 olan İstanbul'un nüfusu, 1980'de 5.000.000'a ulaşmıştır (Türkler, 10. cilt, s.560). 1970'lerde kent nüfusunun yaklaşık yarısı gecekondu alanlarında yerleşmiştir. Ayrıca 02.06.1981 yılında çıkarılan yasayla daha önceki dönemde yapılan gecekondu yasallaştırılmıştır. Bu tarihten sonraki gecekondu yapımı yasaklanmıştır. Bu anlayışla, yeni yapılan gecekonduların bir kısmının çatısı kapatılmamış, zaman içinde tamamlanmak üzere kolon filizleri dışarıda bırakılmıştır. Böylelikle İstanbul'da ve Boğaziçi'nde tamamlanmayan ve gün geçtikçe yükseltilecek ruhsatsız kaçak yapılar görülmüştür (Türkler, 2002, s.563).

3.4.3 1983 Yılı Sonrası Boğaziçi Yerleşmesi

1980'li yıllarda hükümet liberal ekonomi politikasıyla, pek çok yönde bir dönüm noktası olmuştur. Özal'ın liberal ekonomi politikaları kent yönetiminde de belirleyici faktör olmuştur. Menderes döneminde başlayan politika ve kent yönetimi ilişkisi, bu dönemden günümüze

devam etmiştir. Bununla birlikte, gecekondu problemi artarak yaygınlaşmıştır. 1950’li ve 1960’lı yıllardaki Boğaziçi ile 1980’li ve 1990’lı yıllardaki Boğaziçi arasındaki fark hem nüfusta, hem fiziksel yapıda görülmüştür. Ancak Menderes döneminde kentteki rantlar küçük girişimcilerin ilgi alanı iken, 80’li yıllardan sonra büyük sermayenin ilgi alanına girmiştir. Boğaz kıyılarında, kıyı boyunca halkın suya ulaşımını belirgin şekilde kısıtlayan varlıklı kesimlerin villaları yer almıştır. Ekonomide tüketim faktörü ön plana çıkarılmış ve teşvik edilmiştir. Bu modelin kent mekanına yansımaları, kentin maddi ve manevi değerlerinin kullanılması ve tüketilmesi olarak görülmüştür (Tekeli, 2001, s.69-85).

Boğaziçi’nde nüfus artışı 1980 ile 1990 yılları arasında hızla artmıştır. 1985 yılında toplamda nüfus Sarıyer ilçesinde 131.176, Beykoz ilçesinde 104.976, Üsküdar ilçesinde 297.063 kişidir. 1990 yılında toplamda nüfus Sarıyer ilçesinde 160.075, Beykoz ilçesinde 142.075, Üsküdar ilçesinde 395.623 kişidir. 1997 yılında toplamda nüfus Sarıyer ilçesinde 225.752, Beykoz ilçesinde 192.358, Üsküdar ilçesinde 475.123 kişidir. 2000 yılında toplamda nüfus Sarıyer ilçesinde 243.578, Beykoz ilçesinde 217.316, Üsküdar ilçesinde 496.402 kişidir. 1985 yılında nüfus Ortaköy’de 11.534, Kuruçeşme’de 4.551, Arnavutköy’de 7.056 toplamda Beşiktaş’ta 186.454, 1990 yılında nüfus Ortaköy’de 12.985, Kuruçeşme’de 5.401, Arnavutköy’de 5.334 toplamda Beşiktaş’ta 192.210, 1997 yılında nüfus Ortaköy’de 13.608, Kuruçeşme’de 3.834, Arnavutköy’de 5.434 toplamda Beşiktaş’ta 201.780, 2000 yılında nüfus Ortaköy’de 8.635, Kuruçeşme’de 3.485, Arnavutköy’de 4.880 toplamda Beşiktaş 191.776 kişi olarak belirlenmiştir. 1985–1990 yılları arasında, Beykoz’da %38.56, Sarıyer’de %43.30 ve Üsküdar ve Ümraniye toplamında % 76.68’lik artış gözlenirken Beşiktaş ilçesinde ise %1.65’lik nüfus azalması tespit edilmiştir. 1997–2000 yılları arasında Üsküdar ve Ümraniye’de %5.14, Sarıyer’de %6.09 ve Beykoz’a da %12.56 oranında nüfus artışı olurken Beşiktaş’ta % 5.43’lük düşüş yaşanmıştır (DİE. İstanbul İli İlçelerinin Mahalle Bazında Nüfusları).

Özel bir yasa olan 2960 sayılı Boğaziçi Yasası, 22.11.1983 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Boğaziçi Kanunu’nda Boğaziçi Alanı; Boğaziçi Kıyı ve Sahil Şeridi ile Ön Görünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri’nden oluşan sınırları ve koordinatları bu kanunla belirlenmiş, 22.07.1983 onay tarihli 1/5000 ölçekli Nazım Plan’da gösterilmiş alan olarak ayrılmıştır. Boğaziçi Kanunu’nda, Boğaziçi’nde yer alan kültürel, tarihi ve doğal güzelliklerin korunması, doğal ve tarihi çevreye uyumu gözetilerek güzelleştirilmesi, tarihi ve milli kültürümüze dayanan yaşamın yeniden canlandırılması, mesire yerlerinin geliştirilmesi ve gezinti alışkanlıklarının sürdürülmesi teşvik edilmiştir. Boğaziçi Alanı’ndaki kültür ve tabiat varlıklarının onarımına öncelik verilmesi, yapıların bu kanun hükümlerine ve imar planları

esaslarına göre yapılması, aykırı olanların derhal yıkılması gerekmektedir. Boğaziçi Alanı'nda, mevcut planda nüfus ve yapı yoğunluğu göz önüne alınmak kaydı ile plan değişikliği yapılabilir. Boğaziçi Sahil Şeridi ve Ön Görünüm bölgesinde, turizm ve rekreasyon amacı ile ayrılan alanlara, toplumun yararlanması için yapı inşa edilebilmektedir. Bu durumda, parselin kullanım amacı tapu sicillerinde belirtilmesi gerekmektedir. Boğaziçi Sahil Şeridi ve Ön Görünüm Bölgesi'nde yeni konut yapımı yasaklanmıştır. Bu kanuna göre, kıyılar ancak kamu yararına kullanılabilecek, Boğaziçi sahil şeridinde dinlenme, gezinti ve turizm tesisleri imar planlarına uygun olmak şartı ile inşa edilebilecektir. Boğaziçi Alanı'nda, kıyıda ve sahil şeridinde bulunan boş alanlar veya boşaltılacak sahalarda, toplumun yararlanacağı dinlenme, gezinti ve turizm tesisleri imar planlarına uygun olmak şartı ile inşa edilebilecektir. Ayrıca Boğaziçi'nde kömür ve akaryakıt depolarının yer alması, tersaneler ve sanayi tesislerinin kurulması, Boğaziçi su yolunda hurda gemi ve benzeri araçların bırakılması yasaklanmıştır. Boğaziçi Alanı'nda kamu hizmet ve tesislerine ayrılan alanlarda, geçici inşaat yapılmasına izin verilmemektedir. Boğaziçi İmar İdare heyetince, Ön Görünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri'nde, kamu hizmet ve tesislerine ayrılan alanlarda 40 m²'yi geçmeyen bekçi kulübesi, büfe, çay ocağı gibi yapılara imar uygulama programı uygulanana kadar inşa izni verilecektir (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, Resmi Gazete 18229/22.11.1983).

Boğaziçi Kanunu'yla, Ön Görünüm bölgesinde "kesin yapı yasağı", 22.07.1983 tarihli planlarda imar hakkı verilen köy içi parsellerine inşaat yasağı getirilmiştir. Ayrıca bu kanunda, yeşil alanlar ve ormanlar için de kurallar getirilmiştir. Boğaziçi Alanı sınırları içinde devlet ormanı statüsüne alınacak yerlerin, Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu'na kararlaştırılmasına karar verilmiştir. Bu kanunla, kamu kurum ve kuruluşlarına ait olanların bedelsiz olarak hazineye devredilmesi gerekmektedir. Özel mülkiyete ait olanların ise, Tarım ve Orman Bakanlığı'na kamulaştırılması kararı alınmıştır. Devlet ormanı statüsüne alınan bu yerler, Tarım ve Orman Bakanlığı'na hazırlanacak proje ve programa göre, Boğaziçi'nin doğal yapısına uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu alanların ağaçlandırılmasının, parklar ve mesire yerleri olarak düzenlenmesinin, bakımı, işletilmesi ve muhafazasının sağlanmasının Tarım Orman Bakanlığı'na yapılacağı hükme bağlanmıştır. Boğaziçi Alanı'nda orman sayılmayan kamu kurum ve kuruluşlarına veya özel mülkiyete ait koru, koruya katılacak alan, çayır, mesire yeri, bostan ve benzeri alanların, yeşil alan sayılmasına ve bitki varlıkları geliştirilerek korunmasına karar verilmiştir. Alanlardaki ağaç türlerinin yok edilmesi veya tahrip edilmesi yasaklanmıştır. Yeşil alan sayılan yerlerde, mahalli mahsullerin yetiştirilmesine izin verilmiştir. Yine bu kanunla, imar planında yeşil alan olarak belirlenen arsaların ağaçlandırılması için gerekli tedbirlerin, Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nce alınması

gerekmektedir. Boğaziçi Alanı'ndaki yabancı ülke temsilciliklerine ait korularda, bu niteliklerin korunması gerekmektedir. Geri Görünüm bölgesinde Taban Alan Kat Sayısının (T.A.K.S.) azami % 15'i ve 4 katı (H = 12.50 m.), Etkilenme bölgesinde Taban Alanı Kat Sayısının (T.A.K.S.) % 15'i ve 5 katı (H = 15.50 m. irtifai) geçmemesi şartı ile konut yapılabilmesi uygun görülmüştür. 2960 sayılı yasanın geçici 4.maddesi ile imar planlarında, konut alanlarında kalan yapı yapılmamış alanlar, yeşil alan olarak kabul edildiğinden, planda konut alanında kalan parsellere uygulama yapılamamaktadır. İmar planının öngördüğü konut alanı dışındaki kullanımlar (çarşı, resmi kurum, okul vb.) ile sahil şeridindeki kamuya açık (lokanta, gazino vb.) kullanımlar için imar izni verilmektedir. Bununla birlikte, Koruma Kurul Kararı ile tescil edilmiş “eski eser” binalara uygulama hakkı verilmektedir (2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, Resmi Gazete 18229/22.11.1983).

Boğaziçi Kanunu'nun 6.maddesi ile 11.01.1984 tarihinde, Boğaziçi İmar Müdürlüğü kurulmuştur. Müdürlük, “Boğaziçi Ön Görünüm Alanı Sahil Şeridi” ve “Ön Görünüm Bölgesi” olmak üzere, toplam 4634 hektarlık alanda çalışmalarını yürütmektedir. Bu alanın 165 hektarını “Sahil Şeridi” bölümü oluşturmaktadır. Boğaziçi İmar Müdürlüğü, Avrupa yakasında Sarıyer ile Beşiktaş, Anadolu yakasında Beykoz ile Üsküdar ilçeleri arasında kalan Ön Görünüm Bölgesi kısımlarından sorumlu olmuştur. 09.05.1985 tarihinde yürürlüğe giren, 3194 sayılı İmar Kanunu ile Boğaziçi İmar Müdürlüğü İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na bağlanmıştır. Bu alan içinde, Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün çalışmaları ruhsat işlemleri, planlama ve kamulaştırma çalışmaları olarak ayrılmaktadır. Bu amaçla 2960 ve 3194 sayılı yasalara, yönetmelik ve plan şartlarına göre yapılacak işlemler; temel üstü, yıkım ve tamirat ruhsatları vermek, inşaatların projeleri doğrultusunda yapılmasını sağlamak, kaçak yapılaşma ve gecekonduyu engellemek, kat-kesit, kontur, gabari, pafta ve revizyonları, kıyı tespitleri gibi harita çalışmaları yapmak, imar durum taleplerini karşılamak, fiziki planlama çalışmaları için etüt, planlama, rapor gibi çalışmalar yapmak, korunması gerekli kültür varlıklarını ve mevcut yeşil dokunun muhafazasını ve geliştirilmesini sağlamak, koru, mesire alanı, park gibi yeşil alanları kamulaştırarak halkın kullanımına sunmak sayılabilir (www.ibb.gov.tr/trTR/Kurumsal/Yönetimsemasi/Baksan/Genelsekreter/ImarGenelSekreterYardimcisi/BogaziciImarMuduru).

Boğaziçi Kanunu'nun ilk ilan edildiği hali, daha sonra değiştirilmiştir. 22.07.1983 tarihli Nazım plan sınırları içindeki ruhsatsız ve kaçak yapılar nedeniyle, 03.05.1985 tarihinde yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'na 46, 47, 48 ve geçici 7. madde eklenmiştir. Eklenen

46. madde ile Boğaziçi Bölgesi'nde imar yetkileri ve yönetim şeması değiştirilmiştir*. 47 ve 48. maddeler ile Boğaziçi Yasası'nın 3. maddesinin "f" ve "g" fıkralarında ve 10. maddesinin tümünde değişiklikler yapılması öngörülmüştür. 3. maddenin "f" fıkrasında, Boğaziçi alanında mevcut planda nüfus ve yapı yoğunluğu göz önüne alınmak kaydı ile plan değişikliği yapılabileceği hükmü getirilmiştir. "g" fıkrasında ise, Sahil Şeridi ve Ön Görünüm bölgesindeki yapı yasağı kaldırılmıştır. Bu hükümlerle, 5000m²'den büyük parsellere belli oranda inşaat hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte, bu maddenin orman koru ve diğer alanlara da uygulanabileceğinin altı çizilmiştir. 03.05.1985 tarihinde yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda eklenen 48. madde ile Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi'nde 4 ve 5 katlı yapılaşmaya izin verildiği de görülmektedir. Ancak arsalar üzerindeki yapı yoğunluğu hesaplanırken, brüt parsel alanı esas alınarak, kamuya terk edilen yol, yeşil alan, otopark gibi kesimlerin de inşaat alanı hesabına katılması kuralı getirilmiştir. Bu yöntemle yoğunluk arttıran bir düzenleme yürürlüğe girmiştir. Bu yasalar ile birlikte, 1985 yılından itibaren Boğaz'a bakan yamaçlarda ve tepelerde, villa tipi konutlar yer almaya başlamıştır**. Yine aynı yasanın kapsamında ifraz edilmek yoluyla, Sarıyer'de Maden-Çırçır Korusu, Büyükdere'de Faysal Korusu, Yeniköy'de Mavrokordato ve Sait Halim Paşa Koruları, Bebek'te Ayşe Sultan, Arifi Paşa, İpar ve Kortel Koruları, Kuruçeşme'de Naile Sultan Korusu, Kandili'de Cemil Filmer Korusu, Anadoluhisarı'nda Otağtepe Korusu ve Üsküdar'da Hüseyin Avni Paşa Korusu yapılaşmaya açılmıştır (Salman, 2004, s. 81).

03.05 1985 tarihinde yayınlanan 3194 sayılı İmar Kanunu'nda yer alan geçici 7. madde, Boğaziçi Alanı'ndaki mevcut çekme katların aynı gabari içinde kalmak koşulu ile tam kata artırılabilceğini belirtmektedir. Bununla birlikte, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın 23.07.1986 tarihli 3290 sayılı kanununda ise, Boğaziçi'nde 1983 tarihinden önce yapılmış veya inşaatına başlanmış, kaçak yapıların imar affı kapsamına girmesi kabul edilmiştir.

---

* Planlama ve uygulama, yetki ve sorumluluğu Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nden alınmış, Öngörünüm bölgesinde Büyükşehir Belediyesi'ne, Geri görünüm ve Etkilenme bölgelerinde o bölgelerden sorumlu ilçe belediyelerine bırakılmıştır.

** Rumeli yakasında, Rumeli Kavağı sırtlarındaki tepelerde, Sarıyer-Maden, Yenimahalle, Büyükdere ve Çayırbaşı sırtlarında, Kefeliköy ve Kireçburnu sırtlarında, Tarabya yokuşunun kuzeyi ve güneyinde kalan tüm alanlarda, Tarabya Deresi'nde, Sümer Sitesi Kalender arasındaki sırtlarda, Yeniköy'de Arif Köse arazisi ve Mavrokardato Korusu'nda, İstinye Koyu kuzey yamacı tepelerinde, Emirgan Korusu'nun arkalarında, Rumelihisarı, Bebek, Arnavutköy yamaçlarındaki koruların tepelerine yakın kısımlarında, Sarraf Burnu gerisinde kalan koruluk ve açık alanlarda, Anadolu yakasında ise, Çubuklu ve Kanlıca tepelerinde, Anadoluhisarı, Kandilli ve Vaniköy yamaçlarında, Kuleli Lisesi arkasında, Çengelköy Bekarderesi Vadisi başlangıcında, Beylerbeyi İstavroz Çayı başlangıcı ile 1. Boğaz Köprüsü'nün güneyinde villa tipi konutlar yer almaya başlamıştır. Tarabya'da, 3194 sayılı yasanın 48. maddesi ile konuta açılmasına izin verilen alanlarda siteler yapılmıştır. 3194 sayılı yasanın 47. maddesi ile kooperatiflere tahsisli konut alanlarına, çok katlı konutlar inşa edilmiştir (Aysu,

11.12.1986 tarihinde Anayasa mahkemesi; “g” fıkrasındaki yapılaşma hakkının Anayasa’ya aykırı olduğunu ve Boğaziçi Yasası’nın koruma kuramı amacına uymadığını belirterek kaldırmıştır. Kanunun yürürlüğe girmesiyle iptali arasında geçen 19 ay sürede, Ön Görünüm Bölgesi içinde pek çok konut inşa edilmiş, Ön Görünüm Bölgesi’nde yapılan inşaatlarda %10 oranında ağaç kesilmiş ve rekreasyon alanı inşaatlara açılmıştır. Bu süre içinde 390 yapı ruhsat almış ve kaçak durumundan çıkarılmıştır. Kararın alınıp Resmi Gazete’de yayınlanması arasında geçen sürede ise, 1071 adet yapıya ruhsat verilmiştir. Bu dönemde alınan ruhsatların pek çoğu, tarım alanları, yeşil alanlar, koru ve koruya katılacak alanlar, rekreasyon alanları, park ve sosyal donatı alanları ile yapılanması kısıtlı alanlar içinde olmuştur. 1985 yılında bu kanunun yürürlüğe girmesi Boğaziçi Kanunu’nun amacını ortadan kaldırmış, sit alanını yapılanmaya açmış, yeni yapı ve nüfus yoğunluğu getirmiştir. Diğer taraftan, Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme bölgesindeki yapılanma, Sahil Şeridi ve Ön Görünüm bölgesini etkilemiştir (Enlil, Dinçer ve Görgülü, 2001, s.60).

1982’de turizmin gelişimini desteklemek ve teşvik etmek üzere “Turizm Teşvik Yasası” çıkarılmıştır. 1984 ile 1993 yılları arasında, İstanbul’da 40 bölge “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir. Bunlar arasında 15 bölge, Boğaziçi’ni kapsayan 4 yerel belediyenin kapsamında yer almışlardır. Ancak Turizm Teşvik Yasası’nın kendisi, tarihi ve doğal kültür varlıkları için tehlike haline gelmeye başlamıştır. Örneğin Dolmabahçe Sarayı’nın tarihi bahçesinde yer alan Swiss Otel, Çırağan Sarayı’nın bahçesindeki Çırağan-Kempinski Oteli, Yıldız Sarayı arazisindeki Conrad Hilton Oteli ve Boğaz’ın girişindeki yamaçlara hakim bir şekilde inşa edilen Park Otel, bu yasaya bağlı olarak özel yapılaşma haklarıyla Boğaz silüetine dahil edilmişlerdir. Bununla birlikte “Turizm ve İş Merkezi” tanımlaması altında, Boğaz’ın Geri Görünüm bölgesinde yüksek ofis yapıları inşa edilmeye başlanmıştır (Enlil, Dinçer ve Görgülü, 2001, s.61).

1987 yılında yapımına başlanan Boğaziçi sahilindeki kazıklı yollar, 2960 sayılı yasaya aykırı olarak planlanmıştır. Bu yollar, Boğaziçi’ndeki tarihsel dokuyu tahrip etmiş, yalıların deniz ile ilişkisini kesmiştir. Kazıklı yollar, Arnavutköy ve Sarıyer’de yapılmıştır. 1989 yılında yolların yasaya aykırılığı kesinleşmiş, ancak yapılan kazıklı yollar kaldırılamamıştır (Özhekim, 2006, s.120).

15.07.1988 tarihinde, Boğaziçi’nin Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri için, 1/5000 ölçekli

Nazım İmar Planı Revizyonu hazırlanmıştır. Bu plan, Koruma Kurulu tarafından onaylanmamış ancak bilgi amacıyla ilçe belediyelerine gönderilmiştir. Bu revizyonla, Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerindeki açık alanlar, yeşil alanlar yüksek yoğunlukla imara açılmıştır. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin 15.07.1988 tarihli Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerine ilişkin revizyon planının iptali için açtığı dava süreci devam ederken, 1990–1991 yılları içinde İstanbul Büyükşehir Belediye Meclisi'nin aldığı kararlar ile Beşiktaş, Beykoz, Sarıyer ve Üsküdar ilçelerine ait 1/5000 ölçekli planlar kabul edilmiştir. Bu iki kurum arasında plan iptali davası 18.02.1994 tarihinden, 1995 yılına kadar devam etmiştir. İlçe belediyeleri tarafından 15.07.1988 tarihli 1/5000 ölçekli Boğaziçi Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi Revizyon Nazım İmar Planı esas alınmış, 1/1000 ölçekli uygulama planları yapılmıştır. İlçe belediyelerinin 1/1000 uygulama planlarını esas alarak, 1/5000 ölçekli planın revizyonları yapılmıştır. Beşiktaş, Üsküdar ve Beykoz'a ait bölümlerde kurul onayı alınmış, fakat Sarıyer planları için bu süreç bitmemiştir. Boğaziçi'nin Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerine, 1988 tarihli 1/5000 ölçekli Nazım Plan revizyonu sonrasında, toplam 5.513.500 m² inşaat alanı eklenmiştir (Salman, 2004, s.78–79).

1988 tarihli revizyon planında, Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerindeki yeşil alanların yapılaşmaya açılmasıyla, peyzaj dokusunun bozulma süreci devam etmiştir. Boğaziçi'nin yamaçları üzerindeki bazı koruların yapılaşmaya açılması, Göksu ve Küçüksu haricinde tüm derelerin kaybolmasına, büyük çayırlikların ve tarım arazilerinin yapılaşma alanı olarak değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte, 1988 yılında tamamlanan Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ile Boğaziçi Köprüsü, Boğaz'ın görüntüsünü değiştirmekle kalmamış, aynı zamanda Boğaziçi'nde yoğun dönüşümün başlangıcı olmuştur. İstanbul, orman alanları, içme suyu havzaları ve tarım arazileri gibi yaşamsal öneme sahip doğal kaynakların yer aldığı kuzeye doğru büyümeye başlamıştır (Salman, 2004, s.81).

22.07.1983 tarihli, 1/1000 ölçekli Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı'nda tarihi yapılar 1. ve 2. grup taramasıyla belirtilmiştir. 21.02.1986 gün 86/1 sayılı plan lejantında 1.grup eski eser taraması olan parsellerde yapılacak uygulamalarda; Koruma Kurulu'ndan karar alındıktan sonra uygulama yapılacağı, 2. grup eski eser parsellerinde Koruma Kurulu'ndan karar alınmasına müteakip yıkılarak yapılmasında sakınca olmadığına dair karar alındıktan sonra uygulama yapılacağı hükümleri yer almıştır. Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi'nde 22.07.1983 tarihli 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Planı'nda eski eser taramasıyla belirtilmemiş, yıkılmış veya ortadan kalkmış, günümüzde yerinde olmayan eski eserler vardır. Bu eserlerin restitüsyon uygulamaları ile ilgili olarak, 21.02.1986 gün

86/1 sayılı plan lejantında; evvelce mevcut olup, herhangi bir nedenle ortadan kalkmış olan ve imar planlarında belirlenmemiş olan eski eserlere ait uygulamalarda Koruma Kurulu kararlarının dikkate alınacağı kararı alınmıştır. İmar planında ve yerinde mevcut olmayan eski eserler, 25.12.1978 gün 9921 sayılı GEEAYK'nun kararı ile tescil edilmiştir. Bu kararlarla planda ve yerinde mevcut olmayan eski eserlere 1992 tarihine kadar ruhsat verilmiştir. Bu eserler Koruma Kurulu'nun 16.04.1997 gün 9258 sayılı kararı ile 2. grup olarak belirlenmiştir (Özhekim, 2006, s. 127).

Koruma Kurulu'nun 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararında, Boğaziçi'nde yapılması öngörülen Restorasyon, Restitüsyon ve Rekonstrüksiyon çalışmalarına yönelik kararlar alınmıştır. Bu kararda, Boğaziçi sahil şeridinin korunması gerekliliği vurgulanmış, tarihi ve doğal çevrenin korunmasına ilişkin özel bir yasası olmasına rağmen, yeşil alanlarda ve korularda, mahalle içlerinde ve kıyı şeridinde, kimi zaman parsel bazında Kurul kararlarıyla yada turizm amaçlı hükümet kararıyla ve kontrolsüz yapılaşmayla, Boğaziçi'nin tarihi karakteri ve doğal çevresinin giderek bozulmuş olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, sitin algılanabilir bölümlerinde yada kendi içinde bütünlük gösteren alan yada şeritlerinde, ayrı plan ve siluet etütleri yapılmadığının, kararların parsel bazında alındığının ve böylece bütünlüklerini yitirdiğinin altı çizilmiştir. Bu kararlara göre, özel bir yasası olan büyük bir sit alanının tarihi ve doğal karakterini korumak için genel plan kararları verilirken; siluet, bölgesel karakter, doğal yapı, yeşil yoğunluğu ve dağılımı, tarihi fizyonomi, renk ve tekstür konularını ayrıntılı olarak plan kararlarına intikal ettirmek gerektiği belirtilmiştir. Koruma Kurulu bu karar kapsamında, Boğaziçi ile ilgili kararlarda parsel bazında değerlendirme yapmayı uygun görmemiş, Boğaziçi'ni büyük bir sit olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca tüm koruma süreçlerinde olduğu gibi ayrıntılı kararlar alınmazsa, Boğaziçi'nin kapitalist rant baskısı altında dejenere olacağı belirtilmiştir. Koruma Kurulu, tarihi ve doğal verilerin, büyük ve küçük konutların, yalıların ve mahalle içlerinin, analitik bir değerlendirmeye tabi tutulmaları ve basit eski eser tanımıyla yetinip sadece tespiti ve hava fotoğrafına dayalı plan kararları alınmaması gerektiğini belirtmiştir (Koruma Kurulu 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararı).

04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararında Koruma Kurulu, Boğaziçi kıyı şeridinin 19. yüzyılda Türk sivil mimarisinin özgün karakterini yansıttığını belirtmiştir. Ayrıca bu büyük boyutlu konut yapıları ile Boğaziçi'ne dünyada eş benzeri olmayan bir fizyonomi kazandırdığı bir dönemin imgesinin bir ölçüde yaşatılmasının amaçlandığı belirtilmiştir. Koruma Kurulu bu dönemi, üzerinde en çok belge sağlanabilen ve tarihi statü açısından en gözde dönemlerden

olduğunu düşündüğü için ihya etme isteği içinde olduğunu belirtmiştir. Ancak rekonstrüksiyonu gerçekleştirilebilecek yalıların, Boğaz kıyı şeridinin içinde çok özel noktalarda olması gerekliliği belirtilmiş, bu yapılaşmanın yaratacağı olumlu etkinin başka türlü yapılara göre daha etkili olacağının altı çizilmiştir. Rekonstrüksiyon ile yapılaşması düşünülen arsaların, yollar ile kıyı arasında kalan ve üzerinden yol geçmesi planlanmayan parseller olduğu da belirtilmiştir. Bu kararlar, kıyı şeridine yapılacak müdahalelerin kontrol altına alınması ve parsel bazında yapılan projelendirmenin kıyı sahil şeridi silüetinin tümünde saptanan görsel bütünlük içinde ele alınmasının sağlanması amaçlanmıştır. Bu tarihte Kuruçeşme’de yapılması ön görülen yalı rekonstrüksiyonu için önce bir yapı bazında, sonra bir dizi, daha sonra da Boğaz’ın bütün kıyı şeridi için genel bir uygulama yöntemi çıkarmanın amaçlandığı belirtilmiştir. Ayrıca Ön Görünüm bölgesinde, tek yapılaşma olasılığı olarak görülen “restitüsyon” adı altındaki uygulamalarla, yeni imar hakkı kazanılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Bu uygulamalarda rant elde edebilmek için, tarihi veriler yitirilerek yeni perspektifler yaratıldığının altı çizilmiştir*. Bununla birlikte, henüz yaşayan eski evlerin maddi değerlerinin büyük ölçüde arttığı ve eski yapı içinde alan yaratma isteğini de beraberinde getirdiği, var olan eski evlerin metrekaresini artırmak için restorasyon kurallarının çiğnendiği ayrıca “restitüsyon” adı altında mevcut olmayan yeni yapılar inşa edildiği belirtilmiştir. Yapı kontrol mekanizmasının tümüyle belediyelerin elinde olduğu halde, İstanbul’un % 65’inin kaçak inşaatlardan oluştuğu, tarihi çevrenin belediyelerin koruması altında olmasının doğru olmadığı belirtilmiştir (Koruma Kurulu 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararı).

Koruma Kurulu 04.08.1994 tarihinde aldığı kararla, restorasyon, restitüsyon ve rekonstrüksiyon yapılabilecek bölgeleri belirtmiştir. Buna göre, tez kapsamında çalışma alanında yer alan Esmâ Sultan Yalısı’nın restorasyonun yapılması, Esmâ Sultan Yalısı ile Gazi Osman Paşa (Fehime Sultan Yalısı) arasının etüdünün yapılması ve herhangi bir inşaat istendiği takdirde cephe giydirmeye araştırmaları yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Lido yapısı için cephe giydirmeye araştırması, cami ile park arasındaki parseller için tarihi araştırma yapılması gerekliliği belirtilmiştir. Park alanının yeşil alan olarak kalması ön görülmüştür. Yolun arkasındaki korunun korunması gerekliliği belirtilmiştir. Kuruçeşme Parkı (Cemil Topuzlu Parkı) ile Arnavutköy Burnu arası için; park alanının mevcut durumunun korunması

---

* Örnek olarak, çatı aralarını kullanabilmek için sayısı sınırlı küçük üçgen çatı pencereleri yapma olanağının tanınmasının, uygulamada bütün çatı katlarını tüm daire haline getirme eğilimini ortaya çıkardığının altı çizilmiştir. Kararın çıktığı tarih itibarıyla, bütün yeni yada restore edilen yapılarda, bu pencerelerin yapıldığı

ve herhangi bir inşaat yapılmaması, izleyen 7 parselde varlıkları belgelerle saptanan sarayların rekonstrüksiyonunun öngörülmesi, Galatasaray Adası'nın kütle düzeni ve cephelerinin yeniden incelenmesi, izleyen kıyının yeterli yapı derinliği olmaması nedeniyle sadece park olarak düzenlenmesi, sahil yolunun kıyıya çıktığı noktadan Arnavutköy Burnu'na kadar kıyıya cephesi olan ilk yapı şeridinin değişmeyecek yapı silüetinin tümel olarak tescili öngörülmüştür. Bu kararda, Boğaziçi'nin tüm bölgeleri için kararlar alınmıştır (Koruma Kurulu 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararı).

Koruma Kurulu'nun 15.11.1995 tarihinde 7755 nolu kararı ile Boğaziçi sit sınırını kuzeyden çevreleyen alanlardaki korunması gerekli doğal değerleri, "Doğal Sit" olarak ilan edilmiştir (Zeren, 1998, s.78). Koruma Kurulu'nun 14.12.1995 tarihinde 7809 nolu kararı ile Boğaziçi'nin tüm bölgeleri için yapılanma koşulları belirtilmiştir. Koruma Kurulu'nun 07.03.1996 tarihli 7935 nolu kararında, Doğal Sit dereceleri karara bağlanmıştır. 05.06.1996 tarihinde Beykoz, Sarıyer ile Bahçeköy'e ait, 20.06.1996 tarihinde Sarıyer Belediyesi içinde kalan alana ait sit derecelendirme paftaları, Koruma Kurulu tarafından kabul edilmiştir. Boğaziçi Sit Alanı'nı çevreleyen yeşil dokunun Doğal Sit olarak tescil edilmesi, doğal değerlerin korunmasına yönelik önemli bir adım olmuştur (Salman, 2000, s.78-79).

1999 yılında, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü tarafından Ön Görünüm Bölgesi içindeki kaçak yapılaşmaların, "Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi İçindeki Kamuya Ait Yerlerin Kullanımına İlişkin Tespit Çalışmasında" toplam 6609 parselde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada kaçak yapılaşmanın en fazla Sarıyer Belediyesi'nin sorumluluğu alanında yer aldığı bilgisiyle birlikte, Beykoz, Üsküdar ve Beşiktaş Belediye'si ile Maliye ve İl Özel İdaresi'ne ait alanlarda ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne ait alanlarda kaçak yapılaşmanın bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, kaçak yapılaşma rakamları günümüzde sürekli artmaktadır* (Zeren, 1998, s.78; Salman, 2000, s.84).

---

belirtilmiştir.

* "Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi İçindeki Kamuya Ait Yerlerin Kullanımına İlişkin Tespit Çalışmasında" 6609 adet kaçak yapının 438 tanesi Beşiktaş, 662 tanesi Üsküdar, 1850 tanesi Beykoz ve 3659 tanesi Sarıyer Belediyesi sınırları içinde yer almaktadır. Ayrıca 2212 tanesi Maliye ve İl Özel İdare'sine ait alanlarda, 1978 adedi ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne ait alanlarda olduğu açıklanmıştır. Bu yapılaşmanın %75'i kadarı yeşil alan, koruya katılacak alan, mezarlık, mesire, park, manzara terası, çayır, ağaçsız mesire, koru alanı, tarım alanı, orman alanı ve devlet ormanı, özel yapılanma alanı, yapılanmaya kısıtlı alan ve sosyal donatı alanları üzerinde, geri kalan %25'i kadarı konut alanı, spor alanı ve diğer alanlar üzerinde bulunmaktadır. Ön Görünüm bölgesi, Beşiktaş Belediyesi sınırları içindeki kaçak yapılaşmanın %36'sı yeşil alan, Ön Görünüm bölgesi Üsküdar Belediyesi sınırları içindeki kaçak yapılaşmanın %27'si yeşil alan ve %36'sı ise sosyal donatı alanı üzerinde bulunmaktadır. Beykoz Belediyesi sınırları içinde, yeşil alan üzerindeki kaçak yapı oranı %18, koruya katılacak alan üzerindeki kaçak yapılaşma oranı % 45'tir. Sarıyer Belediyesi sınırları içinde kaçak yapıların,

08.05.2000 tarihli plan lejantında; 22.07.1983 tarihli planda işli ve yerinde mevcut olan, yıkılarak yapılmasında sakınca olmadığına dair, Koruma Kurulu’nca karar alınan eski eser uygulamalarının yapılabilmesi kararı alınmıştır. Bakanlık plan lejantındaki değişiklik ile 22.07.1983 tarihli İmar Planı’nda eski eser taraması olan eski eserlerin uygulamasına izin vermiştir. Planda taraması olmayan ancak 22.07.1983 tarihinden önce tescil kararı alınan parseller için plan tadilatı yapılması durumunda inşaat izninin verilebileceği, planda ve yerinde mevcut olmayan restitüsyon uygulamalarında ise hiçbir şekilde uygulamanın yapılamayacağı belirtilmiştir. Buna karşılık restitüsyon uygulamaları ile ilgili olarak Koruma Kurulu tarafından alınan 20.09.2000 gün 11831 sayılı kararda; imar planlarında belirlenmemiş olan eski eser uygulamalarında, 22.07.1983 tarihinden önce tescil kararı alınmamış ise eski eser uygulaması yapılamayacağı şeklinde bir sınırlamanın getirilemeyeceği belirtilmiştir. Bu kararda, eski eserin yasa ve ilke kararları çerçevesinde onaylı restitüsyon projelerine göre, 1/1000 ölçekli Boğaziçi Ön Görünüm Koruma Amaçlı İmar planlarında Koruma Kurulu Kararları esas alınarak planlara işlenmesinin yapılabileceği belirtilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda, 20.12.2000 tarihinde Koruma Kurulu’nun 11831 sayılı kararı ile plan lejantının restitüsyonlar ile ilgili bölümünde evvelce mevcut olup, herhangi bir nedenle ortadan kalkmış olan ve imar planlarında belirlenmemiş olan eski eserlere ait uygulamalarda, Koruma Kurulu kararları esas alınarak uygulamanın bu doğrultuda yapılacağı, plana işleneceği belirtilmiştir. Bu dönemde, herhangi bir rekonstrüksiyon uygulamasına izin verilmemiştir (Özhekim, 2006, s.128).

Koruma Kurulu’nun 18.06.2002 gün 12994 sayılı kararında, 20.09.2000 gün 11831 sayılı kararında gerekli belgeleri yeterli olan ancak herhangi bir nedenle yok olmuş yapıların rekonstrüksiyon kararının uygulaması ve plana işlenmesi hususunun, yeniden gözden geçirildiğinde kararın doğruluğunun altı çizilmiştir. Koruma Kurulu, koruma planlaması içinde tescil ve envanter çalışmalarının sürekliliğinin belirli bir tarihle sınırlandırılmayacak bir plan ilkesi olduğunu belirtmiş, planlama tekniği açısından korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının planın değişmez verileri olarak kabul edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu kararda, Boğaziçi İmar Yüksek Koordinasyon Kurulu onayına sunulan ve benzeri yeni tescil edilmiş yapıları içeren kararların, fonksiyonlarına uygun olarak plana işlenmesinin olağan bir revizyon işlemi olduğu belirtilmiş, plana işlenme aşamasında üzerinde tartışılması onay süreci itibarıyla gerekmediği,

uygulamayı engellememesi belirtilmiştir. Revize edilen plan lejantının henüz onaylanmaması sebebiyle halen yürürlükte olan 86/1 sayılı lejantta yer alan restitüsyonlar ile ilgili Koruma Kurulu Kararları esas alınarak uygulamanın bu doğrultuda yapılacağı ve plana işleneceği şeklinde plan notu alınmıştır. Plan notu gereği eskiden mevcut olduğu belgeler ve fotoğraflarla kanıtlanmış parsellerde, 01.09.2002 tarihinden itibaren restitüsyon uygulamalarına izin verilmiştir (Özhekim, 2006, s.130).

16.03.2006 tarihinde 363 sayı ile tasdik edilen karara göre; Boğaziçi Ön Görünüm Bölgesi'nde yer alan korunması gerekli kültür varlığı olarak tescilli yapıların, bina ve bina gruplarının, işlevlendirilmesinin plandaki fonksiyonlarına göre olması gerekliliği belirtilmiştir. Onaylı planda işli ve yerinde mevcut olan, yıkılmış veya yıkılarak yapılmasında sakınca olmadığına dair Koruma Kurulu tarafından karar alınan taşınmaz kültür varlığı uygulamalarında, restore edilen binanın yüksekliğini geçmemesi, kontur ve gabarisinin değiştirilmemesi, kat adedi ve bağımsız bölüm artışının yapılmaması kaydı aranacaktır. Koruma Kurulu'nca tescil kararı alınmış parsellerde, mevcut olduğu halde Uygulama İmar Planı'nda gösterilmemiş taşınmaz kültür varlıkları ile evvelce mevcut olup herhangi bir nedenle ortadan kalkmış ve imar planlarında belirlenmemiş olan eski eserlere ait uygulamalarda, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 48. maddesine göre plan değişikliği teklif edilecektir. Kültür varlığı olarak işlenmiş ancak kontur ve gabarisinde Koruma Kurulu'nca onaylanan projeye göre farklılık arz eden yapılarda, onaylanmış projede belirlenen kontur ve gabariye göre uygulama yapılmasına karar verilmiştir (16.03.2006 tarihinde 363 sayı ile tasdik edilen kararı)

Boğaziçi Sit Alanı'nın Ön Görünüm bölgesinde, kendi içinde bütünlük gösteren alan ya da kıyı şeritlerinde ayrı ayrı plan ve siluet etütleri yapılmadığı, kararlar bölgesel olarak değil, parsel bazında verildiği için Boğaziçi'nin bir bütün olarak algılanabilen Sit parçaları zamanla bütünlüklerini kaybetmişlerdir. Bu süreçte Boğaziçi'nde yapılacak restorasyonlar, restitüsyonlar ve rekonstrüksiyonlar için alınan kararlarda kısmen çelişkili durumlar görülmüştür. Kıyı şeridine yapılacak müdahalelerin kontrol altına alınması ve parsel bazında yapılan projelendirmenin kıyı şeridi silüetinin tümünde saptanan görsel bütünlükler içinde ele alınmasının sağlanması yönünde 1994 yılında alınan kararlar, imar planına işlenmiş ve uygulanmaya başlamıştır. 2002 tarihinden itibaren değişen plan notları ile Boğaziçi kıyı şeridinde imar planında onaylı işlevi kapsamında, parsellere sadece rekonstrüksiyon hakkı verilmektedir.

3.5 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Bizans Dönemi'nde, Boğaziçi'nde, köy yerleşimleri ile çok sayıda av köşkü, villa, manastır ve kilise bulunmaktaydı. Av köşklerinin ve villaların zaman içinde manastır yada dini kurumlara dönüştüğü düşünülmektedir. Bu dönemde, Boğaziçi'nde önemli noktalara kaleler yapılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde sultanların bahçeleriyle başlayan yerleşimler, 17. yüzyıldan itibaren yalıları ve sarayları içeren kıyı şeridi ile köy içi yerleşimlerine dönüşmüştür. Boğaziçi'nde yerleşmeler vadi içlerinde, tepelerin eteklerinde kurulmuştur. 18. yüzyılda batılılaşmayla beraber gelişen kentsel mekan anlayışı, Boğaziçi mimarisi ve kentsel düzeninde değişikliklere neden olmuş, Boğaz'da bölge nüfusunun artmasıyla yeni mahalleler oluşmuştur. Bu yüzyılda, Boğaz'ın iki kıyısında yalı ve arkasında köşkleriden oluşan bir sahil şeridi meydana gelmiş, kentte mesire yerlerinin çoğalmasıyla Boğaziçi'nde yaşanan dış mekanların sayısı artmıştır. 19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başlarında, elçilikler ve bunu izleyen zengin sınıfın konutları, Boğaziçi'nin iki yakasına doğru kaymıştır. Yeni yolların açılması, demir yolu ile deniz yolunun sağladığı imkanlarla ulaşımın kolaylaşması, kentte gelişimi büyük ölçüde etkilemiştir. Bununla birlikte, 1852'de Şirket-i Hayriye'nin sürekli seferlere başlaması, Boğaziçi yerleşimlerini yaz ve kış oturulan bölgeler haline getirmiştir.

20. yüzyılın başından itibaren, İstanbul'daki nüfusun azalması, Boğaziçi'nde yaşanan yangınlar, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte devlet merkezinin Ankara'ya taşınmasıyla Boğaziçi'nde yaşayan kitlenin azalması, mübadele ile Boğaziçi'nde yaşayan yabancıların gitmesi, Osmanlı hanedan üyelerinin İstanbul'dan ayrılması, üst kesimin Boğaziçi'ne rağbet etmemeleri, değişen koşullarda farklılaşan eğlence ve yaşam kültürü gibi nedenler, Boğaziçi nüfusunu ve etnik yapısını etkilemiştir. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nden sonra Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi seferlerinin sayısı düşmesi ile bölgeye olan talep azalmıştır. Bu süreçten itibaren yalıların bir kısmının yok olduğu ve yerlerini kömür depolarının, fabrika ve liman tesislerinin aldığı görülmektedir. Liman ve fabrika alanı olamayacak Boğaziçi kıyıları ise, eski durumlarını kısmen koruyabilmişlerdir. Bu semtlerde, eski yalıyı yıkılarak elde edilen arsalarda veya boş arsalarda, yeni yapılar inşa edilmiştir. Günümüzde Boğaziçi'nde bu yalıların bir kısmı yanmış ve yıkılmış, bir kısmı ayakta kalmayı başaramamıştır.

1950'li yıllarda itibaren hızlı kentleşmenin etkisiyle birlikte, yerleşime açılan Boğaziçi'nin, doğal ve peyzaj yapısı zarar görmüştür. Bu süreçten itibaren, Boğaziçi'nin yamaç ve vadi içlerinde, mevzi imar planları ile açılan planlı konut alanlarında, kooperatifler ve sanayi kuruluşları etrafında kaçak konutlar oluşmuş, bazı korular ifraz edilerek yapılaşma olanağı sağlanmıştır. İstanbul'da imar çalışmalarının yoğunlaştığı 1950'li yıllar ile birlikte, yoğun iç

göç yaşanmış, iç göçün konut talebiyle birlikte gecekondulaşmış Boğaziçi'ne girmiştir. Bu süreçte kaçak yapılaşma aflatla yasal nitelik kazanarak yayılmıştır. Boğaziçi, 1950 yıllarına kadar bir önceki yüzyılın kentsel yerleşim sınırlarını ve geleneksel kent dokusunu kısmen koruyabilmiş iken bu yıllardan sonra imar çalışmalarıyla ve hızlı bir büyümeyle karşı karşıya kalmıştır. 1965–1975 arası yıllarda yeni planlı konut alanları, Boğaziçi silüetine eklenmiştir.

1973 yılında yürürlüğe konan “Eski Eserler Yasası” ile Boğaziçi’nde pek çok alan, Sit alanı içine alınmıştır. 1977 yılında ilk kez hazırlanan 1/5000 ölçekli “Boğaziçi Doğal ve Tarihi Sit Değerlerini İçeren Nazım Planı” İmar İskan Bakanlığı tarafından onaylanmıştır. Daha sonra “1983 tarihli 2960 sayılı Boğaziçi Yasası” ve bu yasaya bağılı olarak hazırlanan “Boğaziçi Nazım Planı” uygulanmaya konmuştur.

Boğaziçi Sit Bölgesi için, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 2863 sayılı Koruma Kanunu, 1/5000 ölçekli Nazım Plan, 1/1000 ölçekli Ön Görünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı ve lejantının olması önemli bir gelişme olmuştur. Ancak Boğaziçi’nin karakteri ve köy içlerinin yapısı yeterli etüt edilmeden, 775 sayılı 22.07.1983 onaylı 1/1000 ölçekli Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı hazırlandığı için, planlar parsellerin mevcut durumu ve kanunla yeterli uyumu gösterememiştir. 1/1000 Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı’nda “konut alanı” olduğu belirtilen bazı parsellerin yerinde hiçbir yapı bulunmadığı fakat blok yapı önerildiği görülmüştür. Oysa kanunun geçici 4. maddesine göre, üzerinde yapı yer almayan ve konut alanında kalan parsellerin yeşil alan kapsamına alınması öngörülmektedir. Ayrıca Boğaziçi Kanunu’na göre, kamu hizmet ve tesislerine ayrılan alanlarda geçici inşaat izni verilmemektedir. Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerinde kamu hizmet tesislerine ayrılan alanlarda 40m² geçmeyen bekçi kulübesi, büfe ve çay ocağı gibi yapılara imar uygulama programı uygulanana kadar Boğaziçi İmar İdare Heyeti’nce izin verilmektedir. Boğaziçi Kanunu’ndaki bu gibi maddeler inşaat izni olmayan bu bölgede daha fazla gelir elde edebilmek için farklı yorumlanmışlardır. Bununla birlikte, Boğaziçi Kanunu’nda Ön Görünüm bölgesinde yeni yapı yapılamaması, mevcut olan yapının başına bir kaza gelirse tekrar yapılmayacağı ve yeşil alan olarak değerlendirilmesi sonucunun doğacağı maddelerinin olması çelişkili durumlar yaratmıştır. Boğaziçi Kanunu’nun yürürlüğe girmesinde itibaren yeni inşaat izinleri yasaklansa bile Boğaziçi’nin korunmasına ve iyileştirmeye yönelik uygulamalar yapılmamıştır. Boğaziçi Alanı bugün planlı ve plansız her türlü iskan baskısının, çevre ve trafik sorunlarının en ağır şekilde yaşandığı, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik çalışmaların yeterince yapılmadığı, mevcut kanun ve imar planının yetersiz kaldığı bir alan haline gelmiştir.

1983 yılı sonrası Boğaziçi Kanunu'ndan sonra Boğaziçi'nin Geri Görünümü'nde, genelde spekülâtif amaçlı ve düzensiz yeni yapıların yer alması, kıyılardaki yalıların oluşturduğu görünüme uygun olmayan ve genel silueti olumsuz etkileyen duruma neden olmuştur. Bununla birlikte, Etkilenme Bölgeleri'nde gökdelen yapılarının inşa edilmesiyle birlikte, İstanbul'un ve Boğaziçi'nin silueti farklılaşmıştır. Boğaziçi Yasası'yla, Boğaziçi koruma alanı içerisinde yer alan tarihi yapı ve evlerin onarımı dışında, her türlü yeni inşaatın izni kaldırılmıştır. Bu yasayla birlikte, Boğaziçi'nde yer alan tarihi yapıların maddi değerleri artmıştır.

4. BOĞAZİÇİ'NDE, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞMESİNİN 16. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM SÜRECİ

Bu bölümde ayrılan dönemler, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde değişimi ortaya çıkaran belgelere göre oluşturulmuştur. Bu bağlamda; 18. yüzyıl öncesine ait değişimi, bu dönemlere ait haritalar, yazılı kaynaklar belirlemiştir. 18. yüzyıla ait değişimi bu döneme ait haritalar, yazılı kaynaklar ile gravürler belirlemiştir. 19. yüzyıl ortalarına kadar değişimi, bu döneme ait haritalar, yazılı kaynaklar ile 19. yüzyıl başına ait Bostancıbaşı Defterleri ile 19. yüzyıl ortalarına ait fotoğraflar belirlemiştir. 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait dönemin değişimini, bu döneme ait haritalar, yazılı kaynaklar ile bu bölgeye ait fotoğraflar, kartpostallar ve haritalar belirlemiştir. 20. yüzyıl başından günümüze kadar olan değişimi, bu döneme ait fotoğraflar, haritalar, tapu ve kadastro kayıtları belgeleri ile hava fotoğrafları belirlemiştir. Bununla birlikte, kaynakça listesinde yer alan kitaplar ve tezler, her dönemi destekleyen yazılı kaynaklar olmuştur.

4.1 18. Yüzyıl Öncesinde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci

4.1.1 18. Yüzyıl Öncesinde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri

Bizans Dönemi'nde boş tepelerden ve kıyılardan oluşan Boğaziçi, Osmanlılar döneminde doğayla uyumlu mimarisi ile ön planda olmuştur. Kaynaklara göre 15. yüzyıla kadar, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy'de saraylar ve çoğunlukla kilise ve manastırlar yer almaktaydı. Bizans Dönemi'nde bugünkü Ortaköy'de "Ayios Fokas" isimli bir yerleşme vardı. "Anapulus"* diye de bilinen bu yerleşme güneyde Kuruçeşme'ye, Kuzey'de Rumelihisarı'na kadar uzanan alandı (Kuban, 2000, s.112). Ortaköy'de, İmparator 6. Leon (886–912)'un gözdesi Zoe ile zaman zaman kullandığı "Damianu Sarayı"nın ve "Hagios Phokas Manastırı"nın bulunduğu düşünülmektedir**. "Promotus" ve "Hestiae" bugünkü Arnavutköy yerleşimi ile aynı bölgedir. Burada 1. Iustinianos tarafından yenilenen "Ayios Mihail Kilisesi" vardı (Eyice, 1976, s.26).

İstanbul'da Fetih sonrası yapılaşmanın tek katlı, moloz taş ve kerpiç ağırlıklı olduğu vakfiye

---

* Anapulus" kelimesi Boğaz'ın Avrupa yakası anlamına gelmektedir.

** Defterdar Burnu ile Kuruçeşme arasında 3. Ahmet'in kızı Esma Sultan'ın sahil sarayının bahçesinde Timoni bazı eser kalıntıları gördüğünü belirtmiştir. Eyice'de (1976) 2. Mahmut'un kız kardeşi diğer Esma Sultan'ın yalıının bahçesinde, bazı eski duvar kalıntıları olduğunu belirtmiştir. Bu bölgede olduğu düşünülen "Uzun Artin Yalısı"nın bahçesinde ve Kuruçeşme'deki Türk mezarlığında Bizans dönemine ait kalıntılar görüldüğü belirtilmiştir.

ve minyatürlerde yer alan verilerle söylenebilmektedir*. İstanbul'un fethi sonrası Boğaziçi kentin uzak bir parçası olmuştur. 17. yüzyılda Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy kıyıları, camilerin çevresinde birkaç mahalleden, bunların aralarında bağ ve bahçelerden, yamaçlarda koruluklardan oluşmuştur. Ortaköy, 1. Süleyman döneminde buraya yerleşmesi ile geliştirilmiştir (Gökbilgin, 1994, s.689).

17.yüzyıldan itibaren Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşmesi mimarisini oluşturan temel yapılar, sahilsaray ve sahilhaneler olmuştur. Osmanlı'da "saray" kavram olarak, sultanların oturdukları, aynı zamanda devlet işlerini yönettikleri büyük konutlardır. Bu kavram yöneticilerin, asillerin ve zenginlerin büyük konutları olarak da kullanılmaktadır. "Sahilsaray" ise su kıyısında kurulmuş olan saray veya büyük yalı olarak tanımlanabilir. "Sahilhaneler" diğer ismiyle "yalılar", sahilsaraylardan daha küçük yapılardır (Hasol, 1998, s.394, 391). Yalıların ve sahilde yer alan sarayların, Osmanlı döneminde Müslümanlara ait olanları "sahilhane" ve "sahilsaray" olarak adlandırılmıştır. Gayrimüslimlere ait olanları ise "hane" olarak adlandırılmıştır. Yalı mimarisi, döşenmesi, dağlardan indirilen sularla kurulan hamamları, havuzları, mutfakları, bahçeleri ve burada yaşanan yaşam tarzı, kayık alemleri, musiki fasılları ile ayrı bir medeniyet kültürü olmuştur. Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşmesinde yer alan sahilhane ve sahilsaraylar da yazlık hayatın bir parçası olarak Boğaziçi'nde yer almışlardır. Ortaköy-Kuruçeşme sahili devlet ricalinin ve ileri gelenlerinin rağbet ettiği bir semt haline gelmiştir. Yüzyılın ortalarında bu koyda Müslüman, Yahudi ve Rum mahalleleri ile sahilde yalılar bulunmaktadır (Gökbilgin, 1994, s.689).

17. yüzyılda yalıların çoğunluğu tek katlı olmasına karşın denizden epeyce yükseltilmişti. Bu yapılar döneminin geleneksel yapısına ve ihtiyaçlarına uygun bir şekilde tasarlanmışlardı. 17.yüzyılda, yalıların harem ile selamlık bölümleri tamamen birbirinden ayrı binalar olarak yapılmıştı. Harem ve selamlıkları birbirinden tamamen ayrı yalılar, "erken dönem yalısı" olarak nitelendirilebilir. Yalıların yapıldıkları döneme göre, plan şemaları farklılık

---

* Mehmet'in vakfiyesinde, iki katlı evlerin iki ayrı üniteden oluştuğuna ve evlerin sıra ev şeklinde olduklarına da dikkat çekilir. Yapıların bazılarının ise, duvarlarla çevrilmiş olduğu yazılmıştır. 16. yüzyıl divan kayıtlarına göre, yetkili mimarların ahşap saçaklara izin vermemeleri gerektiği de belirtilmiştir. Ahşap saçak yerine kirpi saçak uygulanması istenmiştir. Kirpi saçığın kagir yapılarda yapılabileceğinden yola çıkılarak, bu dönem yapılarının kagir ağırlıklı olduğu düşünülebilir. 16. ve 17. yüzyıl İstanbul konutunun teknik özellikleri bazı seyahatnamelerde resimlenmiştir. Matrakçı Nasuh'un 1532 tarihli İstanbul minyatüründe, Melchior Lorichs'in panoramasında evler tek katlı gösterilmiştir. Salomon Schweigger seyahatnamesindeki bir resim, erken 17. yüzyıl İstanbul'unu anlatmaktadır. Bu resimde hıms bir strüktür kullanılmıştır. Tanyeli kitabında, 16. ve 17. yüzyıl İstanbul'unda, niteliksel analize veriler sağlayacak rakamlar olmasa da, 1546-47 tarihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde kayıtlı konut yapılarının yaklaşık %75'inin tek katlı olduğunu belirtmektedir. Bu yapıların ahşap yada hıms oranları bilinmemektedir (Tanyeli, 2004, s.74-93).

taşımaktadır. Harem ve selamlık arasındaki bağlantılar, iç bahçelerle yada geçitlerle sağlanmıştır. Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşmesinde yer alan sahilhane ve sahilsaraylarda bu ayrı yapılanma görülmektedir. Bu dönemde yalılar daha çok kare yada kareye yakın planlı inşa edilmiştir (Yazıcıoğlu, 1980, s. 118).

Türk kültürünün göçebelik kültürü, konut yapmanın İslam dinine göre pekiyi bir etkinlik olmaması ve sultanın isteklerini yerine getirebilecek en hızlı inşaat sistemi olması, yalılarda ahşap malzemenin yoğun kullanımında etkili olmuştur. Bununla birlikte, ahşabı çekici kılan sebeplerden birkaçı da ahşabın ucuzluğu, hemen hemen tek kaleminden oluşması ve hızlı inşa edilmesidir. Ayrıca İstanbul'un sokakları dar olduğu için kargir inşaat için gerekli olan kum ve taş yüklü arabaları taşımak mümkün olmamış, bu dönemde eşeklerle ahşap keresteler taşınabilmiştir. Ahşap, anıtsal yapı yapılmasına izin vermeyen, modüler ve aydınlık tasarımları rahatlıkla gerçekleştiren yapısıyla da tercih edilmiştir. Ahşap evler kışın güneşe açık kolay ısıtılır, yazın ise serin olurdu. Ahşap yapılarda kafesli pencerelerden sokak ve çevre gözlenebilmekteydi. Bu sebeplerle yangınların büyük zararlar verdiği ortama rağmen, ahşap malzeme kullanımı yaygınlaşmıştır (Ortaylı, 1985).

Kente ahşap, İstıracılar'dan ve Samsun'a kadar uzanan Karadeniz kıyısından, İzmit, Akyazı, Sapanca, Göynük ve İzmit'ten geliyordu. Ahşap yüzlerce yıldan beri kullanıldığı için, Anadolu ve Balkanlar'da iyi bilinmekteydi (Tanyeli, 2004, s.74–93). Ancak bu yüzyılda Boğaziçi yer alan yalıların tamamının ahşaptan yapılmadığı, bazı yalıların ve köşklerin kargir olarak inşa edildiği düşünülebilir*.

17. yüzyılda kullanılan ahşap malzemenin türleri de artmıştır. Bu yüzyılda, ahşap kullanımında standardizasyon ve uzmanlaşma görülmüştür. Ahşap kaplama fiyatlarının yüksek oluşu, cephelerde ahşap kaplamayı azaltmıştır. Bu yüzyılda alt kesim, hımış sistemini (ahşap strüktürlü, tuğla veya kerpiç dolgulu, üzeri sıvalı veya sıvasız) kullanmıştır. Bu dönemde deniz cephesi ahşap kaplamalı, kara cephesi sıvalı, tuğla dolgulu hımış olarak yapılmış yapılar inşa edilmiştir. Yalıların deniz cephesinin ahşap kaplamalı olarak yapılmasına rağmen, kara tarafındaki cephesinin yapılmaması ahşabın hala pahalı bir malzeme olduğuna işaret ederken, aynı zamanda ahşabın neme karşı daha dayanıklı olduğunu

---

* Bu dönemden kalma, Emirgan da Emirgüne Yalısı'nın içerisinde hünkar konağı, ayrı ayrı harem ve selamlık bölümü, hamamı ile çeşitli servisler bulunmaktadır. Bu büyük yalı, Şerifler Yalısı'nın temellerinde kalmıştır. Ahmet Kütüphanesi'nin 1718 tarihinde yapımında içeride kullanılan çinilerin, bu yalıdan alındığı yazılmıştır (Eldem, 1969, s.275).

da göstermektedir (Tanyeli, 2004, s.74–93) *.

17. yüzyılın sonlarına doğru, batı etkileri, plan şemalarına girmeye başlamıştır**. Eldem, 17. yüzyılda dış sofalı olarak nitelendirdiği hayatlı ev şemasının İstanbul’da varlığının altını çizmiştir (Eldem, 1969, s.275). İstanbul’da suriçi yaşamı ve sarayın merkezi planlı köşk geleneği, dışa açık bir galeri olan, hayatı ortadan kaldırmıştır. 18. yüzyıldan itibaren açık hayatların yerini iç sofa almaya başlamıştır. 1716 yılında İstanbul’a gelen Montagu (1998)’nun notlarında anlattığı yalı, açık galerili (hayat) ahşap yapı olarak anlaşılmaktadır. Bu dönüşümün bir nedeni, küçük taşra kentlerinde işlevsel değeri olan “hayat”ın İstanbul ortamında işlevini yitirmesi olasılığıdır (Kuban, 1998, s.184–185). Boğaziçi ve Ortaköy-Kuruçeşme yalıları 18. yüzyılın ortalarına kadar klasik üslupta inşa edilmişlerdir.

18 yüzyıl öncesinde Ortaköy Kuruçeşme sahilini ve yapılarını anlatan önemli bir kaynak, 17. yüzyıla ait Evliya Çelebi Seyahatnamesi’dir. Seyahatname içinde İstanbul, Evliya Çelebi’ye (1614–1672) yakından izleme olanağı veren bir şehir olmuştur. Çelebi seyahatnamesinde, Ortaköy ile Arnavutköy arasında sahilde meşhur olduğunu düşündüğü yalıları yazmıştır. Bugün varlığı hakkında hiçbir bilgiye ve kalıntıya ulaşamayan yalıların, 17. yüzyılda var olma ihtimalleri vardır. Seyahatnamede bu bölge, belirli bir düzen içinde anlatılmıştır. Ama düzen geniş sırasına göre değil, daha çok eserlerden aldığı bilgilerin sıralamasına göre olmuştur. Evliya Çelebi saraylara ve yalılara kısaca değinmiştir*** (Demircanlı, 1989 s.701–702).

Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde Kuruçeşme’den bahsedilmemiş olması, semtin ismini 17. yüzyıl sonlarına doğru aldığını düşündürmektedir. Bu bölge, Tezkereci Osman Efendi Camisi’nin alt katında, doğu cephesinde, yer alan ve kuruyan çeşmesi sebebiyle,

---

* 17.yüzyılın sonunda ahşap kaplamalı yalı örneği olarak, Anadolu Hisarı’nda Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı’nı görmekteyiz. Yalının selamlığının cephe kaplaması ahşap olarak yapılmıştır. Yapının pencerelerinin üstündeki dış cephe kaplaması, günümüzde hala özgün düzenindedir. Köçeoğlu Yalısı, Sadullah Paşa Yalıları da 18. yüzyılın ikinci yarısına ait ahşap cephe kaplamalı yalılardır.

** Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı’nın plan şeması kareye yakın planlıdır. Denize dikey konumlu olarak, harem ve selamlığı ayrı planlanmıştır. Bu yapı, tek katlı ahşaptır. Günümüzde divanhanesinin eski özgün konumu görülebilir. Beşiktaş Çinili Köşkü saray yapısıyla benzer görünüm ve plan şemasındadır. Köprülüler Yalısı’ndan yüzyıla yakın bir süre sonra yapılan ve günümüze kadar gelmeyi başaran Emirgan Şerifler Yalı Köşkü’nde de benzer şema görülür.

*** Demircanlı’ya göre, Evliya Çelebi’nin yapıları anlatımında bir birlik yoktur. Evliya kimi zaman gerçekte bulunandan fazla yapı sayısı vermiştir. Tanımlarında kimi zaman mevcut yapıları ihmal etmiş ve onları görmemişçesine yazmıştır. Pek çok yapıyı Mimar Sinan’ın yapısı olarak belirtmiştir. Yapı adlarını ve yerlerini verirken, yaptırana ait bilgi veya herhangi tarih belirtmemiştir. Evliya’nın seyahatnamesi tarihleme açısından güvenilir bir kaynak olarak bulunmamıştır (Demircanlı, 1989 s.701–702).

“Kuruçeşme” olarak adlandırılmıştır. Bu çeşme, klasik Türk mimari üslubunda kesme küfeki taşı ile yapılmış, mermer yalıklı 1683 tarihli çeşmedir. Köprülü Fazıl Ahmet Paşa’nın kızkardeşi tarafından, 1882 yılında çeşme yeniden yaptırıldıktan sonra da, semtin bu ismi devam etmiştir (Demircanlı, 1989 s.701–702).

4.1.2 18. Yüzyıl Öncesi Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

18. Yüzyıl Öncesi Gravürlerde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

Osmanlılarda gezip gördüğü kentin, tarihi, coğrafyası ve yapıları hakkında kitap yazan kişiler yok denilecek kadar azdır. Osmanlı kentleri ve mimarisi hakkında edinilen çoğu bilgiler, yabancı gezgin ve ressamalardan öğrenilmektedir. 18.yüzyılın ikinci yarısından sonra Osmanlı İmparatorluğu’na, Osmanlıları ve buradaki antik şehirleri araştırmak amacıyla mühendisler, ressamlar, araştırmacılar gelmiştir. Bu yüzyıldan itibaren yoğunlaşan çalışma ve yayınlarıyla İstanbul’u tanıtmışlar ve anlamaya çalışmışlardır. Osmanlı kültüründe resmin minyatür ile sınırlı kalması nedeniyle, 19.yüzyılın ortalarında eser vermeye başlayan ilk Türk ressamlarına kadar, kent yaşamına ait tüm görsel kaynakları, Batılı ressamlar çizmişlerdir. Yeni baskı tekniklerinden önce basılmış tarih ve gezi kitaplarında, İstanbul ve Boğaziçi gravürleri görülmektedir. İstanbul’a gelen Avrupalı ressamların yaptıkları resimler, genellikle tahta ve metal üzerinde gravürlerle yapılan röprodüksiyonlardan yararlanarak çoğaltılmaktaydı. Osmanlı tarihi ve mimarisi, bu görsel kaynaklarla 19. yüzyıl öncesine doğru açılım yapabilmektedir* (Kuban, 1998, s.45).

Gravür ve benzer tekniklerle yapılmış çalışmalar niteliklerine göre ayrıldıklarında, bunların bir bölümü fiziksel ortamı yada yapıları ve anıtları doğru olarak belirlemek amacıyla yapılmışlardır. Bir bölümü, gezi kitaplarını resimlemek için yapılmış, genellikle kenti ve yapıları işaret olarak göstermiş, ayrıntılara önem vermeyen çalışmalar olmuştur. Bir bölümü ise, eskiz ve illüstrasyon niteliği taşımaktadır. İstanbul ile ilgili yapılan gravürlerin başında

---

* İstanbul’un en eski ve ilk kez gerçekçi bir tavırla çizilen panoraması, Avusturya Elçisi Busbecq’le birlikte İstanbul gelen ve 1. Süleyman döneminde (1520–1566) üç yıl İstanbul’da kalan Ressam Melchior Loricks’e aittir. 16. yüzyılda İstanbul panoramaları veren yabancı gezginler arasında Salomon Schweigger, Michael Heberer, Giuseppe Rosaccio vardır. 17. yüzyılın başında yapılan bir İstanbul panoraması Wilhelm Dilich’in “Eigentliche Kurtze Beschreibung und Abriss der weltberühmten Keyserlichen Stadt Constantinopel” adlı eserinde 1606 yılında yayımlanmıştır. 1648’de İstanbul’da olan De Montconys’in gezi notları ve yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’a gelen John Covel’in gezi notları (1670–1679) İstanbul’a ilişkin bazı gravürlerle birlikte basılmıştır. 17. yüzyılda yapılan en önemli İstanbul görüntüsü, 1680 yılında yayımlanan Guiliaume Joseph Grelot’nun kitabı olmuştur (Kuban, 1998, s.46).

kent silüetleri gelmektedir. İstanbul denizle yaşayan bir kent olduğu için, kent görünümünde deniz önemli yer tutmuştur. Bu resimler, kent çevresini ve özellikle Boğaziçi'nin fiziksel durumunu anlatmaktadır (Kuban, 1998, s.45). 18. yüzyıl öncesinde, Ortaköy ile Arnavutköy arasındaki yapılaşmayı gösteren gravür bulunmamaktadır. Ancak bu dönem gravürleri, İstanbul'da kullanılan yapı malzemeleri hakkında fikirler vermektedir.

18. Yüzyıl Öncesi Harita ve Planlarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

18. yüzyıldan önce İstanbul'un görsel olarak belgelenmesi, kentin tanımlamasını yapan gezginlerin yapıtlarına ekledikleri gravürlerle birlikte, harita ve planlarla da devam etmiştir. Bu döneme ait haritalar, "Fetih öncesi ve sonrası" olarak ikiye ayrılabilir. Fakat bu haritalar "kuş bakışı manzara haritaları" denilen türden yapıtlar olmuşlardır. 1493 yılında Hermann Schedel'in "Weltkronik" adlı yapıtında, İstanbul'un kuş bakışı görünümü yer almaktadır. İstanbul hakkında ilk ciddi ve sağlıklı harita Piri Reis tarafından yapılmıştır. 16. yüzyılda Osmanlı bilim ve düşünce yaşamının en parlak döneminde yetişen bir diğer sanatçı Matrakçı Nasuh'tur. Matrakçı'nın İstanbul resim haritasında pek çok ayrıntı görülmektedir. 16. yüzyılda Lokman Çelebi, Sebastian Münster gibi plancılar, İstanbul'a ait haritalar çizmiştir. Ancak bu haritalarda, Boğaziçi topografyasının doğru olarak çizilmediği görülmektedir. Katip Çelebi'nin Şekl-i Halic-i Konstantiniyye haritasına ve Macar mühendis Von Reben'nin haritasına kadar, Boğaziçi haritalarının çizimi genellikle hatalı olmuştur. Bu tür hatalı haritalar içinde Petri Gylli'nin, Coronelli'nin haritaları sayılabilir (Kayra, 1990, s.1-2).

17. yüzyılda Osmanlı bilgini Katip Çelebi'nin (1608–1657) eseri "Cihannüma"da, İstanbul ve Boğaziçi'nin büyük ölçüde doğru çizilmiş haritası görülmektedir (Harita 4.1). Boğaziçi'nin diğer semtleriyle birlikte, Ortaköy ve Kuruçeşme semtlerinin isimleri ve yerleşim yerleri belirtilmiştir. "Doğu yarım küre, Avrupa, Asya ve Afrika, Batı küre, Batı Hindistan, Amerika ve Amerika'daki ülkeler, karalar ve denizler" adlı kitaptan alınan ve hazırlayanın bilinmediği bir diğer 17. yüzyıl haritasında (Harita 4.3 ve Harita 4.4) Boğaziçi doğru olarak çizilmemiştir. Ancak bu haritada Boğaziçi kıyısındaki yerleşimlerin parselleri ile köylerin yerleşim sınırları belirtilmiştir. Boğaziçi sırtlarında ulaşım yolları ile ormanlar şematik olarak ifade edilmiştir. Ayrıca Arnavutköy Akıntı Burnu'nda imparatorluğa ait olduğunu belirten işaretli bir alan bulunmaktadır (Kayra, 1990, s.1-2).

Petri Gylli'nin 1666 tarihinde çizdiği Boğaziçi haritası (Harita 4.5- Harita 4.6) doğru olarak çizilmemişse de, yerleşimleri göstermesi açısından önemli bir kaynaktır. V.M. Coronelli'nin haritası, haritacılık tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak V.M. Coronelli'nin 1688

tarıhli haritasında, Boğaziçi'nin topografyasının sağlıklı olarak çizilmemiş olduğu görölmektedir (Kayra, 1990, s.1-2). Boğaziçi'nin diğeri yerleşimleriyle birlikte Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy yerleşimleri belirtilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy kıyısında kıyı yapılaşması ve yamaçlarda ormanlar şematik olarak ifade edilmiştir (Harita 4.7-Harita 4.8).

4.1.3 18. Yüzyıl Öncesi, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları

18 yüzyıl öncesine ait Ortaköy'de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy'de Sarraf Burnu arasında yer alan yapılar incelenmiştir. 17. yüzyıla ait önemli bir kaynak olan Evliya Çelebi (1614–1672) seyahatnamesinde, Ortaköy ile Arnavutköy arasında bazı yalıların isimleri belirtilmiştir. Bugün varlığıyla ilgili hiçbir bilgiye ulaşamadığımız bu yalıların, 17. yüzyılda var olma ihtimalleri vardır. Evliya Çelebi'nin söz ettiğı bu yalıların yerleri net olarak belirtilmediğı için, bu döneme ait çalışma alanına ait haritada Çelebi'nin belirttiğı yalılar, bölgede yapılaşma olduğu şeklinde ifade edilmiştir.

Azmi-zade Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, Azmi-zade Yalısı hakkında, “Beşiktaş şehri, Azmi-zade Yalıları dahi meşhurdur” yazılmıştır. Yalı Beşiktaş ile Arnavutköy arasındadır (Demircanlı, 1989, s.512).

Baltacı Mahmut Paşa Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde, Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Baltacı Mahmut Paşa Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası Baltacı Mahmut Paşa,... yalıları başlıcalarındandır, o gece Hasan Çelebi Ortaköy'de Baltacı Mahmut Paşa Yalısı'nda Mahmud Ağa-zade Bekir Ağa ile müşaverede imiş” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.513).

Bıyıklı Mehmet Paşa Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Bıyıklı Mehmet Paşa Yalısı hakkında, “Bıyıklı Mehmet Paşa Yalısı ...Ortaköy'de” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.513).

Cağaloğlu Mahmud Bey Yalısı:

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Cağaloğlu Mahmud Bey Yalısı hakkında, “Cağaloğlu Mahmud Bey... Yalıları başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.513).

Şekil 1

Çelebi Kethüda Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Çelebi Kethüda Yalısı hakkında, “Çelebi Kethüda ...Yalıları başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.514).

İshak Yahudi Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen İshak Yahudi Yalısı hakkında, “Ortaköy; İshak Yahudi Yalıları başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.517).

Kara Hasan Oğlu Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Kara Hasan Oğlu Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası;...Kara Hasan Oğlu Yalıları... başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.517).

Mimar Mustafa Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Mimar Mustafa Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası, Mi'mar Mustafa Yalıları... başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.520).

Nakkaş Paşa Yalısı

17. yüzyılda Defterdar Burnu'nda Sadrazam Şehit Ali Paşa'nın yerleri vardı. Bununla birlikte, bu burunda K.Ç.1-K.Ç.2'de 18. yüzyıla kadar, ne zaman inşa edildiği bilinmeyen Nakkaş Paşa Yalısı yer alıyordu. Bu yalı, 18. yüzyılın başında miri emlak kapsamına alınarak Veziriazam Ali Paşa'ya temlik edilmiştir (Arslan, 1994, s. 410).

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Nakkaş Paşa Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası, Nakkaş Paşa Yalısı... başlıcalarındandır” yazılmıştır. Yalı sahibinin Kuzguncuk sırtlarında Nakkaştepe Mezarlığı'nda mezarı vardır. Bu bölgenin adını bu mezardan almış olabilme ihtimali olabilir. Ayrıca sarayın da burada olma ihtimali vardır (Demircanlı, 1989, s.521).

Safiye Sultan Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Safiye Sultan Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası ...Safiye Sultan Yalıları... başlıcalarındandır” yazılmıştır

(Demircanlı, 1989, s.522).

Şekerci Yahudi Yalısı

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Ortaköy semtinde yer aldığı belirtilen Şekerci Yahudi Yalısı hakkında, “Ortaköy kasabası, Şekerci Yahudi Yalıları... başlıcalarındandır” yazılmıştır (Demircanlı, 1989, s.522).

Defterdarburnu Mescidi

Kuruçeşme Defterdarburnu'nda kıyıda yer alan mescit, Defterdar İbrahim Paşa tarafından 17. yüzyılın ilk yarısında yaptırılmıştır. Defterdar Burnu, bu küçük bir cami nedeniyle bu ismi almıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 215). Defterdar Burnu Mescidi, Damat İbrahim Paşa Kethüdası Mehmet Ağa tarafından yenilenmiştir. Yapı 1814–1815 tarihli Bostancıbaşı defterinde “Defterdar İbrahim Efendi Camii Şerifi ve mai leziz çeşmesi” ismiyle yer alır. Lale Devri'nde (1718–1730), yapının yakınında Neşadabad Sarayı yer almıştır. Bu cami, 2. Mahmut döneminde (1808–1839) tamir edilmiştir. Tamir edildiği zaman üzerindeki kitabeye; “Mücevher söyledim tarihi aynı secdei şükret, bu rana camii tamir kıldı çün Han Mahmut” yazılmıştır. Defterdar İbrahim Paşa Camisi yerine, Abdülmecit tarafından 1271 (1855–1856) tarihinde bugünkü minareli cami inşa edilmiştir. Cami 1941'de onarım görmüştür (Okçuoğlu, 1994, c.3, s.128).

Mescit, kargir üzerine ahşap kaplama olarak inşa edilmiştir. Yapının doğu yönünde çıkma yapan, eliböğründeleri bulunmaktadır. Mescidin doğu duvarına bitişik küçük bir naziresi vardır. Yapının kargir gövdeli minaresi, kuzey batıda yer almaktadır. Saçak altındaki ahşap konsolları mescidi çevrelemektedir. Dikdörtgene yakın kare planlı harim bölümü bulunmaktadır. Harime giriş sağdandır ve mekanının önünde enine dikdörtgen bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Harim bölümünün tavanı düz ahşap olarak kapatılmıştır. Yapı iki sıra dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Alt pencereler arasında kalan duvar bölümlerinde mermer kaplama, üst bölümlerinde kalem işleri görülmektedir. Defterdarburnu Mescidi süsleme özellikleriyle 2. Mahmut döneminin ampir üslubunu yansıtmaktadır (Okçuoğlu, 1994, c.3, s.128).

4.2 18. Yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci

4.2.1 18. Yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri

18. yüzyılda Galata surları dışındaki Tophane'den başlayan aşağı Boğaz kıyı şeridi, ikinci bir

İstanbul'u oluşturmıştır. 18. yüzyılda imar çalışmaları, 3. Ahmet devrinde ve Nevşehirli İbrahim Paşa'nın döneminde başlamıştır. Boğaziçi'ne pek çok sayıda yalı ve köşkler yapılmaya başlanınca, Boğaz'ın iki kıyısında bir sahil şeridi meydana gelmiştir. Bunların arkalarında korular ve köşkları vardır. Bu imar hareketleri, önce Haliç'in iki kıyısında, padişah kızları, hanım sultan sarayları ve Sötlüce-Hasköy'de vezir sarayları ile başlamış, daha sonra Tophane'den başlayarak, Kuruçeşme ve Bebek'e kadar ulaşmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.188).

18. yüzyılda sultan kızları evlendikleri zaman, kendilerine ayrılan veya bizzat inşa ettirdikleri saraylarda oturuyorlardı. Bu saraylar, 18. yüzyıldan itibaren bu hanımların isimleri ile anılmaya başlamıştır. Hanım sultanlar Haliç'te, Eyüp'te ve özellikle Ortaköy-Kuruçeşme sahillerinde, görkemli sahilsaraylarında yaşamışlardır. 18. yüzyılda Ortaköy, Kuruçeşme sahillerinde sultanların ve saray mensuplarının yalıları dizilmiştir. Arnavutköy'de genellikle gayrimüslimler oturmaktadır* (Gökbilgin, 1994, s.689).

18. yüzyılda, batılı ressamaların çarpıcı bir anlatımla betimledikleri Haliç ve Boğaziçi kıyılarındaki yalıların en olgun örnekleri inşa edilmiştir. 18.yüzyılın ortalarına kadar geleneksel Türk evi plan şemasına sahip olan Boğaziçi yalıları, bu yüzyıldan itibaren batı etkileri altında kalmıştır. Lale Devri ile birlikte, Boğaziçi konutlarında batılılaşma etkileri görölmeye başlamış, geleneksel mimaride yapılar Avrupalı üsluplarla inşa edilmiştir. Sarayın dışa açılıp, Avrupalı sanatçıları çağırdığı 18. yüzyılın ilk yarısından sonra, özellikle yalıların bezemesinde üslup farklılıkları görölmüştür. Tanzimat'tan (1839) sonra genel konut tasarımında, Batılı örneklerden etkilenmiş konut mimarileri görölmüştür (Kuban, 1998, 71–78).

18. yüzyılda yalılar genellikle yayvan olarak inşa edilmiş, üst katlar zemin katın dışına çıkarak, suyun üstüne doğru uzanmıştır. Yalılarda deniz manzarasından yararlanabilmek amaç edinilmiştir. Ön cephedeki odaların çok sayıda pencereleri Boğaziçi'ne açılmıştır. Saçaklar ise geniş yapılmıştır. Tipik Anadolu hayat evlerinin klasik plan şeması bu dönemde devam etmiştir. Özellikle sahilsaray olarak yapıldıkları zaman, uzun bloklar şeklinde büyük sofalar etrafında odalar şeklinde tasarlanmışlardır. 18.yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Boğaziçi mimarisine, bazı süsleme elemanlarıyla sızmağa başlayan Barok üslup, ilk aşamada planlardan çok, mimari detaylarda kendini belli etmiştir. Barok dönem Lale Devrini izleyen 2.

---

* 1171 (1757/1758) ve 1181 (1767/1768)'de Boğaziçi'nin Tophane, Beşiktaş, Ortaköy gibi semtlerinde gayrimüslim sayısının artması üzerine, boş arsalarla Yahudi ve Hristiyanların bina inşa etmelerine izin verilmemiştir (Gökbilgin, 1994, s.689).

Mahmut dönemine kadar uzanan bir dönemdir. 18. yüzyılın ikinci yarısında Barokla aynı zamanda, bir süsleme stili olan rokoko da, Ortaköy-Kuruçeşme yalılarında görülmüştür. Rokoko ve Barok üslubun egemenliğiyle beraber, bezemede geleneksel üslupların büyük ölçüde reddedilmesi önemli bir değişim olmuştur. Bu döneme ait, Haliç ve Boğaziçi'ndeki Lale Devri yapıları yok olmuştur. O dönemin bezeme üslubunun tek örneği; Anadoluhisarı'ndaki Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'nın divanhaneğinde görülmektedir (Kuban, 1998, 71–78).

18. yüzyıldan itibaren, Ortaköy-Kuruçeşme sahiline yapılan yalılar, kısa süreler içinde harabeye dönmüş ve yıkılmıştır. Bu yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan Tırnakçı Yalısı gibi bazı yalılar ise, yenilenerek ayakta kalmaya devam etmiştir. Bu yüzyıl başına ait bölgedeki değişimi ortaya koyacak gravürlere ulaşılamasa da, seyahatnameler, döneme ait mektupların yayımlandığı kitaplar bu yapılardaki yaşamı ortaya koymaktadır. 1718 yılında Montagu mektubunda, Boğaziçi'ndeki yalıların boyutları ve yaşamı hakkında bilgiler vermektedir. Montagu (1988) “Avrupa ve Asya'nın en güzel manzarasını izliyorlar. Yüzlerce saray yan yana. İnsanın göreceli büyüklüğü bu ülkede her yerde olduğundan daha istikrarsız. Üç tuğlu paşanın mirasçılarının, babasının evini tamir ettiremeyecek kadar zengin olmamaları son derece olağan; böylece birkaç yıl içinde büyük saraylar harabeye dönüyor...” sözleriyle Boğaziçi'ndeki yalıların sayısının fazlalığını ve büyüklüğünü belirtmiştir. Ancak kısa sürede yıkılma aşamasına geldiğine dikkat çekmiştir (Montagu, 1988, 195–199).

4.2.2 18. Yüzyılda Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

18. Yüzyıl Gravürlerinde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

18. yüzyılda Boğaziçi'ni resimleyen gravür sayısı çoğalmıştır. 18. yüzyıl ortasına ait Boğaziçi haritasında, Defterdar Burnu'nda Demetrius Cantemir'in Sarayı'nın resmi gösterilmiştir (Harita.13–14). Bu resim, Ortaköy ile Arnavutköy arasındaki yapılaşmanın ilk görsel örneği olmuştur. Defterdar Burnu'nda olduğu belirtilen bu sarayın çevresinde deniz görülmemektedir. Yapı muhtemelen Boğaz kıyısında değildir. Yapının yanından geçen derenin de, Defterdar Burnu'na dökülen Ekmekçi Deresi olma ihtimali vardır.

1776–1793 arasında İstanbul'da yaşamış İtalyan Luigi Mayer'in, Boğaziçi'ne ve limana ilişkin resimleri ile sadrazam ve sultanın kabul törenlerine ilişkin resimleri belgesel niteliktedir. Cosimo Comidas de Carbognano (Kömürçüyan), “Descrizione Topografica Dello Stato presente di Costantinopoli” (Bassano, 1794) adlı kitabında Adalar, su kemerleri, belli başlı camiler, Galata Kulesi, Altın Kapı, Tophane, Benoit Manastırı ve Boğaziçi'ne ait

desenler çizilmiştir. Bununla birlikte 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başında ressam Jean Baptiste Hilair, İstanbul'u çizmiştir. D'Ohsson'un İstanbul sarayları ve kent yaşamına ilişkin ayrıntılı betimlemelerini görsel malzeme ile zenginleştiren Hilair, Choiseul-Gouffier'nin yapıtında da İstanbul'un ünlü panoramalarını yapmıştır. Bu resimler, Melling'in resimleri ile kıyaslanınca aralarındaki farklılıklar görülmektedir. Kuban'ın da belirttiği gibi, Hilair Melling'e göre daha az gerçekçi, şematik ve resimsel çalışmıştır * (Kuban, 1998, s.49).

Choiseul Gouffier'nin gezilerinin İstanbul cildini resimleyen sanatçılar arasında, Louis-François Fauvel'de bulunmaktadır. Louis-François Fauvel Sarayburnu, Defterdar Burnu ve Boğaz Kaleleri'ni resimlemiştir. Ayrıca Fauvel, "Kuruçeşme'de Bir Köşk" olarak isimlendirilen bir gravür hazırlamıştır (Resim 4.105). Choiseul Gouffier'nin kitabının ikinci cildinde, Fauvel tarafından gravürü yapılan ve Defterdar Burnu'nda olduğu söylenen bu yalı kasrını Eldem (1994) "Bebek Kasrı" olarak belirtmiştir. Bu resim yazarın İstanbul'da bulunduğu 1784–1792 yılları arasında yapılmış olmalıdır (Kuban, 2001, s. 104). Fauvel'un çalışma alanına ait bir diğer gravürü, "Kuruçeşme'de Bostancıbaşı Köşkü" olarak adlandırdığı resmidir (Resim 4.155).Yapının detaylı çizilmiş olmasına rağmen, çatı mimarisinde Boğaziçi mimarisinden farklı öğeler taşıdığı görülmektedir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancı Defteri'ne göre K.Ç.39'a denk düşen parselde, "Bostancı tahirin vereselerinin hanesi" yer almaktadır. Gravürü çizilen bu yapının K.Ç.39 parselde yer alan yapı olması mümkündür. Gravürde arkada görülen caminin ise, "Kesreli Osman Efendi Camisi" olma ihtimali vardır.

Charles Pertuisier'nin "Atlas des Promenades dans Constantinople et sur les Rives du Bosphore" (Paris, 1817) adlı kitabını resimleyen Preault'un özgün bir üslubu vardır. Melling ve Bartlett gibi sanatçılarla karşılaştırılınca, Preault temel biçimleri doğru olarak yansıtmış, fakat mimari ayrıntıları yeterince yansıtamamıştır. Boğaziçi kasırlarından Bebek Kasrı'nı, Hilair ve Melling birbirine yakın resmetmişlerdir. Joubert, Bebek Kasrı'nı bu resimlere göre yanlış ve basit çizmiştir (Kuban, 1998, s.49–53).

Antoine-Ignace Melling'in "Voyage pittoresque de Constantinople et des rives du Bosphore" adlı gravür albümü (1819), 18. yüzyıl Osmanlı yaşamının en önemli tanıklıklarından olmuştur. 3. Selim ile kız kardeşi Hatice Sultan'ın mimarı olarak 18 yıl (1784–1802) İstanbul'da yaşayan mimar, ressam, dekoratör Antoine Ignace Melling, 18.yüzyıl sonu

---

* Jean Baptiste Hilair, "Mouradgea D'Ohsson'un Tableau general de l'Empire Othoman (Paris, 1787-1834)" ve Choiseul-Gouffier'nin "Voyage pittoresque dans l'Empire Ottoman, en Grece, Dans la Troade, les iles del'archipel et sur les cotes de l'Asie Mineure (Paris-1841)" adlı kitaplarında resimler yapmıştır (Kuban, 1998,

İstanbul'unun çeşitli yönlerini anlatmıştır. Bu yapıt, İstanbul ve çevresinin ilk sistematik, görsel ve mimari belgelemesi sayılabilir. Kauffer tarafından 1776–1786 yılları arasında yapılan haritalarla kitabın değeri artırılmıştır. Melling'in tabloları, kentin birçok uç noktasının panoramalarını vermektedir*. Melling Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde Defterdarburnu'ndaki Hatice Sultan'ın Sarayı'nı (Resim 4.94, Resim.4.95) ve haremını detaylı olarak resmetmiş (Resim.4.96), ayrıca yapı ile ilgili açıklamalara yer vermiştir.

18. Yüzyıl Haritalarında, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

18. yüzyıla ait Boğaziçi haritalarında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı bölgesine ait dini yapılar, yerleşim yerleri ve peyzaj şematik olarak ifade edilmiştir. Bu haritalar doğru ve detaylı olarak çizilmemiş olsa da, yerleşimlerin büyüklüğünü, yapıları ve yapıların organizasyonunu, bölgenin peyzajını belirtmesi açısından önemli kaynak birer niteliğinde olmuşlardır.

Grundrise Von Constanti'nin 1715 tarihli haritasında; İstanbul ve Boğaziçi çizilmiştir (Harita 4.9-Harita 4.10). Grundrise Von Constanti'nin haritasında şehrin görüntüsü, mahalleler ve imparatorluğun sınırları gibi detaylar belirtilmiştir. Ancak Boğaziçi haritası doğru çizilmemiş, Beyoğlu ve Galata olduğundan daha büyük gösterilmiştir (Kayra, 1990). Boğaziçi'nde yer alan köy içi yerleşimleri ve camiler haritada belirtilmiştir. Haritada “10 numara” ile Dolmabahçe, “11 numara” ile Beşiktaş, “12 numara” ile Kuruçeşme ve Ortaköy, “13 numara” ile Arnavutköy yerleşimleri ifade edilmiştir. Ayrıca Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy kıyı ve köy içi yerleşiminin dini yapıları, yerleşim yerleri ve peyzajı şematik olarak ifade edilmiştir.

18. yüzyılda yapılan Boğaziçi haritaları içinde, Dimitrie Cantemir'in haritası önemli bilgileri içermektedir (Harita 4.13- Harita 4.14). Bu haritada Ortaköy köy içi yerleşimi şematik olarak belirtilirken, Defterdar Burnu'nda Demetrie Cantemir'in Sarayı gösterilmiştir. Haritada “101 numara” ile gösterilen bu saray, ayrıca ön cephesiyle resmedilmiştir. “100 numara” da ise, Kuruçeşme Koyu, köy içi ve kıyı yerleşimi çizilmiştir. Kuruçeşme Koyu'na dökülen büyük

---

s.49).

* Çamlıca'dan kent ve Boğaz ilişkisini gösteren panoramalar, Eyüp'ten Haliç, İstanbul silüetini ve Galata'yı gösteren panoramalar, İstanbul'un tarihini yansıtan görüntüler olmuşlardır. Bununla birlikte Melling, aşağı ve yukarı Boğaz silüetini, Yuşa Tepesi'nden kente doğru Boğaz topografyasını ve Beyoğlu'ndan Sarayburnu kent silüetini çizmiştir. Adalar ve Anadolu Yakası'nı Büyükkada'dan görüntülemiştir. Üsküdar'dan Cihangir ve Ayazpaşa sırtlarını, Beyoğlu tepelerinden sur içi silüetini çizmiştir. Beşiktaş Sarayı, Topkapı Sarayı avlusu, Aynalıkavak Sarayı, Bebek Kasrı, Tersane ve Tophane'deki kışlalar, Bahçeköy Bentleri, Mağlova Kemer, At Meydanı, Bab-ı Hümayun, Tophane Meydanı ve İstanbul Limanı çizilmiştir. Melling ayrıca kent ve saray yaşantısından kesitlere de yer vermiştir (Kuban, 1998, s.49).

bir dere görülmektedir. Haritada Kuruçeşme Koyu ile tepelerinde, koru ve ekili alanlar gösterilmiştir. Cantemir'in haritasında "99 numara" ile gösterilen yer, Arnavutköy Akıntı Burnu'dur. Burası bu döneme ait haritalarda, imparatorluğa ait alan olarak belirtilmiştir. Haritada Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy kıyı ve köy içi yerleşiminin, yerleşim alanları ve peyzajı şematik olarak ifade edilmiştir. Ancak çizimlerde, yapılar doğru yerlerinde gösterilmemiştir.

Macar Mühendis Johann Baptist Von Reben'in 1764 yılında çizdiği haritasının (Harita 4.15-Harita 4.16) en önemli özelliği; Galata, Beyoğlu ve Boğaziçi'nin doğru olarak çizilmiş olmasıdır (Kayra, 1990). Haritada, Ortaköy yerleşimi ve iskelesi, Defterdar Burnu'nda sultan sarayı ve devam eden yalı sıraları ifade edilmiştir. Kıyı yalı dizisinden sonra arkasından geçen yol ve ikinci sıra yapılar belirtilmiştir. Bununla birlikte haritada köy sınırları, Boğaziçi tepeleri, Ortaköy ve Kuruçeşme sırtlarında parseller ve yeşil alanlar gösterilmiştir.

T.C. Lotter'in 1770 yılında çizdiği Boğaziçi haritasında, Boğaziçi'nin köyleri belirtilmiştir (Harita 4.17- Harita 4.18). Haritada "20 numara" ile Ortaköy, "21 numara" ile ... Limanı, "22 numara" ile Kuruçeşme, "23 numara" ile Arnavutköy gösterilmiştir. Ortaköy ve Kuruçeşme sırtlarında yer alan yoğun yeşil dokunun, Artaria Haritası'nda da belirtildiği gibi, üzüm bağı olma ihtimali vardır. Haritada Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy kıyı ve köy içi yerleşiminin, yerleşim alanları ve peyzajı şematik olarak ifade edilmiştir. Ancak çizimlerde, yapılar doğru yerlerinde gösterilmemiştir. Boğaziçi tepeleri belirtilirken, Ortaköy ve Kuruçeşme sırtlarında parseller ve daha geride yeşil alanlar gösterilmiştir.

İstanbul topografyasının doğruya yakın çizimi, Fr. Kauffer'in haritasında görülür (Harita 4.19-Harita 4.20). Harita Fr. Kauffer tarafından ilk kez 1776'da yapılmış, daha sonra yeniden düzenlenmiştir (Kayra, 1990, s.90). Haritada Boğaziçi'nin kuzey kısmı yer almamaktadır. Haritada Ortaköy Camisi'nin bulunduğu yerde, "cami ve köşk" olduğu belirtilmiş, Defterdar Burnu'na doğru, Hatice Sultan Sarayı ve diğer saraylar gösterilmiştir. Bu dönemde Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan saray ve yalıların daha sonraki dönemlere göre, birbirinden mesafeli olarak inşa edildiği görülmektedir. K.Ç.4 ile K.Ç.5 parselin gerisinde ismi belirtilmeyen büyük bir yapı görülmektedir. Ayrıca K.Ç.13 parselde büyük bir yapı görülmektedir.

Fr. Kauffer'ın haritasında, K.Ç.14 ve K.Ç.17-K.Ç.18 parsellerde birer küçük yapı ile K.Ç.20 parselde büyük bir yapının yer aldığı görülmektedir. K.Ç.22-K.Ç.23-K.Ç.24-K.Ç.25 parsellerle çakışan parsellerde "Murad Molla'nın Köşkü" olarak belirtilen yapı yer

almaktadır. Haritada Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy kıyı ve köy içi yerleşiminin, yerleşim alanları ve peyzajı şematik olarak ifade edilmiştir. Ancak çizimlerde, yapılar doğru yerlerinde gösterilmemiştir. Kuruçeşme sırtlarında Türk ve Rum mezarlıkları ile geri görünümünde parseller ve yeşil alanlar gösterilmiştir.

4.2.3 18. Yüzyılda, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları

Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan parseller, O.K.1 parselden O.K.16 parsel kadar ve K.Ç.1 parselden K.Ç.50 parsel kadar numaralandırılmıştır. 18. yüzyıla ait görsel ve yazılı kaynaklara göre; K.Ç.1, K.Ç.2, K.Ç.13, K.Ç.20, K.Ç.22, K.Ç.23, K.Ç.24, K.Ç.25, K.Ç.39 parselde yer alan yapılar aşağıda belirtilmiştir.

K.Ç.1, K.Ç.2-Dimitrie Cantemir’in Sarayı

18. yüzyıl ortalarına ait Cantemir Haritası’na göre (Harita 4.13-Harita 4.14), Boğdan Prensi Dimitrie Cantemir’in Sarayı, Defterdar Burnu’nda K.Ç.1 ve K.Ç.2’de yer almaktadır.

Dimitrie Cantemir (1673–1723), Boğdan (Moldavya) Voyvodası Constantin Cantemir’in oğludur. Gençlik çağında İstanbul’a gönderilmiştir. Cantemir İstanbul’da, önce Boğdan adına “rehine” olarak, daha sonra Boğdan Voyvodası olan ağabeyi Antioch’un yerine “Voyvoda” olarak kalmıştır. 1710 yılına kadar Boğdan veliahtı olarak toplam 22 yıl İstanbul’da yaşamıştır. Cantemir, Türklerin kendisine gösterdikleri yakınlığın bir ifadesi olarak “Küçük Kantemir” yada “Kantemir oğlu” olarak da anılmıştır*. Dimitrie Cantemir İstanbul’a geldiği ilk günlerde Boğdan Voyvodası’nın Fener’deki Boğdan Sarayı’nda kalıyordu. 1692 yılında Defterdar Burnu’nda bir saray satın almış ve bu yapıyı genişletmiştir. 1700 yılından sonra sarayı eski sahibine satmıştır (Eugenia Popescu-Judet, 1994, s.478–479). Ayrıca bu sarayın, Cantemir’in Osmanlı’dan kaçarak Ruslara katılması sonrasında el değiştirdiği belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.215).

18. yüzyıl ortasına ait Cantemir Haritası’nda (Harita 4.13-Harita 4.14), Defterdar Burnu’nda Demetrius Cantemir’in Sarayı gösterilmiştir. “101 numara” ile gösterilen Cantemir’in sarayı haritanın köşesinde resmedilmiştir. Cantemir’in sarayının resminde, yapının yanından geçen derenin “Ekmekçi Deresi” olma ihtimali vardır (Resim 4.94).

Şekil 2

---

* Cantemir'in ayrıntılı hayatı için bakınız (Eugenia Popescu-Judetz, 1994, c.4, s.478-479).

Şekil. 3

Cantemir'in sarayı büyük bir olasılıkla, Boğaz kıyısından daha yukarıda inşa edilmiştir. Gravürün ne kadar gerçekleri yansıttığı bilinmemekle birlikte, sarayın üç katlı, çok sütunlu yapılar kompleksi olarak resmedildiği görülmektedir.

K.Ç.1, K.Ç.2-Neşedabad Sarayı (Hatice Sultan Sarayı)

18.yüzyıl ortasına ait haritada (Harita 4.13–14), K.Ç.1 ve K.Ç.2'de Dimitrie Cantemir'in sarayı çizilmiştir. K.Ç.1 ve K.Ç.2 parseli Neşedabad Sarayı 1725–1727 tarihlerinde, 3. Ahmet tarafından inşa ettirilmiştir (Resim 4.95-Resim 4.96). 3. Ahmet'in baş kadını Emetullah Kadın'dan 1704'te doğan kızı Fatma Sultan, önce Şehit Ali Paşa, daha sonra Sadrazam İbrahim Paşa ile evlenmiştir. İbrahim Paşa, Patrona Halil İsyanı'nda öldürüldükten üç sene sonra Fatma Sultan'da ölmüştür (Şehsuvaroğlu, 1986, s.120). Fatma Sultan'ın yaşadığı bu saray, Eldem'in de belirttiği Lale Devri'nin Neşatabad Sarayı'dır (Eldem, 1993, s.76–77–80–81).

3. Selim Neşedabad Sarayı'nı, kız kardeşi Hatice Sultan'a armağan etmiştir. Bu dönemde İbrahim Paşa'nın yaptırmış olduğu caminin evkafına ait bazı binalarda satın alınarak, sarayın arsasına katılmıştır. Sarayın yeri, dağdan yer alınarak genişletilmiştir. Melling, Hatice Sultan Sarayı'nda 1791 yılından itibaren, bir sene süresince mimar, ressam, dekoratör ve peyzaj mimarı olarak çalışmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Defterdar Burnu'nun kuzeyinde eski Neşatabad Sarayı'nın yerine yapılan bu büyük saray, 1809 yılından sonra yapılmıştır (Kuban, 2001, s.84).

Hatice Sultan, 18.yüzyıl sonunda hanedan kadınları içinde büyük ölçüde özgürlüğe sahip olan bir hanım sultandır. Hatice Sultan'a saraydan tek başına çıkma ve dolaşma hakkı verilmiştir. Hatice Sultan, bu gezilerin birinde Baron De Hübsch'ün Büyükdere'deki malikanesine gitmiş, binayı ve bahçelerini çok beğenmiştir. Melling albümünde açıklamalar yapan Boppe'e göre (1819), Hatice Sultan Baron'a “böylesine güzel teras ve bahçe düzenlemeleri yapabilecek yetenekte bir sanatçı tanıyıp tanımadığını” sorduğunda, Melling'in adı verilmiştir. Melling prensesin isteklerini yerine getirmek amacıyla, sarayın hemen yanına Kuruçeşme'ye taşınmıştır. Melling, Neşedabad Sarayı'nın iç bezemesini yapmıştır. Bunun üç boyutlu bir bezeme olduğu söylenebilir. Çünkü Melling, Hatice Sultan'a balmumundan bir model hazırlamıştır. Yapı, Melling'in çalışmalarıyla bir saray haline çevrilmiştir. Sarayın Kirkor Amira Balyan tarafından yapıldığı düşünülmektedir. Bu dönemde saraya küçük tapınakçıklar, zafer takları ve labirentler inşa edilmiştir (Arslan, 1992, s.139–140).

Hatice Sultan'ın ölümünden sonra, Neşatabad Sarayı kız kardeşi Beyhan Sultan'a kalmıştır.

Çırağan'da, Bebek'te ve Eyüp'te birer sarayı bulunan Beyhan Sultan'ın sarayı kullanıp kullanmadığına dair bir bilgi yoktur. Hatice Sultan Sarayı'na daha sonra, 2.Mahmut'un 1845'te Tophane Müşiri Mehmet Ali Paşa ile evlenen kızı Adile Sultan taşınmıştır. Saray, bir süre Baltalimanı'ndaki sarayı yapılan Fatma Sultan ve Salıpazarı'ndaki sarayı inşa edilen Münire Sultan tarafından kullanılmıştır. Bu sarayda düğünler, resmi kabuller yapılmış, harap bir hale geldiği düşünülünce yıkılmıştır. Kargopoulo'nun fotoğrafında Neşedabad Sarayı'nın bir kısmı görülmektedir (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonunda Neşedabad Sarayı'nın yerine, 2. Abdülhamit'in kızlarından Zekiye ve Naime Sultan'a ikiz sahilsaray inşa ettirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Melling tarafından yapılan gravürlerden ve albümde yer alan açıklamalardan, yapı hakkında bilgiler alınabilmektedir. Melling'in anlatımlarına göre, sultan sarayının çevre duvarı dışında kafessiz pencerelere sahip başağanın veya sultanın karaağasının dairesi, duvarın arkasından itibaren Hatice Sultan'ın oturduğu ve harem bölümünü kaplayan büyük saray binası, iki bahçe duvarı ortasında Hatice Sultan'ın eşinin yalısı, iki yüksek duvar arasında sultanın kahyasının binası yapının bölümlerini oluşturmaktadır (Artan, 1994, s.19–20).

Hatice Sultan Sarayı'nın ilk yapısı Melling albümündeki açıklamaya göre, Hatice Sultan'ın başağanın veya karaağanın dairesidir. Araştırmacılar tarafından zaman zaman Melling'in kendi yalısı olarak da değerlendirilen bu yapının projesi, Melling tarafından yapılmıştır. Melling'in gravürlerine bakılarak değerlendirilen başağanın veya karaağanın binası, geleneksel Osmanlı mimarisinde yapılmıştır. Yüzey süsleme ve ayrıntılarında ise, Avrupa etkileri görülmektedir (Arel, 1975 s. 93–94). Saraya bitişik olan kargir yapı, üçgen alınlıklı klasik cephesiyle sarayın mimarisinden farklıdır. Artan'da kargir köşk, zemin katında dorik sütunları, birinci katında iyon başlıklı yivli yarım sütunları, üçgen alınlığı, çelenkli draperli cephesiyle İstanbul'un ilk Neoklasik yapısı olarak belirtmiştir. Sahilsaray, rıhtıma oturmaktadır (Resim 4.97). Sarayın taş ve mermer malzemeye inşa edilen tek binası olan bu yapı, iki katlı olarak planlanmıştır (Artan, 1994, s.19–20).

Başğa dairesinden sonra gelen yüksek bahçe duvarlarıyla çevrili olan bina, Hatice Sultan'a ait olan yapıdır. Soldaki bahçe duvarının ucunda, köşede bulunan küçük köşk, iki ahşap direk ile denizin üzerinde yer almaktadır. Bu yapının dört cephesi, kafesli duvarlarla çevrilmiştir. Köşk, bir galeriyle sarayın harem dairesine bağlanmaktadır. Hatice Sultan Sarayı'nın asıl binası olan yapı, merkezden rıhtıma taşan orta bölüm ve iki yan kanattan oluşmaktadır. Yapının ortadaki bölümü, yalnızca Hatice Sultan'ı ziyarete geldiği zaman padişah tarafından kullanılmaktadır (Arslan, 1992, s. 139–140).

Sarayın sağ ve sol kanatları, alt galeri, asma kat ve üst kat olmak üzere, üç kattan oluşmaktadır. Her kanatta, üst katlarda konsollarla taşınan üç çıkma yer almaktadır. Asma kat ve üst kat pencereleri iki sıra halinde görülmektedir. Pencerelerin altında çiçek motifli panolar bulunmaktadır. Sarayın deniz tarafındaki giriş kapısı ve asma kat altında yer alan galerinin dış duvarı, çiçekli vazo kabartmalarıyla bezelidir ve kapının üzerinde S ve C'lerden oluşan bir kapı alınlığı vardır. Sol taraftaki bahçe duvarının üstünde Barok-Rokoko profilli, kafesli bir duvar görülmektedir (Arslan, 1992, s. 139–140).

Saray kompleksinin üçüncü binası Eldem'in(1993),eski Neşedabad Sarayı'ndan kalmış olduğunu söylediği Selamlık Köşkü'dür. Köşk, Melling albümünün resimle ilgili açıklamasında Hatice Sultan'ın eşi olan Hotin Muhafızı Esseyid Ahmed Paşa'ya ait bina olarak tanımlanmıştır. Yapı Beşiktaş Sarayı'ndaki deniz köşklerine benzemektedir. Tek katlı olan bina çıkmalı olarak planlanmış, tek sıra dikdörtgen pencerelerle aydınlanmaktadır. Binanın her iki yanında rıhtıma paralel kafesli bir bahçe duvarı görülmektedir (Arslan, 1992, s.139–140).

Melling (1819) albümündeki açıklamada, Selamlık Köşkü'nden sonra gelen yüksek duvarlar arasındaki yapının, Hatice Sultan'ın kahyasına ait olduğunu yazmıştır. Hatice Sultan Sarayı'nın arkasında, Melling tarafından yapılmış Avrupa tarzında düzenlemeye sahip bir bahçe bulunuyordu. Yıkılmadan önce sarayı ve bahçesini gören Leyla Saz (2000), kitabında bahçenin son durumuyla ilgili bilgi vermiştir. Bu yazıda bahçenin, arazinin eğimi nedeniyle yüksekçe bir setin üstünde bulunduğu, içinde çeşmeler, havuzlar, kameriyeler, küçük demir köprüler yer aldığı yazılmıştır. Yapının, Kuban (2001) tarafından ön cephe restitüsyonu çizilmiştir (Resim 4.106).

K.Ç.1, K.Ç.2-Defterdar Burnu'nda Kasr-ı Hümayun

Choiseul Gouffier'nin kitabının ikinci cildinde, Fauvel tarafından gravürü yapılan ve Defterdar Burnu'nda olduğu söylenen bu yalı kasrını Eldem (1993), “Bebek Kasrı” olarak değerlendirmiştir (Resim 4.106). Kuban'a göre (2001) bu kasır, Choiseul-Gouffier tarafından açıkça Defterdar Burnu'nda olduğu belirtilmiştir. 1. Abdülhamit döneminde, Hatice Sultan'ın eski saray yapılarından Neşatabad Köşkü bahçesinde yapılan bir sahil köşkü olması mümkündür (Kuban, 2001, s.104).

Resim yazarın İstanbul'da bulunduğu 1784–1792 yılları arasında yapılmış olmalıdır. Melling'in resimlediği Bebek Kasrı'nın bahçe duvarları, Defterdar Burnu'nda yer alan kasrın zemin kat yüksekliğindeki bahçe duvarından tümüyle farklıdır (Resim 4.106). Bu duvar

pencereli ve kepenkli kargir bir duvardır. Bahçe içinde köşkün arkasında servis yapıları, büyük bir olasılıkla harem dairesi bulunmaktadır. Burada üç kollu bir divanhaneye birleşmiş bir arka bölümden oluşan, selamlık yapısı görülür. Yapının divanhanenin ön kolundan inilen ve birinci kat seviyesinde, parmaklıklı bir gezinme terası bulunmaktadır. Bu katın altında orta aksta yer alan, dışarıya açılan ve kepenkleri kaldırıldığı zaman hemen denizin üzerinde olacak bir oturma odası planlanmıştır. Yapının her iki yanında duvarların önündeki rıhtımda, nöbetçiler için bir kulübe yer almaktadır (Kuban, 2001, s.104).

K.Ç.13

Kuruçeşme’de Ekmekçi Deresi’nden sonra gelen K.Ç.13’te yer alan yalı, Boğaziçi’nin meşhur Tırnakçı Yalısı’dır. 17. yüzyıldan kalma olan bu yalı yeniden yaptırılıp Esma Sultan’a verilmiştir. Tırnakçı Hasan Paşa tarafından yaptırılan bu bina, 2. Meşrutiyet’in başlarına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak korunmuştur (Kayra ve Pazarcı, 2002, s.41).

Fr. Kauffer’in 1776’da yapılan haritasında, K.Ç13-K.Ç14 parselde büyük bir yapı görülmektedir. Bu ismi belirtilmemiş yalının, Tırnakçı Yalısı olması mümkündür. Bu yalının 18. yüzyıldaki durumunu belirten gravür yoktur. Tırnakçı Yalısı’nın* 1840 yıllarına ait Bartlett tarafından arkadan çizilmiş bir gravürü (Resim 4.139) ve Kargopoulo tarafından çekilen 1850’li yıllara ait uzaktan fotoğrafı mevcuttur (Resim 4.141).

K.Ç.20

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre, K.Ç.20 parselle çakışan parselde “İsmetlü Beyhan Sultan Hazretleri’ne intikal eden yalı arsası” bulunduğu belirtilmiştir. Beyhan Sultan Yalısı arsasından 30 yıl önce, bu parselde eski şeyhülislamılarından “İvaz Paşazade Molla Beyin Yalısı” var olduğu belirtilmektedir. Bu yalı daha sonra, Sürre Emini Salih Bey’e geçmiştir (Kayra ve Pazarcı, 2002, s. 41). 19. yüzyıl ortalarından itibaren bu parselde “Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Beyin Yalısı” yapılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.100).

1776 yılında yapılan Fr. Kauffer haritasında, K.Ç.20 parselde büyük bir yapının yer aldığı görülmektedir. Yapının kime ait olduğu belirtilmemiştir. Beyhan Sultan Yalısı arsasından 30 yıl önce, bu parselde eski şeyhülislamılarından “İvaz Paşazade Molla Bey’in Yalısı” var olduğu,

---

* Yapının fotoğraf ve gravürlerinin 19. yüzyıl ortalarına ait olması sebebiyle, tezde detaylı olarak sayfa 101-103’de anlatılmaktadır.

daha sonra Sürre Emimi Salih Bey'e geçtiği düşünülürse, İvaz Paşazade Molla Bey'in Yalısı 1780'li yıllarda da varlığını sürdürmüş, 18. yüzyıl sonunda yıkılmıştır (Kayra ve Pazarcı, 2002, s. 41). Kauffer'ın haritasında yer alan yapı, İvaz Paşazade Molla Bey'in Yalısı olması mümkündür. Eldem (1993), K.Ç.20 parseli 1791–1812–1814 yıllarında “Ayvaz Paşa Şeyhülislam Efendi”nin Yalısı' ve “Beyhan Sultan'a ait arsa” olarak belirtmiştir. Bu yalı, İvaz Paşazade Molla Bey Yalısı ile aynı yalı olabilir. Yapılarla ilgili günümüze herhangi bir bilgi ulaşmamıştır.

K.Ç.22, K.Ç.23, K.Ç.24, K.Ç.25

Fr. Kauffer'ın 1776 yılında yapılan haritasına göre, K.Ç.22-K.Ç.23-K.Ç.24-K.Ç.25'le çakışan parselde, “Murad Molla'nın Köşkü” yer almaktadır. Yapıyla ilgili günümüze herhangi bir bilgi ulaşmamıştır.

K.Ç.39

Fauvel'un gravürüne göre; “*Kuruçeşme'de Bostancıbaşı Köşkü*” olarak adlandırılan bir yapı yer almaktadır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ne göre K.Ç.39 parselle çakışan parselde, “Bostancı Tahirin vereseleri hanesi” yer almaktadır. Fauvel tarafından gravürü çizilen yapının, K.Ç.39'da yer alan yapı olması ve arkada görülen caminin, bu bölgede yer alması sebebiyle “*Kesreli Osman Efendi Camisi*” olma ihtimali vardır (Eldem, 1993, s. 72–73). Yapının çatısının, döneminin özelliklerini yansıtmaması sebebiyle, kısmen hayal ürünü olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte yapı; boyutu, kayıkhanesi, yapının cephesinde yer alan öğeleri olan cumba, pencere ve kepenkleri ile döneminin mimarisini yansıtmaktadır (Resim 4.155).

4.3 19. Yüzyıl Ortalarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci

4.3.1 19. Yüzyıl Ortalarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri

Lale Devri'nden sonra Boğaziçi'ne azalan ilgi, 3. Selim'le tekrar yüksek düzeye ulaşmıştır. 3.Selim döneminde Boğaziçi yeniden imar edilmiştir. Bu yüzyılda, Boğaziçi'ndeki yapılar çoğalmış, küçük kıyı meydanları ve geniş çayırar, halkın birbiriyle görüştüğü gezinti ve piknik yerleri oluşturulmuştur. Bununla birlikte bu yüzyılda Avrupalık, mimarisiyle, resmi, musikisi, ev eşyaları ve adetleriyle, Boğaziçi yalılarına geniş ölçüde girmiştir. Boğaz köyleriyle beraber, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy'e seferlerin artırılmasıyla, Boğaz

sayfiye yeri olmaktan çıkıp, bütün yıl oturabilecek bir yerleşim haline gelmiştir. Bu dönemde, ulaşım, herkesin yaralandığı bir kitle taşımacılığına dönüşmüştür. Bu kıyı şeridi, hanedan ailesinin ve üst düzey ailelerin, mevsimlik sahılsaray ve sahilhaneler bölgesi olarak kullanılmaya devam etmiş, köy içi yaşantısı ise gelişmiştir. Ancak Kuruçeşme eski yalılarının önemli bir miktarı 19. yüzyılın birinci yarısında, büyük bir yangın sonucunda yanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.70).

19. yüzyıl başında, Bostancıbaşı Defterleri'nde belirtilen Boğaziçi yalıları, kıyıya paralel olarak ve ahşap malzemeyle inşa edilmiştir. Dikdörtgen kitleler olarak inşa edilen yalıların, yüzyıl ortalarına doğru harem ve selamlık bölümleri, yavaş yavaş birleşmeye başlamıştır. Bu dönemde geleneksel Türk evi şemasında görülen, merkezi sofaya açılan odalar planı uygulanmıştır. 19. yüzyılda yalı plan şemasında, orta sofada ovalleşme de görülmektedir. Batılılaşma etkileri büyük yalılar ile birlikte küçük yalılarda da görülmüştür.

19. yüzyıl yalı mimarisinde, Batılılaşma arzusu ile Barok üslup kolaylıkla uygulanmıştır. Bu üslubun oluşmasında Balyan ailesinden yetişen mimarların büyük rolleri olduğu gibi, imparatorluğa batıdan gelen mimar ve sanatkarların etkisi de görülmektedir. Bununla birlikte, 2.Mahmut döneminden itibaren, Ortaköy Kuruçeşme'de yer alan yalılarda, Barok üslup ile birlikte Ampir üslubun etkileri de görülmeye başlanmıştır. Melling ve diğer ressamlar Barok dönem sonu ve Ampir üslubunu resmetmişlerdir. 19. yüzyıl Klasizan mimarisi eski gravürlerde ve ilk Boğaziçi fotoğrafları olan Kargopoulo ve Abdullah Freres'in resimlerinde yer almaktadır (Kuban, 1998, 71–78).

Boğaziçi mimarisinde, Neoklasik ve Eklektik devirde kullanılan Barok dekorasyon elemanları bombeli şekiller, çeşitli eşyalardan yapılan demetler, kumaş kıvrımı şeklinde alçı dekorlar, deniz kabuğu şeklinde motifler ile dekorasyonun kesişme noktalarını örten kartuşlar şeklinde görülmüştür. Genel olarak Rokoko, Barok üslubun en son ve abartılmış devresi olarak kabul edilir. Bezemelerde nişin içinde yer alan vazo ve sepet motifleri, çiçek motifleri, dolama dallar, çubuk silmeler, friz kıvrımları, deniz kabuğu şeklinde stilize edilmiş palmetler, asimetrik kartuşlar görülür. Rokoko, bir iç dekorasyon şekli olmasına rağmen, pilastrlar, kolon sayısının azlığı, çatı kenarında süslü korkuluklar, pencere kemerlerinde konsol şeklinde kilit taşı bezemeler, dekoratif parmaklıklar ve süslü kapılar gibi özelliklerle dış mimaride görülmektedir (Kuban, 1998, 73).

19. yüzyılda bazı kesimlerde artan servetin etkisiyle kargir yapıların artmaya başladığı görülür. Ancak bu dönemde, Ortaköy Kuruçeşme'de yer alan yalılar, ahşap olarak inşa

edilmeye devam etmiştir. Yeni yapılan kargir konaklarda, üslupsal seçmecilik ve özellikle Neoklasizmden alınan mimari özellikler görülmektedir. Yüzyılın Avrupa üslupları ve özellikle Neoklasizm, Melling'in Hatice Sultan Sarayı'nın Başağa dairesinde görülmektedir. Neoklasik yalı mimarisinin ilk yıllarında, yayvan kemerli pencereler görülmüştür. Pencereler çıkmalarda daha büyük, alt katlarda daha küçük yapılmışlardır. Kat ve saçak silmeleri az çıkmalı ve gölgesizdir. İçteki tavan silmeleri motiflerle canlandırılmıştır. Sofanın iki ucundaki kapılar diğerlerinden daha yüksek yapılmıştır. 1800 yıllarında başlayan, 2.Mahmut devrine kadar sade ve ölçülü bir izlenim bırakan Neoklasizm, bu devirde formlarından açıkça ayrılan binalar şeklinde yapılmışlardır. Böylece Boğaziçi'nin bölgesel karakteri ilk defa değişip, evrensel niteliklerle ön plana çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte dekorasyonda, dış mimaride ve planlarda batılılaşma, geleneksel mimarinin yerini almaya başlamıştır. 2.Mahmut'tan itibaren eyvan kemerlerinin altında asılı püsküllü girlandlar, madalyonlu kornişler, tavanda süslemeler ve hareketli perde düzenleri görülür (Kuban, 1998, 204).

4.3.2 19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Gravürlerde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

1. Abdülhamit'in saltanatından (1774–1789), Tanzimat'a (1838) kadar geçen yarım yüzyılda çok sayıda İstanbul ve Boğaziçi gravürleri hazırlanmıştır. Bu döneme ilişkin gravürler döneminin mimarisi ve özelliklerini günümüze taşımışlardır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, fotoğrafın icadıyla, İstanbul'un ve Boğaziçi'nin fotoğrafları çekilebilmiştir.

Mustafa Reşid Paşa'nın sadaretinde İstanbul'a gelen Miss Pardoe'nun İstanbul gezisi notlarını, William H. Bartlett resimlemiştir. Pardoe'nun kitabında kent yaşamına ilişkin sahneler yer almaktadır. William H. Bartlett bu sahneleri ayrıntılı desenlerle çizmiş olsa da, temel biçimlere Melling kadar önem vermemiştir. William H. Bartlett çizimlerinde, günlük yaşamı ve mimari atmosferi ressamca yansıtmıştır (Kuban, 1998, s.52). William H. Bartlett, Beşiktaş sırtlarından resmettiği Boğaziçi gravüründe, "Tırnakçı Yalısı" nı çizmiştir. Bu gravürde, Tırnakçı Yalısı'nın plan şeması açıkça anlaşılmaktadır. Gravürdeki yapının plan şeması, Eldem'in (1993) çizdiği restitüsyon planı ile uyushmaktadır (Eldem, 1993, s.90–91). Ayrıca gravürde, Kuruçeşme koyunda dizilmiş yalılar, detaysız olarak gösterilmiştir (Resim 4.139, Resim 4.140).

1834 yılında İstanbul'a gelen Ressam Thomas Allom'un resimleri, "Constantinople and the Scenery of Seven Churches of Asia Minor" (Londra 1838) ve daha sonra L. Gallibert ve C.

Pelle'in "Character and Costume in Turkey and Italy" (Londra, 1840) adlı kitaplarında bulunmaktadır*. Allom, pek çok Boğaziçi yalısını resmetmiştir. Kuban'a göre, bu resimlerde Boğaziçi yalıları fazla sivilizasyona uğramıştır. Sait Paşa Yalısı, 19. yüzyıl yalı mimarisine örnek oluşturmuştur. Eugene Flandin, "L'Orient" kitabında İstanbul'un resimlerini yayımlamıştır. Boğaziçi'de, Eyüp ve Üsküdar kıyılarını gösteren tablo çizmiştir. Flandin'in resimleri kimi zaman doğru unsurlar içerirken, kimi zaman olanaksız tasvirleri içermiştir** (Kuban, 1998, s.49-53).

19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Haritalarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

19. yüzyılda, Osmanlı Topçu Okulu (Mühendishanei Berri Hümayun) kurulduktan sonra Boğaziçi'ne ve İstanbul'a ait haritalar yapılmıştır. 19. yüzyıl İstanbul haritaları içinde Stolpe'nin yapıtı ile Osmanlılar tarafından yaptırılan 1/2000 ölçeğindeki topoğrafik İstanbul Haritası, bu alandaki çalışmalara örnek teşkil etmiştir. 1870 öncesi yabancı uzmanlara yaptırılan kadastral haritalar, İstanbul ve Boğaziçi haritaları içinde önemli yer tutmaktadır (Kayra, 1990, s.96).

Aubert'in yaklaşık 1800 yıllarına tarihlenen haritasında, Boğaziçi'nin köy yerleşimleri isimleri ile birlikte belirtilmiştir (Harita 4.31). Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimleri gösterilmezken, Kuruçeşme'de bir dizi yalılar olduğu tek çizgi ile belirtilmiştir. Haritada Ortaköy Camisi'nin günümüzde bulunduğu yerde, gösterildiği görülmektedir.

Artaria'nın 1800 tarihli haritası (Mollo Haritası), Boğaziçi yerleşimini ayrıntılı bir şekilde göstermektedir (Harita 4.27-Harita 4.28). Boğaziçi köy içi yerleşmelerinin gösterildiği haritada, sahilde yer alan yapılar da belirtilmiştir (Harita 4.27-Harita 4.28). Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimleri koyu renkle ifade edilmiştir. Haritada Ortaköy Camisi gösterilirken, camiye izleyen sırada, iki tane sahil saray yapısı görülmektedir. Defterdar Burnu'nda gösterilen ve "Sultan Sarayı" olarak belirtilen yapı, Hatice Sultan Sarayı'dır. Bu

---

* Allom, Kanlıca Mezarlığı'ndan Rumeli Hisarı'nı, Atmeydanı'ndan Sultanahmet Camisi'ni, Süleymaniye Camisi avlusunu ve cephesini mimari bir gözle çizmiştir. Bununla birlikte Allom, Binbirdirek Sarnıcı, Şehzade Külliyesi, eski Çırağan Sarayı gibi İstanbul'un anıtlarını, ayrıca Barok Çağı eserlerinden Üsküdar Selimiye Camisi, Nusretiye Camisi, Nuruosmaniye Camisi'nin iç avlusu, Babaili, Eyüp'te Esmâ Sultan Sarayı'nın bir salonunu, Küçüksu Çeşmesi ve Küçüksu Kasrı çevresini resmetmiştir.

** Flandin, Sarayburnu'nu, Küçüksu Kasrı Çeşmesi'ni, Nusretiye Camisi ve çevresini, Azapkapı ve çevresini, Sokulu Mehmet Paşa ve çevresini resmetmiştir. 19. yüzyılda İstanbul'u resimleyenler arasında; J.B. Hobhouse, "A Journey Through Albania and other Provinces of Turkey and Asia to Constantinople during the Years 1809-1810" (Londra, 1812) kitabında çizgisel ve şematik desenleriyle dikkat çekmektedir. Ayrıca E. Raczyński'nin "Malerische Reise in einigen Provinzen des Osmanischen Reichs" (Breslau, 1824) adlı kitabını resimleyen Fuhrman, mimariyi doğru yansıtmayla, döneminin önemli ressamlarından biri olmuştur.

sahilsarayı takiben, bitişik olarak çizilmiş kıyı boyunca devam eden yalı dizileri gösterilmiştir. Haritada “Kuruçeşme Adası”, “Şeytan Burnu” ve Boğaz akıntısının yönü belirtilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimlerinin arkasında boş araziler ve sırt yolları gösterilmiştir. T.Mollo’nun haritasında koru alanları özellikle Ortaköy ve Arnavutköy sırtlarında belirtilirken, Kuruçeşme sırtlarında üzüm bağları olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Kuruçeşme Koyu’na dökülen üç adet dere çizilmiştir.

G. Benar-Sampierdarena (Olivier) haritası (Harita 4.29. Harita 4.30), yaklaşık 1800’lü yıllara tarihlenmiştir (Kayra, 1990, s.96). Bu harita, Mollo Haritası’na benzemekle beraber, Mollo haritası kadar ayrıntılı çizilmemiştir (Harita 4.27-Harita 4.28). Boğaziçi’nin köy yerleşimleri ve isimleri belirtilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimleri gösterilmiş, Ortaköy Camisi ile Kuruçeşme’de bir dizi yalılar sırası olduğu belirtilmiştir. M.Bourgoulou’nun 1803 yılında çizdiği Boğaziçi haritasında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan yapılar ile Kuruçeşme Koyu’na dökülen bir dere görülmektedir (Harita 4.32).

Mora tercümanı Konstantin Caminar’ın 2. Mahmut’a sunduğu 1813 yılına ait haritada, Boğaziçi ile ilgili pek çok detay yer almaktadır (Harita 4.34, Harita 4.35). Boğaziçi’ndeki yerleşim alanları sarı renkle, Ortaköy Camisi’nin yanındaki yapılar kırmızı renkle ifade edilmiştir. Bu işaret, Ortaköy Camisi’nin yanındaki yapıların önemli yapılar olduğunu belirtmektedir. Bu haritada Defterdar Burnu’ndaki Hatice Sultan Sarayı’nın K.Ç.1 ve K.Ç.2 parselde yer aldığı görülmektedir.

Andreossy’nin 1813 yılında hazırladığı haritasında, Boğaziçi yerleşimleri parseller şeklinde ifade edilmiştir (Harita 4.36-Harita 4.37). Haritada Ortaköy kıyı şeridinde yer alan yapıların, Kuruçeşme Koyu’nda da devam ettiği görülmektedir. Kuruçeşme Koyu’nun orta bölümünde sonlanan yalıların, Arnavutköy Akıntı Burnu’na doğru tekrar başladığı ifade edilmiştir.

Henry Colburn’un 1829 yılında hazırladığı haritasında, Boğaziçi kıyı ve köy içi yerleşimleri sınırlarıyla beraber gösterilmiştir (Harita 4.38, Harita 4.39). 1840 yılına ait hazırlayanı bilinmeyen İstanbul ve Boğaziçi Haritası’nda, Boğaziçi kıyı yerleşimi çizgiler halinde ifade edilmiş, Kuruçeşme Koyu’na dökülen dere haritada belirtilmiştir (Harita 4.40, Harita 4.41). R.Walsh’ın 1841 tarihli haritasında, İstanbul ve Boğaziçi çizilmiştir. Boğaziçi’ndeki köy içi yerleşimleri ve kıyı dokusu isimleriyle belirtilmiştir (Harita 4.42-Harita 4.43). “Darülsaltanat” isimli, “Mühendishanei Hümayun” tarafından çizilen haritada İstanbul ve Boğaziçi, gerçek ölçülerine göre çizilmiştir (Harita 4. 44, Harita 4. 45). Haritada yerleşim yerleri kırmızı renkle

ifade edilmiş, Ortaköy ile Arnavutköy arasındaki kıyı şeridinde yerleşim yerleri gösterilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy köy içi yerleşimleri de belirtilirken, Ortaköy'ün sırtları yeşil alan olarak belirtilmiştir.

Moltke Haritası, 1853 yılında Moltke tarafından hazırlanmıştır (Harita 4. 46, Harita 4. 47). Haritada şematik bir ifade ile Boğaziçi kıyı şeridinde yer alan yapılar yer almaktadır. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimi ile kıyılarda yer alan sahilsaraylar, sahilhaneler, camiler ve iskele yapıları isimleri ile birlikte belirtilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy kıyı yapıları ile birlikte, Boğaziçi'nde önemli görülen yapıların isimleri yazılmış, sahilсарay ve sahilhanelerin önünden ve arkasından geçen yol ile tepelerden giden yol ifade edilmiştir. Kuruçeşme Koyu içinde gösterilen İhmal Paşa (Defterdar Burnu) Camisi'nden itibaren, yer alan yalıların tepeleri ise koru alanları olarak gösterilmiştir.

19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Bostancıbaşı Defterleri'nde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

Bostancıbaşı Defterleri, Boğaziçi'ne ait önemli kaynaklardan biri olmuştur. Bu defterler, “Bostancıbaşı Sicili”, “Anadolu ve Rumeli Sevahilinde Bulunan Binalara Dair Defter”, “Defter-i Bostancı” isimleriyle de anılmaktadır. Defterlerin hiçbirinde “Bostancıbaşı Defteri” ya da “Bostancıbaşı Sicili” gibi bir başlık kullanılmamıştır. Bostancıbaşı Defterleri, Sarayburnu'ndan başlayarak Haliç sahilini, daha sonra Boğaz'ın Rumeli ve Anadolu kıyılarını kapsayan, Üsküdar ve Haydarpaşa'ya kadar olan yerleşmeyi ev, yalı, işyeri, resmi ve dinsel yapılar olarak, belirleyen belgeler olmuşlardır. Hukuksal nitelikleri olmamakla birlikte, içerdikleri bilgiler çok önemlidir. Benzeri defterlere, Osmanlı resmi belgelerinin toplandığı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Kütüphanesi ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde rastlanmaması, bunların resmi işlem dışı kayıtlar olduğu kanısını uyandırmaktadır. Şimdiye kadar Türkiye'de bu türde 7 defter saptanmıştır. Bunlar, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ile Millet Kütüphanesi, Atıf Efendi Kütüphanesi ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Kütüphanesi'nde yer almaktadır (Sakaoğlu, 1994a, c.2, s.208).

3.Selim ve 2.Mahmut dönemine ait olan bu defterler, Bostancıbaşı tarafından hazırlanmıştır. 3.Selim zamanında geliştirilmiş, 2.Mahmut zamanında en ileri biçimlerini almıştır. Bostancıbaşı Defterleri, hükümdarlar Haliç ve Boğaziçi saraylarına çıktıkları zaman kayığın dümenini kullanan Bostancıbaşı'nın baktığı, sayfaları karelere bölünmüş, baş tarafı tezhipli defterlerdir. Padişah bir binanın önünden geçerken, yapının sahibini sorduğu zaman, bostancıbaşı bu defterlere bakarak, yapının kime ait olduğunu söylemektedir. Bu defterler

1790 ile 1814–15 yılları arasına tarihlenirler. 1790 yılından daha erken dönemlerle ve 1815 sonrası için örneklerin bulunmaması, bu defterlerin geçici bir süre düzenlendiği fikrini vermektedir. Mevcut listeler, Boğaziçi'nin yoğun iskana açılmaya başladığı bir dönemdeki durumunu saptamak açısından önemlidir. 18. yüzyıl sonunda Boğaziçi kıyı şeridindeki mülkiyet ve yapılaşma hareketleri kontrol altında tutulmaya çalışılmış ve bu defterler bu yöndeki çabaların bir ürünü olarak hazırlanmıştır. En eski 1791–1792' ye tarihlendirilen bostancı defterlerinden sonraki defterler, güzergah ve nirengileri ile diğerlerine benzer nitelikte olmuşlardır. Bu defterler üzerinde ilk çalışmayı yapanlardan Reşat Ekrem Koçu, listelerdeki sıralamanın Yalı Köşkü'nden başlayıp Haliç kıyısı boyunca Eyüp Bahariye'ye, oradan da Karaağaç Kasrı'na, Boğaziçi'nde Rumeli Yakası kıyısından Rumelikavağı'na, Anadolukavağı'ndan Haydarpaşa'ya kadar tüm kıyı şeridini kapsadığını vurgulamıştır (Sakaoğlu, 1994a, c.2, s.208).

Bostancıbaşı Defterleri'ne göre 19. yüzyılda başında, Haliç kıyılarında ve Boğaziçi'nin her iki yakasında lebiderya konumlu toplam 1.130 ev ve yalı bulunuyordu. Bunların 121'i Müslüman Osmanlılara, 499'u gayrimüslimlere ait evlerdi. İstanbul kıyılarında Müslüman Osmanlıların mülkiyetindeki bina ve arsalar toplamı 623, gayrimüslimlerin 507 olarak belirtilmiştir. Evler ve yalılar dışında toplam 22 bostancı ocağı, 55 cami, 103 kahvehane, 8 hamam, 10 salhane, 16 yahudhane, 8 kışla, 135 iskele, 16 meydan, 2 çeşme, 117 kayıkthane, 26 saray bulunduğu belirtilmiştir (Sakaoğlu, 1994a, c.2, s.108).

1790 ve 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defterleri'nde Ortaköy'de yer alan Ortaköy Camisi ile Arnavutköy'de yer alan Sarraf Burnu arasındaki kıyıda bulunan cami, mescit, sahil saray, kasır, yalı, ev, kayıkthane, bostancı ocağı, kahvehane, dükkan, mahzen ve çeşmeler ile boş arsaların, kalafat yerlerinin, dere ağızlarının, iskelelerin, aralık iskelelerinin adlarının özelliklerine yer verilmeksizin, hayrat veya mülk sahiplerinin veya kiracılarının isimleri kaydedilmiştir. Bu defterlere göre 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, Türkler, Yahudiler, Rum, Ermeni ve diğer gayrimüslimler, mülk sahibi ve komşuydular. Bunlar arasında, hanedan ve saray mensupları, devlet ve din adamları olduğu gibi çeşitli meslek gruplarından insanlar da bulunmaktaydı.

19. Yüzyıl Ortalarına Kadar Fotoğrafik Belgelerde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

Osmanlı İmparatorluğu'nda resimde realizme doğru ilerleyiş, 19.yüzyıl başlarında başlamıştır. 1727 yılında, İbrahim Müteferrika ve Yirmisekiz Çelebizade Said Efendi tarafından

İstanbul'da ilk matbaa açılmıştır. Bununla birlikte, fotoğrafın bulunuşu 2.Mahmut dönemine rastlamaktadır. Yeniliğe açık bir padişah olan 2.Mahmut'un resmi, Selimiye Kışlası'na büyük bir törenle asılmıştır. Resimlere tepki duyan halk daha sonraları resme alışmış, sultanların resimlerinin asılması hoş görülmeye başlanmıştır. 2. Mahmut'tan sonra sultanlığa gelen oğlu Abdülmecit zamanında da bu gelenek gelişerek devam etmiştir. Kuran'da resmi yasaklayan bir ayet yoktur ve islamda resim yapmak değil, resimlere tapmak yasaklanmıştır. Ancak resmin günah olduğu inancı, resim sanatının ilerlemesine engel olmuştur. Musevilerin de dini inançları arasında resim, günah sayılmaktaydı. Bu dini nedenlerle ilk fotoğrafçılar Müslümanlar ve Museviler arasından çıkmamıştır. Fotoğrafçılık, özellikle Hristiyan dinine sahip olan topluluklar, Ermeni ve Rumlar tarafından başlatılmıştır. 1839 yılında Takvim-i Vekayi gazetesinin bir haberi ile Osmanlı İmparatorluğu'nda fotoğrafın icadı duyurulmuştur (Çizgen, 1992, s.17).

Fransa kaynaklı buluş olan fotoğrafın, Doğu'da yayılmasına öncelik edenler, Doğu'yu incelemeye gelen, maceraperestler, yazarlar, arkeolojik kalıntılarla ilgilenenler, ressamalar ve mimarlar olmuşlardır. 1860 yıllarında fotoğraf baskıları ve albümler, posta kartları gibi alınmaya başlamıştır. Gezginler Batı kentlerinde görmedikleri yapıları, Anadolu kentlerini, İstanbul Boğazı'nı, Galata Köprüsünü, Haliç'in yelkenlerle dolu görüntüsünü, Müslüman mezarlıklarını, Galata ve Beyazıt kulelerinden görünen Avrupa ve Asya görüntülerini ve arkeolojik eserleri resimlemişlerdir. 18 ve 19. yüzyıl gravürlerindeki kompozisyonların etkilediği ilk fotoğraflara, giderek insan faktörü eklenmiştir. 1850 yıllarından itibaren, Pera Caddesi'nde sağlı sollu fotoğraf stüdyoları yer almıştır * (Çizgen, 1992, s.39).

Boğaziçi'ne ve Ortaköy Arnavutköy kıyı şeridinde ait fotoğraflar çeken Basile Kargopoulo **, İstanbul şehir panoraması ve şehir belgelemesi üzerine etkin çalışmalar yapmıştır. Kargopoulo halkın, sultanların ve şehzadelerin görüntüleri ile İstanbul, Boğaziçi ve Edirne'nin görüntülerini belgelemiştir. 2. Abdülhamit'ten "Padişah Hazretlerinin Fotoğrafçısı" unvanını

---

* Bu dönemde fotoğrafçılık yapanlar arasında; Carlo Naya (1816–1882), Basile Kargopoulo, Raif Efendi, Rabach, Pascal Sebah-Policarpe Joaillier, Abdullah Freres, Yüzbaşı Hüsnü (1844–1896), Servili Ahmed Emin (1845–1892), Ali Rıza Paşa (?- 1907), Tancrede R. Dumas, Nikolai Andreomenos (1850–1929), Guillaume Berggren (1835–1920), Üsküdarlı Hasan Rıza (1864-?), Gülmez Freres, Bogos Tarkulyan (?-1940), Kolagası Mehmet Hüsnü (1861-?), Fahreddin Türkkan Paşa (1868–1948), Garabet Amiryan (1857–1927), Rahmizade Bahaeddin Bediz (1875–1951) ve Albert Kahn sayılabilir (Çizgen, 1992, s.37).

** Basile Kargopoulo ilk atölyesini, 1850'de Pera no 311'de açmıştır. Daha sonra atölyesini Grande Rue Pera'da no 417'ye taşımıştır. Kargopoulo, Edirne'de E. Foscolo ile birlikte ortak bir stüdyo açmıştır. Son olarak stüdyosunu Tünel Meydanı No 4'e nakleden Kargopoulo, burada 1895 yılından 1912'ye kadar faaliyetini sürdürmüştür.

almış, 5. Murat’ında özel fotoğrafçılığını yapmıştır (Çizgen, 1992, s.43-50).

Boğaziçi’ne ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine ait fotoğraflar çeken Abdullah Freres (Abdullah Biraderler), Kevork, Hovsep ve Vichen adında üç Ermeni kardeşir*. İstanbul fotoğrafçılığı konusunda ilk sırada yer almalarına rağmen, şehrin panoramik görüntülerinde Vassilaki Kargopoulo, Pascal Sebah ve Guillaume Berggren gibi diğer fotoğraf ustalarıyla rekabet içinde olmuşlardır. 1893’te 2. Abdülhamit, ABD’deki Amerikan Kongre Kütüphanesi’ne Osmanlı İmparatorluğu’nu tanıtmak üzere 51 albüm hazırlatmıştır. Albümlerdeki fotoğrafların pek çoğunu, Vichen Abdullah çekmiştir. 1899’da İstanbul’daki fotoğrafhaneyi Sebah&Joailer’ye devretmişlerdir (Çizgen, 1992, s.50–53). Kargopoulo ve Abdullah Freres’in fotoğrafları, 1850 ile 1860 yılları arasında çekilmişlerdir. Ortaköy ile Arnavutköy arasındaki yalılar ilk defa, bu fotoğraflarla görüntülenmiştir (Resim5.113, Resim 4.118).

Osmanlı İmparatorluğu’nda kartpostal, katılımcı olduğu 1893 Chicago Dünya Sergisi’nden sonra yaygınlaşmıştır. Bu sergiden sonra ABD posta teşkilatı, yayıncılara ilk kez (Penny Postcard) posta kartı bastırma izni vermiştir. Max Fruchtermann’ın editörlüğüyle Osmanlı’da kartpostal basımı başlamıştır (Sandalcı, 2000, 1-2-3. cilt)**. Max Fruchtermann’ın kartpostallarında çeşitli açılardan, İstanbul ve Boğaziçi panoramaları yer almıştır (Resim 4.7- Resim 4.8- Resim 4.9). Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy’ün de yer aldığı bu kartpostallar, Boğaziçi’nin gündelik yaşamı ile Boğaziçi mimarisi hakkında ipuçları vermektedir. Çalışma alanına ait kartpostallar genellikle Ortaköy Camisi ve çevresindeki yalılardan, Kuruçeşme ve Arnavutköy sırtlarından, Kuruçeşme Koyu ve Sarraf Burnu’ndan çekilen fotoğraflardan hazırlanmıştır (Resim 4.12-Resim 4.119).

---

* 1858’de kurdukları ortaklıkla, Alman fotoğrafçı Rabach’ın stüdyosunu satın almışlardır. O dönem için batılılaşmanın merkezi sayılan Pera’da çalışmaya başlamış, bu stüdyoda pek çok öğrenci yetiştirmişlerdir. 1863 yılında Abdülaziz tarafından “Ressam-ı Hazret-i Şehriyar” unvanıyla saray fotoğrafçısı seçilmişlerdir. 1861 yılında Abdülaziz’in tahta geçmesiyle, Abdullah Biraderler sultanın kabinesinde yer alan kişilerin fotoğraflarını çekmiş, saray fotoğrafçılığı görevlerini 2.Abdülhamit dönemine kadar sürdürmüştür.

** 1867 yılında İstanbul’a gelen Max Fruchtermann, 1869 yılında Yüksekaldırım’da ilk çerçeveni dükkanıyla kartpostalcılık işine adım atmıştır. Max Fruchtermann kart editörlüğüne 1895 yılında başlayıp, pek çok kartpostal serisi bastırmıştır. Çok kaliteli olan bu kartpostallar serisini, Breslau ve Rheydt’te basmıştır. Max Fruchtermann’ın yayınladığı taş baskı albümler ve panoramalar, dönemin diğer Avrupalı editörleri kadar kaliteli olmuştur. Osmanlı’daki diğer kartpostal editörleri arasında Alex J. Svoboda, Bon Marche, Ludwingsohn Freres, Römmeler-Jonas, Mouradian, Rochat sayılabilir. İstanbul başta olmak üzere İzmit, İzmir, Trabzon, Bursa gibi pek çok şehir, bu kartpostallarda yer almıştır. Osmanlı illerinin panoramalarıyla birlikte, günlük yaşamdan kesitler, insan portreleri ve siyasi olaylar bu kartpostallarda yer almaktadır. Max Fruchtermann’ın kartpostalları için bakınız (Sandalcı, 2000, 1-2-3. cilt).

4.3.3 19. Yüzyıl İlk Çeyreğinde, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları

Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan parseller, O.K.1 parselden K.Ç.50 parsel kadar numaralandırılmıştır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre Ortaköy İskeleyi’nden itibaren O.K.1 parsel kadar olan yapılar, “*Gencalizade Ahmed ağanın kahvesi, Cabii vakıf Ahmed Efendi’nin kahvesi, Halil Efendi halilesinin hanesi, Halil Efendi halilesinin kahve dükkânı, Mehmed kethüda mai leziz çeşmesi, Ortaköy imamı Hasan Efendi’nin hanesi ve kahvesi, Ortaköy ustası Hüseyin’in Hanesi, Mehmedkethüda Camii şerifi ve mektebi latifi, Camii şerif tahtında üç bab dükkân, Ocakımızadenin hanesi ve üç göz kayıkhanesi*” olarak sıralanabilir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). 1814–1815 yıllarında bu parsellerde yer alan yapılar aşağıda belirtilmiştir.

O.K.1-O.K.8

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), O.K.1 ile O.K.8 parselleri arasında, “Sarraf Artin zimminin^{*} hanesi, Sarraf Agyazar zimminin arsası, Sarraf Arsuan zimminin arsası, Hıntır sarrafın hanesi, Sarraf Agop zimminin hanesi, Sarraf Ohanes zimminin hanesi, Sarrafoğlu zimminin hanesi, Sarraf Dakes oğlu zimminin hanesi, Sarraf Papasoğlu Canik zimminin hanesi” yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156).

O.K.1 ile O.K.8 parselleri arasında yer alan yalılar hakkında, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nden edinilen bilgiler haricinde, görsel ve yazılı kaynaklarda ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır (Şekil 4.4-Şekil.4.5). Bu yalılardan sonra “Koyun İskeleyi” gelmektedir.

O.K.9-O.K.14

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), O.K.9 ile O.K.14 parselleri arasında sırasıyla, “Sarraf Şamanto yahudinin hanesi, Sarraf Kamanti yahudinin hanesi, Darbhaneci Yorgaki zimminin hanesi, Sarraf Agopcan zimminin hanesi ve kayıkhanesi, Zimmi mesrufun diğer hanesi, Sarraf Uzun Yako yahudinin hanesi, Dölbentçi Karabet vereselerinin hanesi, Morevi Ahmed Paşa halilesinin Yalısı” bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002).

---

^{*} “Zimmi” gayrimüslim anlamına gelmektedir.

Şekil 4

Şekil 5

O.K.9 ile O.K.14 parselleri arasında yer alan yalılar hakkında, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nden edinilen bilgiler haricinde, görsel ve yazılı kaynaklarda ayrıntılı bilgilere ulaşılamamıştır (Şekil 4.4-Şekil 4.5).

O.K.15-Bostancıyan Ocağı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), O.K.15 parsellerle çakışan parselde, “Bostancıyan Ocağı”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.93–156).

1880 yılı Sebah&Joailier’in fotoğrafında, O.K.15 parselde iki adet tek katlı kırma çatılı ve arkalarında iki adet üç katlı oturtma çatılı yapıların yer aldığı görülmektedir (Resim 4.112). Miralay Ali Sami’nin 1900’lü yıllara ait resminde bu yapılar, Zekiye Sultan Yalısı’nın yanında yer almaktadır. Yapıların inşa tarihi 1880 yılı öncesidir (Resim 4.108, Resim 4.109). Bu yapılar 1814–1815 yılı Bostancıbaşı Defterleri’nde yazdığı üzere, “Ortaköy Bostancıyan Ocağı” olmalıdır (Şekil 4.4-Şekil.4.5). Bu yapıların ön cephesinde, birer kayıkhane girişi yer almaktadır. Kayıkhane girişinin her iki yanında birer dikdörtgen pencere görülmektedir.

K.Ç.1, K.Ç.2-İsmetlü Hatice Sultan Hazretlerinin Neşedabad Sarayı Alileri (Hatice Sultan Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nde (Şekil 4.4), K.Ç.1 ile K.Ç.2 parsellerle çakışan parselde (Şekil 4.4-Şekil 4.5), “İsmetlü Hatice Sultan Hazretlerinin Neşedabad Sarayı alileri” nin bulunduğu yazılmıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156)*.

K.Ç.3, K.Ç.4-Sabık Silahdarı Şehriyari Emin Ağa’nın Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamada (Şekil 4.4), K.Ç.3 ile K.Ç.4 parsellerle çakışan parselde, “Sabık Silahdarı Şehriyari Emin Ağa’nın Yalısı” nin olduğu görülmektedir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156).

Emin Ağa’nın Yalısı’nın eski sahibinin, Koca Yusuf Paşa’nın biraderi Süleyman Bey olduğu belirtilmiştir. Hatice Sultan yazları Boğaziçi’ne taşınınca, bu yalayı maiyet halkı için kira ile tutmuştur. Süleyman Bey’in Yalısı Emin Ağa’dan, ünlü hattat Mustafa Rakım Efendi’ye geçmiştir. Yalının son sahibi, Bahriye Nazırı Bozcaadalı Hasan Paşa olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

---

* 18 yüzyılda K.Ç.1-K.Ç.2 parselde anlatılan bu saray için sayfa 81-83’e bakınız.

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.3'te üç katlı, ahşap bir yalı görülmektedir (Resim 4.113). Yapı uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri net olarak tanımlanamamaktadır. K.Ç.3 parselde yer alan yapının, Emin Ağa'nın Yalısı'nın olması mümkündür. 1860 yılına ait Abdullah Freres fotoğrafında (Resim 4.119), K.Ç.3-K.Ç.4 parselde Hasan Paşa Yalıları görülmektedir.

K.Ç.5-Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada (Şekil 4.4) K.Ç.5 parselle çakışan parselde, “Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı”nın ismi yazılmıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156).

19. yüzyıl ortalarında K.Ç.5 parselde yer alan yalının ismi “Çavuşlar Katibi Tahir Efendi'nin Yalısı” olarak belirtilmiştir. Bu yalı K.Ç.3 ile K.Ç.4 parselde, yer alan Silahtar Emin Ağa Yalısı'nın yanında yer almaktadır. Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı, harem ve selamlıkla beraber 25 oda ve hamamdan oluşmaktadır. Ahşap ve büyük bir yapı olan yalının, her iki bölümünde geniş avlular yer almaktadır. Yalının bir kısmının Mısır Fevkaalede Komiseri Rauf Paşa'ya, diğer kısmının da Vasıl Efendi'ye geçtiği belirtilmiştir. Binaların her ikisinin de, 2. Abdülhamit tarafından satın alınarak yıktırıldığı, arsasının Bozcaadalı Yalısı'na doğru genişletilecek iken, Meşrutiyetin İlanı ile bunun gerçekleşemediğini belirtmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında, K.Ç.4 ile K.Ç.5 parselde bir yapı görülmektedir (Resim 4.114, Şekil 4.5). Bu yapı “Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı” olmalıdır. Çavuşlar Katibi Tahir Efendi Yalısı geniş cepheli, cumbalı, ahşap, iki katlı bir yalıdır. Yapı uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri algılanamamaktadır.

1860'lı yıllarda bu yalının yıkıldığı görülmektedir. Bu yıllara ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.5 parselde başka bir yapı görülmektedir * (Resim 4.119). Bu yapı, 19. yüzyıl sonu ile 20.yüzyıl başı arasına ait, Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen Vasıf Efendi Yalısı'dır (Resim 4.122).

---

* Vasıf Efendi Yalısı için sayfa 132-133'e bakınız

K.Ç.6-Müderrisinden Yenişehirli Mustafa Paşazade Şefik Bey'in Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada (Şekil 4.4) K.Ç.6 parselle çakışan parselde, “Müderrisinden Yenişehirli Mustafa Paşazade Şefik Bey” in yalısı yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 93–156). Eldem haritasında, K.Ç.6 parselde Mustafa Paşazade Yalısı'nın olduğunu belirtmiş, ancak bu yalıların hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 66–67). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde Fazıl Efendi'nin Yalısı (Rauf Paşa Yalısı) görülmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69).

Fazıl Efendi'nin Yalısı (Rauf Paşa Yalısı) 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında görülmektedir (Resim 4.113, Şekil 4.5). Bu yalının yapım tarihi hakkında belge ve bilgilere ulaşılamamıştır. Yalı taş kayıkhaneye üstünde, ahşap, iki katlı, geniş cepheli bir yapıdır. Üç cumbasında yer alan pencerelerle denize açılmaktadır. Üçerli aks düzeniyle, basık kemerli, dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının, ön cephesinde saçaklı, üstü kemerli iki giriş bulunmaktadır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yapıda Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir.

K.Ç.7-Abdurrahman Paşa Yalısı (Sadık Bey Yalısı, Tahsin Efendi Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde (Şekil 4.4), K.Ç.7 parselle çakışan parselde, herhangi bir yapı belirtilmemiştir. Eldem haritasında, K.Ç.7 parselde “Tahsin Efendi Yalısı” olduğunu belirtmektedir (Eldem, 1993, s. 66–67). Şehsuvaroğlu (1986) ise bu yalıdan Sadık Bey Yalısı olarak bahsetmektedir. Sadık Ağa'nın Yalısı daha önceleri Mehdi Efendizade'ye aittir. Boğaz'ın en eski binalarından biri olan bu yalı, Sadık Paşa'dan sonra birçok kişiye geçmiştir. Son sahibi Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa, yalıyı 1894'te tamir ettirmiştir. Bu bina, 26 Aralık 1920 gecesi yanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.69, 214).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113, Şekil 4.5) K.Ç.7 parselde yer alan yapı, daha sonraki yıllarda Sebah&Joailier ve Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında yer alır. Fotoğrafçı Miralay Ali Sami'nin resiminde bu yalı, Abdurrahman Paşa Yalısı olarak belirtilmiştir.

Abdurrahman Paşa Yalısı (Sadık Bey Yalısı, Tahsin Efendi Yalısı) taş bodrum üstüne, iki katlı ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapı iki kat yüksekliğinde cumbası ile denize doğru çıkma yapmakta ve orta aksı vurgulamaktadır. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Yalının yanında saçaklı girişi bulunmaktadır. Üçerli aks düzeniyle Fransız pencerelere sahip olan yalının, pencerelerinin üstlerinde ahşap saçak ve kepenkler yer almaktadır.

Abdurrahman Paşa Yalısı'nda eklektik üslubun etkileri görülmektedir. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır. Ancak yapının yüksekliği ve ahşap oymalı Fransız pencereleri, kısmen Neoklasik tasarımı akademik çizgiden uzaklaştırmaktadır.

K.Ç.8, K.Ç.9- Hibetullah Sarayı (Şah Sultan Sarayı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamada (Şekil 4.4), K.Ç.8 ile K.Ç.9 parsellerle çakışan parselde, “İsmetlu Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı Alileri” nin olduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Beyhan Sultan yada Hibetullah Sultan Sarayı, İstanbul'daki saraylar içinde hakkında bilgi bulunamayan yapılardan biridir. Hangi tarihte inşa edildiği bilinmeyen sarayın ismi, ilk defa 19. yüzyıl başında hazırlanmış Bostancıbaşı Defteri'nde görülmektedir*. 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113) bu yapılar yer almaktadır (Şekil 4.5).

Eldem'in “Heybetullah Sultan Sarayı” olarak bahsettiği yapı, önceleri 3.Mustafa'nın Adilşah Kadın'dan doğan kızı Beyhan Sultan'a** aittir (Eldem, 1993, s. 66–67). Daha sonra, 1802–1814 yılları arasındaki bir tarihte 1.Abdülhamit'in 6.kadın efendisi Şebinsafa'dan 1788'de doğan kızı Heybetullah Sultan'a geçmiştir. 19 yüzyılın başında Heybetullah (yada Hibetullah) Sultan'ın oturduğu yalı, “Şah Sultan Yalıları” olarak anılmaktaydı. Burada bir adet büyük, bir adet küçük yalı yer almaktaydı. Bu yalılar 1802 yılında 250 kese akçe karşılığında Sarraf Musa'ya satılmıştır. Yalılar daha sonra Hazine-i Hassa tarafından alınmıştır. Bu yapılarda sultanların oturmaları sağlanmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Şah Sultan Yalıları'ndan Kuruçeşme yönündeki yalı, 2. Abdülhamit tarafından 1870 yıllarında Sadrazam Ethem Paşa'ya verilmiştir. Yalı 2. Abdülhamit döneminde yenilenerek Mediha Sultan Yalısı olmuştur. Şah Sultan Yalıları'ndan Arnavutköy tarafında olanı, Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın tasarrufuna geçmiştir. Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın ölümünden sonra bu yalı da yıktırılarak, yerine 1897 yılında Abdülaziz'in kızlarından Nazime Sultan için bir yalı inşa ettirilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

---

* Bu isimde Eyüp'te başka bir yalı daha vardır. Mihrişah Valide Sultan İmareti'nin yanında bulunan bu saray, 1802 tarihli defterde “yanında İsmetlü Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı” olarak geçmektedir. Bu defterlerde, bu yapıdan sonra Hatice Sultan Sarayı'nın olduğu yazılmıştır (Arslan, 1992, s.140).

** Melling'in albümünde Beyhan Sultan'a ait diğer saraylar da görülmektedir. Albümün 5 nolu Eyüp sırtlarından İstanbul görüntüsünde, kıyının bir kısmında hanım sultanlara ait saraylar yer almaktadır. Ortaköy ve Bebek'te de

K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12-Esma Sultan Halil Paşa, Damat Mahmut Paşa, Abdülhamit, Semiha Sultan, Prens Sabahattin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamada (Şekil 4.4), K.Ç.10-K.Ç.11-K.Ç.12 parsellerle çakışan parselde, yapı bulunmamaktadır. Eldem haritasında K.Ç.10–K.Ç.11–K.Ç.12’de “Esma Sultan Halil Paşa, Damat Mahmut Paşa, Abdülhamit, Semiha Sultan, Prens Sabahattin (1877–1948)” yalılarının yer aldığı belirtilmiştir (Eldem, 1993, s.66–67).

1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113) bu parsellerde iki katlı ahşap yalılar görülmektedir (Şekil 4.5). Ancak K.Ç.10–K.Ç.11–K.Ç.12’de yer alan yalıların mimari özellikleri fotoğraflardan tanımlanamamaktadır.

K.Ç.13-Esma Sultan Hazretlerinin Tırnakçı Yalısı

F.R. Kauffer tarafından 1776 yılında çizilen haritada, K.Ç.13 parselle çakışan parselde, saray yapısı çizilmiştir (Harita 4.19-Harita 4–20). 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre de (Şekil 4.4), K.Ç.13 parselle çakışan parselde, “İsmetlu Esma Sultan Hazretlerinin Tırnakçı Yalısı” bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem kitabında Tırnakçı Yalısı’nın burada olduğuna işaret etmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir. Ayrıca Tırnakçı Yalısı’nın plan restitüsyonlarını yayınlamıştır (Eldem, 1993, s.90). 1840 yılı W.H. Bartlett’e ait gravürde, yalı arkadan resmedilmiştir (Resim 4.140). Yalı, Kargopoulo’nun 1850 yıllarına ait fotoğrafında (Resim 4.113) uzaktan görülmektedir. Tırnakçı Yalısı’na ait yakından çekilmiş resim bulunamamıştır.

17.yüzyıldan itibaren bu parselde yer aldığı düşünülen Tırnakçı Yalısı, Tırnakçı Hasan Paşa tarafından yaptırılmış, 2. Meşrutiyet’in başlarına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak korunmuştur. 1. Abdülhamit’in kızlarından Esma Sultan’la evlenen Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa da, Tırnakçı Yalısı’nda oturmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.198)*.

Tırnakçı Yalısı yedi çıkmalı, tasarımıyla Boğaziçi ile uyumlu yapılarından biri olmuştur. Cephenin tek düzeliğini bozan ikinci kattaki 7 adet çıkmanın 3 tanesini taşıyan sütunlar ile

---

bir sarayı bulunan Beyhan Sultan’ın, Eyüp’teki Beyhan Sultan Sahilsarayı tespit edilebilen bir örneği olmuştur.

* Tırnakçı Yalısı’nı gezmiş olan Miss Pardoe (1938), yapıdaki ağalar ve kalfalar dairelerinin büyüklüğünü anlatmıştır. Aynı zamanda sarayı gören bir Osmanlı kadını, sonraları sadrazam Kıbrıslı Mehmed Paşa ile evlenecek olan Melek Hanım da, otobiyografisinde Esma Sultan’ın bu sahil sarayını anlatmıştır. Bu tarif Miss

ikisinin üzerindeki üçgen alınlıklar, bazı odaların özel statüsünü sembolik olarak dışa vurmak için kullanılmıştır. Yalıyla ilgili fotoğraf, gravür gibi görsel malzemeler değerlendirilince, iç mekan organizasyonu anlaşılmaktadır. Sarayın bir ucunda denize karşı iç sofalı bir kasır bulunduğu görülmektedir. Bu kasrın simetrisinde, dağ yönünde bir ikinci kasır yer almakta, bu blok damatların selamlıklarını oluşturmaktadır. Sistemdeki hiyerarşiye göre, hanedana geniş bir yer ayrılırken, damat köşede selamlıkta yer almaktadır. Bu düzenin, hanedan sahilhanelerinde uygulandığı görülmektedir. Esmâ Sultan'ın eşi Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın gösterişsiz dairesi, ne kadar yüksek görevde olursa olsun hanedanın hükümlanlığı altında olduğunu simgelemiştir (Artan, 1992, s.112–113).

Yapının parçalarını mabeyn ya da hünkar sofrası, selamlık, oval sofa ve harem kompleksi oluşturmakta, saray hamamına bitişik olan haremden, mabeyin olarak kabul edilen odalar dizisine geçilmektedir. Harem bölümünde, mermer sütunlar üzerinde taşınan bir dizi çıkmalı odalar, sofalar ve divanhaneler bulunmaktadır. İmparatorluğun görkeminin görülebileceği yerde inşa edilen bu saray için padişahın ziyareti, saray protokolünün bir parçası olmuştur. Hünkara ayrılan daire, mimari bir dille halka bildirilmiştir. Bu dairede yer alan Batı'dan ithal edilen üçgen alınlıklar, kraliyetin sembolü olmuş, hünkar dairesi ile sultan efendinin özel dairesinin cephelerini süslemiştir. Yapı, sütunları ve üçgen alınlıkları ile Neoklasik üslup etkileri taşımaktadır (Artan, 1992, s.112–113).

1880'li yıllarla ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında (Resim 4.144), bu parselde Seniha Sultan Yalısı'nın yer aldığı görülmektedir. Tırnakçı Yalısı'nın yeni düzenlemelerle yerini Seniha Sultan Yalısı'na bıraktığı belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.215). Miralay Ali Sami'nin resimlerinde de Seniha Sultan Yalısı görülmektedir (Resim 4.145).

K.Ç.14-Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde (Şekil 4.4), K.Ç.14 parselle çıkışan parselde, “Kaptanpaşa Divan Efendisi Emin Efendinin Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Bu parselde “Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı”nın var olduğu bilinmektedir (Şekil 4.5). Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı” Abdülmecit tarafından hemşiresi Adile Sultan'a yaptırılmış ve inşaatı 1856'da bitmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

1850'li yıllara ait Kargopoulo (Resim 4.113) ve 19. yüzyıl sonunda Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında görülen K.Ç. 14 parselde yer alan açık renkli yalı “Kethüda Emin Efendi'nin

Yalı” olmalıdır (Resim 4.145). Eldem’in haritasında K.Ç.14 parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu” nun olduğu yazılmıştır. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, tarih verilmemiştir (Eldem, 1993, s.66–67). Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası’nda (Harita 4.66) bu parseller yeşil alan olarak görülmektedir.

K.Ç. 14 parselde yer alan yapının, 1850’li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar var olduğu fotoğraflardan tespit edilmiştir (Şekil 4.5). Bu yapı, taş bodrum kat üzerinde, ahşap iki kat olarak inşa edilmiştir. Yapının arkasında orta çıkma aksında, tepe aydınlatmasının olduğu görülmektedir. Muhtemelen bu aydınlatması, orta sofanın aydınlatılması için yapılmıştır.

Yapının plan şemasının, orta sofa etrafında odalar şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Yapıda üçerli pencere düzeni hakimdir. Yapının ön cephesindeki orta aksta, geniş bir çıkmasının olduğu görülmektedir. Dokuz adet dikdörtgen penceresi olan bu çıkma, zemin kat ve üst katta devam etmektedir. Bu çıkmanın iki tarafında, üçer pencereli birer aks yer almaktadır. Yapının girişi bu geniş çıkmada görülmektedir. Yalıya deniz yönünden bakıldığında, düzenli ve eşit dikdörtgen pencere sıraları dikkat çekmektedir. Zemit kat pencereleri kafeslidir. Yalının bodrum katını havalandıran küçük dikdörtgen pencereler mevcuttur. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri; pencerelerin düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır.

K.Ç.15, K.Ç.16-Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi’nin Arsası, Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.15 ile K.Ç.16 parselle çakışan parselde, “Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi’nin Arsası” nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem, K.Ç.14–K.Ç.15–K.Ç.16–K.Ç.17 parsellerde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu” nun bulunduğunu belirtmiş, ancak bu korunun hangi tarihte bu parselde yer aldığına dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71).

Enderun-u Hümayun Pazarbaşısı Mustafa Efendi’nin arsasına, daha sonra “Hayrullah Efendizade Ali Bey’in Yalı” inşa edilmiştir (Şekil 4.5). 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo (Resim 4.113), 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başları arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında bu yalı görülmektedir (Resim 4.146).

Hayrullah Efendizade Ali Bey’in Yalı, 19. yüzyıl ortalarından 20.yüzyıl başına kadar K.Ç.15-K.Ç.16 parselde yer almıştır. Bu yalı taş bodrum üzerine, ahşap iki ve üç katlı

cumbalı olarak inşa edilmiştir. Yapının planlarına ulaşılammıştır. Yalı üçerli aks düzeninden oluşan, üst kat ve cumbalarda basık kemerli, alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Alt kattaki pencereler kafeslidir. Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı'nın üç katlı olan bölümünün, Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı'nın cephesiyle benzeştiği görülür. Yalının kayıkhanesi mevcuttur. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir. Yalının pencerelerinden çıkan soba bacalarının olması, bu yalının yaz kış kullanıldığını belgelemektedir.

K.Ç.17-Yahya Paşazade Ali Bey'in Yalısı

1791 yılı Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.17 parselle çakışan parselde, “Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı” yer almaktadır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde (Şekil 4.4) bu parselde, “Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı” bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Pazarcı, 2002, s.119–121). Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı'nın, Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı ile aynı yalı olması mümkündür. Yümnü Paşazade Ali Bey Yalısı daha öncelerde, Ahmet Han'ın kızı 1778 yılında vefat eden Saliha Sultan'ın yalısıydı (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

1814–1815 yılında KÇ.17'de yer alan Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı'nın, 19. yüzyıl ortasına ait Kargopoulo fotoğrafındaki yapı ile aynı yapı olması mümkündür (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı arasında Miralay Ali Sami fotoğrafında, bu parselde yer alan yapı “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” olarak isimlendirilmektedir (Resim 4.146). Eldem haritasında, bu parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu” nun var olduğunu yazmış, ancak bu korunun hangi tarihte burada yer aldığını belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71).

K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı”, K.Ç.18 parselde yer alan “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” ile ikiz olarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadar bölgeye ait fotoğraflarda görülmektedir (Şekil 4.5-Şekil 4.6). Aralarındaki iki katlı yapıda yalıların girişleri mevcuttur. Ayrıca yapılar yangın duvarı ile birbirlerinden ayrılmaktadır. Taş bodrum kat üzerine ahşap, üç katlı, cumbalı olarak inşa edilmişlerdir. Ancak yalıların planlarına ulaşılammıştır.

Her iki yalı, üçerli aks düzeninde, üst katta orta aksta kemerli pencerelere, cumbalarda dikdörtgen pencerelere, alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının zemin katında, dikdörtgen ve kare, çift sıra kafesli pencereler yer almaktadır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir.

K.Ç.18-Hekimbaşı Arif Efendi Kerimesinin Arsası, İ sazade Rıza Efendi'nin Yalısı (Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4), K.Ç.18 parselle çakışan parselde, “Hekimbaşı Arif Efendi Kerimesinin Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında ise, bu parselde “İ sazade Rıza Efendi Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). 1850 yıllarında Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113) görülen yalının, “İ sazade Rıza Efendi Yalısı” olması mümkündür. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı arasında ait Miralay Ali Sami fotoğrafında görülen yalı ile Kargopoulo fotoğrafındaki yapı, aynı yalıdır. Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında K.Ç.18 parselde yer alan bu yalının ismi, “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” olarak belirtilmiştir (Resim 4.146). Yalının el değiştirdiği görülmektedir.

K.Ç.18 parselde yer alan “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı”, K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” ile ikiz olarak yapılmıştır. 1850'li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar fotoğraflarda görülmektedir (Şekil 4.5-Şekil 4.6). Mimari özellikleri K.Ç.17 parselde yer alan “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” ile aynıdır. Yayvan kemerli pencereleri, az çıkmalı ve gölgesiz kat ve saçak silmeleri ile yalıda, Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir.

K.Ç.19-Kadiasker Müteveffa Ata Efendizade Molla Efendi Arsası, Murad Mollazade Arif Molla Efendi'nin Yalısı (Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım'ın Yalısı, Mazlum Paşa)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4) K.Ç.19 parselle çakışan parselde, “Kadiasker Müteveffa Ata Efendizade Molla Efendi Arsası”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

19. yüzyıl ortalarında K.Ç.19 parselle çakışan parselde, “Murad Mollazade Arif Molla Efendinin Yalısı”nın yer aldığı belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). 19. yüzyıl ortasında Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.114) yer alan bu yapı, 19. yüzyıl sonu 20 yüzyıl başı arasında ait Miralay Ali Sami fotoğrafında da (Resim 4.146) yer almaktadır. Ancak yalının ismi “Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım'ın Yalısı” olarak belirtilmiştir. Eldem haritasında, K.Ç.19 parselde Mazlum Paşa Yalısı'nın var olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte bu parselde yer aldığını belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 70–71). Murad Mollazade Arif Molla Efendi Yalısı ile Mazlum Paşa Yalısı'nın aynı yapı olması mümkündür.

Mazlum Paşa'nın (Mısır Kapı Kethüdası, sonra Deavi Nazırı olmuştur) vefatından sonra yalı, oğulları Tevkii-i Divan-ı Hümayun'dan Tevfik Bey'le, Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'ya geçmiştir. Ayrıca yapı ve arkasındaki yaklaşık 80 dönümlük koru mirasçılarından, Sultan Hamit isteğiyle satın alınmıştır. Yapı Şeyhülislam tarafından yeniden inşa edilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

K.Ç.19'te yer alan yapı, 19. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadar fotoğraflarda görülmektedir (Şekil 4.5-Şekil 4.6). Bu yalı üç cumbalı, ahşap, iki katlı bir yapıdır. Yalının orta akstaki cumbasının üstünde, bu odayı vurgulayan üçgen alınlık yer almaktadır. Üçerli aks düzeniyle, üst ve alt katta dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalının planlarına ulaşılammıştır. Üçgen alınlığı ile yalıda Neoklasizm üslup etkisi görülmektedir. Yapıda iki giriş ve taş bir kayıkhaneye yer almaktadır.

K.Ç.20-İsmetlü Beyhan Sultan Hazretlerine İntikal Eden Yalı Arsası, Valide Kethüdası Biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in Yalısı

1785 yılında K.Ç.20 parselle çıkan parselde, Eski Şeyhülislamlardan İvaz Paşazade Molla Bey'in Yalısı'nın olduğu, daha sonra Sürre Emini Salih Bey'e geçtiği belirtilmektedir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4), K.Ç.20 parselle çıkan parselde, İsmetlü Beyhan Sultan Hazretlerine intikal eden yalının arsası bulunmaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 41).

19. yüzyıl ortalarında, bu parselde Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in Yalısı'nın olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.20 parseli 1791–1812–1814 yıllarında “Beyhan Sultan'a ait arsa ve Ayvaz Paşa Şeyhülislam Efendi'nin Yalısı” olarak belirtmiştir (Eldem, 1993, s. 70–71). 19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo'nun resminde görülen, yapı büyük olasılıkla Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey'in Yalısı'dır. Yapı daha sonra yıkılmıştır (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında KÇ.20'de, “Şeyhulislam Dai (Duacı) Cemalettin Efendi'nin Yalısı” görülmektedir (Resim 4.147)*.

1850'li yıllarda (Şekil 4.5) K.Ç.20 parselde görülen yalı, taş bodrum üzerine ahşap, iki katlı, dört cumbalı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapının Kargopoulo tarafından uzaktan çekilmiş fotoğrafı mevcuttur. Geleneksel yalı mimarisine yakın özellikteki geniş cephesiyle, Tırnakçı

---

* Şeyhulislam Dai (Duacı) Cemalettin Efendi'nin Yalısı için sayfa 140'a bakınız.

Yalısı'na benzeyen yalının, planlarına ulaşılammıştır. Yalıda Tırnakçı Yalısı gibi dikmelerinin yer almadığı görülmektedir. Yapının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.21-Haraccıbaşı Çavuşzade Emin Efendi ve Mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı (Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı)

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4), K.Ç.21 parselle çakışan parselde, “Haraccıbaşı Çavuşzade Emin Efendi ve Mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde, “Çavuşzade Efendi'nin mahdumu Vehbi Bey'in Yalısı” olduğu belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.21 parselde “Çavuşzade Emin Efendi Yalısı'nın” bulunduğunu belirtmiş ve planlarında burada yer alan iki adet yapı çizmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada oldukları belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s.70–71). Bu yapılar, 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda da görülmektedir (Harita 4.66).

Çavuşzade Efendi'nin mahdumu Vehbi Bey'in yalısı, 19. yüzyıl ortasında Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113) ve 19. yüzyıl sonu ile 20 yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında yer almaktadır (Resim 4.147). Miralay Ali Sami fotoğrafında yalının ismi “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı” olarak belirtilmiştir. Yalı bu dönemde Müze Müdürü Hamdi Bey'e aittir. Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı ve yanındaki yalı, yenilenerek, 1850'li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar fotoğraflarda belgelenmektedir. Yapılar daha sonra yıkılmıştır.

Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı (K.Ç.21 parselde Kuruçeşme yönünde yer alan yalı), taş bodrum kat üzerinde, iki katlı ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. Yapıya ait fotoğraflardan, kenarlarında odaların yer aldığı, orta sofalı plan şemasında olduğu görülmektedir. Yapıda üçerli pencere düzeni hakimdir. Simetrik olarak üç dikdörtgen penceresi, iki kat boyunca cumba düzeninde öne çıkmıştır. Yapının bahçe girişinin deniz cephesinden olduğu, bu cephesinde düzenli dikdörtgen pencere sıraları yer aldığı görülmektedir. Yapının deniz cephesinde orta aksta (cumba aksında), kayıkhanesi girişi görülmektedir. Kitlenin kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, pencerelerin düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, yapıda Neoklasik üslup etkisini göstermektedir.

Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı'nın yanında yer alan yalı (K.Ç.21 parselde Arnavutköy yönünde yer alan yalı), taş bodrum kat üzerine, ahşap iki katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir.

Yapının girişinin deniz cephesinde bahçe yönünde olduğu ve bu cephede dikdörtgen, basık kemerli pencere dizilerinin yer aldığı görülmektedir. Bu cephesinde alt ve üst katta dokuzar adet pencere bulunmaktadır. Yapının kayikhanesi yoktur. Yayvan kemerli pencereleri ile Neoklasik üslup etkilerini taşımaktadır. K.Ç.21’de Arnavutköy yönünde yer alan yalı, 1850’li yıllarda Kargopoulo fotoğrafında cumbasız bir yapıdır (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında, yapının orta aksına üç pencereli bir cumbanın eklendiği ve yapının yenilendiği görülmektedir (Resim 4.147).

K.Ç.22-Tırnakçızade İbrahim Paşazade Mehmed Bey’in Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4), K.Ç.22 parselle çakışan parselde, “Tırnakçızade İbrahim Paşazade Mehmed Bey’in Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

19. yüzyıl ortalarında bu parselde, “Tırnakçızade İbrahim Beyoğlu Mehmed Bey Yalısı”nın yer aldığı belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.22 parselde Mabeynci Arif Bey Yalısı’nın bulunduğunu belirtmiş ve planlarında bu parselde iki adet yapı çizmiştir (Şekil 4.5). Ancak bu yapıların hangi tarihte bu parselde yer aldığı belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s.72–73).

1850’li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.22 parselde üç adet yapı bulunmaktadır (Resim 4.112). Uzaktan fotoğraflanmaları sebebiyle net olarak görülemeyen bu yalıların, ahşap, cumbalı, iki katlı oldukları, pencerelerinin bu dönemin yalıları gibi üçer akslı ve dikdörtgen oldukları görülmektedir. K.Ç.22 parselde yer alan yalılarından Kuruçeşme yönünde olan yapı, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasındaki bir tarihte yıkılmış, yerine Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında görülen yeni bir yalı inşa edilmiştir (Resim 4.145).

K.Ç.23-Dergahıali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı, Silahtar Ağası Said Beyzade Mehmet Bey’in Yalısı

1776 tarihli Kauffer Haritası’nda, KÇ.23 parselde “Murad Molla Köşkü” olarak belirtilen yapı çizilmiştir (Harita 4.19-Harita 4.20). Bu yapıyla ilgili gravüre ulaşılamamıştır. 1791 tarihli deftere göre KÇ.23 parselle çakışan parselde, “Muhsinzade Mehmet Bey’in Yalısı” vardır (Şekil 5.3). Muhsinzade Mehmet Bey, Abdülhamit’in sadrazamlarındandır. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nde (Şekil 4.4), K.Ç.23 parselle çakışan parselde, “Dergahıali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı”nın var olduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

19. yüzyıl ortalarında bu parselde, “Silahtar Ağası Said Beyzade Mehmet Bey’in Yalısı” yer almaktadır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Eldem haritasında, K.Ç.23’te “Muhsinzade Sait Yalısı”, “Muhsinzade Abdullah” ve “Sultan Yalısı” olduğunu belirtmiştir (Şekil 4.5). “Muhsinzade Yalısı” olarak bilinen ve K.Ç.23’te yer alan yapı, 1850’li yıllardan itibaren Kargopoulo ve Sebah&Joallier’in fotoğraflarında görülmektedir (Resim 4.113, Resim 4.151). 1814–1815 tarihli Bostancıbaşı Defteri’nde belirtilen “Dergahıali Kapucubaşlarından Abdullah Paşazade Mehmet Bey’in Yalısı”nın bu fotoğrafta görülen “Muhsinzade Yalısı” olması mümkündür.

K.Ç.23 parselde yer alan “Muhsinzade Yalısı” olarak bilinen yalıda, Muhsinzade Mehmet Paşa’nın çocukları, torunları ve ailesi oturmuştur. Ailenin atası olan Halepli tüccar Muhsin Çelebi (1610–1671) daha sonra İstanbul’a yerleşmiştir. Oğlu Muhsinzade Abdullah Paşa, sadrazamlık yapmış, Bosna Valiliği, Rumeli Beylerbeyliği gibi görevlerde yer almıştır. Onun oğlu Muhsinzade Mehmet Paşa’da sadrazam olmuştur. Muhsinzade Mehmet Paşa, ikinci evliliğini 3.Mustafa ve 1.Abdülhamit’in kız kardeşi Esma Sultan’la yapmıştır. 1766’da tek kızı Rukiye Hanım’ı eski sadrazamlardan Boynueğri Esseyid Abdullah Paşa’nın oğlu Sait Bey ile evlendirmiştir. Ailenin diğer önemli ferdi ise, Mehmet Paşa’nın torununun oğlu Muhsinzade Abdullah Bey, 1826–1898 arasında yaşamış bir hattattır. Bu aile, 1900’lere kadar Muhsinzade Yalısı’nda yaşamıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68–69).

K.Ç.23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı, 1850’li yıllardan 20. yüzyıl başına kadar ayakta kalmıştır (Şekil 4.5- Şekil 4.6). Yalı, Kuruçeşme’deki vükela yalılarının sonuncusudur. İki farklı katlı, fakat tek çatıdan oluşmaktadır. Aralarında yüksek pencereci merdiven sofası bulunmaktadır. Yalı taş bodrum kat üzerine, ahşap, iki katlı, cumbalı olarak inşa edilmiştir. Dönderli ve ikişerli aks düzeniyle, üst katta dikdörtgen, alt katta kare ve dikdörtgen pencerelere sahiptir. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte yapılmıştır. Yapının deniz cephesinde, girişi görülmektedir. Yalının arkasında 3.Ahmet dönemine ait hamam, bahçesinde mermer sofalar, havuzlar, fiskiye ve selsebilli setler bulunuyor iken, zaman içinde bahçe ilavelerle büyütülmüş, kameriyeler ilave edilmiştir. Yalı, müstemilatlarını, selsebilini ve fiskiyeli bahçe setlerini yol yapımı nedeniyle kaybetmiş, daha sonra kömür deposu olarak kullanılmıştır. 1929 yılında yangın geçiren yapı, 1935 yılında yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68).

K.Ç.24-Boyar Anaştas Zimminin Hanesi, Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ndeki sıralamaya göre (Şekil 4.4), K.Ç.24 parselle çakışan parselde, “Boyar Anaştas zimminin hanesi” bulunduğu belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında, K.Ç.24-K.Ç.25’te “Remzi Paşa Vakfı ve kayıkthane” bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduğuna dair, tarih vermemiştir (Eldem, 1993, s.72–73). 19. yüzyıl ortalarında bu parselde “Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı”nın olduğunu yazılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). Boyar Anaştas zimminin hanesi ile Firari Buğdan Kapı Kethüdasının Yalısı’nın aynı yapı olma ihtimali vardır. Ancak bu döneme ait Kargopoulo fotoğrafında yapı net olarak tanımlanamamaktadır (Resim 4.113, Şekil 4.5).

K.Ç.25-Karaca Boyar Zimminin Hanesi, Eskine Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.25 parselle çakışan parselde, “Karaca Boyar zimminin hanesi”nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili, ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Pazarcı, 2002, s.119–121).

19. yüzyıl ortalarında bu parselde “Eskine Zimmi’nin hanesi”nin olduğu belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). Belirtilen “Karaca Boyar zimminin hanesi” ile “Eskine zimminin hanesi”nin aynı yapı olması mümkündür. Bu döneme ait Kargopoulo fotoğrafında yapı net olarak tanımlanamamaktadır (Resim 4.113). Bu yapıdan sonra “Aralık İskele” bulunmaktadır.

K.Ç.26, K.Ç.27, K.Ç.28

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.26-K.Ç.27-K.Ç.28 parsellerle çakışan parsellerde sırasıyla, “Karaca Boyarın iki çeşim kayıkhanesi, “Düldbendci esnafından Serkis zimminin hanesi”, “Şabcı Andriyas zimminin hanesi”, “Avram Yahudinin hanesi ve tahtında kahvesi”nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapılar ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Bu yapılardan sonra “Kuruçeşme İskelesi” yer almaktadır (Şekil 4.4). K.Ç.26–K.Ç.27–K.Ç.28 parsellerde yer alan yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.113, Şekil 4.5).

K.Ç.29-İngiliz Bezirganı İsak Yahudinin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.29 parselle çakışan parselde, “İngiliz Bezirganı İsak Yahudinin hanesi ve bahçesi”nin bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca onu takip eden sırada “Avramaço Yahudinin kayıkhanesi” bulunmaktaydı. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Bu yapıdan sonra “Aralık İskele” yer almaktadır.

K.Ç.30, K.Ç.31-Cevahirci Avram Yahudinin Müsteciri Bohor Yahudi Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.30 parselle çakışan parselde, “Cevahirci Avram Yahudinin hanesi Müsteciri Bohor Yahudi”nin bulunduğu belirtilmiştir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre K.Ç.31 parselle çakışan parselde (Şekil 4.4), “Sarraf Artin karısının hanesi”nin olduğu yazılmıştır. Ayrıca onu izleyen sırada “Yahudilerin irad kayıkhanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapılar ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında, K.Ç.30 ve K.Ç.31 parselde yer alan yapıları bitişik nizam yalılar olarak çizmiş, ancak bu yapıların hangi tarihte bu parselde yer aldığına ve kime ait olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yapılar hem Kargopoulo’nun (Resim 4.113) hem de, Sebah&Joailier’in fotoğraflarında (Resim 4.157) görülmektedir. Ancak K.Ç.30 ve K.Ç.31’de yer alan yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.32-Sarraf Uzun Artinoğlunun Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’nde (Şekil 4.4), K.Ç.32 parselle çakışan parselde, “Sarraf Uzun Artinoğlunun Hanesi”nin bulunduğu belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parsellerde yer alan yapı ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında K.Ç.32 parselde bir yapı çizmiş, ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduğuna ve kime ait olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Kargopoulo’nun ve Sebah&Joailier’in fotoğraflarında yapı görülmemektedir.

K.Ç.33-Hançerli Beyin Hanesi, Müsteciri Şabcı Bohoraki Sarraf

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre K.Ç.33 parselde (Şekil 4.4) “Hançerli Beyin hanesi, müsteciri Şabcı Bohoraki sarraf” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu

parsellerde yer alan yapı ile ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

K.Ç.33 parselde yer alan yapı, Kargopoulo’nun 1850’li yıllara ait fotoğrafında yer almaktadır (Resim 4.113). Aynı yapı 1880’li yıllara ait Sebah& Joaillier’in resimlerinde de görülmektedir (Resim 4.157). Kargopoulo fotoğrafında, üç katlı cumbalı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir. Bu yapının uzaktan resimlendiği için, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.156).

K.Ç.34-Kasbar Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.33 parselle çakışan parselde, “Kasbar zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

K.Ç.34 parselde yer alan yapı, iki katlı, ahşap bir yapı olarak inşa edilmiştir. 1850’li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.113 Şekil 4.5). Aynı yapı 1880’li yıllara ait Sebah&&Joaillier’in fotoğrafında görülmektedir (Resim 4.157). Sebah&&Joaillier’in fotoğrafında görülen yapı ile Eldem’in haritasında çizdiği bu yapı, çatı planlarıyla birbiriyle uyum göstermektedir. Ancak Eldem’in haritasında yapıların hangi tarihte burada olduğuna ve kime ait olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.35-Sarrağ Agop Karısının Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.35 parselle çakışan parselde, “Sarrağ Agop karısının hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, K.Ç.35 parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121).

Eldem haritasında, K.Ç.35 parseli boş parsel olarak çizmiş, bu arsanın kime ait olduğunu belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850’li yıllara ait Kargopoulo’nun resminde, K.Ç.35 parselde yıkılmış bir yapı kalıntısı yer almaktadır (Resim 4.113, Şekil 4.5). 1880’li yıllara ait Sebah&Joaillier’in resminde ise, K.Ç.35 parselde yapı yer almadığı görülmektedir (Resim 4.157).

K.Ç.36-Sarrağ Avanes Karısının Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.36 parselle çakışan parselde, Sarraf Avanes karısının hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121).

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında, K.Ç.36 parselde yer alan yalının kime ait olduğu hakkında herhangi bir bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. Bu yalı 1850’li yıllara ait Kargopoulo’nun (Resim 4.113, Şekil 4.5) ve 1880’li yıllara ait Sebah&Joallier’in (Resim 4.157) fotoğraflarında görülmektedir. Bu fotoğraflarda ahşap, iki katlı büyük bir yapı olarak görülen yalının, çok uzaktan resimlendiği için mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.37-Bostaniyan Ocağı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.37 parselle çakışan parselde, “Kuruçeşme Bostaniyan Ocağı”nın yer aldığı belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında, K.Ç. 37 parselde “Bostancı Ocağı”nın yer aldığını belirtmektedir (Eldem, 1993, s. 72–73). Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır

Bu yapıyı takip eden sırada, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre “Ocağı mezburun tahtında bir bab kahve ve kayıkthane” vardır (Şekil 4.4). Bu yapıları “Aralık İskele” izlemektedir. Bu iskelenin diğer adı “Bostancı İskelesi” dir.

K.Ç.38-Ahmed Haseki Halilesinin Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.38 parselle çakışan parselde, “Ahmed Haseki halilesinin yalısı”nın yer aldığı belirtilmiştir. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında K.Ç. 38 parselde, “Ahmed Haseki Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.39-Bostancı Tahirin Vereseleri Hanesi, Müsteciri Dellal David Yahudi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.39 parselle çakışan parselde, “Bostancı Tahirin vereseleri hanesi, müsteciri dellal David Yahudi” yer aldığı belirtilmiştir (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Fauvel'un gravüründe, “*Kuruçeşme’de Bostancıbaşı Köşkü*” olarak adlandırılan yapının, 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre, K.Ç.39 parselde yer alan yapı olması mümkündür (Resim 4.155). Eldem haritasında K.Ç. 39 parselde “Bostancı Tahir’in Yalısı” olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.40-Dülbendci Esnafından Kiyork Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.40 parselle çakışan parselde, “Dülbendci esnafından Kiyork zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121). Eldem haritasında K.Ç. 40 parselde “Hekim Kopuz’un Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

Bu yapıyı “Kuyumcubaşı İskeleyi” izlemektedir.

K.Ç.41-Sarı Kalimaki Beyin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.41 parselle çakışan parselde, “Sarı Kalimaki Beyin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s.119–121).

Eldem haritasında, K.Ç. 41 parselde “Sarı Kalimaki’nin Yalısı”nın olduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.42-Kalcıbaşı Düzoğlu Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre, K.Ç.42 parselle çakışan parselde “Düzoğulları’nın hanesi” yer almaktadır. Bu yapı “Kalcıbaşı Düzoğlu Yalısı” olarak da anılmaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem haritasında, K.Ç. 42 parselde “Düzoğlu Yalısı”nın bulunduğunu belirtmiş, ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.43-Hekim Dilayti Zimminin Hanesi

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.43 parselle çakışan parselde, “Hekim Dilayti zimminin hanesi” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır.

Bu yalıdan sonra “Düzoğullarının arsası ve ondan sonra sarraf Migirdiç zimminin arsası” yer almaktadır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

K.Ç.44-Muroz Beyin Hanesi

Eski defterlerde bu yalı “Sabık Eflak Voyvodası Aleko (Alexandre) Bey’in Yalısı” olarak geçmektedir. 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.44 parselle çakışan parselde, “Muroz Beyin Hanesi” yer almaktadır (Kayra ve Pazarcı, 1992, s.41). Şehsuvaroğlu (1986, s.68), bu parselde Moroz Bey’in Yalısı’nın olduğunu belirtmiştir. Bu dönemde, bu parselde yer alan yapıyla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır.

K.Ç.45-K.Ç.50

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri’ne göre (Şekil 4.4), K.Ç.45-K.Ç.50 arasındaki parsellerde sırasıyla, “Cerrah Anton karısının hanesi, Şalcı Kapril zimminin hanesi, müsteciri Petraki zimmi haneleri” yer almaktadır. Ancak bu dönemde, bu parselde yer alan yapılarla ilgili ayrıntılı belge ve bilgilere ulaşılamamıştır (Kayra ve Üyepazarcı, 2002, s. 119–121).

Eldem’in haritasında K.Ç. 45 parselde “Vegleri Yalısı, Hazne, Memduh Paşa, Mazlum Paşa Yalıları” bulunmaktadır. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduklarına dair, bilgi verilmemiştir. K.Ç. 47-K.Ç.48 parselde ise, “Amber” yapısı bulunduğu belirtilmiştir.

Bu yapılardan sonra “Sarraf Burnu” olarak isimlendirilen Arnavutköy Burnu’na ulaşılmaktadır (Eldem, 1993, s. 72–73).

4.4 19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci

4.4.1 19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri

19.yüzyılda ortalarında, Abdülmecit tarafından Dolmabahçe Sarayı’nın (1856) inşasından sonra, saray çevresinde yeni mahalleler oluşmaya başlamıştır. Beşiktaş’ın sırtları iktidar merkezine yakın uygun yerleşim alanları olmuş, 1870’lerde saray çevresinde başlayan bu imar hareketleri 20. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. 1869 yılında atlı tramvay şirketinin kurulmasıyla ve 1871 yılında Eminönü ile Aksaray ve Karaköy ile Ortaköy arasındaki hatların

kullanıma açılması, bölgedeki kara yolu ulaşımına kolaylık getirilmiştir. Ortaköy ve Kuruçeşme yerleşimi bu süreçte gelişmiş ve bu kıyı şeridinde hanedan ailesine ve üst düzey yetkililere ait saraylar ve sahilsaraylar inşa edilmiştir (Ergin, 1995, c.5, s.2426)

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, saray çevresi ve üst tabakadaki aileler, taş konaklar ve saraylar yaptırmaya başlamışlardır. Ortaköy ve Kuruçeşme sahilinde bu döneme ait birkaç kargir yalı ve karakol binası inşa edilmiştir. Bu taş yapılar, Boğaziçi'nin görüntüsünü kısmen değiştirse de, Boğaz köylerinde ve kıyılarda ahşap evler ve yalılar yapılmaya devam etmiştir (Çelik, 1996, s.36).

Kargir inşaata yönelik teşviklerin ve yasakların Boğaziçi'nde yeterince etkili olamadığı, bu döneme ait yoğun ahşap yalılardan ve köy içi konutlarından anlaşılmaktadır. 1660 yılı yangınından sonra ahşap yapı inşasının yasaklanmasına rağmen, inşasının devam etmesi ekonomik sebeplere ve geleceğe karşı güvensizliğe dayanmaktadır. Ancak kargir yapılaşmaya yönelik yapılan malzeme ucuzlatılması, Islahat-ı Turuk Komisyonu'nun kireç ve tuğla üretmesi, çeşitli anlaşmalar, bilgi gereksinimine yönelik hazırlanan tip projeler ile bu yapılaşmanın yaygınlaşması başarılmıştır. Bununla birlikte, 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'den gelen yerli üretim ahşabın yanı sıra, ucuz ithal edilen ahşapta kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemde Balkanlar'da beliren erken kapitalleşmenin etkisiyle, buradan İstanbul'a gelen ahşap miktarının artışı ve bu nedenle ahşabın fiyatını ucuzlatmış olabileme olasılığı vardır. Bu dönemde ahşap malzemede standardizasyona gidilmiştir. Ahşap malzeme bollamış, ahşabın hem strüktürel hem de kaplama tahtası olarak Boğaziçi'nde ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde kullanımı çoğalmıştır (Tanyeli, 2004, s.74–93).

Ahşap malzemenin yoğun olarak kullanılmasıyla birlikte, kentin büyük bölümünün yandığı 5–10 büyük yangın haricinde, diğer yangınlarla kentin yaklaşık 1/50'si her yıl yanmıştır. 19. yüzyıl sonlarından itibaren Ortaköy ile Arnavutköy arasında yer alan yalılardan bir kısmı bu yangınlarla yanmıştır. Bu dönemde Kuruçeşme'de 1877 (1294) yılında 6 adet, Ortaköy'de 1864 (1281) yılında 34 adet, Ortaköy'de 1878 (1296) yılında 414 adet, Arnavutköy'de (İskelebaşı) 1879 (1297) yılında 8 adet, Arnavutköy'de 1885 (1303) yılında 264 adet, Arnavutköy'de 1906 (1324) yılında 109 adet, Kuruçeşme'de 1916 (1335) yılında 403 adet yapı yanmıştır. Yine 1920 tarihli Genel Harik Haritası'na göre; 1908 ile 1920 tarihleri arasında Kuruçeşme kıyı şeridinde, Sarraf Burnu'ndan Kuruçeşme İskelesi'ne kadar kıyı şeridi ile köy içinin bir kısmı “Yanmış Bölge” olarak gösterilmiştir. Bu haritada belirtilen yazıda da, 1335'te (1916) Kuruçeşme'de toplam 403 tane yapıyı barındıran 43.000 m2 alan

yanmıştır (Harita 4.69). Bu yangınla özellikle Kuruçeşme koyunun kuzey kısmı yok olmuştur. Ayrıca Fransızlar'ın 1919'da İstanbul'u işgali sırasında, K.Ç. 44'te yer alan "Alex Karatodori Yalısı"nda çıkardıkları yangınla, bölgedeki pek çok yalı yanmıştır (Ergin, 1995, c.5, s.2426).

19. yüzyılda Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde büyük ahşap saraylar yerine, yabancı örneklerden esinlenen Avrupalı üsluplarda daha küçük yalılar, geleneksel Türk evinde görülen merkezi sofaya açılan odalar plan şemasında inşa edilmişlerdir. Bu dönemde görülen iç sofalı yalılar; konut boyunca uzanan bir orta sofanın iki yanında uzanan odalar tipi, orta sofalı evin uzun kenarına dik olarak yerleşen karniyarık tipi ve haç biçiminde orta sofanın kenarlarına gelen odalar tipi olarak ayrılabilir. Orta sofayı odalardan ayıran koridorlarda eklenmiştir. Yalı plan şemasında orta sofa ve onunla birlikte, bazı yapılarda cepheye yansıyan ovalleşme, ikiden fazla merdiven, ışıklık ve koridor görülür. Bu tür plan şemaları, harem ve selamlık bölümlerinin birbirinden ayrı tutulmasında kullanılan yöntemler olmuştur. Konak ve sahilhanelerde görülen bu plan ilkeleri, mülk sahiplerinin isteklerine ve yapının büyüklüğüne göre değişiklik göstermiştir. Bununla birlikte hamamların evin içinde yer alması, tuvaletlerinde içinde bulunduğu birbirinden bağımsız daireler ve odaların kapılarının eskiden olduğu gibi sofalara açılmaması gibi farklılıklar, geleneksel mimarinin değişiminin işaretleri olmuştur (Yazıcıoğlu, 1980, s. 118).

19.yüzyılın ikinci yarısında Abdülaziz (1830–1876) döneminde Boğaziçi yalılarında Neoklasizm ve Barok üslup etkileri görülmüştür. Ortaköy ve Kuruçeşme kıyı yerleşimi yalılarında Neoklasizm ve Barok akımları sürerken, Eklektik üslup da mimaride görülmektedir (Kuban, 2000, s. 373).

18. yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra İstanbul'a girmiş olan Barok üslup, Neoklasizm ve 2. Abdülhamit döneminde giren Art Nouveau, İstanbul ekletisizmini oluşturmuştur. Bu dönemde İstanbul'a gelen Fossati, Smith, Garnier, Bourgeois, Bernrarnodt ve D'Aranco döneminin farklı üsluplarını yansıtan mimarlar olmuştur. Bu dönemde saray mimarlığını uzun zamandan beri yapmakta olan Balyan ailesi, Boğaziçi'nde ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşiminde yeni yalılar ve köşkler yapmaya devam etmiştir. Boğaziçi'nde ise, 19. yüzyıl sonlarında ise, mimariye genel olarak Barok, Eklektisizm ve Art Nouveau egemen olmuştur (Çelik, 1996, s.119).

Yabancı mimarlardan Liberty üslubunun temsilcisi ünlü İtalyan mimar Raimondo d'Aronco, 1893 yılında İstanbul'a geldikten bir süre sonra, Art Nouveau üslubu İstanbul'da gözde bir üslup olmuştur. Ahşap Art Nouveau mimarisi, Boğaziçi köylerinde ve Ortaköy-Kuruçeşme

sahili kıyı yapılarında görülmektedir. Rokokonun canlı bitkisel bezemesine, yüzyılı aşan zamandan beri aşına olan yerli ustalar, Art Nouveau bezemeyi benimseyip yorumlayarak, yerli bir üslup oluşturmuşlardır. D'Aronco'nun Kuruçeşme'de Nazime Sultan Yalısı'nda*, Bebek'teki Mısır Hıdivi için yaptırdığı sahilhanede** ve İtalyan Elçiliği'nin Tarabya'da ki yazlık binasında bu üslup görülür. Art Nouveau üsluplu ahşap yapılar, özellikle Büyüka'da ve Arnavutköy'de yoğunlaşmaktadır (Barillari ve Godoli, 1997, s.168).

1. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası, hem Avrupa'da, hem de yansımalarının görüldüğü Boğaziçi'nde üslup karmaşası görülmüştür. Yeni konut tipleri, apartmanlar ve yalılar, bütün plan ve bezeme özellikleriyle ithal edilmiştir (Çelik, 1996, s.119). İmparatorluğun son çağında, batının kültürel ve ekonomik baskısı altında, yalı konut mimarisi sınırsız bir seçmeciliği benimsemiştir. Kafeslerin kalkması, açık balkonlar, Fransız balkonları, dışa dönük yapı kavramını Boğaziçi'ne ve Ortaköy-Kuruçeşme sahiline sokmuştur. Cephelerde Klasik sütunlar, Barok kornişler, Art Nouveau ve bunlara eklenen yeni Osmanlı ve Ulusal motifleri görülmeye başlanmıştır. Ayrıca klasik düzeni kullanmak için, sütunlar ve kat kornişleriyle pilastrlar yapılmaya başlanmıştır. Yapılan yeni tür yapıların zemin katları sokağa açılabilirdi için, konutların dışarıdan görülmesinin engellemek amacıyla bodrum katları yükseltilmiştir. Bununla birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme yalılarında, Türk geleneğinde var olan çatı arası balkonlu cihannüma motifi görülmeye başlanmıştır (Kuban, 2000, s. 375).

4.4.2 19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar Haritalarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasındaki dönemde, Boğaziçi'ne ait pek çok harita hazırlanmıştır. Bu haritalarda, Boğaziçi topografyası büyük ölçüde doğru çizilmiştir. Ayrıca bu döneme ait haritalarda, Boğaziçi kıyı ve köy içi yerleşmelerinde, şematik olarak kentsel yapılaşma detaylarına yer verilmiştir (Kayra, 1990).

J. Bartelemay tarafından çizilen, 1880–1890 yılları arasına tarihlenen İstanbul Haritası'nda

---

* Çelik, Kuruçeşme'deki “Nazime Sultan Yalısı”nı, “Emine Naciye Sultan Yalısı” olarak belirtmektedir.

** Hidiva Sarayı D'Aronco'ya ait olabilir. Yapının çeşitli üslup özelliklerinin İtalyan kökenli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapının 1900 tarihli bir gazetede, Avustralyalı mimar tarafından restore edildiği yazılmıştır (Barillari ve Godoli, 1997, s.168).

Boğaziçi, Defterdar Burnu'na kadar çizilmiştir (Harita 4. 50). Haritada bu burna kadar yer alan sahilсарaylar şema halinde gösterilmiş, sahilсарayların arkasında geçen “Tramvay Caddesi” belirtilmiştir.

1885 tarihli “Asitanei Aliyle” isimli harita, İstanbul ve Boğaziçi'ni “kabartma harita” olarak göstermektedir (Harita 4. 52). Haritanın Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde ait bölümünde, “Tramvay Caddesi” ve Ortaköy'den Arnavutköy'e doğru giden sırt yolu gösterilmiştir. Ortaköy ile Arnavutköy arasında yer alan iskelelerin ve yapıların isimleri haritada belirtilmiştir. Ayrıca haritada, Kuruçeşme sırtlarında yer alan yeşil alanlar ve yapılarda gösterilmiştir.

19. yüzyıl sonuna ait, ismi belirtilmeyen İstanbul Haritası'nda Boğaziçi kıyı ve köy içi yerleşim yerleri ile yalılar ve arkalarından geçen yollar belirtilmiştir (Harita 4. 55). Haritanın Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde ait bölümde, yalılar ve arkasından geçen Kuruçeşme Caddesi gösterilmiştir. Ortaköy ile Kuruçeşme sırtlarında, koru alanları ile sırtlarda yer alan yollar ve yapılar belirtilmiştir. Bununla birlikte, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimi renkli taranarak ifade edilmiştir.

1896 yılında Sabri Rıza'nın çizdiği Boğaziçi haritasında (Harita 4. 57), Boğaziçi ile beraber Ortaköy ile Arnavutköy arasındaki kıyı ve köy içi yerleşimi çizilmiş, bu kıyıda yer alan sahilсарaylar ve yalılar şematik olarak belirtilmiştir.

19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başına Kadar Fotografik Belgelerde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında, İstanbul'da pek çok fotoğraf stüdyosu açılmıştır. Bu döneme ait Boğaziçi'nin özelliklerini yansıtan bazı kentsel öğelerinin fotoğrafla belgelenmesi sağlanmıştır. (Çizgen, 1992, s.17-23).

Boğaziçi'ne ve Ortaköy Arnavutköy arasında yer alan kıyı şeridinde ait önemli fotoğraflar çeken fotoğrafçılardan biri, Guillaume Berggren (1835–1920)'dir *. Berggren, 19. yüzyıl sonlarında Boğaziçi kıyılarının, sokaklarının ve manzaralarının belgeleyicisi olmuştur (Resim

---

* Guillaume Berggren, 1870'de Pera Caddesi'nde bir stüdyo açmış, 1914 yılında dağıttığı arşivinin bir kısmını, Alman Büyükelçiliği satın almıştır. Ünlü fotoğrafları arasında, 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Yeşilköy sahilinde kamp kuran Rus askerlerinin fotoğrafları, Anadolu demiryollarının inşasının fotoğrafları, Cibali Tütün Fabrikası'na ait fotoğraflar, Orient-Express'in açılışına dair fotoğraflar sayılabilir. Alman asıllı Goltz Paşa ile Batı Anadolu çektiği İzmit, Adapazarı, İzmit, Bilecik, Eskişehir, Manisa, Soma, İzmir, Salihli, Akşehir, Konya, Ayaş, Gümbet ve Kütahya civarına ilişkin fotoğrafları da vardır (Çizgen, 1992, s.55).

4.3). Büyükdere ve çevresine ilişkin fotoğrafları ile 1875–1876 yıllarında Boğaziçi'nin Asya yakasından çektiği Boğaziçi panoramaları önemli eserleri olmuştur (Çizgen, 1992, s.55).

19. yüzyıl sonlarında Boğaziçi'ne ve Ortaköy Arnavutköy kıyı şeridinde ait fotoğraflar çeken bir diğer fotoğrafçı, “Pascal Sebah” ve “Policerpe Joaillier” dir*. Levanten kökenli Pascal Sebah'ın 1857'de Pera'da “El Şark” adıyla açtığı stüdyonun en parlak dönemi, 1873'te katıldığı Viyana Evrensel Sergisi'yle başlamıştır. 1884 ile 1885 yılları arasında İstanbul'da çalışan fotoğrafçı Policarpe Joaillier ile ortak olan Pascal Sebah, stüdyosunun adını Sebah&Joaillier olarak değiştirmiştir. İki ortak, 1899 yılında Abdullah Freres'in arşivlerini satın almıştır. Yüzyıl başında ise, Sebah&Joaillier ortaklığı fesh olmuştur (Çizgen, 1992, s.43-50). Sebah&Joaillier'in 1880 yılına tarihlenen fotoğraflarında, Ortaköy ile Defterdar Burnu arasında ve Kuruçeşme İskelesi'nden Sarraf Burnu'na kadar, yer alan yalılar görülmektedir (Resim 4.114, Resim 4.115, Resim 4.116).

1860 yılında, imparatorluğun askeri okullarında fotoğrafçılık öğretilmeye başlamıştır. Bu dönemde yetişen Yüzbaşı Hüsnü (1844–1896), Servili Ahmed Emin (1845–1892), Üsküdarlı Ali Sami (1867–1937), Bahriyeli Ali Sami, Miralay Ali Rıza, Hüseyin Zekai Paşa (1860–1919) gibi fotoğraf sanatçıları, pek çok değerli albümler hazırlamışlardır. Bu fotoğrafçılar arasında Boğaziçi'ne ait fotoğraflar çeken Bahriyeli Ali Sami (Miralay Ali Sami) 2. Abdülhamit döneminde saray fotoğrafçısı olarak ün yapmıştır. 1897 yılında Yıldız Sarayı'nda açılan serginin müdürlüğünü yapmış, sultan için pek çok değerli albümler hazırlamıştır. (Çizgen, 1992, s.68-70). Bahriyeli Ali Sami (Miralay Ali Sami) bu dönemde, Boğaziçi'ne ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşimine ait pek çok fotoğraf çekmiştir. 2. Abdülhamit tarafından çektirilen ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen bu resimler, Ortaköy Arnavutköy arasındaki yalıları detaylı olarak göstermektedir. Bu seride, Fehime Sultan Yalısı'ndan (O.K.11) başlayarak, Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı'na (K.Ç.21) kadar tüm yalılar görülmektedir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridindeki yalıları detaylı olarak gösteren 1900'lü yıllara ait, fotoğrafçısı bilinmeyen fotoğraflar da bulunmaktadır. Bu fotoğraflar, Ortaköy Camisi'nden Defterdar Burnu'na kadar sahil şeridini ve bu bölgede yer alan yalıları göstermektedir (Resim 4.117).

---

* Pascal Sebah, Bursa'da, Ege kıyılarında, Atina'da, Mısır'da ve Libya'da çektiği panoramaları, manzaraları ile ün kazanmıştır. 1881'de atölyesinde çıkan bir yangında, Sebah'ın yıllarca İstanbul, Bursa, Edirne ve Atina'da çektiği fotoğrafların negatifleri yanmıştır.

4.4.3 19. Yüzyıl Ortalarından 20. Yüzyıl Başlarına Kadar, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları

Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan parseller, O.K.1 parselden K.Ç.50 parsel kadar numaralandırılmıştır. 19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyılbaşı arasındaki dönemde, bu parsellerde yer alan yapılar aşağıda belirtilmiştir.

O.K.1-Esma Sultan Yalısı

Esma Sultan Yalısı, O.K.1 parselde Ortaköy Camisi’nin yanında yer almaktadır. Yalının Sarkis Balyan tarafından inşa edildiği belirtilmektedir. 1873–1875 yılları arasında, 2. Abdülhamit Esma Sultan için inşa ettirdiği yalısı, Esma Sultan’ın ölümünden sonra kız kardeşi Cemile Sultan’a armağan etmiştir. Eldem’in kitabında bu yalının ismi, “Cemile Sultan Yalısı” olarak geçmektedir (Eldem, 1993, s. 50–51). Cemile Sultan’ın ölümünden sonra, Fatma Sultan, 2. Abdülhamit’e rica ederek sahilhaneyi satın almıştır. Cumhuriyet’in ilanı üzerine, hanedan yurt dışına çıkarılınca, yalı satılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219).

Esma Sultan Yalısı, Cumhuriyet döneminde tütün deposu, daha sonra depo ve marangoz atölyesi olarak kullanılmıştır. Saffet Baştınar tarafından 1952’de satın alınmıştır. 1 Mart 1975 yılında sahipleri tarafından satılığa çıkarılırken yanmıştır (Erdenen, 1994, s.823–824). Esma Sultan Yalısı 10 yıl önce yapılan restorasyondan sonra, turizm amaçlı kullanılmaktadır (Resim 4. 44).

Esma Sultan Yalısı’nın, iki kat ve çatı katı ile oluşmuş, hacimli bir kitlesi vardır. Binanın yüzölçümü 884 m2, bahçesi 4030 m2’dir. Yalı boyutlarıyla, malzemesiyle ve denize kılıçlamasına yönlenmesiyle, geleneksel yalı mimarisinden farklı tarzda inşa edilmiştir. Yapının dışı kargir, içi bağdadi ahşaptır. Esma Sultan Yalısı’nda salon ve iki oda, yalının deniz cephesinde yer alır ve merkeze sofa ile bağlanır. Salon diğer odalardan farklı genişliğiyle, cephenin ortasında çıkma yapmaktadır. Yapının merkezinde ise büyük bir merdiven görülmektedir.

Boğaziçi’ndeki sultan saraylarının genelinde olduğu gibi Esma Sultan Yalısı’nda da, çıkmalar üç pencerelidir ve üzerinde üçgen alınlık vardır. Yalının ön ve yan cephede olan pencerelerinin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Yapının yan cephesi, ön cephe gibi simetrik olarak planlanmıştır (Resim 4.34-Resim 4.35-Resim 4.36- Resim 4.37- Resim 4.38).

Şekil 6

Yan cephenin orta aksında, dört pencereleli üzerinde üçgen alınlık olan çıkma bulunmaktadır. Esmâ Sultan Yalısı kolaylıkla okunan plan şeması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, üçgen alınlığı ve çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişleri ile Neoklasik bir üslupta inşa edilmiştir (Resim 4.39- Resim 4.40).

O.K.2, O.K.3, O.K.4, O.K.5

Eldem'in çizdiği haritada O.K.2, O.K.3, O.K.4 ve O.K.5 parselde bitişik nizamda yalılar bulunmaktadır (Eldem, 1993, 46–47). Sebah&Joailier'in fotoğrafında yer alan yalılar ahşap, üç katlı, çok pencereleli ve çıkmalı yapılardır. Bu yerleşim şekli, Arnavutköy kıyı yerleşiminde yer alan, bitişik nizamda inşa edilmiş üç veya dört katlı yalılar ile benzeşmektedir. Yapıların mimari özellikleri, uzaktan fotoğraflandığı için tanımlanamamaktadır (Resim 4.112). Burada yer alan yalıların yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında bilgiye ulaşamamıştır.

Fotoğraflarda, O.K.1 parselden O.K.8 parsel kadar bitişik yer alan yalıların, 20. yüzyıl başında O.K.5 parselden itibaren yıkılmaya başladıkları görülmektedir. 1900'lü yıllara ait uzaktan çekilmiş diğer fotoğrafta ise, yalılarıdaki yıpranma görülmektedir (Resim 4.117). O.K.5 parselde yer alan yalının parseline 1970'li yıllarda betonarme bina inşa edilmiştir (Resim 4.32).

O.K.6-Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı

O.K.6 parselde yer alan ve “Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı” olarak isimlendirilen yalı, 1866 yılında inşa edilmiştir. Bu yalı, günümüzde varlığını sürdürmektedir. 1905 yılında “Dr.İbrahim Rakım” yalıyı satın almış, cihannüma, cumba ve balkonlar ilave etmiştir. Yapının kurnalı hamamı içeri alınmıştır. Yalıya, bu süreçte iki defa gemi çarpmıştır. 1960 yılındaki çarpmada balkonda olan hasar, tamir ve boya ile giderilmiştir. 1980 yılında Yunan “Erviyani” gemisinin çarpmasıyla, duvar ve ikinci kat balkonu kırılmıştır. Yalının kargir duvarlı, dar giriş koridorunun solunda, hamam, mutfak ve sarnıç yer almaktadır (Erdenen, 1994, s. 819).

1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında (Resim 4.112) O.K.6 parselde görülen, üç katlı ahşap yapı, “Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı”dır. 1900'lü yıllara ait fotoğrafta (Resim 4.117), yalının her iki yanında yer alan yalıların yıkıldığı görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, O.K.6 parselde “Hürriyet Bahçesi” yer almaktadır. Bu haritada Dr. Rakım İbrahim Onart Yalısı gösterilmemiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Cumbalı olarak inşa edilen, yalının kargir zemin kat üzerinde ahşap üç kat ve çatı katı ile oluşmuş bir kitlesi vardır (Resim 4.46-Resim 4.47-Resim 4.48). Zemin katta deniz üzerinde balkon, üst katta cumba, ikinci katta balkon ve onun üzerinde cumba bulunmaktadır. Dördüncü katta ise, yapının cihannümalî geniş balkonu yer almaktadır. Giriş katının yarısı, taş kayıkhaneye ayrılmıştır. İkinci katta sofa, dört oda ve tuvalet, çatı katında, önde ve arkada olmak üzere iki oda, mutfak, deniz yönünde dikmeli cihannüma tarzı geniş balkon yer almaktadır. Yalı süslemeleriyle, Art Nouveau özellikler göstermektedir (Erdenen, 1994, s. 819).

O.K.7

O.K.7 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında, belge ve bilgiye ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülen O.K.7 parselde yer alan yapı, O.K.6 parseldeki yapıya bitişik nizamda inşa edilmiştir. Sebah&Joailier'in fotoğrafında, yalı üç katlı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir (Resim 4.112). Yapı çok uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

O.K.7 parselde yer alan yapının, 1900'lü yıllara ait fotoğrafta (Resim 4.117) yıkıldığı görülmektedir. 1970'li yıllarda O.K.7 parselde betonarme, üç katlı bir yapı inşa edilmiştir (Resim 4.32).

O.K.8

O.K.8 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında, belge ve bilgiye ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında görülen yapı, O.K.7 parselde yer alan yapıya bitişik inşa edilmiştir. Sebah&Joailier'in fotoğrafında, yalı üç katlı, ahşap bir yapı olarak görülmektedir (Resim 4.112). Yapı çok uzaktan fotoğraflandığı için mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

1900'lü yıllara ait fotoğrafta, O.K.8 parseldeki yapının yıkıldığı ve yerine başka bir yapının inşa edildiği görülmektedir (Resim 4.117). O.K.8 parselde inşa edilen yeni yapı, kırma çatılı, depo görünümlü, yüksek bir yapıdır. 1970'li yıllara kadar yapının cephe düzeni korunmuş, bu yıllardan sonra değişiklikler göstermiştir (Resim 4.48).

O.K.9

O.K.9 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında, belge ve bilgilere ulaşılamamıştır. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında, O.K.9 parselde üç katlı

ahşap, bir yalı yer almaktadır (Resim 4.112). Uzaktan fotoğraflandığı için, yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. 20. yüzyıl başındaki fotoğrafta bu yapının yıkıldığı görülmektedir. O.K.9 parselde, 1970’lerden sonra yeni bir yapı inşa edilmiştir (Resim 4.117).

O.K.10-Karakol Yapısı

1880 yılı Sebah&Joailier’in fotoğrafında (Resim 4.112) O.K.10 parselde yapı görülmemektedir. O.K.10 parselde, Eldem’in (1993) haritasında ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında (Resim 4.56) “Karakol” olarak adlandırılan yapı yer almaktadır. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinin 1900’lü yıllara ait fotoğrafında görülen yapının, 19. yüzyıl sonunda inşa edilmiş olması mümkündür (Resim 4.117). Yapı 1950’li yıllara kadar ayakta kalmıştır.

Karakol yapısı kargir, iki katlı ve Neoklasik üslupta inşa edilmiştir (Resim 4.81). Balkonunun üzerinde üçgen alınlık görülmektedir. Alınlığın üstünde akroterler, alınlığın içinde ise süslemeler yer almaktadır. Balkon ve üçgen alınlığı taşıyan sütunları, iyonik düzendedir. Yapının deniz cephesinde balkon altında, kayıkhanesi girişi ve giriş kapısı bulunmaktadır.

O.K.11-Fehime Sultan Yalısı

2. Abdülhamit tarafından yaptırılan O.K.11 parselde yer alan Fehime Sultan Yalısı’nın yapım tarihi, 1883–1901 yılı arasındadır. Yapının mimarı bilinmemektedir. Bu yalının yerinde daha önce “deniz hamamları” olduğu belirtilmiştir. Yalının yol üzerindeki köşkü yıktırılmıştır. Yalı 2. Abdülhamit tarafından, 1883 yılında mabeyin müşiri olarak atandığında Gazi Osman Paşa’ya hediye edilmiştir. Bu sebeple, Fehime Sultan Yalısı, “Gazi Osman Paşa Yalısı” olarak da anılmaktadır. Yalı daha sonra, Sultan Murat’ın (1840–1904) kızlarından Fehime Sultan’a düğün hediyesi olarak verilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219). Yalının yapım tarihi 1899 (1317) yılı olarak belirtilmektedir (Batur, 1994, s.30). Yapı daha sonraları “Gaziosman Paşa Ortaokulu” olarak kullanılmış, 13.08.2002 tarihinde kısmen yanmıştır.

Yalı mimari özellikleri ve boyutları ile Zekiye Sultan Yalıları’na benzemektedir*. Fehime Sultan Yalısı, Zekiye Sultan Yalıları’ndan daha sonra yapılmıştır. Fehime Sultan Yalısı, 1880 tarihli Sebah&Joailier resimlerinde yer almaz iken (Resim 4.112), Zekiye Sultan Yalıları bu resimde yer almaktadır.

---

* Pek çok kaynakta bu yalı, Zekiye Sultan Yalıları ile karıştırılmıştır. Zekiye Sultan Yalıları, Defterdar Burnu’nda yer almaktadır. Güneydeki “Zekiye Sultan Yalısı”, kuzeydeki “Naime Sultan Yalısı” olarak adlandırılmışlardır.

Fehime Sultan Yalısı'nın kargir zemin kat üzerinde, ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planı, 19 yüzyıl sonundaki yalılarda yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemadan oluşmakta, birbirinin eşi, harem ve selamlık bölümleri, çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmektedir. Yapı, 19 yüzyılın ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir modeldir. Merkezde yer alan sofanın yerinde, holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır, merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar, farklı büyüklükleriyle cephede çıkma, veranda ve balkon oluştururlar. Bu özellikler, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırıp, planın simetrik kurgusunu ortaya koymaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 30).

Fehime Sultan Yalısı'nın pencereleri, düzenli üçerli akslarla cephelerde yer almaktadır (Resim 4.54). Zemin katta basık kemerli olan pencerelerin, üst katlarda dikdörtgen olduğu görülmektedir. Pencere altları Fransız penceresi biçiminde düzenlenmiştir. Simetri ekseninde yer alan çıkmanın pencereleri, büyük dikdörtgen çerçeveler içinde yarım daire kemerlidir. Bu kemerlerin üst kısmı ile alt kesimleri, ahşap oyma ile bezenmiştir. Yan cephedeki pencerelerin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Pencerelerin üstlerinde, ahşaptan oymalı tepelikler yer almaktadır. Balkonlarda iyonik başlıklı, ince ikişer kolon vardır. Aynı katta çıkmaların köşesini tutan pilastrlar, iyonik düzende planlanmıştır. Üst katın pilastrlarının ise, kompozit başlıklı olduğu görülmektedir (Batur, 1994, c.2, s. 30).

Yalı planın kitleye yansıması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri; çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ile Neoklasik bir tasarımın ürünüdür. Bununla birlikte, yapının yüksekliği, ahşap oyma ve bezemesi, yapıyı Neoklasik tasarımdan uzaklaştırmaktadır. Boğaziçi'nde, 1850 yıllarından itibaren, Neoklasismin son bulmasını beklemeden Eklektik mimari başlamıştır. Batur'un belirttiği gibi, Fehime Sultan Yalısı'nda Eklektik üslubun etkileri de görülmektedir. Bu yalıda üçgen alınlıklar, pilastrlar, profilli silmeler görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere ya da balkon saçakları kemerler gibi Doğu'nun öğeleri, üst kat pencerelerinde görülmektedir. Ayrıca yalı cephe özellikleri, ahşap kaplaması ve bezemesi ile Yıldız Sarayı Şale Köşkü'nün tasarımına yakın durmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 30).

O.K.12-Hatice Sultan Yalısı

O.K.12 parselde yer alan Hatice Sultan Yalısı, 19. yüzyıl ortalarında inşa edilmiştir. Yalı bu dönemde arkasındaki köşk ile birlikte, Ali Saip Paşa'ya aittir. Ali Saip Paşa'nın vefatından sonra, 2. Abdülhamit bu yapıları biraderzadesine tahsis etmiştir. 5. Murat'ın büyük kızı Hatice

Sultan'ın düğünü bu yalıda yapılmıştır. Yalı ve yalının dağ kısmında bulunan Fıstıklı Köşk, Hatice Sultan tarafından kullanılmıştır. Hanedanın yurt dışına çıkarılmasından bir süre önce yalı ve köşk satılmıştır. Hatice Sultan aldığı parayla Göztepe'de köşk satın almıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.219).

Hatice Sultan Yalısı, hanedanın yurt dışına çıkarılmasından sonra, bir süre “Darüleytam” (yetimler yuvası) daha sonra “Ortaköy İlkokulu” olarak kullanılmıştır. Ancak Hatice Sultan Yalısı, 1950'li yıllardan itibaren büyük değişikliklere ve kayıplara uğramıştır. 1958 yılında Kuruçeşme Caddesi (Muallim Naci Caddesi) genişletilirken, ön kısmı ile koridoru yıktırılmıştır. Yalının arka yamaç üzerindeki köşkü yıkılmış, sadece altı adet fıstık çamı ile bahçe set duvarları kalmıştır. Yalının sadece sahilhane bölümü, günümüze ulaşabilmiştir (Erdenen, 1994, s.808).

Yalı 1972 yılından itibaren, Yüzme İhtisas Kulübü tarafından kullanılmaya başlamıştır. Yalının cadde tarafına bir havuz ilave edilmiştir. 1976 yılında Boğaz Köprüsü'nün Ortaköy ayağı sondajı ve temeli sebebiyle, denize doğru kaymaya başladığı ve yapının ikiye ayrılacağı görülmüştür. Yalının, dört köşesine beton dayanaklar dökülerek, binanın eğriliği düzeltilmiştir. Yalının kuzey bölümünün çekme durumuna girmesi sebebiyle, 1983-1984 yıllarında tüm bina yeniden onarılmıştır (Erdenen, 1994, s.809).

Hatice Sultan Yalısı, iki kat ve çatı katından oluşmuş ahşap bir yapıdır (Resim 4.68, Resim 4.70). Yapının planı, 19.yüzyıl sonunda, İstanbul'da yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemadadır (Resim 4.69). Birbirinin eşi harem ve selamlık bölümleri, çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmiştir. Bu yapı Fehime Sultan Yalısı gibi, 19. yüzyılın ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir model olarak görülmektedir. Merkezde yer alan sofanın yerinde simetri ekseninde yer alan holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır ama merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar farklı büyüklükleriyle cephede çıkma ve veranda oluşturmuş, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırıp, planın simetrik vurgusunu ortaya çıkarmışlardır. 19.yüzyıl son çeyreğinde Türk evi plan şemasında görülen, koridor, geçit, ışıklık gibi mimari elemanlar Hatice Sultan Yalısı'nda görülmektedir. Bu mekanlar planın orta yerinden simetrik bir aks çizerek, yalıyı harem ve selamlık dairelerine ayırmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 31).

Hatice Sultan Yalısı'nın pencereleri, düzenli üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Simetri ekseninde yer alan çıkmanın pencereleri, büyük dikdörtgen çerçeveler içinde yarım daire kemerli olarak görülmektedir. Bu kemerlerin üst ve alt kesimleri, ahşap oyma ile bezenmiştir.

Yan cephede, pencerelerin dikdörtgen çerçeveli olduğu görülmektedir. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Alt katta, çıkmayı taşıyan iyonik düzende sütunlar yer almaktadır. Yapının eski resimlerine bakıldığında, çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen onarımlar ile yapının pek çok özelliğinin kaybolduğu görülmektedir (Batur, 1994, c.2, s. 31).

Hatice Sultan Yalısı, cephelerinde ve dekorasyonunda batılı etkiler taşımakla beraber, plan düzeninde geleneksel ve karma stilde inşa edilmiştir. Cam cepheleri, deniz kenarında yalısı, cadde üstü müstemilat binaları ve yol arkasından sırtlara kadar yükselen bahçesiyle, Boğaziçi yalılarının genel özelliklerini taşımaktadır. Batılılaşma döneminin etkisiyle taş mimari biçimlerin kullanıldığı görülmektedir. Yapıda kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri; çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarımı tanımlamaktadır. Ancak yapının yüksekliği ve kolonların narinliği, ahşap oyma, bezeme Neoklasizm çizgisini farklılaştırmaktadır. Bu yalıda, yivli sütunlar, üçgen alınlıklar, istiridye kabuğu biçiminde motifler, kartuş, rozet, pilastr, profilli silme detayları görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere detayları göze çarpmaktadır (Batur, 1994, c.2, s. 31).

O.K.13-Fatma Sultan Yalısı

Fatma Sultan Yalısı, 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında yer almaktadır (Resim 4.112). Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında "Alaettin Efendi Yalısı" ismiyle belirtilmiştir. Eldem, Fatma Sultan Yalısı'nı "19. yüzyıl başı yapısı" olarak nitelendirmiştir (Eldem, 1993, s. 56–57). Ancak bu yalının ismi 1814–1815 tarihli Bostancıbaşı Defteri kayıtlarında görülmemektedir. Yalının yapım tarihi büyük olasılıkla, 19. yüzyıl ortalarına yakın bir dönemdir.

Sultan Abdülmecit'in kızlarından Naile ve Behice Sultan, Fatma Sultan Yalısı'nda (yada diğer ismiyle Alaettin Efendi Yalısı) evlendirilmişlerdir. Münire Sultan'da, Fındıklı'daki Yalısı'ndan bu yalıya taşınmış ve bu yalıda yaşamıştır. Yalı daha sonra, sultanın oğlu Alaettin Bey'e verilmiştir. Yalının son sahibi Fatma Sultan olarak bilinmektedir. Refik Bey'in eşi olan Fatma Sultan, hanedan ailesinin yurtdışına çıkarılmasından sonra bu yalıyı satmıştır. Yapı son zamanlarına kadar tütün deposu olarak kullanılmış, 1960 yıllarında yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.220).

Fatma Sultan Yalısı'nda harem ve selamlık, ayrı ayrı planlanmasına rağmen arada koridor ve odalarla birleştirilmiştir. Harem ve selamlığın ayrı sofaları ve merdivenleri vardır. Fatma Sultan Yalısı'nda görülen sofalı plan şeması, ilerleyen yıllarda yerini koridorlu plan şemasına

bırakmıştır. Yapı deniz cephesinde tek bir yapı gibi algılanmakla birlikte, arkasına doğru uzayan koridoru ve bu koridoru yanına sıralanmış odalardan oluşan hizmet birimleri ile büyük bir yapıdan oluşmaktadır. Yapının ortasında ışıklık yer almaktadır.

Yalıda dört adet çıkma, iki kat boyunca kendini göstermektedir. Fatma Sultan Yalısı'nın çıkma pencereleri, düzenli üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Yapıda söveli, basık kemerli yüksek pencereler görülmektedir. Ayrıca yapının cephelerinde pilastr ve profilli silmeler yer almaktadır. Çıkma ve pilastr sütunlar dikeyliği vurgularken, kat kornişleri ve yapının uzun cephesi yataylığı belirtmektedir. Plastr sütunlar dorik özelliktedir. Bununla birlikte, yapının plan şemasının kitleye yansıması, öğelerin yalın biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ve yayvan kemerli pencereleri, Neoklasik üslup etkilerini göstermektedir (Resim 4.82- Resim 4.83).

O.K.14

O.K.14 parselde yer alan yalının yapım yılı ve bu dönemdeki sahibi hakkında belge ve bilgilere ulaşılamamıştır. Ancak yapının inşa tarihinin 1880 yılı öncesi olması mümkündür. 1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.14 parselde bu yapı görülmektedir (Resim 4.112). Bu yapı Miralay Ali Sami'nin 1900'lü yıllara ait resminde, Fatma Sultan Yalısı'nın yanında yer almaktadır (Resim 4.81). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, O.K.14 parselde "Naime Sultan Sahilsarayı" yer almaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Ancak Naime Sultan Sahilsarayı'nın Sebah&Joailier'in ve Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında yer alan ve K.Ç.1-K.Ç.2 parselde yer alan yalı olması mümkün olabilir.

1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.14 parselde yer alan yapı, Boğaziçi'nin geleneksel mimari öğelerini taşımamaktadır. Fotoğraflardan anlaşıldığı üzere, yüksek kırma çatılı, az pencereli, iki katlı ve ahşap bir yapıdır (Resim 4.91). 1970 yıllarında O.K.14 parselde daha önceki yapıya benzer, yeni bir yapı inşa edilmiştir.

O.K.15, O.K.16

1880 yılı Sebah&Joailier'in fotoğrafında O.K.15 parselde, iki adet yan yana kırma çatılı ve arkalarında iki adet oturtma çatılı yapılar olduğu görülmektedir. Bu yapılar "Ortaköy Bostancıyan Ocağı" dır (Resim 4.112). 1900 yıllarına ait bir diğer fotoğrafta ise, O.K.15 parselde yeni bir yapı yer aldığı görülmektedir (Resim 4.117).

1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, O.K.15 parselde yer alan yapının ismi "Karatodori" olarak belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1970 yıllarındaki bir fotoğrafta da, bu yapı

O.K.15 parselde görülmektedir (Resim 4.92). O.K.15 parselde yer alan bu yapı, günümüzde “Ada 39/2 Parsel 1” de yer almaktadır. O.K.15 parselde yer alan bu yapı 1900’lü yıllarda, dört katlı, kargir olarak inşa edilmiştir. Simetrik, dikdörtgen bir plan şemasındadır. 1968 yılına kadar bütün deposu daha sonra “Özel Turizm ve Otelcilik Okulu” olarak kullanılmıştır. Yapı 1980 yılında “Sungurlar Kazan Sanayi Şirketi” tarafından alındıktan sonra restore edilmiştir. “BTK A.Ş.” nin mülkiyetine geçtikten sonra onarımı yenilenmiştir (Resim 4.93).

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde ait elde edilen fotoğraflara göre, O.K.16 parselde yapı tespit edilememiştir. Ancak Eldem’in haritasında, bu parselde kare planlı bir yapı yer almaktadır. Yapının hangi tarihte burada olduğuna dair, bir bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 46–47).

K.Ç.1, K.Ç.2-Naime Sultan Yalısı ve Zekiye Sultan Yalısı

2. Abdülhamit kızlarından Zekiye ve Naime Sultan için, eş iki sahilsaray inşa edilmiştir. Naime Sultan Sahilsarayı ve Zekiye Sultan Sahilsarayı, K.Ç.1- K.Ç.2 parsellerde, Defterdar Burnu’nda Neşedabad Sarayı’nın yerinde yer almıştır. Yalılar, Fehime Sultan Yalısı’na benzerlikleriyle dikkat çekmektedirler. Bu döneme ait fotoğraflarda ve kartpostallarda yer alırlar (Resim 4.110). Şehsuvaroğlu tarafından, 1892 tarihinde inşa edildiği yazılmışsa da, yapılar 1880 yılına ait Sebah&Joailier resminde görülmektedir. Bu yalıların 1880 yılına yakın bir tarihte inşa edilmiş olması mümkündür. Bu çifte saraydan biri yanmış, diğeri 1924 yılından sonra yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Zekiye Sultan Yalıları’nın kargir zemin kat üzerinde ahşap, iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planı, simetrik kurgulu bir şemadır. Birbirinin eşi harem ve selamlık bölümleri çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmektedir. 19 yüzyıl ortalarında görülen, merkezi sofalı şemalardan farklı bir modeldir. Merkezde yer alan sofanın yerinde, simetri ekseninde yer alan holler ve ona açılan merdivenler görülür. Salon ve odalar yapının cephesinde yer alır, merkezi sofa yerine bir koridora bağlanırlar. Oda ve salonlar farklı büyüklükleriyle cephede çıkma, veranda ve balkonlar oluşturur. Bu çıkmalar, yalının kitlesine ölçülü bir hareket kazandırmakta ve planın simetrik kurgusunu dışa vurmaktadır.

Zekiye Sultan Yalıları’nın cephelerinde, 19. yüzyıl Fransız mimarisinin özellikleri görülmektedir. Zekiye Sultan Yalıları’nın pencereleri düzenli, üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Zemin katta basık kemerli olan pencereler, üst katlarda dikdörtgen pencereler şeklinde düzenlenmiştir. Pencere altları, Fransız penceresi biçiminde düzenlenmiş, döşeme yüzeyine yaklaştırılmıştır. Simetri ekseninde yer alan çıkma pencerelerinin büyük dikdörtgen

çerçeveler içinde ve yarım daire kemerli olduğu görülmektedir. Bu kemerlerin üst ve alt kesimleri ahşap oyma ile bezenmiştir. Yan cephede pencereler dikdörtgen çerçevelidir. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Balkonlarda iyonik başlıklı, ince uzun ikişer sütun vardır. Aynı katta çıkmaların köşesini tutan pilastrlar, iyonik düzende planlanmıştır. Üst katın pilastrları kompozit başlıklıdır.

Zekiye Sultan Yalıları'nda Eklektik üslubun etkileri görülmektedir (Resim 4.107-Resim 4.108- Resim 4.109- Resim 4. 110). Kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin balkon ve veranda korkuluklarıyla bütünleşen yatay çizgisi, Neoklasik bir tasarım tanımlamaktadır. Bununla birlikte yapının yüksekliği ve kolonların narinliği, ahşap oyma ve bezeme Neoklasik tasarımı akademik çizgiden uzaklaştırmaktadır. Bu yalıda, yivli sütunlar, üçgen alınlıklar, istiridye kabuğu biçiminde motifler, kartuşlar, rozetler, pilastrlar ve profilli silmeler görülmektedir. Batı öğeleriyle birlikte, perdeyi andıran hareketli pencere yada balkon saçakları, kemerler gibi doğunun öğeleri üst kat pencerelerinde göze çarpmaktadır.

K.Ç.3, K.Ç.4-Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, Naile Sultan Yalısı

K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde yer alan Hasan Paşa Yalısı, 1850 ile 1860 yılları arasında yapılmıştır. Yalı daha sonra Hasan Paşa tarafından yenilenmiş, bahçesi tekrar düzenlenmiştir. Boğaziçi'ndeki ilk kalorifer tesisatı bu yalıya yapılmıştır. 20. yüzyıl başında Hasan Paşa Yalısı, Naile Sultan'a geçmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.214).

Hasan Paşa Yalıları 1850 yılına ait Kargopoulo fotoğrafında yer almaz iken (Resim 4.113), 1860 yılına ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde yer almaktadır (Resim 4.118). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında, K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde “Hasan Paşa ve mirasçılarına ait yalılar”ın olduğu yazılmıştır (Resim 4.120). Eldem'in haritasında, K.Ç.3 ve K.Ç.4 parselde “Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, Naile Sultan, Hatice Sultan Yalıları”nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalıların bulunduğu tarihler hakkında bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, burada Naile Sultan'ın ismi geçmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Hasan Paşa Yalısı'nın, kargir zemin kat üzerinde, ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yalı, cam cepheleri ve deniz kenarında yalısı, cadde üstü müstemilat binaları ve yol arkasından sırtlara kadar yükselen bahçesiyle Boğaziçi yalılarının genel özelliklerini taşımaktadır. Yapının planlarına ulaşılammakla beraber, plan şemasında birbirinin eşi harem ve selamlık bölümlerinin koridorlu bir sistem içinde bağlandığı

söylenbilir. Yapının kayıkhanesi, kuzey yönündeki bölümün altında yer almaktadır.

Hasan Paşa Yalısı'nın pencereleri düzenli ikişerli ve üçerli aks sisteminde sıralanmıştır (Resim 4. 121). Ön cephede dikdörtgen pencereler ve yarım daire kemer çerçevelidir. Pencere altları, Fransız penceresi biçiminde düzenlenerek, döşeme düzeyine yaklaştırılmıştır. Pencerelerin üstlerinde ahşaptan oymalı tepelikler vardır. Ayrıca yapının cephelerinde pilastrlar, profil silmeler görülmektedir. Yapının kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ve yayvan kemerli pencereler ile Neoklasik bir tasarım görülmektedir.

K.Ç.5-Vasıf Efendi Yalısı

1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.5 parselde yer alan “Çavuşlaremini Tahsin Efendi'nin Yalısı” yıkılmıştır. 1860'lı yıllara ait Abdullah Freres fotoğrafında K.Ç.5 parselde başka bir yapı görülmektedir (Resim 4.119). Bu yapı, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başı Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen “Vasıf Efendi Yalısı”dır. Vasıf Efendi Yalısı, 1850 ile 1860 yılları arasında yapılmıştır.

Eldem'in haritasında, K.Ç.5 parselde “Fazıl Efendi Yalısı” yer almaktadır. Ancak bu yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi yazılmamıştır (Eldem, 1993, 70–71). K.Ç.5 parselle çakışan parselde, 19.yüzyıl sonunda “Askeri Temyiz Reisi Fazıl Efendinin Yalısı”nın yer aldığı görülmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.214). Fotoğrafçı Miralay Ali Sami'nin 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına ait fotoğrafında, bu yalı “Vasıf Efendi Yalısı” olarak yazılmıştır (Resim 4.120).

Yalı taş kayıkhanesi üzerinde ahşap, cumbalı iki katlı bir yapıdır. Yapının planlarına ulaşılammıştır. Ancak yalının simetrik kurgulu ve orta sofalı plan şemasına sahip olduğu söylenbilir. Yalının üçerli akstan oluşan pencere düzeni vardır. Orta aksın, geride kalan bölümünde yarım daire kemerli pencereler, öne çıkan yan bölümlerde ise büyük dikdörtgen pencereler görülmektedir.

Yapıdan yükselen bacalar, yapının yaz kış kullanıldığına işaret etmektedir. Yapıya giriş, yandan bahçeden yapılmaktadır. Yapının kitleye yansıyan plan şeması, öğelerin sade biçimleri ve bir araya gelişleri, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, yayvan kemerli pencereler Neoklasik bir tasarımı tanımlamaktadır. 19. yüzyıl sonunda Miralay Ali Sami'nin resimlerinde görülen Vasıf Efendi Yalısı, 20 yüzyıl başında yıkılmıştır.

K.Ç.6-Rauf Paşa Yalısı

Eldem'in haritasında, K.Ç.6 parselde "Mustafa Paşazade Yalısı" yer almaktadır. Ancak bu yalının, hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında K.Ç.6 parselde Rauf Paşa Yalısı * yer almaya devam etmektedir (Resim. 5.122).

K.Ç.7-Abdurrahman Paşa Yalısı

Eldem'in haritasında, K.Ç.7 parselde "Tahsin Efendi Yalısı" yer almaktadır. Ancak bu yalının hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarında K.Ç.7 parselde Abdurrahman Paşa Yalısı** yer almaya devam etmektedir (Resim 4.125).

K.Ç.8.-Ethem Paşa Yalısı, Mediha Sultan Yalısı.

K.Ç.8 parselde yer alan, "Ethem Paşa Yalısı " olarak bilinen Şah Sultan Yalıları'ndan Kuruçeşme yönünde olan büyük yalı, bir süre Hamdi Paşa'nın tasarrufunda kalmış, Paşa'nın ölümünde sonra Sadrazam Ethem Paşa'ya tahsis edilmiştir. Ethem Paşa, 2. Abdülhamit döneminde 1877–1878 yılları arasında yaptığı sadrazamlık sırasında, bu yalıyı kullanmıştır (Resim 4.126-Resim 4. 127). Yalıyı, Ethem Paşa'dan sonra Şerif Paşa satın almış ve tamir ettirmiştir. Bu tamirler sırasında, Boğaziçi cephesine balkonlar ilave edilmiştir. Yalı, Şerif Paşa yerleşmeden, 2. Abdülhamit'in kararı ile padişahın hemşirelerinden Mediha Sultan'a verilmiştir. Meşrutiyetin İlanı'ndan sonra yalı bir süre boş kalmıştır. Daha sonra yalıda, bir süre eski Meclisi Mebusan Başkanı Ahmed Rıza Bey kiracı olarak oturmuştur. Yalı bu sırada, Enver Paşa ile evlenmesi sebebiyle Naciye Sultan'a verilmiştir. Enver Paşa binanın arkasına bazı yeni daireler yapmış, yalının dağ kısmının bahçesini, korularını tanzim ettirmiş, tepeye bir köşk inşa ettirmiştir. Enver Paşa, yalının üst katında İstanbul tarafındaki büyük salonu kütüphane olarak kullanmıştır. Burada misafirlerini kabul etmiştir. 1.Dünya Savaşı'nda, bu kütüphaneye kabul edilen en önemli isim "**Mustafa Kemal Paşa**" olmuştur. Mütarekenin imzalanmasından sonra, Enver Paşa ve İttihat ve Terakki ileri gelenleri bu yalının rıhtımından kendilerini yurtdışına kaçırarak gemiye binmiştir. Yalı, Kuruçeşme'de büyük kömür depolarının yapılması sırasında yıktırılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

---

* Rauf Paşa Yalısı için sayfa 99'a bakınız.

** Abdurrahman Paşa Yalısı için sayfa 99-100'e bakınız.

Eldem'in haritasında, K.Ç.8 parselde "Ethem Paşa Yalısı, Şah Sultan Yalıları, Şerif Paşa, Naciye Sultan Yalısı, Enver Paşa Yalısı"nın isimleri yer almaktadır (Eldem, 1993, 70–71). 1850 tarihli Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.8 parselde "Şah Sultan Yalıları" yer almaktadır (Resim 4.113).

20. yüzyıl başında Ethem Paşa Yalısı, "Mediha Sultan Yalısı" olarak yenilenmiştir. Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında ise, K.Ç.8 parselde "Mediha Sultan Yalısı"nın ismi yazılmıştır (Resim 4.132). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda bu yapı "Enver Paşa Hazretleri Sahilsarayı" olarak belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Eldem, K.Ç.8 parselde "Ethem Paşa Yalısı" olduğunu belirtirken, aynı parselde Miralay Ali Sami fotoğraflarında "Mediha Sultan Yalısı" olduğu belirtilmiştir. Her iki yalısında fotoğrafları mevcuttur. Eldem, kitabında Ethem Paşa Yalısı'nın restitüyon planlarını da yayınlamıştır (Eldem, 1993, 70–71). Yenileme sırasında yapıya eklenen balkonlar, Mediha Sultan Yalısı'nın fotoğraflarında görülmektedir. Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarındaki Mediha Sultan Yalısı, Ethem Paşa Yalısı'yla, aynı cephe oranlarını taşımaktadır (Resim 4.132).

Ethem Paşa Yalısı, iki katlı ahşap bir yapıdır. Yapının iki orta sofadan oluşan plan şeması vardır. Sofaların eyvanları, Boğaz ve bahçe yönüne bakmaktadır. Büyük merdivenlerin bulunduğu sofa, ovale yakın planlıdır. Sofalar birbirlerine koridor ve geçitle bağlanmaktadır. İki sofanın arasındaki kalan kapalı mekan, servis hizmeti için ayrılmıştır. Bu hizmet odasının bir benzeri, Kanlıca'daki Saffet Paşa Yalısı'nda bulunmaktadır. Her sofanın çevresinde farklı boyutlarda odalar ve merdiven yer almaktadır. Süslemesiz bir cepheye sahip olan yalıda; sade, dikdörtgen pencereler kullanılmıştır. Merdivenlerin biri büyük dairesel planlı, diğeri daha küçük kare planlıdır. Bu özellik, harem ve selamlığı birbirinden ayırmaktadır.

Ethem Paşa Yalısı'nın pencereleri ikişer, balkonlarındaki kemerleri üçerli aks sisteminde sıralanmıştır. Plan şemasını dışa vuran kitlesi ve çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi ile yapı Neoklasik özellikler taşımaktadır. Yapıda yer alan balkon saçaklarının kemerleri gibi detaylar yapıyı Eklektik üsluba yaklaştırmaktadır.

Mediha Sultan Yalısı, yapı boyutları ve cephe düzeniyle Tırnakçı Yalısı'na benzer özellikler taşımaktadır. Yapının kargir zemin kat üzerinde ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş, bir kitlesi vardır. Simetrik kurgulu bir plan şemasının görüldüğü Ethem Paşa Yalısı'nın iki orta sofası vardır. Mediha Sultan Yalısı'nın orta aksındaki cumbası üzerinde, yapının imparatorluğa ait olduğunu vurgulayan kitabesi yer almaktadır. Yalının pencereleri düzenli

üçer ve ikişer aks sisteminde sıralanmıştır. Pencerelelerinin üstünde profiller vardır. Ethem Paşa Yalısı'na benzer süsleme ve detayları ile Neoklasik üsluba yakın tarzda inşa edilmiştir.

K.Ç.9-Nazime Sultan Yalısı

1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı Defteri'nde K.Ç.9 parselde çakışan parselde, “İsmetlu Hibetullah Sultan Hazretlerinin Sarayı Alileri” nin bulunduğu görülmektedir. Eldem'in haritasında, K.Ç.9 parselde “Nazime Sultan ve Arnuvo Duranko Yalısı” olduğu belirtilmiştir (Eldem, 1993, 70–71).

Nazime Sultan Yalısı, 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo'nun resimlerinde görülmemektedir (Resim 4.113). Bu fotoğrafta K.Ç.9 parselde görülen yapı, Heybetullah Sultan Sarayı'nın (Şah Sultan Yalıları) Arnavutköy yönünde olanıdır. Bu yalı, Sadrazam Tunuslu Hayreddin Paşa'nın tasarrufuna geçmiş, Paşa'nın ölümünden sonra yıktırılmıştır. Bu yapının yerine 1897 yılında Abdülaziz'in kızlarından Nazime Sultan* için bir yalı inşa ettirilmiştir. Barillari ve Godoli'ye göre, bu yalı 1901–1902 yıllarında inşa edilmiştir (Barillari ve Godoli, 1997, s.88). Nazime Sultan Yalısı'nın 1902–1910 yılları arasına ait fotoğrafları mevcuttur (Resim 4.133, Resim 4.134).

Boğaziçi yalılarının karakterine uyum gösteren aynı zamanda değişik bir çizgi sunan Nazime Sultan Yalısı, Çırağan Sarayı'nın yanmasından sonra bir süre Meclis-i Mebusan binası olarak hizmet vermiştir. Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra hanedanın yurtdışına çıkarılması sonucu satılmıştır. Son zamanlara kadar tütün deposu olarak kullanılan yalı, 1923 yılında yıkılmıştır. Yalının arsası daha sonra kömür deposu olarak kullanılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Eldem, yapının D'Aronco tarafından tasarladığına işaret etmektedir (Eldem, 1993, 70–71). Barillari ve Godoli de, Nazime Sultan Yalısı'nın Raimondo D'Aronco tarafından tasarlanıp inşa edildiğini belirtmektedir. Nazime Sultan ile Halid Paşa ailesinin üyeleri, yapının bir İtalyan mimar tarafından yapıldığını ama ismini bilmediklerini belirtmişlerdir. D'Aronco, yalının bazı motiflerini daha iyi göstermek amacıyla, Torino Sergisi yönetim pavyonunda kullanılmak üzere İtalya'da bulunan Mühendis Enrico Bonelli'ye mektup yollamıştır. D'Aronco, mühendis Bonelli'ye gönderdiği 17 Şubat 1902 tarihli mektupta, yalıdan çektiği

---

* Abdülaziz'in (1861–1876) ve ikinci kadını Hayrandil Kadın Efendi'nin kızı olan Nazime Sultan, 26 Şubat 1866'da doğmuş, 1889'da Ali Halid Paşa'yla evlenmiştir. Nazime Sultan, Cünye/Beyrut'ta 1947 yılında ölmüştür. Şam'daki Sultan Selim Camisi naziresinde gömülmüştür (Batur, 1994, s.56–57).

“berbat fotoğrafları” gönderdiğini yazmaktadır. Bu ifade, mimarın yalı ile olan ilişkisini belirtiyor olmalıdır (Barillari ve Godoli, 1997, s.88).

Nazime Sultan Yalısı, ahşap strüktürlü, kargir dolgu duvar üstüne sıvalı inşa edilmiş bir yapıdır. İki katlı bir yapının, denize yönelmiş uzun, çok pencereli cephesi ve dar bir rıhtımı vardır. 19. yüzyılın sonlarında genellikle sultan sarayları için geliştirilmiş görünen bir şemada inşa edilmiştir. Yalının eşit büyüklükte, harem ve selamlık bölümleri vardır. Bu bölümler simetrik bir şema içinde birleştirilmiştir. D’Aronco, genellikle orta akstaki bölümün vurgulandığı Neoklasik yalılardan farklı olarak, bu yalıda merkez bölümünü değil uçları, hareme ve selamlığa ait giriş bölümlerini vurgulamıştır. Bu iki bölümün denkliği, harem ve selamlığın eşit ağırlıkta olduğunu ortaya koymaktadır. Yalıda üst kata geniş merdivenlerle ulaşılmaktadır (Batur, 1994, s.56–57).

Nazime Sultan Yalısı’nın deniz cephesinde, yükseltilmiş ve basık kemerle bağlanmış birer pilon (kapı kulesi) çiftinin çerçevelediği girişleri bulunmaktadır. Zemin katları, denizden gelişe açık bırakılmış, bir portik (revak) olarak düzenlenmiştir. Deniz cephesinde revak kısmından birkaç çift basamakla ulaşılan kapının konumu, denizi ulaşım aracı olarak tanımlamaktadır. Batur (1994), Nazime Sultan Yalısı’nı bu özelliğiyle Venedik Sarayları’na benzetmekte, aynı zamanda yalıda portikin üst katında yer alan at nalı kemeri biçimindeki dekoratif düzenlemesiyle Viyana Secession’u ile bağlantılı bir anlayışın eseri olabileceğini belirtmektedir. At nalı kemerin çerçevelediği denize doğru çıkmış pencere dizisinin gerisinde bulunan salonlar “siyah ve beyaz” salonlar olarak adlandırılmıştır* (Batur, 1994, c. s. 56-57).

Nazime Sultan Yalısı, Art Nouveau üslubundadır. Yapı 1900’lü yıllara göre ancak D’Aronco’nun tasarlayabileceği düzeyde Avant-garde bir tarzdadır. Giriş bölümü üzerindeki ahşap dikmelerin Baroka yönelik detayla eliptik dilimler halinde öne doğru çıkarılması, giriş pilonlarıyla birlikte yapının düz ve yatay dikdörtgen kitlesine plastik bir görünüm vermektedir. Girişlerdeki pilonlardan ortaya doğru, hafif bir alçalmayla küçülen dikmeler, cepheye derinlik katmaktadır (Batur, 1994, s.56–57).

Nazime Sultan Yalısı’nın cephesindeki pencerelerin özel biçimlendirilmiş çerçeveleri, giriş bölümlerinin floral bezemeli at nalı kemerleri, eğik oklar, pilonlardaki diskler, çelenkler, düşey şeritler, korkuluklardaki stilize bezemeler, yapının dekorativizmini oluşturmaktadır.

---

* L. Philippe’in, Abdülmecit’e hediye ettiği söylenen, bir çift goblen halının bu salonlara serilmesi üzerine salonlar bu ismi almışlardır (Batur, 1994, c. s. 56–57).

Yapının fotoğraflarından anlaşılmasa da, dekoratif öğelerinin renkli olma ihtimali vardır. Nazime Sultan Yalısı'nda çerçeve ve taçlandırmaların bükülgen ve düşey şerit biçimindeki hareketlerinde ve özellikle görünüşün ortasında yer alan yuvarlatılmış, profilli ahşap paravanalarla çevrilmiş verandasında Modernist ayrıntılar görülmektedir (Batur, 1994, s.56–57).

K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12

Eldem'in haritasında K.Ç.10–K.Ç.11–K.Ç.12 parsellerinde “Esmâ Sultan Halil Paşa, Damat Mahmut Paşa, Abdülhamit, Semiha Sultan, Prens Sabahattin (1877–1948) Yalıları”nın yer aldığı belirtilmiştir (Eldem, 1993, 70–71).

Sebah& Joaillier'in 1880 yıllarına ait fotoğrafında, bu parsellerde iki katlı, ahşap yalılar görülmektedir (Resim 4.114). Ancak uzaktan fotoğraflandığı için, yapıların mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç.13-Seniha Sultan Yalısı

K.Ç.13 parselde yer alan 17. yüzyıldan kalma Tırnakçı Yalısı yeniden yaptırılıp, Esmâ Sultan'a verilmiştir. Tırnakçı Yalısı Kargopoulo'nun resimlerinde, direkler üzerinde çıkmasıyla ve bacalarıyla dikkat çekmektedir (Resim 4.141). Tırnakçı Hasan Paşa tarafından yaptırılan bu bina, 2. Meşrutiyet'in başlarına kadar çeşitli değişikliklere uğrayarak korunmuş, daha sonraları yerine “Seniha Sultan Yalısı” yapılmıştır. Yalının son sahibi Abdülmecit kızlarından Seniha Sultan'dır. Seniha Sultan Yalısı, 1880'li yıllara ait Sebah&Joillier fotoğrafında ve 19. yüzyıl sonu ile 20 yüzyıl başı arasına ait, Miralay Ali Sami fotoğrafında görülmektedir. Yalı 1909 yılında, yanında çıkan bir yangın sebebiyle yok olmuştur (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68).

Seniha Sultan Yalısı'nın Tırnakçı Yalısı'nın temelleri üzerine inşa edilmiş olması mümkündür. Yapı boyutları, cephe düzeni ve dikmeler üzerinde olan çıkmalarıyla Tırnakçı Yalısı'na benzer özellikler taşımaktadır (Resim 4.145). Yedi çıkmalı olan Tırnakçı Yalısı'ndan farklı olarak, bu yalı üç çıkmalıdır. Tırnakçı Yalısı'nın sağ ucundaki dairesel planlı yapının, Seniha Sultan Yalısı döneminde de korunduğu görülmektedir (Resim 4.145).

Seniha Sultan Yalısı'nın kargir zemin kat üzerinde ahşap iki kat ve çatı katı ile oluşmuş hacimli bir kitlesi vardır. Yapının planlarına ulaşılamamıştır. Seniha Sultan Yalısı'nın giriş kapısının, iki yanında yer alan cumbalar, yapının orta aksını kaydırmıştır. Bu çıkmalardan Kuruçeşme yönünde olanı üzerinde, üçgen alınlık ve imparatorluğa ait olduğunu vurgulayan

bir kitabe yer almaktadır (Resim 4.145).

Seniha Sultan Yalısı'nın pencereleri düzenli dörderli ve altışarlı aks sisteminde sıralanmıştır. Dikdörtgen pencerelerinin üstünde profiller vardır. Girişin üstündeki pencereler basık kemerlidir. Pencerelerinde kepenkler yer almaktadır. Kepenkleri alt ve üst katta farklılık göstermektedir. Bu farklılık üst katta oturulduğunu, alt katlarda ise servis mekanlarının olduğunu ifade etmektedir. Pencerelerin yanlarında ise ince sütun görünümünde, profiller yer almaktadır. Çıkmaları taşıyan dörderli sütunlar ile girişin iki yanında yer alan sütunlar ionik düzendedir. Plan şemasının dışa vuran kitlesi, çıkmaların düşey vurgusunu dengeleyen kat kornişlerinin yatay çizgisi, sütunları, süslemeleri ve üçgen alınlığı ile yapı Neoklasik özellikler taşımaktadır.

K.Ç.14-Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı

19. yüzyıl ortaları ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Sami fotoğrafında, K.Ç. 14 parselde bir yalı bulunmaktadır. Bu yalı, inşaatı 1856 yılında biten “Kethüda Emin Efendi'nin Yalısı”dır*. Yalının yüzyıl başında da var olduğu görülmektedir (Resim 4.145). Yalının yıkım tarihi ise bilinmemektedir.

Eldem'in haritasında, K.Ç.14 parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Korusu”nun olduğu belirtilmiştir. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

K.Ç.15, K.Ç.16-Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı

KÇ.15-K.Ç.16 parsellerde yer alan Kaptanpaşa Divan Efendisi Emin Efendi'nin arsasına, “Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı”** inşa edilmiştir. 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo fotoğrafında bu yalı görülmektedir (Resim 4.113). Ayrıca yalı, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında görülmektedir (Resim 4.146). Eldem'in haritasında, K.Ç.14–K.Ç.15–K.Ç.16–K.Ç.17 parsellerde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi” korusunun olduğu belirtilmiş, ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). Bununla birlikte 1918 tarihli Necip Haritası'nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

---

*“Kethüda Emin Efendi Yalısı” için sayfa 102-103'e bakınız

** “Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı” için sayfa 103-104'e bakınız.

K.Ç.17-Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı

1814–1815 yıllarında Bostancıbaşı Defteri’ne göre, KÇ.17 parselde “Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı” yer almaktadır. 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında bu parselde yer alan yapının “Yahya Paşazade Ali Bey Yalısı” olması mümkün olabilir (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında aynı yapı (Kargopoulo fotoğrafındaki yapı) “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” * olarak isimlendirilmiştir (Resim 4.146).

Eldem’in haritasında, K.Ç.17 parselde “Şeyhülislam Cemaleddin Efendi” korusunun olduğu belirtilmiştir. Ancak korunun hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, 70–71). Bununla birlikte, 1918 tarihli Necip Haritası’nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

K.Ç.18-Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı

Şehsuvaroğlu (1986), 19. yüzyıl ortalarında, K.Ç.18 parselle çakışan parselde “İsazade Rıza Efendinin Yalısı” nın olduğunu belirtmektedir. 1850 yıllarına ait Kargopoulo fotoğrafında, K.Ç.18 parselde bu yalı yer almaktadır (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafındaki yalı, Kargopoulo fotoğrafında görülen yalı ile aynı yalıdır (Resim 4.146). Ancak yalının ismi “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” olarak belirtilmiştir**.

K.Ç 19-Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım’ın Yalısı

19. yüzyıl ortalarında K.Ç.19 parselle çakışan parselde “Murad Mollazade Arif Molla Efendi’nin Yalısı” nın yer aldığı belirtilmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986, s.68). 19. yüzyıl ortasında Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.113) yer alan bu yapı, 19. yüzyıl sonu 20 yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami fotoğrafında da (Resim 4.146) yer almaktadır. Miralay Ali Sami resminde, KÇ.19 parseldeki yapının “Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım’ın Yalısı” *** nın olduğu belirtilmiştir (Resim 4.146).

Eldem haritasında K.Ç.19 parselde yer alan yapının ismini “Mazlum Paşa Yalısı” olarak belirtmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç. 19 parselde ismi belirtilmemiş bir

---

* “Hayrettin Paşazade Tahir Bey Yalısı” için sayfa 104’e bakınız.

** “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey Yalısı” için sayfa 105’e bakınız.

*** “Tahir Beyin Vereseşi Emine Hanım’ın Yalısı” için sayfa 106’ya bakınız.

yalı yer almaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yapı, “Tahir Bey’in misrasçısı Emine Hanım Yalısı” olmalıdır.

K.Ç 20- Sabık Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Yalısı

19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo’nun resminde görülen “Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey’in yalısı”^{*} daha sonra yıkılmıştır (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında KÇ.20’de “Şeyhulislam Dai (Duacı) Cemalettin Efendinin Yalısı” görülmektedir (Resim 4.147).

Eldem’in haritasına göre, bu parselde “Ayvaz Paşa Şeyhulislam Salih Efendinin Yalısı” yer almaktadır (Eldem, 1993, s. 70–71). Necip Bey Haritası’nın bu parselinde “Sabık Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Miralay Ali Sami fotoğrafında görülen Cemaleddin Efendi Yalısı, Boğaziçi geleneksel yalı mimarisinden farklı bir çizgidedir. Yapının planlarına ulaşılammıştır. Yapı ahşap karkas, iki ve üç katlı olarak inşa edilmiştir. Yapı cephelerinde, ahşap konstrüksiyon ön plana çıkacak şekilde inşa edilmiştir. Dik çatıları ve çatı arasında yer alan odalarıyla, simetrik bir yapıdır. Yapının girişi, büyük bir olasılıkla yalının yanında yer almaktadır.

K.Ç.21-Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı

19. yüzyıl ortalarında K.Ç.21 parselde, “Çavuşzade Efendi’nin mahdumu Vehbi Bey’in Yalısı” olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). Eldem haritasında, K.Ç.21 parselde “Çavuşzade Emin Efendi Yalısı”nın’ bulunduğunu yazmış ve planlarında bu parselde iki adet yapı çizmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Bu yapılar, 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda da görülmektedir (Harita 4.66). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında, K.Ç.21 parselde yer alan yapılardan Kuruçeşme yönünde olan büyük yalının ismi, “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı”^{**} olarak belirtilmiştir (Resim 4.147). “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı”nın 1915–1920 yılına ait fotoğrafında ise tamir edildiği ve kayıkhanesinin kapatıldığı görülmektedir (Resim 4.148).

K.Ç.21 parselde Arnavutköy yönünde “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı”nın yanında yer alan yalının sahibi, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami’nin

^{*} “Valide Kethüdası biraderi Ömer Ağazade Şefik Bey’in Yalısı” için sayfa 106-107’ye bakınız.

^{**} “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı” için sayfa 107-108’e bakınız. Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı’ndan Genim, “Cemalettin Efendi Yalısı” ismiyle bahsetmektedir.

fotoğrafında belirtilmemiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yalının orta aksına, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasında bir cumba eklenmiş ve yapı yenilenmiştir^{*}. 1915–1920 yıllarında bu yapının yıkıldığı görülmektedir (Resim 4.148).

K.Ç.22-Kurneda Arif Bey Yalısı

19. yüzyıl ortalarında bu parselde “Tırnakçızade İbrahim Beyoğlu Mehmed Bey Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986, s. 68). Eldem K.Ç.22 parselde “Mabeynci Arif Bey Yalısı”nın bulunduğunu yazmış ve planlarında bu parselde iki adet yapı çizmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850 yıllarda Kargopoulo’nun fotoğraflarında görülen bu yalılar, yüzyıl sonunda yıkılmış ve yerine “Kurneda Arif Bey Yalısı” yapılmıştır^{**}.

Kurneda Arif Bey Yalısı, 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında (Resim 4.147) ve 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Genim’e göre (2006), Kurneda Arif Bey Yalısı 1915–1920 yıllarında Ulviye Sultan’a aittir. Yalının yıkım tarihi ise bilinmemektedir. Ancak Ortaköy Kuruçeşme kıyı şeridinde ait fotoğraflardan, yalının yıkım tarihinin 1920 yılı sonrası olduğu söylenebilmektedir (Resim 4.148).

K.Ç.23- Muhsinzade Yalısı

K.Ç.23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı, 1850’li yıllardan itibaren Kargopoulo ve Sebah&Joallier fotoğraflarında yer almaktadır[†] (Resim 4.113, Resim 4.151, Şekil 4.5).

1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.23 parselde, Muhsinzade Yalısı’nın plan şemasıyla uyumlu bir yapıya yer verilmiş, ancak yapının ismi belirtilmemiştir (Harita 4.66).

K.Ç.24, K.Ç.25- Remzi Paşa Vakfı

Eldem’in haritasında, K.Ç.24-K.Ç.25 parselde “Remzi Paşa Vakfı”nın olduğu belirtilmiştir. Ancak yapıya ve yapının hangi tarihte bu parselde yer aldığına dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Necip Bey Haritası’nda bu parselde “Rusümat Kulübesi” (vergi dairesi) olduğu belirtilmiştir (Şekil 4.7).

---

^{*} KÇ.21’de Arnavutköy yönünde yer alan yalı için sayfa 107-108’e bakınız.

^{**} “Kurneda Arif Bey Yalısı” için sayfa 108-109’a bakınız.

[†] “Muhsinzade Yalısı” için sayfa 108- 109’a bakınız.

Bu yapıdan sonra kayıkhaneye yer almaktadır.

K.Ç.26, K.Ç.27, K.Ç.28

Eldem'in haritasında K.Ç.26 parselde yapı belirtilmemiştir. K.Ç.27–K.Ç.28 parsellerde ise yapıların yer aldığı görülmektedir. Ancak bu yapıların ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73).

1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.26–K.Ç.27–K.Ç.28 parselde görülen yapıların (Resim 4.113), 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında da yer almakta olduğu görülmektedir (Resim 4.114). Ancak bu yapılarla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır. 1915 ile 1920 arasına ait fotoğrafta ise (Resim 4.149) bu parsellerde yer alan ahşap, üç katlı yapıların oldukça bozulmuş durumda oldukları görülmektedir. Yapıların yıkım tarihi bilinmemektedir. Ancak kıyı şeridinde ait fotoğraflardan, 1920 yılı sonrası olduğu söylenebilmektedir (Resim 4.149).

K.Ç.29

Eldem'in haritasında, K.Ç.29 parselde yapı yer almamaktadır (Eldem, 1993, s. 72–73). 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında K.Ç.29 parselde yer alan yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.114, Şekil 4.6). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır.

K.Ç.30, K.Ç.31

Eldem'in haritasında, K.Ç.30 ve K.Ç.31 parselde bitişik nizamda inşa edilmiş yapıların yer aldığı görülmektedir. Ancak yapıların ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s.72–73).

1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında K.Ç.30 ve K.Ç.31 parselde görülen yapıların (Resim 4.113), 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında da yer aldığı görülmektedir. Yapının fotoğraflarından mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.114, Resim 4.157). Yapılarla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.32

Eldem'in haritasında K.Ç.32 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında görülen bu yapının, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.113, Resim 4.157). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve

belgeye ulaşılammamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.33

Eldem'in haritasında K.Ç.33 parselde, bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında görülen bu yapının, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.113, Resim 4.157). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılammamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.34

Eldem'in haritasında K.Ç.34 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında bu yapının, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.113, Resim 4.157). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılammamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.35

Eldem'in haritasında K.Ç.35 parselde yapı yer almamaktadır. 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında bu parselde yapı yer almadığı görülmektedir (Resim 4.113, Resim 4.157).

K.Ç.36

Eldem'in haritasında K.Ç.36 parselde bir yapı bulunduğu görülmektedir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait fotoğrafta K.Ç.36 parselde yer alan yapı, 1860'lı yıllara ait fotoğrafta da görülmektedir (Resim 4.113, Resim 4.118). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılammamıştır. Yapının fotoğraflarından mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

KÇ.37

Eldem'in haritasında K.Ç.37 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında yapının mimari özellikleri tanımlanamamaktadır (Resim 4.156). Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye

ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.38

Eldem'in haritasında, K.Ç. 38 parselde "Ahmed Haseki Yalısı"nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak, yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Bu yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında, K.Ç.38 parselde bir yalı görülmektedir (Resim 4.156, Resim 4.157). Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Eldem'in çizdiği çatı planıyla, fotoğrafta görülen yapı uyum göstermektedir. Dikdörtgen planı olan ahşap yapının, ön cephesinde cumba yer almaktadır. Yapı denizden geri çekilmiştir ve önünde bahçesi vardır.

K.Ç.39

Eldem'in haritasında, K.Ç. 39 parselde "Bostancı Tahir'in Yalısı"nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak Eldem yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi vermemiştir (Resim 4.156). Eldem'in çizimlerinde ise bu parsel boş görülmektedir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1850'li yıllara ait Kargopoulo ve 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier fotoğrafında da bu parselde yapı yer almamaktadır (Resim 4.156, Resim 4.157).

K.Ç. 40

Eldem'in haritasında, K.Ç. 40 parselde "Hekim Kopuz'un Yalısı"nın bulunduğu görülmektedir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.40 parselde yer alan yalı, 1850'li yıllara ait Kargopoulo (Resim 4.156), 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında (Resim 4.157) görülmektedir. Yapıyla ilgili detaylı bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

Yalı, uzun cephesi, dört adet cumbasıyla, ahşap, iki katlı bir yapı olarak inşa edilmiştir. Sol köşesinde hem sola, hem de yana doğru çıkma yapmaktadır. Bu çıkma ve büyük dikdörtgen pencereleri ile deniz yapı içine alınmak istenmiştir. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte yapılmıştır. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Eldem'in çizdiği haritada K.Ç.40 parselde yer alan yapının çatı planlarıyla, fotoğrafta görülen yalı uyum göstermektedir (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç.41

Eldem'in haritasında, K.Ç. 41 parselde "Sarı Kalimakinin Yalısı" bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yapıyla ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.41 parselde yer alan yalı, 1850'li yıllara ait Kargopoulo (Resim 4.156), 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında (Resim 4.157) görülmektedir. Tek cumbası olan ahşap iki katlı yapının, plan şeması karedir. Zemin katında ve üst katında kemerli büyük pencereleri yer almaktadır. Yalı, klasik dönem geleneksel yalı mimarisine yakın özellikte inşa edilmiştir. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Eldem'in çizdiği haritada, KÇ.41 parselde yer alan yapının çatı planı ile fotoğraflarda görülen yalı uyumludur (Eldem, 1993, s. 72–73).

K.Ç. 42

Eldem'in haritasında, K.Ç.42 parselde "Düzoğlu Yalısı"nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yapıyla ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

K.Ç.42 parselde yer alan yalı, 1850'li yıllara ait Kargopoulo fotoğrafında (Resim 4.156), 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında (Resim 4.157) görülmektedir (Şekil 4.6). Yalı üç katlı, ahşap bir yapıdır. Yapı zemin katından üst katlara doğru denize doğru çıkma yaparak genişlemektedir. Yalının planlarına ulaşılamamıştır. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır. Eldem'in çizdiği K.Ç.42 parselde yer alan yapının çatı planlarıyla, fotoğrafta görülen yalı uyum göstermektedir.

K.Ç. 43

Eldem'in haritasında K.Ç. 43 parselde bir yapı çizilmiştir. Ancak yapının ne zaman inşa edildiği ve kime ait olduğu belirtilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.43 parselde yer alan yalı, 1880'li yıllara ait Sebah&Joallier'in fotoğrafında görülmektedir (Resim 4.157). Yapıyla ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır (Şekil 4.6).

Üç katlı, ahşap yapı, zemin katından ve üst katlara doğru, denize doğru çıkma yaparak genişlemektedir. Yalının uzaktan fotoğraflanması sebebiyle, mimari özellikleri tanımlanamamaktadır.

K.Ç. 44

Eldem'in haritasında K.Ç. 44 parselde "Alex Karatodori Yalısı"nın bulunduğu belirtilmiştir. Ancak yalının hangi tarihte burada olduğuna dair, bilgi verilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yalı, 1880 yılına ait Sebah&Joallier fotoğrafında görülmemektedir (Resim 4.157).

K.Ç. 45, K.Ç.46, K.Ç.47, K.Ç.48, K.Ç.49, K.Ç.50

Eldem'in haritasında, K.Ç. 45 parselde "Vegleri Yalısı, Hazne, Memduh Paşa, Mazlum Paşa Yalıları"nın bulunduğu belirtilmiştir. K.Ç.47 ile K.Ç.48 parsellerde ise "Amber" bulunduğu yazılmıştır. Eldem haritasında K.Ç.49 parselde bir yalı çizmiş, ancak bu yalının ismini belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). K.Ç.45 ile K.Ç. 50 parsel arasındaki yalılar, bu döneme ait Sebah& Joallier'in resimlerinde görülmemektedir (Resim 4.157). Bu yapılarla ilgili detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

Şehsuvaroğlu (1986), 19. yüzyıl sonunda K.Ç. 45 parselle çakışan parselde "Dahiliye Nazırı Memduh Paşa Yalısı" ndan söz etmektedir. Bu yalının deniz üstünde değil, yoldan sonraki set üstünde yer aldığı belirtilmiştir. Yalı, Alex Karatodori Paşa'nın Yalısı'nın yanındaki arsanın sahipleri olan Ermeni ailesinden satın alınarak, Memduh Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu yalının altında, Bizans dönemine ait sarnıçlar ve mahsenlerin varlığı rivayet edilmektedir. Yalı daha sonra, Giritli Tüccar Vafi Efendi'ye satılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986, 215).

4.5 20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Değişim Süreci

4.5.1 20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yerleşmesinin Genel Karakteri

1. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul perişan ve yoksul durumda kalmış, Boğaziçi'ndeki renkli ve kozmopolit yaşam sona ermiştir. Bununla birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde, 19. yüzyıldan itibaren geleneksel mimari şemayla, yüzyılın üslup zenginliğini ve mimarisini yansıtan sahilsaray ve yalıların yapımı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra durma noktasına gelmiştir. 1907 yılında, Ortaköy'den itibaren Kuruçeşme ve Arnavutköy'den geçerek Bebek Bahçesi önünde son bulmak üzere tramvay hattı döşenmeye başlamıştır. Sahisarayların ve yalıların arkalarından geçen "Tramvay Caddesi" ile yapıların arka bölümleri zarar görmüş, koruları ve bahçe düzenleriyle ilişkileri kesilmiştir (Ergin, 1995, c.5, s.2426).

20. yüzyılın başından itibaren, İstanbul'daki nüfusun azalması, Boğaziçi'nde yaşanan yangınlar, Cumhuriyet'in İlanı ile birlikte devlet merkezinin ve elçiliklerin Ankara'ya taşınması, mübadele ile Boğaziçi'nde yaşayan yabancıların gitmesi, Osmanlı hanedan

üyelerinin İstanbul'dan ayrılması, üst kesimin Boğaziçi'ne rağbet etmemeleri, değişen koşullarda farklılaşan eğlence ve yaşam kültürü gibi nedenler, Boğaziçi nüfusunu ve etnik yapısını etkilemiştir. Özellikle Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridindeki yalıların sahiplerinin, genellikle hanedan üyelerinden oluşması ve Cumhuriyet Dönemi'nde hanedan ailesinin yurt dışına çıkarılması, sahilsaraylarını ve yalılarını bakımsız ve harap durumda bırakmıştır. Ayrıca yalılarına el konulan üst tabakadaki Osmanlıların bir kısmının da, yalıları bu süreçte bakımsız kalmıştır.

Cumhuriyet sonrası dönem, Türkiye açısından değişimlerin başladığı bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde içe kapanık ve büyük ailede yer alan harem ve selamlık düzeninin yerini, dışa dönük ve küçük aile düzeni almıştır. Kadının özgürlüğüyle birlikte yapılardan kafesler kalkmaya başlamıştır. Aile tipinin değişmesi, geleneksel konut tipinin de değişimine neden olmuştur. Konutta tuvalet, banyo ve mutfak tek çatı altında toplanmıştır. Geleneksel yaşamın değişimiyle birlikte, kaybolan başka bir mimari öge ise, “her amaca hizmet eden oda” tipi olmuştur. Aynı yerde yatma, yeme, oturma ve yıkanma geleneği farklılaşmıştır. Türk mimarisinde oturma odası, yatak odası, yemek odası ve banyo gibi yeni birimler ortaya çıkmıştır. Konstrüksiyon, yapı malzemesi ve mimarlık düşüncesindeki değişimler, konuttaki değişimi yönlendirmiştir. Konut mimarisindeki bu değişimlere, gelişen teknoloji büyük ölçüde etken olmuştur (Kuban, 2000, s.404).

Cumhuriyet Dönemi'nden sonra geleneksel ahşap yalılar, Boğaziçi ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde inşa edilmemiştir. Yeni yalı inşa edilmemesinin ana nedenleri arasında; savaş sonrası koşulları, ekonominin bozukluğu, Boğaziçi'nin gözden düşmesi ve eski gösterişli hayatın reddedilmesi sayılabilir. Ahşap ve taş mimarının yerini, baskın olarak betonarme mimari almıştır. Betonarme mimarisiyle birlikte, duvarlar incelmış, pencere boşlukları büyümüş, cepheler yalınlaşmış, tavan yüksekliği düşmüştür. Cumhuriyet sonrası dönemde, Boğaziçi'nde geleneksel yalı iç yaşantısında mimari değişiklikler benimsenmiştir. Apartman yapıları, İstinye-Yeniköy sahili olmak üzere Boğaziçi'nde pek çok yerde görülmüştür. Bu dönemde tarihi çevreye uyumlu yeni yalılar görülmektedir * (Sezgin, 2002, s.16–21).

Cumhuriyet'in İlanı'ndan sonra özellikle ilk dönemlerde, merkezi yönetim ve toplum, geçmişe ait değerlerin korunması için yeterli bir çaba içine girmemiştir**. 20. yüzyılın

---

* Kemali Söylemezoğlu'nun Bebek'deki Çapa Yalısı ve Sedat Hakkı Eldem'in Yeniköy'deki Ilıcak Yalısı bu türün ilkleri olarak değerlendirilebilir (Sezgin, 2002, s.16–21).

** Atatürk'ün 19.02.1931 tarihinde Konya'daki gezisinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgraf, koruma

başlarından itibaren Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan sahilsaray ve yalılar, Kuruçeşme’de çıkan tek tek yangınlar yada 1908–1920 yılları arasında çıkan Kuruçeşme Koyu’ndan Sarraf Burnu’na kadar olan alanı kapsayan yangınlar sonucu yanmış ve yıkılmışlardır. Cumhuriyet Dönemi toplumu Osmanlı hanedanına ve üst düzey kesimine ait sahilsaraylar ve yalıların olduğu Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi ile ilgilenmemiş, bu yalılar satılmış ve yıkılmış, bazılarının arsaları ifraz edilmiştir. Bununla birlikte, Prost’un çalışmalarına başladığı 1936 yılı öncesinde, Boğaziçi ile birlikte Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi boşalma eğilimi göstermiştir. 1936 yılında çıkarılan Nazım imar planı raporunda, Boğaziçi’nde yer alan bütün depoların ve sanayi yapılarının kaldırılması önerilmiştir. Yapılan imar planlarında, Boğaziçi’nde yer alan korular ve yeşil alanlar, düşük yoğunlukta iskana açılmıştır. 1943 yılında yapılan önerilerde ise, Kuruçeşme’de yer alan kömür depolarının yerinde kalabileceği belirtilmiştir. 1920’li yıllarda “Sahilhane” olarak görülen yapıların pek çoğunun, 1949’lu yıllarda yıkıldığı, yerlerinin küçük barakalar inşa edilerek “Kömür Deposu” olarak kullanıldığı görülmektedir (Ek. 1-Ek. 44)

İstanbul’un yakın tarihinde belediye başkanlığı ve valilik yapmış olan Lütfi Kırdar döneminde (1938–1949), Prost’un planları uygulanmıştır. Boğaz Sahil Yolu sistemi, kanalizasyon sistemi ve su sistemi ıslah edilmiştir. Bu dönemde, Kuruçeşme’de depolar kaldırılamadığı için, yükleme ve boşaltma tesislerine dönüştürülmüştür (Salman, 2004, s.37).

20. yüzyılın başlarından itibaren, 200 yıldır süregelen yabancı üsluplara karşı bir düşünce gelişmiştir. 1.Ulusal Mimarlık yada Türk Neoklasizmi olarak isimlendirilen 1910–1930 yılları arasındaki bu dönem, mimariden çok ulusal bilinç yaratma çabalarının olduğu dönem olarak nitelendirilebilir. Boğaziçi’nde Beşiktaş, Üsküdar, Kuzguncuk olmak üzere birçok semtte iskeleler yapılmıştır. Bu dönemde kamu yapılarında başarı görölse de, savaş ve sonrası yılların ekonomik çöküntüsü nedeniyle konut yapımında başarılı örnekler görülmemiştir (Kuban, 2000, s.404).

2.Ulusal Mimari, yabancı mimarlara duyulan tepkilerden dolayı, ortamını geçiş yıllarında hazırlamış, 2. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte, mimari ortamda tek üslup olarak kalmıştır. 2. Ulusal Mimarlık akımında, Sedat Hakkı Eldem’in Güzel Sanatlar Akademisi’nde 1933 yılında başlattığı Milli Mimari Semineri etkin olmuştur. Özellikle İstanbul, Boğaziçi ve Anadolu’dan birçok evin rölövelerinin yapılması, gerekli bilgilerin derlenmesi, bu dönemde

olmuştur. Mimarlar arasında, geleneksel konut mimarisinin değerinin anlaşılmasına katkıda bulunulmuştur. Bu süreçte, Boğaziçi'nde ve Ortaköy Kuruçeşme'de kalan yalıların rölöveleri çıkarılmıştır (Kuban, 2000, s.404).

Menderes döneminde (1950–1960), Boğaz Sahil Yolu Tophane'den Kabataş'a pek çok binalar ve tarihi yapılar yıkılarak açılmıştır. Dolmabahçe'den Beşiktaş meydanına girişte yol üzerine rastlayan hamam ve tarihi yapılar yıkılmıştır. Bu dönemde Ortaköy Camisi'nin etrafı açılmış ve çevresi düzenlenmiştir. Yol, Ortaköy Vapur İskelesi'nden sonra Yüzme İhtisas Kulübü önünden geçerek Kuruçeşme'de turistik tesislerinin arkasına ulaşmıştır. Kuruçeşme ile Arnavutköy arasında sahil kısmındaki binalar tamamen kaldırılarak, yolun devamı sağlanmıştır. Bu dönemde, Lido Gazinosu'ndan sonra Kuruçeşme'ye kadar uzayan sahilde yer alan yükleme boşaltma tesislerinin başka yerlere nakledilmesi ve bölgenin turizm alanı olarak değerlendirilmesi planlamıştır. Bu amaçla burada gazinolar, eğlence yerleri ve banyo yerleri planlanmıştır ve uygulanmıştır. Kuruçeşme Adası, spor ve kamp alanı haline getirilmiştir (İstanbul'un Kitabı, 1957,s. 97).

1983 tarihli 2960 sayılı Boğaziçi Yasası ve 2863 sayılı Koruma Yasası ile birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yerleşmesinin doğal yapısı kısmen korunmuştur. Bu yasa ile Boğaziçi'ndeki sanayi alanları iptal edilmiş, mevcut sanayi kuruluşlarının 1985 yılı sonuna kadar başka bölgeye nakli kararlaştırılmıştır. Ancak 1985 yılı sonuna kadar hiçbir sanayi tesisi nakledilmemiştir. 1986 yılında, Kuruçeşme kömür depoları alan dışına çıkarılmıştır. 1989 yılında çalışma alanının bir kısmı “Kuruçeşme Cemil Topuzlu Parkı” olarak düzenlenmiştir (Özhekim, 2006, s.104).

Belediye Başkanı (1984–1989) Dalan döneminde trafik yoğunluğunu azaltmak amacıyla kazıklı yol, Arnavutköy Sarraf Burnu'nda yer alan yalıların önünden geçirilmiştir. Ayrıca bu süreçte, Rumeli Yakası'nda geri planda yer alan silüete giren gökdelenler, Ortaköy-Kuruçeşme silüetini olumsuz yönde değiştirmiştir.

4.5.2 20. Yüzyıl Başından Günümüze Görsel ve Yazılı Kaynaklarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

20. Yüzyıl Başından Günümüze Fotografik Belgelerde, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

20. yüzyıl başından itibaren Ortaköy-Kuruçeşme kıyı bölgesine ait fotoğrafların arttığı görülmektedir. 1915 yılına ait Kuruçeşme Koyu'nu gösteren pek çok fotoğraf, bu dönem

mimarisini tanıtmaktadır. Bu süreçte bölgedeki yalıların büyük ölçüde yıprandığı ama henüz yıkılmadığı görülmektedir.

1915 ile 1920’li yıllar arasına ait fotoğraflar, Kuruçeşme Koyu’nda K.Ç.21–K.Ç.27 parselleri arasında yer alan yalıları, Aralık İskelesi’ni ve Kuruçeşme İskelesi’ni göstermektedir (Resim 4.148, Resim 149, Resim 4.150). Bölgeye ait 1919 yılı “Kuruçeşme Yangını” fotoğrafları, bu dönemdeki yangının büyüklüğünü göstermesi açısından önem taşımaktadır (Resim 4.169, Resim 4.170, Resim 4.171, Resim 4.172). Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy’ün, 1900’lü yılların ilk çeyreğine ait kartpostalları ve fotoğrafları bu dönem yapılaşmasını göstermektedir.

1946 yılına ait bölgenin hava fotoğraflarında, Ortaköy Camisi ile Arnavutköy Sarraf Burnu arasında yer alan yapıların büyük oranda kaybedildiği görülmektedir (Harita 4.77). Bu yıllarda, yalıların yerlerini kömür depoları almıştır. 1950–1960 yılları arasında Menderes dönemi imar çalışmalarını gösteren fotoğraflarda, Ortaköy ile Arnavutköy kıyı şeridinde yer alan yalılar ve kıyı şeridinde yer alan tahribat görülmektedir. Ortaköy’de Boğaz Sahil Yolu için yapılan genişletme ve setlerin yıkılması fotoğrafları, bu dönemde yapılan imar çalışmalarının belgeleri olmuşlardır (Resim 4. 19).

1950’li yıllarda, O.K.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalısı’ndan, O.K.16 parsel kadar olan yalıların yıkılmadığı görülmektedir. Bu döneme ait fotoğraflar, Boğaz Sahil Yolu’nun genişletilmesini, Arnavutköy Akıntı Burnu’nda yer alan gazinoların ve Boğaziçi Lisesi’nin yerleşik bulunduğu sahilsarayın yıkılmasını ve kazıklı yol imar çalışmalarını göstermektedir (Resim 4.186, Resim 4. 187, Resim 4.188).

1973 yılına ait Boğaziçi Köprüsü yapımını ve çevresini gösteren fotoğraflar, kıyı şeridinin bu dönemdeki durumunu tanıtmaktadır (Resim 4.63, Resim 4. 64, Resim 4.65). 1970’li yıllardan günümüze kalan, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy kıyı yerleşimini gösteren pek çok fotoğraf bulunmaktadır. Bu fotoğraflar, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin yakın zamanda gösterdiği değişimi yansıtması açısından, önemli belgeler olmuştur.

20. Yüzyıl Başından Günümüze Haritalarda, Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Yapılaşması

20. yüzyıl başından itibaren genel topografik haritalar yanında, ayrıntılı kadastral haritalar ve tematik planlar yapılmıştır. 1905’te Goad daha sonra Pervititch ayrıntılı sigorta haritaları hazırlamıştır. Nirven, Tuvalo gibi Türk topografları daha sonraki dönemde haritalar çizmişlerdir (Kayra, 1990).

İstanbul Boğaziçi Erkan-ı Harbiye Haritası* (Harita 4.61, Harita 4.62), 1908 tarihinde hazırlanmıştır. Bu harita ayrıntılı olarak, Boğaziçi'nin yerleşim alanlarını ve yeni açılan yollarını göstermektedir. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşmelerinin cadde ve sokakları belirtilmiştir. Bu haritada yeni açılan “Tramvay Caddesi (Divan Yolu)” görülmektedir. Çalışma alanında bu dönemde yer alan yalılar belirtilmiş, ancak yalıların isimleri yazılmamıştır. Bu haritada Ortaköy- Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan, Esmâ Sultan Yalısı, Hatice Sultan Yalısı, Fehime Sultan Yalısı ve Fatma Sultan Yalısı görülmektedir. Bununla birlikte, Kuruçeşme Koyu'ndan ve Arnavutköy Sarraf Burnu'na doğru bir dizi yalıların ayakta olduğu görülmektedir.

1911 tarihli İstanbul ve Boğaziçi Haritası'nda (Harita 4.64, Harita 4.65) İstanbul ve Boğaziçi'ndeki yerleşim alanları, yeşil alanlar ve bitki örtüsü, eğim çizgileri, dereler, İstanbul il sınırı, önemli yapılar, ulaşım yolları gösterilmiştir. Haritada Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşiminde yer alan yapı dokusu belirtilmiş, kıyıda yer alan sahilsaray ve sahilhaneler tek sıra halinde, şematik olarak ifade edilmiştir.

1918 ile 1920 yılları arasında İstanbul Şehremaneti Harita Müdürü Necip Bey'in büyük bir topografik kent haritası (Harita 4.66) çizdiği görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey'in 1/5000 ölçekli haritası, Boğaziçi'ne ait pek çok detayı içermektedir. Tek tek yapıların, yalı ve sarayların, dini yapıların, yeşil alanların çizildiği haritalarda, Boğaziçi'nin semt, cadde ve sokak isimleri, yapıların kimlere ait olduğu belirtilmiştir. Ayrıca tam doğru olmasa da parselasyon ve topoğrafik eğim gösterilmiştir. Ortaköy Camisi ön cephesiyle gösterilirken, diğer yapılar üst görünüşleriyle şematik olarak ifade edilmiştir. Ortaköy Camisi'nden itibaren sırasıyla, “Ortaköy Vapur İskelesi”, “Hürriyet Bahçesi”, “Fehime Sultan Sahilsarayı”, “Hatice Sultan Sahilsarayı”, “Fatma Sultan Sahilsarayı”, “Naime Sultan Sahilsarayı”, “Kadroni Yalısı”, “Zekiye Sultan Sahilsarayı”, “Cemil Paşa Sahilsarayı”, “Naile Sultan Sahilsarayı”, “Sabık Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa Sahilsarayı”, “Enver Paşa Sahilsarayı”, “Nazima Sultan Sahilsarayı”, “...yalısı”, “Sabık Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Yalısı”, “Şükriye (Rukiye ?) Sultan Yalısı”, “Rüsumat Kulübesi (vergi dairesi)”, “Kuruçeşme Vapur İskelesi”, “Polis Mevki”, üç parselde ismi belirtilmeyen yapılar, “İptidai Mektebi (ilkokul)”, sekiz parselde ismi belirtilmeyen yapılar yer almaktadır. Haritada Kuruçeşme Adası'nın üzerinde

---

* 1880 yılında, Erkan-ı Harbiye Umumi Reisliği (Genelkurmay Başkanlığı) bünyesindeki Beşinci Şube, harita ve fen işleriyle görevlendirilmiştir. İstanbul ağırlıklı olmak üzere, Osmanlı İmparatorluğu'nun bazı vilayetleri ile Türkiye'nin çeşitli şehirlerinin fiziki, kadastral veya idari yapılanmalarını gösteren plan koleksiyonu, şehir mekanlarının, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar geçirdiği değişimi anlatmaktadır.

“kömür deposu” olduğu belirtilmiştir. Yalıların önünden Nazime Sultan Yalısı sonrasında itibaren “Sıra Yalıları Caddesi”, arkasından geçen “Tramvay Caddesi” geçmektedir.

1920 yılına ait Boğaziçi haritasında (Harita 4. 68); Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy köy içi yerleşimi belirtilmiş, bu kıyı şeridinde yer alan sahil saray ve sahil haneler tek sıra yapılar olarak ifade edilmiştir. Ulaşım ağlarının gösterildiği haritada, tepelerden geçen yollar belirtilmiştir. İlk sırada Ortaköy’den Boyacıköy’e, ikinci sırada Beşiktaş’tan Baltalimanı’na kadar uzanan sırt yolları çizilmiş, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy sırtları yeşil doku olarak belirtilmiştir.

Yangın sayısının fazla olduğu Osmanlı Dönemi’nde, yangın haritaları önemle hazırlanan belgeler olmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından ve İstanbul’da ahşap ev yapımının sona ermesinden sonra, yangın haritaları önemini yitirmiştir. Bu haritalar, yangından sonra geride kalan arsanın eski ölçülerine göre paylaşılmasını sağlamak için hazırlanmışlardır. 1920 tarihli Genel Harik Haritası, 1908 ile 1920 tarihleri arasında İstanbul ve Boğaziçi’nde olan yangınların tahribatını göstermesi açısından önemlidir (Harita 4. 69, Harita 4. 70). Bu tarihlerde İstanbul’da olduğu kadar Boğaziçi’nde de yangın, yerleşim yerlerini büyük ölçüde yok etmiştir. Bu haritaya göre, Kuruçeşme kıyı şeridinde Sarraf Burnu’ndan Kuruçeşme İskelesi’ne kadar, kıyı şeridi köy içinin bir kısmı “yanmış bölge” olarak gösterilmiştir. Bu haritada belirtilen bilgiye göre, Kuruçeşme’de 1335 tarihinde (1916–1917) 403 tane yapı, toplam 43000 m² alan yanmıştır. Ayrıca döneminin istimlak bedelinin 25.000 lira olduğu, yapılan yollarının masrafının 21.500 lira olduğu belirtilmiştir.

1924 yılı Rumeli Ciheti Haritaları, bu tarihe kadar yapılmış Boğaziçi haritaları içerisinde, doğru ölçü ve kotlara göre hazırlanmış önemli haritalardan biridir (Harita 4.70, Harita 4.71). Rumeli Ciheti Haritaları, 1/1000 ölçekli olarak hazırlanmıştır. Bu haritalarda parselasyon sınırları ve yalıların ön cephe hizaları belirtilmiştir. Ortaköy ile Kuruçeşme kıyı şeridinde yalıların ve sahil sarayların arkasında “Tramvay Caddesi”, önünde “Sıra Yalıları Caddesi” (K.Ç.11’den itibaren) görülmektedir. Tramvay Caddesi’nin arkasında, yalıların koruları belirtilmiştir.

1927 tarihli Pervititch haritaları, Ortaköy’e kadar hazırlanmıştır (Harita 4.73). Çalışma alanında; O.K.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalısı, O.K.2 ile O.K.8 parsel arasında yer alan yalılar, Karakol yapısı, Fehime Sultan Yalısı, Hatice Sultan Yalısı, Fatma Sultan Yalısı çizilmiştir. Bu haritada kargir yapılar “kırmızı”, ahşap yapılar “sarı” renk ile ifade edilmiştir.

A. Plathner’in 1929 tarihli haritasında, Boğaziçi’nde deniz ulaşımı ve iskeleler gösterilmiştir

(Harita 4.74). Bu haritaya göre Üsküdar veya Kabataş yönünden gelen Şirket-i Hayriye vapurlarının, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy iskelelerine uğradığı belirtilmiştir.

1957 yılında, yeni açılan ve genişletilen yollar, şematik olarak İstanbul haritasında gösterilmiştir (Harita 4.78-Harita 4.79). Bu haritada Kabataş, Ortaköy, Bebek yönünde genişletilen “Sahil Yolu” görülmektedir. Ayrıca Beşiktaş Meydanı’na inen Barboros Bulvarı ve Boğaz sırt yolu diğer açılan yollar ile birlikte gösterilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, İstanbul kentinin imarı ele alınmış, bu nedenle şehir uzmanları (H. Prost, Jansen) getirtilerek genel ve mevzii çeşitli imar planları ve benzeri çalışmalar hazırlanmıştır. Ancak bu haritaların, 2. Dünya Savaşı’ndan ve özellikle 1960’lı yıllardan sonra, hızlı göç ve denetimsiz büyüyen kentle karşı karşıya kalmaları hazırlanma amaçlarını yetersiz bırakmıştır. Buna karşın içinde yaşadığımız yüzyılda, yeni teknikler ve sağlıklı ölçülerle İstanbul topografyasının tespiti devam etmektedir.

4.5.3 20. Yüzyıl Başından Günümüze, Ortaköy-Kuruçeşme Sahilinde Kıyı Yapıları

Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan parseller, O.K.1 parselden O.K.16 parsele ve K.Ç.1 parselden K.Ç.50 parsele kadar numaralandırılmıştır. 20. yüzyıl başından günümüze, bu parsellerde yer alan yapılar, aşağıda belirtilmiştir.

O.K.1-Esma Sultan Yalısı (40 ada 4 parsel)

1873–1875 yılları arasında inşa edilen Esma Sultan Yalısı, 01.03.1975 gününde yanmıştır (Şekil 4. 11). Yalı, Cumhuriyet döneminde tütün deposu, sonra depo ve marangoz atölyesi olarak kullanılmıştır.

Şekil 8

Şekil 4.9

Şekil 10

1927 tarihli Pervititch haritasında Esma Sultan Yalısı * üst görünüşleri ve çevresiyle beraber çizilmiştir (Harita 4.73). Esma Sultan Yalısı, 2001 yılında yapılan restorasyondan sonra bir

---

* Esma Sultan Yalısı için sayfa 121-123'e bakınız.

otele bağılı organizasyonlarda kullanılmaktadır (Resim 4. 44, Şekil 4.11). 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup eski eser kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

O.K.2, O.K.3, O.K.4 (40 ada 4, 5, 6 parsel)

1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, O.K.2, O.K.3, O.K.4 parsellerde “Hürriyet Bahçesi” olduğu belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Ancak bu döneme ait fotoğraflarda O.K.2, O.K.3, O.K.4 parsellerinde yapı yer aldığı görülmektedir. 1927 tarihli Pervititch haritasında, bu parsellerde yer alan yalılarının üst görünüşleri belirtilmiştir. Bu parsellerde yer alan bitişik nizamdaki yalılar, 1900'lü yıllardan 1970'li yıllara kadar varlığını sürdürmüştür (Şekil 4.8).

1992 yılına ait fotoğrafta bu yalılarının yıkıldığı ve O.K.2 ve O.K.3 parselde kendinden önceki yalıya benzer betonarme bir yalının inşa edildiği görülmektedir (Resim 4. 49, Şekil 4.9). Günümüzde O.K.2 ve O.K.3 parselde yer alan yalı 1975 yılında yandıktan sonra, bugünkü haliyle 1982 yılında inşa edilmiştir (Resim 4. 50, Şekil 4.9). Yapı betonarme konstrüksiyonlu, ahşap kaplama olarak inşa edilmiştir. Geniş kayıkhaneli, üç katlı olan yapının, çatı üstünde ışık feneri yer almaktadır. Boğaziçi'ne deniz cephesinde, cephe düzeni ve gabarisi açısından uyum göstermektedir (Şekil 4.11). O.K.4 parselde günümüzde yapı yer almaktadır (Şekil 4.9).

O.K.5 (40 ada 7 parsel)

1900 yıllarına ait fotoğrafta O.K.2, O.K.3, O.K.4 parsellerinde bitişik nizamda inşa edilmiş yalılar görülürken, O.K.5 parselde yer alan yalının yıkıldığı görülmektedir. Ancak 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda O.K.5 parselde yer alan bir yapının, üst görünüşünün çizildiği görülmektedir.

1972 yılına ait fotoğrafta (Resim 4. 32), O.K.5 parselde betonarme bir yapının inşa edilme aşaması görülmektedir. Bu yapı günümüzde tamamlanmış olarak varlığını sürdürmektedir (Şekil 4.9). Zemin kat üzerine iki katlı, betonarme olarak inşa edilmiştir. Yapı, Boğaziçi mimarisine ve dokusuna cephe düzeni ve malzeme olarak uyum göstermemekle birlikte, gabari olarak uyumludur (Şekil 4.11).

O.K.6 (40 ada 8 parsel)

Günümüzde, O.K.6 parselde 1866 yılında inşa edilmiş, Art Nouveau üslubunun özelliklerini gösteren “Dr. İbrahim Rakım Yalısı”* yer almaktadır (Resim 4.46, Resim 4.47, Şekil 4.9).

---

* Dr. İbrahim Rakım Yalısı için sayfa 123-124'e bakınız.

1927 tarihli Pervititch Haritası'nda O.K.6 parselde yer alan yalı üst görünüşü ile belirtilmiştir. Yapının günümüzde restore edilmesi gerekmektedir (Şekil 4.11). 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup kültür valığı kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

O.K.7 (40 ada 9 parsel)

1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda ve 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda O.K.7 parselde yapı yer almadığı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). O.K.7 parselde yer alan 1880 yılına ait Sebah&Joailier'in fotoğrafında (Resim 4.112) görülen yapının, 1900 yıllarına ait fotoğrafta (Resim 4. 117) yıkıldığı görülmektedir.

1972 yılına ait fotoğrafta (Resim 4.32) O.K.7 parselde, üç katlı, önden merdivenli, betonarme bir yapı görülmektedir. Bu yapının yerine, günümüzde betonarme, zemin ile birlikte dört katlı bir yapı inşa edilmiştir. Yapı, Boğaziçi mimarisine ve Boğaziçi'ndeki genel gabariye uyum göstermemektedir (Şekil 4.11).

O.K.8 (40 ada 10 parsel)

O.K.8 parselde 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda ve 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Sebah&Joailier'in 1880 yılına ait fotoğrafında da (Resim 4.112) O.K.8 parselde yapı görülmemektedir.

1900'lü yıllarda O.K.8 parselde kırma çatılı, geniş pencereci depo özellikli bir yapı inşa edilmiştir. Bu yapının cephesi 1970 yıllarına değin korunmuştur. 2000 yıllarında yapının cephesi değişmiş ve pencere sayısı artırılmıştır (Resim 4.23). Yapı Boğaziçi mimarisine ve dokusuna uyum göstermemektedir. Ancak yapının tarihsel niteliğı nedeniyle korunması gereklidir (Şekil 4.11). 01.08.2006 tarihli planda, yapı taşınmaz kültür varlığı olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

O.K.9 (40 ada 11 parsel)

O.K.9 parselde yer alan ve Sebah&Joailier'in 1880 yılındaki fotoğrafında görülen (Resim. 4.112) yapı, 1900 yıllarına ait fotoğrafta (Resim 4.117) yıkıntı durumunda görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda ve 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda O.K.9 parselde yapı belirtilmemiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

O.K.9 parselde 1970 yıllarına kadar yeni yapı inşa edilmemiştir (Şekil 4.8). Günümüzde bu parselde, ticari işlevli, tek katlı betonarme yapılar yer almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4.11, Şekil 4.12). Bu yapıların Boğaziçi mimarisine ve dokusuna uyum göstermediğı görülmektedir.

O.K.10 (40 ada 14 parsel)

Eldem'in haritasında ve 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında O.K.10 parselde “Karakol” yapısı görülmektedir (Resim 4.56). Bu yapı 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda belirtilmemiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda ise yapının üst görünüşü çevresiyle beraber çizilmiştir.

Günümüzde O.K.10 parselde ticari işlevli, tek katlı betonarme bir yapı yer almaktadır. Günümüzde bu parselde yer alan yapı, Boğaziçi mimarisine ve dokusuna uyum göstermemektedir (Şekil 4.11, Şekil 4.12).

O.K.11-Fehime Sultan Yalısı (40 ada 23 parsel)

O.K.11 parselde yer alan 1883–1901 yılları arasında inşa edilen Fehime Sultan Yalısı, 5.Murat'ın kızı Fehime Sultan'a aittir*. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda bu parselde Fehime Sultan Sahilsarayı'nın yer aldığı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda Fehime Sultan Yalısı üst görünüşü ve çevresiyle beraber çizilmiştir. Yalının 13.08.2002 tarihinde yanması sebebiyle, harap durumda olduğu görülmektedir (Resim. 4.52-Resim. 4.59, Şekil 4.9). Yalının bahçesi, 2003 yılından itibaren “İstanbul Trafik Vakfı” tarafından otopark olarak kullanılmaktadır.

01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında yer almış ve “Otel” olarak işlevlendirilmiştir. Yapının restore edilmesi gerekmektedir (Şekil 4.10, Şekil 4.12).

O.K.12-Hatice Sultan Yalısı (40 ada 24 parsel)

O.K.12 parselde yer alan 19. yüzyıl ortalarında inşa edilen Hatice Sultan Yalısı, 5. Murat'ın kızı Hatice Sultan'a aittir (Resim 4.70)**. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda bu parselde Hatice Sultan Sahilsarayı'nın yer aldığı belirtilmiştir (Harita 4.66). 1927 tarihli Pervititch Haritası'nda Hatice Sultan Yalısı üst görünüşü ve çevresiyle beraber çizilmiştir.

Osmanlı hanedanının yurt dışına çıkarılmasından sonra, bir süre “Darüleytam” olarak kullanılan bina, daha sonra “Ortaköy İlkokulu” olarak işlevlendirilmiştir. 1958 yılındaki yol

---

* Fehime Sultan Yalısı için sayfa 125-126'ya bakınız.

** Hatice Sultan Yalısı için sayfa 127-128'e bakınız.

genişletme çalışmaları sırasında arka bölümleri yıkılan yalının, günümüzde sadece sahilhanesi kalabilmiştir (Şekil 4.12).

Yalı 1972 yılından itibaren, “Yüzme İhtisas Kulübü” tarafından satın alınmıştır. 1983–1984 yıllarında yapı yeniden onarılmıştır (Şekil 4.12). 01.08.2006 tarihli planda, tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında yer almış ve “Otel” olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

O.K.13 (40 ada 25, 16 parsel)

O.K.13 parselde yer alan Fatma Sultan Yalısı, 19. yüzyıl ortalarına doğru inşa edilmiştir*. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda, bu parselde Fatma Sultan Sahilsarayı’nın yer aldığı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1927 tarihli Pervititch Haritası’nda Fatma Sultan Yalısı üst görünüşü ve çevresiyle beraber çizilmiştir. Yalı 1960 yıllarında yıkılmıştır (Şekil 4.12). Günümüzde O.K.13 parselde yapı bulunmamaktadır. Bu parselin üzerinden Boğaziçi Köprüsü geçmektedir (Resim 4.124).

O.K.14 (40 ada 17 parsel)

1880 yılı Sebah&Joailier’in fotoğrafında (Resim 4.112) O.K.14 parselde ahşap, iki katlı bir yapı görülmektedir. 1970’li yıllarda O.K.14 parselde, 1880 yılı Sebah&Joailier’in fotoğrafında yer alan yapıya mimari özellikleri ile benzeyen fakat daha geniş, kargir bir yapı inşa edilmiştir (Resim 4.92).

Günümüzde O.K.14 parselde, “Karayolları Müdürlüğü Dinlenme Evi” olarak işlevlendirilmiş, betonarme iki katlı bir yapı yer almaktadır (Resim 4.124). Yapı çok pencereli ve çıkmalı cephesi, gabarisi ve bakır çatısı ile Boğaziçi tarihi dokusuna kısmen uyum göstermektedir (Şekil 4.10, Şekil 4.12).

O.K.15 (39 ada 1–2 parsel, 11 parsel)

1900 yıllarında O.K.15 parselde görülen yapının, 1970 yıllarına ait fotoğraflarda bu parselde yer aldığı görülmektedir†. O.K.15 parsel 1929 ve 1945 yılında, 39/2 ada, parsel 1, 2, 11 olarak

---

* Fatma Sultan Yalısı için sayfa 128-129’a bakınız.

† OK.15 parselde yer alan yapı için sayfa 129-130’a bakınız.

sahibinin isteği üzerine ifraz edilmiştir. 1929 yılında kadastro kayıtlarında parselin sahibi “Naime Hanım” olarak görülmektedir (Ek. 1, 2).

13.09.1948 tarihli planda, 39/2 ada 1 parselde “depo” olarak kullanıldığı belirtilen yapı yer almaktadır (Ek. 11). Bu yapının sahibi “Rıza Kalkavan” olduğu belirtilmiştir. Günümüzde O.K.15 parselde bu yapının yer almaya devam ettiği görülmektedir (Şekil 4.9).

13.09.1948 tarihli planda, 39/2 ada 2 parselde kare planlı bir yapı yer almaktadır. Bu yapının kullanımı “ev” olarak belirtilmiştir. Bu dönemdeki sahibi “Salih Keremet Nigar” dır. 13.09.1948 tarihli planda, 39/2 ada 11 parselde bir yapı yer almaktadır. Bu yapının “bahçeli köşk” olarak kullanıldığı belirtilmiştir (Ek. 11). Sahibi “Salih Keramet Nigar” dır. Bu yapılar yıkılmıştır. Günümüzde bu parsellerde yapı yer almamaktadır (Şekil 4.9).

O.K.15 parselde yer alan yapı, günümüzde ada “39/2 parsel 1” ile çakışmaktadır. Yapı, 1900 yıllarında inşa edilmiştir. 1968 yılına kadar tütün deposu, Kalkavanlar’ın mülkiyetinde iken “Özel Turizm ve Otelcilik Okulu” olarak kullanılmıştır. Yapı “Sungurlar Kazan Sanayi” şirketi tarafından 1980 yılında alındığında restore edilmiştir. BTK A.Ş.’nin mülkiyetine geçtikten sonra onarımı yenilenmiştir (Erdenen, 1994, 807). 01.08.2006 tarihli planda, yapı taşınmaz kültür varlığı olarak görülmüş, “Otel” olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.13, Şekil 4.10).

O.K.16 (39/2 ada 3 ve 4 parsel)

O.K.16 parselde fotoğraflara göre yapı tespit edilememiştir. 1929 yılında O.K.16 parsel, 39/2 ada 3 ve 4 parsel olarak sahibinin isteği üzerine taksim edilmiştir. 1929 yılında kadastro kayıtlarında parselin sahibi “Naime Hanım” olarak görülmektedir (Ek. 1, 2, 3).

1945 yılına ait kadastro kayıtlarda ise arsa sahibinin talebi üzerine, 13 nolu parselin 2’ye ifrazı ve 12 nolu parselin B kısmıyla birleştirilmesi yapılmıştır (Ek. 1, 2, 3). Ada 39/2 parsel 3’te 1948 tarihli kadastro planına göre, bir yapı yer almaktadır (Resim 4.117). 13.09.1948 tarihli belgede, yapının “ev” olarak kullanıldığı ve sahibinin “Mehmet” olduğu yazılmıştır. Bu yapı yıkılmıştır.

Günümüzde “Muallim Naci” olarak isimlendirilmiş cadde, 1929 ve 1945 yılı tapu kayıtlarında “Divan Yolu” olarak isimlendirilmiştir. O.K.16 parselde, günümüzde konut işlevli, iki katlı betonarme, bir yapı bulunmaktadır (Şekil 4.13). 01.08.2006 tarihli imar planında 39/2 ada 3 ve 4 parsel, “Büfe ve çay bahçesi” ile “Gazino ve Restoran” olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.1, K.Ç.2 (39 ada 14 parsel, 39 ada 6 parsel, 39 ada 12 parsel)

19. yüzyıl ortalarında Kargopoulo'nun fotoğrafında (Resim 4.113), K.Ç.1, K.Ç.2 parselde Neşed-abad Sarayı yer almaktadır. 1880 tarihli Sebah&Joailier fotoğrafında (Resim 4. 112), bu parselde Zekiye Sultan Yalıları'nın yer aldığı görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, K.Ç.1-K.Ç.2 parselde “Zekiye Sultan Sahilsarayları” olduğu yazılmıştır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu çifte saraylardan birisi yanmış, diğeri 1924 yılından sonra yıktırılmıştır.

K.Ç. 1 parsel, 1929 yılında 39 ada olarak sahibinin isteği üzerine ifraz edilmiştir. 1929 yılında kadastro kayıtlarında parselin sahibi “Naime Hanım” olarak görülmektedir (Ek. 4-5-6). 1930 yılında arsa sahibinin talebi üzerine, arsa tekrar ifraz edilmiştir (Ek. 4-5-6-7-8). 25.09.1948 tarihli kadastro planında, günümüzde 39 ada 14, 6, 12 parseller, 39 ada 4, 5, 6, 7 parsel olarak gösterilmiştir. Fakat bu parsellerin sınırlarının değiştiği görülmektedir. 25.09.1948 tarihli kadastro planında, 39 ada 4 parselde dikdikdörtgen planlı bir yapı çizilmiş (Ek.10-11), bu yapının “Yontor Bahervis’e ait Depo” olduğu belirtilmiştir (Ek.11). Bu parselde 3 adet küçük yapı gösterilmiş, ancak bu yapıların sahibi ve işlevi belirtilmemiştir. 39 ada 5 parsel ise Yontor Bahervis’ e ait boş arsadır.

13.09.1948 tarihli planda, 39 ada 6 parselde, “Emin Vakfı’na ait plaj, otel ve gazino” olduğu belirtilmiştir. “Lido Gazinosu” ismiyle belirtilen bu yapı yıkılmıştır. 13.09.1948 tarihli planda, 39 ada 7 parselde İstanbul Belediyesi’ne ait olduğu belirtilen “Benzin ve Gaz deposu” yer almaktadır. 13.09.1948 tarihli planda, 39 ada 8 parselde yer alan yapı 13.09.1948 tarihli planda, “Ayşe Kemalizer Aksu” ya ait “Kargir Depo” olarak belirtilmiştir. Bu yapı günümüzde yıkılmıştır. 13.09.1948 tarihli planda, 39 ada 9 parselde “Camii Şerif” in yer aldığı belirtilmiştir. Bu cami İhmal Paşa Vakfı’na ait, İhmal Paşa Camisi’dir

Günümüzde K.Ç.1 parselde (39 ada 14 parsel, 13.09. 1948 tarihli planda 39 ada 7 parsel) konut işlevli, zemin kat üzerine iki katlı, betonarme, yapı yer almaktadır. K.Ç.2 parselde (39 ada 6 ve 12 parsel, 13.09. 1948 tarihli planda 39 ada 6-7 parsel) ticari işlevli, betonarme iki katlı bir yapı ile havuz ve ticari işlevli tek katlı bir betonarme, bir yapı yer almaktadır (Şekil 4. 13). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller, “Kamuya açık yüzme havuzu ve su sporları alanı” olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.3, K.Ç.4 (376 ada 1-2 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında K.Ç.3-K.Ç.4 parselde yer alan yalıların, Hasan Paşa ve mirasçılarına ait olduğu yazılmıştır. 20.

yüzyıl başında, Hasan Paşa Yalısı, Naile Sultan'a geçmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda bu parselde yer alan yalının ismi "Naile Sultan Yalısı" dır (Harita 4.66).

Günümüzde K.Ç.3–K.Ç.4 parsel (376 ada 1 ve 2 parsel) "Konser Alanı" olarak işlevlendirilmiştir. Üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 14). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller "Gazino ve Restoran" olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.5 (376 ada 3 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında (Resim 4. 122), K.Ç.5 parselde yer alan yapı "Vasıf Efendi Yalısı" olarak belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, bu parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1946 yılı hava fotoğrafında bu parsel "Kömür Deposu" olarak görülmektedir (Harita 4. 77).

Günümüzde K.Ç.5 parsel (376 ada 3 parsel) "Konser Alanı" olarak işlevlendirilmiştir. Üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 14). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller "Gazino ve Restoran" olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.6 (376 ada 3 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına arasına tarihlenen Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında (Resim 122), K.Ç.6 parselde yer alan yapı "Rauf Paşa Yalısı" olarak belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, K.Ç.6 parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1946 yılı hava fotoğrafında K.Ç.6 parsel, "Kömür Deposu" olarak görülmektedir (Harita 4.77). Günümüzde bu parsel (376 ada 3 parsel) "Konser Alanı" olarak işlevlendirilmiştir. Üzerinde yapı bulunmamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 14). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller "Gazino ve Restoran" olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.7 (376 ada 4 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami'nin fotoğrafında (Resim 4.125) K.Ç.7 parselde "Abdurrahman Paşa Yalısı" olduğu belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası'nda, bu parselde "Sabık Adliye Nazırı Abdurrahman Paşa Sahilsarayı" olduğu belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yalı 26.12.1920 gecesi yanmıştır.

1946 yılına ait hava fotoğrafında K.Ç.7 parselde yapı yer almadığı görülmektedir (Harita 4.77). Günümüzde K.Ç.7 parselde (376 ada, 4 parsel) gece kulübü işlevli ticari bir yapı yer

almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 14). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “gazino ve restoran” olarak işlevlendirilmiş, “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.8 (376 ada 8 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında, K.Ç.8 parselde “Mediha Sultan Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda bu parselde “Enver Paşa Hazretleri Sahilsarayı”nın ismi geçmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Mediha Sultan Yalısı ile Enver Paşa Yalısı aynı yapıdır.

Günümüzde K.Ç.8 ile K.Ç.9 parselde (376 ada 8 parsel) “Cemil Topuzlu Parkı” yer almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4.14). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.9 (376 ada 8 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında, K.Ç.9 parselde “Nazime Sultan Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda burada görülen yalının ismi “Nazima Sultan Sahilsarayı” olarak belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

Günümüzde K.Ç.9 parselde (376 ada 8 parsel) “Cemil Topuzlu Parkı” yer almaktadır (Şekil 4.9). Park içinde bu parselde, ticari işlevli, betonarme iki katlı yapı yer almaktadır. Yapı Boğaziçi tarihi dokusu ve doğası ile uyum göstermemektedir (Şekil 4.14, Şekil 4.15). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller, “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12 (170 ada 1, 2, 3 parsel)

1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12 parselde (170 ada 1, 2, 3 parsel) yapı bulunmadığı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1926 tarihli kadastro krokili beyannamede 170 adanın, 1, 2, 3, 4 parsel olarak ifraz edildiği ve üzerinden yol geçtiği belirtilmiştir. Arsanın bu dönemdeki sahibi ise, “Seniha Sultan” dır (Ek. 14–15). 170 ada 4 parselden yol geçirilmiştir.

23.05.1926 tarihli kadastro krokili beyannamede 170 ada 1 parselde, “sahilhane, bahçe, matbah, kuyu ve hademe odaları” yer almaktadır. 23.05.1926 tarihli kadastro krokili beyannamede, 170 ada 2 parselde “sahilhane, kuyu, bahçe, ocak ve kulübe” yer almaktadır (Ek. 14–15). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisinde 170 ada 1, 2, 3 parselde “kömür deposu”

yer almaktadır (Ek. 19).

Günümüzde K.Ç.10, K.Ç.11, K.Ç.12 parsellerde (170 ada 1, 2, 3 parsel) “Cemil Topuzlu Parkı” yer almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 15). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.13 (170 ada 4, 5 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında K.Ç.13 parselde Seniha Sultan Yalısı’nın bulunduğu görülmektedir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.13 parselde (170 ada 3, 4, 5 parsel) iki küçük yapı gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

26.01.1949 tarihli krokili beyannamede 170 ada 5, 6 parsel olarak ifraz edilmiştir. Arsa sahibi “Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Müdürlüğü” olarak belirtilmiştir (Ek. 19). 170 ada 5 parselde yer alan küçük yapılar “kömür deposu” olarak belirtilmiştir. Bu yapıların tümü yıkılmıştır (Şekil 4.9).

Günümüzde K.Ç.13 parselde (170 ada 4, 5 parsel) “Cemil Topuzlu Parkı” yer almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 15). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.14, K.Ç.15, K.Ç.16, K.Ç.17 (170 ada 8, 169 ada 20 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafında (Resim 4. 146) K.Ç.14 parselde isimsiz bir yalı, K.Ç.15-K.Ç.16 parselde “Hayrullah Efendizade Ali Bey Yalısı”, K.Ç.17 parselde “Hayrettin Paşazade Tahir Yalısı” görülmektedir. 1918 tarihli Necip Haritası’nda bu parseller, yeşil alan olarak görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli tapu belgesinde K.Ç. 14 parselde (170 ada 6 parsel, günümüzde 170 ada 8 parsel) yer alan yapıların “Gaz Deposu” olduğu belirtilmiştir (Şekil 4.8). Bu arsanın “Standart oil Company of Newyork” şirketine ait olduğu görülmektedir (Ek. 19). K.Ç.15-K.Ç.16 parselde 10.08.1949 tarihli tapu belgesine göre (169 ada 1 parsel) “Ev ve Kargir Antrepo” nun yer aldığı belirtilmiştir (Ek. 24).

Günümüzde K.Ç.14 parselde (170 ada 8 parsel) ve K.Ç.15–K.Ç.16–K.Ç.17 parselde (169 ada 20 parsel) tek katlı geçici yapılar ile otopark alanı yer almaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 15, Şekil 5.16). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “Turizm Alanı” olarak görülmektedir

(Şekil 4.10).

K.Ç.18, K.Ç.19 (169 ada 20 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında (Resim 4.146) “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey’in Yalısı”nın K.Ç.18 parselde bulunduğu belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.18 parselde görülen yapının, “Beylikçi Muavinlerinden Rıza Bey’in Yalısı” olma ihtimali vardır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlenen Miralay Ali Sami fotoğrafında K.Ç.19 parselde “Tahir Bey’in mirasçısı Emine Hanım”ın yalısının yer aldığı belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç. 19’da ismi belirtilmemiş bir yalı vardır.

Günümüzde K.Ç.18 ve K.Ç.19 parselde (169 ada 20 parsel) yapı yer almamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 16). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.20 (169 ada 2 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafına göre (Resim 4.147) K.Ç.20 parselde “Ayvaz Paşa Şeyhulislam Salih Efendi’nin Yalısı” yer almaktadır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.20 parselde “Sabık Şeyhülislam Cemaleddin Efendi Yalısı”nın olduğu belirtilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu parselde 10.08.1949 tarihli tapu belgesine göre (169 ada 2 parsel), “3 depo ve 1 masara su” yer almaktadır (Şekil 4.8).

Günümüzde K.Ç.20 parselde (169 ada 2 parsel) yapı yer almamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4.16). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.21 (169 ada 3 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafına göre (Resim 4.147) K.Ç.21 parselde “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı” yer almaktadır (Resim 4.147). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda (Harita 4.66, Şekil 4.7), 1915–1920 tarihli fotoğrafta (Resim 4. 148, Resim 4.149) bu yalı görülmektedir.

10.08.1949 tarihli tapu belgesinde, K.Ç.21 parselde (169 ada 3 parsel) bahçeli “ahşap köşk” olduğu belirtilmiştir (Ek.24). Bu yalının “Müzeyi Hümayunları Müdürü Yalısı” olması mümkündür.

Günümüzde, K.Ç.21 parselde (169 ada 3 parsel) betonarme, dört katlı, ticaret yapısı görülmektedir. Yapı, Boğaziçi’nin doğal ve kültürel peyzajı ile uyum göstermemektedir (Şekil 4.9, Şekil 4. 16, Şekil 4.17). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.22(169 ada 4 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına tarihlenen Miralay Ali Sami’nin fotoğrafına göre K.Ç.22 parselde “Kurneda Arif Bey Yalısı” yer almaktadır (Resim 4.147). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda (Harita 4.66, Şekil 4.7) K.Ç.22 parselde bir yalı görülmektedir. Genim’e (2006) göre bu yalı bir süre “Ulviye Sultan” tarafından kullanılmıştır (Mabeynci Arif Bey Yalısı, Kurneda Arif Bey Yalısı ve Ulviye Sultan Yalısı’nın aynı yalı olması mümkündür).

10.08. 1949 tarihli tapu belgesinde, K.Ç.22 parselde (169 ada 4 parsel) yalı olduğu belirtilmiştir. Bu yalının Mabeynci Arif Bey Yalısı, Kurneda Arif Bey Yalısı yada Ulviye Sultan Yalısı olması mümkündür. Günümüzde K.Ç.22 parselde, yapı yer almamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 17). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.23 (169 ada 18 parsel)

K.Ç.23 parselde yer alan (169 ada 18 parsel) Muhsinzade Yalısı 1880 yılında inşa edilmiştir. 1929 yılında yangın geçiren yapı, 1935 yılında yıkılmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda bu plan şemasına benzer bir yapıya haritada yer verilmiş, yapının ismi belirtilmemiştir.

1924 tarihli tapu kaydında Muhsinzade Yalısı gösterilmiştir (Ek.20). Bu tapu kaydında K.Ç.23 parselde “sahilhane, bahçe, ahır, mutfak ve kömür deposu” olduğu belirtilmiştir. Yine bu kayıtlara göre K.Ç. 22 parselde, “Arif Bey Yalısı”, K.Ç. 24 parselde “Selim Bey’in Kayıkhanesi mahali” yer almaktadır. Sahilhanenin önü “harap rıhtım” olarak belirtilmiştir. 10.08.1949 tarihli tapu kayıtlarında ise, Muhsinzade Yalısı’nın yıkıldığı görülmektedir.

10.08.1949 tarihli tapu kayıtlarında 169 ada 5 parsel günümüzde 169 ada 18 parsel olarak görülmektedir. 1949 tarihinde bu parselde küçük yapılar mevcuttur (Ek. 24). Bu yapıların

“ahşap evli kömür deposu” olduğu belirtilmiştir (Ek. 24, Şekil 4.8). Bu parselde yer alan tüm yapılar yıkılmıştır (Şekil 4.9, Şekil 4. 17).

1980 yıllarında 169 ada 18 parsel, 22 varisin bir araya getirilmesiyle bir şahısa satılmıştır. Yapının restitüsyon projesi Anıtlar Kurulu tarafından onaylanınca, restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon yöntemi ile yapı inşa edilmiştir. Muhsinzade Yalısı 2005 yılı sonunda, otel işlevi ile hizmete açılmıştır (Resim 4.154). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Turizm Alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.24, K.Ç.25 (169 ada 6-15-13-9 parseller)

1918 tarihli Necip Bey’in Haritası’nda K.Ç.24 parselde “Rüsumat Kulübesi” (vergi dairesi) yer almaktaydı (Harita 4.66, Şekil 4.7). Kare planlı gösterilen küçük yapının Eldem’in haritasında (1993) belirtilen “Remzi Paşa Vakfı” ile aynı yapı olma ihtimali vardır.

1913 yılına ait tapu belgesine göre, 169 ada 6 parsel “Rasim Paşa” ya ait arsadır. Bu tarihte bu yapının yıkılmış olduğu görülmektedir. 169 ada 7 parselde “Hacı Şevket Bey hissesine tahsis olunan mahal”, 169 ada 8 parselde “Hacı İsa Efendi hissesine tahsis olunan mahal”, 169 ada 9 parselde “Fulkahan Arsası” yer almaktadır (Ek.22).

1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre K.Ç.24–K.Ç.25 parselden K.Ç.50 parsele kadar, kıyıda bulunan yapılar yanmıştır.

K.Ç.24-K.Ç.25 parseller, 10.08.1949 tarihli tapu belgesine göre, 169 ada 6–7–8–9 parsellerle (günümüzde ise 169 ada 6-15-13-9 parsellere) çakışmaktadır. 10.08.1949 tarihli tapu belgesinde 169 ada 6 parselde “depo” yer almaktadır. Bu tarihte 169 ada 7–8–9 parsellerde ise, “kömür deposu” yer almaktadır. 169 ada 6–15–13–9 parsellerin bir kısmından “Kuruçeşme Caddesi” geçmiştir.

Günümüzde K.Ç.24-K.Ç.25 parselde yapı yer almamaktadır (Şekil 4.9, Şekil 4. 17). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “turizm alanı” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.26 (168 ada 1 parsel)

19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo’nun fotoğrafında (Resim 4.113) K.Ç.26 parselde yapı yer almadığı görülmektedir. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre K.Ç.24–K.Ç.25 parselden Sarraf Burnu’na kadar olan Kuruçeşme yalıları yanmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.26 parselde

gösterilen küçük yapıların kime ait olduğu ve işlevleri belirtilmemiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1922 tarihli kadastro belgesinde K.Ç. 26 parselde (168 ada 1 parsel) “Servet Paşa’nın Bahçesi” yer almaktadır (Ek.26). 1922 tarihli kadastro belgesinde 168 ada 1 parselde, küçük bir yapı bulunmaktadır. Yalının önünde deniz dolgu alanının (“deniz dolgu mahalı” olarak belirtilmiştir) yer aldığı belirtilmiştir. 10.08.1949 yılı tapu belgesinde, 168 ada 1 parselde “Etibank’a ait arsalı kargir depo” görülmektedir (Ek.32).

Günümüzde K.Ç.26 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4.17). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel sosyal donatı alanı olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.27, K.Ç.28 (168 ada 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 parsel)

19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başı arasına ait K.Ç.27 ve K.Ç.28 parsellerde yer alan yalılarının kimlere ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre K.Ç.24–K.Ç.25 parselden K.Ç.50 parsel kadar, Ortaköy- Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan yalılar yanmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.27-K.Ç.28 parselde gösterilen küçük yapıların, kime ait olduğu ve işlevleri bilinmemektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1920 tarihli kadastro belgesinde, 168 ada 2 parselde bir yalı yer almaktadır. Bu yalı için “Mukaddema ve elyevm Ağa Nogli Laodaki’ye ait yapı ve boş arsa” (evvelce ve halehazırda Ağa Nogli Laodaki’ye ait yapı ve boş arsa) bilgisi yer almaktadır (Ek.30). Bu parsel, K.Ç.27 parselde denk gelmektedir. Daha sonra yıkılan bu yapı, 10.08.1949 yılına ait kadastro planında görülmemektedir (Ek.32, Şekil 4.8).

1922 tarihli kadastro belgesinde K.Ç.26 parselde (168 ada 1 parsel) “Servet Paşa’nın Bahçesi”, K.Ç.28 parselde (168 ada 8 parsel) “Refika ve Nakibe Hanımlar’ın Bahçehanesi” olduğu belirtilmiştir (Ek. 26). 1922 tarihli kadastro belgesinde 168 ada 8 parselde, “Kahvecibaşı Arsası”nın yer aldığı belirtilmiştir (Ek. 28).

1916 tarihli kadastro belgesinde 168 ada 4 parselde “Hacı Avram’ın Hanesi” yer almaktadır (Ek. 27). 1920 tarihli kadastro belgesinde 168 ada 4 parselde “Hacı Avram’ın arsa ve dükkani” yer aldığı belirtilmiştir (Ek.28). 1920 tarihli kadastro belgesinde 168 ada 4 ve 8 parselin ifrazı gösterilmiştir (Ek. 29). Bu arsadan sonra “Fabrik İskelesi Sokağı” yer almaktadır.

10.08.1949 tarihli tapu kaydında, 168 ada 2 ve 3 parselde, “arsa ve kömür deposu” yer almaktadır (Ek.32). Bu yapılar günümüze ulaşmamıştır. 10.08.1949 tarihli tapu kaydında, 168 ada 4 ve 5 parselde “boş arsa” bulunmaktadır. 168 ada 8 parselde “bahçeli kargir ev” olduğu belirtilmiştir. 168 ada 6 parselde büyük bir yapı yer almaktadır. Bu yapı “kargir fırın ve depo” olarak belirtilmiştir (Ek.32). Bu yapılar günümüze ulaşmamıştır. 10.08.1949 tarihli tapu kaydında, 168 ada 7–8 parselde boş arsa yer alır.

Günümüzde K.Ç.26, K.Ç.27, K.Ç.28 parsellerin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4. 17). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller sosyal donatı alanı olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.28 parselden sonra 371 ada 1 parselde “Kuruçeşme Vapur İskelesi” yer almaktadır (Şekil 4.9).

K.Ç.29 (1243 ada 1 parsel)

Eldem haritasında, K.Ç.29 parselde yapı belirtmemiştir. 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo’nun fotoğrafında da, bu parsel boş arsa olarak görülmektedir (Resim 4.113). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre K.Ç.24–K.Ç.25 parselden K.Ç.50 parsel kadar, yer alan yalılar yanmıştır.

Günümüzde 1243 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6 ile 1244 ada 7, 8, 9 (K.Ç.29–K.Ç.37) olarak görülen parseller, 1949 yılına ait belgelerde 167 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 parsel olarak görülmektedir (Ek.37–38). Buna göre; 1914 tarihli kadaströ belgesinde 167 ada 1 parselde “yalı, kayıkthane, gazino bahçesi ve elyevm (şimdi yada halehazırda) gazino mahali” bulunmaktadır (Ek.35). Burada yer alan yalı yıkılmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, K.Ç.29 parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66).

10.08.1949 tarihli kadaströ krokisine göre 167 ada 1 parselde “kargir bahçeli kahve” yer almaktadır (Ek. 37). Bu yapı günümüze ulaşmamıştır. Günümüzde K.Ç.29 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 17, Şekil 4.18). 01.08.2006 tarihli imar planında, bu parsel “otopark” olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.30, K.Ç.31 (1243 ada 2, 3 parsel)

Eldem haritasında, K.Ç.30 ve K.Ç.31 parseli bitişik nizamda inşa edilmiş yapılar olarak çizmiştir. Bu yalılar Kargopoulo’nun ve Sebah& Joaillier’in fotoğraflarında da görülmektedir

(Resim 4. 113-Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre K.Ç.24–K.Ç.25 parselden K.Ç.50 parsele kadar yer alan yalılar yanmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda, K.Ç.30 ve K.Ç.31 parseller boş arsa olarak gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1949 yılına ait belgelerde 167 ada 2 ve 3 parseller, günümüzde 1243 ada 2 ve 3 parsel olarak numaralandırılmıştır (Ek.37). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 2 parselde, “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ne ait olduğu belirtilen “demir sundurmalı depo” yer almaktadır. 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 3 parselde, “depo ve arsa” yer almaktadır (Ek. 37). Bu yapılar günümüze ulaşmamıştır.

Günümüzde K.Ç.30 ile K.Ç.31 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4.18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.32 (1243 ada 4 parsel)

19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo’nun fotoğrafında, K.Ç.32 parselde yapı yer almamaktadır (Resim 4.113). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir. Bu haritaya göre, bu parselde yer alan yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.32 parselde (1243 ada 4 parsel) yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1924 ve 1949 yılına ait belgelerde 167 ada 4 parseller, günümüzde 1243 ada 4 parsel olarak görülmektedir. 1924 tarihli kadastro belgesinde 167 ada 4 parselde (K.Ç.32) “Rıza Bey’in arsası” yer almaktadır. 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 4 parselde, “kargir odalı depo” yer almaktadır (Ek. 37). Bu yapı günümüze ulaşmamıştır.

Günümüzde K.Ç.32 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4.18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.33, K.Ç.34 (1243 ada 5, 6 parsel)

K.Ç.33 ve K.Ç.34 parsellerde yer alan yalılar, 19. yüzyıl ortalarına ait Kargopoulo’nun fotoğrafında görülmektedir (Resim 4.113). 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başında, K.Ç.33 ve K.Ç.34 parselde yer alan yalıların kimlere ait olduğu hakkında herhangi bir bilgiye

ulaşılamamıştır. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu parsellerde yer alan yalılar yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, K.Ç.33 ve K.Ç.34 parseller boş arsa olarak gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1924 ve 1949 yılına ait kadastro belgelerinde 167 ada 5-6 parseller, günümüzde 1243 ada 5–6 parseller olarak görülmektedir. 1924 tarihli kadastro belgesinde, 167 ada 5 parselde “Aristidi Paşa’nın arsası”, 167 ada 6 parselde “mutfak” yapısının yer aldığı yazılmıştır (Ek. 33–34). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 5 parselde, “kömür deposu”, 167 ada 6 parselde “kargir odalı depo” yer almaktadır (Ek. 37). Bu küçük depo yapıları yıkılmıştır.

Günümüzde K.Ç.33 ve K.Ç.34 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.35 (1244 ada 7 parsel)

Eldem haritasında, K.Ç.35 parselde yapı belirtmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Kargopoulo’nun ve Sebah&Joallier’in fotoğraflarında da bu parselde yapı görülmemektedir (Resim 4. 113- Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Haritaya göre, bu parsellerdeki yalılar yanmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, K.Ç.35 parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 7 parselde, “kömür deposu” yer almaktadır (Ek. 37). Bu küçük kömür depoları yıkılmıştır. Günümüzde K.Ç.35 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.36 (1244 ada 8 parsel)

K.Ç.36 parselde yer alan yalı, Kargopoulo’nun ve Sebah&Joallier’in fotoğraflarında görülmektedir (Resim 4. 113- Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlar, Genel Harik Haritası’nda gösterilmiştir (Harita 4.70). Bu haritaya göre bu parselde olan yalı yanmıştır. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre K.Ç.36 parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 167 ada 8 parselde “depo” yapısı yer almaktadır (Ek. 37). Bu küçük depo yapıları yıkılmıştır. Günümüzde K.Ç.36 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

KÇ.37 (1244 ada 9 parsel)

Eldem’in haritasında K.Ç.37 parselde Bostancı Ocağı’nın olduğu belirtilmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda, Eldem’in haritasında çizdiği çatı planıyla uyum gösteren bir yapı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Haritada yapının “Polis Mevkii” olduğu belirtilmiştir.

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 167 ada 9 parselde (günümüzde 1244 ada 9 parsel) “kömür deposu” yer almaktadır (Ek. 37). Bu depo yapıları yıkılmıştır. Günümüzde K.Ç.37 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “büfe ve çay bahçesi” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K Ç.38 (1239 ada 1 parsel)

Eldem’in haritasında K.Ç. 38 parselde “Ahmed Haseki Yalısı”nın olduğunu belirtilmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1880 yılı Sebah&Joallier’in fotoğrafında K.Ç. 38 parselde bir yapı görülmektedir (Resim 4.114). Bu yapı Eldem’in haritasında çizdiği çatı planıyla uyum göstermektedir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda, K.Ç.38 parselde bulunan yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda K.Ç.38 parselde dikdörtgen planlı tek bir yapı gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

1949 yılına ait belgelerde 166 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 parseller, günümüzde 1239 ada 1, 2, 3, 4, 8 ile 1238 ada 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 parsel (K.Ç.38-K.Ç. 50) olarak numaralandırılmıştır (Ek.38). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 166 ada 1 parselde, “duvarlı arsa” yer aldığı belirtilmiştir (Ek.38, Şekil 4.8). Bu yapılar, Necip Bey Haritası’nda bu parselde yer alan barakalar ile benzerlik göstermemektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yapılar yıkılmıştır.

Günümüzde K.Ç.38 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “gezi ve oturma alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.39 (1239 ada 2 parsel)

Eldem'in haritasına göre K.Ç.39 parselde "Bostancı Tahir'in yalısı" vardır (Eldem, 1993, s.72–73). 1880 tarihli Sebah&Joallier'in fotoğrafında K.Ç.39 parselde yapı görülmemektedir (Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, K.Ç.39 parselde dikdörtgen planlı tek bir yapı görülmektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 166 ada 2 parselde, "barakalı demir deposu" yer almaktadır (Ek.38, Şekil 4.8). Bu yapılar, Necip Bey Haritası'ndaki yapıyla benzerlik göstermemektedir (Harita 4.66). Bu küçük yapılar yıkılmıştır.

Günümüzde K.Ç.39 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel "gezi ve oturma alanı" olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç. 40 (1239 ada 3–4 parsel)

Eldem'in haritasında K.Ç. 40 parselde "Hekim Kopuz'un Yalısı" olduğu belirtilmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Hekim Kopuz Yalısı, Kargopoulo'nun ve Sebah&Joallier'in resimlerinde de görülmektedir (Resim 4.113- Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, K.Ç.40 parselde bir yapı gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yapıyla ilgili bilgiye ulaşamamıştır.

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 166 ada 3–4 parselde "kömür deposu" yer almaktadır (Ek.38, Şekil 4.8). Bu yapılar Necip Bey Haritası'ndaki barakalar ile benzerlik göstermemektedir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu küçük yapılar yıkılmıştır.

Günümüzde K.Ç.40 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 18, Şekil 4.19). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parseller "gezi ve oturma alanı" olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.41 (1239 ada 5 parsel)

Eldem'in haritasına göre, K.Ç. 41 parselde "Sarı Kalimaki'nin Yalısı" yer almaktadır (Eldem, 1993, s.72–73). Yalı, Kargopoulo'nun ve Sebah&Joallier'in fotoğraflarında da görülmektedir (Resim 4. 113- Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu parselde yer

alan yapılar yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası'na göre, K.Ç.41 parselde iki adet yapı gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

K.Ç. 41 parselde 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre (166 ada 5 parsel) “kömür deposu” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8). Bu yapı yıkılmıştır.

Günümüzde K.Ç.41 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel, “Gezi ve Oturma Alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç. 42 (1239 ada 6 parsel)

Eldem haritasında, K.Ç. 42 parselde “Düzoğlu Yalısı”nın bulunduğu belirtilmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). Yalı, 1880’li yıllara ait Sebah&Joallier’in fotoğraflarında da görülmektedir (Resim 4.114). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu yalı yanmıştır (Harita 4.70).

1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda bu parselde çizilen yapı, “İptidai Mektebi” (ilkokul) olarak adlandırılmıştır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yapı hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır. 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 166 ada 6 parselde “kömür deposu” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8).

Günümüzde K.Ç.42 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Gezi ve Oturma Alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç. 43 (1239 ada 7 parsel)

1880 yılı Sebah&Joallier’in fotoğrafında K.Ç. 43 parselde üç katlı ahşap bir yalı görülmektedir (Resim 4.114). Bu yapı Eldem’in haritasında çizdiği çatı planıyla uyum göstermektedir. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda burada iki ufak kulübe çizilmiştir (Harita 4.66).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 166 ada 7 parselde, “kargir mahzen ve kömür deposu” yer almaktadır (Ek. 38). Günümüzde K.Ç.43 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Gezi ve Oturma Alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç. 44 (1239 ada 8 parsel)

Eldem haritasında K.Ç. 44 parselde “Alex Karatodori Yalısı” olduğunu belirtmiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu parselde yer alan yalı yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda, bu parselde bir yapı yer almaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). Bu yapı hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

10.08.1949 tarihli kadaströ krokisine göre, 166 ada 8 parselde (günümüzde 1239 ada, 8 parsel) “kargir gaz deposu ve yazıhane” yer almaktadır (Ek.38, Şekil 4.8). Günümüzde 1238 ada, 8–9 parsel K.Ç.44 parselle ile çakışmaktadır.

K.Ç.44 parselin bir kısmı yola terk edilmiş, bir kısmı park olarak işlevlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “Gezi ve Oturma Alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır (Şekil 4.10).

K.Ç.45 (1238 ada 9, 10 parsel)

19. yüzyıl sonunda, K.Ç. 45 parselde Dahiliye Nazırı Memduh Paşa Yalısı yer almaktadır (Şehsuvaroğlu, 1986, 215). Eldem haritasında, K.Ç. 45 parselde “Vegleri Yalısı, Hazne, Memduh Paşa, Mazlum Paşa Yalıları” bulunduğunu belirtmiştir. Ancak bu yapıların hangi tarihte burada olduklarını belirtilmemiştir. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda bu parselde yer alan yalının yanmış olması mümkündür (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, K.Ç. 45 parselde bir yapı gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli kadaströ krokisine göre 166 ada 9–10 parsel, günümüzde 1238 ada 9–10 parsel (K.Ç.45) ile çakışmaktadır. Bu kadaströ krokisine göre, 166 ada 9 parselde “bahçeli kargir ev” yer almaktadır (Ek 38).

Günümüzde 10.08.1949 tarihli kadaströ krokinde belirtilen bu yapı yıkılmış, 1238 ada 9 parsel yol ve park olarak değerlendirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 5. 11, Şekil 5.12). 01.08.2006 tarihli imar planında bu parsel “gezi ve oturma alanı” olarak işlevlendirilmiş, sosyal donatı alanları içinde yer almaktadır.

10.08.1949 tarihli kadaströ krokisine göre, 166 ada 10 parsel günümüzde 1238 ada 10 parsel ile çakışmaktadır. Bu kadaströ krokisine göre, 166 ada 10 parselde “bahçeli kargir ev” yer almaktadır (Ek.38, Şekil 4.8). Günümüzde bu parselde yer alan yapı (1238 ada 10 parsel, deniz yönünde soldan en başta olan) tarihi nitelik taşımamaktadır. Betonarme, dört katlı, konut işlevli bir yapıdır. Yapı biçim ve gabarisiyle Boğaziçi dokusuna uyum göstermektedir

(Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli planda, yapı taşınmaz kültür varlığı olarak değerlendirilmiş, “deniz cephesindeki ilaveler kaldırılarak eski eser cephe karakteri korunacaktır” bilgisi belirtilmiştir (Şekil 4.10).

K.Ç.46 (1238 ada 11 parsel)

Eldem’in haritasına ve 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre (Harita 4.66, Şekil 4.7), K.Ç.46 parselde yapı gösterilmemiştir (Eldem, 1993, s. 72–73). 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda, bu parselde yer alan yalının yanmış olması mümkündür (Harita 4.70).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 166 ada 11 parsel, günümüzde 1238 ada 11 parsel ile çakışmaktadır. Bu kadastro krokisine göre, 166 ada 11 parselde “bahçeli kargir ev” yer almaktadır (Ek.38, Şekil 4.8). Kadastro planında görülen bu yapı ile günümüzde bu parselde yer alan yapı aynı yapı değildir. Kadastro planında görülen yapı, Art Nouveau karakterli bir yapıdır. Bu yapının giriş katı kargirdir. Bu katın üzerinde, ahşap üç kat bulunmaktadır. Bu yapı 1970’li yıllara ait fotoğrafta görülmektedir. Yalının yerine daha sonra, 1992 yılına ait fotoğrafta görülen ön cephesi camla kaplı üç katlı bir yapı inşa edilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.47 (1238 ada 12–13 parsel)

Eldem’in haritasında, K.Ç.47 ve K.Ç.48 parsellerde “Amber” olduğu belirtilmiştir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’nda, K.Ç.47 ve K.Ç.48 parsellerde küçük yapılar gösterilmiştir (Harita 4.66, Şekil 4.7). Günümüzde 1238 ada 12 nolu parselde yer alan yapının, 1907 ile 1913 yılları arasında yandığı belirtilmektedir. 1927 yılındaki tapu kayıtlarına göre bu parsel “Komidas” a aittir (Erdenen, 1994, s.800).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisinde, 166 ada 12 parsel günümüzde 1238 ada, 12 parsel ile çakışmaktadır. Bu kadastro krokisinde, 166 ada 12 parselin “arsa” durumunda olduğu belirtilmiştir (Ek.38, Şekil 4.8). Günümüzde burada yer alan yalı, 1970’li yıllardan sonra yapılmıştır.

Günümüzde 1238 ada 13 parselde yer alan yapının, 1927 yılına ait tapu kayıtlarında kara tarafında sağında (1238 ada 12 nolu parsel), “Komidas arsası” üzerinde “Fahrettin Bey ve biraderinin sahilhanesi” nin bulunduğu belirtilmiştir. Sol tarafında (1238 ada 14 nolu parsel), 1927 yılında “Karabet Ağa’nın sahilhane arsası” olduğu belirtilmiştir. 1238 ada 13 parselde yer alan yalının, yapım tarihi ise 1927 olarak belirtilmiştir (Erdenen, 1994, s.804).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 166 ada 13 parsel, günümüzde 1238 ada 13 parsel ile çakışmaktadır. Bu kadastro krokisine göre, 166 ada 13 parselde “bahçeli kargir ev” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8). Kadastro planında görülen bu yapı, günümüzde Kuruçeşme Caddesi no 7’de yer alan yapıdır. Yapının mimarı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sahil şeridi ve bu dönemde görülen yapılar gibi, anonim bir mimarının ürünü olması olasıdır.

Bu yapı, kayıkhaneli kargir servis katı üzerinde ahşap, üç katlı bir sahilhanedir. Bacalı, yüksek bir çatı katı bulunmaktadır. Katlar, dikdörtgen sofanın iki yanında salonlar ve cadde yönünde ikişer oda ile banyo, aydınlık, mutfak ve döner merdivenden oluşmaktadır. Kaynaklarda “Petroclup Yalısı” olarak isimlendirilmektedir. Beşiktaş Tapusu; 16.10.1990 gün 1577 sayılı yazısı ve 01.11.1990 gün 269 sayılı İstanbul Bölge Tapu ve Kadaströ Müdürlüğü Münakale Bürosu Şefliği yazısında, 1238 ada 13 parseldeki yalının 1907 tarihinde Bezmialem Valide Sultan Vakfı’ndan Maryam Hanım’ın mülkiyetinde iken, daha sonra bir kapılı ve bahçeli sahilhane olarak, 1927 yılında İnşaat Mühendisi Hüseyin Efendi’nin oğlu Yusuf Cemal Bey’e satıldığı belirtilmiştir. Ayrıca 1934 yılında yalının, Yaşar Efendi kızları Hatice Kıymet ve Makbule Hanımlar’a satıldığı, 1949 yılında kadaströ tarafından tesbit ve tescilinin yapıldığı, 10.05.1990 günlü tapu ile Kubbettin Ersan adına kayıtlı iken, ölümü ile çocukları tarafından Petroclub Turizm Şirketi’ne satıldığı belirtilmiştir (Erdenen, 1994, s.800).

Petrokulüp Yalısı’nın deniz cephesi ile kara cephesi farklı özellikler taşımaktadır. Ahşap kaplı deniz cephesi, Art Nouveau üslup özellikleri göstermektedir. Yapıda zaman içinde tamir görmüş açık ve kapalı çıkmalar görülmektedir. Yola bakan kargir cephesi, Eklektik karakterlidir. Yapı bitişik nizamda inşa edilmiştir. Zemin katta kat yüksekliği az, üst katlarda fazladır. Yapının zemin katına (rıhtım kotu) hemzemin bir giriş ile girilmektedir. Servis mahallerinin de yerleştiği bu kat kargirdir. Çamaşırhane, hamam, mutfak, rıhtıma açılan bir kapı ve kayıkthane bu katta yer almaktadır. Birinci kata, caddeden yarım kat yüksekliğinde basamaklarla ulaşılmaktadır. Bu katta ortada merdiven ve sofa, iki tarafında odalar görülmektedir. Ön ve arka cephelerde balkonlar yapılmıştır. Birinci katta önde geniş ve tavanı bezemeli salon, arkada küçük iki oda bulunmaktadır. Yapıda ikinci katta kapalı, üçüncü katta açık çıkma bulunmaktadır (Erdenen, 1994, s. 805).

1238 ada 12 parselde yer alan yalının, 1907 ile 1913 yılları arasında yanındaki yapıda çıkan yangında, yol cephesi tamamen yanmış, sadece deniz cephesi kalmıştır. Yol cephesi yangından sonra kargir ve grekoromen bir bezeme olarak inşa edilmiştir. Deniz cephesi ahşap kaplamalıdır. Pencerelele bire iki oranlı giyotin ahşap pencereli ve kepenklidir. Tuğla örgülü kayıkthane, kemerli deniz cephesinden tamamen farklıdır. Kayıkthane tavanı, tuğla örgülü

tonozdur. Alaturka kiremitle kaplı beşik çatının ahşap saçakları ön cephede ahşap, yol cephesinde betonarme eliböğründeler ile taşınmaktadır. Kısmen ahşap karkas, kısmen de volta döşemeli yığma bir binadır (Erdenen, 1994, s. 805).

Yalının temeli, ahşap yalı kazıkları ile sağlamlaştırılmıştır. Beden duvarlarının altında taş duvardan temeli yapılmıştır. Ön cephede ahşap konstrüksiyon arası, tuğla dolgu duvarları vardır. Yalının dış cephesi yalı baskısı ahşap ile kaplanırken, yol cephesi sıvanmıştır. Balkon ve çıkma altlarında betonarme kolonlar, sütun başlıkları ve bezemeler görülmektedir. Çatı, deniz ve yol cephelerine doğru eğim veren beşik çatı şeklindedir. En üst katta büyük bir çatı arası boşluğu mevcuttur. Burada restorasyondan sonra açılan iki adet çatı penceresinin eski fotoğraflarında olmadığı görülmektedir. Ön cephede bire iki oranlı giyotin, arka cephede düşey menteşeli çift kanatlı ahşap pencereler görülmektedir. Ana girişteki dış merdiven kısmen mozaik, kısmen masif mermer olarak yapılmıştır. İç merdivenler ahşap ve ferforje korkulukludur. İç döşemelerde Osmanlı parkesi ve volta döşeme kullanılmıştır. İlk aşamada tek ailenin kullanımı için yapılmış, sonradan iki bağımsız ev olarak bölünmüş olan yapı, 1990 yıllarında restore edilmiştir. Sosyal tesis olarak işlevlendirilen yapı, ikinci grup tarihi eser olarak değerlendirilip yıkılmış ve betonarme olarak yeniden inşa edilmiştir. Kayıkhane kaldırılmış, salona ilave edilmiştir. Kat yükseklikleri özgün halini koruyamamış, zemin kat yüksekliği artırılmıştır. Yalı bu restorasyonla özgün mimarisini ve plan düzenini kaybetmiştir (Erdenen, 1994, s.805).

Sarraf Burnu'ndaki 7 yalıdan oluşan bu sırada ancak 3 yalı yangın ve imar çalışmalarından zarar görmemiştir. Bu yalıların önlerinden Bedrettin Dalan döneminde (1984–1989) kazıklı yol geçirilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.48 (1238 ada 14 parsel)

1918 yılında Necip Bey Haritası'na ve fotoğraflara göre, K.Ç.48 parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). 1927 yılına ait tapu kayıtlarında 166 ada 14 parsel (günümüzde 1238 ada 14 nolu parsel), “Karabet Ağa'nın yalı arsası” olarak görülmektedir. 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 166 ada 14 parselde (1238 ada, 14 parsel) “kargir ev” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8).

1970 yılında K.Ç.48 parselde ait fotoğrafta bu arsada iki katlı, deniz cephesinde balkonlu, yığma bir yapı görülmektedir (Resim 4.190, Resim 4.191, Resim 4.192). 1992 yılına ait fotoğrafta yapının kısmen değişikliğe uğradığı görülmektedir. Yapının kat adeti üçe

çıkartılmış, üst katı tamamen cam cephe olarak düzenlenmiştir. Cephesi ve çatısı tamamen değiştirilmiştir. 1970 yılına ait fotoğrafta görülen balkon kapatılmıştır (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.49 (1238 ada 15 parsel)

Eldem haritasında K.Ç. 49 parselde yapı belirtmemiştir. 1908–1920 yılları arasında çıkan yangınlarda, K.Ç.49 parselde yer alan yalı büyük olasılıkla yanmıştır (Harita 4.70). 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre, bu parselde yapı yer almamaktadır (Harita 4.66, Şekil 4.7). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre 166 ada 15 parsel (K.Ç.49 parsel), günümüzde 1238 ada 15 parsel ile çakışmaktadır. Bu kadastro krokisine göre, 166 ada 15 parselde “ahşap ev” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8). 10.08.1949 tarihli kadastro krokisinde görülen bu yapı günümüze ulaşmıştır.

Günümüzde 1238 ada 15 parselde yer alan yapı, geleneksel üsluplu, kiremit çatılı, ahşap, üç katlı bir yalıdır. Bitişik nizamda yapılmış yalının, ortada dört pencereci cumbası yer almaktadır. Pencereci bire iki oranlı, giyotin pencere olarak görülmektedir. Bununla birlikte yapının restore edildikten sonra oldukça değiştiği gözlenmektedir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). Yapının çatısı üzerine çatı arasını aydınlatmak üzere, özgün düzeninde olmayan üç adet üçgen pencere yerleştirilmiştir. Yapının çatısının yükseltilmesiyle, yüksekliği artmıştır. 01.08.2006 tarihli planda, yapı tescilli 1. grup taşınmaz kültür varlığı kapsamında görülmektedir (Şekil 4.10).

K.Ç.50- Makbule Atadan Yalısı (1238 ada 16 parsel)

Eldem’in haritasında K.Ç.50 parselde (1238 ada 16 parsel) çizilen çatı planı, büyük olasılıkla günümüzde bu parselde yer alan Makbule Atadan Yalısı’na aittir. 1918 tarihli Necip Bey Haritası’na göre de, K.Ç.50 parselde yer alan yapı Makbule Atadan Yalısı’dır (Harita 4.66, Şekil 4.7).

10.08.1949 tarihli kadastro krokisine göre, 166 ada 16 parsel, günümüzde 1238 ada 16 parselle çakışmaktadır. Bu kadastro krokisine göre, 166 ada 16 parselde “bahçeli kargir köşk” yer almaktadır (Ek. 38, Şekil 4.8). 10.08.1949 tarihli kadastro planında görülen Makbule Atadan Yalısı günümüze ulaşmıştır.

Makbule Atadan Yalısı’nın 1900’lü yıllara ait olduğu düşünülmektedir (Erdenen, 1994, s.795). Yalı Art Nouveau karakterlidir. Çıkma ve gömme sütunlu balkonları, çatı üstü

odalarıyla dört katlı bir yapıdır. Yalı restore edilmiştir (Şekil 4.9, Şekil 4. 19). 01.08.2006 tarihli planda, yapı taşınmaz kültür varlığı olarak görülmektedir (Şekil 4.10).

4.6 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Fetih sonrasında Boğaziçi'nin henüz kentin yerleşimi değil, bir dış noktası konumunda olduğu görülmektedir. 16. yüzyılda 1.Süleyman (Kanuni) döneminde Boğaziçi kısmen iskan edilmiş, bazı yerler geliştirilmiş, bazı yerlerde yeni yerleşmeler olarak düzenlenmiştir. Bu yüzyılda yerleşmeler vadi içlerinde, tepelerin eteklerinde kurulmuştur. İstanbul'da Fetih sonrası yapılaşmanın tek katlı, moloz taş ve kerpiç ağırlıklı olduğu vakfiye ve minyatürlerde yer alan verilerle söylenebilmektedir. Boğaziçi yerleşiminin de bu yönde geliştiği düşünülebilir. Boğaziçi 17. yüzyılda yaygın yerleşim bölgesi olmamakla beraber, Osmanlı toplumunda görülen yaşama alışkanlıklarındaki değişim ile birlikte, saray çevresinin bir kent dışı sayfiyesi konumuna dönüşmüştür. Bu yüzyılda, Batı etkisi yalı sosyal yaşamında yeterince hissedilmemekte, planlama, stil ve yorumlarda geleneksel yorum devam etmektedir. 17. yüzyılda kullanılan ahşap malzeme türleri de artmıştır. Bu yüzyılda, ahşap kullanımında standardizasyon ve uzmanlaşma görülmüştür (Tanyeli, 2004, 74-93).

18. yüzyıl öncesinde Ortaköy ile Arnavutköy arasında kıyı yapılaşmasının olduğu, bu yüzyıllara ait haritalardan ve seyyahların yazılarından anlaşılmaktadır. Bu döneme ait haritalarda diğer Boğaziçi köyleri gibi, Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy yerleşim yerleri genellikle isimleriyle belirtilmiştir. Ortaköy, Kuruçeşme ve Arnavutköy kıyısında cami ve bazı kıyı yapılaşmaları şematik gösterimlerle belirtilmiş, yamaçlarda korular gösterilmiştir. 18 yüzyıl öncesine ilişkin bölgeye ait önemli bilgileri “Evliya Çelebi Seyahatnamesi” içermiştir. Ancak bugün seyahatnamede bahsedilen yalıların varlığıyla ilgili bilgiye ulaşılamamaktadır. Kuruçeşme Defterdar Burnu'nda, 18. yüzyıla kadar ne zaman inşa edildiği bilinmeyen, “Nakkaş Paşa Yalısı” yer almaktaydı. Bu yalı 18. yüzyılın başında Veziriazam Ali Paşa'ya verilmiştir. Bu isim Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde görülmektedir. 1692 yılında Dimitrie Cantemir, Ortaköy'de bir saray satın almıştır. Dimitrie Cantemir'in Sarayı, 18. yüzyıl başı İstanbul haritasında Defterdar Burnu'nda çizilmiştir (Harita 4.13). Cantemir'in Sarayı 1700 yılından itibaren el değiştirmiştir. Buraya Neşedabad Sarayı, 1725–1727 tarihlerinde, 3. Ahmet tarafından inşa ettirilmiştir.

Boğaziçi'nde özellikle Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde, 18. yüzyıldan itibaren sultan kızları evlendikleri zaman, kendilerine ayrılan veya bizzat inşa ettirdikleri saraylarında oturmuşlardır. Bu saraylar, bu hanım sultanların isimleri ile anılmıştır. 18. yüzyıl sonlarında, Ortaköy-

Kuruçeşme sahilinde sultanların, saray mensuplarının ve üst kesimin yalılarının dizildiği, Arnavutköy’de ise gayrimüslimlerin oturduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 18. yüzyıldan itibaren, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde sultan efendilerin sahilsaraylarının ve devlet adamlarının yalılarının yer almaya başlaması ve bu yapıların ahşap olarak inşa edilmesi, ahşabın bu bölgede yoğun olarak kullanmasına sebep olmuştur.

Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan yalıların hepsi, genel özellikleriyle birbirine benzerlik gösterse de her biri özgün yalı türü olmuştur. Bununla birlikte, yalıların büyüklük ve özellikleri, sahiplerinin sosyal ve ekonomik durumlarını yansıtmak üzere planlanmıştır. Yalılar denizden yükseltilmiş, deniz üzerine çıkmış gibi inşa edilmişlerdir. 18. yüzyıl sonunda harem ve selamlık ayrımı Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridindeki büyük yalılarda görülmüştür. Bu yalılar, harem ve selamlık olmak üzere iki ayrı bağımsız ama bağlantılı bölümü içermişlerdir. Defterdar Burnu Sahili’nde “Hatice Sultan Sarayı” bu yalılara örnek verilebilmektedir. Melling çizimlerdeki ahşap olarak inşa edilmiş Hatice Sultan Yalısı, aristokratik, anıtsal, yalı ve saray kavramlarının 18. yüzyıl başı Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine ait önemli örneği olmuştur. Bu gravürlerde yer alan yapıların pek çoğu, saray ailesine, devlet büyüklerine ait ahşap yapılardır ve Boğaziçi saraylarının erken dönem örnekleri sayılabilmektedir. Kauffer tarafından 1776–1786 arasında yapılan haritada, sarayların ve yalıların, bu dönemde kıyılarda seyrek olarak inşa edildiği belgelenmiştir. 18. yüzyıl sonunda, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer aldığı görsel olarak belgelenen diğer önemli yapılar ise, Fauvel’un (1784–1792) “Kuruçeşme’de bir köşk” ve “Bostancıbaşı Köşkü” olarak nitelendirilen gravürlerindeki yapılardır. “Kuruçeşme’de bir köşk” olarak nitelendirilen yapı, kare veya kareye yakın planı, denize dikey konumu, tek katlı ahşap inşa edilmesi ile Anadoluhisarı’nda yer alan Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı ile benzerlikler göstermektedir.

19. yüzyıl başından itibaren, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yapılaşmanın arttığını görülmektedir. 1790 ile 1814–1815 yıllarına ait Bostancıbaşı defterlerinde yazılı olan yalı sahiplerinin isimleri, bu dönemlere ait önemli birer kaynak olmuştur. Bu defterlere göre 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, Türkler, Yahudiler, Rum, Ermeni ve diğer gayrimüslimler, mülk sahibi ve komşuydular. Bunlar arasında, hanedan ve saray mensupları, devlet ve din adamları olduğu gibi çeşitli meslek gruplarından insanlar bulunmaktaydı.

Boğaziçi, 19. yüzyılda kentin uzantısı haline gelmiştir. Boğaziçi köyleri sayfiye niteliğini kaybederek banliyöleşmiştir. Bununla birlikte, ulaşım şartlarının kolaylaşması ve 1852

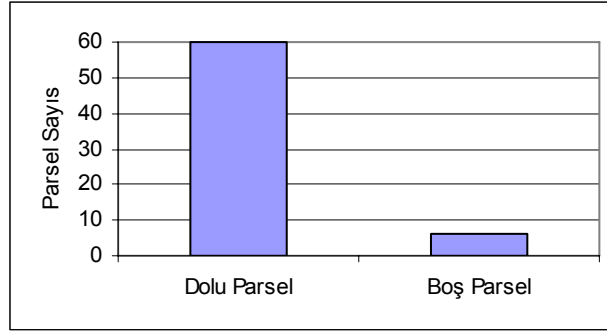
yılından itibaren Şirket-i Hayriye'nin sürekli seferlere başlaması, Ortaköy-Kuruçeşme yerleşimlerini yaz ve kış oturulan bölgeler haline getirmiştir. 1840 yılına ait Bartlett'in Kuruçeşme Koyu'nu gösteren gravürü bölgedeki yoğun ahşap yapılaşmayı göstermektedir. 19. yüzyıl ortalarından itibaren fotoğraf, Osmanlı'nın hayatına girmiştir. 19. yüzyıl ortalarında fotoğraflarda görülen yapılaşmaya göre, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yapılaşma yüksek yoğunluktadır.

19. yüzyıl ortalarından itibaren, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan yalılarda harem ve selamlık bölümleri yavaş yavaş birleşmeye başlamıştır. Yan yana yada düşey veya yatay ayrımlı, harem ve selamlık oluşmuştur. Ayrıca bu yüzyılda, denize paralel, yüz metre uzunluğuna varan dikdörtgen kitleler halinde yapılaşma; Ortaköy'de Fatma Sultan Yalısı gibi pek çok yalıda görülmektedir. Fatma Sultan Yalısı'nda, harem ve selamlık aynı yapıda, ayrı ayrı planlanmış, arada koridor ve odalarla birleştirilmiştir. Harem ve selamlığın ayrı sofaları ve merdiveni vardır. Fatma Sultan Yalısı'nda görülen sofalı plan şeması, ilerleyen yıllarda yerini koridorlu plan şemasına bırakmıştır. Kuruçeşme'de yer alan erken dönemlerde haritalarında görülen Tırnakçı Yalısı'nda, oval sofa görülmektedir. 19. yüzyıl ortalarına ait gravürü ve uzaktan fotoğrafı olan Tırnakçı Yalısı'nı, kenarda mabeyn yada hünkar sofrası, çevresinde selamlık ile yalının sahibi hanım sultan için oval sofa ve harem kompleksi oluşturmaktaydı.

19. yüzyıl ilk çeyreğine ait Bostancıbaşı Defteri'nde yer alan Ortaköy-Kuruçeşme yalılarının bir kısmı, 19. yüzyıl sonlarına taşınırken bir kısmı yıkılmış veya yanmıştır. 19. yüzyıl ortalarından itibaren elde edilebilen fotoğrafların yardımıyla bölgenin yapı yoğunluğu büyük oranda tespit edilebilmektedir. 19. yüzyıl ortalarında toplam 66 parselin 60 adeti dolu, 6 adeti boştur. Bu yapı yoğunluğu, geleneksel yalı ve karakol gibi yapıları içermektedir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4. 1. 19. yüzyıl ortalarında yapılaşma

19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'den gelen yerli üretim ahşabın yanı sıra, ucuz ithal edilen ahşapta kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemde ahşap malzemesi bollaşmış, ahşabın hem strüktürel hem de kaplama tahtası olarak kullanımı çoğalmıştır. Ahşap malzeme ile inşa edilen hayatlı evin, İstanbul konut mimarisinde gösterdiği bazı izler vardır. Bu yaklaşımlar, Boğaziçi yalı mimarisinde görülmüştür. Evlerin zemin katlarının servis bölümlerine hizmet etmesi, sokağa dönük bir yaşamının olması, mutfaklarının bahçede olması, evlerin üst katlarının zemin kat üzerinden dışarı doğru uzanması, pencere düzenleri, oda düzenleri, az katlılık, yatay gelişme gibi vurgular, İstanbul konutunun özelliği olduğu gibi, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde yer alan yalıların temel yaklaşımı olmuştur. Bu yapıların bir özelliği de; yapının dış formunun bir sokak duvarı gibi oluşan zemin kat duvarlarıyla, dışarıya taşan üst katları arasındaki karşıtlıktır. Zemin kattın sağır, çok az delikli duvarı üzerinde gösterişli ve büyük kapı görülmektedir. Ahşap yapının sokağa, yalılarda denize doğru taşan çok pencereli ve hareketli üst katları bulunurdu. Ahşap Hristiyan yalıları, genellikle aşı boya ile gri renkle boyanırdı. Beyaz ve yeşil, Türk yalılarında kullanılan renkler arasında yer alırdı.

19 yüzyıl sonlarında Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde inşa edilen sahil saraylar, genellikle kargir zemin kat üzerinde ahşap, iki kat ile çatı katından oluşmuştur. Bu sahil saraylardan, K.Ç.1-K.Ç.2 parsellerde Zekiye Sultan Sahilsarayları, O.K.11 parselde Fehime Sultan Sahilsarayı, O.K.12 parselde Hatice Sultan Sahilsarayı, K.Ç.9 parselde Nazime Sultan Sahilsarayı, K.Ç.13 parselde Mediha Sultan Sahilsarayı ve K.Ç.8 parselde Seniha Sultan Sahilsarayı, plan ve cephelerinde gelenekselden uzaklaşmış, 19 yüzyıl sonunda İstanbul'da yaygın olarak kullanılan simetrik kurgulu bir şemada inşa edilmişlerdir. Birbirinin eşi harem ve selamlık bölümleri çift koridorlu bir sistem içinde bütünleşmiştir. Bununla birlikte 19 yüzyıl sonlarında, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde inşa edilen yalıların boyutlarının küçülmeye başladığı görülmektedir. Kargopoulo'nun, Abdullah Freres'in, Sebah&Joallier'in ve Miralay Ali Sami'nin fotoğraflarında görülen Neşedabad Sarayı, Tırnakçı Yalısı ve

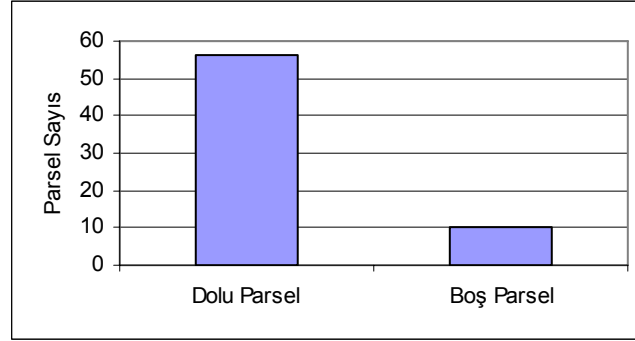
Hibetullah Sarayı gibi çok büyük yalılar yıkılarak yada parçalanarak daha küçük sahilhaneler haline gelmişlerdir. Neşedabad Sarayı'nın yerine yapılan Zekiye Sultan Sahilsarayları, Tırnakçı Yalısı'nın yerine yapılan Mediha Sultan Sahilsarayı, Hibetullah Sarayı'nın yerine yapılan Ethem Paşa Yalısı ve Nazime Sultan Sahilsarayı bu küçülmelere örnek teşkil etmektedir.

Batılılaşma etkilerinin Ortaköy ve Kuruçeşme yalılarına yansımada, yalıların sık sık yıkılıp yeniden yapılması, saray ailesi ve üst düzey ailelerin yapıları olmaları nedeniyle batı etkilerini daha çok takip edebilmeleri ve yaptıracak güçte olmaları, ayrıca yazlık mekan olması sebebiyle daha köklü değişiklikleri uygulayabilmelerinin etkisi önemli yer tutmuştur. 19 yüzyıl sonlarında Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde inşa edilen yalılar, Barok, Neoklasik, Eklektik ve Art Nouvea üsluplar ile yapılmışlardır.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridi yalılarında ahşap malzeme kolay, ucuz ve hızlı inşa edilebilmesi sebebiyle tercih edilmişlerdir. Ancak bu yapılar, kısa süreler içinde harabeye dönmüş veya yıkılmışlardır. Osmanlı Hanedanına ait kişilerin bu sahil sarayları ve yalıları, döneminin üsluplarıyla ve özellikleriyle yaptıracak güçte olmaları ve ahşap malzemenin kısa sürede inşa etmeye uygun bir malzeme olması, bu bölgede özellikli yalıların yapılmasına yada cepheleri düzenlenerek yapıların yeniden inşa edilmesine sebep olmuştur. Ancak ahşabın dayanımının az olması, yangınlarla kaybının kolay olması ve bu yapıların terk edildikleri zaman bakımlarının yapılamaması, yalı mimarisinin kalıcı olmasına engeller oluşturmıştır. Ayrıca Osmanlı devlet yapısında, devlet adamlarının görevlerinin süresinin dönemin padişahının yetki alanında olması sebebiyle, görevden alınan kişilerin ahşap yalıları kısa sürede harabeye dönmekteydi. Bununla birlikte, İslam dinindeki “bu dünyanın geçici olması” kavramı etkisiyle, yalılar günlük yaşam nesnelerinden daha değerli olmamışlardır. Boğaziçi'nde yalı yaptıranlar, büyük olasılıkla sadece yaşadıkları süreye yada iktidarda oldukları sürece dayanan evler yapmayı tercih etmişlerdir. Yalılar bu ana nedenlerle kolaylıkla yitirilmiş ve yerlerine farklı üsluplarda yenileri yapılmıştır.

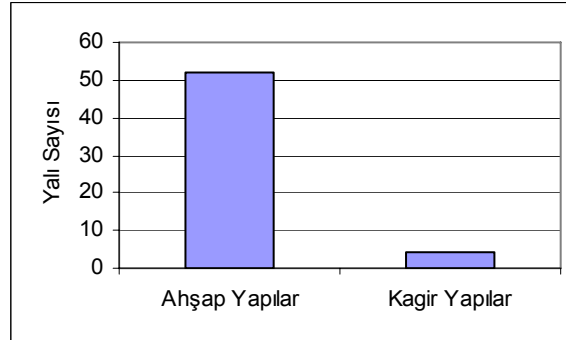
19. yüzyıl ortalarından itibaren hızlı nüfus artışı ve onunla ilişkili yoğun yapılaşma, Boğaziçi'nde önceki yüzyıllardan daha fazla, büyük yangınların çıkmasına sebep olmuştur. Bu yüzyıldan itibaren, büyük yangınlar sebebiyle, yönetim yapılaşmayı kargir inşaata çevirmek istemiştir. Saraylar, karakollar ve kışlalar bu teknikte yapılmıştır. Boğaziçi'nde ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde ahşap yalılar yapılmaya devam etmiştir. 19. yüzyıl sonlarında toplam 66 parselin 56 adeti dolu, 10 adeti boşdur. Bu dönemde kıyı yapılaşmasının azaldığı görülmektedir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4. 2. 19. yüzyıl sonlarında yapılaşma

19. yüzyıl ortalarında Ortaköy ve Kuruçeşme kıyı silüetini gösteren Kargopoulo ve Abdullah Freres fotoğraflarına göre, çalışma alanında yer alan yapıların hemen hemen hepsi (camiler dışında) ahşaptır. 19. yüzyıl sonuna doğru Sebah&Joallier ve Miralay Ali Sami fotoğraflarına göre, kargir yapılaşmanın arttığı görülmektedir. 19. yüzyıl sonunda, Ortaköy ile Arnavutköy arasında tespit edilebilen yapılar içinde O.K.1 parselde yer alan Esmâ Sultan Sahilsarayı, O.K.8 parselde yer alan yalı, O.K.10 parselde yer alan karakol yapısı, O.K.15 parselde yer alan yapı kargir olarak inşa edilmiştir. 19. yüzyıl sonunda çalışma alanında yer alan toplam 56 yapıdan 4 yapının kargir, 52 yapının ahşap olduğu görülmektedir (Çizelge 4.3).

Çizelge 4. 3 19. yüzyıl sonunda ahşap ve kargir yapılar

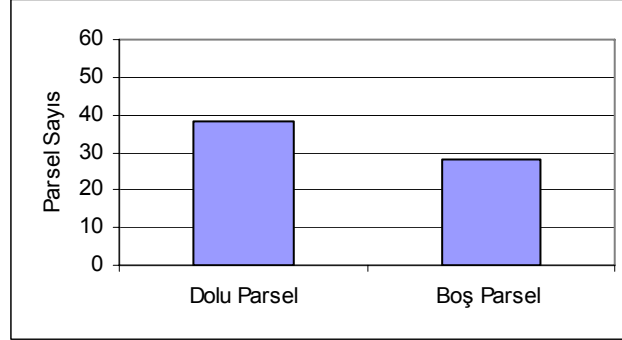

1871 yılında Karaköy ile Ortaköy arasındaki hatların kullanıma açılması, bölgedeki kara yolu ulaşımına kolaylık getirilmiştir. 1907 yılında itibaren, Kuruçeşme ve Arnavutköy'den geçerek Bebek Bahçesi önünde son bulmak üzere tramvay hattının döşenmeye başlanması, bu bölgede yer alan sahil sarayları ve yalıları, koruları, bahçeleri ve köşklerinden oluşan arka bölümlerinden ayırmıştır. 1918 yılı parselasyonuna göre, toplam 66 parselin 38 adetinde yapı yer almakta, 28 adetinde yapı yer almamaktadır (Çizelge 4.4).

20. yüzyıl ilk çeyreğine ait Ortaköy ve Kuruçeşme kıyı silüetini bütünüyle gösteren fotoğraflara ve özellikle 1908 ile 1920 yılları arasında çıkan yangınlarda yanan bölgenin,

malzeme tespiti yapılabilecek belgelerine ulaşılammıştır. Ancak bu dönemde bölgede yer alan ahşap yalılar, yangınlar ve yıkılmalar sonucu büyük ölçüde azalmıştır.

Çizelge 4.4 1908–1920 yılları arasında yapılaşma

1.Dünya Savaşı, itilaf devletlerinin İstanbul’u işgal etmeleri ve Kurtuluş Savaşı birbirini takip etmiş, bu süre içerisinde Boğaziçi eski gösterişini kaybetmeye başlamıştır. Yoksullaşan kentle beraber, Boğaziçi’ndeki yerleşim yerleri kendi kaderlerine bırakılmıştır. İstanbul’da ve Boğaziçi’nde, 1. Dünya Savaşı’ndan sonra ahşap yapılaşma durma noktasına gelmiştir. Bu yapılaşmanın kesilmesinde yasaklardan çok, ekonominin tamamen bozulması etkili olmuştur. İstiklal Savaşı’ndan sonra nüfusun azalmasıyla birlikte, konut talebi de azalmıştır. Bununla birlikte Tanyeli (2004), bu dönemde dünya ekonomisinde ki bozulmanın etkisiyle, ucuz ahşap akışının sonlandığını belirtmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde, ahşap yapılaşma tamamen terk edilmiştir. Bu dönemde konut mimarisinde ahşabın kullanılmamasının sebepleri arasında, ahşabın ekonomik nedenler ve yasal zorlamalarla terk edilmesi ile Cumhuriyet’in yeni yüzü betonarme inşaatlara geçiş sayılabilmektedir.

Cumhuriyet’in İlanı’ndan sonra Boğaz kıyısında yer alan yalıların bir kısmı, depo olarak kullanılmış yada yıkıma terkedilmişlerdir. Kuruçeşme kıyısında yer alan yalılar ve Kuruçeşme Adası’nda yer alan yalı, yerlerini kömür ve tütün depolarına bırakmıştır. Ortaköy Kuruçeşme’deki yalıların sahiplerinin genellikle hanedan üyelerinden oluşması ve Cumhuriyet Dönemi’nde hanedan ailesinin yurt dışına çıkarılması sebebiyle, bölgede bulunan yalılar bakımsız ve harap durumda kalmıştır.

Nazime Sultan Yalısı 1923 yılında, Muhsinzade Yalısı 1935 yılında yıkılmıştır. 1929 ve 1945 yılında O.K.15 parsel, 39/2 ada, parsel 1, 2, 11 olarak sahibinin isteği üzerine ifraz edilmiştir. O.K.16 parsel, 1929 yılında 39/2 ada 3 ve 4 parsel olarak sahibinin isteği üzerine taksim edilmiştir. 1945 yılına ait kadastro kayıtlarda ise arsa sahibinin talebi üzerine 13 nolu parselin 2’ye ifrazı ve 12 nolu parselin B kısmıyla birleştirilmesi yapılmıştır. K.Ç.1 parsel 1929

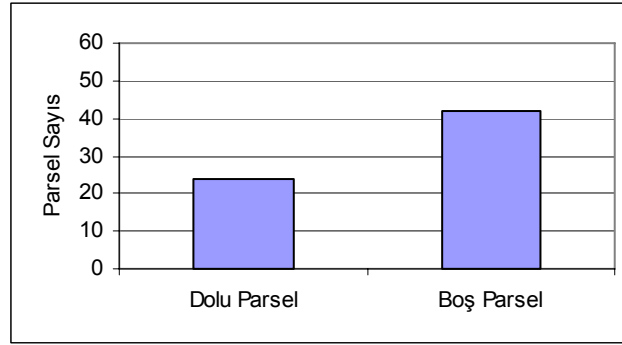
yılında 39 ada olarak sahibinin isteği üzerine ifraz edilmiştir. 1929 yılında kadastro kayıtlarında parselin sahibi “Naime Hanım” olarak görülmektedir. 1930 yılında arsa sahibinin talebi üzerine, tekrar ifraz edilmiştir. 1926 tarihli kadastro krokili beyannameye göre, K.Ç.10-K.Ç.11-K.Ç.12 parseller, 170 ada, 1, 2, 3, 4 parsel olarak ifraz edilmiş ve bu parselden yol geçmiştir. 26.01.1949 tarihli krokili beyanname K.Ç.13 parsel, 170 ada 5, 6 parsel olarak, 1920 tarihli kadastro belgesinde K.Ç.26 parsel, 168 ada 4 ve 8 parsel olarak ifraz edilmiştir.

Cumhuriyet sonrası dönem, Türkiye açısından değişimlerin başladığı bir dönüm noktası olmuştur. Boğaziçi’nde geleneksel yalı iç yaşantısında mimari değişiklikler benimsenmiştir. Bu dönemde içe kapanık ve büyük ailede yer alan harem ve selamlık düzeninin yerini dışa dönük ve küçük aile düzeni almıştır. Cumhuriyet Dönemi’nden sonra geleneksel ahşap yalı, Boğaziçi ile birlikte Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde inşa edilmemiştir.

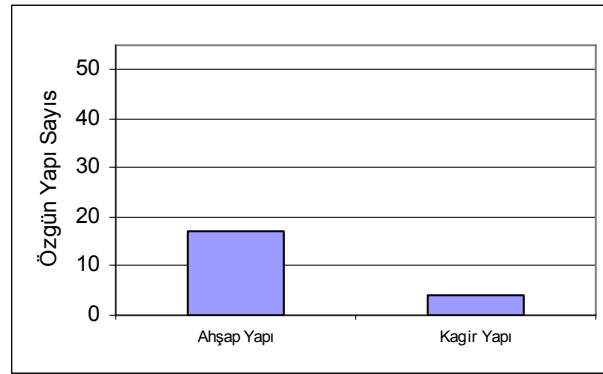
1950 yılından sonra Boğaziçi’nde önemli değişimler görülmüştür. Bu süreçte, dönem hükümetinin İstanbul’da başlattığı yoğun imar çalışmaları, endüstri alanlarının uygun yerler seçilmemesi ve göçle başlayan gecekondulaşma, Boğaziçi’nin yapısını kısmen bozmuştur. GEEAYK, 1951 tarihinden sonra göreve başlayıp yalıları tescil edinceye kadar önemli ölçüde tarihi yapı kaybı olmuştur. 1957 yılında Kuruçeşme’den geçen sahil yolu çalışmaları sırasında Akıntı Burnu’nda, boş arsalar yola ilave edilmiş, istimlak ve denizin doldurulması ile yolda genişletilme gerçekleştirilmiştir. 1958 yılında bu sahil yolu çalışmalarında, OK.12 parselde yer alan Hatice Sultan Yalısı’nın arka bölümleri ve koridoru yıkılmış sadece öndeki yalısı günümüze ulaşmıştır. OK.13 parselde yer alan Fatma Sultan Yalısı “Tütün Deposu” olarak kullanılmış, 1960’lı yıllarda yıkılmıştır. Bu süreçte kıyı şeridi, kömür ve tütün depoları olarak kullanılmıştır. 1950’li yıllarda Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde parselasyona göre, toplam 66 parselin 24 adetinde yapı yer almakta, 42 adetinde yapı yer almamaktadır. Bu yalılardan 21 tanesi korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olan tescilli yapılardır (Çizelge 4.5).

1973 yılında yürürlüğe konan Eski Eserler Yasası ile Boğaziçi’nde pek çok alan, Sit alanı olarak tescil edilmiştir. Boğaziçi Nazım Planı 1983 yılında uygulanmaya konmuştur. Kurulun getirmiş olduğu bir öneri ile birlikte, bütün Boğaziçi Bakanlar Kurulu kararıyla koruma alanı ilan edilmiş ve bu yasa ile birlikte Boğaziçi’ne yapılacak bütün inşaatların kurulun onayından geçmesi sağlanmıştır. 1983 tarihli Boğaziçi Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ile yeni yalı yapımı yasal olarak sona ermiş, geleneksel miras olan yalıların korunması ve restorasyonu üzerine gerekli koruma kararları alınmıştır. Yasayla yeni konut yapımının yasaklanması, eski konutların restorasyonunu, yıkılanların yeniden inşa taleplerini öne çıkarmıştır.

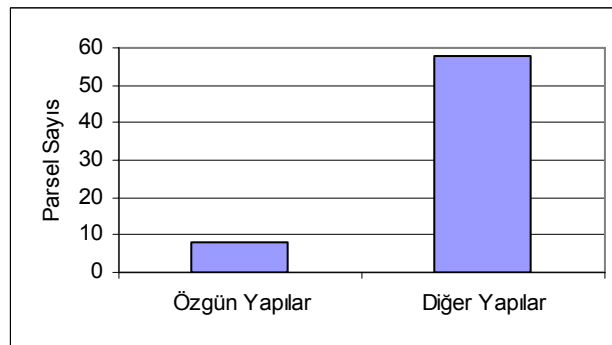
Çizelge 4.5 1950’li yıllarda yapılaşma

Çizelge 4.6 1950’li yıllarda ahşap ve kargir yapılar

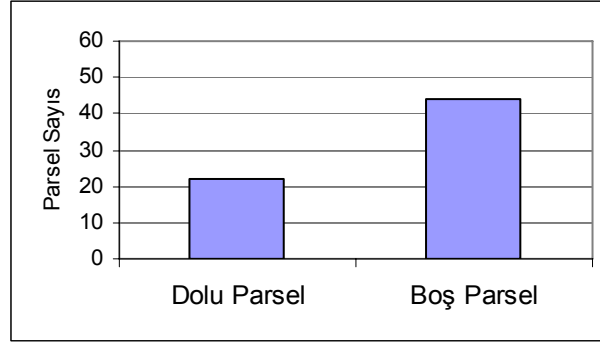

Çizelge 4. 7 2007 yılında geleneksel yapılar

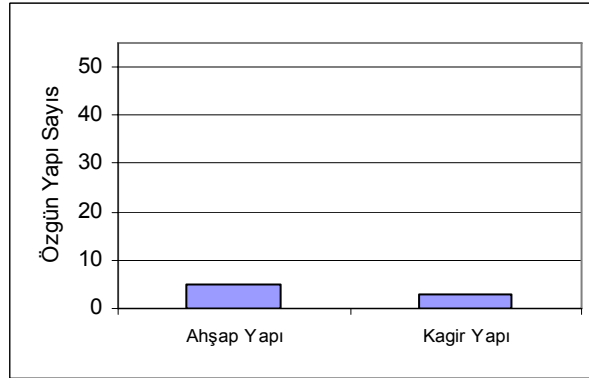
Belediye Başkanı Bedrettin Dalan döneminde (1984–1989) Arnavutköy’de Sarraf Burnu’ndan kazıklı yol geçirilmiştir. Bu kazıklı yolla, KÇ.45-K.Ç.50 parsellerinde yer alan yalıların denizle ilişkisi büyük ölçüde kesilmiştir. Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında, 19 yüzyıl ortalarında yaklaşık 60 civarı yalı var iken, 2006 yılına gelindiğinde, 8 adet korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olan tescilli yapı kalmıştır (Çizelge 4.7). Günümüzde toplamda 66 parselin 22 adetinde yapı yer almakta, 44 adetinde yapı yer almamaktadır (Çizelge 4.8).

Çizelge 4. 8 2007 yılında yapılaşma

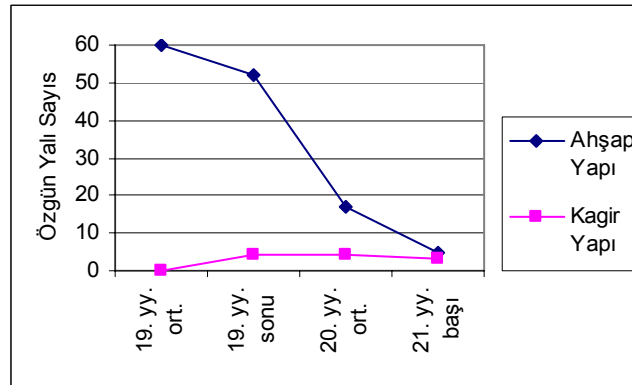

Günümüze ulaşabilen 8 adet geleneksel yalıdan, 3 adeti kargir, 5 adeti ahşaptır (Çizelge 4.9). O.K.10 parselde yer alan karakol binası yıkılmıştır. 19 yüzyıl ortalarından günümüze değin, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde geleneksel ahşap yalıların hızla azaldığı, kargir yalıların ise önce arttığı daha sonra sabit kaldığı grafikte görülmektedir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4. 9 2007 yılında geleneksel ahşap ve kargir yapılar

Çizelge 4. 10 19 yüzyıl ortalarından günümüze değin, geleneksel ahşap ve kargir yapılar

5. BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİ KORUMA YÖNTEMLERİ, ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

5.1.1 Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerini Koruma Sorunları, Ortaköy-Kuruçeşme Sahili

Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerine Yönelik Koruma Sorunları

Boğaziçi sahilinde, 19. yüzyıldan itibaren geleneksel mimari şemayla, yüzyılın üslup zenginliğini ve mimarisini yansıtan sahilsaray ve yalıların yapımı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra durma noktasına gelmiştir. 1950’li yıllara kadar, ayakta kalabilen Boğaziçi yalıları ile Boğazçı’nın doğal yapısı, başlatılan imar çalışmaları, endüstri alanları ve yoğun göçle başlayan gecekondulaşma ile zarar görmüştür. Boğaziçi, bu yıllara kadar bir önceki yüzyılın kentsel yerleşim sınırlarını ve geleneksel kent dokusunu kısmen koruyabilmiş iken, bu yıllardan sonra hızlı bir büyüme karşı karşıya kalmıştır. 1950 ile 1965 yılları arasındaki süreçte ise, Boğaziçi’nde mevzi imar planlarına dayanarak çoğu koru alanları yapılaşmaya açılmış, kaçak yapılaşma aflare yasal nitelik kazanarak yayılmıştır. 1970’li yıllardan sonra Boğaziçi’nin doğal ve kültürel peyzajı, yoğun bir kentleşme baskısının kültürel erozyonun ve birörnekleşmenin etkisinde kalmıştır.

1970 yılında Boğaziçi’nin korunmasına yönelik önemli bir adım atılmış ve İstanbul Boğaziçi Sahil Şeridi’nde bulunan yalılar, GEEAYK tarafından tescil edilmiştir. Boğaziçi’ne yönelik, 1/5000 ölçekli, 1971, 1975, 1977 ve 1983 yıllarında olmak üzere, 4 adet Nazım İmar Planı yapılmıştır. 1983 yılında Boğaziçi Ön Görünüm bölgesinde ve kıyı şeridinde tarihi çevrenin korunması amaçlı 2960 sayılı özel yasa ile ilgili plan hazırlanmıştır. Boğaziçi Yasası’yla, Boğaziçi koruma alanı içerisinde yer alan tarihi yapıların onarımı dışında, yapılacak yeni inşaatlar sınırlandırılmıştır. Boğaziçi Sit Bölgesi için hazırlanmış, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu, 2863 sayılı Koruma Kanunu, 1/5000 ölçekli Nazım Plan, 1/1000 ölçekli Ön Görünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı ve lejantının olması önemli bir gelişme olmuştur. Ancak Boğaziçi’nin karakteri ve köy içlerinin yapısı yeterli etüt edilmeden, 775 sayılı 22.07.1983 onaylı 1/1000 ölçekli Boğaziçi Ön Görünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı hazırlandığı için, planlar parsellerin mevcut durumu ve kanunla yeterli uyumu gösterememiştir.

1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 47. maddesi, Boğaz’da 5000 m²’den büyük parsellerde yapılanmaya izin vermiş, bu süreçte pek çok yapı inşa edilmiştir. Beykoz ve Sarıyer İlçe ve mücavir alan sınırları içinde ve 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu kapsamı dışında kalan ve yapılaşma tehdidi altında bulunan alanlar, Koruma Kurulu

tarafından 15.11.1995 gün ve 7755 Sayılı karar ile Doğal Sit olarak ilan edilmiştir. Ancak hızla artan nüfus, planlardaki ve koruma kararlarındaki tutarsızlıklar, plansız gelişmeler, politik ve spekülasyon baskıları sebebiyle, koruma yönünde istenilen başarı sağlanamamıştır. Bu süreçte, Boğaziçi'nin yamaç ve vadi içlerinde mevzi imar planları ile açılan planlı konut alanları ve sanayi kuruluşları etrafında kaçak konut alanları oluşmuş, bazı korular ifraz edilerek, bu bölgelerde yapılaşma olanağı sağlanmıştır.

Boğaziçi Yasası'ndan sonra, Ön Görünüm bölgesi içinde kalan köy içi alanlarında, restorasyon dışında yeni yapı inşaatı sınırlandırılmıştır. Ancak bu süreçte, Ön Görünüm Bölgesi içinde olmayan eski köy içi sınırlarına, niteliksiz yeni yapılaşmalar eklenmiştir. Ayrıca Boğaziçi Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden itibaren yeni inşaat izinleri sınırlansa bile, Boğaziçi'nin korunmasına ve iyileştirmeye yönelik yeterli uygulamalar yapılmamıştır. Yeşil alanlarında, korularında ve köy içlerinde, kimi zaman parsel bazında kurul kararlarıyla ve kimi zaman kaçak yapılaşmayla, Boğaziçi'nin özgün dokusu zarar görmüş, bazı bölgelerde rant baskısı, sivil mimarlık örneği yapıların yok olmasına neden olmuştur. Sahilde yer alan tarihi yalıların bir kısmı bu süreçte kaybedilmiştir. Böylelikle Boğaziçi Alanı bugün planlı ve plansız her türlü iskan baskısının, çevre ve trafik sorunlarının yaşandığı, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasına yönelik çalışmaların yeterince yapılmadığı, mevcut kanun ve imar planının yetersiz kaldığı bir alan haline gelmiştir.

Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajının korunmasına yönelik, mevzuata ve uygulamayla ilgili günümüze ait sorunları aşağıda irdelenmiştir.

- Boğaziçi'nin kültürel ve tarihi değerlerini, doğal güzelliklerini kamu yararı gözeterek korumak, iyileştirmek, geliştirmek ve nüfus yoğunluğunu artıracak yapılanmayı engellemek için uygulanacak imar mevzuatını belirleyen Boğaziçi Kanunu'nun, planı ve plan notları olmasına karşın bazı maddeleri ile plan notları arasında farklılıklar görülmektedir. Ayrıca, Boğaziçi Kanunu'nun uygulama yönetmeliği yoktur.
- Boğaziçi Kanunu'nda Ön Görünüm bölgesinde yeni yapı yapılamaması, mevcut olan yapının yıkılması halinde, tekrar yapılmayacağı ve yeşil alan olarak değerlendirilmesi sonucunun doğacağı maddeleri, çelişkili durumlar yaratmıştır. Bununla birlikte, 1/1000 Boğaziçi Öngörünüm Bölgesi Uygulama İmar Planı'nda “konut alanı” olduğu belirtilen bazı parsellerin, yerinde hiçbir yapı bulunmadığı fakat blok yapı önerildiği görülmüştür (Özhekim, 2006, s. 114). Oysa kanunun geçici 4. maddesine göre, üzerinde yapı yer almayan ve konut alanında kalan parsellerin yeşil alan kapsamına

alınması öngörülmektedir. Bu sebeple, Boğaziçi Kanunu'nda Boğaziçi'nde çelişkili durumlar yaratan maddeler yer almaktadır.

- Koruma Kurulu'nun 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararında da belirtildiği gibi, Boğaziçi Sahil Şeridi'nde yer alan tarihi eser ve bitişik parsellerinde; planlar bölgesel olarak hazırlanmıştır. Parçalı planlar ve parsel bazında plan tadilatları yapılmış ve yapılmakta olduğu için, Boğaziçi Alanı çağdaş planlama yaklaşımıyla hazırlanmış bir plandan yoksun kalmıştır. Eksik ve hatalı olan koruma amaçlı imar planı ise, doğal ve kültürel peyzajın korunmasını sağlayamamaktadır.
- Boğaziçi Kanunu'na göre, kamu hizmet ve tesislerine ayrılan alanlarda geçici inşaat izni verilmemektedir. Geri Görünüm ve Etkilenme bölgelerinde kamu hizmet tesislerine ayrılan alanlarda 40m²'yi geçmeyen bekçi kulübesi, büfe ve çay ocağı gibi yapılara imar uygulama programı uygulanana kadar, Boğaziçi İmar İdare Heyeti'nce izin verilmektedir. Boğaziçi Kanunu'ndaki bu gibi maddeler, inşaat izni olmayan bölgelerde, daha fazla gelir elde edebilmek için farklı yorumlanmışlardır.
- Donatı alanlarına isabet eden özel mülkiyet alanlarında, koru alanları, mesire alanları, ormana ve koruya katılacak alanlarda, bütçe olanaklarının yetersizliği nedeniyle, tanımlanan kaynakların işletilmesi sağlanamamaktadır. Boğaziçi Kanunu'ndaki bazı maddeler ise, inşaat izni olmayan bölgelerde daha fazla gelir elde edebilmek için farklı yorumlanmışlardır.
- Doğal ve kültürel peyzaj envanterleri yetersiz kalmıştır. Ayrıca farklı kurumlarda yapılan envanterler, Boğaziçi ölçeğinde bir araya getirilememiş ve güncellenmemiştir. Envanter sisteminde çağdaş teknolojinin kullanılmadığı görülmektedir.
- Boğaziçi 1983 yılında yürürlüğe giren kanundan sonra Ön Görünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi olarak bölünmüştür. Ancak Boğaziçi'nin bu alan sınırlarının belirlenmesinde hatalar olduğu görülmektedir. Doğal yapıya uymayan bölge sınırları belirlenmiş, silüet değerleri göz önüne alınmamıştır. Bu sebeple, plan kararları eşitsiz yapılaşma hakkı vermektedir. Bununla birlikte, yasadışı yapılaşmış alanların ortadan kaldırılmaması, hazırlanacak Boğaziçi Ön Görünüm ve Geri Görünüm planlarının uygulanamamasına sebep olacaktır.
- Çeşitli dönemlerde gerçekleştirilen plan revizyonları, siyasi plan ve kararlar, yoğun yapılaşma, çok katlı yapı ve gökdelenler (Boğaziçi sınırı dışındakiler de dahil olmak

üzere), Boğaziçi'nin kentsel dokusunu ve silüetini olumsuz etkilemiştir. Geri görünümde, genellikle düzensiz yeni yapıların yer alması, kıyılardaki yalıların oluşturduğu görünüme uygun olmayan ve genel silueti olumsuz etkileyen duruma neden olmuştur.

- Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajı göz önünde bulundurulmadan tasarlanan ve uygulanan, yol, köprü, tünel, viyadük ve radar kuleleri gibi kamu projeleri, görsel ve yapısal bozulmalara neden olan etkenlerin başında gelmektedir. Ayrıca günümüzde Boğaziçi sahil yollarındaki trafik yoğunluğu, önemli bir problem haline dönüşmüştür.
- Boğaziçi sahilinde konut işlevi ile yeni yalıların inşası, 1983 yılında Boğaziçi Kanunu ve buna bağlı olarak alınan kararlar, plan ve plan notları ile sona ermiş, yalı ismiyle inşa edilen yapılar, restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon yöntemiyle yeniden inşa edilen yapılar olmuştur. Bu süreçte tescili olmayan binaların yıkıldıkları zaman yeşil alan olarak değerlendirilmeleri sebebiyle, Koruma Kurulu'nun 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararında da belirtildiği gibi, Ön Görünüm bölgesindeki bazı yapılar, restorasyon ve inşaat izni alabilmek amacıyla, kültür varlığı olarak tescil ettirilmek istenmiştir. Ayrıca Boğaziçi'ndeki restorasyon uygulamalarına bakıldığında, restorasyon ve restitüsyon adı altında belgeleri olmayan yapıların inşa edildiği, ayrıca strüktürel açıdan güçlü durumda olan kültür varlıklarının bile, koruma ilkelerine aykırı olarak yıkılıp yeniden yapıldığı görülmektedir.
- Boğaziçi Alanı'nda yer alan kültür varlıkları için hazırlanan restorasyon projelerinin bir kısmının yetersiz olduğu, uygulamaların uzman kişiler tarafından ve koruma ilke ve tüzükleri doğrultusunda yapılmadığı görülmektedir.
- Boğaziçi Sahil Şeridi ve Ön Görünüm Bölgesi, Büyükşehir Belediyesi, İstanbul 3 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu ve Boğaziçi Yüksek Koordinasyon Kurulu'na bağlıdır. Kanunda, Boğaziçi Alanı'nda yetki karmaşası ve çok başlı kurumsal yapı görülmektedir. Kurumların ayrı çalışmalarından kaynaklanan uyumsuzluklar çalışmaların başarılarını gölgelemekte, mevcut kurumsal yapı günümüz planlama gereksinimlerine cevap vermemektedir.
- Koruma kurullarının aldığı kararlar zaman zaman yetersiz kalmaktadır. Denetim mekanizmasında sistem hataları vardır ve yetersiz çalışmaktadır. Boğaziçi'nde sürdürülebilir, ekolojik değerlere önem veren bir planlama bilinci ve farkındalığının yeterince oluşmadığı görülmektedir.

Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridine Yönelik Koruma Sorunları

Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan kıyı yapıları ve yalılar, 16. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar incelenmiştir. 17. yüzyıldan itibaren Evliya Çelebi’nin seyahatnamesinde isimleri belirtilen ve daha sonra çalışma alanında varlığı saptanan yalılar pek çok kereler yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde var olan ve en son bir bütün olarak görülen 19. yüzyıl sonu fotoğraflarındaki Neoklasik, Eklektik, Art Nouveau, Geleneksel Barok ile diğer üsluplardaki yalı ve sahilsarayların, 1907 yılından itibaren arkasından tramvay güzergahının geçirilmesi, bahçeleri, koruları, kameriyeleri, köşkleri ile oluşan mimari düzenlerini parçalamıştır (Ergin, 1995, c.5, s.2426).

20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra, bölgede geleneksel ahşap ve kargir yapılar hızla azalmıştır. Ortaköy’de Ortaköy Camisi ile Arnavutköy’de Sarraf Burnu arasında yer alan kıyı yapıları ve yalılar, 20. yüzyıl ilk çeyreğinden itibaren tek tek çıkan yangınlar ve 1908–1920 yılları arasında Kuruçeşme Koyu’ndan Sarraf Burnu’na kadar alanı kapsayan yangınlarda yanmış ve yıkılmışlardır. Bu yangınlar arasında Genel Harik Haritası’nda verilen bilgiye göre, Kuruçeşme Yangını’nda 1335 tarihinde (1916–1917) 403 tane yapı, toplam 43000 m2 alan yanmıştır (Harita 4. 69, Harita 4. 70).

Cumhuriyet Dönemi’nde Osmanlı hanedanına ve üst düzey ailelere ait sahilsaraylar ve yalıların olduğu Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi ile ilgilenilmemiş, bu yalılar satılmış ve yıkılmış, bazılarının arsaları ifraz edilmiştir. 1920’li Tapu Kadastro belgelerinde “Sahilhane” olarak görülen yapıların pek çoğunun, 1949’lu yıllara ait Tapu Kadastro belgelerinde “kömür deposu, sahilhane, köşk veya boş arsa” durumunda olduğu görülmektedir (Ek. 1-44).

1958 yılında Kuruçeşme ile Arnavutköy arasında, sahil kısmındaki binalar tamamen kaldırılmış ve yolun genişletilmesi sağlanmıştır (İstanbul’un Kitabı, 1957, 105). Ortaköy Korusu 1950–1963, Kuruçeşme Korusu 1955 yıllarında ifraz edilmiştir. Bu süreçte, korular ve köşkleri zarar görmüş, koru alanları yapılaşmaya açılmıştır (Salman, 2004 s.72–73).

Sonuç olarak, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan yalıların pek çoğu trajik olaylar ve felaketler sonucunda yıkılmamışlarsa da, tek tek çıkan ve kısmi olarak görülen yangınlar, koruma anlayışıyla çelişen imar çalışmaları, koruma bilincinden yoksun kullanımlar gibi farklı türde ve zamana yayılmış felaketler sonucu kaybolmuşlardır. 1880 ile 1905 yılları arasında çalışma alanında yer alan, 60 adet geleneksel yapıdan günümüze 8 adet kültür varlığı kalmıştır. Bu sonuçlarla, bölgenin tarihi dokusunun büyük ölçüde zarar gördüğü görülmektedir. Koruma Kurulu’nun 04.08.1994 tarihli 6949 sayılı kararında tüm Boğaziçi ile

birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridine yönelik koruma amaçlı kararlar alınmışsa da, alınan bu kararların neticesiyle yeni sorunlar oluşmuştur.

Bu bağlamda günümüzde, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin korunmasına yönelik, mevzuat ve uygulamayla ilgili sorunları aşağıda irdelenmiştir.

- Kıyı şeridinde, 22.07.83 tarihli imar planı ve plan notları doğrultusunda, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin tarihsel süreçte taşıdığı kimliğiyle uyum göstermeyen “*gece kulübü*”, “*otopark*” gibi kullanımların ve Boğaziçi kültürel peyzajıyla uyumsuz yapıların yer aldığı görülmektedir (Şekil 5.1). Bu işlevlendirmeler, Boğaziçi’nin korunabilmiş dokusunu, olumsuz yönde etkilemektedir.
- Tarihsel süreçte önemli yapıları barındıran bu sahil şeridi, taşımış olduğu doğal ve kültürel peyzajı günümüzde yansıtamamaktadır. Özellikle çalışma alanında yer alan ve tarihsel süreçte önemli yapıları barındırmış Cemil Topuzlu Parkı, Ortaköy- Kuruçeşme doğal ve kültürel peyzajını yansıtmamakta ve bu yönde etkin olarak kullanılmaktadır. Maddi durumu yüksek bir kitlenin eğlence ve konut alanı olarak görülen bu kıyı şeridinin, Boğaziçi silüeti içinde kısmen “*çöküntü alanı*” görüntüsü sergilemekte olduğu görülmektedir.
- Çalışma alanında üzerinde yapı bulunmayan parsellerin bir kısmı, 22.07.83 tarihli imar planına ve 01.08.06 plan lejantı ve plan hükümlerine göre, “Turizm Alanı” olarak gösterilmiş ve bu alanlarda (K.Ç.7’den K.Ç.28’e kadar olan parseller) turizm amaçlı rekonstrüksiyonlara izin verilmiştir (Şekil 4.10). Ancak, Ortaköy-Kuruçeşme sahiline ait imar planında belirlenmiş turizm alanının, bu parsellerde yer almış yapıların etüdüne ve bu yönde alınacak kararlara dayandırılmadan planlandığı görülmektedir.
- Günümüzde mevcut kanun ve plan notları neticesinde, “Turizm Alanı” taramasıyla gösterilmiş bölgede, rekonstrüksiyonlar gerçekleştirilmektedir. Ancak bu parsellerde restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonların, yeterli belge ve bilgiler desteğinde uygulanmadığı, restorasyon ilke ve tüzüklerini çiğneyerek, aynı zamanda yalı kültürünü tanıtmaktan uzak, bu kültürü zedeleyen mimariyle inşa edildiği görülmektedir. Özellikle, çalışma alanına ait fotoğraf belgeleri genellikle yapıların ön cephesini (Resim 4.145, Resim 4.146, Resim 4. 147, Resim 4.148, Resim 4.149) ifade etmektedir. Ancak yan ve iç cephelerine ait yeterli düzeyde verileri bulunmamasına rağmen, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde yeniden inşa edilen yapıların, ön cephesinin, yan cephesinin ve iç mekanlarının varsayımlara dayandırıldığı yada

yapının özgün haliyle çelişen şekilde inşa edildiği görülmektedir. KÇ. 23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı'nın restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonunda bu uyumsuzluklar görülmektedir. Bunun sonucunda, Boğaziçi'nin kültürel peyzajına, tarihsel süreçte yer almış yapıların hem sahte ve hem de yanlış taklitleri eklenmekte, bölgede yeniden imar hakkı elde edilip yoğunluk artırılmaktadır.

- Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan günümüze ulaşmış kültür varlıkları, harap bir şekilde bırakılmakta ve yapılara ait özgün detaylar kaybedilmektedir.
- Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde, “Turizm Alanı”nda yer alan parsellerde inşa edilmek istenen yapılara ait restitüsyon projelerinde ve yapının rekonstrüksiyonu aşamasında yeterli denetimleri yapılmamaktadır.
- Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer almış önemli yapılar tanınmamaktadır ve genellikle literatürlerde gerçek bilgileri ve tarihsel geçmişleri ile yer almamaktadır.

5.1.2 Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerinin, Korumaya Yönelik Uluslararası Tüzük ve Kartalar Bağlamında İrdelenmesi

17. yüzyıldan itibaren günümüze taşınan estetik değerleriyle ve doğal güzelliğiyle, Boğaziçi korunması gerekli kültürel mirastır. Boğaziçi Alanı Doğal ve Tarihi Kentsel Sit alanıdır. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü'nde* (1987), tarihi kentlerin ve tarihi kentsel alanların korunmasının, ekonomik ve sosyal gelişme politikalarının ve her düzeydeki kent ve bölge planlamasının ayrılmaz bir parçası olduğu belirtilmiştir. Korunması istenen kentin veya kentsel alanın tarihi karakteri ile bu karakteri oluşturan somut ve soyut bileşenlerini tehdit eden tüm olumsuz etkenler, tarihi kent veya kentsel alanın özgünlüğünü zedeleyebilmektedir. Bu bağlamda, sürekli bakım tarihi bir kentin ve kentsel alanın korunması için önemli bir gerekliliktir. Bununla birlikte, yeni uyarlanacak işlev ve etkinlikler, tarihi kent veya kentsel alanın karakteriyle uyumlu olmalıdır. Bu alanların çağdaş yaşama uyarlanması için gerekli teknik servislerin getirilmesi veya iyileştirilmesi işlemleri, dikkatle yapılmalıdır.

---

* Ekim 1987'de Washington'da yapılan ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Bu tüzükte tarihi kentlerin ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmaktadır. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü) küçük veya büyük tarihi kentsel alanlarla ilgilidir; kentleri ve tarihi merkezleri saran doğal ve insan yapısı çevreyi de kapsamaktadır. Bu alanlar tarihi belge olma özelliklerinin yanı sıra, geleneksel kent kültürüne ait değerleri de içermektedir. Bu tüzükte, endüstrileşmeyi izleyen kentsel değişimlerin etkisiyle, günümüz dünyasında tarihi kentler ve kentsel alanların tehdit altında olduğunun, hatta yok edildiğinin altı çizilmiştir. Kültürel, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan ve geri dönüşü olmayan bu durum karşısında ICOMOS Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere, tarihi kentler ve alanlarla ilgili bir uluslararası tüzük hazırlamayı gerekli görmüştür.

Konutların iyileştirilmesi korumanın temel hedeflerinden biri olmalıdır. Yeni binalar yapılması gerektiğinde veya eskileri uyarlanırken, mevcut mekansal oluşum saygı görmeli, özellikle ölçek ve parsel boyutuna dikkat edilmelidir. Çevreye uyumlu çağdaş öğeler yöreyi zenginleştirebileceğinden, yeni tasarımlar engellenmemelidir. Ayrıca kentin veya tarihi alanın geçmişiyile ilgili bilgiler, arkeolojik araştırmalarla geliştirilmeli, kalıntılar varsa uygun biçimde korunmalıdır.

Boğaziçi'ne özgü sivil mimarlık ürünü olan yalılar, hem tekil olarak, hem de hepsi bir arada bütün olarak mimari dokuyu tanımlamışlardır. Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü* (1999) de, geleneksel mimarlığın nadir olarak tek yapılarla temsil edilebildiğini belirtmektedir. Toplumların kültürlerinin temel anlatımı olan sivil mimarlık, bir yandan o kültürün bölgesiyle ilişkisini göstermesi, diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini yansıtması bakımından önemlidir ve korunmalıdır. Bu bağlamda, Boğaziçi dokusunun zarar görmesine sebep olabilecek, erozyona ve küreselleşmeye nasıl karşı durulacağı toplumların yanı sıra, hükümetlerin, plancıların, mimarların, korumacıların ve çeşitli disiplinlerin uzmanlarından oluşan grupların temel sorunu olmalıdır.

Nara Özgünlük Belgesi'nde** (1994) kültür ve kültür mirası çeşitliliğinin, tüm insanlık için duygu ve düşünce zenginliği oluşturduğu, bu mirasını anlayabilmenin, miras hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu kültür mirasını tanımak ve mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak önemlidir. Bu bağlamda, koruma ve yaşatmanın temel amacının, kültür varlığının tarihi özgünlüğünü ve bütünlüğünü korumak olduğu belirtilmiştir. Yapılması planlanan her müdahale uygun araştırma ve değerlendirmelere dayandırılmalıdır. Sorunlar ise, mevcut koşul ve gereksinimlere göre, yapının estetik ve tarihi değerlerine, tarihi yapının veya sitin fiziksel bütünlüğüne saygı göstererek çözümlenmelidir. Önerilen müdahalelerde öncelikle geleneksel yöntemler izlemeli, müdahaleler teknik olarak mümkünse geri dönüşümlü olmalıdır. Ayrıca müdahaleler, gelecekte yapılacak koruma çalışmalarını ve yapının bünyesinde barındırdığı izlere

---

* Icomos'un Ekim 1999'da Meksika'da yapılan 12. Genel Kurulu'nda kabul edilen Icomos Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, Venedik Tüzüğü'ne ek ilkeler belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

** Kültür mirasının korunması konusunda Nara (Japonya) kentinde toplanan uzmanlar, gelenekselleşmiş kavramları tartışmaya açmış ve koruma uygulamalarında kültürlere ve kültürel mirasın çeşitliliğine daha fazla saygı gösterilmesini sağlamak amacıyla 1994 yılında Nara Özgünlük Belgesi bildirisini yayımlamışlardır. Bu belge, 1964 tarihli Venedik Tüzüğü'nün temel ilkeleri kapsamında tasarlanmış, mimari mirasın özgünlüğü ve bu özgünlüğün korunmasının gerekliliği üzerinde temellenmiştir.

ulaşılmasını engellememelidir. Nara Özgünlük Belgesi kararları bağlamında, Boğaziçi'nin tarihi özgünlüğünün ve bütünlüğünün korunması, değerlerinin anlaşılması ve tanıtılması, Boğaziçi kültür mirasının ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlanması, gerekliliğı öne çıkmaktadır.

Riga Kartası'na* (2000) göre, kültür mirası somut veya soyut geçmiş insan aktivitelerinin kanıtıdır. Herhangi bir müdahale koruma için bile olsa, kaçınılmaz olarak kanıt nitelikli kalitesini etkilemektedir. Koruma için yapılacak müdahalelerde, minimum gerekli olan ile yetinilmelidir. Kültür mirasının idamesi ve onarımı, günümüz koruma çalışmalarının öncelikli odağı olmalıdır. Bununla birlikte, her bir tarihi dönemin, kendi belli stili olduğu kabul edilmelidir. Korumada amaç, kültür mirasının önemini ortaya koymak ve sürdürmek olmalıdır. Riga Kartası'nda özgünlüğün, kültür mirasına zaman içinde eklenen katkılarla (form ve tasarım, malzeme ve madde, kullanım ve fonksiyon, gelenekler ve teknikler, lokasyon ve konum, ruh ve duyu, diğer faktörler) oluştuğı belirtilmektedir. Ayrıca kültür varlığını taklidinin, genelde geçmişe tanıklığının yanlış bir tekrar tanımı olduğu ve her mimari ürünün kendi yaratılış zamanını yansıtmayı gerektiğı kabul edilmiştir. Riga Kartası'nda kültür varlığı rekonstrüksiyonunun, insan veya doğa kaynaklı olarak felaketler nedeniyle kaybolma durumlarında kabul edileceğı belirtilmektedir. Bu şartla birlikte, ilgili anıtın, bölgesel, tarih ve kültürler açısından sanatsal, sembolik veya çevresel (kentsel veya kırsal) olağanüstü anlamının bulunması koşulu ile uygun araştırma ve tarihi dokümantasyonun mevcut olması koşulunun (ikonografik, arşive dayalı veya materyal kanıtlar) olması gerekmektedir. Rekonstrüksiyon işlemi baştanbaşa kent veya peyzaj içeriğini ve mevcut belirleyici tarihsel dokuyu çarpıtmamalıdır. Bununla birlikte, rekonstrüksiyonlar genel olarak yerin ve bölgenin çoğunluğunu içermemeli, sitin korunması ve tanıtımı için en az gerekli olanı kapsamalıdır. Yapılacak rekonstrüksiyonlar, mevcut kalıntılarla uzlaşarak yürütölmeli, okunur ve tersine çevrilebilir olmalıdır.

Ulusal bir karta olan Icomos Yeni Zelanda Kartası** koruma uygulamalarında uygulanacak ilkelere açıklıklar getirmiştir. Benzer bir şekilde, ulusal bir karta olan Krakow Kartası***,

---

* Riga Kartası 2000 yılında Riga'da (Letonya) Venedik Tüzüğü'nün ruhunda, kültürel miras ile ilişkili, özgünlük ve tarihsel rekonstrüksiyon üzerine hazırlanmış bir tüzüktür.

** Icomos New Zealand Kartası, Ekim 1992 yılında Yeni Zelanda'da Icomos Ulusal Kurulu toplantısında, Venedik Tüzüğü'nün ruhunda, kültürel miras değerlerinin korunmasına rehberlik edecek prensiplerde hazırlanmıştır.

*** Polonya'da yapılan "Uluslararası Koruma Konferansı Krakow 2000" de Krakow Kartası hazırlanmıştır. Karta

tarihi yapı ve anıtların korunmasındaki amacın, özgünlüğün ve bütünlüğünün korunması olduğunu belirtmektedir. Bu tüzüklere, göre, restorasyonda yerin önceki biçim ve anlamının süreklilik göstermesi için, mevcut malzeme ve eldeki tüm tanıların mantıklı bir yoruma dayandırılması gerekmektedir. Sadece yerin kültür varlığı değeri, çalışma sonucu iyileşiyor veya açığa çıkıyorsa işlem yürütülmelidir. Günümüzde Ortaköy Kuruçeşme sahilinde rekonstrüksiyon uygulamaları görülmektedir. Bu kararlar bağlamda, Boğaziçi'nde yapılacak rekonstrüksiyonlar, yerin fonksiyonu veya anlaşılması için mutlaka gerekiyorsa, varsayımı minimize edecek yeterli fiziki ve belgesel kanıt mevcutsa ve kültürel miras korunmamışsa uygun görülebilir.

5.1.3 Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerini Korumaya Yönelik Temel Yaklaşımlar, Ortaköy-Kuruçeşme Sahili

Boğaziçi Alanı'na ait mevzuat ve uygulamayla ilgili korumaya yönelik temel yaklaşımlar aşağıda belirlenmiştir.

- Boğaziçi'nin özgün, yegane varlığının altını çizen, evrensel koruma ilkelerini içeren, çağdaş planlama yaklaşımıyla hazırlanmış bir planı veri olarak alan, bütüncül bir yönetim anlayışını yürürlüğe sokabilen, özerk ve bilimsel bir kurumsal yapıyı içeren, Boğaziçi'ne özgü Boğaziçi Kanunu ve imar yönetmeliğinin hazırlanması, bununla birlikte Boğaziçi planının referans alacağı İstanbul bütününe ilişkin üst ölçekli güncel bir planın yürürlüğe girmesi gerekmektedir.
- Boğaziçi'nin korunmasına yönelik, koruma amaçlı planların, bütüncül bir yaklaşımla, kentsel doku ölçeği gözetilerek ayrıntılı olarak yapılması, bu planda Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajının sürdürülebilirliğinin göz önünde bulundurulması (öncelikli olarak ekoloji ve doğa korumanın desteklenmesi), ulaşım kararlarının içerilmesi, kara yolu ağırlıklı ulaşım sistemi yerine deniz yoluna ağırlık veren sistemlerin desteklenmesi önerilmektedir. Ayrıca bu sistem ilişkileri içerisinde ele alınacak koruma planında, Boğaziçi'nin korunmasını engelleyen yakın çevre kararlarının da hassasiyetle verilmesi gerekmektedir.
- Boğaziçi'nin günümüze kadar oluşmuş tarihsel imgesi çerçevesinde, bölgelerin tarihi karakterinin korunmasında, yalı yerleşmelerinin ve mimarisinin hangi özellikleriyle ve

nerelerde korunması gerektiği konusunda, genel bir plan kararı üretilmesi gerekliliği vardır. Boğaziçi'nin Etkilenme bölgelerinde parsel bazında plan tadilatları yapılmamalıdır. Bu amaçla, Boğaziçi'nin siluet ve görsel etki olarak değerlendirmesinin yapılması, Boğaziçi Alanı'na ait özel veri tabanı standartlarının tanımlanması, mevcut koruma planlaması yönetmeliğine ek olarak Boğaziçi Alanı'na özel plan yapım usullerinin ayrıntılı olarak tanımlanması, uygulamalarda ada ölçeğinde ve bütünü kapsayan genel kararlar içinde değerlendirilme yapılması gereklilik göstermektedir. Ayrıca kıyı şeritlerinde kalan ve yapılması öngörülen yapıları da içine alan, siluet içinde bir bütün olarak değerlendirilmiş, projelendirmeler ve mevzii imar planları yapılmalıdır.

- Boğaziçi'ne ait envanterlerin uzman ekipler tarafından oluşturulması, farklı kurumlarda yapılan envanterlerin Boğaziçi ölçeğinde bir araya getirilmesi, envanterlerin hazırlanmasında çağdaş teknolojinin kullanılması ve güncellenmesi gerekmektedir.
- Boğaziçi; sahil şeridi, “Ön Görünüm Bölgesi, Geri Görünüm Bölgesi ve Etkilenme Bölgesi” ile bir bütündür. Hazırlanacak planlarda, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgeleri, Boğaziçi'nin bir parçası olarak düşünülmeli, Boğaziçi Alan sınırlarının belirlenmesindeki hatalar ortadan kaldırılmalıdır. Bu bağlamda, doğal yapıya uymayan Ön Görünüm, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi sınırları, siluet değerleri göz önüne alınarak belirlenmelidir.
- Boğaziçi'nin Etkilenme Bölgesi, Ön Görünümü ve Geri Görünümü ile birlikte değerlendirilmeli ve kontrol altında tutulması gereken alanlar içinde yer almalıdır. Belirlenen siluet haritalarında, Geri Görünüm ve Etkilenme Bölgesi'ndeki yapılanmalara sınırlamalar getirilmeli, siluete giren bölgelerde yükseklikler azaltılarak plan değişiklikleri yapılmalıdır.
- Boğaziçi'nde yer alan kaçak yapılar belirlenmeli, Gecekondu Kanunu'na, 2981/3290 sayılı kanun maddelerine, 2960 sayılı Boğaziçi Kanunu'nun ilgili maddelerine ve Anayasa Mahkemesi kararlarına göre, yıkım kararı olan yerlerde bölgenin boşaltılması için gecekondu sahiplerine, İstanbul'un başka bölgelerinde yaşama imkanı yaratılmalıdır.
- Boğaziçi Alanı'nda hazırlanacak dönüşüm projelerinin, alanın, kültürel, tarihi ve ekolojik özelliklerini koruma odaklı, orada yaşayanları gözetken, katılımcı bir süreçle

geliştirilmesi, önemli bir gerekliliktir. Boşaltılan bölgelerin ise, kamuya açık yeşil alanlar olarak değerlendirilmesinin, Boğaziçi'nin korunmasında ve peyzajının sürdürülebilirliğinde katkısı olacaktır.

- Kamu projelerinin uzmanlar tarafından kentsel doku ölçeği gözetilerek yapılması, tarihi doku içerisinde ve çevresinde taklit, uyumsuz yapıların inşa edilmesine izin verilmemesi gerekmektedir.
- Boğaziçi'ne kendine özgü bir karakter kazandıran ve mimari karakteri 18. yüzyıl sonunda şekillenip, 2.Abdülhamit dönemine kadar varlığını sürdürebilmiş büyük yalılarının örnekleri, pek azdır. Günümüzde genellikle yüzyıl sonu seçmeciliğinin ve Art Nouveau döneminin yapıları olan Boğaziçi yalılarının ve anıtsal kültürel mirasın, öncelikli olarak korunması ve tanıtılması gerekmektedir. Boğaziçi yalıları, uzmanlar tarafından tespit edilecek restorasyon yöntemleriyle korunmalıdır*.
- Koruma kurullarının aldığı kararların bilimsel ilke ve yasalara uygun olması, Koruma Kurulu'nca onaylanan projenin restorasyon uygulaması sırasında, özgün yapıların yıkılarak yeniden inşasında ve tarihsel rekonstrüksiyonlarda, bölgeye bakan Koruma Kurulu ve Boğaziçi İmar Müdürlüğü'nün işbirliğinde yetkin kişiler tarafından sağlıklı bir denetim mekanizmasının oluşturulması ve sisteme ilişkin hataların giderilmesi gerekmektedir. Yasalara aykırı uygulamalarda, yaptırım uygulanması önem taşımaktadır.
- Boğaziçi mirası, yalnızca kütlelerden oluşmamaktadır. Bu mirasın temel bileşenleri, köy iç geleneksel dokusu ve Boğaziçi'nin doğal peyzajıdır. Bu nedenle, Boğaz köylerinin korunmasında, topografya ve yerleşmenin tarihsel verileri önem taşımaktadır. Bu veriler kaybedilmemelidir.
- Köy içleri yeniden etüd edilmeli, kültür ve mekan etkileşim süreci gözetilerek, vapur,

---

* Sürekli bakım ile korunması gerekli yapıların sahipleri tarafından düzenli bir şekilde bakımları yapılmalıdır. Bu yapıların uygun işlevlerle kullanılmasının, bölgenin sürdürülebilirliğinin sağlanması yönünde önemli rolü olacaktır. Restore edilmesi gerekli yalılar, restoratör bir mimar ve ekip tarafından yapının özgün malzemesi ve konstrüksiyon sistemine uygun olarak, rölöve ve restorasyon projesi ile birlikte restorasyonu gerçekleştirilmelidir. Rekonstrüksiyonlar (yıkıp yeniden inşa etme), restoratör bir mimar ve ekip tarafından, özgün haliyle uyumlu bir şekilde inşa edilmelidir. Boğaziçi'nde stüktürel olarak güçlü durumda olduğu tespit edilen yapıların, yıkılıp yeniden yapılması üzerine temellenen restorasyon uygulamalarının engellenmesi gerekmektedir. Restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonlar ile inşa edilmesi planlanan yalılar, restoratör bir mimar ve ekip tarafından, özgün haliyle uyumlu bir şekilde inşa edilmelidir. Bununla birlikte, bu uygulamaların, tüzük ve kartalar ışığında ve tartışmasız belgelerin mevcut olduğu koşullarda, yapının ve yerin önemini vurgulamak gerekiyorsa, özgün haliyle uyumlu olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

iskele ve köy içi bütünselliğinin sağlanması gerekmektedir. Ayrıca köy içlerinde değişimin saptanması ve değişim hızının kontrol edilmesi önem taşımaktadır. Bu amaçla, köy içlerinin korunması için geniş perspektifli koruma amaçlı imar planı hazırlanmalıdır.

- Boğaziçi köy içleri için, bölgesel koruma ve sağlıklılaştırma yapılması, temel yaklaşım olarak belirlenmiştir. Plan bütünlüğüne ve planlama ilkelerine uygun bir şekilde, alt bölgelere ve mahallelerin yerel özelliklerine göre, köy içi yerleşimlerinin korunması amaçlı, Fransa’da uygulanmış Malraux Yasası ve sistemi bölgelere uyarlanabilir*. Bu sistemde, köy içlerinde küçük ve kapalı uygulama birimleri halinde ilerleyen koruma alanları oluşturulmalıdır. Bölgeler bazında korunabilen köy içleri, bütünde yönlendirici kararlarla desteklenmelidir. Bu kapsamda, yapılara, yapı gruplarına ve yerleşmelere yapılacak çağdaş müdahalelerde, onların kültürel değerlerine ve geleneksel karakterlerine saygı gösterilmelidir. Boğaziçi köy içleri için, bölgesel koruma ve sağlıklılaştırmanın denetlenmesi, devlet kontrolü şeklinde olmalıdır. Bu yöntemle çalışmaların maliyetleri altından kalkılamaz boyutlarda olmayacak, korunacak alanlar düzenlendikten sonra diğer bölgelere geçilecektir. Bu kapsamda, tarihi yapıların restorasyonunu teşvik etmek amacıyla, maliklere destek ve kredi imkanları yaratılmalıdır.
- Günümüze ulaşabilen doğal yapının korunması, değişiminin ve gelişiminin ayrıntılı olarak planlanması, kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, günümüzde yapılaşmış ve özgün sınır çizgilerini kaybetmiş tepeler dışında, korunmuş tepe çizgilerinin, yeşil doku ve çayırların, detaylı bir planlama ve uygulama ile korunması gerekmektedir. Hazırlanacak koruma planında, doğal ve kültürel peyzajın sürdürülebilirliğini destekleyen, ekoloji ve doğa koruma öncelikli kararların içerilmesi, Boğaziçi’ne özgü “peyzaj programı” ve “peyzaj çerçeve planı”nın hazırlanması gerekmektedir.
- Doğal Sit alanlarındaki yeni konut ve benzeri gelişmelerin kesinlikle önlenmesi, bu alanlarda yapılan kaçak inşaatların yıkılması, bölgenin yeniden ağaçlandırılması gerekmektedir. Ayrıca Boğaziçi’nde taş ocağı açılmamalı, zarar gören bölgeler, yeşil alanlar olarak düzenlenmelidir.

---

* Malraux Yasası ve sistemi, İsmet Okyay’ın “Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası”

- Boğaziçi florası özellikleri nedeniyle, kent silüetinde etkili olan Boğaziçi kimliğinin, ayrılmaz değeridir. Bu nedenle, Boğaziçi'nde yer alan karakteristik bitki türlerinin (Erguvan, Servi, Fıstıkçamı vb.), peyzaj ve silüet değeri açısından korunması gerekmektedir. Boğaziçi'nde yer alan korular ise, bu kültürel peyzajın tamamlayıcı unsurları olmuşlardır. Ancak bu koruların doğal yapısı kısmen tahrip olmuş, bu alanlardaki yapılaşmalar ise çevre ölçeğinde zararlar getirmiştir. Boğaziçi'nde yer alan tüm koruların sürekli bakımla koruma altında tutulmasının, yangın ve diğer tahrip edici unsurlardan korunmasının, Boğaziçi'nin korunması ve sağlıklı olarak yaşatılması açısından önemi olacaktır.
- Boğaziçi kıyı şeridinde planda yeşil alan ve rekreasyon alanı olarak görülen alanlar halkın yararlanabileceği park ve bahçeler, balık tutma alanları, mesire alanları olarak düzenlenmelidir.
- Doğal kıyı dokusunun korunabilmesi için, yapılabilecek kazıklı yol genişletmeleri engellenmeli, Boğaziçi'nin kıyı kenar çizgisi korunmalıdır. Sahil yollarında trafik yükünün azaltılması için, toplu taşımada öncelikli olarak deniz yoluna ağırlık verilmelidir.
- Boğaziçi Alanı'nın fiziksel olarak gelişimini, bilimsel olarak inceleyen kaynaklar artırılmalıdır. Boğaziçi'nin korunmasına yönelik olarak idari kararlılığın oluşturulması ile kamu yönetimi, kapasite geliştirme, kamu yararına sahip çıkma ve bu bilincin geliştirilmesine dönük, eğitim programlarının hazırlanması gerekmektedir.
- Boğaziçi Alanı üzerinde çalışan, akademisyen ve profesyonellerden oluşan, sürekli güncellenen, şeffaf araştırma merkezi/enstitü kurulması desteklenmelidir.

Boğaziçi Alanı'nın korunması üzerine belirlenen temel koruma yaklaşımları, çalışma alanı olan Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridini de kapsamaktadır. Bu kıyı şeridinin korunmasına yönelik, koruma yaklaşımlarının belirlenmesinin, çalışma alanın ve Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajının sürdürülebilirliğinde ve benzer kıyı bölgelerinde uygulanacak koruma yaklaşımlarının oluşturulmasında önemli rolü olacaktır.

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine yönelik temel koruma yaklaşımları aşağıda belirlenmiştir.

- Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, kültürel tarihimiz ve konut mimarimiz açısından

bilinmesi gereken pek çok önemli eserlerin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu eserlerin tanıtılması ve gerçek bilgileriyle literatürlerde yer verilmesi gerekmektedir.

- Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde, günümüze ulaşabilen yalılar, anıtsal yapılar, kalıntılar gibi kültürel peyzaj öğeleri ile korular, doğal bitki örtüsü ve topoğrafyası gibi doğal peyzaj öğeleri korunmalıdır.
- Ortaköy Kuruçeşme sahil şeridinin, 20. yüzyıl ilk çeyreğine kadar devam etmiş konut bölgesi olma niteliği, bununla birlikte oluşmuş tüm kültürel değerleri için değişim sürecinin izleri korunmalıdır.
- Tüm varolmuş yapılar için, parçalanmış parsellerin bütünü üzerinden kararlar alınmalıdır. Kıyılardaki yapılarla yetinilmemeli, yola bakan yapı parçalarının, bir bütünün parçası olmasına rağmen yok sayılması süreci engellenmelidir.
- Ulusal ve uluslararası düzeyde, Ortaköy Kuruçeşme'nin ve bu bağlamda Boğaziçi'nin günümüze kadar oluşmuş kimliği ve görsel imajı korunmalıdır.
- Var olan kültürel miras örnekleri ile birlikte var olmayan değerlerin de, korunması ve vurgulanması gerekli simgesel değerler olarak belirlenmesi gerekmektedir.

5.1.4 Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridine Yönelik Koruma Yöntemleri

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine yönelik, irdelenen koruma yöntemlerinde ve önerilen uygulama önerisinde, kıyı şeridinde yer alan tescilli yapıların, doğal ve kültürel peyzajın korunması desteklenmiştir. Bununla birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin korunması ve geleceği üzerine belirlenen temel yaklaşımlar çerçevesinde, “üzerinde yapı yer almayan parsellerde” ve “tarihsel dokuyla uyumsuz yapıların yer aldığı parsellerde” uygulanabilecek koruma yöntemleri “yapılaşmanın durdurulması” ve “yapılaşmanın sürdürülmesi” seçenekleri irdelenerek oluşturulacak, bu bağlamda Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridine yönelik uygulama önerisi geliştirilecektir.

- **Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridinde Yapılaşmanın Durdurulması:**

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, “yapılaşmanın durdurulması” ile birlikte mevcut tarihi dokunun korunması, bölgenin yeni yapılaşmaya kapatılarak “yeşil alan ve rekreasyon alanı” şeklinde düzenlenmesi öngörülebilir. Nitelsiz yapıların, zaman içinde yıkıldıklarında “yeşil alan ve rekreasyon alanı” olarak işlevlendirilmesi öngörülebilir. Bu kapsamda; oluşturulacak yeşil alan ve rekreasyon alanlarıyla, bu kıyı şeridinin kaybolmuş sahil dokusu ve günümüzde

var olan Boğaziçi kıyı yerleşimi bütününde algılanacak boşluğun yarattığı vurgu, “Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin tanımı” olarak belirlenebilir.

“Yeşil alan ve rekreasyon alanı” olarak planlanacak alanlarda, tarihsel süreçte bu bölgede yer almış önemli yapılar belirtilerek, hem bölgenin silüetinin ve hem de yapıların tanıtılması ve vurgulanması gerçekleştirilebilir. Bunun sonucunda Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin yok olmuş sahil dokusu içerisinde, bölgenin tarihsel süreçte edindiği kamusal imgesi ve kimliğinin sanat, kültür ve mimari ile tanıtılması gerçekleştirilebilir.

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer almış önemli tarihi yapıların; “tek boyutlu” olarak cepheleri yansıtılabilir, “üç boyutlu” olarak kitle izleri belirtilebilir, tabelalarla ve referans noktalarıyla yada belirlenecek özel simgelerle izleri tanımlanabilir, teknolojinin sunabileceği farklı yöntemlerle yapıların vurgulanması gerçekleştirilebilir. Bunun sonucunda, önemli tarihi yapıların Boğaziçi’nin gündüz ve gece silüetlerinde tanımlanması mümkün olabilir. Boğaziçi ve Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi silüeti, tarihsel geçmişte var olan önemli yapılarını tanıtırken, günümüzdeki durumunu ve yok olmuş Ortaköy-Kuruçeşme sahil dokusunu ortaya koyabilecektir. Aynı zamanda bu alanlarda, Boğaziçi tarihini anlatan ve kısmen yaşatan, Boğaziçi’ne özel eğlence günleri ve şenlik haftaları düzenlenip, ulusal ve uluslararası düzeyde bölgenin tanıtımı gerçekleştirilebilir. İlerleyen zaman sürecinde, bu bölgede yer alan yapıların daha önemli ve yeni belgelerine ulaşılması durumunda, bölgenin korunmasına yönelik geliştirilecek farklı yöntemlerin değerlendirilebilmesi mümkün kılınabilir.

- **Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridinde Yapılaşmanın Sürdürülmesi**

Çağdaş Yapılaşmanın Sürdürülmesi:

Günümüzde Boğaziçi’nin doğal ve kültürel peyzajına saygılı yeni yapılaşmaların gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği, tartışılan konular arasında yer almaktadır. Boğaziçi’nin doğal ve kültürel peyzajı ile ters düşmeyecek sınırlar içinde kalmak üzere, çalışma alanında yapılacak çağdaş yapılarla, yapılaşmanın sürdürülmesi imkanı öngörülebilir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridine inşa edilmesi planlanan çağdaş yapılar, korumaya yönelik karta ve tüzükler desteğinde, Boğaziçi doğal ve kültürel peyzajını sürdürebilir nitelikte, yapıldığı dönemin tasarım anlayışı ile malzeme kullanımını benimseyen, yeni yapı türleri olması durumunda desteklenebilir. Kıyı şeridinde çağdaş yapı sayısının fazla tutulması, 19. yüzyıldan bu yana oluşmuş Boğaziçi imgesini zedeleyebilir, bu doğal ve kültürel peyzaja zarar verebilir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde inşa edilecek çağdaş yapıların, Boğaziçi'nin tarihsel silüeti çerçevesinde bölgelerde tarihi karakterin korunmasında, yalı yerleşmelerinin ve mimarisinin hangi özelliklerle ve nerelerde korunması gerektiği konusunda, genel bir plan kararı üretilmesinden sonra ele alınması ve bu genel plan kararları sınırları içinde yer alması gerekmektedir. Bununla birlikte, Boğaziçi Alanı'na ait özel veri tabanı standartlarının tanımlanması, mevcut koruma planlaması yönetmeliğine ek olarak, Boğaziçi Alanı'na özel, plan yapım usullerinin ayrıntılı olarak tanımlanmasının yapılması gereklidir. Hazırlanacak yapılaşma koşullarında, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajı ile tarihsel verileri çok iyi irdelenmelidir. Bu bağlamda, çağdaş yapılarla birlikte Boğaziçi'nin, silüet ve görsel etki olarak değerlendirmesinin yapılması gerekmektedir. Hem ada ölçeğinde, hem de bütünü kapsayan genel kararlar içinde değerlendirme yapılmalı, bu kapsamda sahil şeridinde parsel bazında plan tadilatları yapılmamalıdır. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde inşa edilecek çağdaş yapıların, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajına uygun yapılabilmesi için, uygulanacak denetim etkin olmalıdır.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde inşa edilmesi planlanan çağdaş yapıların, Boğaziçi'yle uyum sorunu ortaya çıkabilecektir. Bu süreçte mimar, Boğaziçi doğal ve kültürel peyzajını korunmasını destekleyen, tarihi dokunun verilerini göz ardı etmeyen ve bu dokuda yer almış yapıları taklit etmeyen çizgide bulunması durumunda desteklenebilir. Bununla birlikte, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde eklenebilecek çağdaş yapı uygulamalarının ne kadar başarılı olacağı, mimarın kendi kişisel yeteği ile birikimi ve duyarlılığına bağlı olduğu göz önüne alınmalıdır.

Tarihsel Silüetin Restitüsyona Dayalı Rekonstrüksiyonlarla Yeniden İnşa Edilerek, Kültürel Peyzajın Devamlılığının Sağlanması:

Boğaziçi'nde tarihsel geçmişi koruma, Boğaziçi kimliğini sürdürme ve sembolize etme amacıyla, yapılarda ve bölgelerde restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon uygulamalarının desteklenmesi öngörülebilir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde tarihsel süreç içinde yer almış yalılar, Osmanlı Devleti'nin saray ailesine ve üst düzey devlet adamlarına ait, dönemin ünlü mimarları tarafından yapılmış, mimari üslup ve özellikleri açısından dönemini yansıtan önemli yapılardır. Bölgede yer alan yapılar; kısmi yangınlar, koruma anlayışıyla çelişen imar çalışmaları, yanlış işlevlendirmeler gibi farklı türde felaketler sonucu kaybolmuşlardır. Bu yapıların tanıtılması ve mimari özellikleri açısından örnek teşkil edecek niteliklerinin ortaya

çıkarılması amacıyla, bölgede bazı yapıların rekonstrüksiyonu öngörülebilir.

Şehrin geçmişini sembolize eden rekonstrüksiyonlar, pek çok şehirde, yapılarda ve bölgelerde korumayı desteklemektedir. “Yenileme”, “dönemin şartlarına uygun şekilde yeniden kullanım” veya “tarihi rekonstrüksiyon”, mimari açıdan önemli semtlerde, şehri oluşturan imaj stratejisi olarak uygulanmaktadır. Rekonstrüksiyonların gerçekleştirilmesinde amaç, geleneklerin ve toplumların sembolik kimliklerinin korunmasıdır. Fiziksel olarak yok edilmiş, fakat şehir sakinlerinin kalplerinde ve zihinlerinde hafıza olarak tüm potansiyeliyle var olan silüet, rekonstrüksiyona etken oluşturabilmektedir. Çevre bütünlüğünün sağlanması ve kültürel birikimin yaşatılması açısından, bu uygulamalar önem taşımaktadır. Kent silüetinde önemli bir parçanın ya da tarihi kompozisyonun ögesi olan yapıların, rekonstrüksiyon yöntemiyle yeniden inşası önerilebilir. Rekonstrüksiyonun tipolojisini tanımlayan yıkımın nedeni değildir. Bu sorun, kaybolmuş şehrin paradigmasıdır.

Doğal nedenler, trajik tahribatlar ile birlikte sıkça insan öfkesinin ve cahilliğinin acımasız sonucu olarak ortaya çıkan kayıplar, rekonstrüksiyon yöntemi ile inşa edilmişlerdir. 1. ve 2. Dünya Savaşları’nın sonuçları, küresel, siyasi ve kültürel olaylar, 20.yüzyıl ortasında Doğu Avrupa’nın Sovyetleştirilme süreci ve uluslararası yaygınlaşan Modernistik zihniyetin tahrip edici metotları ve bunlara gösterilen toplumsal ve akademik tepki, Avrupa rekonstrüksiyon tarihinde zirve oluşturmuştur*. Ancak, olmayan bir yapının restitüsyonunu tümüyle reddetmek yada kabul etmek geçmişte olduğu gibi günümüzde de tartışılmaktadır. Rekonstrüksiyonla yeniden inşa edilen yapı, yerine yapıldığı anıtın tarihi dokusuna, özgün malzeme ve işçiliğine sahip değildir. Bu yöntemle, tarihi yapının kütle ve mekanları, ancak biçimsel olarak inşa edilebilir. Riga Kartası (2000) da, özgünlüğün kültür miras katkılarının derecesinin ölçüsü ve tarihi kültür mirasının özü olduğunu belirtmektedir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde “restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonu” gerçekleştirilmesi öngörülen yapıların, Boğaziçi silüeti içinde eşzamanlı olarak yer almış yapılar içinden seçilmesi desteklenebilir. Boğaziçi sahil şeridinde ayrı zamanlarda yapılmış yapıların yan yana

---

* Şehir rekonstrüksiyonu örnekleri olarak, 2. Dünya Savaşı sonrası Varşova ve Prag’ın inşası, 1937 yılında İspanya’nın sivil harbinde tahrip olan ve 1946 yılında yeniden inşa edilen İspanyol şehirleri sayılabilir. Rusya ve Almanya’da da milli canlandırma için, büyük ölçekli rekonstrüksiyon projelerinin örnekleri bulunmaktadır. Zwinger Sarayı’nın rekonstrüksiyonu 1964 yılında (Dresden) tamamlanmıştır. 2001 yılında bazı önemli ve iyi belgelenmiş tarihi binaların (örneğin Yeni Pazar, Dresden) 1945 bombardımanı öncesi özgün haliyle rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Yakın zamanda tek tarihi yapı rekonstrüksiyonu olarak inşa edilen yapılara; 14. yüzyıla ait Shakespeare Globe Tiyatrosu (İngiltere, 1997), Frauenkirche (Dresden, 2006), Barley Hall Manastırı Misafirhanesi (İngiltere, 1987), 13. yüzyıla ait Dorchester Manastırı (İngiltere, 1960, 1970, 1998), 17. yüzyıla ait Museum of American Frontier Culture (İngiltere) örnek verilebilir.

getirilmesi, tarihi geçmişi anlatmayan ve gerçekçi olmayan bir kıyıyı tanımlayacaktır.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridi silüetinin 19. yüzyıl sonuna ait; fotoğraf ve rölövelerle tam olarak tespit edilebilmesi ve fotoğraf, kartpostal, ölçülü haritalarla (bu dönemde bu belgelerin artması ve yaygınlaşması sebebiyle), Türkiye ve uluslararasıda tanınıyor ve hatırlanıyor olması, önemli geleneksel yapılarla birlikte, batılılaşma dönemi etkilerini taşıyan üsluplardaki yapıları barındırmış olması, ahşap ve kargir yalıların son aşama örneklerini yaşatması, bu dönemi öne çıkarmış ve bu silüet içinde var olmuş yapıları rekonstrüksiyonu önerilebilir yapılar içinde değerlendirilebilmesini sağlamıştır. Ancak zaman içinde daha önemli belgelerin ortaya çıkması yada çıkabilme ihtimalinin olması 19. yüzyıl sonu yalılarıyla birlikte, 19. yüzyıl başı ve ortalarının yada başka bir döneme ait bir yapının, ön plana çıkma ihtimalinin olması sebebiyle, Boğaziçi'nde ve çalışma alanında yapılacak koruma uygulamalarında kesin bir dönemin yeniden inşa edilmesi sonucu desteklenmemektedir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon niteliği taşıyabilecek yapılar*, “mimarlık ve/veya sanat tarihi açısından önemli olması, tarihsel olaylarla veya kişilerle ilişkili olması, merkezi yönetime veya haneden üyelerine ait olması, görsel belgelerde yer alması, rölöve ve restitüsyon projelerinin olması, tarihsel yazılı belgelerde yer alması, güncel konumunun rekonstrüksiyona uygunluğu (parsel açısından, konum açısından, kentsel açıdan)” yönleriyle değerlendirilmelidir, ki benzeri bir temel yaklaşım Riga Kartası'nda (2000) ana hatlarıyla belirtilmektedir. Bu kriterler, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon yapılması öngörülen yapılar için önemli birer

---

* “Mimarlık ve/veya sanat tarihi açısından önemli olması” yapının sanat değeri taşıması, üslup gelişimi ve tipolojik gelişim açısından önemli olması, ünlü bir sanatçı veya mimarla ilişkili olması, bir sanat üslubunun temsilcisi olması, nitelikli veya zengin bir cephe düzenine, bezemeye, iç düzene, yapım özelliğine ve strüktür düzenine sahip olması, özenli işçilikle yapılmış olması ölçütlerini kapsamaktadır. “Tarihsel olaylarla veya kişilerle ilişkili olması” yapının ünlü bir kişinin doğduğu, yaşadığı veya öldüğü bina olması, önemli bir politik olayla ilişkili olması, sosyal tarih açısından, halk bilimi ve yörenin tarihi açısından önemli olması, yöre söylencelerinde anı değeri taşıması ölçütlerini kapsamaktadır. “Merkezi yönetime veya hanedena üyelerine ait olması” Osmanlı döneminde padişaha ve ailesine ait saray niteliği taşıyan, pek çoğu ünlü mimarlar tarafından gerçekleştirilmiş yapıları kapsamaktadır. “Görsel belgelerde yer alması” yapının rekonstrüksiyonuna olanak verecek, yapının detaylarını net olarak ifade edebilen ön cephe, yan cephe ve içten çekilmiş fotoğraflarının olması, tarihsel kaynaklarda yer alan gravür, resim vb. gibi belgelerinin olması, ölçülü kroki, plan ve eski harita gibi belgelere sahip olması, yapının detaylarını net olarak ifade edebilen hava fotoğraflarının olması ölçütlerini kapsamaktadır. “Rölöve ve restitüsyon projelerinin olması” yapının rekonstrüksiyonuna olanak verecek, tarihsel kaynaklarda yer alan, rölöve restitüsyon projelerinin olması ölçütünü kapsamaktadır. “Tarihsel yazılı belgelerde yer alması” yapının rekonstrüksiyonuna veri teşkil edecek tarihsel kaynaklarda (sahibi ve mirasçılarına ait bilgileri, mimarı, yapıldığı dönem, tamirat gördüğü ve yıkıldığı dönemlere ait bilgileri, yapım malzemesi ve üslupsal bilgileri, iç düzeni ve yalının içindeki yaşamsal bilgileri içeren) belgeleri olmasını kapsamaktadır. “Güncel konumunun rekonstrüksiyona uygunluğu” peyzaj veya kent görünümü açısından önemli olması, bulunduğu yerin ve bölgenin simgesi olarak kabul edilmesi, önemli bir dokunun çevresinde yer alan ve ona ölçek veren vazgeçilmez bileşen olması, şehircilik tasarımının bir parçası olması, günümüzdeki parselasyon düzeninin

ölçüt olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte yapının yeniden yapımını olanaklı kılacak tüm kriterlerinin olması durumunda dahi, yapıya ait bazı veriler eksik kaldığında “*Dönem Analizi*” yöntemiyle geleneksel biçimlerden hareket edilerek, çağdaş olduğu kolaylıkla anlaşılabilen tamamlamalarla yapının tarihi karakteri korunmaya çalışılmalıdır. Yapılması öngörülen rekonstrüksiyonların, yapının plan ve cephe özellikleri, yapı malzemesi, yapım tekniği gibi özgün mimarisiyle çelişmeyecek şekilde inşa edilmesi önemlidir.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde tarihsel süreçte yer almış yapılar bu ölçütler içinde değerlendirildiğinde “görsel belgelerde yer alması” kapsamında yeterli ön cephe, yan cephe ve iç fotoğraflarının olması ile “rölöve ve restitüsyon projelerinin olması” ölçütlerini sağlayamamaktadır. Bu sahilde yer almış pek çok yalının, sadece ön cephe fotoğrafları mevcuttur. Sahil şeridinde tarihsel süreçte yer almış yapılar içinde, “mimarlık ve/veya sanat tarihi açısından önemli olması, tarihsel olaylarla veya kişilerle ilişkili olması, merkezi yönetime veya haneden üyelerine ait olması, görsel belgelerde yer alması, tarihsel yazılı belgelerde yer alması, güncel konumunun rekonstrüksiyona uygunluğu” ölçütlerinin tümünü sağlayabilen ancak tüm fotoğrafları ile rölöve ve restitüsyon projeleri bulunmayan yapıların, “Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde yapılaşmanın durdurulması” seçeneğinde belirtilen izlerinin tanıtılması ve cephe silüetlerinin çağdaş yöntemlerle sunulması yöntemleriyle tanıtılması desteklenebilir.

Zaman içinde yukarıda belirtilen ölçütlerin sağlanması durumunda, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde gerçekleştirilmesi planlanan restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonların, İstanbul kimliği ve Boğaziçi silüeti açısından, sadece yönetici veya akademisyen kararları ile sınırlı kalmayan, kamusal bir fikir birliğini de içeren yaklaşımla değerlendirilmesi önerilmektedir.

Karma Yöntemler ile Yapılaşmanın Sürdürülmesi:

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde, sınırlı sayıda çağdaş yapılaşma ile restorasyonun bir yöntemi olan restitüsyona dayalı rekonstrüksiyonlarla yapılaşma bir arada öngörülebilir. Tartışmaya açılan bu seçenek, yukarıda belirtilen seçenekler gibi bölgede uygulanabilir. Ancak yukarıda belirtilen “Çağdaş Yapılaşmanın Sürdürülmesi” ve “Tarihsel Silüetin Restitüsyona Dayalı Rekonstrüksiyonlarla Yeniden İnşa Edilerek, Kültürel Peyzajın Devamlılığının Sağlanması” seçeneklerinde belirtilen ölçütlerin dikkatle uygulanması gerekmektedir.

5.1.4.1 Ortaköy-Kuruçeşme Kıyı Şeridinde Yönelik Uygulama Önerisi

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan parsellerde “yapılaşmanın durdurulması” ile “yapılaşmanın sürdürülmesi (Boğaziçi’nde çağdaş yapılarla yapılaşmanın sürdürülmesi ve/veya restitüsyona dayalı rekonstrüksiyon ile yapılaşmanın sürdürülmesi)” ölçütleri bir arada önerilmiş, bu kapsamda bu kıyı şeridinde yönelik uygulama önerisi getirilmiştir. Ancak Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer alan parsellerde devam etmesi ön görülecek çağdaş yapılaşmanın, Boğaziçi’nin doğal kültürel peyzajının korunması ve sürdürülebilirliği yönünde, riskli ve Boğaziçi dokusunu bozmaya çok açık bir serbestlik taşıdığı göz önünde bulundurularak, bu sahil şeridinde çağdaş yapılaşma önerilmemiştir.

Çalışma alanına yönelik uygulama önerisinde; Boğaziçi ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilinin doğal ve kültürel peyzajının korunması ve sürdürülmesi, tarihsel süreçte oluşmuş imajının geliştirilmesi ve bu kıyı şeridinde yer almış önemli yapılarının tanıtılması, kaybolmuş kıyı dokusunun ve tüm kültürel değerlerini kapsayan değişim sürecinin izlerinin vurgulanması desteklenmektedir. Bununla birlikte, Boğaziçi dokusu ile uyumsuz binaların yerlerinden kaldırılması, rekreasyon alanları düzenlenip, bu alanlarda da değişim sürecine ait izlerin korunması ve Boğaziçi kimliğinin vurgulanması desteklenmiştir.

- **Üzerinde Yapı Yer Almayan yada Niteliksiz Yapılar Yer Alan Parseller**

Belirlenen temel yaklaşımlar ve amaçlar doğrultusunda, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde üzerinde yapı bulunmayan parsellerin “yeşil alan ve rekreasyon alanı” olarak kullanılması önerilmektedir. Günümüzde Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde üzerinde yapı bulunmayan parsellerin bir kısmı, 22.07.83 tarihli imar planına ve 01.08.06 plan lejantı ve plan hükümlerine göre, “Turizm Alanı” taramasıyla gösterilmekte ve bu alanlarda (K.Ç.7’den K.Ç.28’e kadar olan parseller) turizm amaçlı rekonstrüksiyonlara izin verilmektedir (Şekil.4.10, Ek. 45–48). Ancak bu parsellerde yer alan yapılar “mimarlık ve/veya sanat tarihi açısından önemli olması, tarihsel olaylarla veya kişilerle ilişkili olması, merkezi yönetime veya haneden üyelerine ait olması, görsel belgelerde yer alması, rölöve ve restitüsyon projelerinin olması, tarihsel yazılı belgelerde yer alması, güncel konumunun rekonstrüksiyona uygunluğu” ölçütlerinin tümünü sağlayamamaktadır. Bu ölçütleri sağlayamayan yapıların, parsellerinin yeşil alan olarak kullanılması önerilmektedir.

Tarihsel süreçte Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yer almış olan yapıların, sadece ön cephe fotoğraflarının olması, bu yapıların rekonstrüksiyon yöntemi ile yeniden inşa edilmesinde varsayıma dayanan yeni yapılar yapılmasına neden olacağı düşünülerek, ön cephelerininin

yansıtılmasına ya da yapıların izlerinin vurgulanmasına yönelik, çağdaş yöntemlerle tanıtılması desteklenmiştir. Böylelikle, üzerinde yapı bulunmayan parsellerde yapılaşmanın durdurularak, “Yeşil Alan/ Rekreasyon Alanı” işleviyle değerlendirilmesi önerilmektedir. Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde boşluğun yarattığı kaybolmuş semt izlerinin anlatılması ve Ortaköy-Kuruçeşme tarihsel dokusunun yok olmuş olduğunun belirginleştirilmesi sağlanabilecektir. Bu yapıların izlerinin yansıtılması ise Kabataş’tan itibaren devam eden tarihsel silüetin sürekliliğini sağlayacak ve bu önemli yapıları tanıtacaktır.

Döneminin özelliklerini taşıyan O.K.13’te yer alan Fatma Sultan Yalısı’nın, K.Ç.1 ve K.Ç.2’de yer alan Zekiye Sultan Yalıları’nın, K.Ç.8’de yer alan Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı öncesi toplantılarını gerçekleştirdiği Ethem Paşa Yalısı’nın özelliklerini taşıyan Mediha Sultan Yalısı’nın, K.Ç.9’da yer alan Art Nouveau üslubunu yansıtan D’Aranco eseri Nazime Sultan Yalısı’nın, K.Ç.13’te yer alan Tırnakçı Yalısı’nın özelliklerini taşıyan Seniha Sultan Yalısı’nın; “aynı silüet içinde var olması, günümüzde önemli konumları, tarihsel, sanatsal ve belgesel önemlerinin olması, nitelikli bir cephe düzenine sahip olması, rölöve ve sadece ön cephe fotoğraflarının olması” sebebiyle, yapıların düzenlenecek yeşil alan ve rekreasyon alanlarında cephe silüetlerinin yansıtılması desteklenmiştir. Bu yeşil alan ve rekreasyon alanlarında arkeolojik park tanımıyla yapıların izlerinin belirtilmesi, tabela ve referans noktalarıyla yapılara ait bilgilerin verilmesi önerilmektedir (Şekil 5.2).

22.07.83 tarihli imar planına ve 01.08.06 plan lejantı ve plan hükümlerine göre, “Turizm Alanı” olarak belirtilmiş K.Ç.11, K.Ç.12, K.Ç.14, K.Ç.15, K.Ç.16, K.Ç.17, K.Ç.18, K.Ç.19, K.Ç.20, K.Ç.22, K.Ç.24, K.Ç.25 parsellerinin yukarıda belirtilen sebeplerle “Yeşil Alan ve Rekreasyon Alanı” olarak değerlendirilmesi önerilmektedir (Şekil 4.12). Çalışma alanında üzerinde geçici yapılar bulunan K.Ç.3, K.Ç.4, K.Ç.5, K.Ç.6 parselleri, imar planına ve plan notlarına göre; “Gazino ve Restoran” olarak işlevlendirilmiştir. Bu alanların “Yeşil Alan ve Rekreasyon Alanı” olarak işlevlendirilmesi önerilmektedir.

Çalışma alanında üzerinde yapı bulunmayan O.K.4, O.K.13, K.Ç.26, K.Ç.27, K.Ç.28, K.Ç.29, K.Ç.30, K.Ç.31, K.Ç.32, K.Ç.33, K.Ç.34, K.Ç.35, K.Ç.36, K.Ç.37, K.Ç.38, K.Ç.39, K.Ç.40 ve K.Ç.41, K.Ç.42, K.Ç.43 parselleri, imar planına ve plan notlarına göre “Yeşil Alan ve Rekreasyon Alanı” olarak tanımlanmıştır. Bu parsellerin “Yeşil Alan ve Rekreasyon Alanı” olarak işlevine devam etmesi önerilmektedir.

Kuruçeşme Adası’nın açılacak uluslararası yarışma sonucunda mevcut yapılaşmanın yerinden kaldırılmasının ardından, Boğaziçi’nin tarihi dokusuyla uyumlu, anıtsal, sembolik niteliklere

sahip projeyle yeniden yapılandırılması önerilmektedir.

- **Üzerinde Yapı Yer Alan Parseller**

Üzerinde yapı yer alan parseller; “Tamamı veya Bir Kısım Korunması Gerekli Anıtsal ve Sivil Tescilli Yapıların Bulunduğu Parseller” ile “Tescilli Olmayan Yapıların Bulunduğu Parseller” olarak ayrılmıştır.

Tamamı veya Bir Kısım Korunması Gerekli Anıtsal ve Sivil Tescilli Yapıların Yer Aldığı Parseller

Çalışma alanında bu kapsamda değerlendirilen parseller, kültür varlıkları olan sahilsarayların, yalıların ya da camilerin yer aldığı parsellerdir. Bu parsellerin üzerinde yer alan yapılar, “sürekli bakımla korunması gerekli restore edilmiş sivil yapılar, restorasyon önerilen sivil yapılar, sürekli bakımla korunması gerekli restore edilmiş anıtsal yapılar ve restorasyon önerilen anıtsal yapılar ” olarak ayrılmıştır (Şekil 5.2).

Sürekli Bakım ile Korunması Gerekli Restore Edilmiş Tescilli Sivil Yapılar: O.K.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalısı’nın, O.K.3’te yer alan rekonstrüksiyonla inşa edilmiş yalının, O.K.8 parselde yer alan yapının, O.K.12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı’nın, O.K.15’te yer alan yapının, K.Ç.45 ile K.Ç.50 arasında 1238 ada 15 ve 16 parselde yer alan yalıların sürekli bakım ile korunması önerilmektedir (Şekil 5.2).

Restorasyon Önerilen Tescilli Sivil Yapılar: O.K.6 parselde yer alan yalı ve O.K.11 parselde yer alan Fehime Sultan Yalısı’nın restore edilmesi gereklidir. Bu yalılar, gün geçtikçe özgün değerlerini yitirmektedir. 22.07.83 tarihli imar planına ve 01.08.06 plan lejantı ve plan hükümlerine göre, O.K.11 parselde yer alan tarihi yapı, “otel” olarak işlevlendirilmiştir. Bu yapıların mimari özellikleri ile uyum gösterecek şekilde turizm amaçlı işlevlerle değerlendirilmesi önerilmektedir (Şekil 5.2).

Ortaköy ile Arnavutköy arasında yer alan yalılardan bazılarında, yapının özgün haliyle uyum göstermeyen restorasyon ve rekonstrüksiyon uygulamaları yapılmıştır. O.K.2, O.K.5, O.K.7 parselde yer alan yapılar ile K.Ç.23 parselde yer alan Muhsinzade Yalısı rekonstrüksiyonu, K.Ç.45 ile K.Ç.50 arasında 1238 ada 10, 11, 12, 13, 14 parselde yer alan yapılar, bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu yapılar, cephe ve kütle estetikleriyle geçmişteki özgün haline dönüştürülmelidir.

Sürekli Bakım ile Korunması Gerekli Restore Edilmiş Anıtsal Yapılar: Ortaköy-Kuruçeşme

sahilindeki Ortaköy Camisi'nin sürekli bakımla korunması önerilmektedir (Şekil 5.2).

Restore Edilmesi Gerekli Anıtsal Yapılar: Zaman içinde zarar görmüş ve özgün değerlerini yitirmekte olan Defterdar Camisi'nin (İhmal Paşa Camisi) restore edilmesi önerilmektedir (Şekil 5.2).

Tescilli Olmayan Yapıların Yer Aldığı Parseller

Bu grupta değerlendirilen parseller; kendi parseli içinde olup çevresiyle uyum göstermeyen yapıların bulunduğu parsellerdir. Bu parsellerde yer alan yapılar; “sürekli bakım ve onarım, cephe yenileme, eleman değiştirme, basit onarım, ek temizleme veya kat indirme ile yerinden kaldırılması önerilen yapılar” olarak ayrılabilir.

Ortaköy ile Arnavutköy arasında üzerinde değişiklik yapılması ya da yıkılması gerekli yapılar, Boğaziçi'nin özgün dokusundan farklı ve aynı zamanda Boğaziçi'ne uyumsuz yapılardır. Tez kapsamında yerlerinden kaldırılması önerilen yapıların parselleri, “Yeşil Alan ve Rekreatyon Alanı” olarak değerlendirilmiştir. O.K.9 parselde yer alan yapı, O.K.10 parselde yer alan yapı, O.K.12 parselin yanında yer alan yapılar ile O.K.16, K.Ç.1, K.Ç.2, K.Ç.3, K.Ç.7, K.Ç.9, K.Ç.21, K.Ç.24, K.Ç.25 parselde yer alan yapılar, Boğaziçi dokusuna kütle ve estetik yönünden uyumsuzluğu nedeniyle, “yerlerinden kaldırılması gereken yapılar” arasında değerlendirilmişlerdir (Şekil 5.2). Bu parsellerinde “Yeşil Alan ve Rekreatyon Alanı” olarak kullanımı önerilmektedir.

5.1

6. SONUÇ

Korumanın anlamı, günümüze ulaşan kültürel değerlerin ve fiziksel çevrelere kimlik kazandıran niteliklerinin, günümüzle ve gelecekle buluşturulmasıdır. Boğaziçi zenginliğinin, korunması ve geliştirilmesi önemlidir. Boğaziçi her dönem doğasıyla, Osmanlı döneminden itibaren gelişen, doğayla uyum içinde mimarisiyle dikkat çekmiştir. İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra, Boğaziçi'nde savunma amacı yanında rekreatif amaçlı yerleşimler de yapılmaya başlanmış, 17. yüzyıldan itibaren Boğaziçi saray çevresinin bir kent dışı sayfiyesi konumuna dönüşmüştür. Bu dönemden itibaren, Boğaziçi kıyılarında yer almaya başlayan yalılar, deniz kıyısından Boğaziçi'nin tepelerine kadar yaşama alanları ve deniz kıyısında Boğaziçi ile bütünleşen yalılarıyla, kendine özgü mimarlık ve sosyal yaşam kültürü olmuştur.

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yapıları, 17. yüzyıldan itibaren seyahatname ve haritalarda görülmektedir. Boğaziçi'nin diğer semtlerindeki yalılardan farklı olarak, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı yapıları, hanedan ailesine ve üst düzey ailelere ait olması sebebiyle, büyüklük ve özelliklerinde sahiplerinin sosyal ve ekonomik durumlarını yansıtmak üzere, sahilsaray ve sahilhane niteliğiyle planlanmıştır. Ortaköy-Kuruçeşme sahilsaray ve sahilhaneleri, 17. yüzyıldan itibaren geleneksel mimaride harem ve selamlık bölümleri ayrı, büyük yapılar halinde inşa edilmişlerdir. Zaman içinde bu mimari şema, cephe ve malzeme düzeni, sosyal ve çevresel kısıtlamalara, değişimlere bağlı olarak uyarlanmış, harem ve selamlık birleşmiş, Boğaziçi kıyısında kitleler halinde ahşap yada kargir olarak inşa edilmeye başlamıştır. Bu yalılar, Batılılaşmanın etkisi ile Barok, Rokoko, Ampir, Neoklasik, Art Nouveau ve Eklektik gibi üslup etkilerini taşıyan, Ortaköy-Kuruçeşme sahiline ait kültürel peyzaj öğeleri olmuşlardır.

Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde var olan, farklı üsluplardaki ahşap ve kargir kıyı yapılarının çok azının günümüze ulaştığı görülmektedir. 20. yüzyıl başından itibaren, Ortaköy'den başlayıp, Kuruçeşme ve Arnavutköy'den geçen tramvay hattının döşenmesi, yalıların koruları ve arka bahçeleriyle olan ilişkilerine zarar vermiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde ise, Osmanlı hanedanına ve üst düzey ailelere ait sahilsarayların ve yalıların olduğu Ortaköy Kuruçeşme kıyı şeridi ile ilgilenilmemiş, bu yalılar satılmış ve yıkılmış, bazılarının arsaları ifraz edilmiştir. 1920'li yıllardan itibaren, kıyı şeridinde yer alan yalılar teker teker yanmış ve yıkılmış, yerleri kömür deposu olarak kullanılmaya başlamıştır. 1958 yılında yol genişletme çalışmaları sırasında, Kuruçeşme ile Arnavutköy arasında, sahil

kısımındaki bazı yalılar tamamen kaldırılmıştır. Kuruçeşme’de yer alan kömür depoları ise ancak 1986 yılında alan dışına çıkarılmıştır. Bu süreçte, Boğaziçi’nin doğal peyzajında bozulma yaşanmış, iki yakayı birbirine bağlamak amacıyla yapılan Boğaziçi Köprüsü’nün yapımıyla kıyıda yer alan köprü ayakları ve bağlantı yolları çevresinde kentsel yoğunlaşma başlamıştır. Tarihi ve doğal çevrenin korunmasına ilişkin özel bir yasası olmasına karşın, Boğaziçi’nin doğal ve kültürel peyzajı zarar görmüştür.

Araştırma olanakları oldukça kısıtlı bir ortamda ve zaman içinde değişen kararlar neticesiyle günümüzde var olmayan yapıların yeniden üretildiği bir dönemde, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin çalışma alanı olarak seçilmesi raslantıya dayanmamaktadır. Boğaziçi’nde geçmişe daha sağlam basabilmek, bu tartışma götürür ortamı doğru bir kanala götürebilmek ve bir zemin oluşturabilmek çalışmanın hedefi seçilmiştir. Yapılan araştırma, Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin tüm dönemlerini mümkün olduğunca açıklığa kavuşturmak hedefini içermiştir. Bu tezde çalışmaların net sonuçları ise, elde edilen verilerin yardımıyla yeniden oluşturulan, haritalarla ve kronolojik silüet analizleriyle ortaya konmuştur. 16. yüzyıldan itibaren kıyı şeridinde yer alan yapıların, parselleri ve tarihsel bilgileri mümkün olduğunca açıklanmıştır. Ayrıca literatürlerde yer alan farklı bilgilerin düzeltilme olanağı bulunmuştur. Bu metotla, Boğaziçi’ndeki tüm kıyı şeritlerinde, 16.yüzyıla kadar gidilebilecek düzeyde tarihsel bilgilere ulaşma imkanı yaratılmıştır. Evreler, dünden daha farklı bir yoğunlukta ve çalışma kapsamında geliştirilen farklı bir metotla yansıtılmıştır.

Boğaziçi’nde Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı, Feriye ve Çırağan Sarayları bir devri simgelemektedir. Dolmabahçe Sarayı’ndan itibaren Feriye Sarayları, Çırağan Sarayları gibi saraylar, eski ve yeni hali ile günümüze ulaşabilmişlerdir. Ancak Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren büyük bir hızla yok olmuştur. Günümüzde kalan taşınmaz kültür varlıklarının yok olma süreci devam etmektedir. 20. yüzyıl başına ait Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinin sahilsaraylarının varlığını belgelemek büyük ölçüde dökümana ulaşılmıştır. Bu sonuçlarla, 20. yüzyıl başı Boğaziçi bütününe, bütüncül bakılabilmektedir. Elde edilen belgelerin cephelerindeki ayrıntıları, yapıların bir miktar boyutlarına kadar ortaya koyabilme şansını doğursa da, bu imaj ve tartışma zemini çalışma boyutunda kalmıştır.

Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridi, günümüz koşullarında değişen koruma kararları, çelişkili uygulamalar ve yoktan var etme yaklaşımları bağlamında değerlendirilmiş ve bu kapsamda kıyı şeridinin ortaya çıkan sorunları irdelenmiştir. Günümüzde Ortaköy Kuruçeşme kıyı şeridi, taşıdığı potansiyelleri sebebiyle, üzerinde çok fazla durulan, kentleşme baskısı altında

kalmış bir sahil konumundadır. Bu kıyı şeridinin, doğal ve kültürel peyzajının korunması ve sürdürülmesi yönünde, alınan kararlarda ve uygulamalarda sorunları vardır. Çalışma alanının bir kısmında, bölgenin tarihsel süreçte taşıdığı kimliğiyle ve Boğaziçi'nin tarihi dokusuyla uyum göstermeyen yapılar bulunmaktadır. Aynı zamanda Boğaziçi'nin başlangıcı ve Ortaköy Camisi ile birlikte odak noktalarından biri olan Ortaköy-Kuruçeşme kıyı silüeti, tarihsel süreçte taşıdığı önemi yansıtamamaktadır. Hem İstanbul hem de Boğaziçi için önemli olan bu kıyı şeridi, günümüzde “çöküntü alanı” görüntüsündedir. Bu görüntü Boğaziçi'nin korunabilmiş dokusuna ve silüetine görsel olarak zarar vermektedir. Sorunların çözümüne yönelik koruma yaklaşımında, tarihe yaslanan, yeni ve çağdaş düzenlemelerle, Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinden Boğaziçi bütününe ulaşmak hedeflenmiştir. Tezin ortaya koyduğu verilerle ve Boğaziçi ile ilgili alınacak genel kararlarla, günümüzde yapı baskısının çoğaldığı bu alanda, sağlıklı gidişin engellenebilmesi şansı doğacaktır.

Boğaziçi mimarisinin tarihsel süreç içinde edindiği kamusal imgesi ve kimliğinin sanat, kültür ve mimari ile yenilenmesi ve desteklenmesi önemlidir. Boğaziçi yalıları, koruları, köşkleri ve kültürü ile pek çok sembolik değerleri üzerinde taşımaktadır. Bu sebeple, Boğaziçi kültürel ve doğal peyzajının korunması ve sürdürülmesi desteklenmelidir. Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridi, Boğaziçi'nin kültürel ve doğal peyzajını üzerinde taşımış, önemli bölgelerinden biridir. Ortaköy-Kuruçeşme sahilinde yer alan bu kültür varlıklarının günümüze ulaşılabilenlerinin korunması ve değerlendirilmesi, kaybolanlarının ise araştırılması, literatürlerde yer verilmesi ve tanıtılması önemli bir gerekliliktir. Bu yapıların aynı zamanda bölge silüetinde etkin olması ve bölgenin bu kapsamda imajının güçlendirilmesi gerekmektedir. Kıyı şeridine yönelik bu koruma yaklaşımı, hem bölgenin korunmasına, hem de Boğaziçi doğal ve kültürel peyzajının korunmasına ve sürdürülmesine destek olacaktır.

Çalışma alanının korunmasına yönelik temel yaklaşımlarda, Boğaziçi ve Ortaköy-Kuruçeşme sahilinin doğal ve kültürel peyzajının korunması ve sürdürülmesi, tarihsel süreçte oluşmuş en son fotoğraflarla tespit edilen ve kartpostallarla tüm dünyaya yayılarak hafızalarda yer eden 19. yüzyıl sonu tarihsel silüetinin tanıtılması, bununla birlikte kaybolmuş kıyı dokusunun vurgulanması amaç edinilmiştir. Ayrıca Ortaköy-Kuruçeşme sahil şeridinde, sayıları oldukça fazla olan uyumsuz binaların yerlerinden kaldırılmaları, günümüzde kıyı şeridinde yer alan yeşil alanlarla birlikte bu alanların “rekreasyon alanları” olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde belirlen rekreasyon alanlarında, bölgenin zenginliğini ve değerlerini ifade edecek şekilde yapı izlerinin araştırılacak çağdaş yöntemlerle vurgulanması, Boğaziçi'nin teknolojiyle buluşturulması desteklenmektedir. Bu rekreasyon alanlarında,

belirlenecek referans noktalarıyla ve tabelalarla tarihi yaşatan bir ortam yaratılması önerilmektedir. Cephe canlandırması ise, sadece yapay bir dekor olarak değil, farklı ve çeşitli yorumlara zemin olanağının sağlanması ve Boğaziçi'nin diğer benzer dönem yapılarıyla bağlantı ve ilişki kurulması amacıyla desteklenmektedir.

Sonuç olarak, Boğaziçi'nin bütün evreleri dikkate alınarak, yeniden büyük bir araştırması yapıldığında, bu tez çalışması kapsadığı alan konusunda sunduğu verileriyle, tartışma ortamını kolaylaştıracak çalışmaları içermektedir. Tez kapsamında geliştirilen; Ortaköy-Kuruçeşme kıyı şeridinde yapılan araştırma ve analiz çalışmalarının, Boğaziçi'nin benzer sorunlarını paylaşan semt veya kıyı şeritlerinde, özellikle de tarihi değerlerini çeşitli nedenlerle yitirmiş, mevcut doku ve silueti bozulmuş, tarihsel bütünlüğü zarar görmüş bölgelerinde de uygulanması desteklenmektedir. Ulaşılabilecek veriler desteğiyle, tüm Boğaziçi'nin uzman kişilerce bütününe yönelik ana kararları ve koruma önerileri oluşturulabilir. Ayrıca Boğaziçi bütünüyle beraber, her semte veya kıyı şeridine yönelik koruma yöntemleri belirlenebilir. Bu yapılacak bu çalışmalara ve önerilecek koruma yöntemlerine, bu tezin örnek olması ve daha da geliştirilmesi için basamak oluşturması desteklenmektedir. Bunun sonucunda, Boğaziçi'nin doğal ve kültürel peyzajı ortaya çıkarılıp gelecek nesillere aktarılacaktır.

KAYNAKLAR

- Adam, R., (2003), “How Heritage Dogma Destroys Living History”, <http://www.byen.org/artikler/adam.heritage.04.html>
- Ağat, N., (1963), “Boğaziçi’nin Turistik Etüdü”, Doktora tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Ahunbay, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, Yem Yayın, İstanbul.
- Akbulut, M.R., (1994), “Proust”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 4:285-287.
- Akın, N., (1998), 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Amicis, E., (1993), İstanbul 1874, Çev., B. Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Arel, A., (1975), “Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci”, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Arslan, N., (1994), “Sahilsaraylar”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6:410
- Arslan, N., (1992), Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, (18.Yüzyıl Sonu ve 19. Yüzyıl), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Artan, T., (1992), Boğaziçi’nin Çehresini Değiştiren Soylu Kadınlar ve Sultan Efendi Sarayları, 106-118, İstanbul.
- Artan, T., (1994), “Tarihte Boğaziçi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2:281-286.
- Aysu, Ç., (1989), Boğaziçi’nde Mekansal Değişim, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü., Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- Ayverdi, S., (1966), Boğaziçi’nde Tarih, İstanbul.
- Aysu, Ç., (1989), Boğaziçi’nde Mekansal Değişim, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.
- Atasoy, N., (2004), Kont Ostrorog’dan Rahmi M. Koç’a Boğaziçinde Bir Yalının Hikayesi, Rahmi M. Koç Müzecilik ve Kültür Vakfı Yayını, İstanbul.
- Balcı, P., (1980), Eski İstanbul Evleri ve Boğaziçi Yalıları, Apa Ofset Yayınevi, İstanbul.
- Barillari, D. ve Godoli, E., (1997), İstanbul 1900 Art Nouveau Mimarisi ve İç Mekanları, Yem Yayın, İstanbul.
- Batur, A., (1994), “Naime Sultan Yalısı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6-70
- Behar, C., (1996), Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Türkiye’nin Nüfusu, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Berger, A., (1994), “Nüfus”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6:107-108.
- Belge, M., (1997), Boğaziçi’nde Yalılar ve İnsanlar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Birsel, S., (2003), Boğaziçi Şıngır Mıngır, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Boppe, A., (1989), 18. yüzyıl ressamaları, Çev., N.Yücel Celbiş, Pera Turizm ve Ticaret AŞ. Alaattin Eser Kitaplığı, Yayın no.13, İstanbul.

- Boschma, C ve Perot, J.,(1991), Antoine Ignoce Melling(1763-1831) ArtisteVoyageur, Edditions Paris Musees, Paris.
- Carbognano, C.C., (1993), 18.Yüzyıl Sonunda İstanbul, Çev., E. Özbayoğlu, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Ceylan, M.(1992), Aslan, N., (1992), Gravür ve Seyahatnamelerde İstanbul, İBB Kültür İşleri Daire Başkanlığı, no:9, İstanbul.
- Çakılcıoğlu, M. ve Cebeci, Ö.F. (2003). “Kentin Çöküntü Alanlarında Uygulamada Yetersiz Kalan İmar Planlarının Yerine Alternatif Planlama Süreçleri”, <http://www.kentli.org/makale/donusum.htm>
- Çal, H., (1997), “Osmanlı Devletinde Asar-ı Atika Nizamnameleri”, Vakıflar Dergisi, 26:391–400, Ankara.
- Çelik, Z., (1996), 19. Yüzyılda Osmanlı Başkenti Değişen İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Çizgen, E., (1992), Türkiye’de Fotoğraf, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Çubuk, M., (1994), “Boğaziçi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2:266-281.
- Darkot, B. (1953) Boğaziçi”, İslam Ansiklopedisi, 2:672.
- Deleon, J., (1998), Boğaziçi Gezi Rehberi, Remzi Kitabevi AŞ, İstanbul.
- Demircanlı, Y.Y., (1989), İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Denel, S., (1982), Batılılaşma Sürecinde Tasarım ve Dış Mekanlarda Değişim ve Nedenleri, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Dethier, P. A., (1993), 19. Yüzyıl Sonunda Boğaziçi ve İstanbul, Çev., Ü.Öztürk, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Dushkina, N., (2004), “Reconstruction an Its Interpretation in Russia-2”, <http://www.international.icomos.org/xian2005/papers/2-12.pdf>
- Eken, A., (1992), Kartpostallarda İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Eldem, E., (1997), “Osmanlı Dönemi İstanbul’u”, İstanbul Armağanı 3, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1969), Köşkler ve Kasırlar I, DGSA Yayınları, Ankara.
- Eldem, S.H., (1979), Boğaziçi Anıları, Aletaş Alarko Eğitim Tesisleri AŞ, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1993), Boğaziçi Yalıları, Koç Vakfı, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1944), “Bir Yalı”, Arkitekt, 1944, 147.
- Enlil Z.M., Dinçer İ., Görgülü, Z., (2001), “ Görkemli Su Bulvarının Dönüşümü, Boğaziçi’nin Yönetimi ve Kötü Yönetimi” , İstanbul Dergisi, Ekim Sayısı, İstanbul.
- Erdenen, O., (1993), Boğaziçi Sahilhaneleri, cilt.1-2, Beykoz-Anadoluhisarı, Anadoluhisarı-Üsküdar, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

- Erdenen, O., (1994), Boğaziçi Sahilhaneleri, cilt.3-4, Sarıyer-Yeniköy, Yeniköy-Ortaköy, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Ergin O.N.,(1995), Mecelle-i Umur-ı Belediyeye, cilt. 3, 4, 5, 7, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Ersevim, İ., (1959), “Arnavudköyü”, İstanbul Ansiklopedisi, Neşriyat Kollektif, 2:1038-1042.
- Evliya Çelebi, (1969-1970-1971), Çev., Z. Danışman, Kitap 1-15.
- Eyice, S., (1976), Bizans Devrinde Boğaziçi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Fırat, N.İ., “20. Yüzyıl Başlarında Görülen Osmanlı Mimarisi, Osmanlı Kültür Sanat, 10:287-297.
- Fişekçioğlu, S., (1991), Seçilmiş Örneklemeler ile Batılılaşmanın İstanbul Boğazı’ndaki Yalı Mimarisine Etkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Genim, S., (2006), Konstantiniyye’den İstanbul’ a, İnan Kıraç Vakfı, İstanbul.
- Gökbilgin, M.T., (1953), “Boğaziçi”, İslam Ansiklopedisi, 2:672.
- Güzel, H.C., Çiçek, K. ve Koca, S., (2002), “Cumhuriyet Döneminde İstanbul Kent Mekanı ”, Türkler, 10: 543-564.
- Hasol, D., (1998), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Hovhannesyan, S.S., (1996), Payitaht İstanbul’un Tarihçesi, Çev., E. Hançer, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Hürel, H., (2005), İstanbul’u Geziyorum Gözlerim Açık, Dharma Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, H., (2005), Üsküdar Sempozyumu 1, Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, 13, İstanbul.
- İnciciyan, P.G, (1976), 18. Asırda İstanbul, Çev., H.R. Andreasyan, 2.b., Baha Matbaası, İstanbul.
- İnciyan, G. V., (2000), Boğaziçi Sayfıyeleri, Çev., O. Duru, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- İstanbul Çevre Durum Raporu (2005), T.C. İstanbul Valiliği İl ve Orman Müdürlüğü, (Ed. B. A. Sarı), İstanbul.
- J. Luxan, (2000). “The Intangible Dimension of Monuments and Sites with Reference to the Unesco World Heritage List.” [www. icomos.org](http://www.icomos.org)
- İstanbul’un Kitabı, (1957), Atatürk Kitaplığı İstanbul Arşivi, İstanbul.
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, (1982), “Arnavutköy” Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 2:780-782.
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, (1982), “ Ortaköy”, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 4:2306-2307.
- İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi, (1982), “ Ortaköy Camisi”, Tercüman Gazetesi Kültür Yayını, 4:2306-2307.

- Janin, R.,(1964), Constantinople Byzantine, Developpement Urbain et Repertoire Topographique, Paris.
- Jager W., Burkert, T., (2001), “ The Reconstruction of the Frauenkirche in Dresden”, http://www.civil.uminho.pt/masonry/Publications/Historical%20constructions/page%20167-186%20_Jager_.pdf
- Kayra, C., (1990), İstanbul Haritaları, Ortaçağdan Günümüze, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, İstanbul.
- Kayra, C., (1993), Mekanlar ve Zamanlar Bebek, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları 57, İstanbul.
- Kayra ve Üyepazarcı, (2002), İkinci Mahmut’un İstanbul’u Bostancıbaşı Sicilleri, İBB Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M.,(1972), Örgütlemeyen Kent, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara.
- Kireççi, T., (2004), Yalıların Gizemi, Çapraz Kitaplar, İstanbul.
- Korkmaz, F., (1997), “Urban Regeneration Of Old And Historical Sites”, <http://www.art.bilkent.edu.tr/iaed/cb/Korkmaz.html>
- Kömürcüyan, E. Ç., (1988), İstanbul Tarihi, 17. Asırda İstanbul, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Krakow Kartası (2000), <http://www.ruraleurope.org/pdf/KRAKOW.pdf>
- Kuban, D., (1994a), “Kentın Gelişmesi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 4:527-547.
- Kuban, D., (1994b), “Yalılar”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7:417-422.
- Kuban, D., (1998), İstanbul Yazıları, T.C. Kültür Bakanlığı, İstanbul.
- Kuban, D., (2000), İstanbul Bir Kent Tarihi Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul, Türk Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kuban, D., (2001), Kaybolan Kent Hayalleri Ahşap Saraylar, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kukhareno,R.I., “Restoration Of National Identity”, www2.asro.kuleuven.ac.be/rlicc/msq/pdf/02-I-CH01.pdf
- Kütükoğlu, M.,(1978), “1009 (1600) “Tarihli Narh Defterine göre İstanbul’da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiyatları”, Tarih Enstitüsü Dergisi, 46-50.
- Madran, E., (2002)Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Basım İşliğı, Ankara.
- Mantran, R., (1991), 16.-17. Yüzyılda İstanbul’da Gündelik Hayat, Çev., M. A. Kılıçbay, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Mantran, R., (1986), 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, V Yayınları, 85, Ankara.
- Mehmet (İhtilaıcı) Z. B, (2004), İstanbul ve Boğaziçi Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası, cilt 2, Bika Kültür Kitaplığı 1, İstanbul.
- Melling, A. I., (1819), Voyage Pittoresque Du Constantinople Et De Rives Du Bosphore, haz. MM. Treuttel ve Würtz, Paris.

Mintzuri, H., (1993), İstanbul Anıları (1897-1940), Çev., S. Kuyumcuyan, Haz., N.Sakaoğlu, Tarih Vakti Yurt Yayınları, İstanbul.

Moltke, H., (1969), Türkiye Mektupları, Çev., H. Örs, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Montagu, M.W., (1988), “Embassy to Constantinople”, The Travels of Lady Mary Wortley Montagu, Haz., C. Pick, Londra.

Neave, L. D., (1978), Eski İstanbul’da Hayat, Çev., O. Öndeş, Tercüman 1001 Temel Eser, no: 128, Kervan Kitapçılık, İstanbul.

Okçuoğlu, T., (1994), “İbrahim Paşa Mescidi”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi’, 3:128.

Okyay, İ., (2001), Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası, Yem Yayın, İstanbul.

Orhonlu, C., (1966), “Osmanlı Türkleri Devrinde İstanbul’da Kayıkçılık ve Kayık İşletmeciliği”, Tarih Dergisi, 21:109-134.

Ortaylı, İ., (1985), Tanzimat’tan Cumhuriyetle Yerel Yönetim Geleneği, Hil Yayınları, İstanbul.

Özbay, F., (1994), “1950’den Günümüze”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6:111-118.

Özendes, E., (1998), “Abdullah Freres”, Osmanlı Sarayı’nın Fotoğrafçıları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Özer, B., (1970), Rejyonalizm Üiversalizm ve Çağdaş Mimarimiz Üzerine Bir Deneme, 2. Baskı, İstanbul.

Özhekim, Y., (2006), Boğaziçi’ndeki Yerleşmelerin Yasal Mevzuat Yönünden Değerlendirilmesi, Restorasyon Yenileme Koruma Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Restorasyon Anabilim Dalı, İstanbul.

Özdes, G., (1975), “Boğaziçi’nin Karakteri, Koruma ve Geliştirme Sorunları”, İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Kutulmuş Matbaacılık, İstanbul.

Pardoe, J., (1938), The Beauties of the Bosphorus, London.

Pardoe, J., (1997), 18. Yüzyılda İstanbul, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Pamay, B., (1975), “Boğaziçi ve Çevresinin Dün ve Bugünkü Doğal Peyzaj Yapısı”, İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Kutulmuş Matbaacılık, İstanbul.

Prost, H., (1997), “İstanbul’un Nazım Planını İzah Eden Rapor 1937”, İstanbul Araştırmaları 2, 1997, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 251-279.

Prost, H., (1998a), “İstanbul (Nazım Plan Raporu) Hakkında Notlar 1938”, İstanbul Araştırmaları 3, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 207-264.

Prost, H., (1998b), “Anadolu Sahili Planını İzah Eden Rapor 1939”, İstanbul Araştırmaları 5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 251-260.

Prost, H.,(1998c) “Boğaziçi Anadolu Sahilinin 1/2000 Mikyaslı Nazım Planını İzah Eden Rapordur 1941”, İstanbul Araştırmaları 4, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 237-269.

Prost, H., (1998d), “Boğaz’ın Rumeli Sahilinin Tanzimi 1944”, İstanbul Araştırmaları 5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 263-277.

Refik, A.,(1932), Lale Devri, Timaş Yayınları, İstanbul.

Riga Kartası, (2000), http://www.unesco.org/baltics/Riga_final_report.htm

Sakaoğlu, N. (1994a), “Bostancıbaşı Defterleri”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2:308.

Sakaoğlu, N. (1994b), “Osmanlı Dönemi Yangınları”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 7:417-422.

Salman, Y.,(2004), Boğaziçi Tarihi Sit Alanlarının Yok Olma Süreci ve Kalan Sınırları Değerlerin Korunma Olasılıkları, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sandalcı, M., (2000), Max Fruchtermann Kartpostalları, 3 cilt, Koçbank, İstanbul.

Sarıöz, P., 1996, Bir Zamanlar İstanbul, Idea İletişim Hizmetleri, İstanbul.

Sayın, Ş., (2001), Ortaköy- Sarıyer Arasındaki Bazı Örneklerle Dayanarak Yalıların Bugünkü Durumunun Saptanması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Saz, L., (2000), Anılar 19. Yüzyılda Saray Haremi, Cumhuriyet Kitap, İstanbul.

Selçuk, F.Z.,(1992), Boğaziçi Koruma Alanı’nda 1970-1990 Yılları Arasında Gelişimin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sevengil, R. A., (1998), İstanbul Nasıl Eğleniyordu, Haz., S. Önal, İletişim Yayınları, İstanbul.

Sevim, M.,(1997), Gravürlerle Türkiye, Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları, Ankara.

Sezgin, H., “Bir Yangının Ardından Boğaziçi Yalıları”, Mimarist, TMMOB Mimarlar Odası, yıl 2 , 6:16-21.

Sözen, M.,(1996), Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi, Türkiye İşbankası Yayınları, Ankara.

Sözen, G., (1989), Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi Yalıları, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul.

Steil, L., (2000), “Destruction and Reconstruction”, <http://www.katarxis-publications.com/katarxis02-1/id8.html>

Süher, H., (1991), Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.

Şahenk, H.,(1996), Bir Zamanlar İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Şehsuvaroğlu, H.Y.,(1986), Boğaziçi’ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Şişli Meydanı 364, İstanbul.

- Tanyeli, U., (2004), İstanbul 1900-2000 Konutu ve Modernleşmeyi Metropolden Okumak, Ofset Yapımevi ve Matbaacılık, İstanbul.
- Taşcıoğlu, T., Özgen, Z., 1994. “Kuruçeşme ”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 5:130-132.
- Tchihatchef, P. de (2000), İstanbul ve Boğaziçi, Çev, A. Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (1996) “19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü”, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, İ., (2001), Modernite Aşılırken Kent Planlaması, TMMOB İmge Kitabevi, Ankara.
- Toprak, Z., (1994a), “Altıncı Daire-i Belediye ”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 1:220-223.
- Toprak, Z., (1994b), “ Fetihten 1950’ye”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 6:108-111.
- Tutel, E., (1997), Şirketi-i Hayriye, İkinci baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Türker, O., (1999), Mega Revma’dan Arnavutköy’e Bir Boğaziçi Hikayesi, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Ürekli, F., (1998), “1894 İstanbul Depremi”, İstanbul Armağanı 5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Wijesuriya, G., (2003), “Restoring Destroy Historic Sites”, <http://www.india-seminar.com/2003/530/530%20garnini%20wijesuriya.htm>
- Yaltırık, F., Uluocak, N., (1975), “İstanbul Boğazı ve Çevresi Bitki Örtüsü Özellikleri ve Fonksiyonları”, İstanbul Boğazı ve Çevresi Sorunları Sempozyumu, Kurtulmuş Matbaacılık, İstanbul.
- Yazıcıoğlu, L., (1980), Boğaziçi Kıyı Yapıları Tarihsel Biçimlenişleri Çağdaş Biçimlenişlerde Temel İlke Önerisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Y.T.Ü, İstanbul.
- Yergün, U., (2001), Batılılaşma Dönemi Mimarisinde Yapım Teknolojisindeki Değişim ve Gelişim, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Y.T.Ü, İstanbul.
- Yılmaz, Y., (2005), “İstanbul Boğazı ve Yakın Çevresinin Morfotektonik Evrimi”, İstanbul’un Jeolojisi Sempozyumu, Jeoloji Mühendisleri Odası, İstanbul.
- Zeren, N., (1978), İstanbul Boğaziçi Koruma Alanı İçinde Farklı Özellik Gösteren Bölgelerin İncelenmesi, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehircilik Enstitüsü 7. Danışma Toplantısı, İstanbul.

Resim 4. 1 Ortaköy Camisi, Robertson&Beato Fotoğrafi, 1856-57 (Genim, 2006).

Resim 4. 2 Ortaköy Camisi, 1865-1870 (Genim, 2006).

Resim 4. 3 Ortaköy Cami ve İskelesi, Berggren Fotoğrafı ,1875 (Genim, 2006).

Resim 4. 4 Ortaköy Cami ve iskelesi, Abdullah Freres Fotoğrafı, 1890 (Genim, 2006).

Resim 4. 5 Ortaköy Camisi, Abdullah Freres fotoğrafı, 1890 (Genim, 2006).

Resim 4. 6 Ortaköy 1890 civarı (Genim, 2006).

Resim 4. 7 Gönderilme tarihi 1900 olan, Ortaköy Camisi Kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 8 Ortaköy Camisi kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 9 Ortaköy Camisi kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 10 Ortaköy Camisi, Esmâ Sultan Sahilsarayı ve yanındaki yalılar(Sandalcı, 2000)

Resim 4. 11 Ortaköy Camisi ve Esma Sultan Yalı, 1914 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 12 Çırağan Sarayı, Ortaköy Camisi, Esma Sultan Sahilsarayı ve yalılar kartpostalı, Abdullah Freres 1880-85 (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 13 Çırağan Sarayı, Ortaköy Camisi, Esmâ Sultan Sahilsarayı, Abdullah Freres, 1880-85 (Genim, 2006).

Resim 4. 14 Ortaköy Camisi ve Çırağan Sarayı, Abdullah Freres Fotoğrafı, 1880-85 (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 15 Ortaköy Camisi (Atilla Dünder koleksiyonu [www. wowturkey.com](http://www.wowturkey.com))

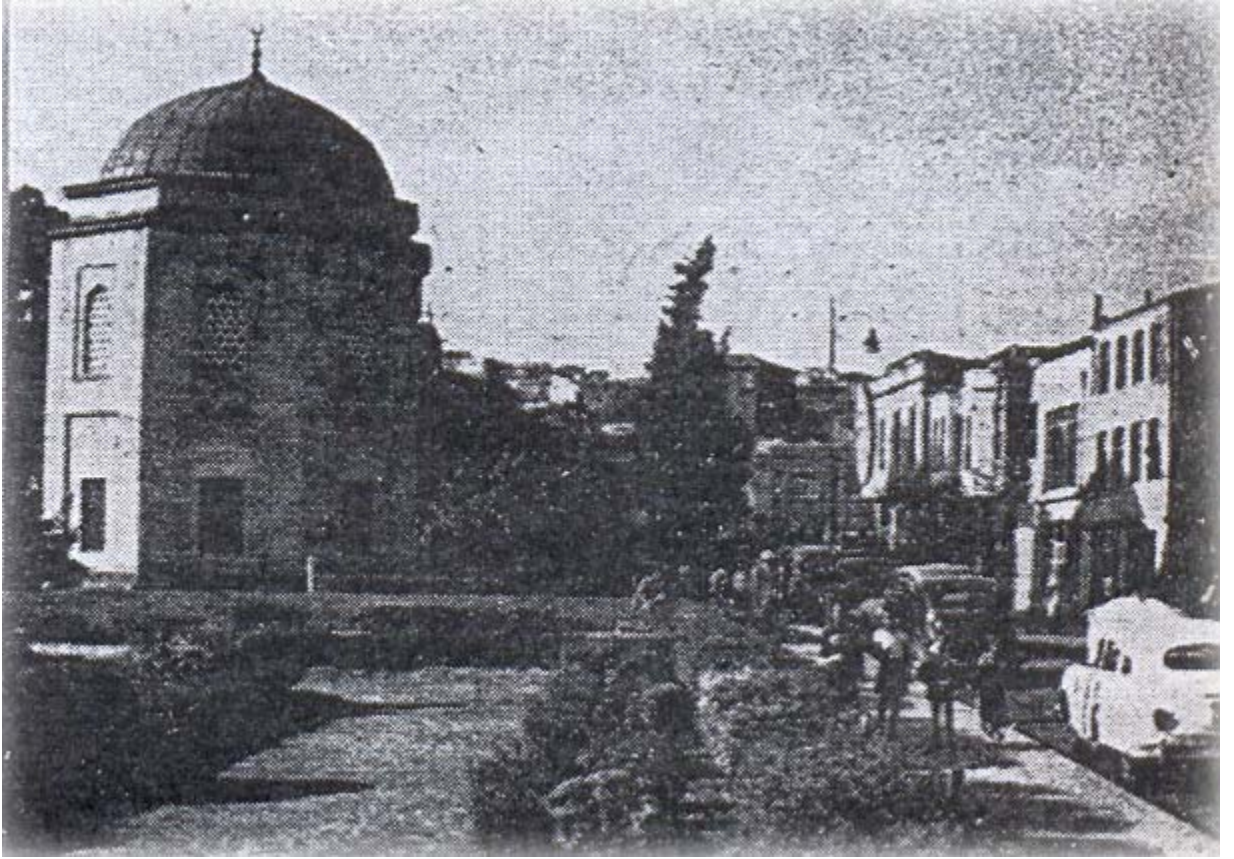

Resim 4. 16 Ortaköy ve Esmâ Sultan Yalısı, 19. yüzyıl sonu (Erdenen, 1994)

Resim 4. 17 Yıldız'dan Beşiktaş meydanına inen yol, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

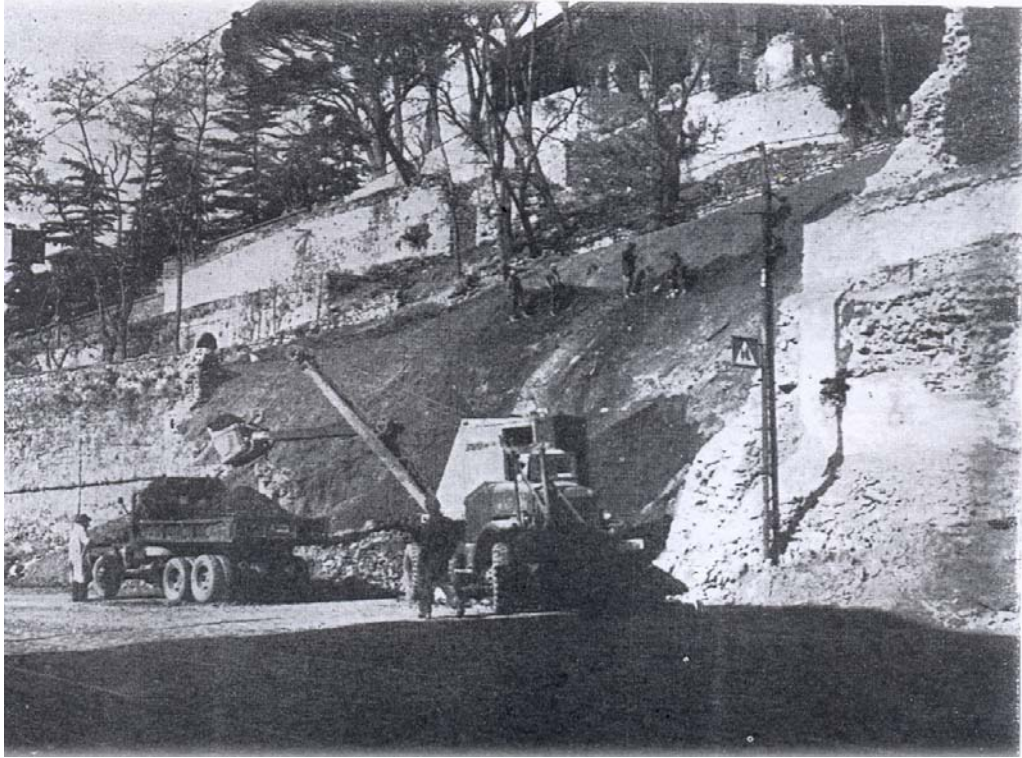

Resim 4. 18 Barboras Parkı kenarındaki yol, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 19 Beşiktaş'tan Ortaköy'e giden yol, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

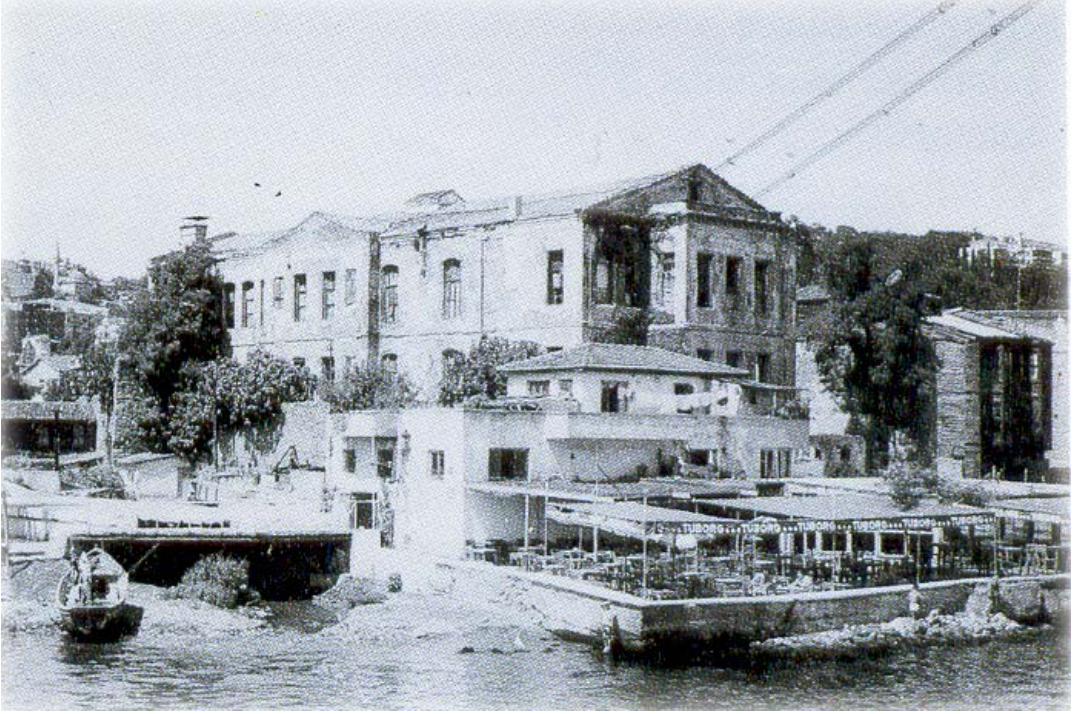

Resim 4. 20 Ortaköy'de Boğaz sahil yolu için genişletmeler ve Yıldız'dan sonraki bölümde yolun solundaki setlerin geri alınması, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

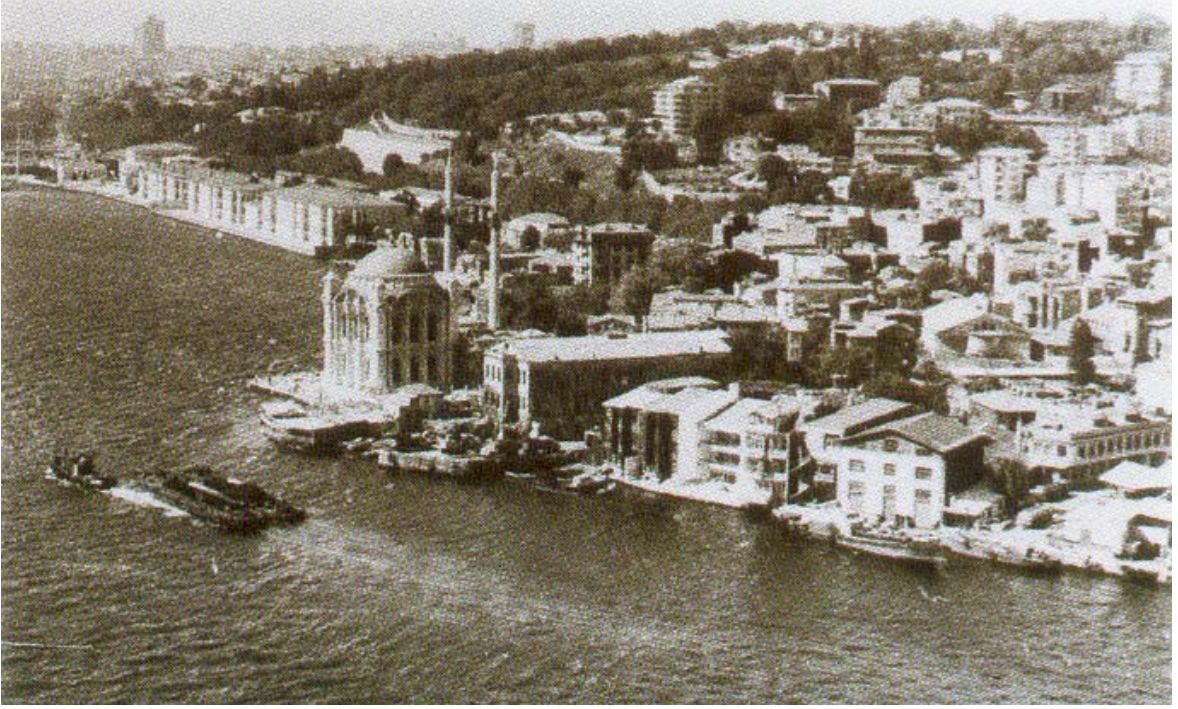

Resim 4. 21 Dolmabahçe'den Beşiktaş meydanına giriş bölgesinde, yolun sağındaki hamam ve tarihi binaların kaldırılması, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 22 Esmâ Sultan Yalısı'nın güney doğudan görünümü, 1975 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 23 Ortaköy Sahili, 1974 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 24 Ortaköy Camisi

Resim 4. 25 Ortaköy Camisi (Necdet Cevahir koleksiyonu, [www. wowturkey.com](http://www.wowturkey.com))

Resim 4. 26 Ortaköy Camisi (Ahmet Güllü koleksiyonu, [www. wowturkey.com](http://www.wowturkey.com))

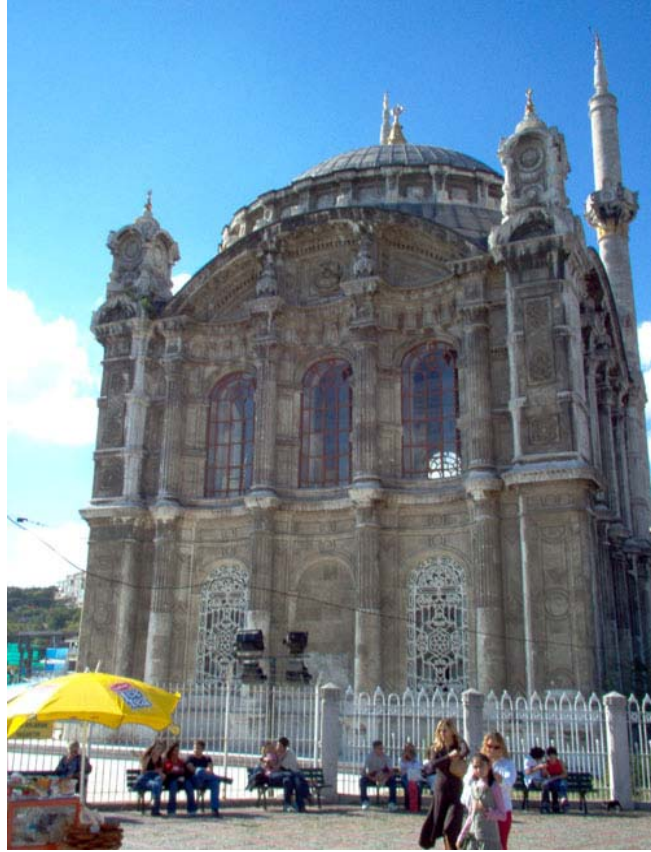
Resim 4. 27 Ortaköy Camisi, 2006

Resim 4. 28 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006

Resim 4. 29 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006

Resim 4. 30 Ortaköy Camisi ve çevresi, 2006

Resim 4. 31 Ortaköy, Abdullah Kardeşler, 1880-1885 (Genim, 2006)

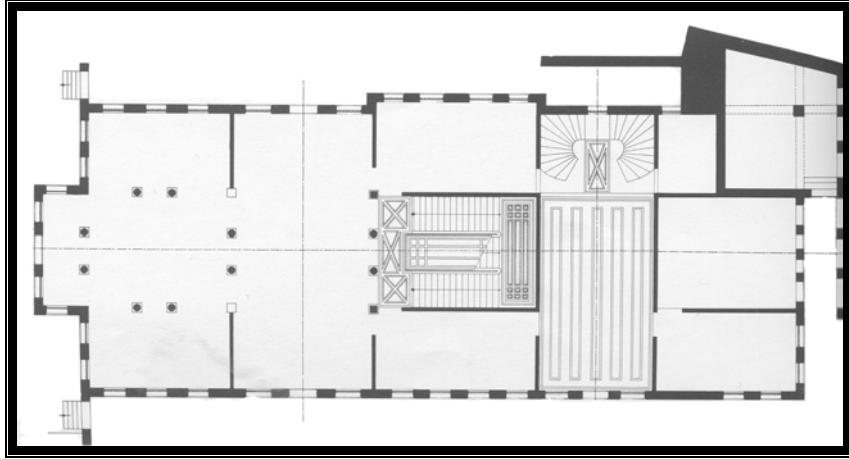

Resim 4. 32 OK.1'de yer alan sahilsaray ile yanında yer alan yalılar, 1972 (Erdenen, 1994)

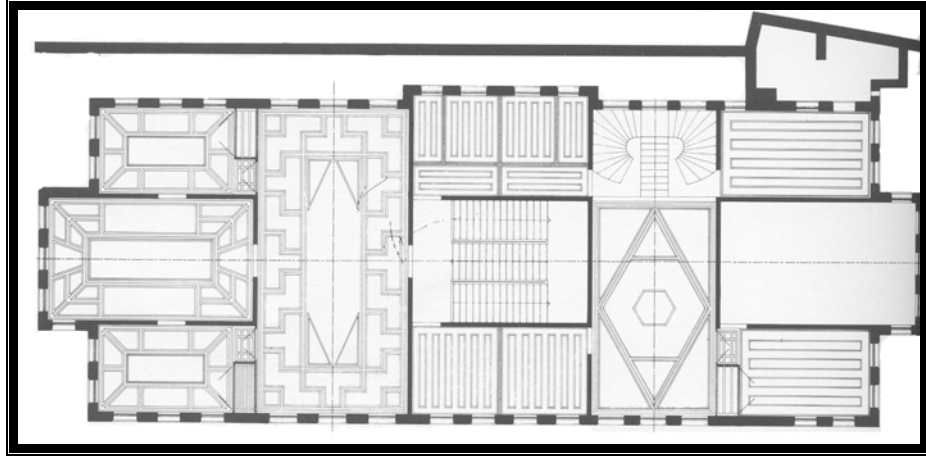

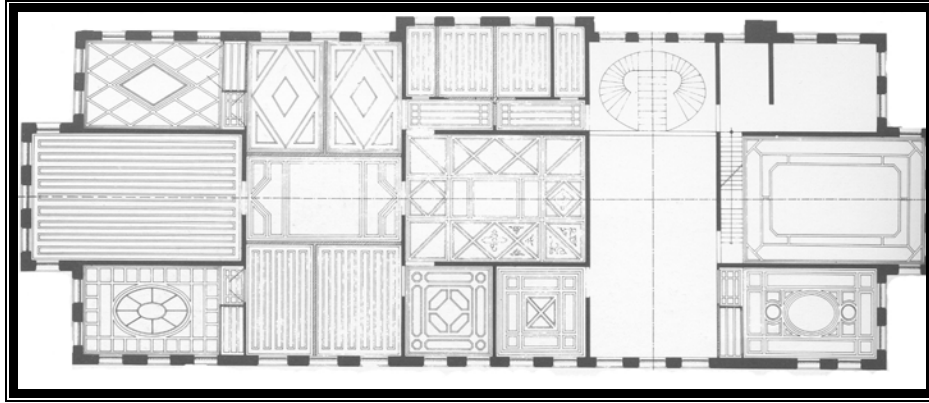
Resim 4. 33 Yangından önce Esmâ Sultan Sahilsarayı (Eldem, 1993)

Resim 4. 34 OK.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalısı zemin kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 35 OK.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalı 1. kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 36 OK.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalı 2. kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 37 OK.1’de yer alan Esmâ Sultan Yalı deniz cephesi (Eldem, 1993)

Resim 4. 38 Esmâ Sultan Yalı'sı kara cephesi (Erdenen, 1994)

Resim 4. 39 1975 yangını sonrası Esmâ Sultan Sahilsaray'ı (Erdenen, 1994)

Resim 4. 40 1975 yangını sonrası Esmâ Sultan Sahilsarayı iç görünümü (Erdenen, 1994)

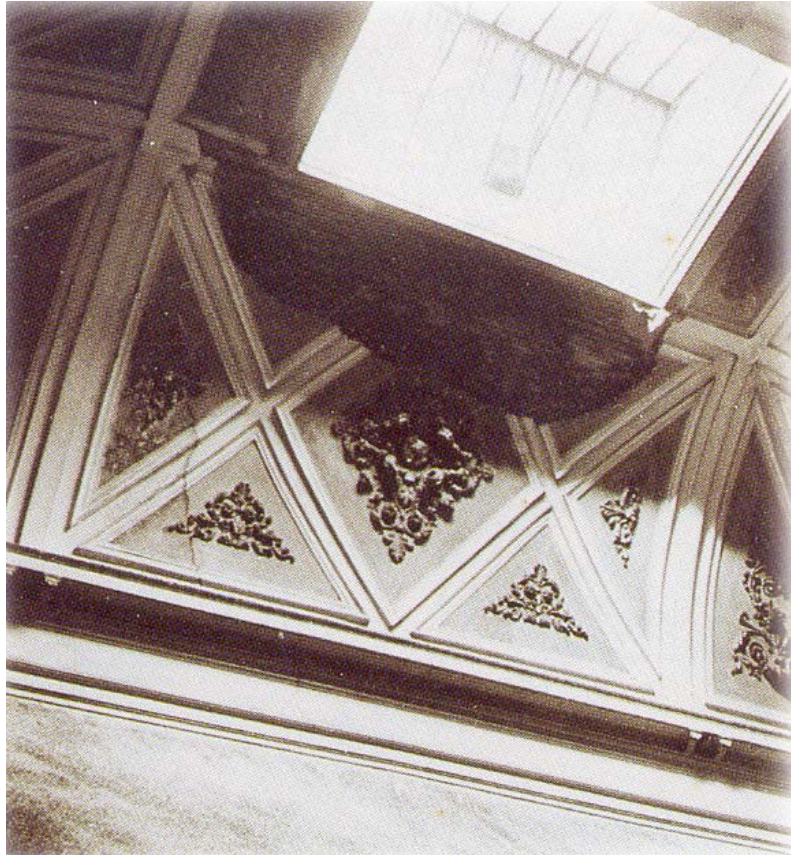

Resim 4. 41 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü (Erdenen, 1994)

Resim 4. 42 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü (Erdenen, 1994)

Resim 4. 43 1975 yılı başı Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın iç görünümü (Erdenen, 1994)

Resim 4. 44 Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın 1995 yılı restorasyonundan sonra, 2006

Resim 4. 45 Esmâ Sultan Sahilsarayı'nın 1995 yılı restorasyonundan sonra görünümü, 2006

Resim 4. 46 OK.6'da yer alan yalı, 1981 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 47 OK.6'da yer alan yalı, 1981 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 48 OK.5, OK.6, OK.7 ve OK.8 yer alan yalılar, 1981 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 49 OK.1'de yer alan Esmâ Sultan Yalısı ve OK.2 yer alan yalı, 2006

Resim 4. 50 OK2 ile OK8 arasında yer alan yalılar, 2006

Resim 4. 51 OK.5 ile OK.11 arasında yer alan yalılar, 2006

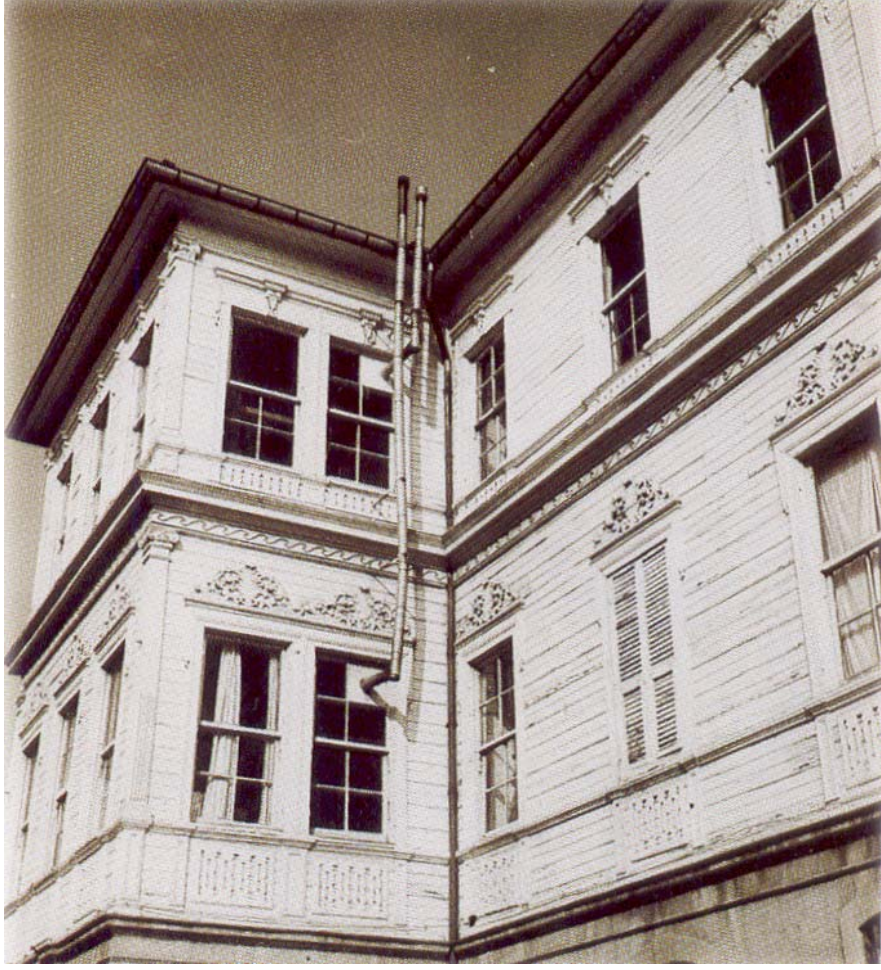

Resim 4. 52 OK.11’de Fehime Sultan Yalı’sının deniz cephesi, 1974 (Erdenen, 1994)

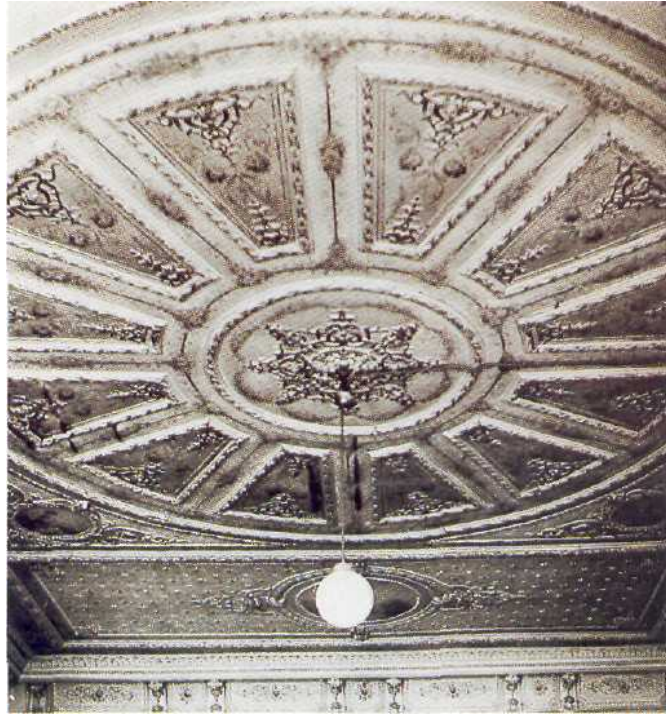

Resim 4. 53 OK11’de Fehime Sultan Yalı’sının batı cephesi, 1974 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 54 OK11’de Fehime Sultan Yalı’sının batı cephesi, 1974 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 55 Fehime Sultan Yalı’sının giriş holündeki tavan süslemesi, 1974 (Erdenen, 1994)

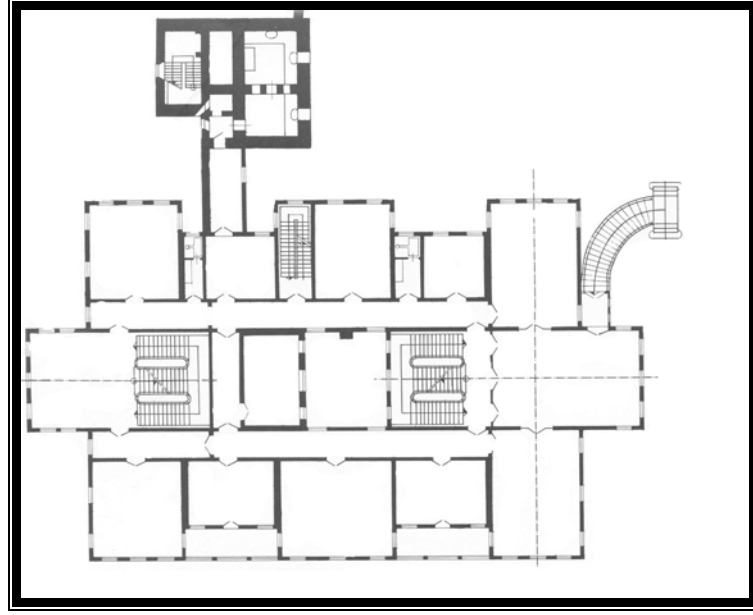

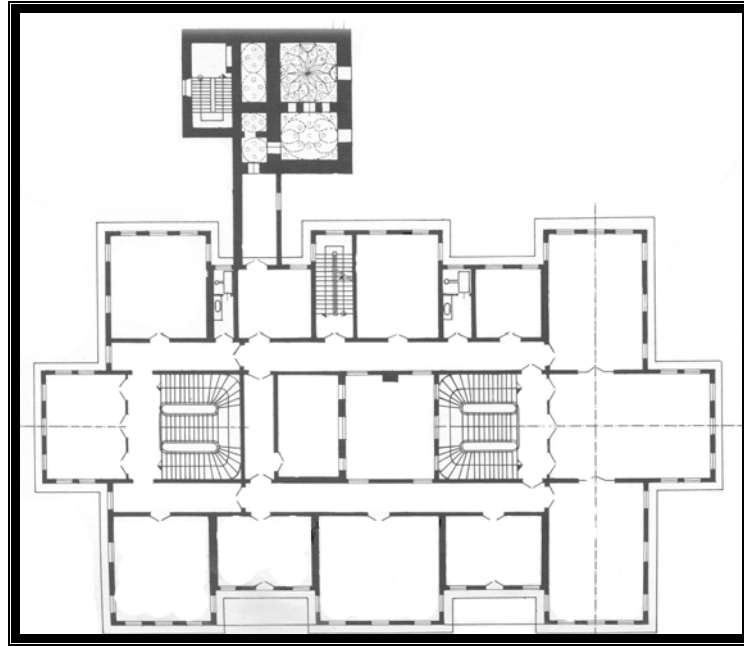
Resim 4. 56 Karakol ve Fehime Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü. Nadir Ereserler Arşivi)

Resim 4. 57 OK11'de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 1992 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 58 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalı plan şeması (Eldem, 1993)

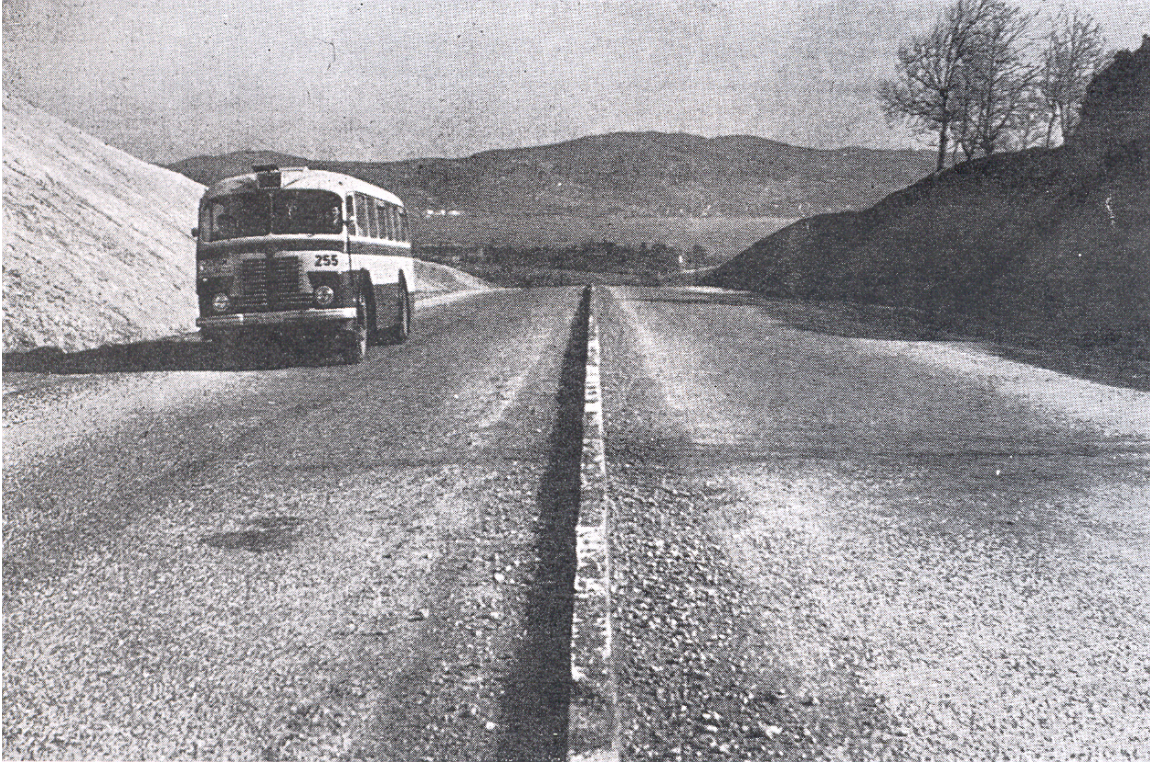

Resim 4. 59 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalı plan şeması (Eldem, 1993)

Resim 4. 60 Kuruçeşme tütün depoları, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 61 Boğaziçi sırt yolundan görünüş, 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 62 Büyükdere ile İstinye yolu 1950'li yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 63 Boğaziçi Köprüsü, 1974 (Akın Kurtoğlu koleksiyonu, www.wowturkey.com)

Resim 4. 64 Boğaziçi Köprüsü , 1974 (Akın Kurtoğlu koleksiyonu, www.wowturkey.com)

Resim 4. 65 Boğaziçi Köprüsü, 1974 (Akın Kurtoğlu koleksiyonu, www.wowturkey.com)

Resim 4. 66 OK.11’de yer alan Fehime Sultan Yalı, 2006

Resim 4. 67 OK.11’de yer alan Fehime Sultan Yalı, 2006

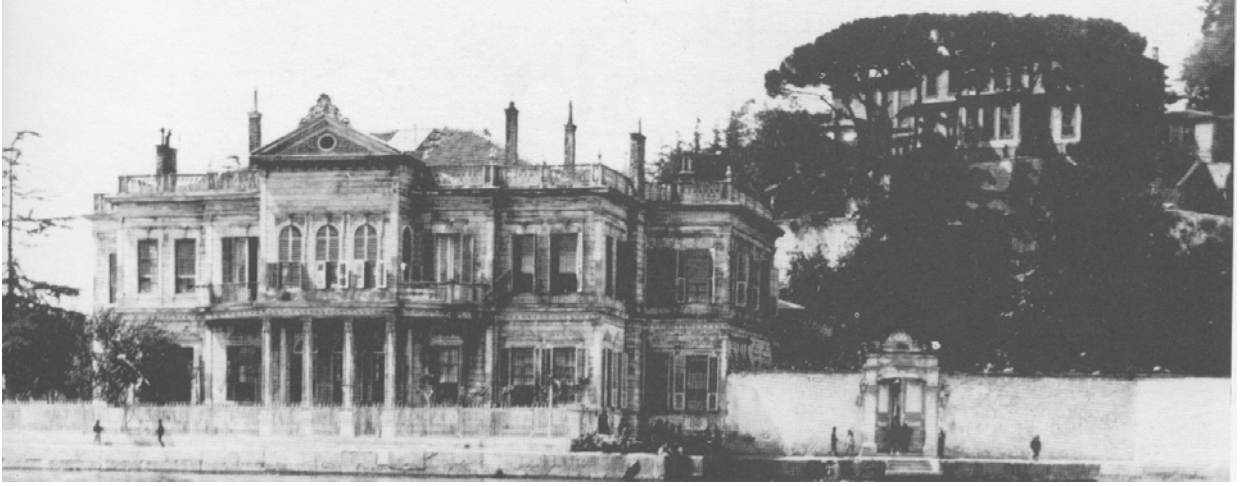

Resim 4. 68 Boğaziçi Köprüsü (www. wowturkey.com)

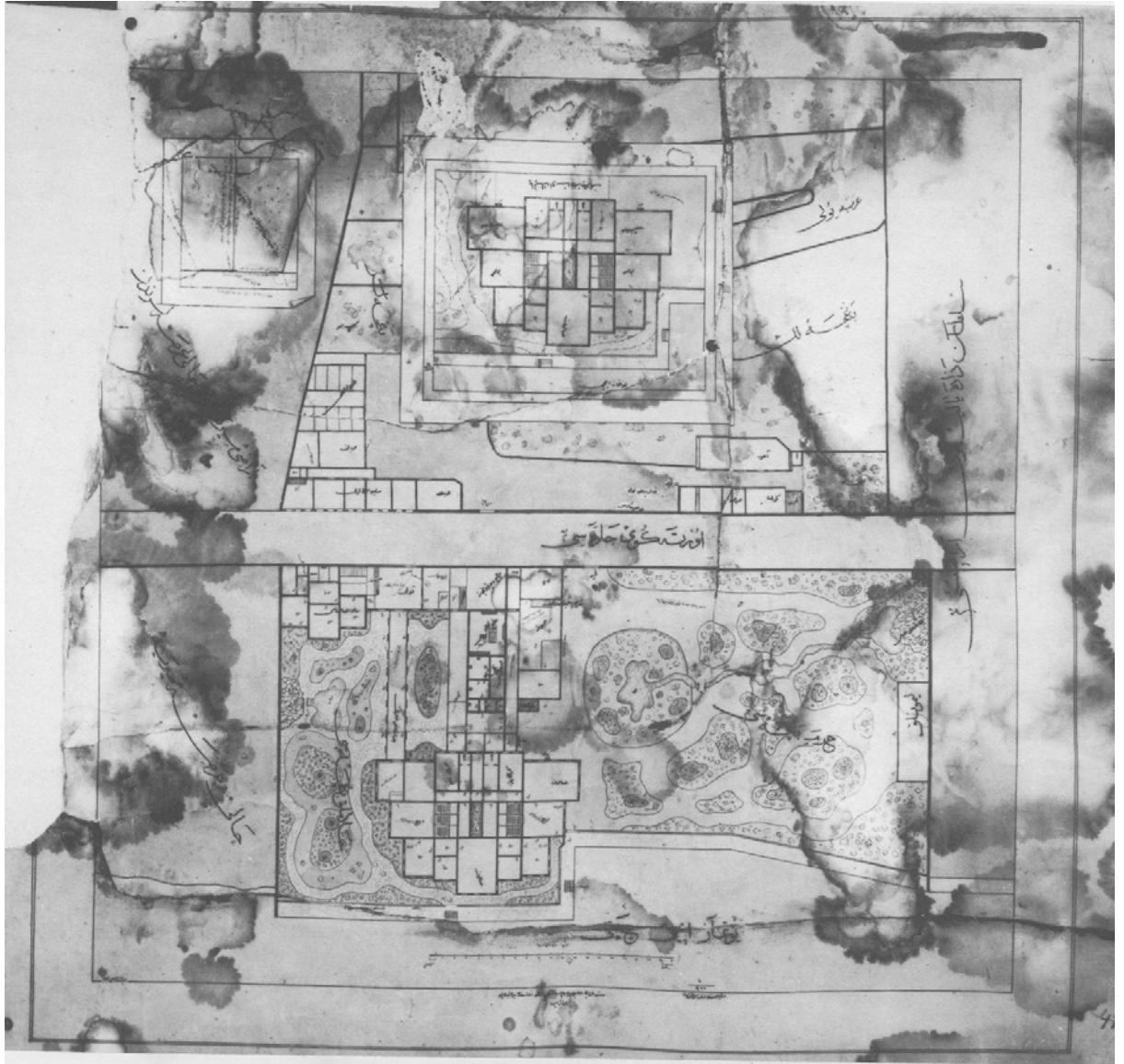

Resim 4. 69 OK11’de yer alan Fehime Sultan Yalısı, 2006

Resim 4. 70 Hatice Sultan , 20. yüzyılbaşı (Eldem, 1993)

Resim 4. 71 Hatice Sultan plan ve vaziyet planı, 20. yüzyıl başı (Eldem, 1993)

Resim 4. 72 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalı’sının cadde yönündeki yapısı ve bağlantı koridoru, 1956 (Erdenen, 1994)

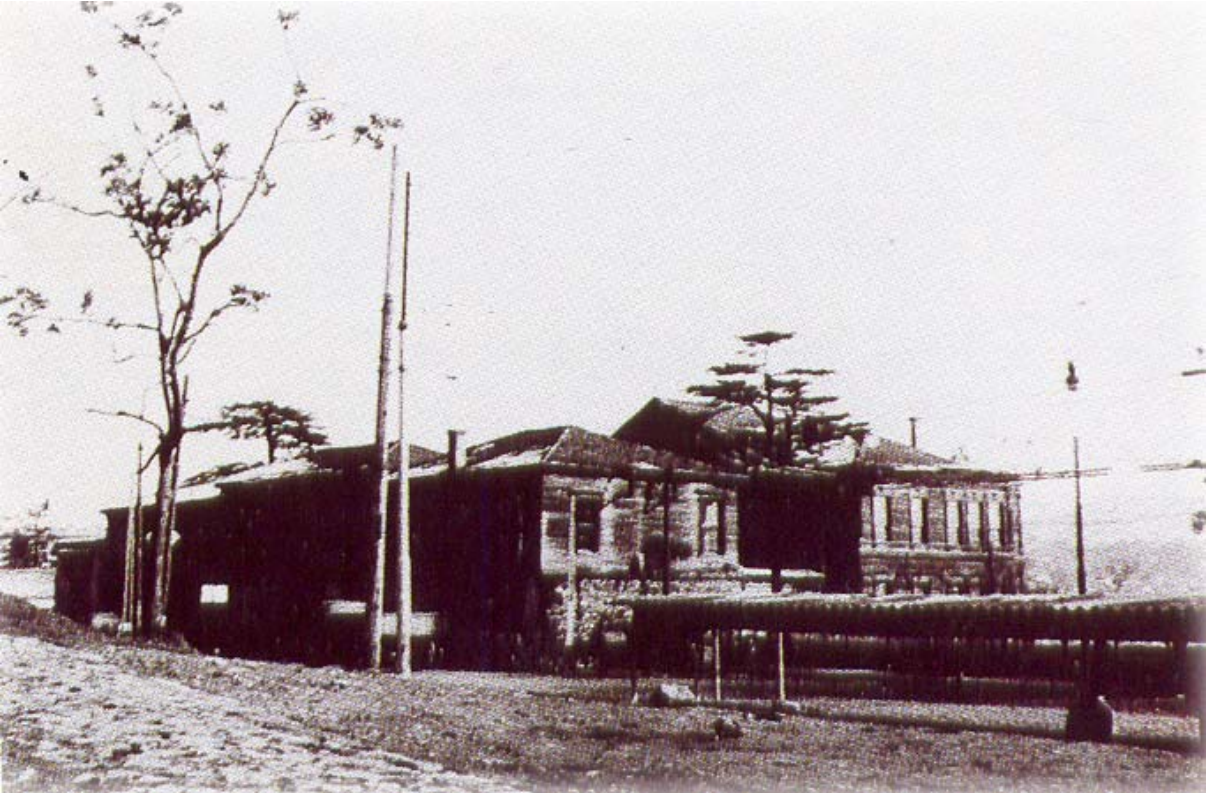

Resim 4. 73 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalı 1957 (Erdenen, 1994)

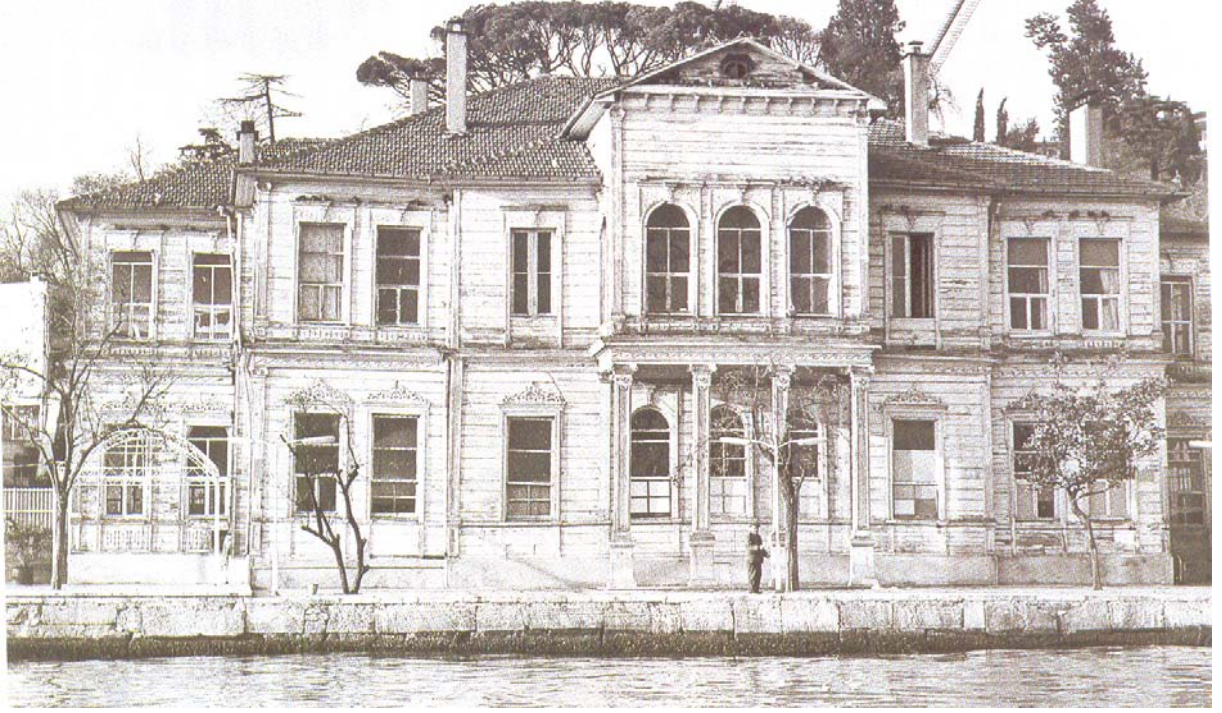

Resim 4. 74 Hatice Sultan Yalısı'nın bağlantı koridoru üzerinde yer alan ışık feneri, 1956
(Erdenen, 1994)

Resim 4. 75 OK12'de yer alan Hatice Sultan Yalısı'nın ve cadde üzerindeki bölümünün
güney batıdan görünüşü, 1956 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 76 OK.12’de yer alan Hatice Sultan Yalı, 1973 (Erdenen, 1994)

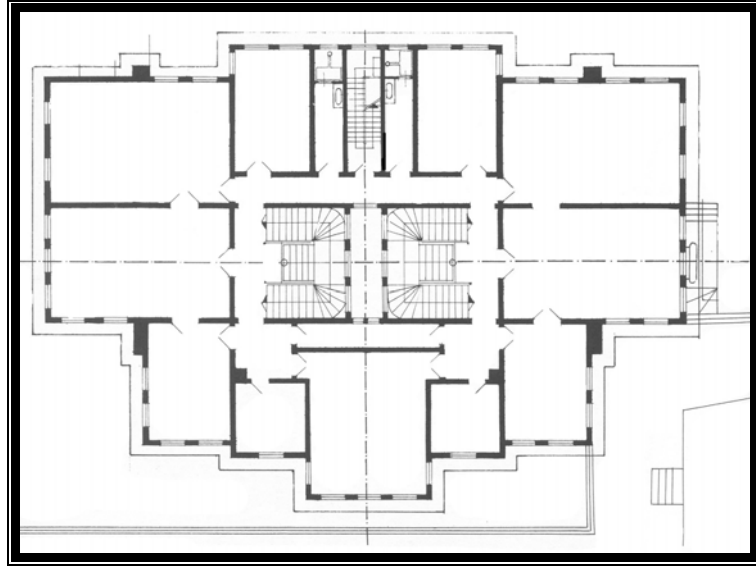

Resim 4. 77 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalı, 1992 (Erdenen, 1994)

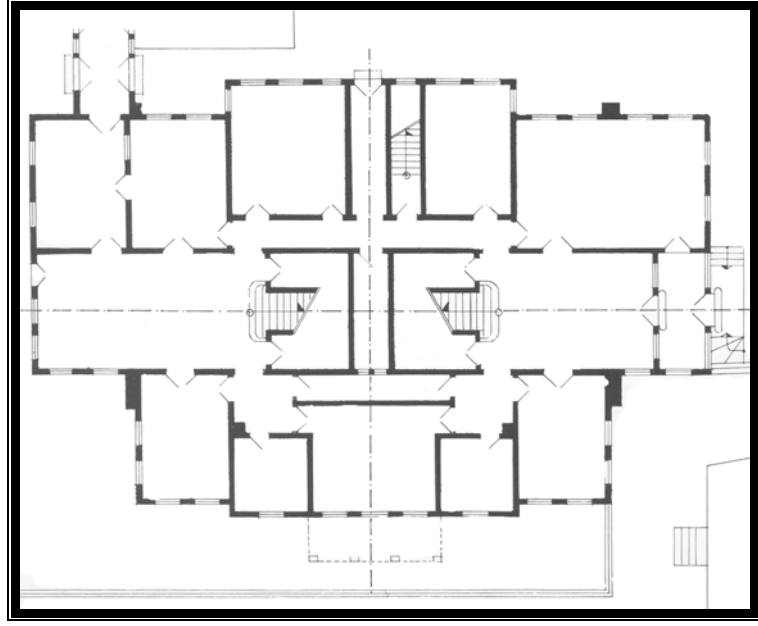

Resim 4. 78 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalı, 2006

Resim 4. 79 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalı planı (Eldem, 1993)

Resim 4. 80 OK12’de yer alan Hatice Sultan Yalısı planı (Eldem, 1993)

Resim 4. 81 Karakol ve Fatma Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 82 Fatma Sultan Yalı, Miralay Ali Sami (İ. Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 83 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı deniz cephesi (Eldem, 1993)

Resim 4. 84 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı kara cephesi (Eldem, 1993)

Resim 4. 85 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı kara cephesi (Eldem, 1993)

Resim 4. 86 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı'sı kara cephesi (Eldem, 1993)

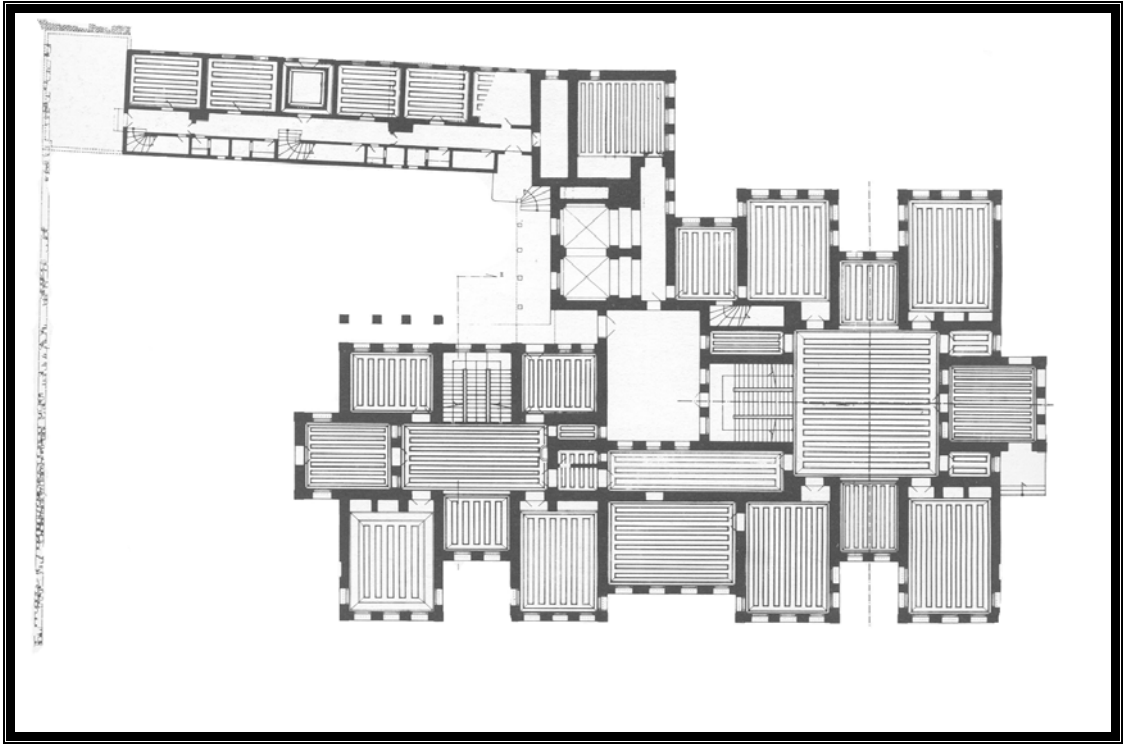

Resim 4. 87 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı'sı kara cephesi (Eldem, 1993)

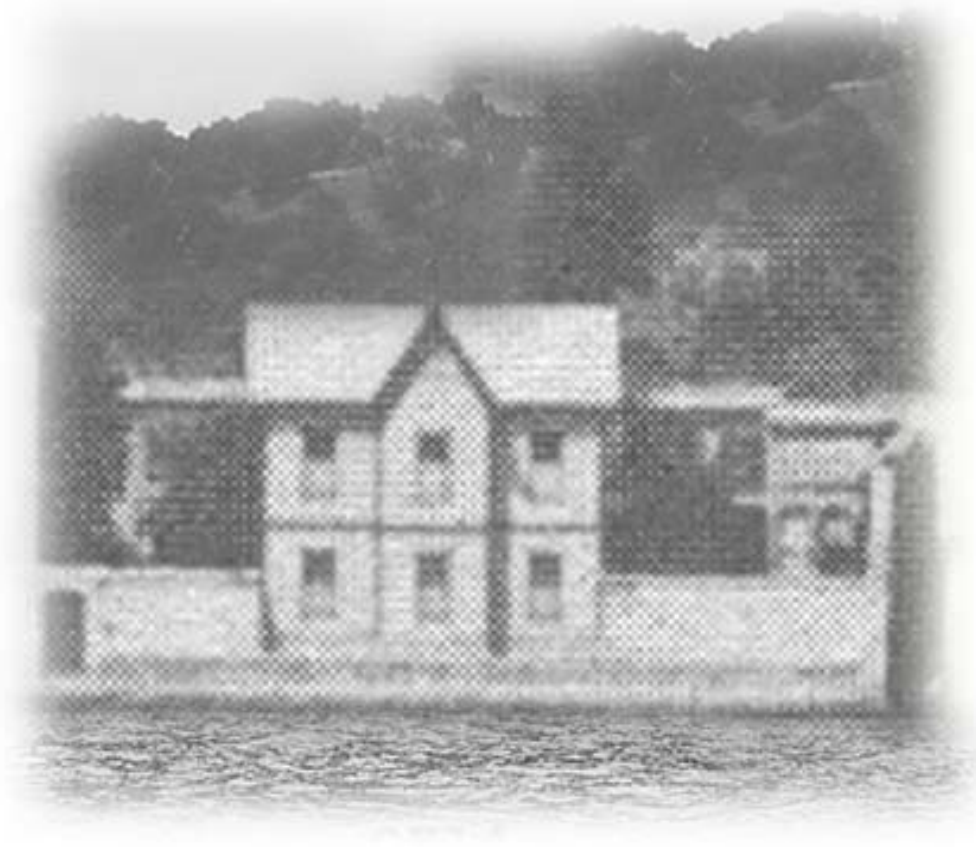
Resim 4. 88 OK13'te yer alan Fatma Sultan Yalı'sı kara cephesi (Eldem, 1993)

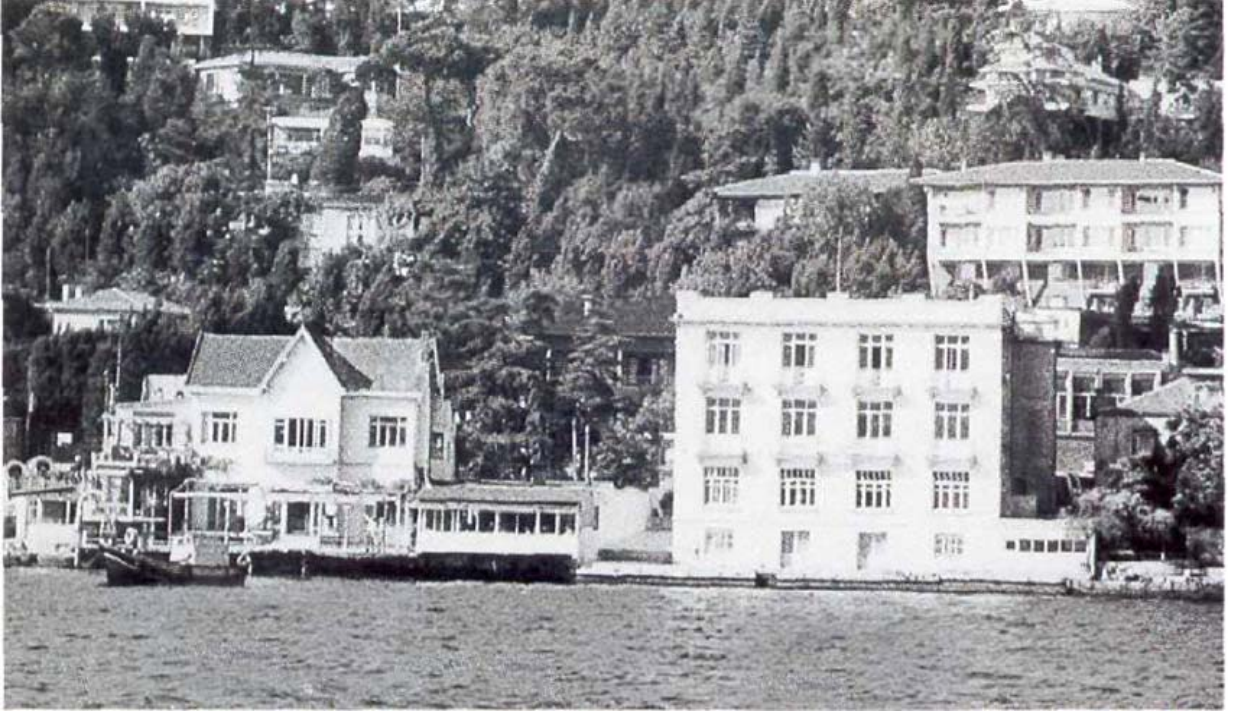
Resim 4. 89 Fatma Sultan Yalı'sı alt kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 90 Fatma Sultan Yalı üst kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 91 OK14'te yer alan yalı, Sebah Joaillier Fotoğrafi, 1880 (Eldem, 1993)

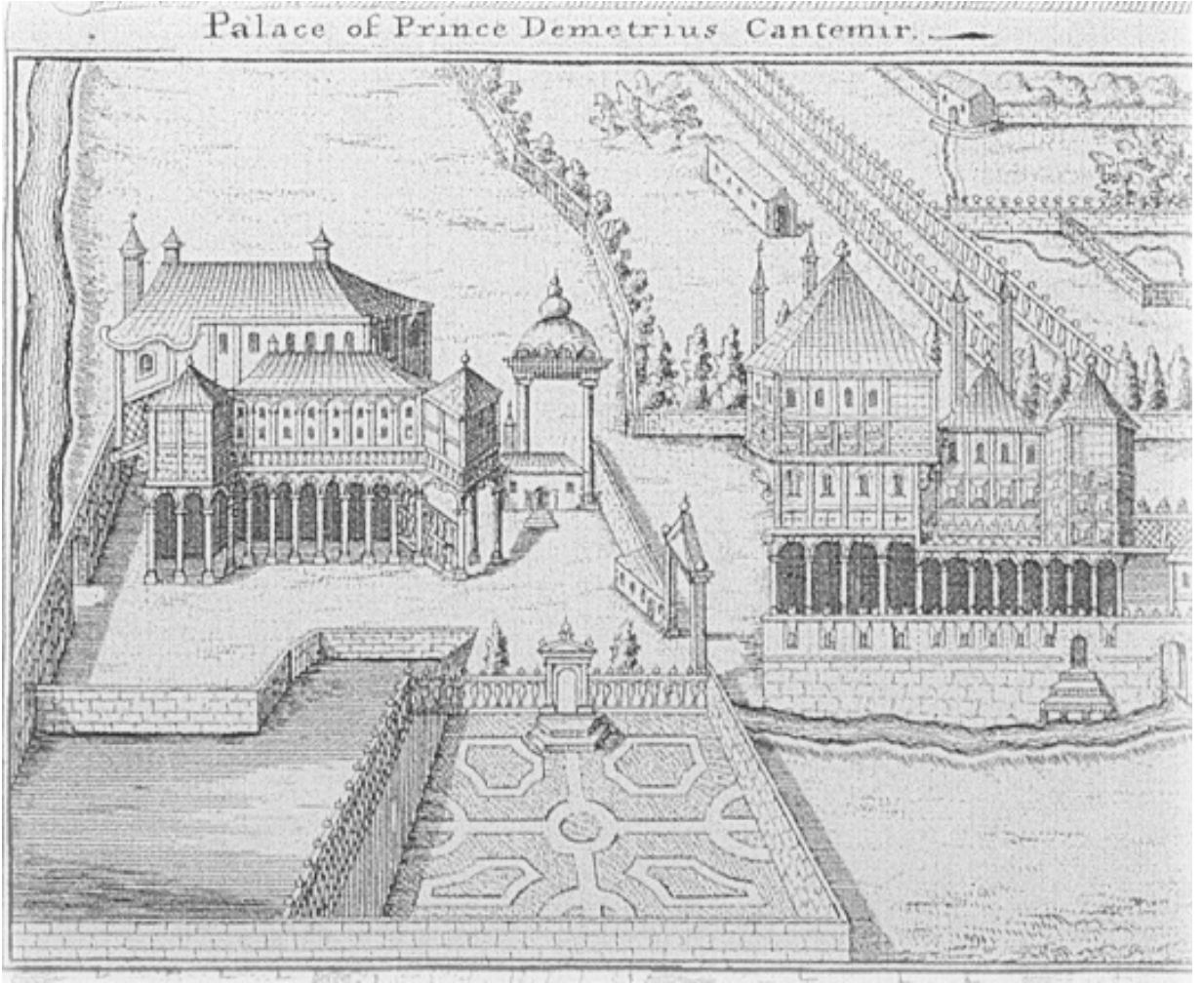

Resim 4. 92 OK14- OK15'te yer alan yapılar, 1970 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 93 OK14-OK15'te yer alan yapılar, 2006

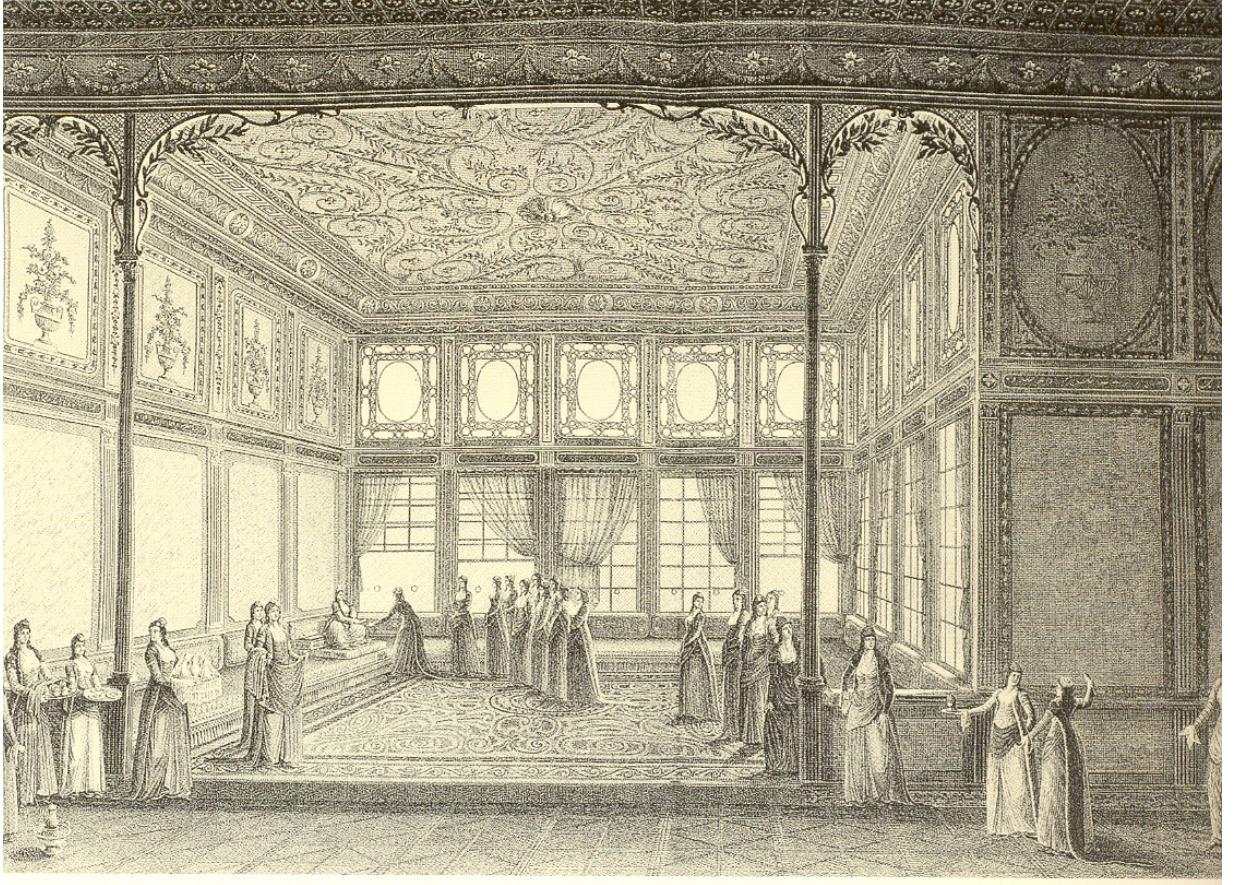

Resim 4. 94 KÇ.1-KÇ.2'de Defterdarburnu'nda Kantemir'in Sarayı (Sevim, 1997)

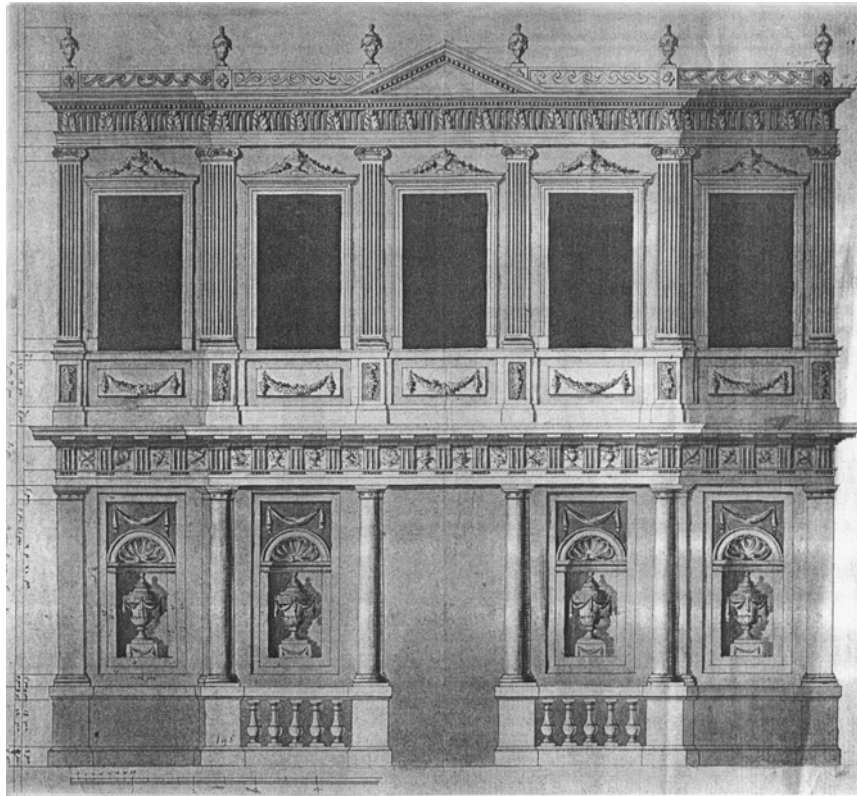

Resim 4. 95 Neşedabad Sarayı, 18. yüzyıl sonu (Melling, 1819)

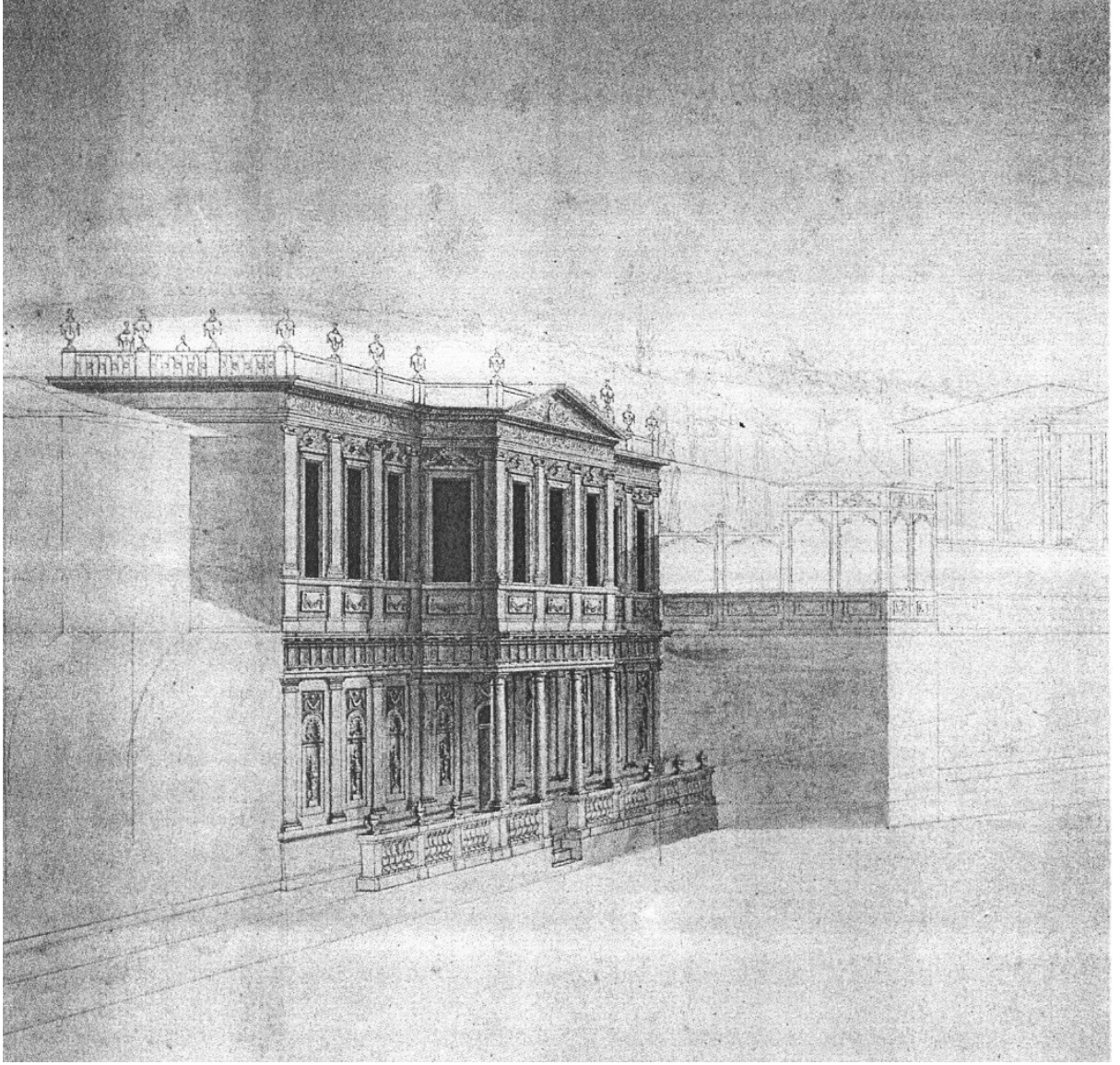

Resim 4. 96 KÇ.1-KÇ.2’de Hatice Sultan Sarayı 18. yüzyıl sonu (Melling, 1819)

Resim 4. 97 Neşedabad Sarayı Başıca Dairesi Ön Cephesi Restitüsyonu (Boschma, 1991)

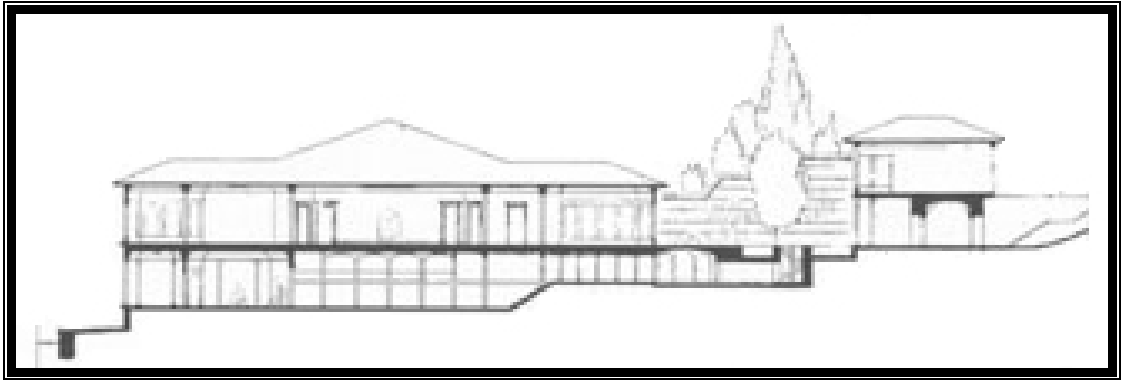
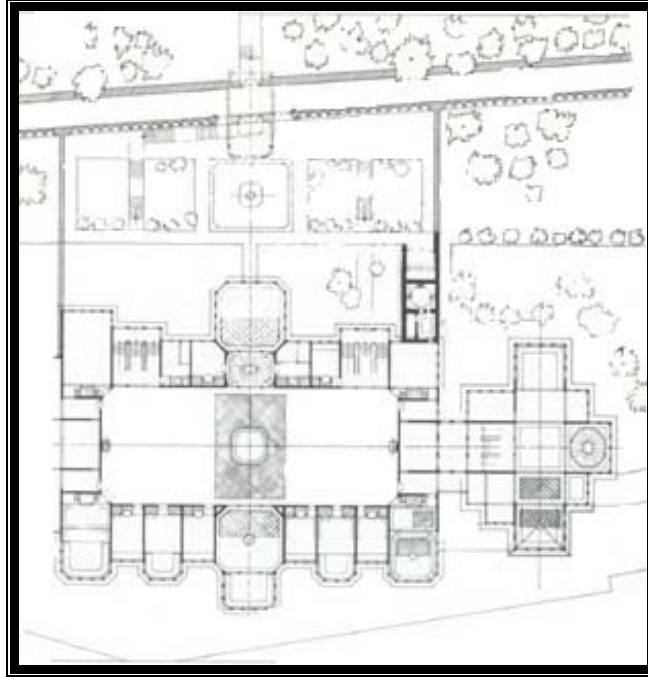
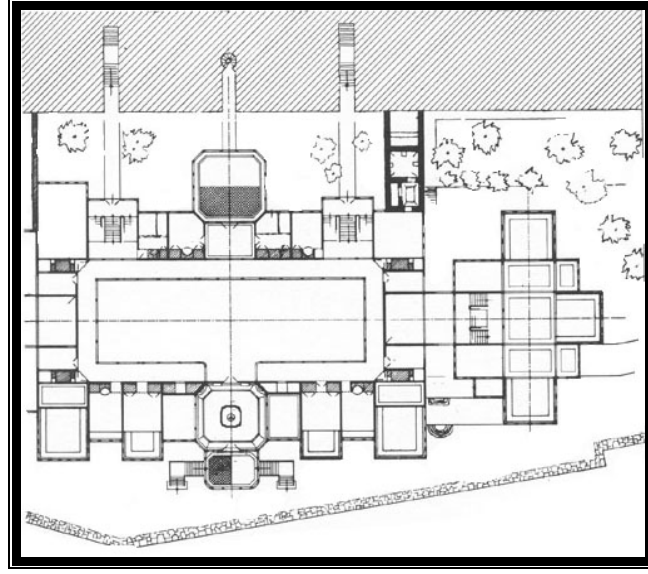

Resim 4. 98 Neşedabad Sarayı Başıbüyük Dairesi Ön Cephesi Restitüsyonu (Boschma,1991)

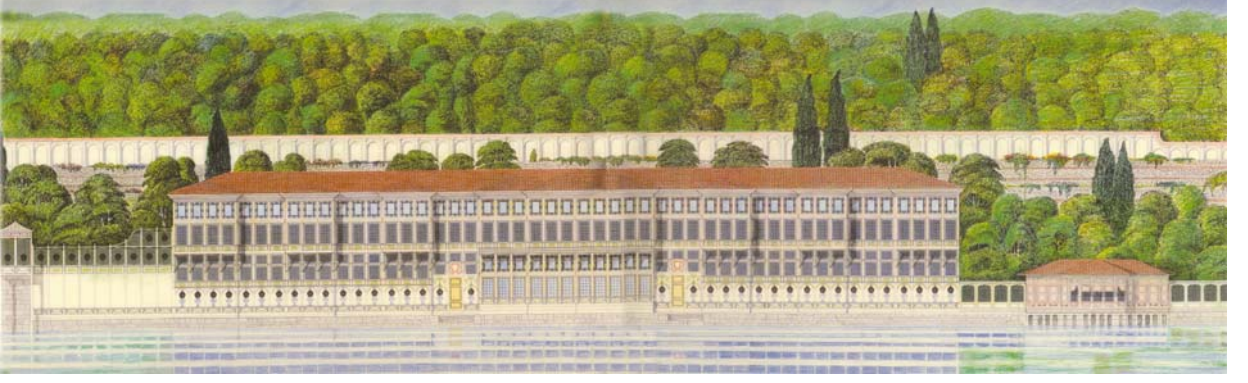

Resim 4. 99 KÇ.1-KÇ.2'de Deftardarburnu'nda Neşedabad Sarayı, Dulong (Sevim, 1997)

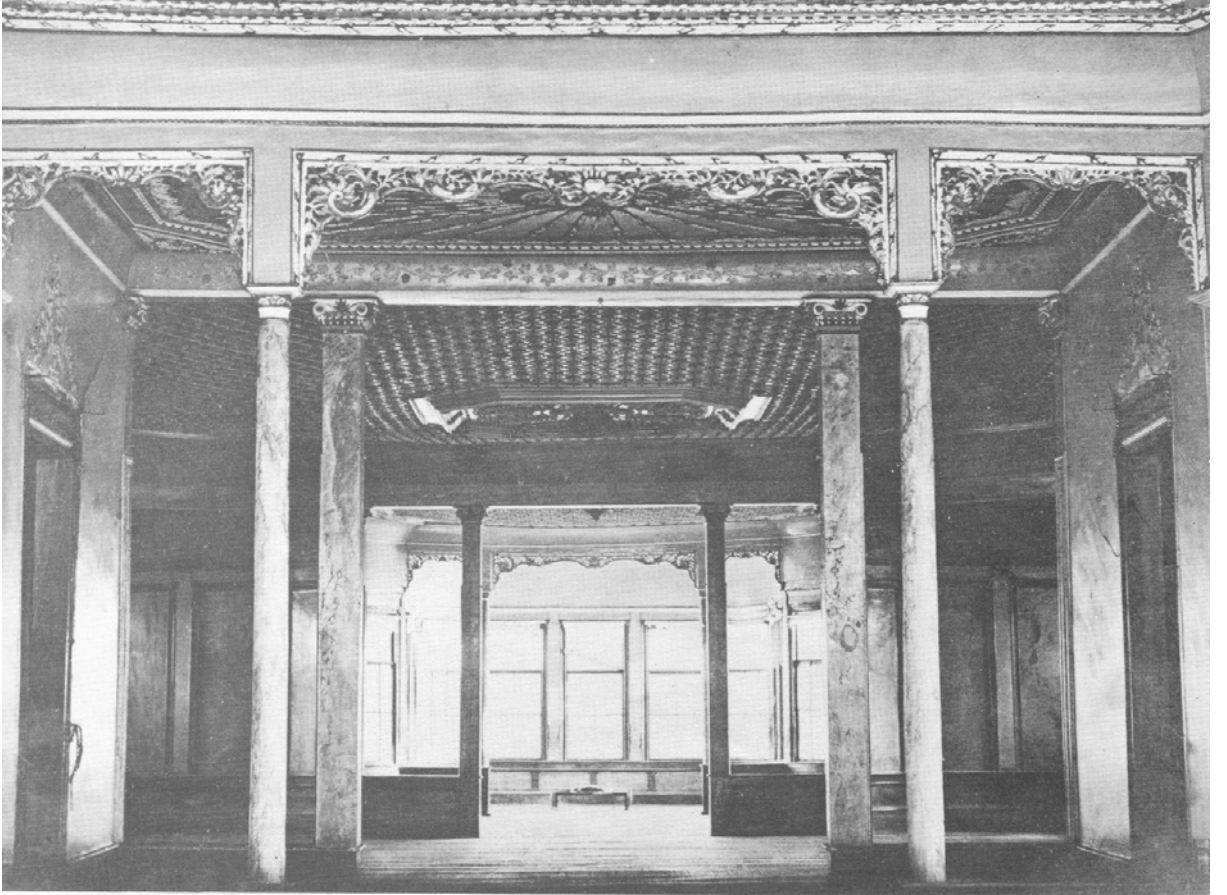

Resim 4. 100 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı restitüsyonu (Eldem, 1994)

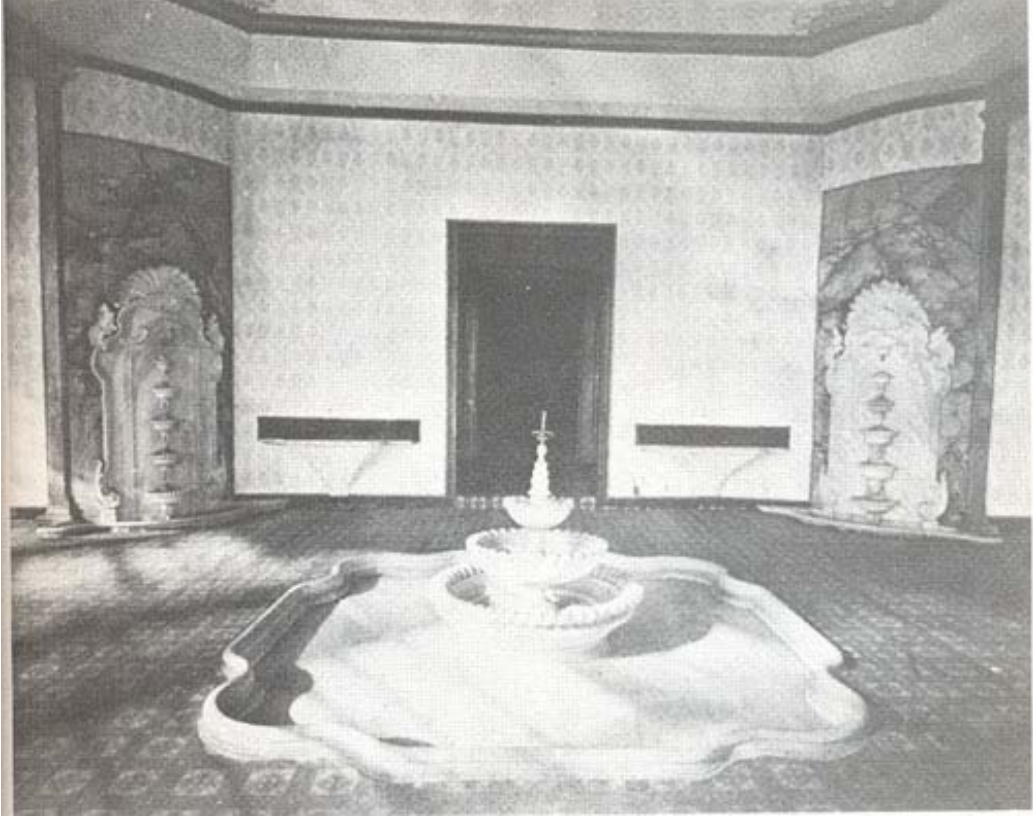

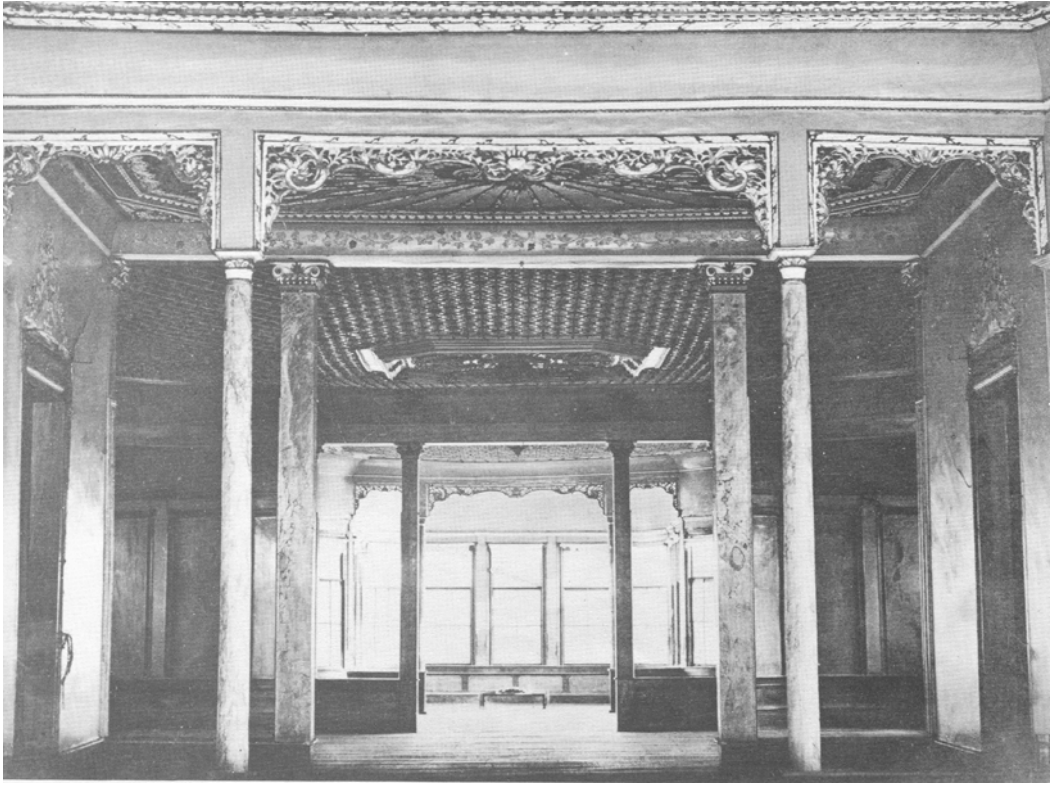
Resim 4. 101 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Restitüsyonu (Kuban, 2001)

Resim 4. 102 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi (Eldem, 1993)

Resim 4. 103 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi (Eldem, 1993)

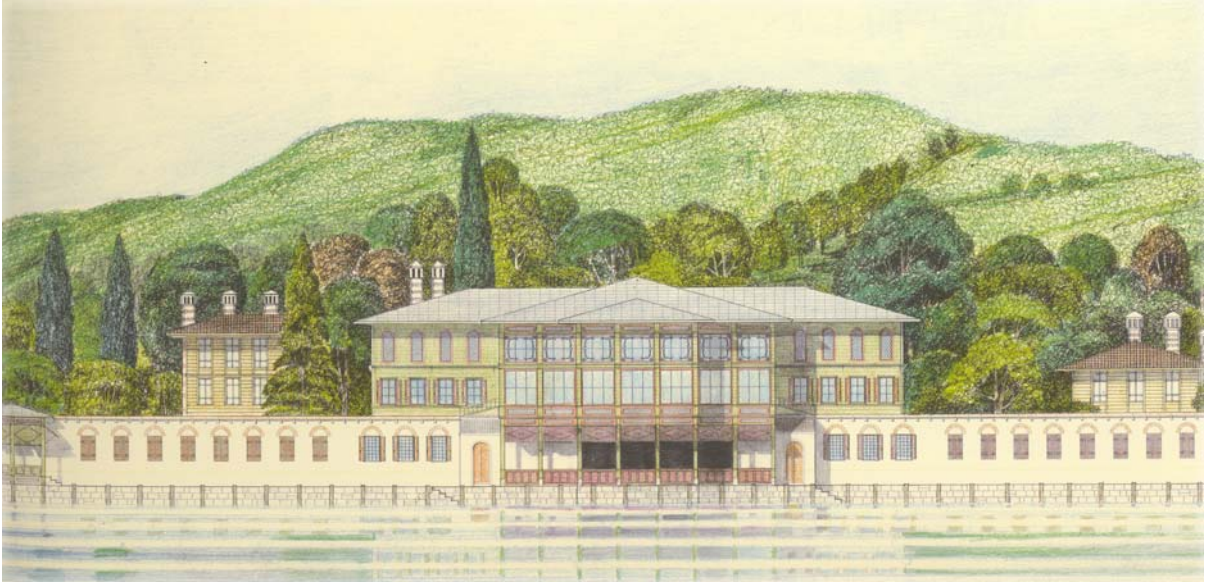

Resim 4. 104 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Neşedabad Sarayı içi (Eldem, 1993)

Resim 4. 105 Defterdarburnu'nda Köşk, Fauvel, 1784-1892 (Sevim, 1997).

Resim 4. 106 Defterdarburnu'nda Köşk Restitüsyonu (Kuban, 2001)

Resim 4. 107 KÇ.1-KÇ.2’de yer alan Zekiye Sultan Yalıları, 1900’lü yıllar (Eldem, 1993)

Resim 4. 108 Naime Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü.Nadir Eserler Arşivi)

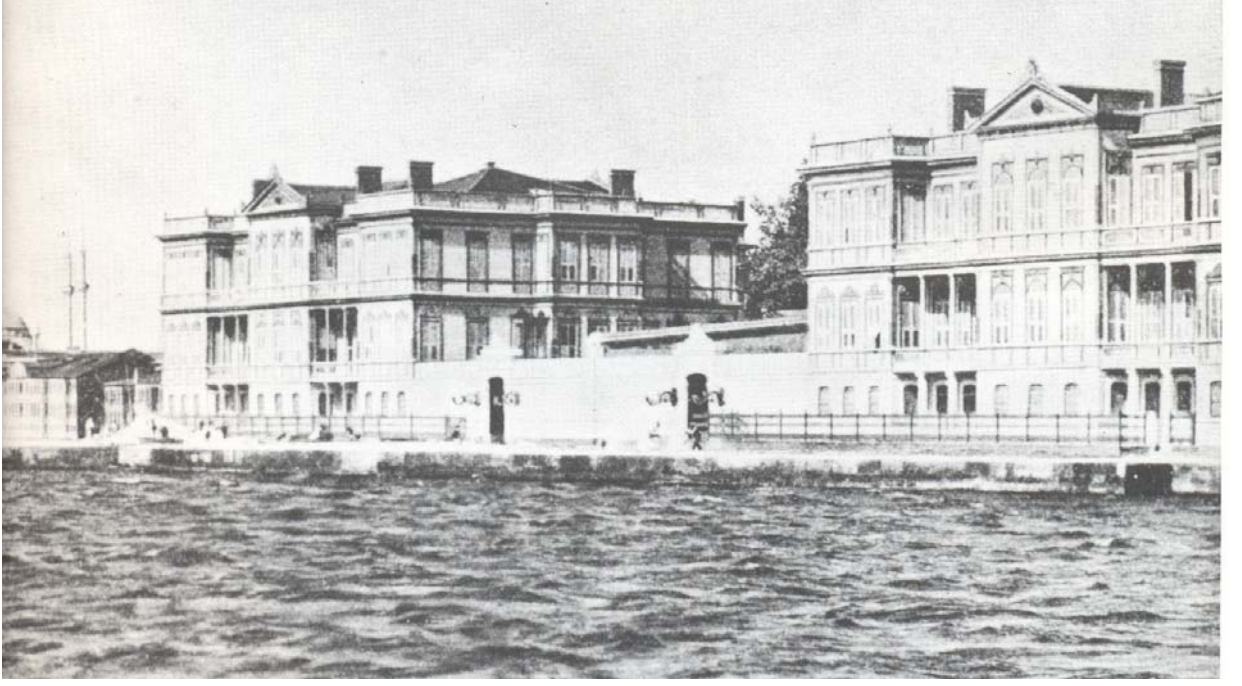

Resim 4. 109 Zekiye Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 110 1900'lü yıllarda basılmış kartpostalda Zekiye Sultan Yalıları (Erdenen, 1994).

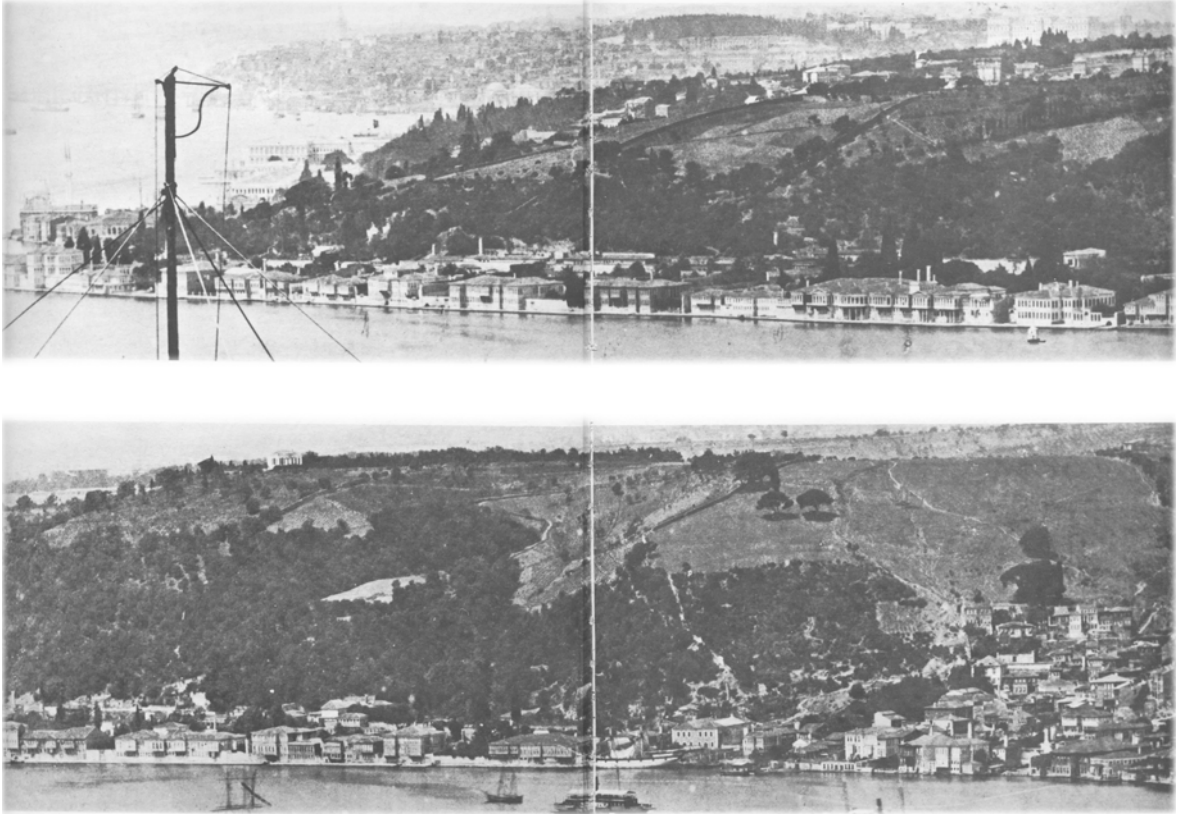

Resim 4. 111 KÇ.1-KÇ.2’de Zekiye Sultan Yalıları (Eldem,1979)

Resim 4. 112 Ortaköy-Defterdar Burnu, Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880 civarı (Eldem,1993)

Resim 4. 113 KÇ.1- KÇ.35 Kargopoulo fotoğrafı, 1850 civarı (Eldem, 1993).

Resim 4. 114 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880 (Alman Arkeoloji Enstitüsü)

Resim 4. 115 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier, 1880 (Alman Arkeoloji Enstitüsü).

Resim 4. 116 Kuruçeşme koyu, Sebah&Joallier, 1880 civarı (Alman Arkeoloji Enstitüsü)

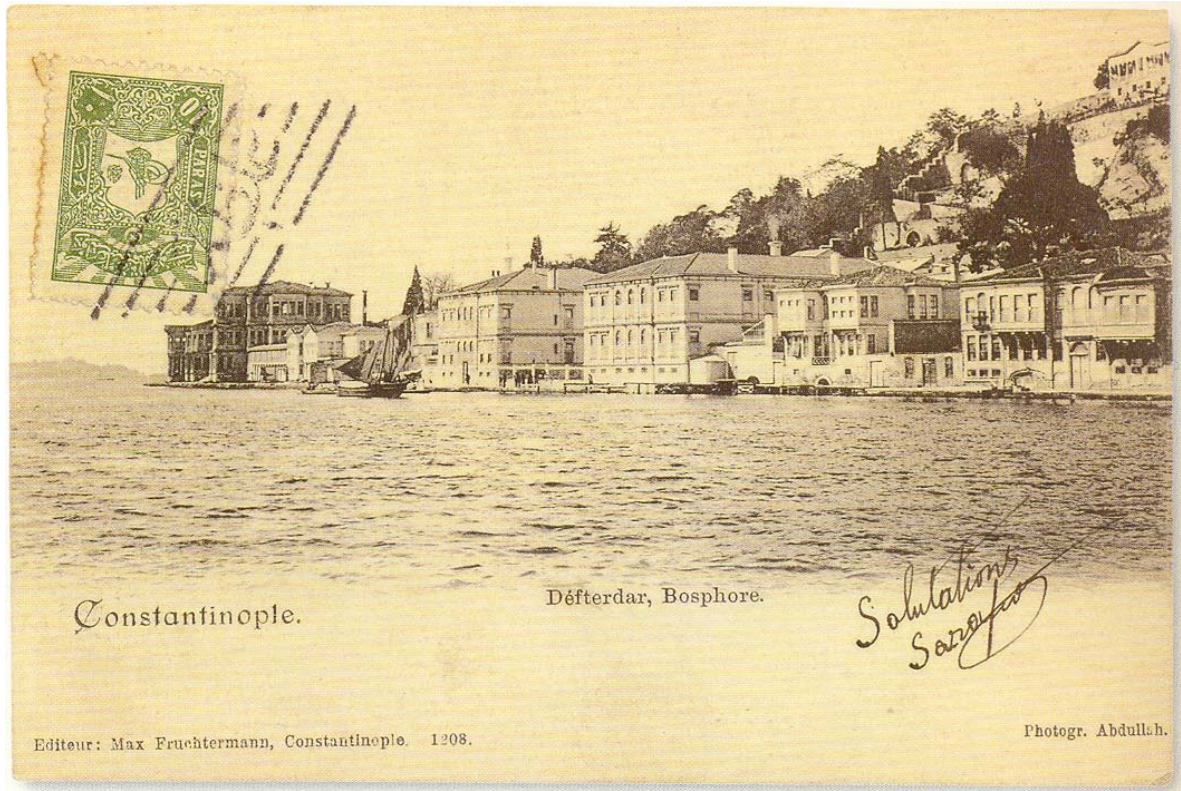

Resim 4. 117 Ortaköy Camisi ile OK.16 arası yalılar, 1900'lü yıllar (Eldem, 1993)

Resim 4. 118 KÇ.1 ile KÇ.5 arası yalılar, Abdullah Freres, 1860 civarı (Eldem, 1979)

Resim 4. 119 KÇ.1-KÇ.5 arası yalılar, Abdullah Freres, 1860 civarı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 120 KÇ.3-KÇ.4 Kaptan-ı Derya Hasan Paşa, KÇ.5- KÇ.6 Fazıl Efendi Yalısı, Vasıf Efendi Yalısı, Miralay Ali Sami Fotoğrafi, 1900'lı yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 121 1920 Defterdar Burnu Mescidi, Kaptan-ı Derya Hasan Paşa (Genim, 2006)

Resim 4. 122 KÇ.3-KÇ.4 Kaptan-ı Derya Hasan Paşa (Naile Sultan), KÇ.5-KÇ.6 Fazıl Efendi Yalısı, Vasıf Efendi Yalısı, Rauf Paşa Yalısı 1900'lü yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 123 Defterdar Burnu, 1960 civarı

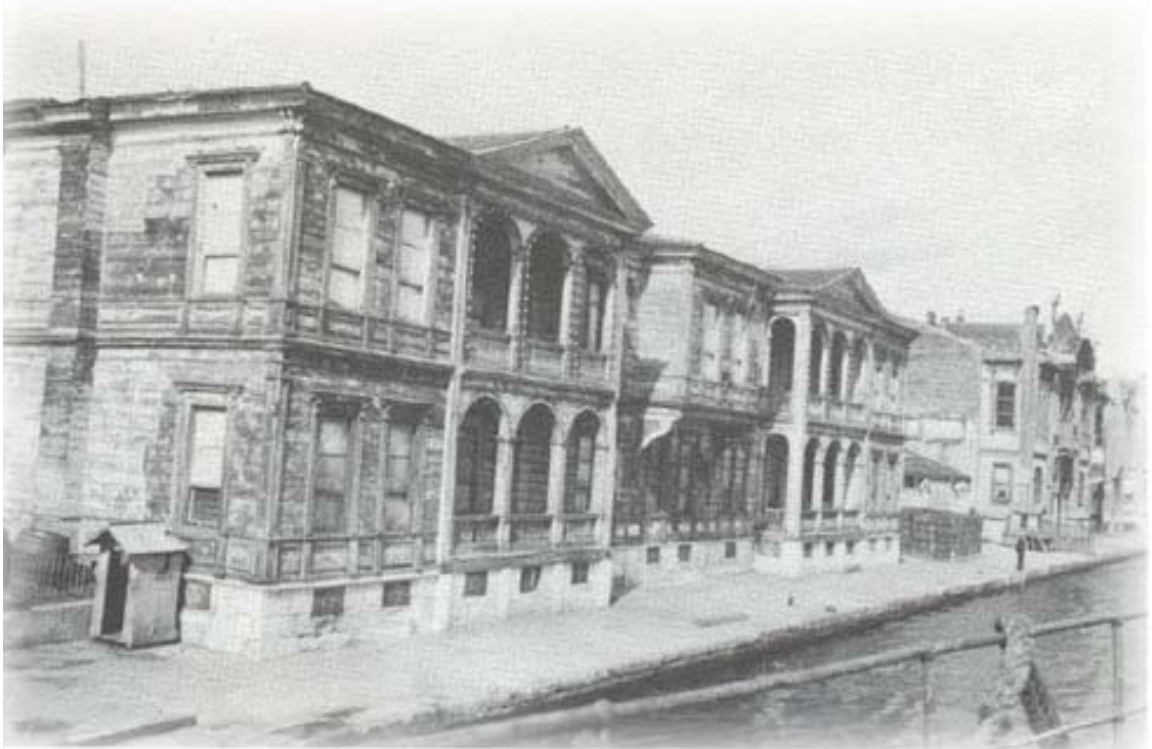

Resim 4. 124 Defterdar Burnu, 2006

Resim 4. 125 KÇ.6-7 Rauf Paşa ve Abdurrahman Paşa Yalısı (İ.Ü.Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 126 KÇ.8'de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 19. yüzyıl sonu (Eldem,1993)

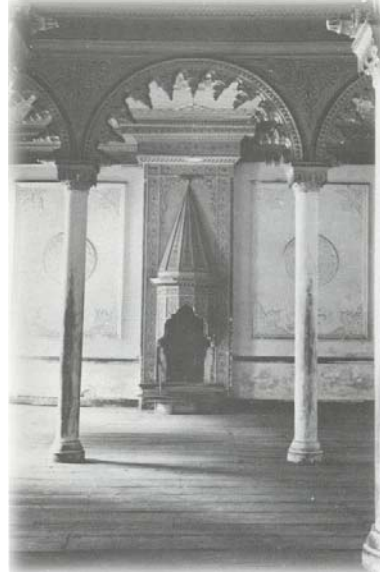

Resim 4. 127 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 19. yüzyıl sonu (Eldem, 1993)

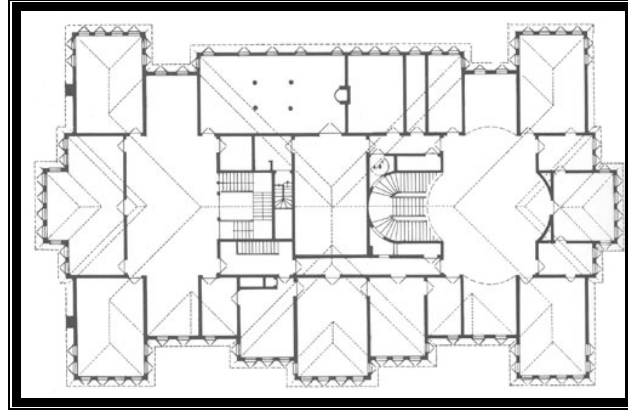

Resim 4. 128 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı, 20. yüzyıl başı (Eldem, 1993)

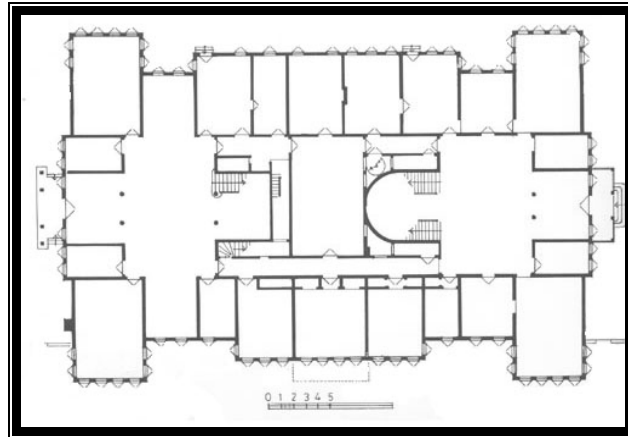

Resim 4. 129 KÇ.8’de yer alan Ethem Paşa Yalısı’ndan iç detay (Eldem, 1993)

Resim 4. 130 Ethem Paşa Yalısı’nın plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 131 Ethem Paşa Yalısı’nın plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 132 KÇ.8 Mediha Sultan Yalısı, Miralay Ali Sami (İ.Ü.Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 133 Nazime Sultan Yalısı, 1900'lü yıllar (Eldem, 1993)

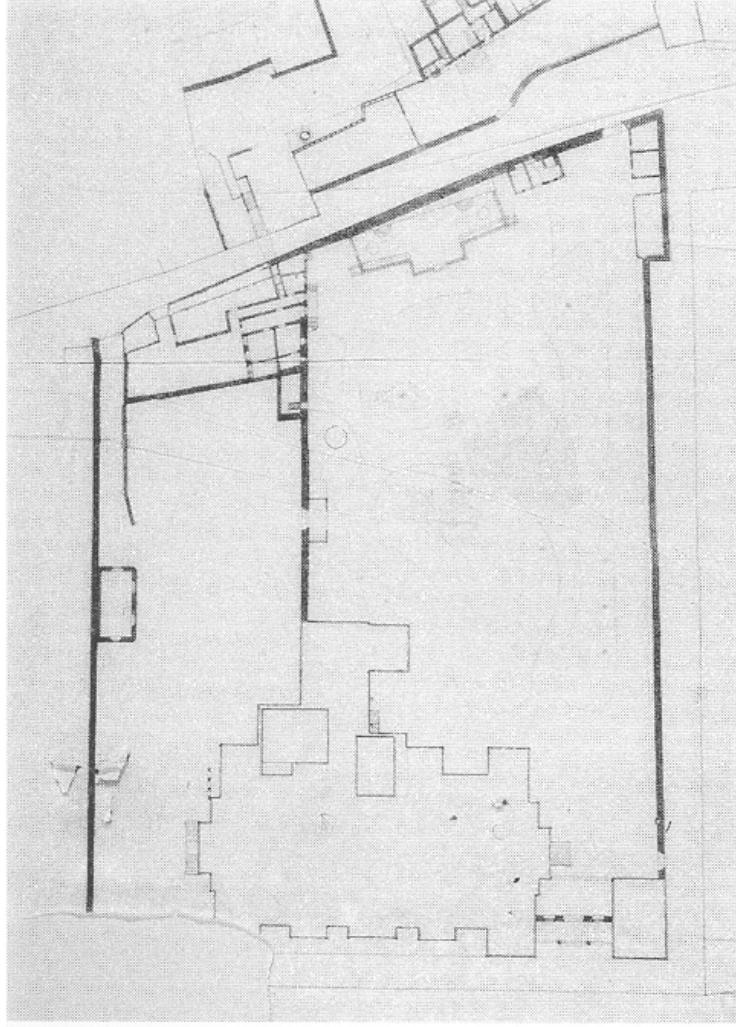

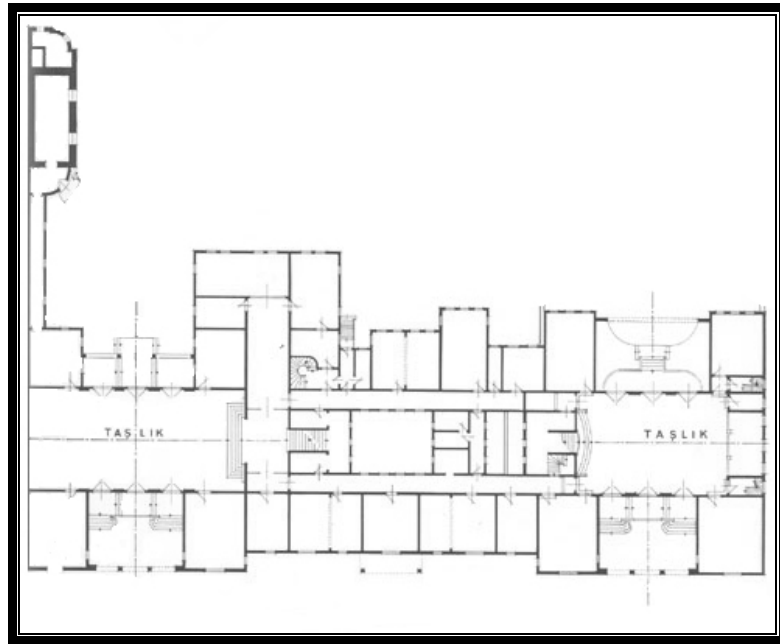
Resim 4. 134 Nazime Sultan Yalısı, 1910 (Sandalcı, 2000)

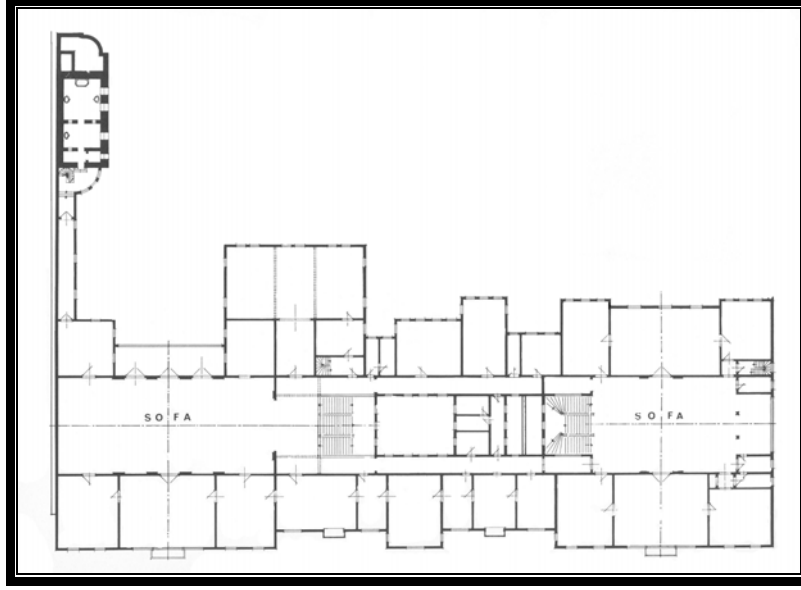
Resim 4. 135 Nazime Sultan Yalısı, 1910 (Genim, 2006)

Resim 4. 136 Nazime Sultan Yalısı Vaziyet Planı (Barillari ve Godolli, 1997)

Resim 4. 137 Nazime Sultan Yalısı'nın zemin kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 138 Nazime Sultan Yalısı'nın üst kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

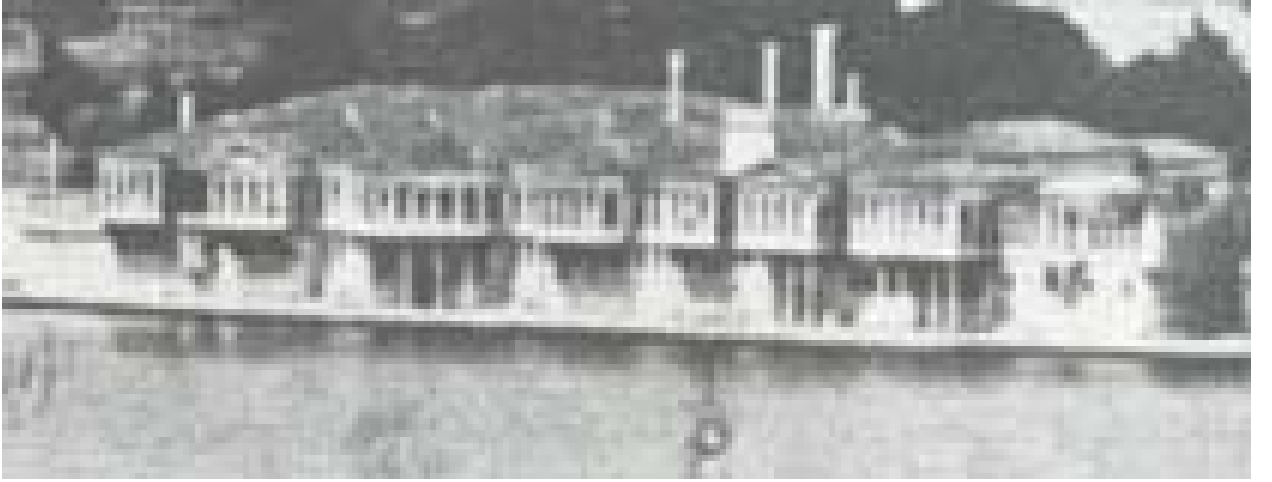

Resim 4. 139 Tırnakçı Yalısı, William Henry Bartlett, 1840 (Sevim, 1997)

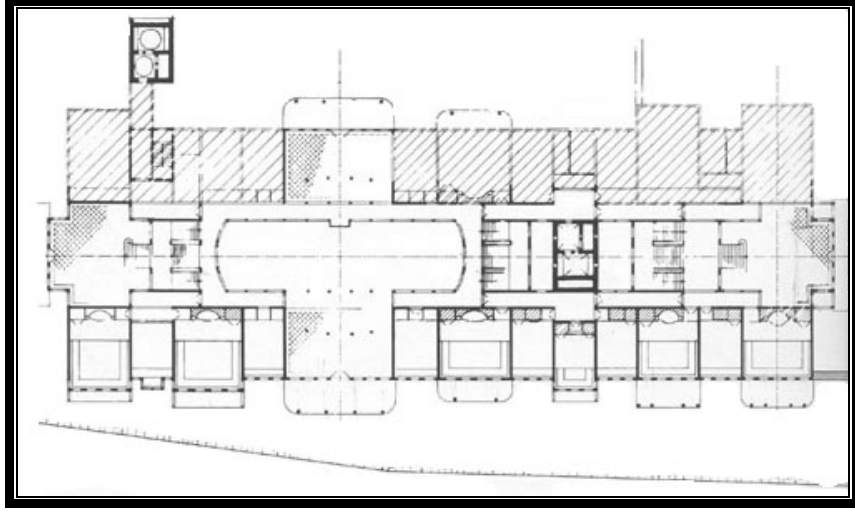

Resim 4. 140 Ahşap Beylerbeyi Sarayı ile karşıdan Kuruçeşme ile Arnavutköy, W. H.Bartlett, 1840 (Sevim, 1997)

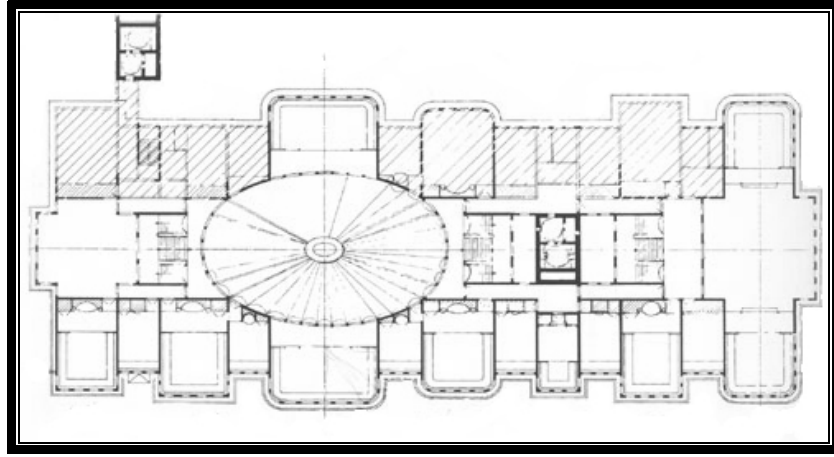

Resim 4. 141 Tırnakçı Yalısı, Kargopoulo (Eldem, 1993)

Resim 4. 142 Tırnakçı Yalısı zemin kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 143 Tırnakçı Yalısı üst kat plan restitüsyonu (Eldem, 1993)

Resim 4. 144 Seniha Sultan Yalısı, 1880 civarı (Alman Arkeoloji Enstitüsü Arşivi)

Resim 4. 145 Seniha Sultan Yalı, 1900'lü yıllar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 146 KÇ.15- KÇ.16-KÇ.17-KÇ.18-KÇ.19'de yer alan yalılar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 147 K.Ç.20.- K.Ç.21-K.Ç.22’de yer alan yalılar (İ.Ü. Nadir Eserler Arşivi)

Resim 4. 148 KÇ. 21- KÇ22’de yer alan yalılar, 1915-1920 (Genim, 2006)

Resim 4. 149 KÇ.22- KÇ27’de yer alan yalılar ve Kuruçeşme İskelesi (Genim, 2006)

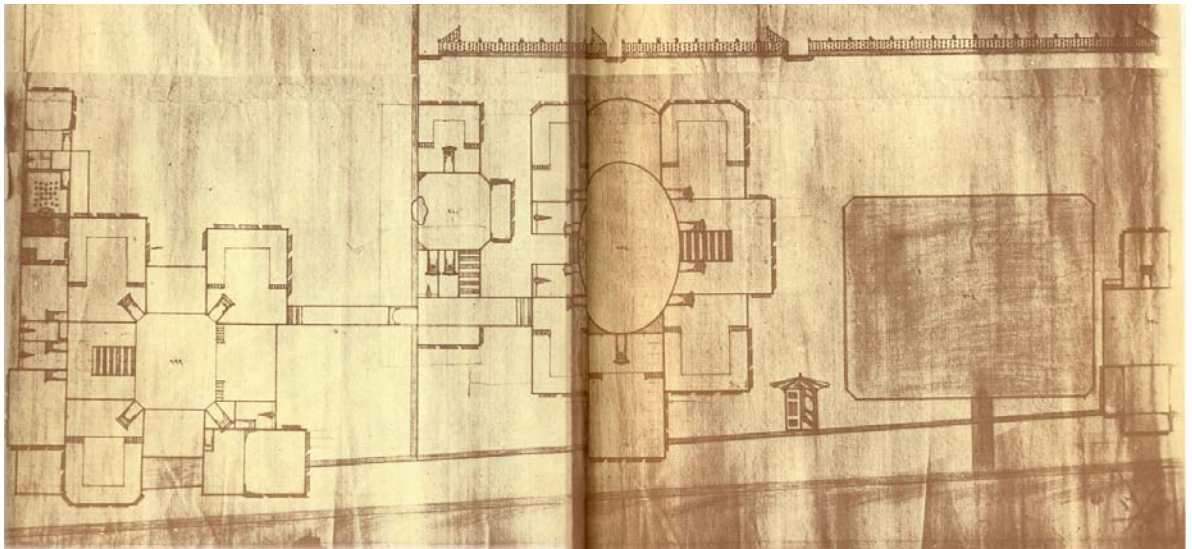

Resim 4. 150 KÇ.22’de yer alan yalı ve Aralık İskele (Genim, 2006)

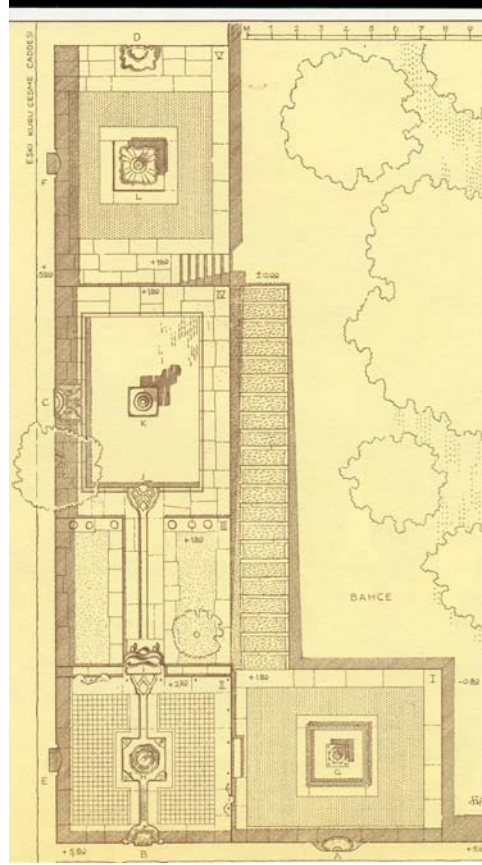

Resim 4. 151 Muhsinzade Yalısı Sebah&Joallier fotoğrafı (Eldem, 1979)

Resim 4. 152 Muhsinzade Yalısı vaziyet planı (Eldem,1979)

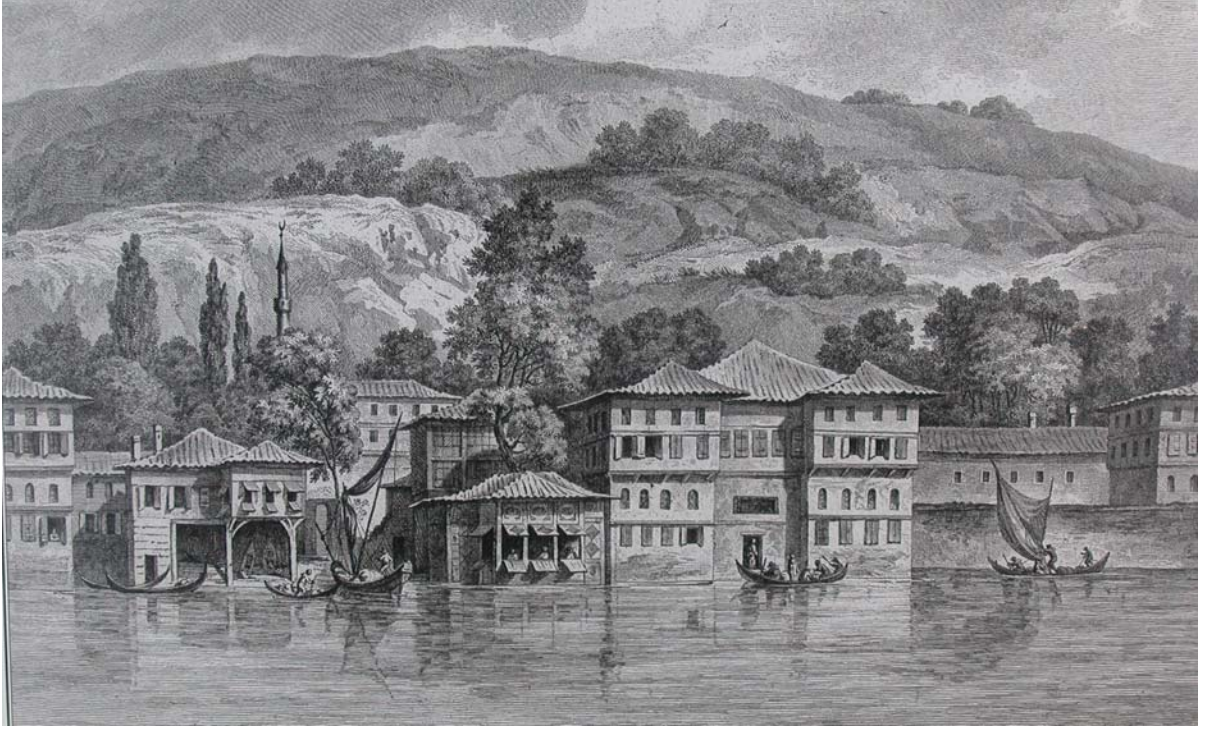

Resim 4. 153 Muhsinzade Yalısı vaziyet planı (Eldem,1979)

Resim 4. 154 Muhsinzade Yalısı rekonstrüksiyonu, 2002

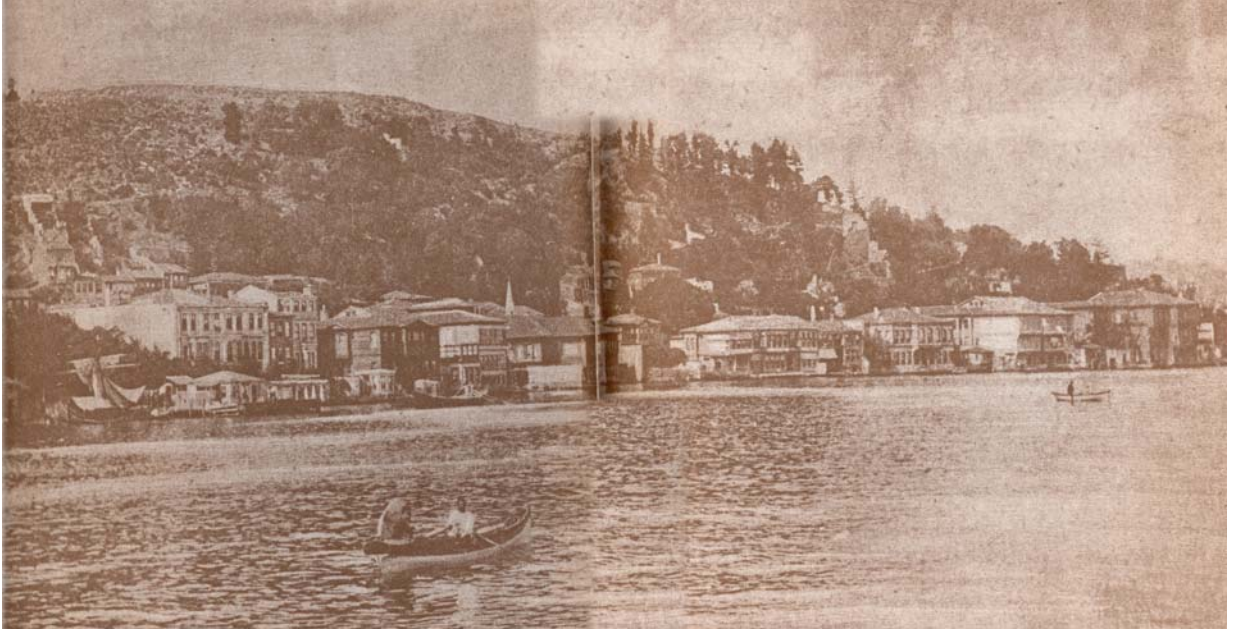

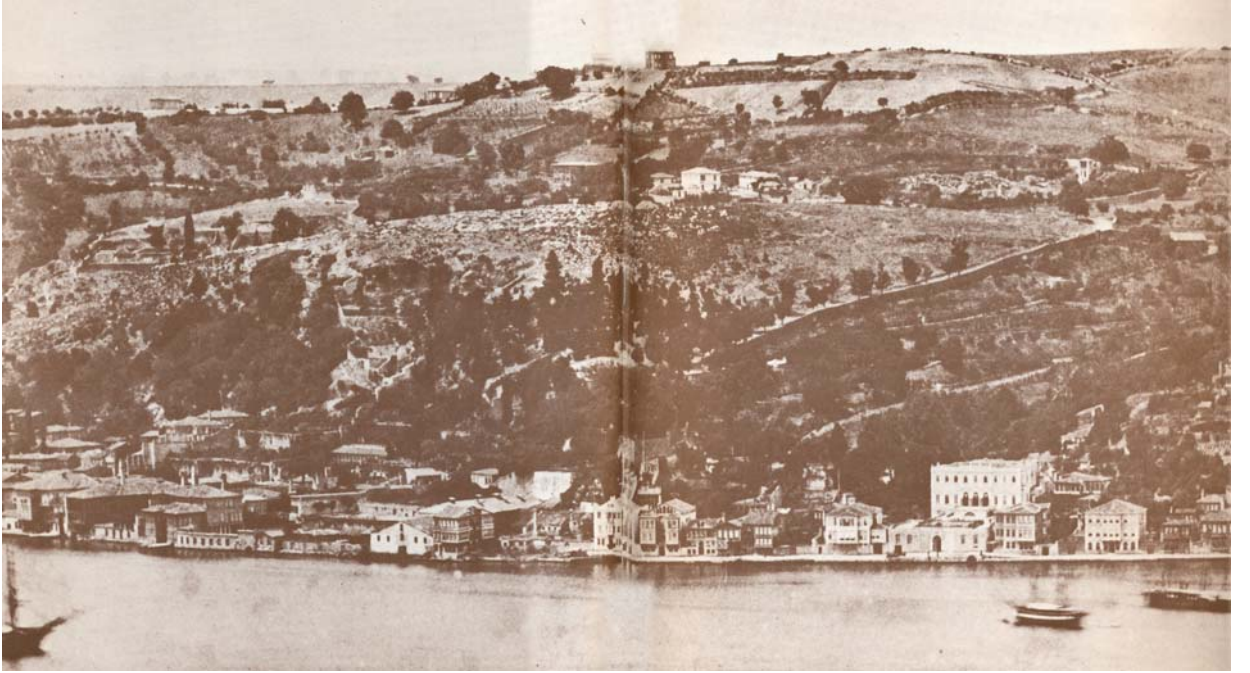
Resim 4. 155 KÇ.39'da yer alan Bostancıbaşı Köşkü, Fauvel 1784-1892 (Sevim, 1997)

Resim 4. 156 KÇ.37-KÇ.41'de yer alan Kargopoulo fotoğrafı, 1860 yılı civarı (İrcica Arşivi)

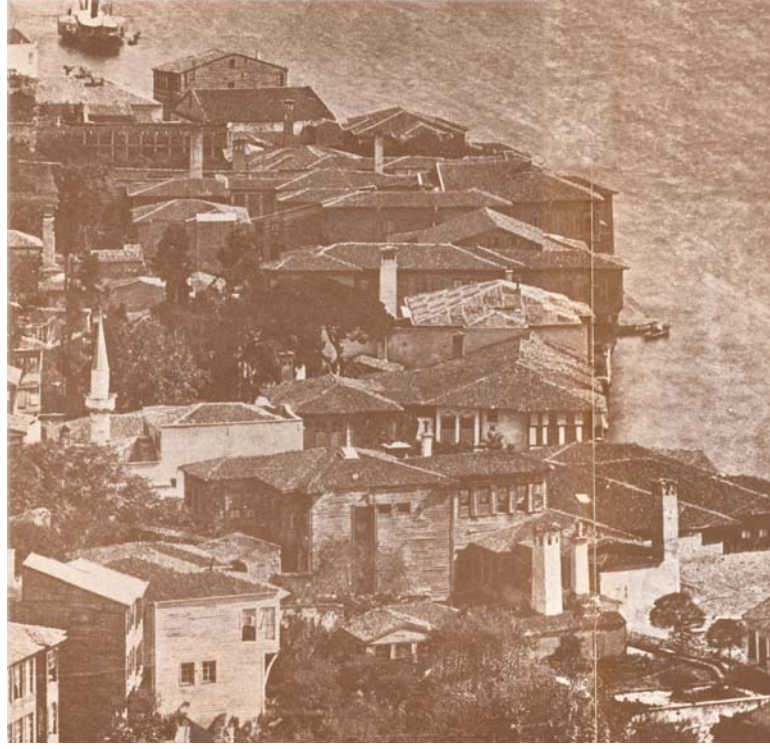

Resim 4. 157 KÇ.20-KÇ.49 Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880 civarı (Eldem, 1979)

Resim 4. 158 Sarraf Burnu, Kargopoulo fotoğrafı, 1860 yılı civarı (Eldem, 1979)

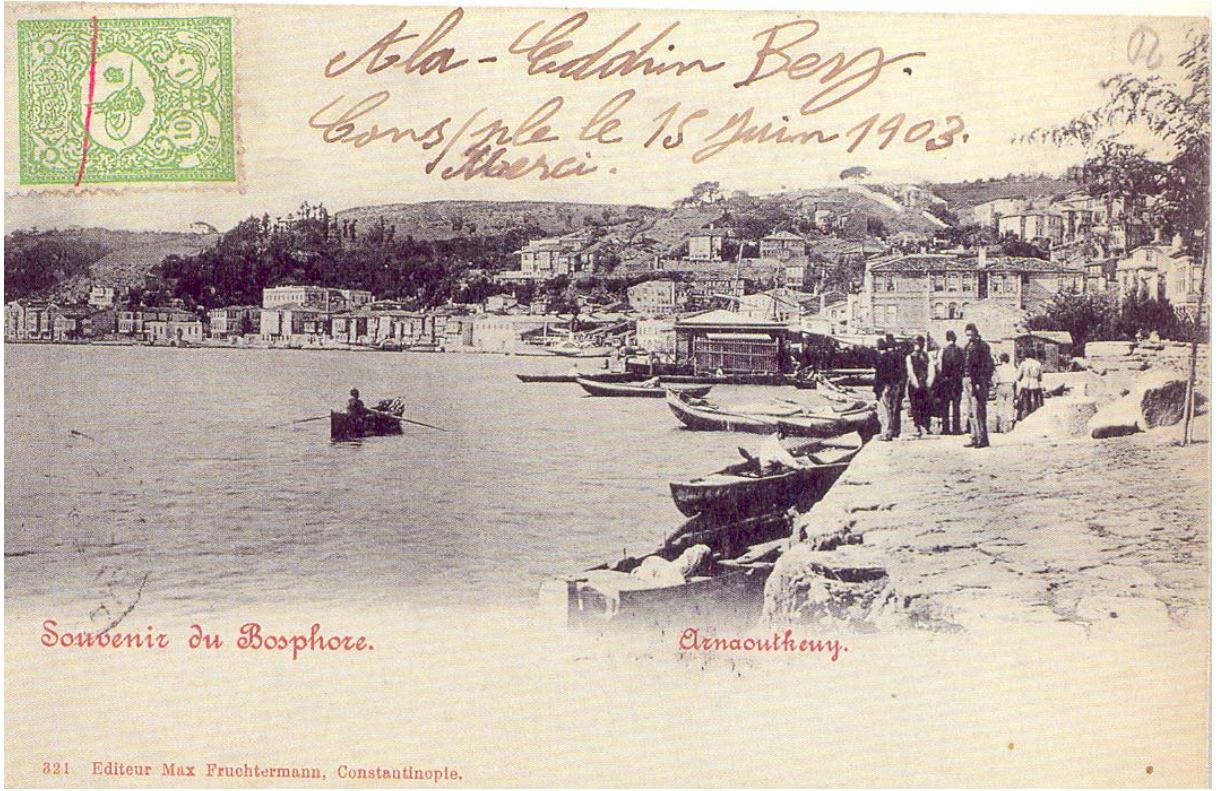

Resim 4. 159 Kuruçeşme Koyu, 1880 civarı (Eldem,1979)

Resim 4. 160 Sarraf Burnu, Abdullah Freres fotoğrafı, 1880 yılı civarı (Eldem, 1979)

Resim 4. 161 1903 gönderilme tarihli Arnavutköy Kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 162 KÇ45-KÇ.50 Sebah&Joallier fotoğrafı, 1880 yılı (Eldem, 1979)

Resim 4. 163 Kuruçeşme Koyu ve Kuruçeşme Adası (Genim, 2006)

Resim 4. 164 1905 gönderilme tarihli Kuruçeşme Koyu ve adası (Barillari ve Godolli, 2000)

Resim 4. 165 Kuruçeşme Koyu ve Kuruçeşme Adası (Genim, 2006)

Resim 4. 166 Kuruçeşme Koyu'nda guletler (Genim, 2006)

Resim 4. 167 Kuruçeşme Koyu'nda guletler (Genim, 2006)

Resim 4. 168 Kuruçeşme, 1915 (Genim, 2006)

Resim 4. 169 Kuruçeşme yangını, 1919 (Genim, 2006)

Resim 4. 170 Kuruçeşme yangını, 1919 (Genim, 2006)

Resim 4. 171 Kuruçeşme yangını, 1919 (Genim, 2006)

Resim 4. 172 Kuruçeşme yangını, 1919 (Genim, 2006)

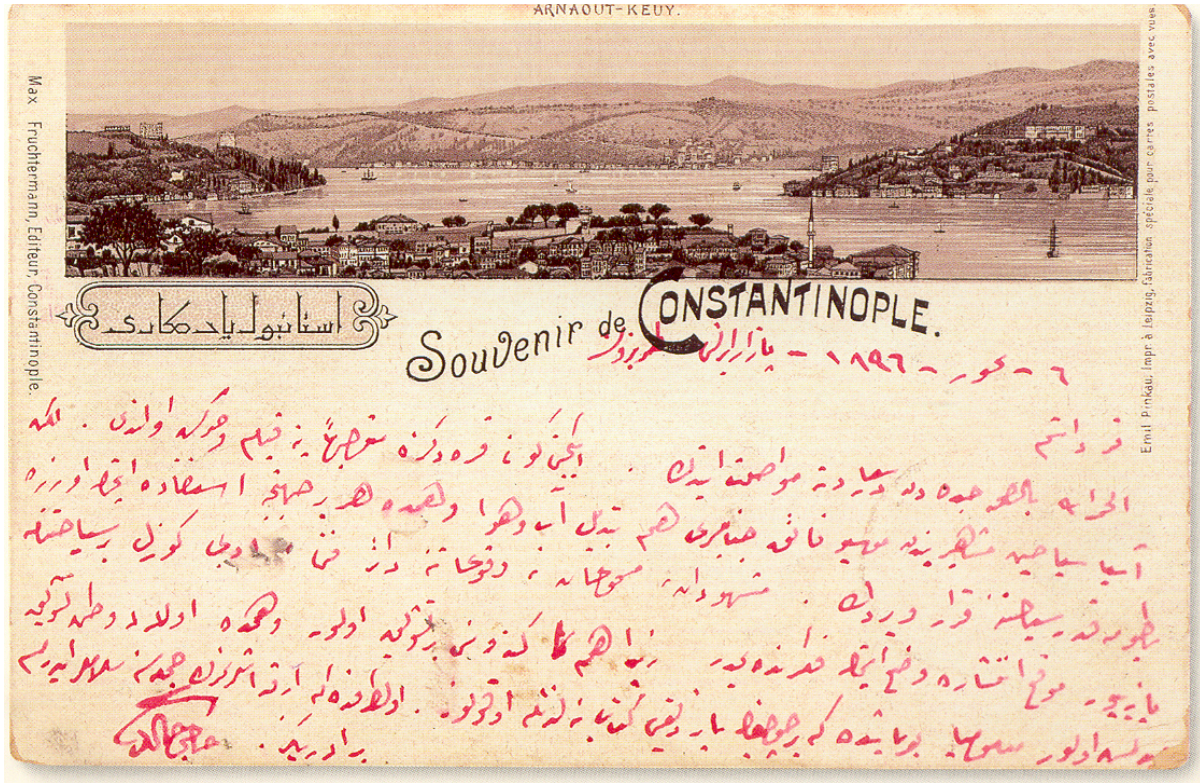

Resim 4. 173 Arnavutköy, Akıntı Burnu (Genim, 2006)

Resim 4. 174 Arnavutköy, Akıntı Burnu (Genim, 2006)

Resim 4. 175 Arnavutköy (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 176 Arnavutköy (Sandalcı, 2000)

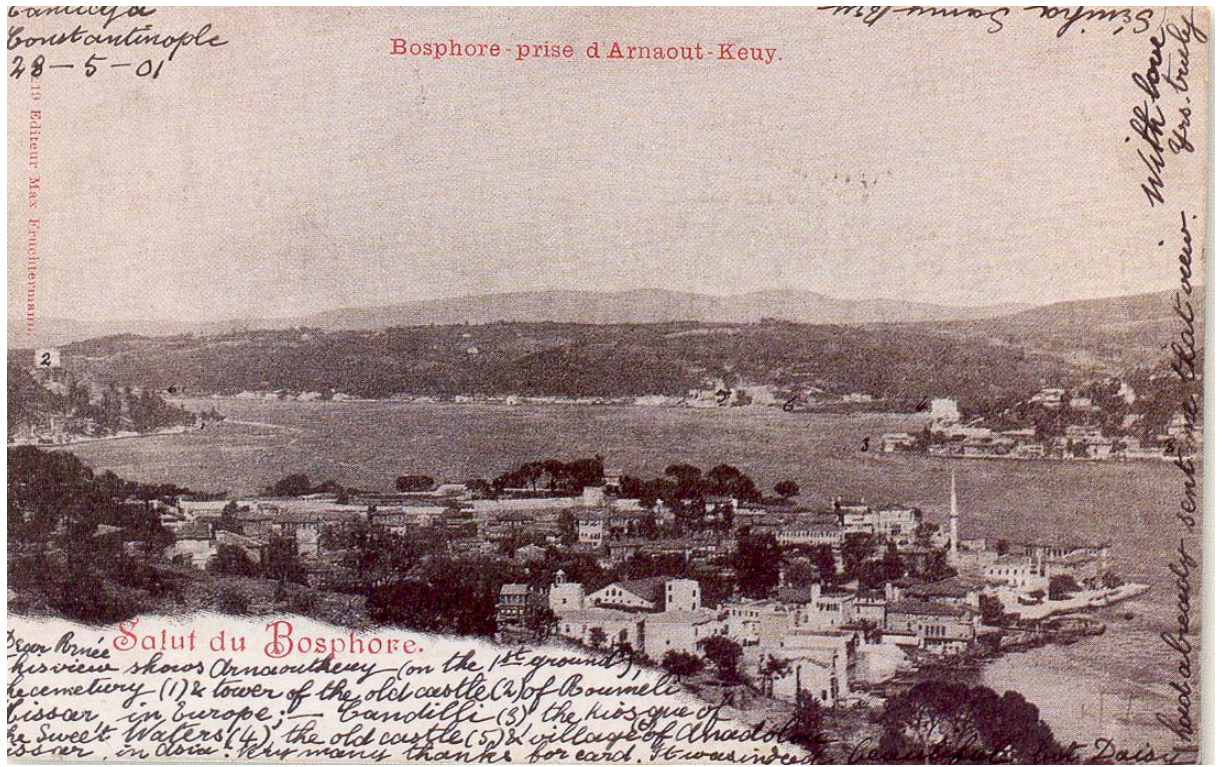

Resim 4. 177 1908 tarihli Arnavutköy kartpostali (Sandalcı, 2000)

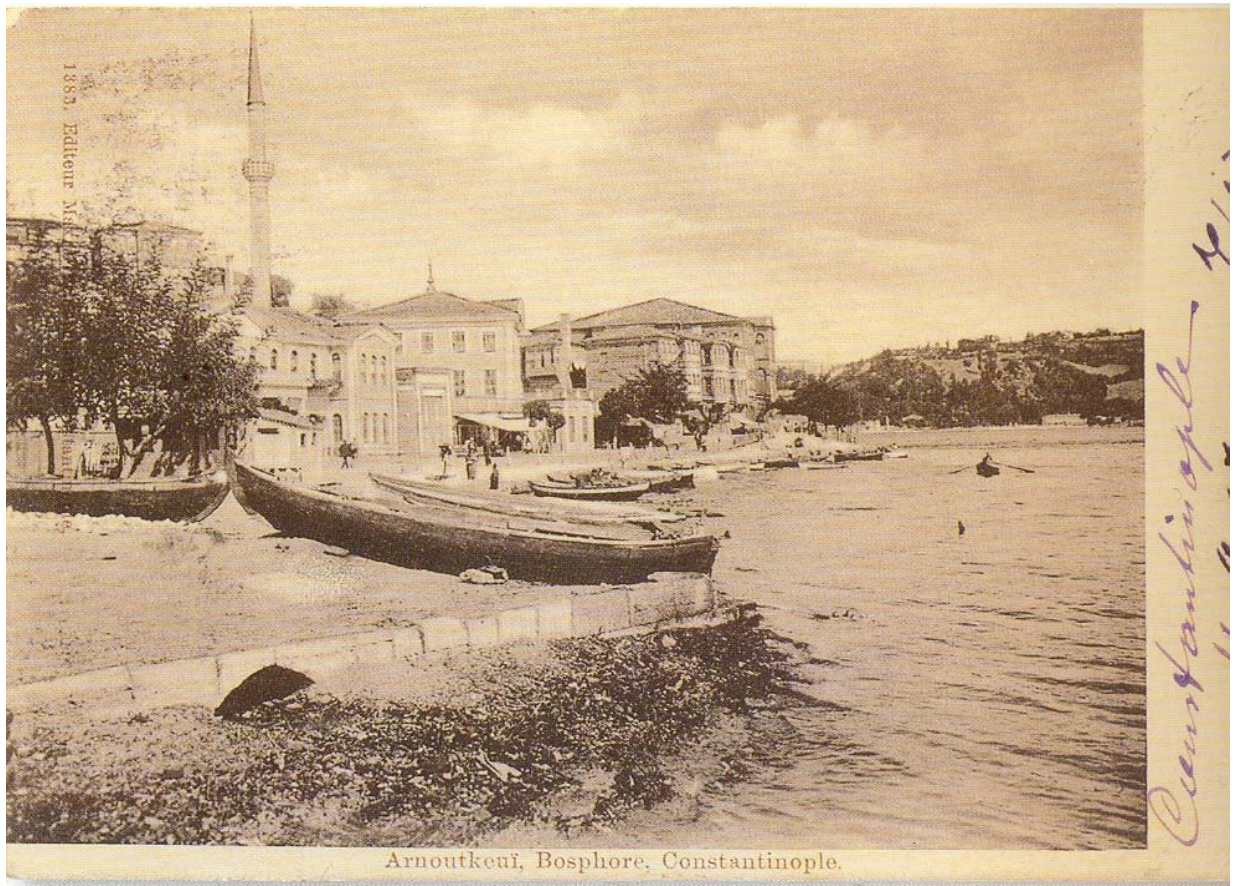

Resim 4. 178 1907 tarihli Arnavutköy kartpostali (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 179 1901 gönderilme tarihli Arnavutköy kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 180 Arnavutköy kartpostalı (Sandalcı, 2000)

Resim 4. 181 Akıntı Burnu (Kayra, 1993)

Resim 4. 182 Ortaköy ile Arnavutköy (Atatürk Kitaplığı Arşivi)

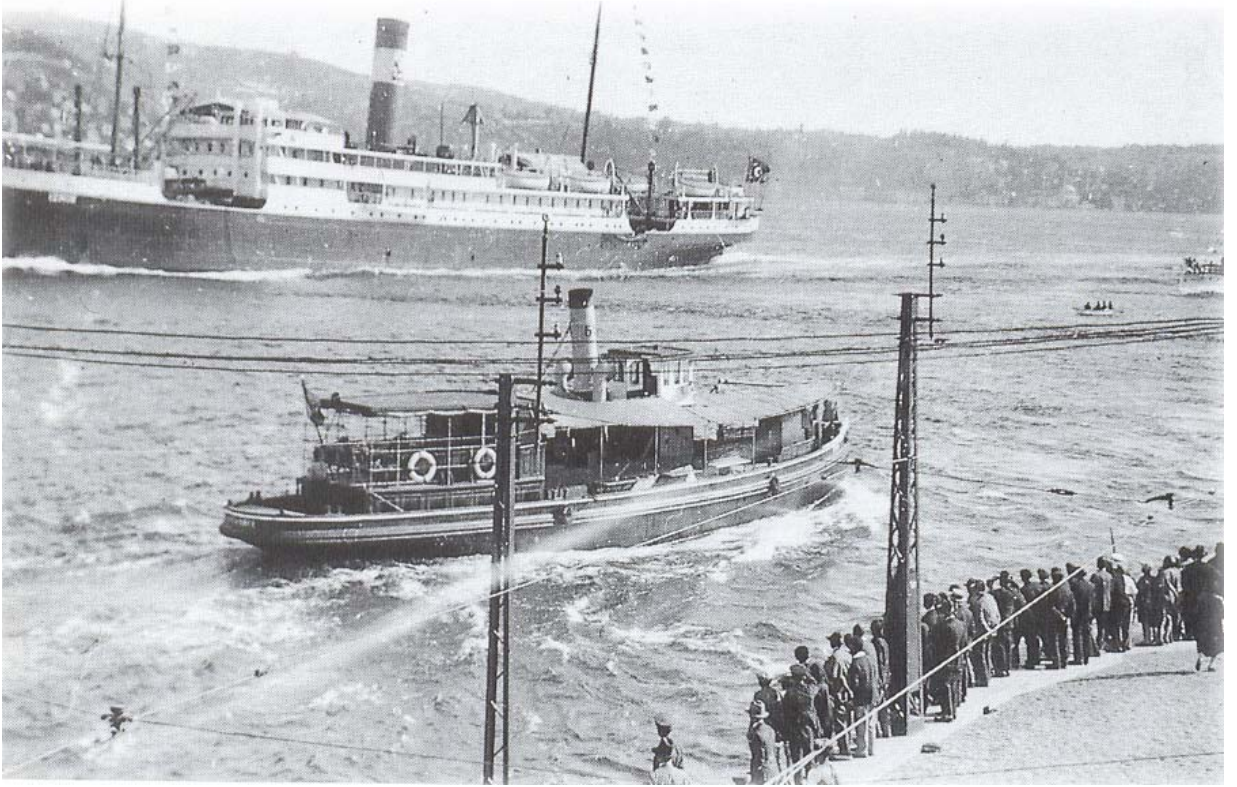

Resim 4. 183 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı (Kayra, 1993)

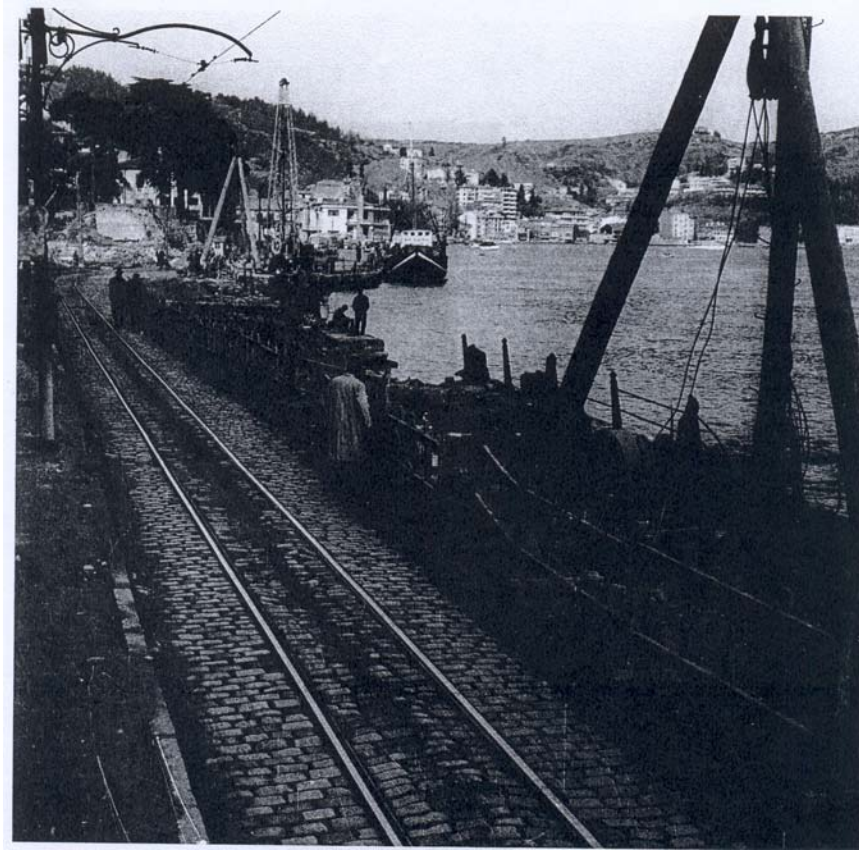

Resim 4. 184 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı (Kayra, 1993)

Resim 4. 185 Akıntı Burnu, 20. yüzyıl başı (Kayra, 1993)

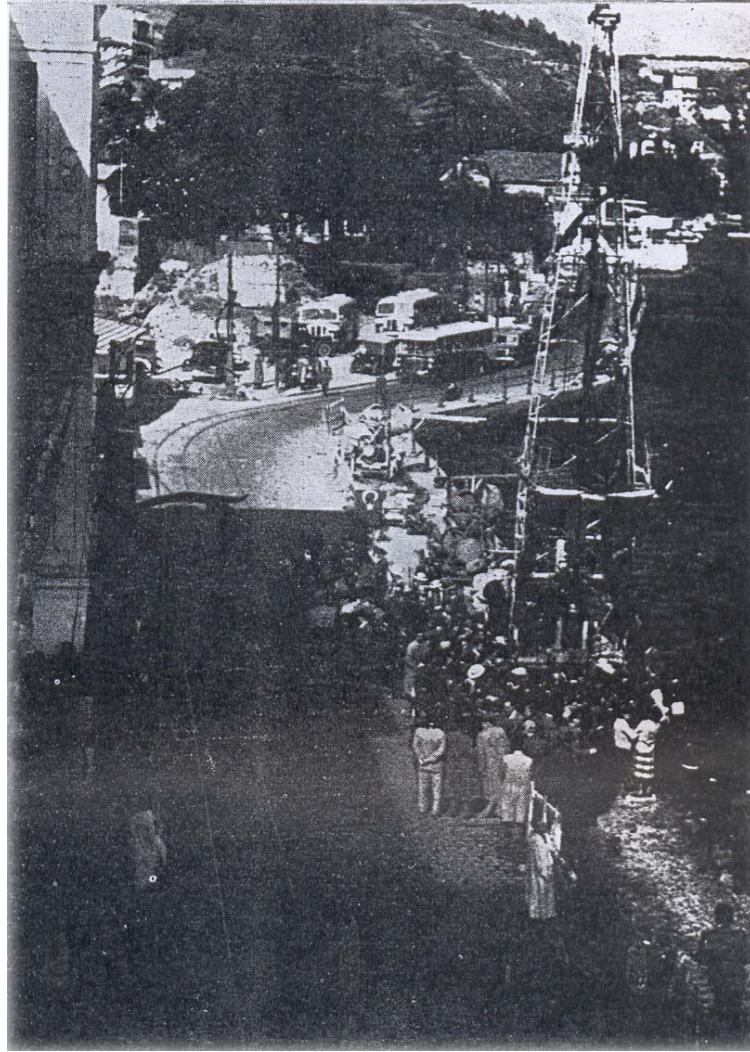

Resim 4. 186 Kuruçeşme 1950'li Yıllar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

Resim 4. 187 1950’li yıllarda Boğaz Sahil yolunda boş arsaların yola ilave edilmesi, istimlak ve denizin doldurulması ile yolun genişletilmesi (İstanbul’un Kitabı, 1957)

Resim 4. 188 Sahil yolu Akıntı Burnu’nda kurulu gazinoların ve daha ileride eski Boğaziçi Lisesi’nin bulunduğu sahilsarayların kaldırılması, 1950 (İstanbul’un Kitabı, 1957)

Resim 4. 189 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar (Erdenen, 1994)

Resim 4. 190 KÇ.47 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1970 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 191 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 1970 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 192 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1970 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 193 Kuruçeşme 1990 civarı (Okan Turkes koleksiyonu, [www. wowturkey.com](http://www.wowturkey.com))

Resim 4. 194 KÇ.50’de yer alan Makbule Atadan Yalısı, 1978 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 195 Makbule Atadan Yalı'sının restorasyon öncesi, 1978 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 196 Makbule Atadan Yalı'sının restorasyondan önceki içi, 1978 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 197 KÇ.50'de yer alan Makbule Atadan Yalısı, 1993 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 198 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 1993 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 199 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 1993 (Erdenen, 1994)

Resim 4. 200 KÇ.45 ile KÇ.48 arasında yer alan yalılar, 2006

Resim 4. 201 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 2006

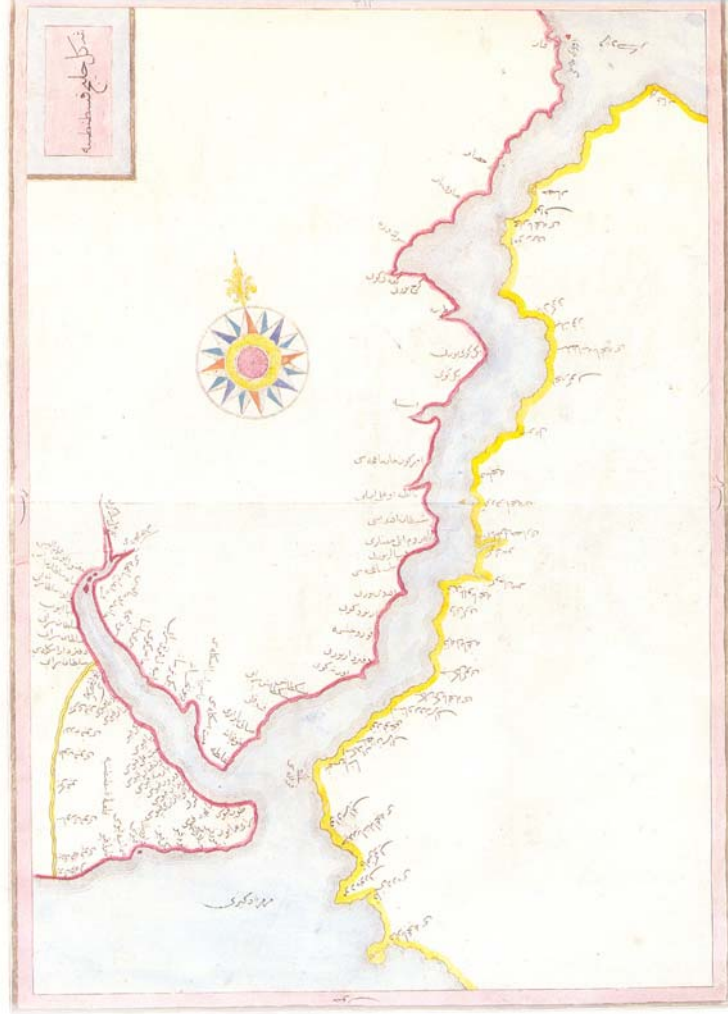
Resim 4. 202 KÇ.45 ile KÇ.50 arasında yer alan yalılar, 2006

Resim 4. 203 Cemil Topuzlu parkı, Kuruçeşme, 2006

Resim 4. 204 Sarraf Burnu Arnavutköy, 2006

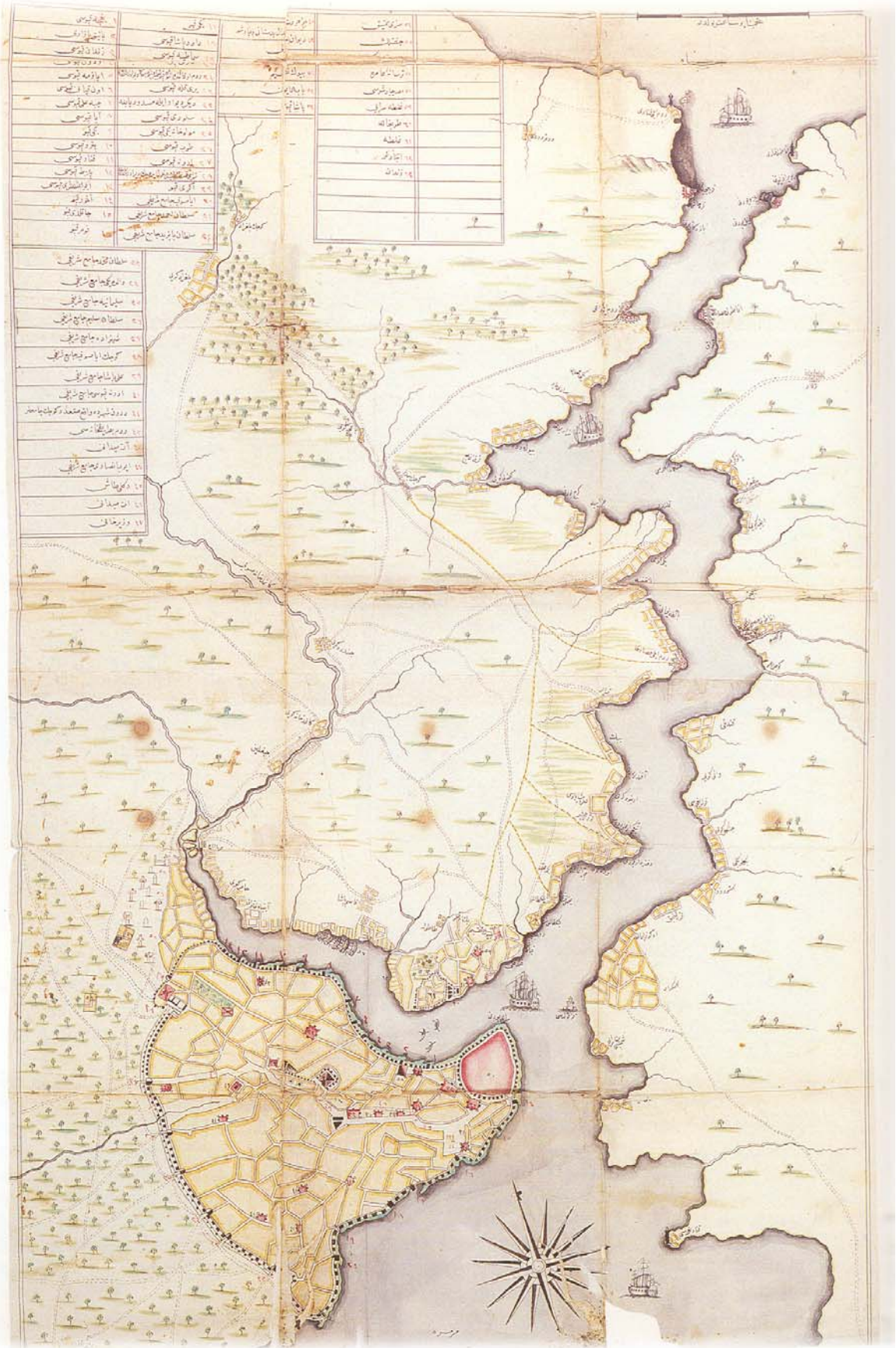

Harita 4. 1. Boğaziçi, Katip Çelebi, 1608-1657 (Kayra, 1990)

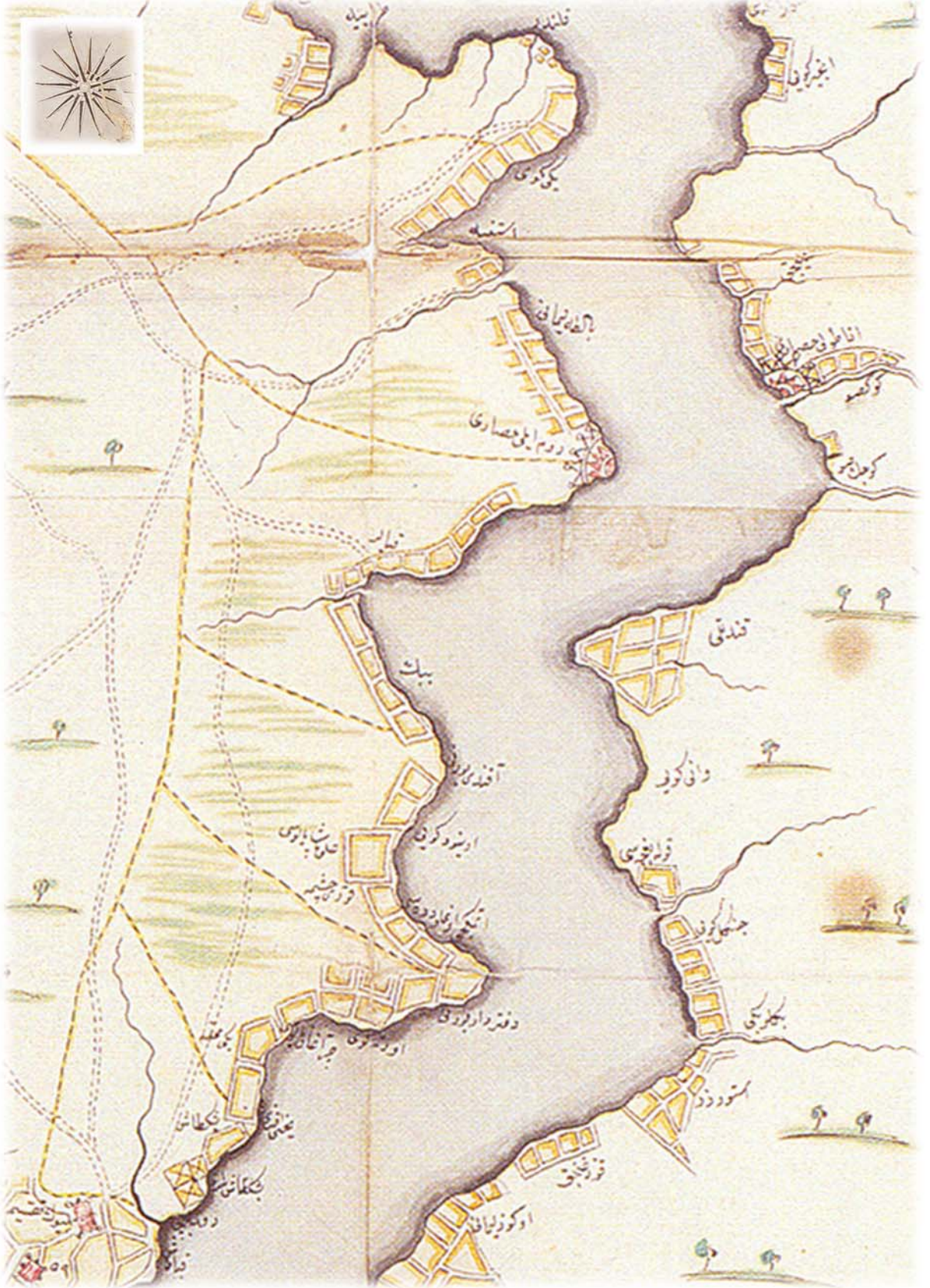
Harita 4. 2. Boğaziçi, Katip Çelebi, 1608-1657 (Kayra, 1990)

Harita 4. 3 İstanbul ve Boğaziçi, 17. yüzyıl (Kayra, 1990)

Harita 4. 4 Ortaköy ve Arnavutköy, 17. yüzyıl (Kayra, 1990)

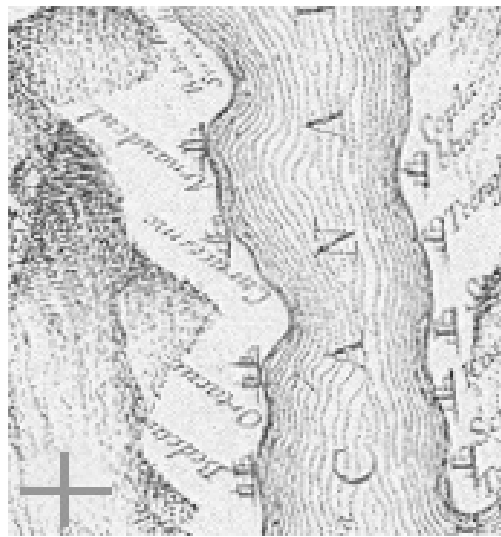
Harita 4. 5 İstanbul ve Boğaziçi, Petri Gylli, 1666 (Kayra, 1990)

Harita 4. 6 İstanbul ve Boğaziçi, Petri Gylli, 1666 (Kayra, 1990)

Harita 4. 7 Boğaziçi, W. M. Coronelli (Kayra, 1990)

Harita 4. 8 Ortaköy- Arnavutköy, W. M. Coronelli (Kayra, 1990)

Harita 4. 9 İstanbul, Grundrise von Constanti, 1715 (Kayra, 1990)

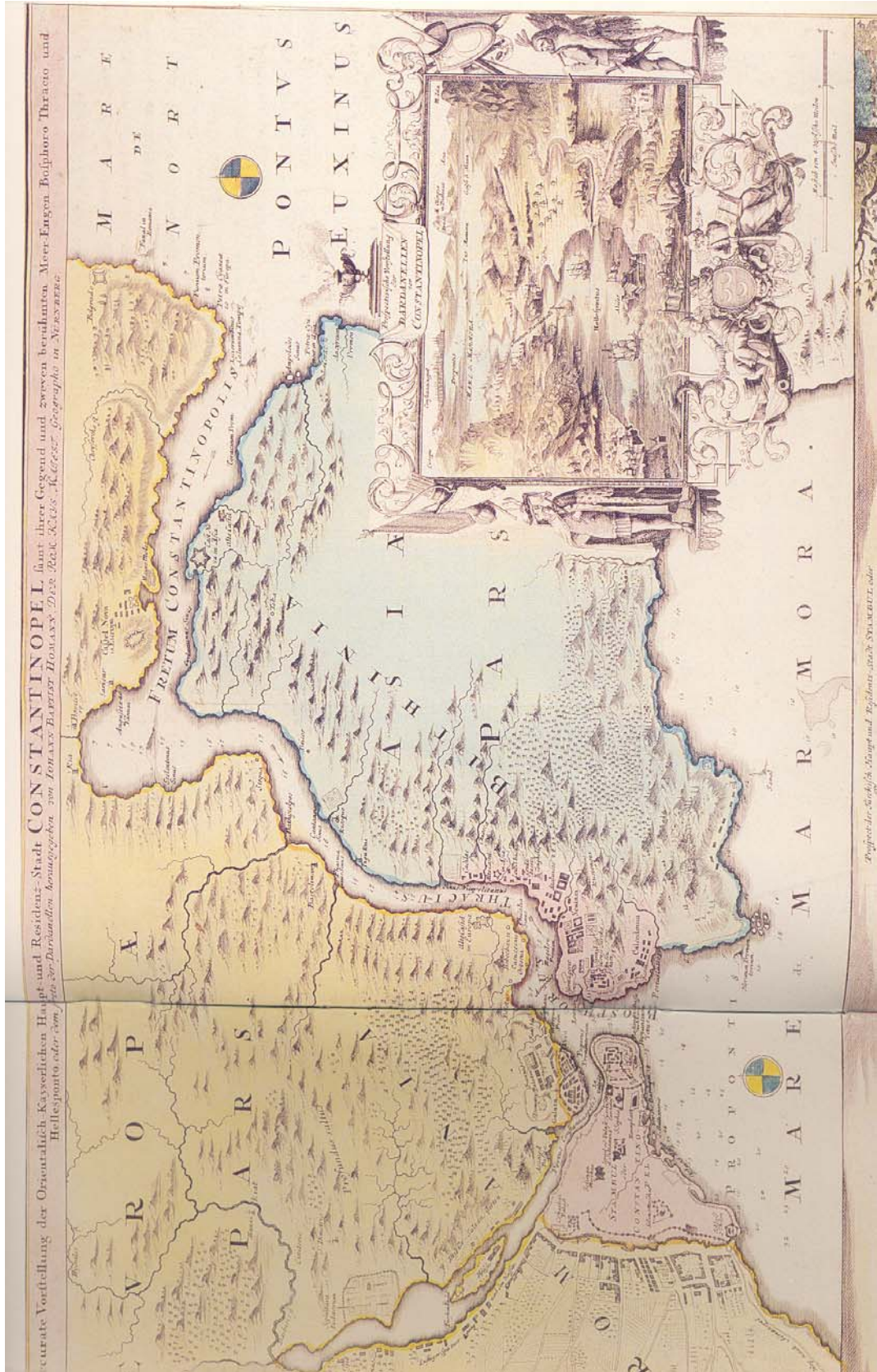

Harita 4. 10 Ortaköy- Arnavutköy, Grundrise von Constanti, 1715 (Kayra, 1990)

Harita 4. 11 Ortaköy- Arnavutköy, 18. yüzyıl (Kayra, 1990)

Harita 4. 12 İstanbul, 18. yüzyıl (Kayra, 1990)

Harita 4. 13 İstanbul, 18. yüzyıl ortası (Kayra, 1990)

[illegible]

Harita 4. 15 Ortaköy- Arnavutköy, Johann Baptist Von Reben, 1764

Harita 4. 17 İstanbul Planı, T.C. Lotter, 1770 (Kayra, 1990)

Harita 4. 18 20-Ortaköy, 21- Defterdar Burnu, 22- Kuruçeşme, 23- Arnavutköy, T.C. Lotter (Kayra, 1990)

Harita 4. 19 Ortaköy, Fr. Kauffer 1776-1786 (Kayra, 1990)

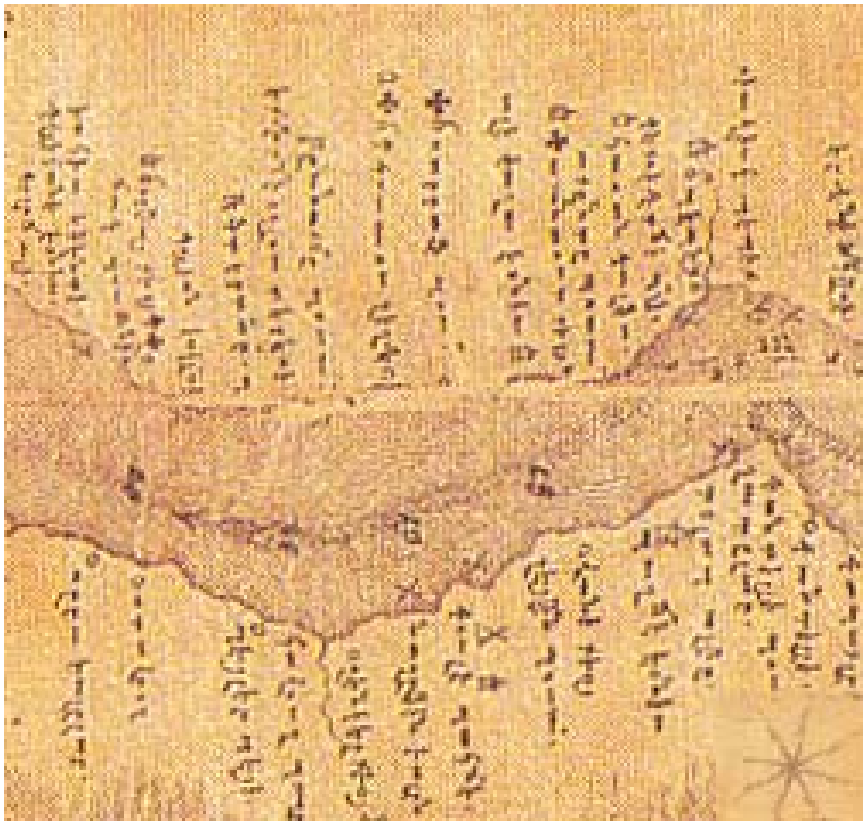
Harita 4. 20 Fr. Kauffer 1776-1786 (Kayra, 1990)

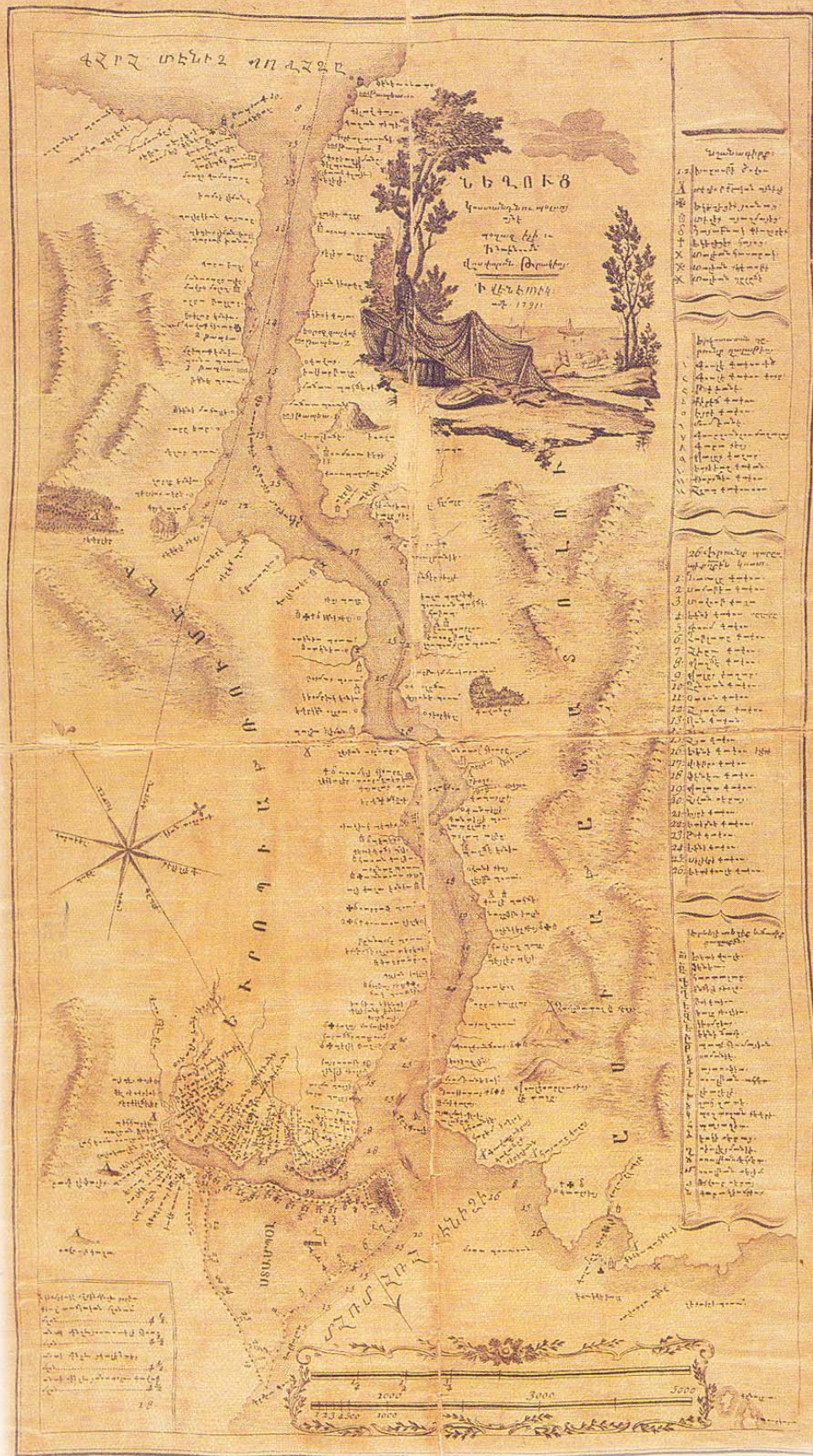

Harita 4. 22 Ortaköy- Arnavutköy, J.D.B. du Bocage, 1784 (Kayra, 1990)

Harita 4. 23 Ortaköy-Arnavutköy arası Ermenice Harita, 1791 (Kayra, 1990)

Harita 4. 24 Boğaziçi Ermenice, 1791 (Kayra, 1990)

Harita 4. 25 İstanbul ve Boğaziçi, 1800 öncesi (Kayra, 1990)

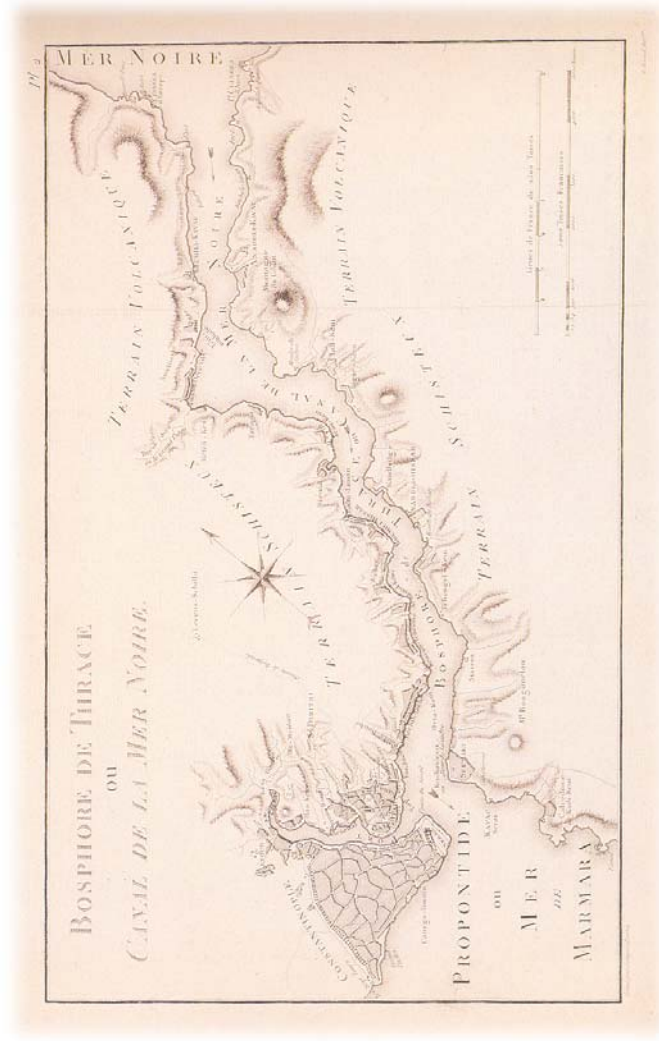
Harita 4. 26 Ortaköy- Arnavutköy Osmanlıca, 1800 öncesi (Kayra, 1990)

Harita 4. 27 İstanbul ve Boğaziçi'nin Planı, T. Mollo, 1793-1802 (Atatürk Kitaplığı Arşivi)

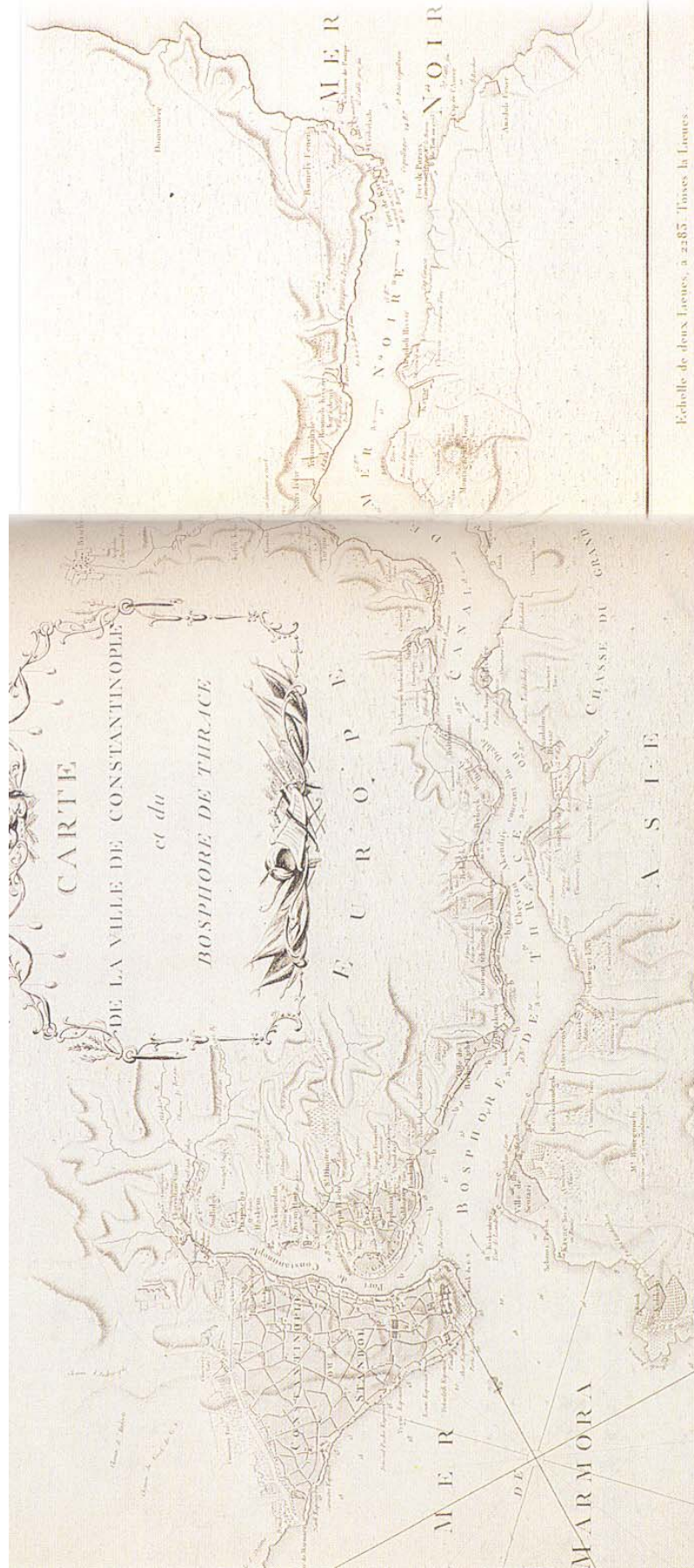

Harita 4. 29 Boğaziçi, Benar Sampierdarena Oliver, Yaklaşık 1800 (Kayra, 1990)

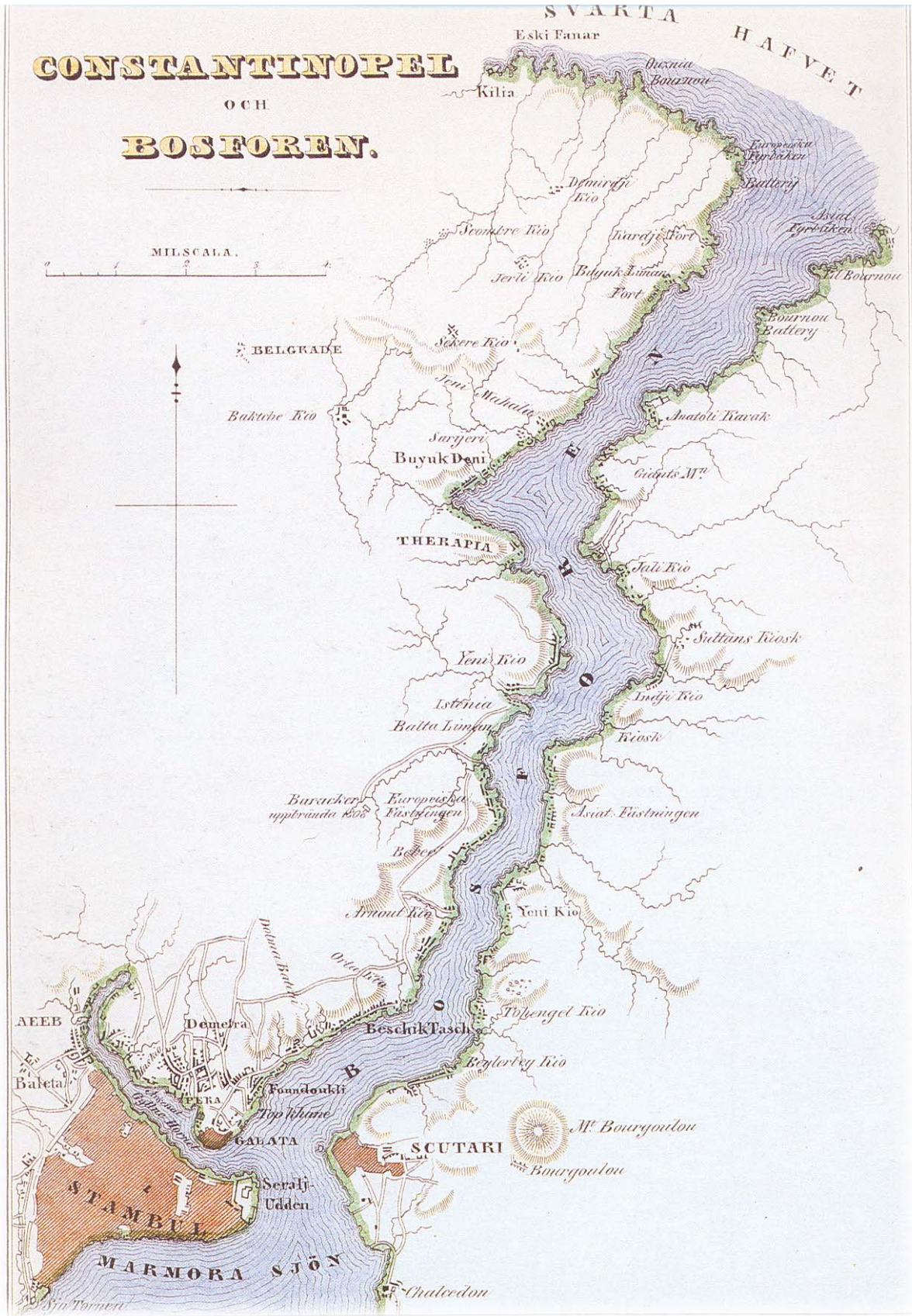

Harita 4. 30 Ortaköy-Arnautköy, Benar Sampierdarena Oliver, Yaklaşık 1800

Harita 4. 31 Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, Aubert, Yaklaşık 1800 (Kayra, 1990)

Harita 4. 32 M. Bourgoulou'nun Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, 1803 (Kayra, 1990)

Harita 4. 33 Ortaköy-Arnautköy Planı, 1803 (Kayra, 1990)

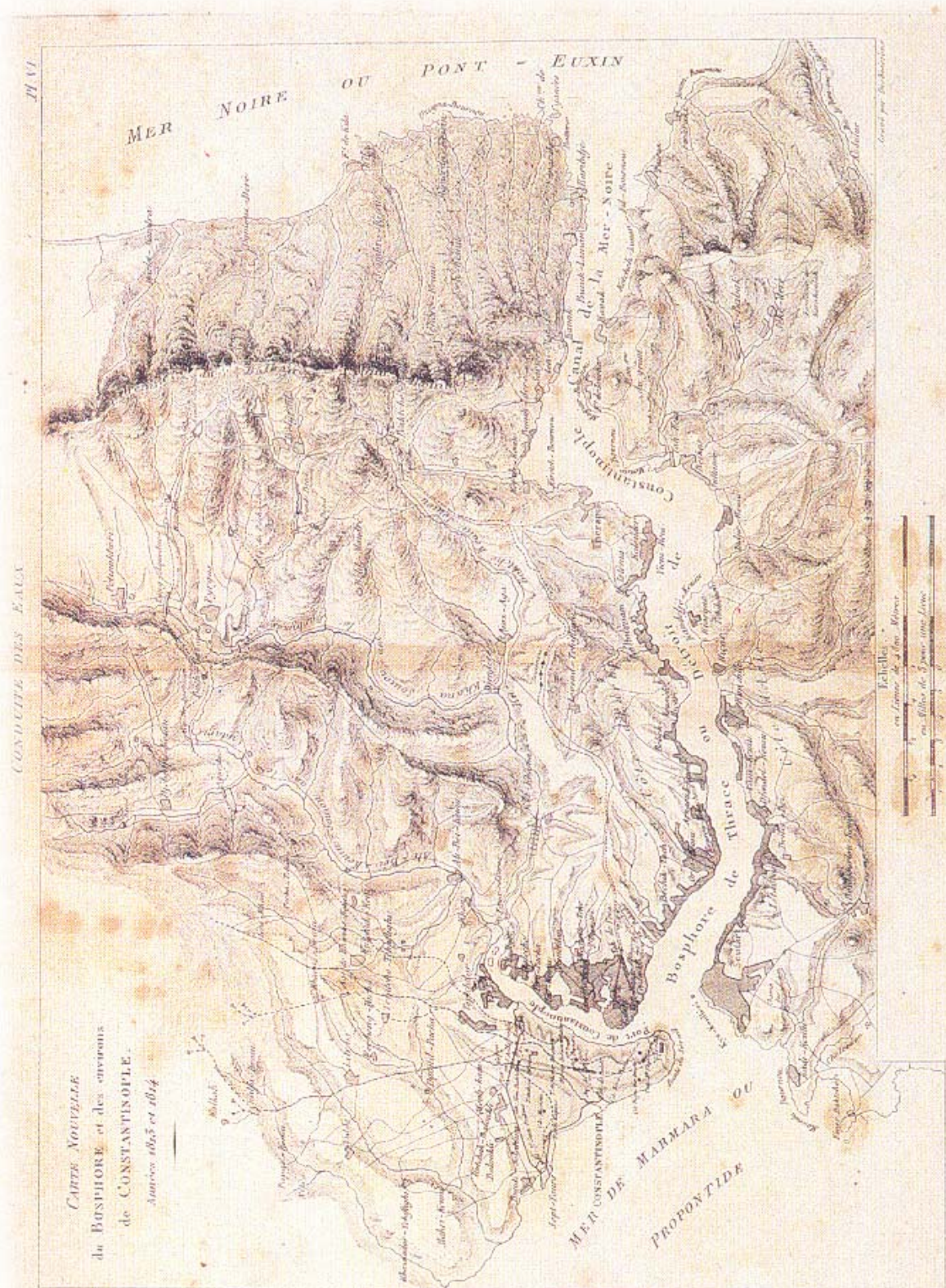
Harita 4. 34 Ortaköy-Arnautköy Planı, Konstantin Caminar, 1813 (Kayra, 1990)

Harita 4. 35 Boğaziçi ve İstanbul Şehir Planı, Konstantin Kaminar, 1813 (Kayra,1990)

Harita 4. 36 İstanbul ve Boğaziçi Şehir Planı, Andreossy, 1813 (Kayra, 1990)

Harita 4. 37 Ortaköy- Arnavutköy Planı, Andreossy, 1813 (Kayra, 1990)

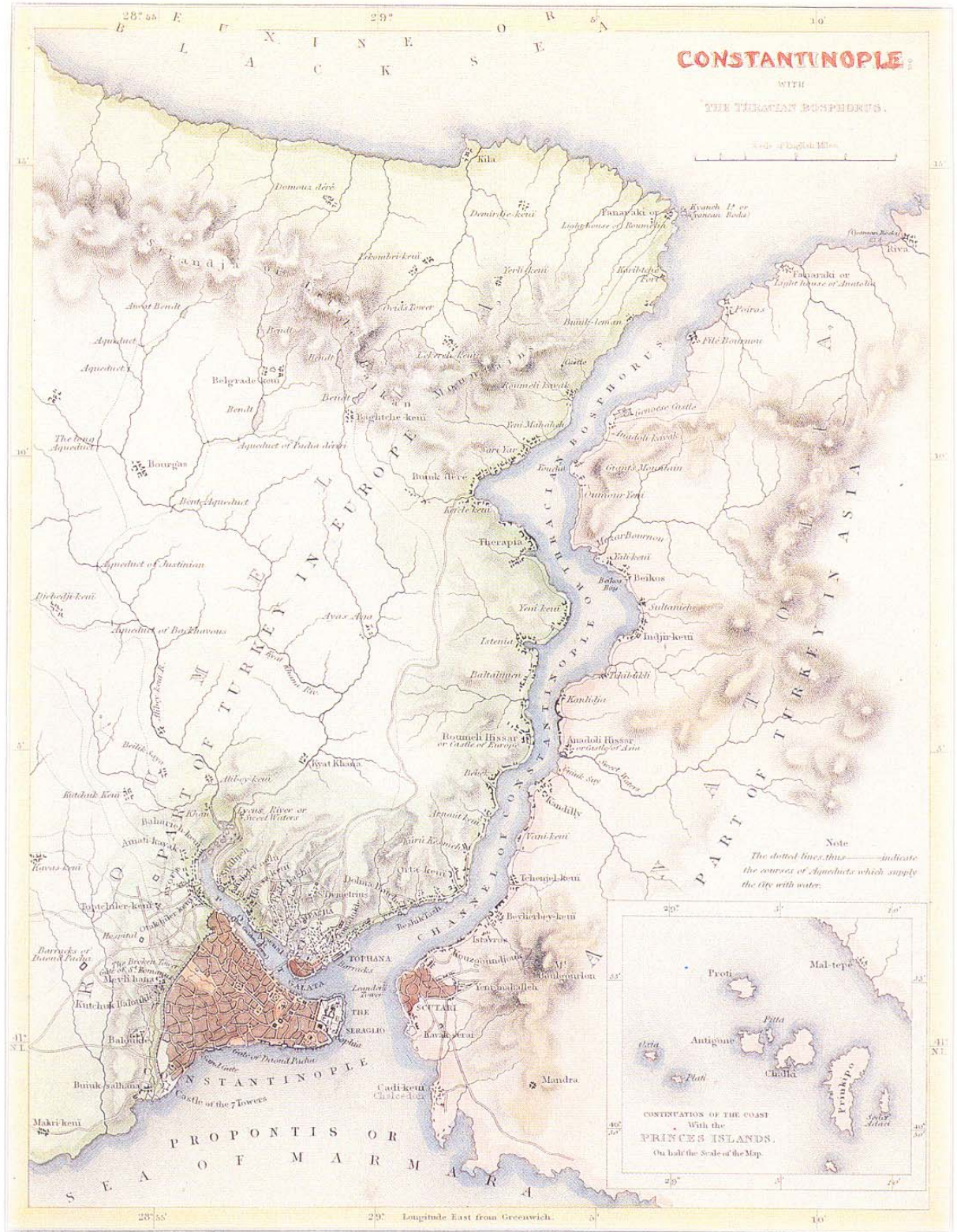

Harita 4. 38 Ortaköy- Arnavutköy Planı, Henry Colburn, 1829 (Kayra, 1990)

Harita 4. 39 İstanbul ve Boğaziçi Şehir Planı, Henry Colburn, 1829 (Kayra, 1990)

Harita 4. 40 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, 1840 (Kayra, 1990)

Harita 4. 41 Ortaköy-Arnavutköy Planı, 1840 (Kayra, 1990)

Harita 4. 42 Ortaköy-Arnavutköy Planı, R. Walsh, 1841 (Kayra, 1990)

Harita 4. 43 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, R.Walsh, 1841 (Kayra, 1990)

Harita 4. 44 İstanbul Boğaziçi Şehir Planı, 1851 (Kayra, 1990)

Harita 4. 45 Ortaköy-Arnautköy Planı, 1851 (Kayra, 1990)

Harita 4. 46 Ortaköy Planı, Darühalifet'ül Aliye ve Civarı, Moltke, 1852 (Kayra, 1990)

Harita 4. 47 Darühalifet'ül Aliye ve Civarı, Moltke, 1852 (Kayra, 1990)

Harita 4. 48 İstanbul Haritası, 1878 (Kayra, 1990)

Harita 4. 49 İstanbul, Mühendis Andon, 1878
(Kayra, 1990)

Harita 4. 50 İstanbul J. Bartelemay, 1880-1890 (Kayra, 1990)

Harita 4. 51 İstanbul, Belkıs Hanım, 1885 (Kayra, 1990)

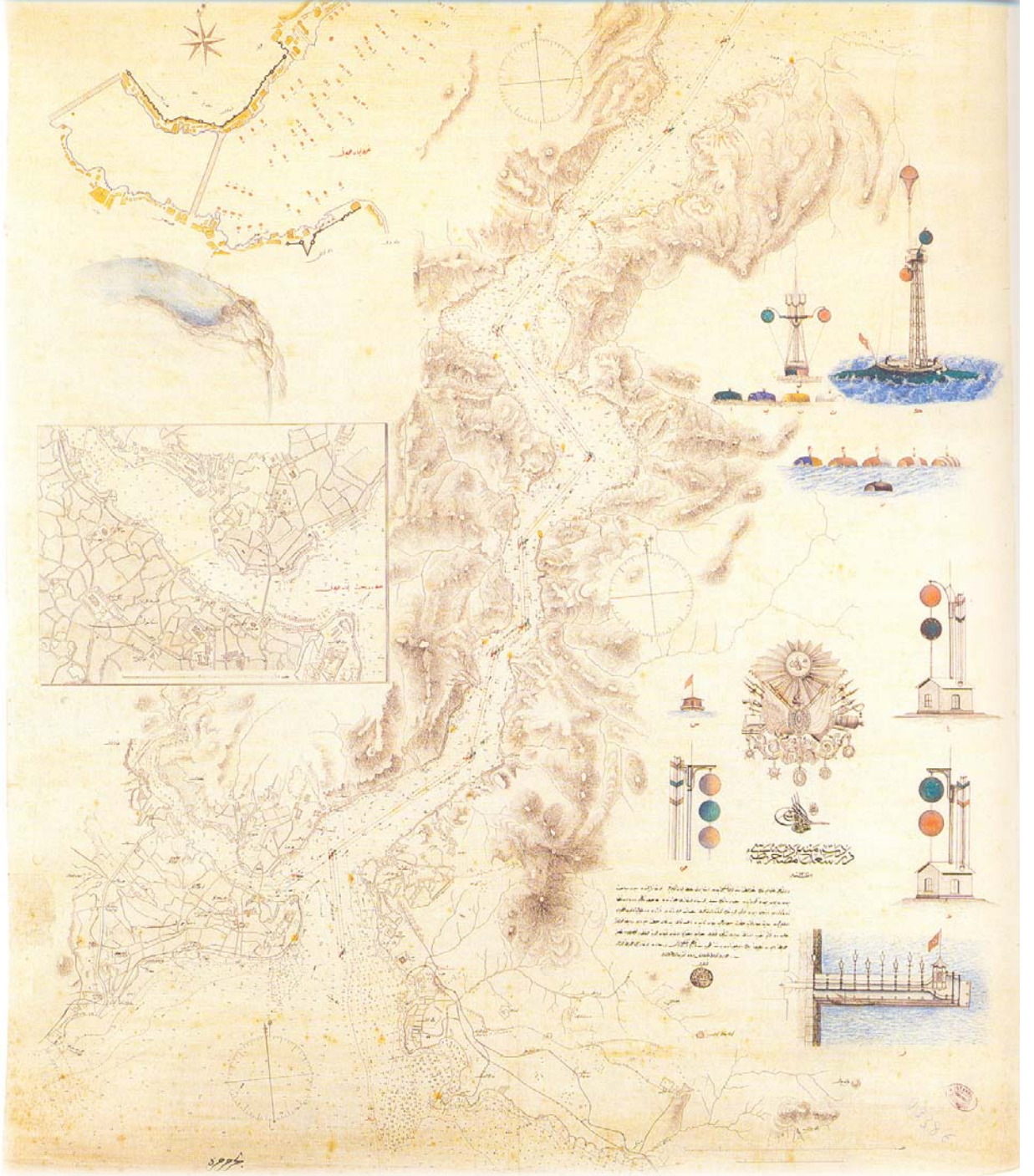

Harita 4. 52 Asitane-i Aliye (Kabartma) 1885 (Kayra, 1990)

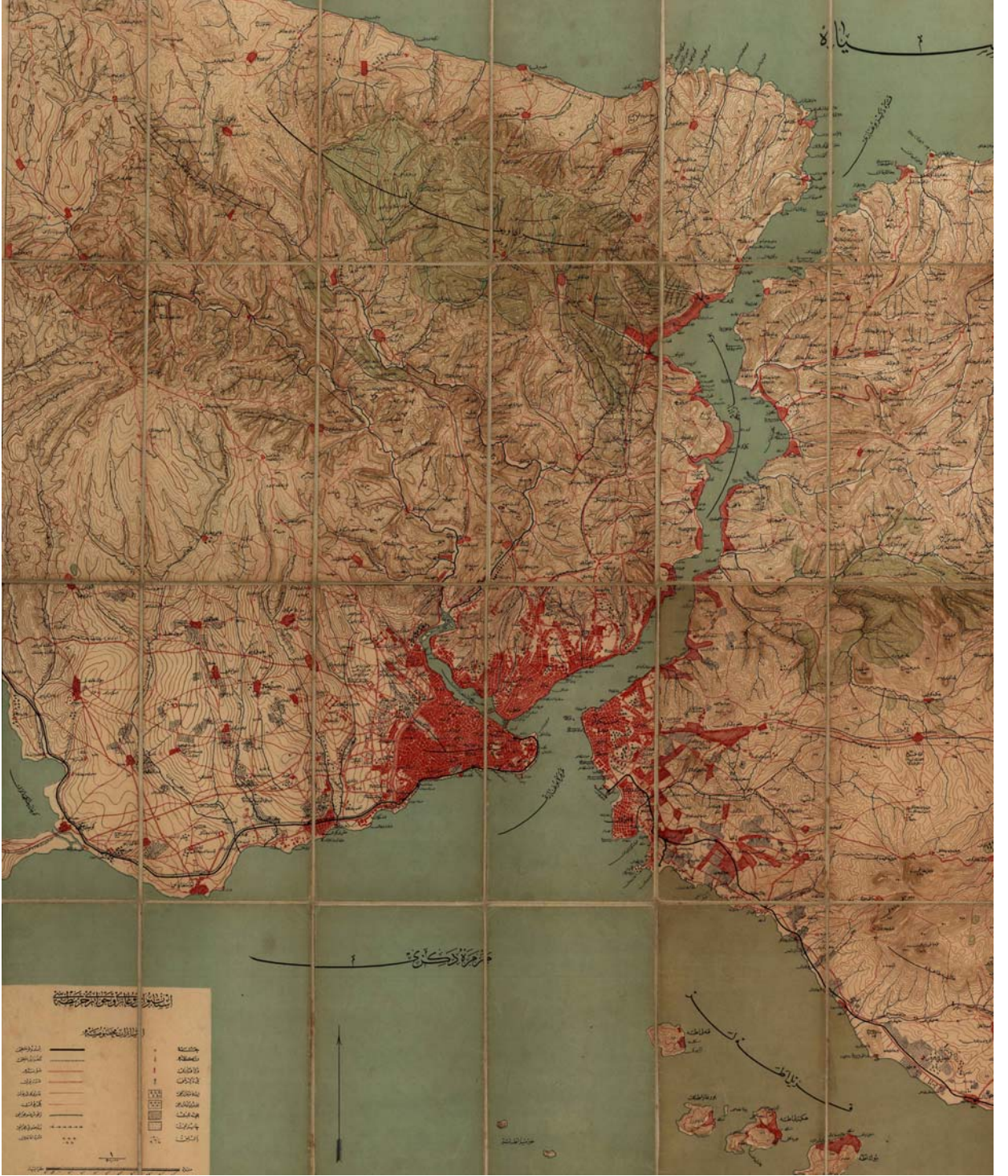
Harita 4. 53 İstanbul Limanı, Malumat Matbaası, 1896 (Kayra,1990).

Harita 4. 54 İstanbul Limanı Men'i Müsademe Haritası, Süleyman Asaf, 1895 (Kayra, 1990).

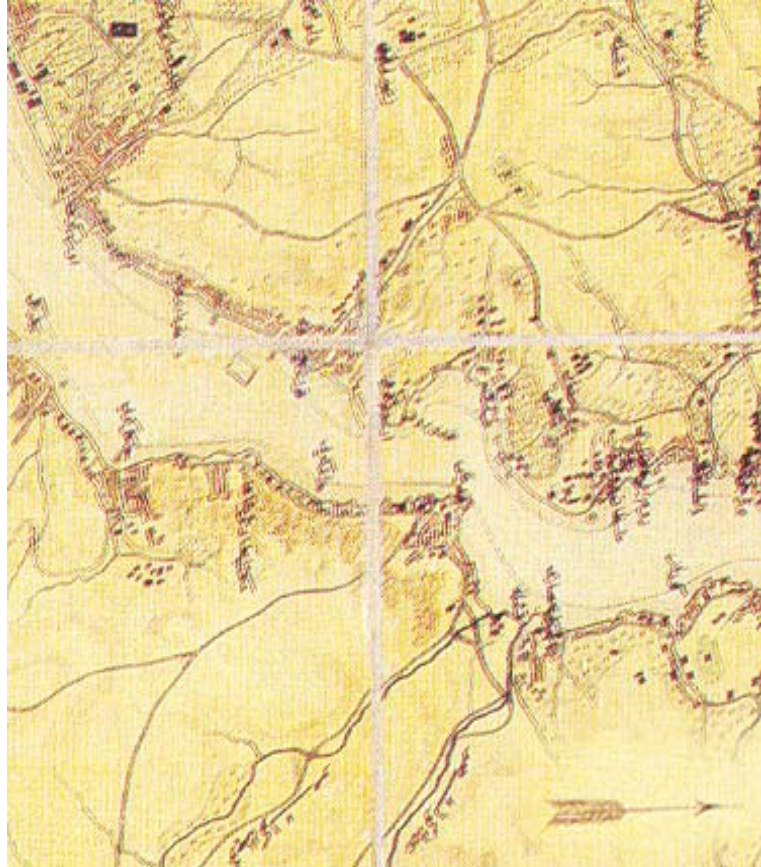

Harita 4. 55 İstanbul Haritası 19. yüzyıl sonu (Atatürk Kitaplığı Arşivi).

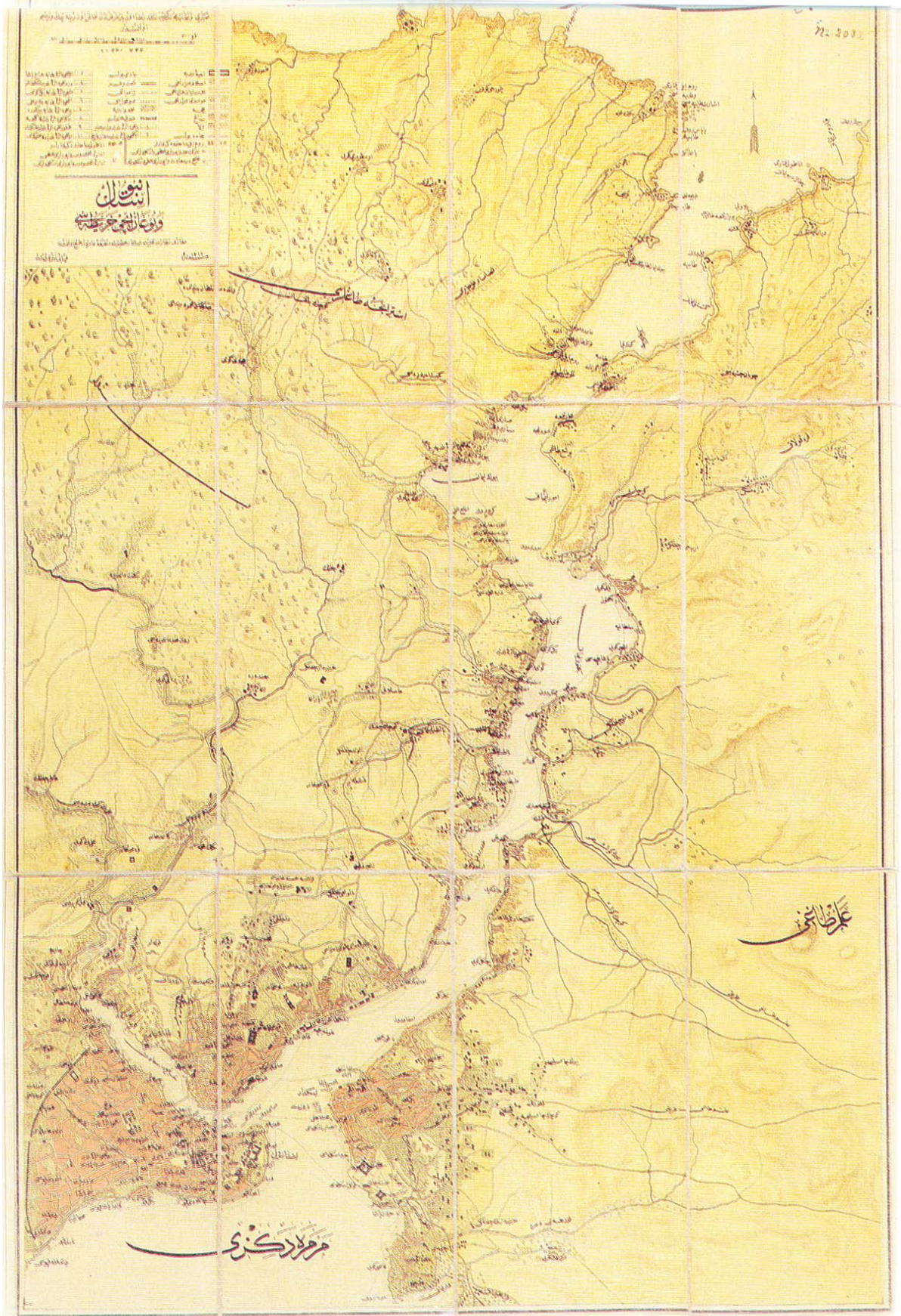

Harita 4. 56 Ortaköy-Arnautköy Haritası, 19. yüzyıl sonu (Atatürk Kitaplığı Arşivi).

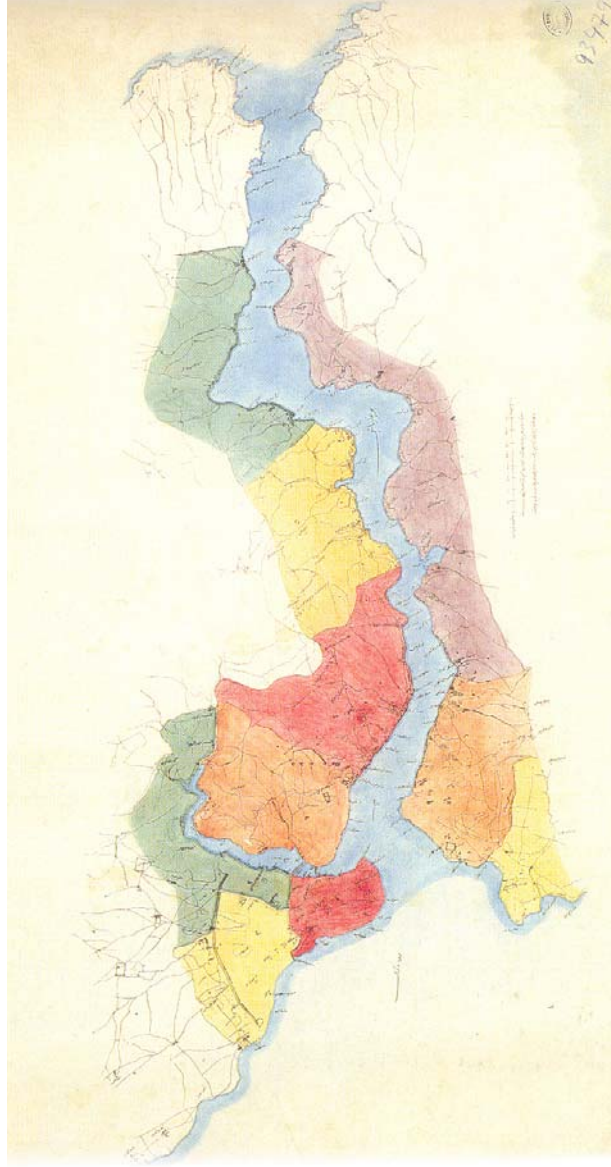
Harita 4. 57 Ortaköy- Arnautköy, Sabri Rıza, 1896 (Kayra, 1990)

Harita 4. 58 İstanbul Boğaziçi, Sabri Rıza, 1896 (Kayra, 1990)

Harita 4. 59 İstanbul Boğaziçi Haritası, Kiepert Kopyası, 1906 (Kayra, 1990)

Harita 4. 60 Ortaköy-Arnavutköy Haritası, Kiepert Kopyesi, 1906 (Kayra, 1990)

Harita 4. 61 İstanbul Boğaziçi Erkanı Harbiye Haritası, 1908 (Atatürk Kitaplığı Arşivi)

Harita 4. 62 Ortaköy-Arnautköy, Erkanî Harbiye Haritası, 1908 (Atatürk Kitaplığı Arşivi)

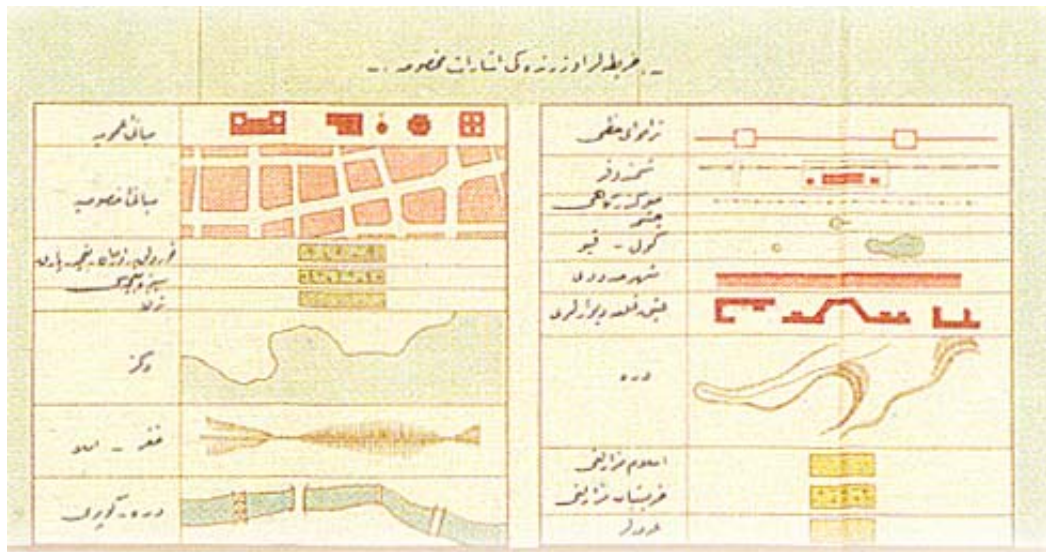
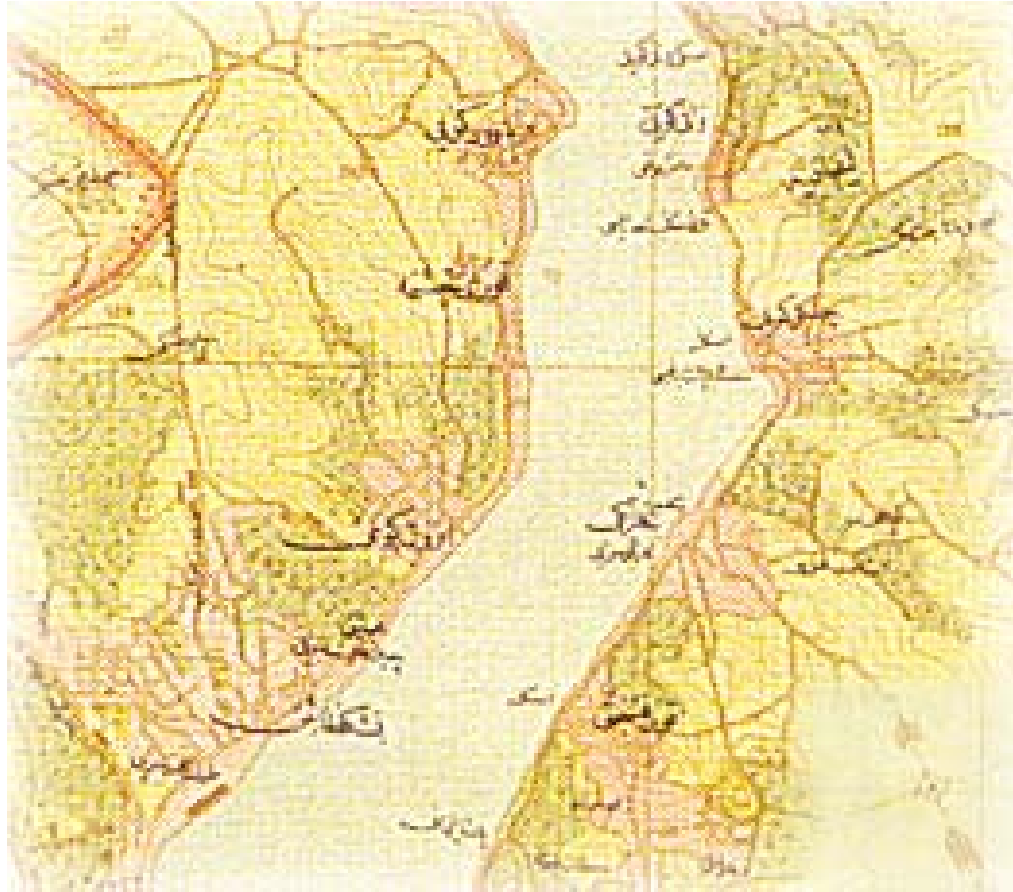
Harita 4. 63 İstanbul Haritası, Tefeyyüz Kütüphanesi, 1908 (Kayra,1990)

Harita 4. 64 İstanbul Boğaziçi Haritası, 1911 (Kayra, 1990)

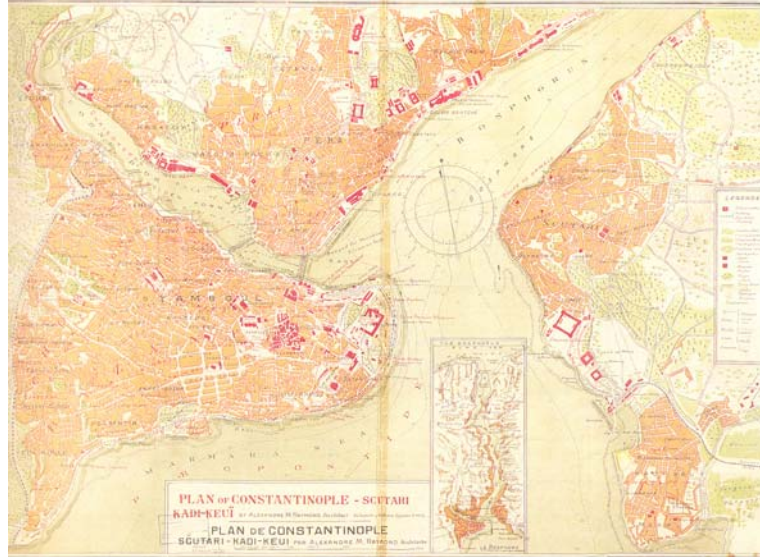

Harita 4. 65 Ortaköy-Arnautköy Haritası, 1911 (Kayra, 1990)

Harita 4. 66 Necip Bey Haritası, 1918 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, Birleştiren Özlem Atalan).

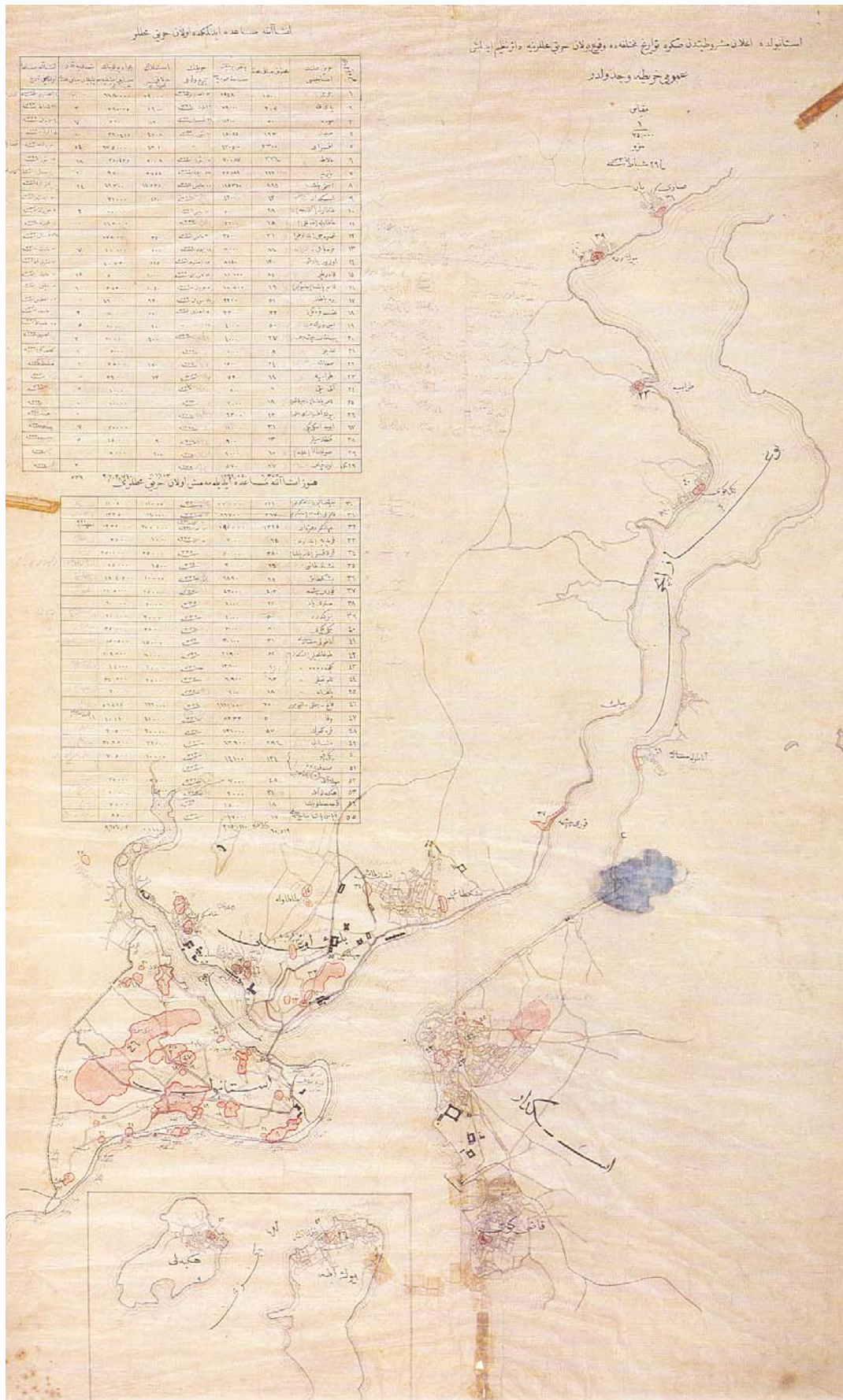

Harita 4. 67 İstanbul Haritası, Alexandre Raymond, 1919 (Kayra, 1990)

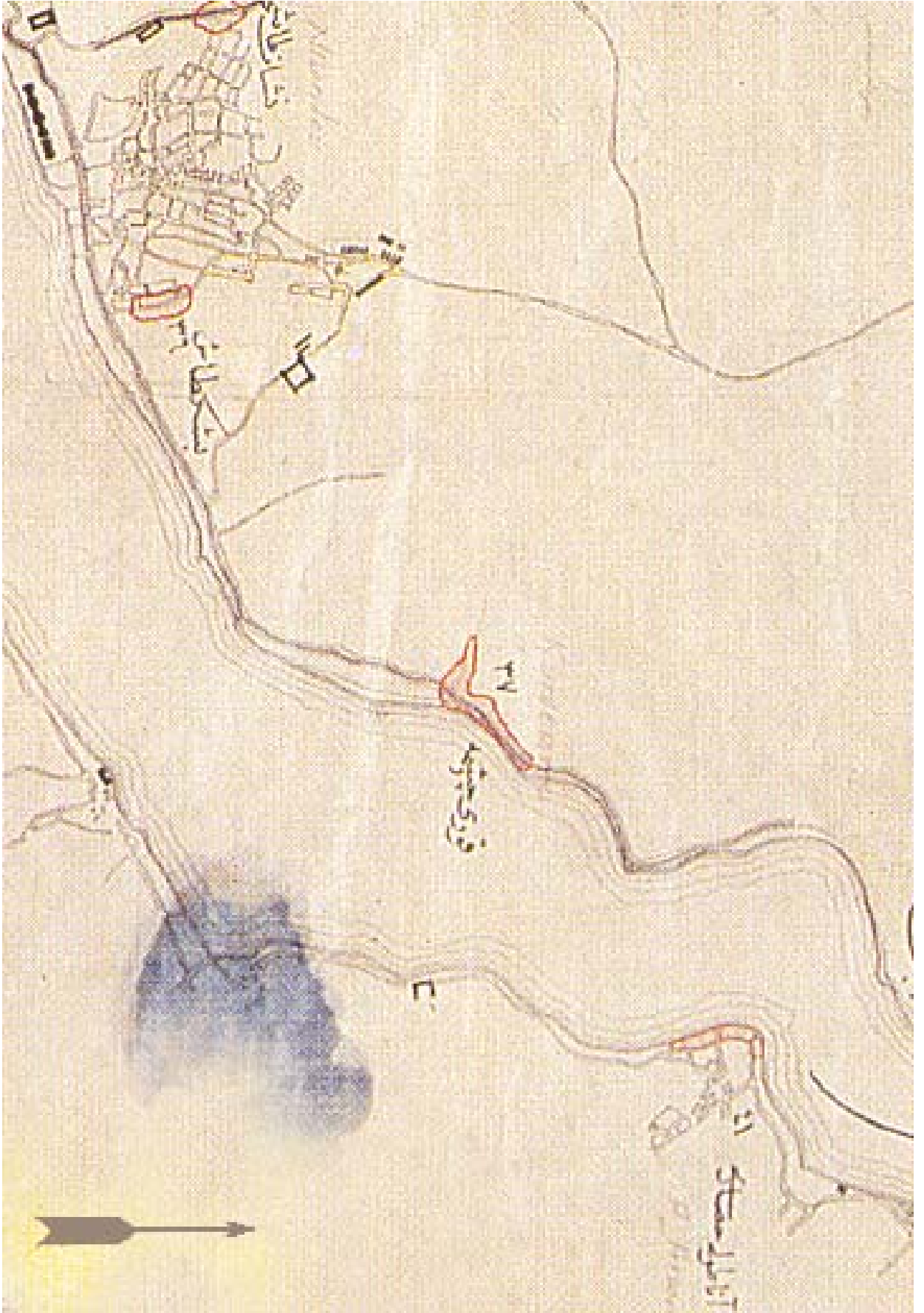

Harita 4. 68 Boğaziçi Haritası, 1920 (Kayra, 1990)

Harita 4. 69 Genel Harik Haritası, 1920 (Kayra, 1990)

Harita 4. 70 Genel Harik Haritası, Ortaköy-Arnavutköy, 1920 (Kayra, 1990)

Harita 4. 71 Rumeli Ciheti Haritası, 1924 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, Birleştiren Özlem Atalan)

Harita 4. 72 İstanbul, E. Mamboury, 1925 (Kayra, 1990)

Harita 4. 73 Pervititch, Ortaköy, 1927 (Atatürk Kitaplığı Arşivi, Birleştiren Özlem Atalan)

Harita 4. 74 İstanbul Planı, A.Plathner, 1929 (Kayra, 1990)

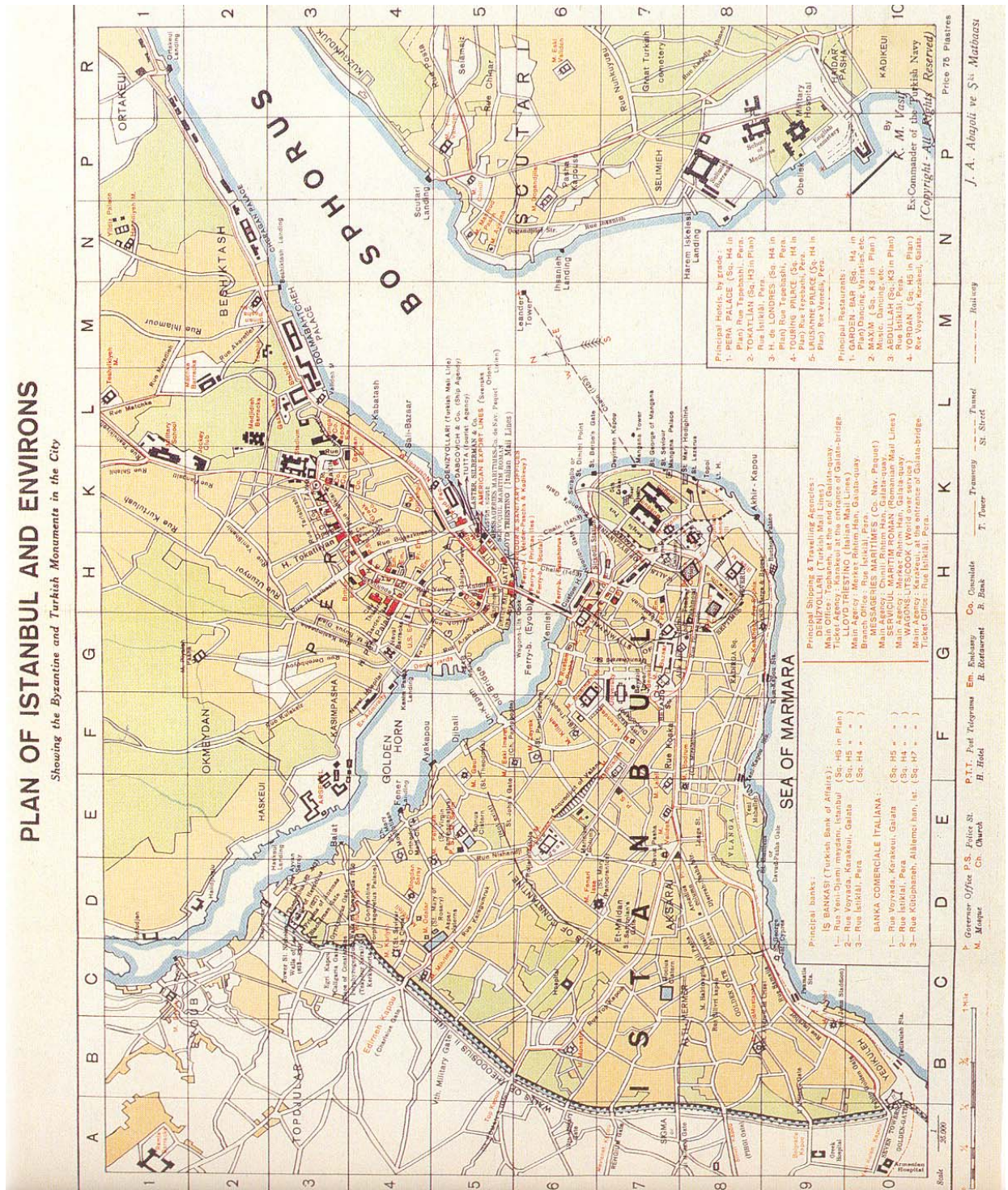

Harita 4. 75 İstanbul Planı, Harita Genel Müdürlüğü, 1932 (Kayra, 1990)

PLAN OF ISTANBUL AND ENVIRONS

Showing the Byzantine and Turkish Monuments in the City

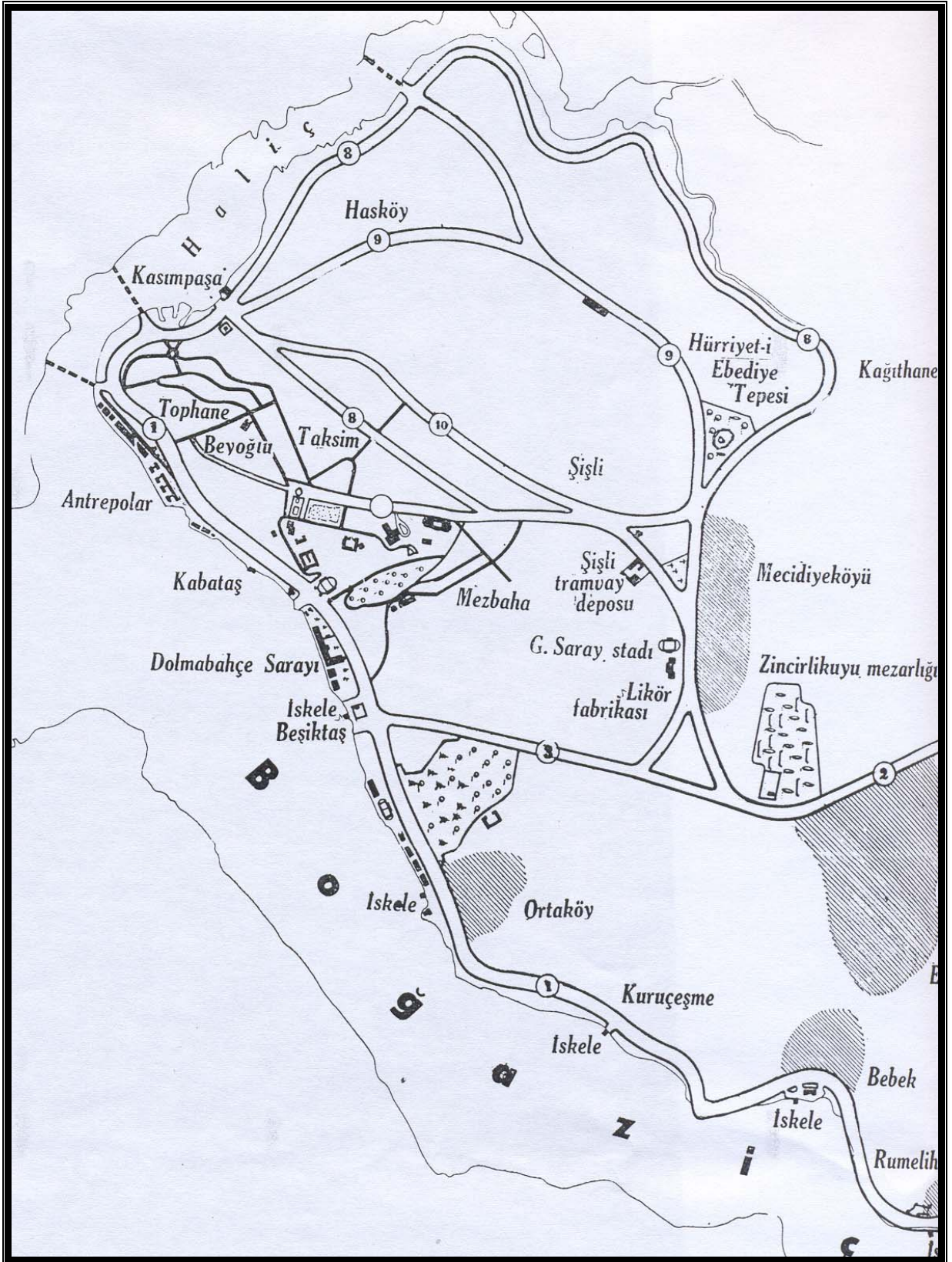

Harita 4. 76 İstanbul Planı, K.M. Vasıf, 1935 (Kayra, 1990)

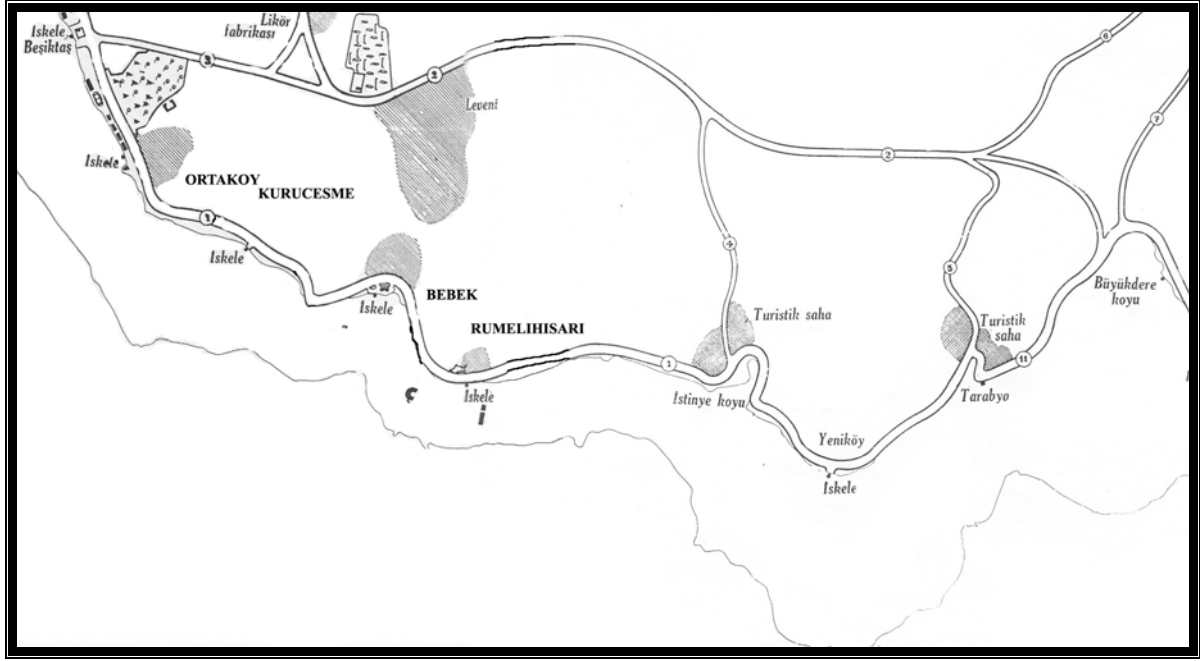

Harita 4. 77 Ortaköy Kuruçeşme, 1946 yılı hava fotoğrafı (İrcica Arşivi, Birleştiren Özlem Atalan)

Harita 4. 78 1957 yılı haritasına göre yeni açılan yollar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

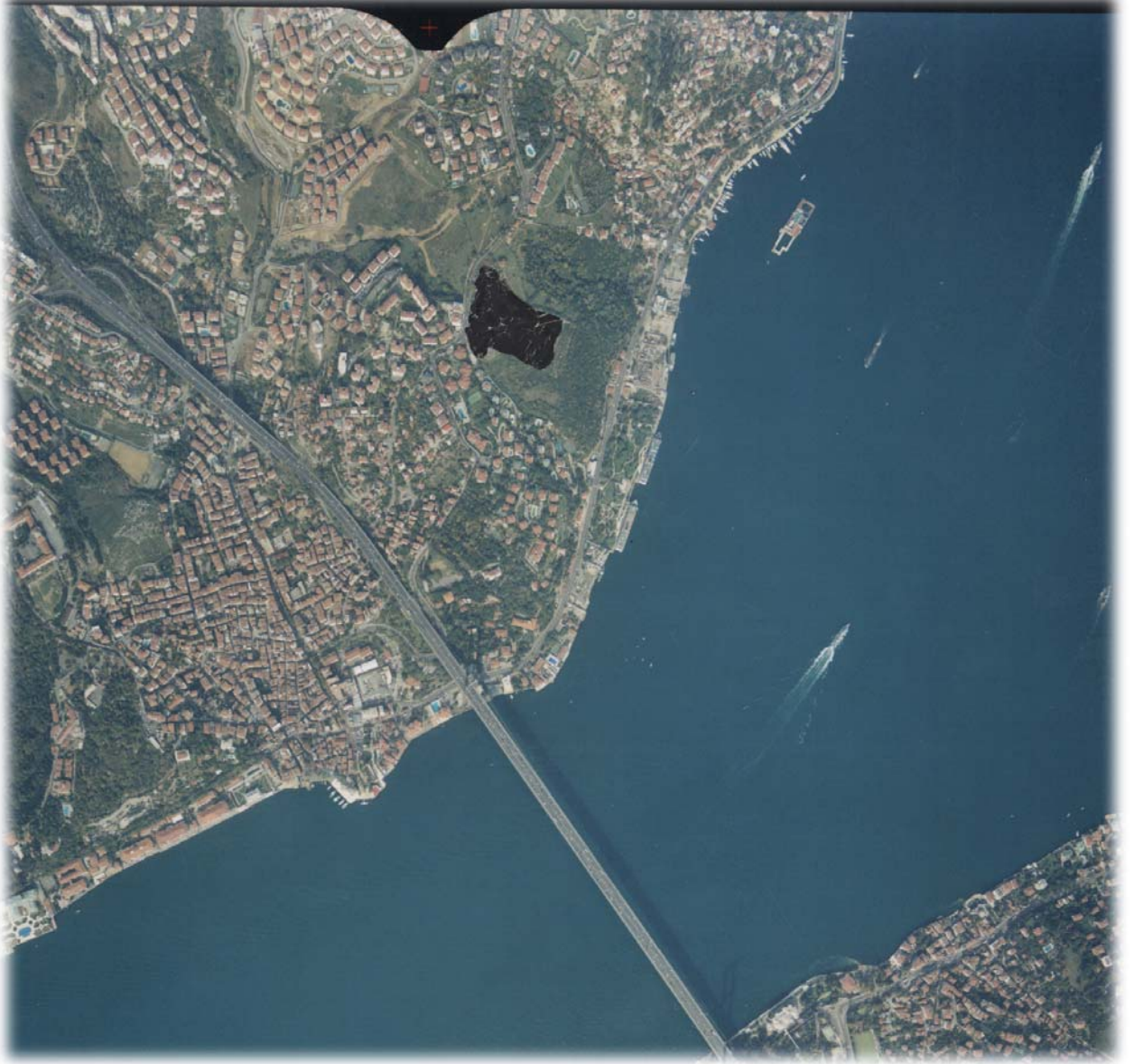

Harita 4. 79 1957 yılı haritasına göre yeni açılan yollar (İstanbul'un Kitabı, 1957)

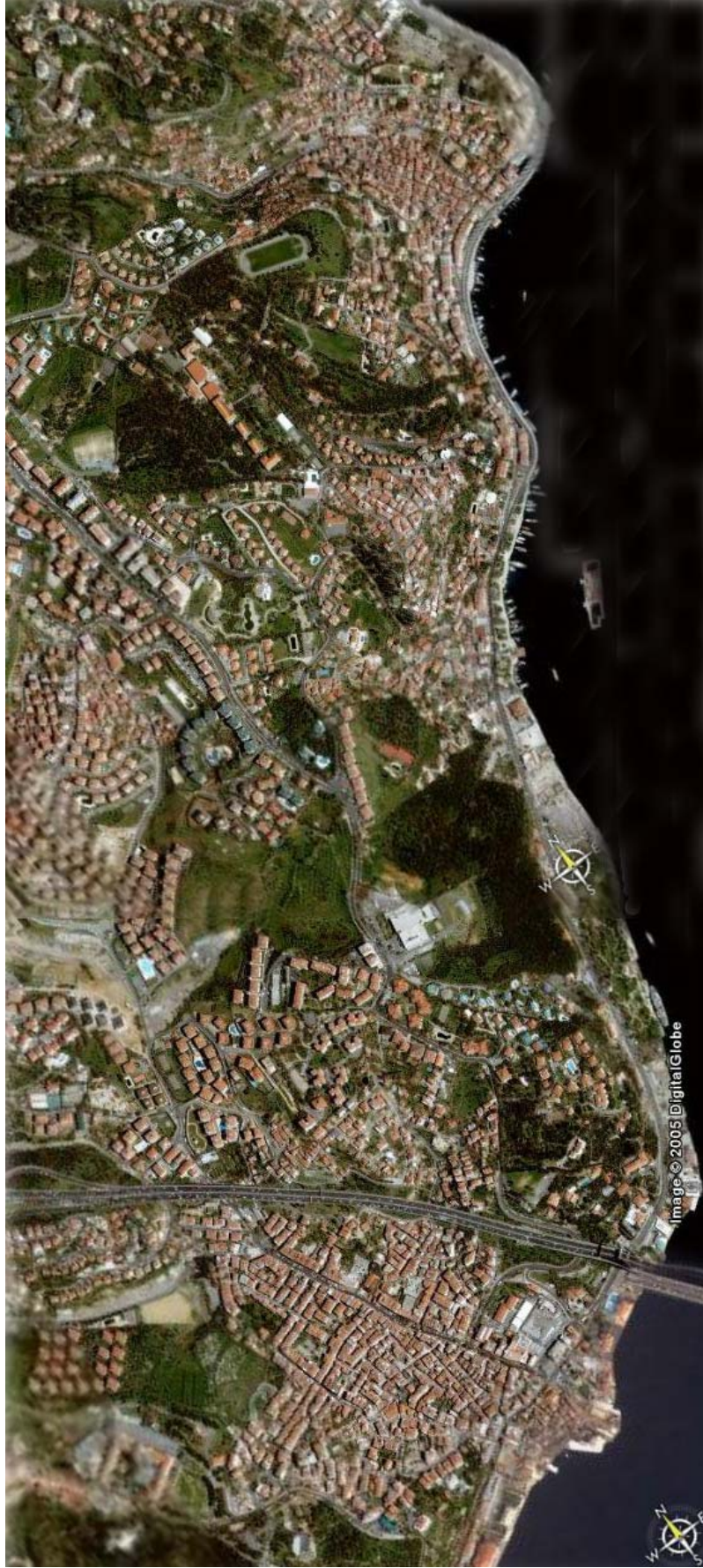

Harita 4. 80 İstanbul Haritası, Harita Genel Müdürlüğü, 1960 (Kayra, 1990)

Harita 4. 81 Ortaköy Kuruçeşme, 1990 yılı hava fotoğrafı (Tapu ve Kadastro Arşivi)

Harita 4. 82 Ortaköy Kuruçeşme, 2006 yılı hava fotoğrafı (www. Googleearth.com.)

EKLER

- Ek 1 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 2 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 3 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 4 1945 Yılı 39/1 Ada 2 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 5 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4-5-6 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 6 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4-5-6 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 7 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4-5-6 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 8 1929 Yılı 39/1 Ada 3-4-5-6 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 9 1930 Yılı 39/1 Ada 3-4-5-6 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 10 1948 Yılı 39/2 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 11 1948 Yılı 39/2 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 12 1928 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 13 1928 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 14 1928 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 15 1926 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 16 1926 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 17 1949 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 18 1948 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 19 1949 Yılı 170 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 20 1924 (1340) Yılı 169 Ada 5 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 21 1913 (1329) Yılı 169 Ada 7-8 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 22 1913 (1329) Yılı 169 Ada 7-8 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 23 1938 Yılı 169 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 24 1949 Yılı 169 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 25 1948 Yılı 169 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)

- Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 26 1922 (1338) Yılı 168 Ada 1 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 27 1916 (1332) Yılı 168 Ada 2 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 28 1920 (1336) Yılı 168 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 29 1920 (1336) Yılı 168 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 30 1920 (1336) Yılı 168 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 31 1948 Yılı 168 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 32 1949 Yılı 168 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 33 1924 (1340) Yılı 167 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 34 1924 (1340) Yılı 167 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 35 1914 (1330) Yılı 167 Ada 1 Parsel Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 36 1948 Yılı 167 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 37 1949 Yılı 167 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 38 1949 Yılı 166 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 39 1948 Yılı 166 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 40 1948 Yılı 364 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 41 1949 Yılı 364 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 42 1949 Yılı 364 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 43 1949 Yılı 370 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 44 1949 Yılı 371 Ada Kadastro Kayıtları (Sultan Ahmet Tapu Kadastro Bölge Müdürlüğü Arşivi)
- Ek 45 Ortaköy 1983 Öngörünüm Tatbikat Planı (Boğaziçi İmar Müdürlüğü)
- Ek 46 Kuruçeşme 1983 Öngörünüm Tatbikat Planı (Boğaziçi İmar Müdürlüğü)
- Ek 47 Kuruçeşme 1983 Öngörünüm Tatbikat Planı (Boğaziçi İmar Müdürlüğü)
- Ek 48 Kuruçeşme 1983 Öngörünüm Tatbikat Planı (Boğaziçi İmar Müdürlüğü)
- Ek 49 Arnavutköy 1983 Öngörünüm Tatbikat Planı (Boğaziçi İmar Müdürlüğü)

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Tarihi: Ankara, 1974

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans

2000 – 2003 Dokuz Eylül Üniversitesi, FBE, Mimarlık Anabilim Dalı, Restorasyon Programı

Lisans

1991 – 1996 Gazi Üniversitesi Ankara Mühendislik Mimarlık Fakültesi / Mimarlık Bölümü

Lise

1988 – 1991 İzmir İnönü Lisesi

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇESME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

1918 YILI ORTAKÖY-KURUÇESME KIYI YERLEŞİMİ

 SINIRLANAN KIYI SERIDI, 1908 İLE 1920 ARASINDA YANAN BÖLGELERİ GÖSTERMEKTEDİR.

 ÇALIŞMA ALANI SINIRI

C1-1853 YILINDAN İTİBAREN N. BALYAN'A ABDULMECİT TARAFINDAN YAPTIRILAN ORTAKÖY CAMİSİ BULUNMAKTADIR.

C2-1814- 1815 TARİHİNEKİ BOSTANCI DEFTERİNE GÖRE DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. BU CAMİ İL MAHMUT DÖNEMİNDE, 1855-56 TARİHİNDE YAPILMIŞTIR.

OK1-ESMA SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, KARGİR, 1873-75)

OK2-OK3-OK4-BURADA YAPILAR 1970'LERE DEĞİN VARLIĞINI SURDURMUSTUR. (HÜRRİYET BAHÇESİ , NEJİP BEY HARITASI, 1918)

OK5-BOŞ ARSA, (HÜRRİYET BAHÇESİ ,NEJİP BEY HARITASI, 1918)

OK6-ONART YALISI (1866)

OK7-BOŞ ARSA

OK8- YAPI (1900 CİVARI)

OK9-BOŞ ARSA

OK10-KARAKOL (İKİ KATLI YAPI, KAGİR, 19. YÜZYIL SONU)

OK11-FEHİME SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, AHŞAP, 1899)

OK12- HATİCE SULTAN YALISI (İKİ KATLI YALI, AHŞAP, 19. yy. ort)

OK13- FATMA SULTAN YALISI (İKİ KATLI, AHŞAP,19.yy, bası)

OK14-NAİME SULTAN YALISI

OK15- KARATODORİ HANESİ

OK16- BOŞ ARSA

KÇ1-2 ZEKİYE SULTAN SARAYLARI(AHŞAP, 3 KATLI YALI, 1880 civarı)

KÇ3- KÇ4 NAİLE SULTAN -KAPTAN-I DERYA HASAN PAŞA YALILARI (3 KATLI YALI, AHŞAP, 1850-60)

KÇ5-BOŞ ARSA

KÇ6-BOŞ ARSA

KÇ7-ABDURRAHMAN PASA YALISI, (AHŞAP,2 KATLI YALI 19. yy. ort)

KÇ8-NAİLE SULTAN YALISI (2 KATLI, AHŞAP, 1850-60))

KÇ9- NAZİME SULTAN YALISI, (2 KATLI, AHŞAP, 1897)

KÇ10-BOŞ ARSA

KÇ11-BOŞ ARSA

KÇ12-BOŞ ARSA

KÇ13- İKİ ADET YAPI

KÇ14-BOŞ ARSA

KÇ15-KÇ16-KÜÇÜK YAPILAR

KÇ18- BOŞ ARSA

KÇ19- YALI

KÇ20- SABİK SEYHULİSLAM CEMALEDİN EFENDİ YALISI

(2KATLI, AHŞAP, 19. yy sonu)

KÇ21-BOŞ ARSA(Bu bölgede yer alan iki yapı yıkılmıştır)

KÇ22- ULVİYE (RUKİYE YADA SÜKRİYE) SULTAN YALISI

KÇ23-MUHSİNZADE YALISI (AHŞAP, ,İKİ KATLI, 19. yy. ort.)

KÇ24-25 RÜSUMAT KULÜBESİ (VERGİ DAİRESİ)

KÇ26-YALI

KÇ27-KÇ28 YALI.

KÇ29- GAZİNO ALANI (KADASTRA PLANI, 1912). BOŞ ARSA

(NEJİP BEY HARITASI, 1918)

KÇ30-BOŞ ARSA

KÇ31-BOŞ ARSA

KÇ32-BOŞ ARSA

KÇ33-BOŞ ARSA

KÇ34-BOŞ ARSA

KÇ35-BOŞ ARSA

KÇ36-BOŞ ARSA

KÇ37- POLİS MEVKİSİ

KÇ38-YALI

KÇ39-YALI

KÇ40-YALI

KÇ41-YALI

KÇ42- İPTİDAİ MEKTEBİ (İLKOKUL BİNASI)

KÇ43- BOŞ ARSA

KÇ44-YALI

KÇ45- YALI

KÇ46-BOŞ ARSA

KÇ47- KÜÇÜK YAPI

KÇ48-BOS ARSA

KÇ49- BOŞ ARSA

KÇ50-MAKBULE ATADAN YALISI (AHŞAP,İKİ KATLI, 1900 civarı)

HARİTA 1918 YILI NECİP BEY HARİTASI, 1908-1920 YILLARI GENEL HARİK VE KADASTRA HARİTALARI NDAN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.AYRICA, SEDAT HAKKI ELDEM (1994) RESTİTÜSYON PROJELERİNE GÖRE, YAPILAR TEKRAR ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

ŞEKİL 4.7

**BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN
TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA;
ORTAKÖY -KURUÇEŞME SAHİLİ**

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

2007 YILI ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

- ÇALIŞMA ALANI SINIRI
- PARSELASYON SINIRI

C1- DİNİ YAPI, ORTAKÖY CAMİSİ (1853, KARGİR)

C2- DİNİ YAPI, DEFTERDARBURNU CAMİ (39 ADA 9 PARSEL, İNŞ.1855-56, KARGİR)

OK1-TİCARİ YAPI, ESMA SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, KARGİR, 40 ADA 4 PARSEL)

OK2- KONUT (DÖRT KATLI, BETONARME, 40 ADA 5 PARSEL)

OK3-OK4-BOŞ ARSA (40 ADA 6 PARSEL)

OK5- KONUT (ÜÇ KATLI, BETONARME, 40 ADA 7 PARSEL)

OK6- KONUT, (ÜÇ KATLI, AHŞAP YALI, 1866, 40 ADA 8 PARSEL)

OK7-KONUT (DÖRT KATLI, BETONARME, 40 ADA 9 PARSEL)

OK8- KONUT, (DÖRT KATLI, KARGİR, 1900 CİVARI, 40 ADA 10 PARSEL)

OK9-TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 40 ADA 11 PARSEL)

OK10-TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 40 ADA 14 PARSEL)

OK11-OKUL, FEHİME SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, AHŞAP, 1899, 40 ADA 23 PARSEL)

OK12- TİCARİ, HATİCE SULTAN YALISI (İKİ KATLI YALI, AHŞAP, İnş. 19. yy. ort, 40 ADA 24 PARSEL)

OK13- YEŞİL ALAN (40 ADA 25 , 16 PARSEL)

OK14-TİCARİ YAPI, KARAYOLLARI DİNLENME EVİ (İKİ KATLI BETONARME, 40 ADA 17 PARSEL)

OK15-TİCARİ YAPI (DÖRT KATLI KARGİR, 1900 CİVARI, $3\frac{9}{2}$ ada 1 Parsel)

OK16- KONUT (İKİ KATLI, BETONARME, $3\frac{9}{2}$ ADA 3 PARSEL)

KÇ1-2-KONUT (ÜÇ KATLI, BETONARME, $3\frac{9}{2}$ ADA 14, 6, 12 PARSEL)

KÇ3-4- BOŞ ARSA (376 ADA 1-2 PARSEL)

KÇ5-6 BOŞ ARSA (376 ADA 3 PARSEL)

KÇ7- TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 376 ADA 4 PARSEL)

KÇ8-KÇ13- REKREASYON ALANI (CEMİL TOPUZLU PARKI, 376 ada 8 parsel, 170 ada 1, 2, 3 , 4, 5 parsel)

KÇ14- TİCARİ YAPI VE OTOPARK (TEK KATLI, BETONARME, 170 ADA 8 PARSEL)

KÇ15-16 TİCARİ YAPI, (TEK KATLI, BETONARME VE OTOPARK , 169 ADA 20 PARSEL).

KÇ17-BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL)

KÇ19- BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL)

KÇ18- BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL)

KÇ20-BOŞ ARSA (169 ADA 2 PARSEL)

KÇ21- TİCARİ YAPI (4 KATLI BETONARME, 169 ADA 3 PARSEL)

KÇ22-BOŞ ARSA (169 ADA 4 PARSEL).

KÇ23-TİCARİ YAPI (REKONSTRÜKSİYON MUHSİNZADE YALISI, BETONARME, 2 KATLI, 169 ADA 18 PARSEL).

KÇ24-25-BOŞ ARSA (169 ADA 6-15-13-9 PARSEL).

KÇ26-YEŞİL ALAN (168 ADA 1 PARSEL).

KÇ27-28 BOŞ ARSA (168 ADA 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 PARSEL)

KÇ29-KÇ44- YEŞİL ALAN (1243 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6 parsel, 1244 ada 7 ,8, 9 parsel, 1239 ada 1 , 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 parsel)

KÇ46- KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, 1238 ada 11 parsel)

KÇ45- KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, 1239 ada 12-13 parsel)

KÇ47-KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, PETROKULÜP YALISI, 1238 ada 12-13 parsel)

KÇ48- KONUT (ÜÇ KATLI KAGİR, 1238 ada 12-13 parsel)

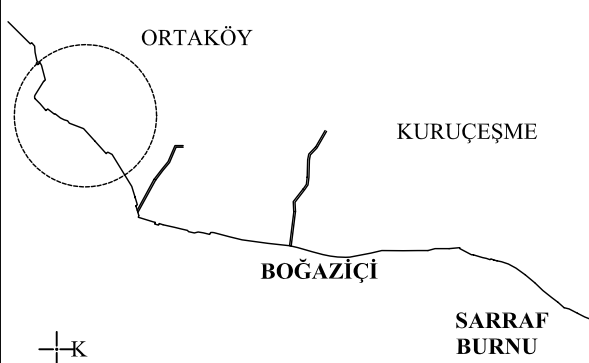
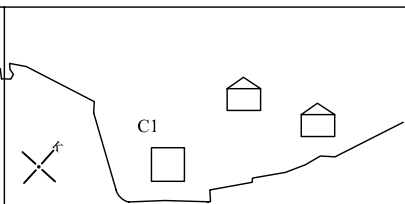
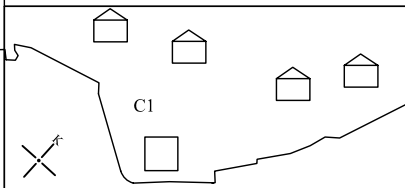
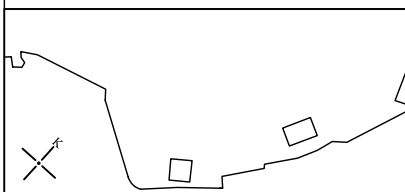
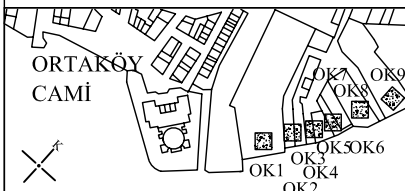
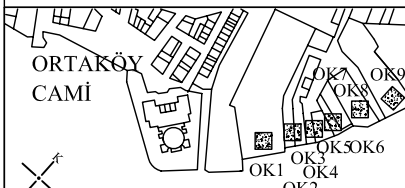
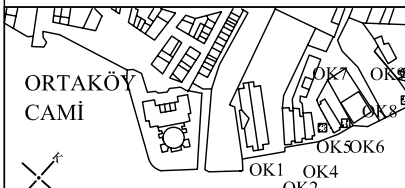
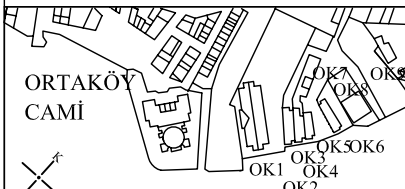
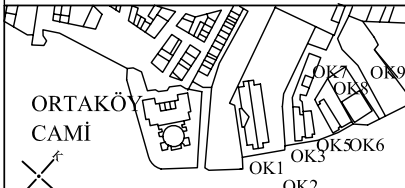
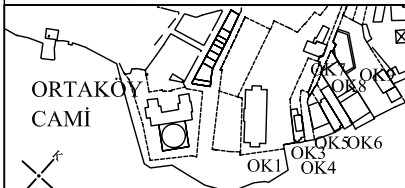
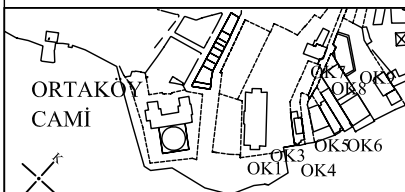
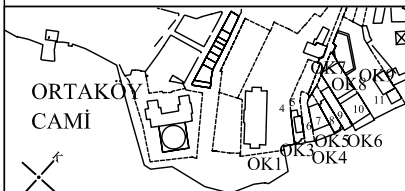
KÇ49- KONUT (ÜÇ KATLI AHŞAP, 1238 ada 14 parsel)

KÇ50-KONUT, MAKBULE ATADAN YALISI (AHŞAP,İKİ KATLI, inş. 1900 civarı, 1238 ada 16 parsel)

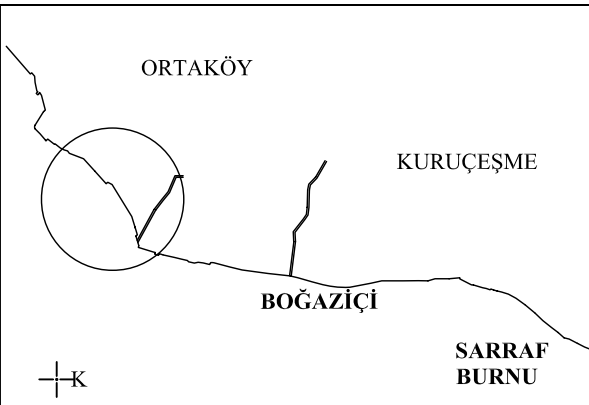
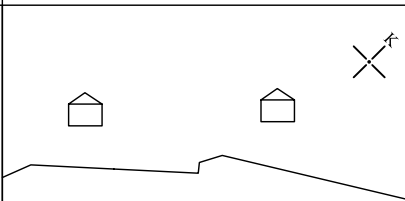
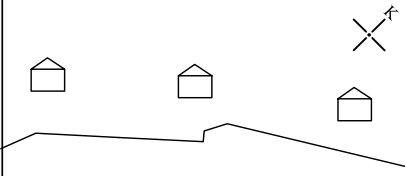
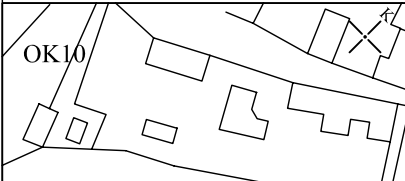
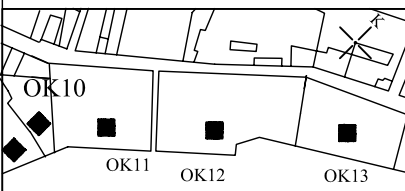
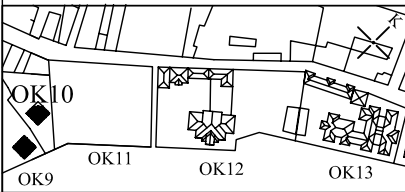
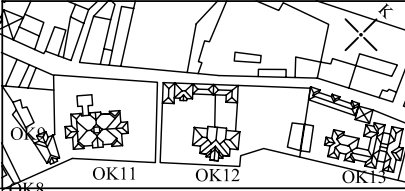
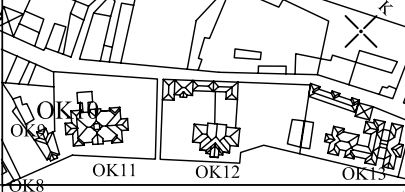
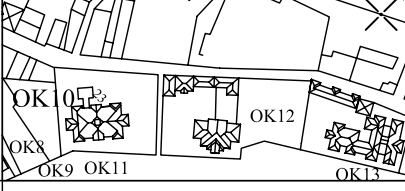
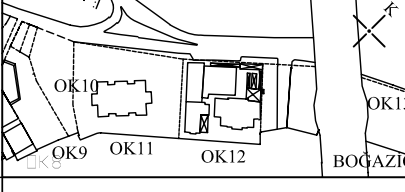
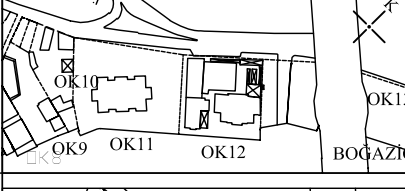
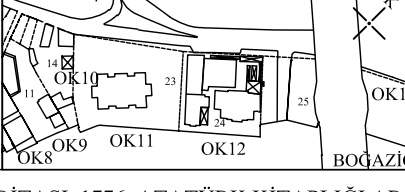
ÇALIŞMA ALANI ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YAPILARINI KAPSAMAKTADIR. BU HARİTA 2006 YILI HALEHAZIR VE KADASTRA HARİTALARINDAN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150 m

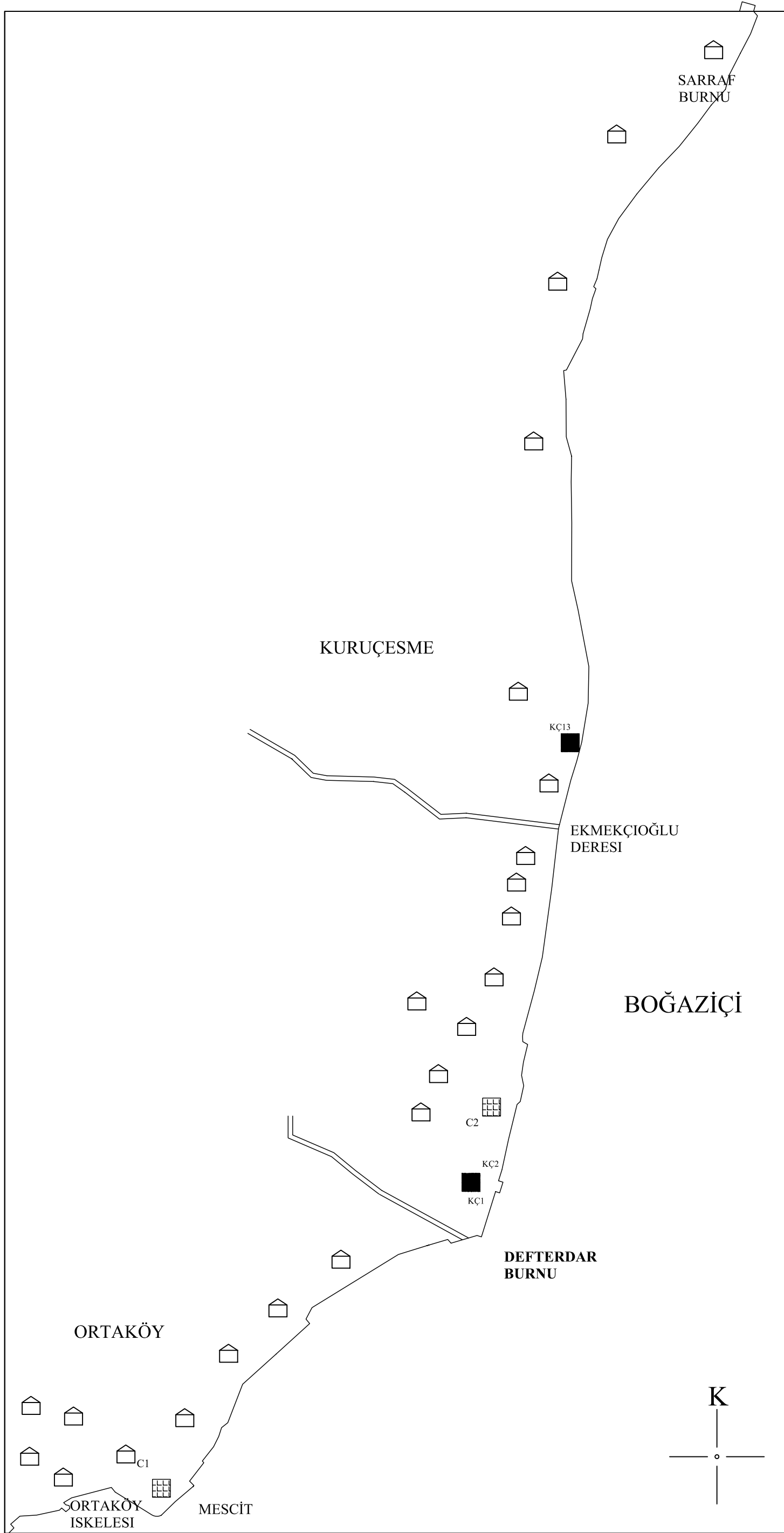
ŞEKİL 4.9

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				OK.1-OK.10 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ OK.1-OK.10 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. OK.1-OK.10 ARASINDAKİ PARSELLER VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN					
TARİH	HARİTA	GRAVÜR-FOTOĞRAF		YALILAR	
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ				C1 BURADA MESCİT YAPISI MEVCUTKEN, 1721 YILINDA BURAYA CAMİ YAPILMIŞTIR. 1853 YILINDAN İTİBAREN N. BALYAN'A ABDULMECİT TARAFINDAN YAPTIRILAN ORTAKÖY CAMİSİ BULUNMAKTADIR.	
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU		KAUFFER HARİTASI 1776[1]			
19. YÜZYIL 1814-1815				1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİ [2]	OK1-OK10 ARASINDA SARRAF ARTİN ZİMMİNİN HANESİ, AGYAZAR ZİMMİNİN ARSASI, SARRAF ARSUAN ZİMMİNİN ARSASI, HINTIR SARRAFINHANESİ,SARRAF AGOP ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF OHANES ZİMMİNİN HANESİ, SARRAFOĞLU ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF DAKES OĞLU ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF PAPASOĞLU CANİK ZİMMİNİN HANESİ , SARRAF SAMANTO YAHUDİNİN HANESİ.
19. YÜZYIL ≈ 1850		OK2 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\11.jpg	KARGOPOULO 1850[3]		
19. YÜZYIL ≈ 1880		OK4 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\4-2.jpg	OK8	SEBAH& JOAILLIER1880 [4]	OK1-ESMA SULTAN YALISI OK2-OK3-OK4-YALI OK5- YALI OK6-YALI OK7-YALI OK8- BOŞ ARSA. OK9-YALI
20. YÜZYIL ≈ 1900		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\102.jpg			OK1-ESMA SULTAN YALISI OK2-OK3-OK4-YALI OK5- BOŞ ARSA. OK6-YALI OK7-BOŞ ARSA. OK8- YAPI OK9-BOŞ ARSA.
20. YÜZYIL ≈ 1950		OK1 OK3 OK6 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\2 cppy.jpg	[6]		OK1-ESMA SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, KARGİR) OK2-OK3-OK4 BURADA YAPILAR 1970'LERE DEĞİN VARLIĞINI SURDURMUSTUR.(ÜÇ KATLI YALI, 1870 CİVARI) OK5-B0Ş ARSA OK6-ÜÇ KATLI YALI (ONART YALISI, AHŞAP, 3 KATLI, 1866) OK7-BİLİNİYOR. OK8- YAPI (1900 CİVARI) OK9- BOŞ ARSA
20. YÜZYIL ≈ 1970		OK1 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\5.jpg	OK2 OK5 OK8 [7]	OK3 OK4 OK5 OK6 OK7 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\6.jpg	OK1-2-ESMA SULTAN YALISI, BOŞ ARSA. OK3-OK4-YALI OK5- BETONARME YAPI. OK6-YALI OK7-BETONARME YALI. OK8- DEPO YAPISI OK9-BOŞ ARSA.
20. YÜZYIL ≈ 1990		OK2 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\7.jpg	[9]		OK1-TİCARİ YAPI, ESMA SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, KARGİR, 40 ADA 4 PARSEL) OK2- KONUT (DÖRT KATLI, BETONARME, 40 ADA 5 PARSEL) OK3-OK4-BOŞ ARSA (40 ADA 6 PARSEL) OK5- KONUT (ÜÇ KATLI, BETONARME, 40 ADA 7 PARSEL) OK6- KONUT, (ÜÇ KATLI, AHŞAP YALI, 1866, 40 ADA 8 PARSEL) OK7-KONUT (DÖRT KATLI, BETONARME, 40 ADA 9 PARSEL) OK8- KONUT, (DÖRT KATLI, KARGİR, 1900 CİVARI, 40 ADA 10 PARSEL) OK9-TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 40 ADA 11 PARSEL)
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\9.jpg		OK3 OK5 OK6 OK7 OK8 OK9	
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ. [2]KAYRA VE ÜYEPAZARCI, 1992 [3] ELDEM,1979 [4] ELDEM,1979 [5] ELDEM,1979 [6] İSTANBUL'UN KİTABI 1, 1957.			[7]ERDENEN, 1994 [8]ERDENEN, 1994 [9]ERDENEN, 1994 YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.11

BOĞAZIÇI KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				OK.10-OK.14 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN				OK.10-OK.14 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. OK.10-OK.14 ARASINDAKİ PARSELLER VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TARİH	HARİTA	GRAVÜR-FOTOĞRAF			YALILAR
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU	 KAUFFER HARİTASI 1776[1]				
19. YÜZYIL 1814-1815	 BOSTANCIBAŞI DEFTERİ 1814-1815[2]	OK9- OK16 PARSELLERİ ARASINDA SARRAF SAMANTO YAHUDİNİN HANESİ, SARRAF KAMANTI YAHUDİNİN HANESİ, DARBHANEÇİ YORGAKİ ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF AGOPCAN ZİMMİNİN HANESİ, ZİMMİ MESRUFUN DİĞER HANESİ, SARRAF UZUN YAKO YAHUDİNİN HANESİ, DÜLBENTÇİ KARABET VERESELERİNİN HANESİ, MOREVİ AHMED PAŞA HALİLESİNİN YALISI BULUNMAKTADIR.			
19. YÜZYIL ≈ 1850	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\88.jpg	OK11 OK12 OK13 OK14 KARGO PULU[3]			OK10- KARAKOL OK11- BOŞ ARSA OK12- HATİCE SULTAN YALISI OK13- FATMA SULTAN YALISI
19. YÜZYIL ≈ 1880	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\17.jpg	OK13			OK10- KARAKOL OK11- FEHİME SULTAN YALISI OK12- HATİCE SULTAN YALISI OK13- FATMA SULTAN YALISI
20. YÜZYIL ≈ 1900	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\92.jpg	OK11 OK12 OK13			OK10- KARAKOL OK11- FEHİME SULTAN YALISI OK12- HATİCE SULTAN YALISI OK13- FATMA SULTAN YALISI
20. YÜZYIL ≈ 1950	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\varidenen\32 copy.jpg	OK12			OK10-KARAKOL (19. YÜZYIL SONU, KAGİR İKİ KATLI, NEOKLASİK) OK11-FEHİME SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, AHŞAP, 1899) OK12- HATİCE SULTAN YALISI (İKİ KATLI YALI, AHŞAP, 19. yy. ort) OK13- FATMA SULTAN YALISI (İKİ KATLI, AHŞAP, 19.yy, bası) [4]
20. YÜZYIL ≈ 1970	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\varidenen\33.jpg	OK12			OK10-BOŞ ARSA OK11-FEHİME SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, AHŞAP, 1899) OK12- HATİCE SULTAN YALISI (İKİ KATLI YALI, AHŞAP, 19. yy. ort) OK13- FATMA SULTAN YALISI (İKİ KATLI, AHŞAP, 19.yy, bası) [4]
20. YÜZYIL ≈ 1990	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\varidenen\33.jpg	OK12			OK10-TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 40 ADA 14 PARSEL) OK11-OKUL, FEHİME SULTAN YALISI (ÜÇ KATLI YALI, AHŞAP, 1899, 40 ADA 23 PARSEL) OK12- TİCARİ, HATİCE SULTAN YALISI (İKİ KATLI YALI, AHŞAP, İnş. 19. yy. ort, 40 ADA 24 PARSEL) OK13- YEŞİL ALAN (40 ADA 25 , 16 PARSEL) [4]
21. YÜZYIL 2006	 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\104.jpg	OK11 OK12 OK13 OK14			
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [2]KAYRA VE ÜYEPAZARCI, 1992 [3] ELDEM, 1979 [4] ERDENEN, 1994. YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.					ŞEKİL 4.12

BOĞAZİÇİ KİYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				OK.14-KÇ.3 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ OK.13-KÇ.3 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. OK.13-KÇ.3 ARASINDAKİ PARSELLERDE VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN					
TARİH	HARİTA	GRAVÜR- FOTOĞRAF		YALILAR	
17. YÜZYIL SONU VE 18. YÜZYIL BAŞI				CANTEMİR HARİTASI, 18. YÜZYIL İLK YARISI[1]	C2. 17. YÜZYILIN İLK YARISINDAN İTİBAREN BURADA MESCİT YAPISI VARDIR. KÇ 1-2. 18 YÜZYILA KADAR NAKKAŞ PAŞA YALISI, 18. YÜZYILIN İLK YARISINDA DİMİTRİ CANTEMİR'İN SARAYI.
18. YÜZYIL ORTALARI		KÇ 1-2. 1725-1727 TARİHİNDEN İTİBAREN NEŞEDABAD SARAYI			
18. YÜZYIL SONU				MELLİNG [3](1782/1800)	KÇ 1-2. NEŞEDABAD SARAYI, DEFTERDAR BURNU KÖŞKÜ
19. YÜZYIL 1814-1815		1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERİ[5]		C2. 1814- 1815 TARİHİNEKİ BOSTANCI DEFTERİNE GÖRE DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. BU CAMİ II. MAHMUT DÖNEMİNDE (1808-1839) YAPILMIŞTIR OK9- OK16 PARSELLERİ ARASINDA SARRAF SAMANTO YAHUDİNİN HANESİ, SARRAF KAMANTİ YAHUDİNİN HANESİ, DARBHANECİ YORGAKİ ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF AGOPCAN ZİMMİNİN HANESİ, ZİMMİ MESRUFUN DİĞER HANESİ, SARRAF UZUN YAKO YAHUDİNİN HANESİ, DÜLBENTÇİ KARABET VERESELERİNİN HANESİ, MOREVİ AHMED PAŞA HALİLESİNİN YALISI KÇ 1-2. NEŞEDABAD SARAYI	
19. YÜZYIL ≈ 1850		KÇ1 KÇ2 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\22.jpg		ABDULLAH FRERES,[6] 1860.	
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\erdenen\34.jpg			
20. YÜZYIL ≈ 1900		OK14 OK15 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\erdenen\35.jpg	KÇ1 KÇ2 KÇ2		OK14- YALI OK15. YALI KÇ 1. ZEKİYE SULTAN SARAYI KÇ2. NAİME SULTAN SARAYI. SEBAH&JOAİLLİR[7],1880.
20. YÜZYIL ≈ 1950				OK14- DEPO (39 ADA 1 PARSEL) OK15- İKİ KONUT, SALİH KERAMET NİGAR BAHÇELİ KÖŞK (39 ADA 2-11 PARSEL) OK16-MEHMET ... AİT KONUT(39 ADA 3 PARSEL) KÇ1, KÇ2- DEPO, PLAJ, OTEL, GAZİNO, BENZİN GAZ DEPOSU, KAGİR DEPO (39 ADA 4-5-6-7-8 PARSEL)	
20. YÜZYIL ≈ 1970		OK14 OK15 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\erdenen\38.jpg	[10]		OK14-KONUT YAPISI OK15-TİCARİ YAPI (İNŞ.≈1900) OK16- KONUT YAPISI. KÇ1-BOŞ ARSA.
20. YÜZYIL ≈ 1990				OK14-TİCARİ YAPI, KARAYOLLARI DİNLENME EVİ (İKİ KATLI BETONARME, 40 ADA 17 PARSEL) OK15-TİCARİ YAPI (DÖRT KATLI KARGİR, 1900 CİVARI, 3½ ada 1 Parsel) OK16- KONUT (İKİ KATLI, BETONARME, 3½ ADA 3 PARSEL) KÇ1-2-KONUT (ÜÇ KATLI, BETONARME, 3½ ADA 14, 6, 12 PARSEL)	
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\20.jpg			
[1]CANTEMİR HARİTASI, ORTAÇAĞDAN GÜNÜMÜZE İSTANBUL HARİTALARI. [2]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [3]MELLİNG,1819 [4]KUBAN, 2001 [5]KAYRA VE ÜYEPAZARCI, 1992 [6] ELDEM,1979		[7] ELDEM,1993 [8]ELDEM, 1979 [9]MİRALAY ALİ SAMİ FOTOĞRAFLARI (BİRLEŞTİRİLMİŞ), İRCİCA ARŞİVİ [10] ERDENEN, 1994 YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.13	

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇESME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

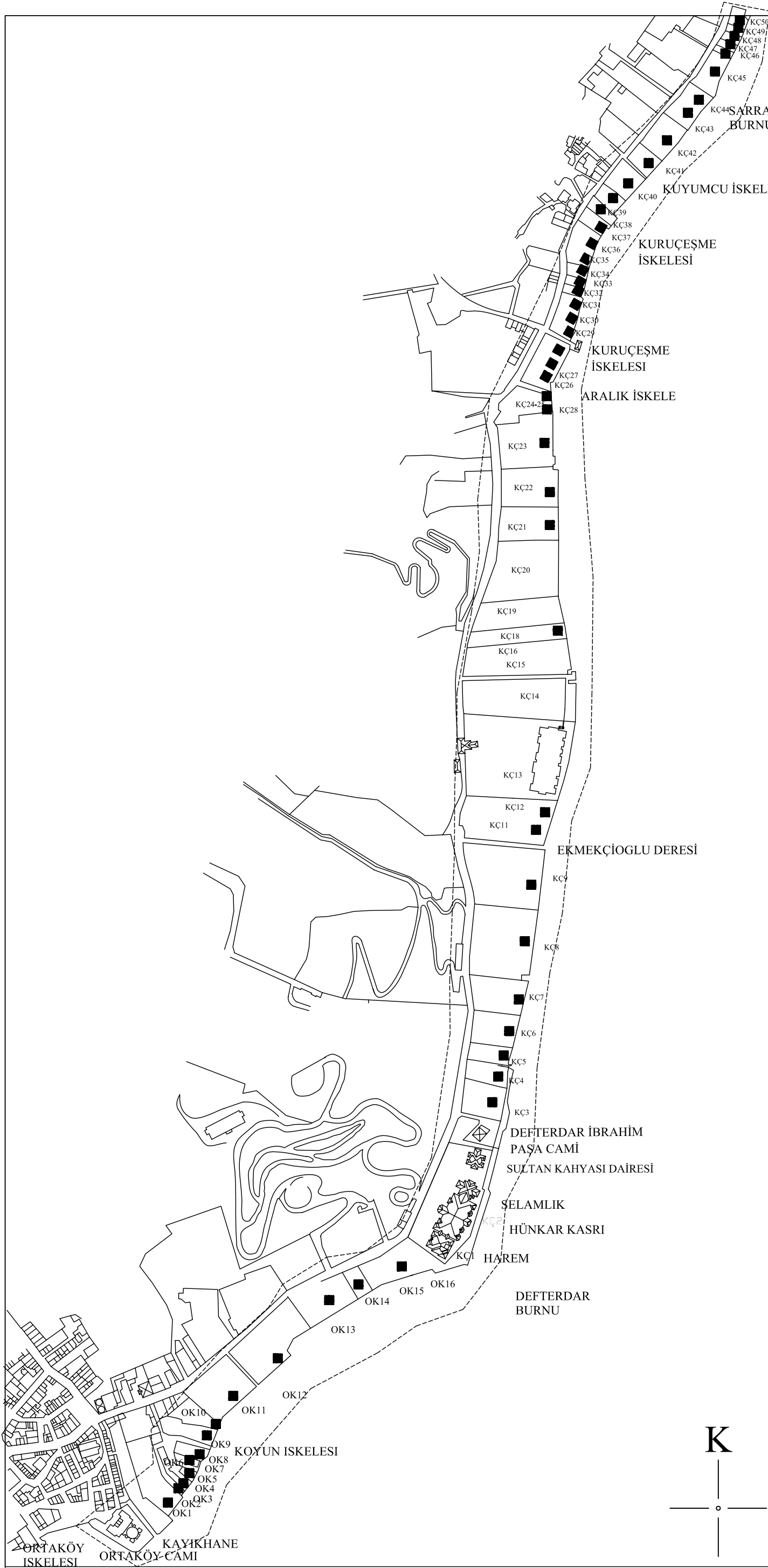
17. YÜZYIL'DA, ORTAKÖY-KURUÇESME KIYI YERLEŞİMİ

- 17. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE, BU BÖLGEDE YAPILAŞMA OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- 17. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜDÜR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- C1 BU PARSELDE MESCİT YAPISI VARDIR.
- C2 17. YÜZYILIN İLK YARISINDAN İTİBAREN BU PARSELDE MESCİT YAPISI VARDIR.
- KÇ 1-2 17. YÜZYIL SONUNDA BURADA SADRAZAM ŞEHİT ALİ PAŞA'NIN YERLERİ VARDIR. BU PARSELDE YER ALAN YALI DAHA SONRA VEZİRİAZAM ALİ PAŞA'YA TEMLİK EDİLMİŞTİR. BU BÖLGEDE 18. YÜZYILA KADAR NAKKAŞ PAŞA YALISI YER ALMAKTADIR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986).
- KÇ 13 17. YÜZYILDAN İTİBAREN BU PARSELDE TIRNAKÇI YALISI VARDIR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986).

BU HARİTA 17. YÜZYIL BOĞAZİÇİ HARİTALARINDAN, YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

ŞEKİL 4.1

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN
TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

1814-1815 ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

19. YÜZYIL BAŞI HARİTALARI VE BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİNE GÖRE VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜDÜR (ŞEMATİK OLARAK GÖSTERİLMİŞTİR).

C1-BU PARSELDE MESCİT YAPISI VAR İKEN 1721 YILINDAN İTİBAREN BU PARSELE CAMİ YAPILMIŞTIR. 1853 YILINDAN İTİBAREN, ABDULMECİT TARAFINDAN N. BALYAN'A ORTAKÖY CAMİSİ YAPTIRILMIŞTIR(ŞEHSUVAROĞLU, 1986)

C2-1814-1815 YILLARINDA DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR (1814- 1815 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ). CAMİ II. MAHMUT DÖNEMİNDE (1808-1839) YAPILMIŞTIR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986)

OK1-OK8 ARASINDA SARRAF ARTİN ZİMMİNİN HANESİ, AGYAZAR ZİMMİNİN ARSASI, SARRAF ARSUAN ZİMMİNİN ARSASI, HINTIR SARRAFINHANESİ,SARRAF AGOP ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF OHANES ZİMMİNİN HANESİ, SARRAFOĞLU ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF DAKES OĞLU ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF PAPASOĞLU CANIK ZİMMİNİN HANESİ YER ALMAKTADIR.

OK9- OK16 PARSELLERİ ARASINDA SARRAF SAMANTO YAHUDİNİN HANESİ, SARRAF KAMANTİ YAHUDİNİN HANESİ, DARBHANECİ YORGAKİ ZİMMİNİN HANESİ, SARRAF AGOPCAN ZİMMİNİN HANESİ, ZİMMİ MESRUFUN DİĞER HANESİ, SARRAF UZUN YAKO YAHUDİNİN HANESİ, DÜLBENTÇİ KARABET VERESELERİNİN HANESİ, MOREVİ AHMED PAŞA HALİLESİNİN YALISI BULUNMAKTADIR.

KÇ1- KÇ2-NEŞETABAD-HATİCE SULTAN SARAYI
KÇ3-KÇ4-SABIK SİLAHDARI SEHRİYARİ EMİN AGA'NIN YALISI.
KÇ5-KÇ6-KÇ7-ÇAVUŞLAR EMİNİ TAHSİN EFENDİNİN YALISI, MÜDERRİSSİNDEN YENİŞEHİRLİ MUSTAFA PAŞAZADE ŞEFİK BEY'İN YALISI

KÇ8- KÇ9-HİBETULLAH SULTAN SARAYI
KÇ10-11. BOŞ.

KÇ13-ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI
KÇ14-KAPTANPAŞA DİVAN EFENDİSİ EMİN EFENDİNİN ARSASI
KÇ15-16-17-ENDERUN-U HUMAYUN PAZARBAŞISI MUSTAFA EFENDİ'NİN ARSASI, YAHYA PAŞAZADE ALİ BEY'İN YALISI
KÇ18- HEKİMBASI ARIF EFENDİ KERİMESİNİN ARSASI

KÇ19-KADIASKER MUTEVEFFA ATA EFENDİZADE MOLLA EFENDİ ARSASI.

KÇ20- İSMETLU BEYHAN SULTAN HAZRETLERİNE İNTİKAL EDEN YALI ARSASI

KÇ21- HARAÇCIBASI ÇAVUŞZADE EMİN EFENDİ VE MAHDUMU VEHBİ BEY'İN YALISI

KÇ22- TIRNAKÇIZADE İBRAHİM BEY'İN YALISI
KÇ23- ABDULLAH PAŞAZADE MEHMET BEY'İN YALISI.

KÇ24-BOYAR ANASTAS ZİMMİNİN HANESİ
KÇ25- KARACA BOYAR ZİMMİNİN HANESİ
KÇ26- KÇ27-KÇ28-DENK DÜŞEN PARSELLERDE KARACA BOYAR'IN İKİCESİM KAYIKHANESİ, SERKİS ZİMMİNİN HANESİ, ŞABCI ANDRİYAS ZİMMİNİN HANESİ, AVRAM YAHUDİNİN HANESİ VE TAHTINDA KAHVESİ

KÇ29-İNGİLİZ BEZİRGANI YAHUDİNİN HANESİ VE BAHÇESİ
KÇ30-CEVAHİRCİ AVRAM YAHUDİNİN HANESİ MÜSTECİRİ BOHOR YAHUDİ

KÇ31-SARRAF ARTIN KARISININ HANESİ
KÇ32- SARRAF UZUN ARTINOGLUNUN HANESİ

KÇ33- HANÇERLİ BEYİN HANESİ, MÜSTECİRİ SABCI BOHORAKI SARRAF
KÇ34-KASBAR ZİMMİNİN HANESİ

KÇ35-SARRAF AGOP KARISININ HANESİ
KÇ36- SARRAF AVANES KARISININ HANESİ

KÇ37- KURUÇESME BOSTANIYAN OCAGI (BOSTANCI OCAGI)
KÇ38- AHMED HASEKİ HALİLESİNİN HANESİ

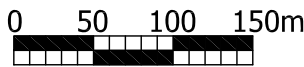
KÇ39-BOSTANCI TAHİRİN VERESELERİ HANESİ, MÜSTECİRİ ELLAL DAVID YAHUDİ.

KÇ40- DÜLBENCİ ESNAFINDAN KİYORK ZİMMİNİN HANESİ
KÇ41-SARI KALİMAKİ BEY'İN HANESİ

KÇ42-KALCIBAŞI DÜZOĞLU YALISI
KÇ43- HEKİM DİLAYTİ ZİMMİNİN HANESİ

KÇ44- MUROZ BEY'İN HANESİ
KÇ45- KÇ46- KÇ47- KÇ48- KÇ49-KÇ50-CERRAH ANTON KARISININ HANESİ, SALCI KAPRİL ZİMMİNİN HANESİ (1814- 1815 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ).

ÇALIŞMA ALANI SINIRI ORTAKÖY- KURUÇEŞME KIYI YAPILARINI KAPSAMAKTADIR. BU HARİTA; 1814-1815 YILI BOSTANCI DEFTERİ İLE 19. YÜZYIL BAŞI BOĞAZİÇİ HARİTALARINDAN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR. AYRICA, SEDAT HAKKI ELDEN (1994) RESTİTÜSYON PROJELERİNE GÖRE, YAPILAR TEKRAR ÇİZİLMİŞTİR.

ŞEKİL 4.4

**BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN
TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA;
ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ**

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

18. YÜZYIL SONU, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

- 18. YÜZYIL SONU HARİTALARINA GÖRE YAPILAŞMA OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- 18. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE VARLIĞI VE YERİ BİLİNEN YAPI TÜRÜDÜR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR.

 1776 TARİHLİ KAUFFER HARİTASI, SINIRINI VE YAPILAŞMA İLE PEYZAJI İFADE ETMEKTEDİR.

C1 BU PARSELDE MESCİT YAPISI VARDIR. 1721 YILINDA BU PARSELE CAMİ YAPILMIŞTIR. 1853 YILINDAN İTİBAREN BU PARSELDE, AMİRA BALYAN'A ABDULMECİT TARAFINDAN YAPTIRILAN, ORTAKÖY CAMİSİ YER ALMAKTADIR.

C2 17. YÜZYILIN İLK YARISINDAN İTİBAREN BU PARSELDE MESCİT YAPISI VARDIR. 1814- 1815 TARİHİNEKİ BOSTANCI DEFTERİNE GÖRE DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. BU CAMİ II. MAHMUT DÖNEMİNDE (1808-1839) YAPILMIŞTIR.

KÇ 1-2 18. YÜZYIL İLK YARISINA AIT HARİTADA DİMİTRİ CANTEMİR'İN SARAYININ OLDUĞU BELİRTİLMİŞTİR. BU PARSELE 1725-1727 TARİHİNDE NEŞEDABAD SARAYI İNŞA EDİLMİŞTİR (ŞEHSUVAROĞLU', 1986) 1784-1892 TARİHLERİ ARASINDA BU PARSELDE DEFTERDARBURNU KÖŞKÜ YER ALMAKTADIR (KUBAN, 2001).

KÇ 13 FR. KAUFFER HARİTASINDA '.... PAŞA SARAYI' OLARAK BELİRTİLEN YAPININ ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI OLMASI MÜMKÜNDÜR.

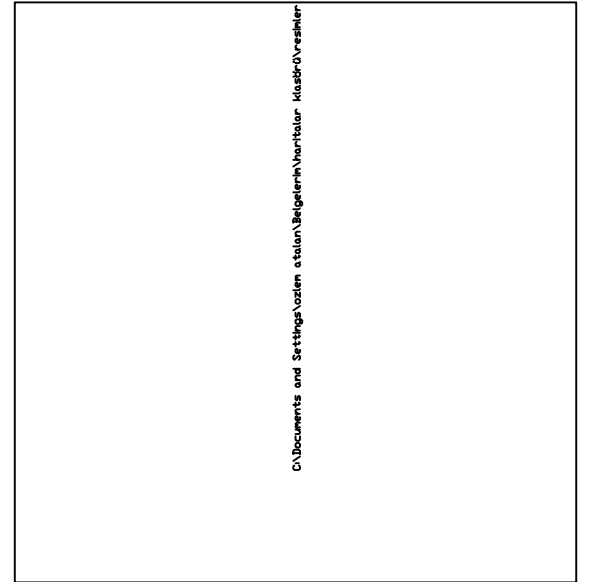
KÇ 17 YÜMNÜ PAŞAZADE ALİ BEY YALISI (1791 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ)

KÇ 20 BEYHAN SULTAN ARSASI (1791 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ)

KÇ22-KÇ23 MURAT MOLLA KÖŞKÜ
KÇ24-KÇ25

KÇ23- MUHSİNZADE MEHMET BEY'İN YALISI (1791 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ) ABDULLAH PAŞAZADE MEHMET BEY'İN YALISI (1814-1815 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ)

KÇ 39 BOSTANCIBAŞI KÖŞKÜ, BOSTANCI TAHİRİN MİRASÇILARININ HANESİ (1814-1815 YILI BOSTANCIBAŞI DEFTERİ)

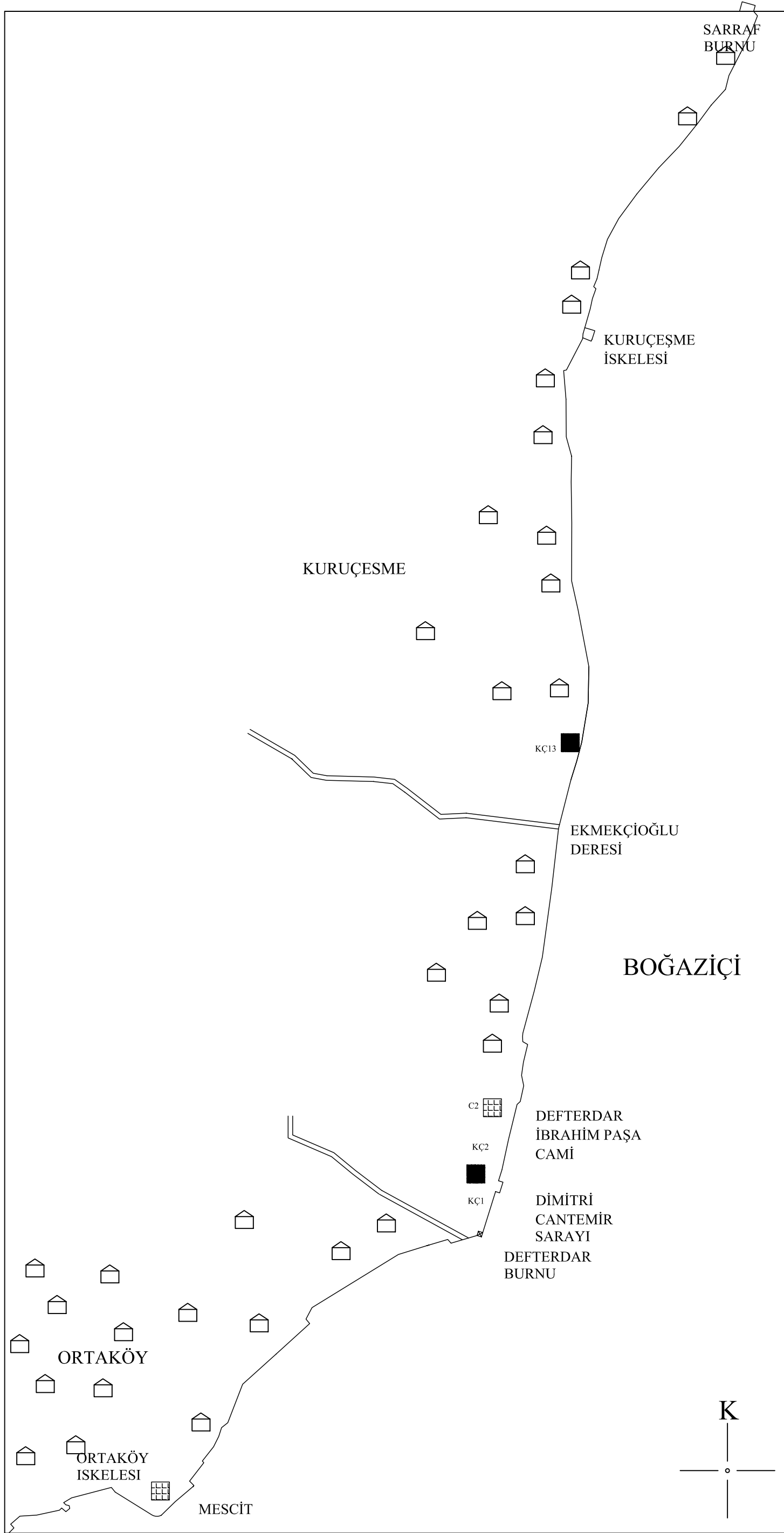

1776 KAUFFER HARİTASI

BU HARİTA 1776 TARİHLİ FR. KAUFFER HARİTASINDAN, FAUVEL GRAVÜRLERİNDEN VE SEDAT HAKKI ELDEM'İN (1994) BU YÜZYILA AIT ÇİZİMLERİNDEN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

ŞEKİL 4.3

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

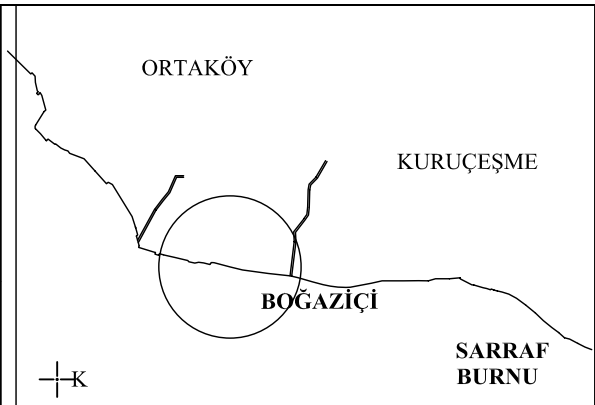
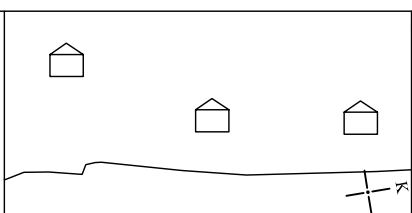
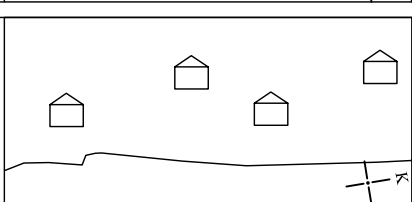
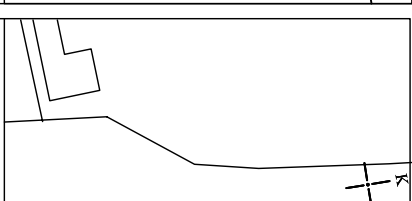
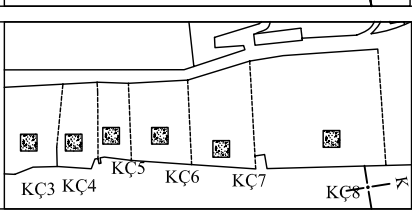
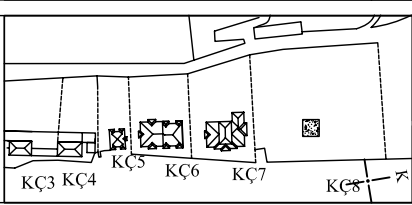
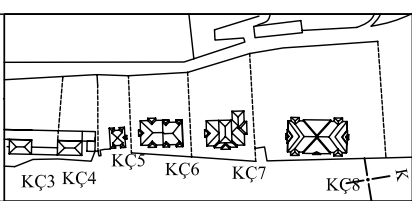
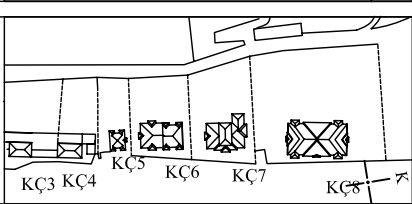
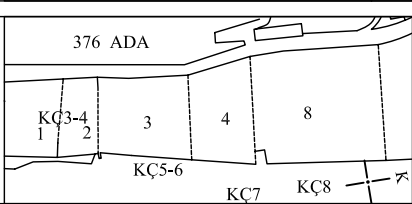
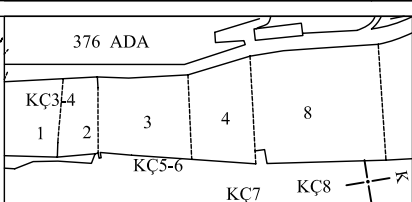
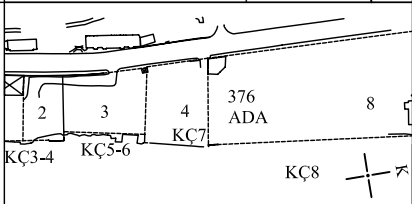
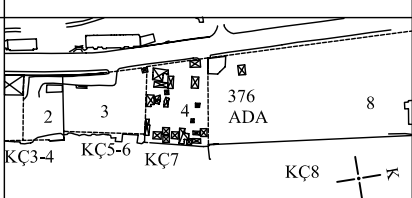
18. YÜZYIL BAŞINDA, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

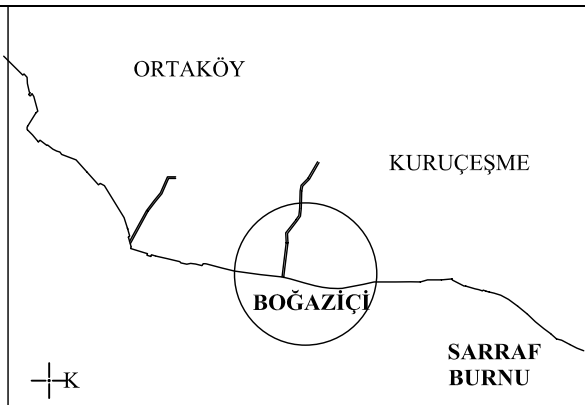
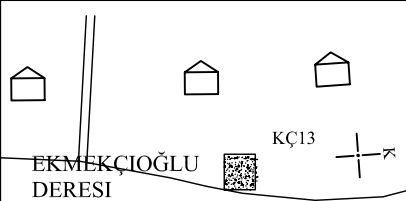
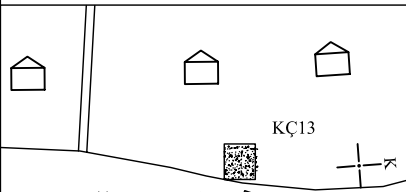
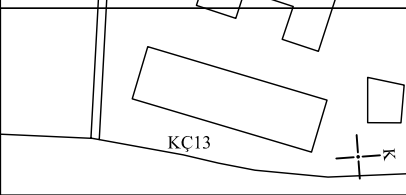
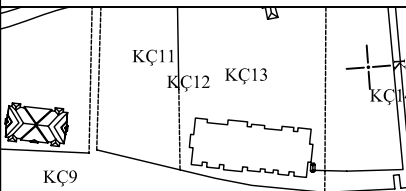
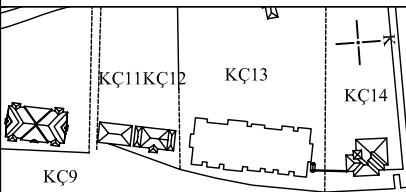
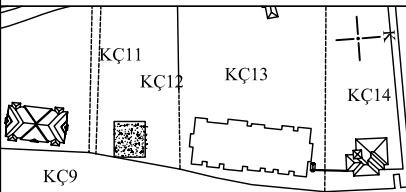
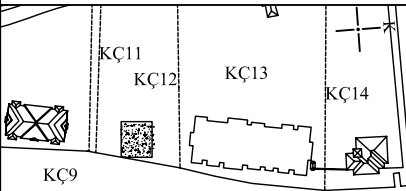
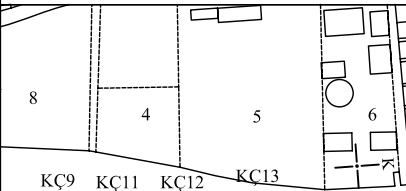
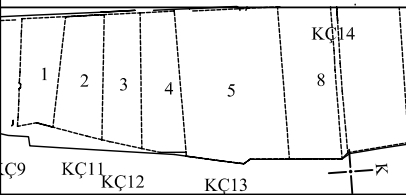
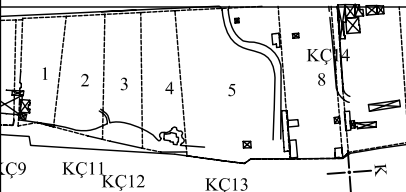
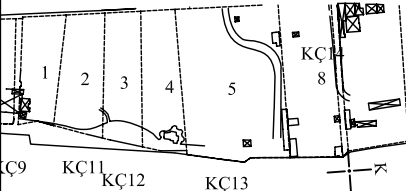
18. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE, BU BÖLGEDE YAPILAŞMA OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
18. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE, VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜDÜR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR.
- C1 BU PARSELDE MESCİT YAPISI YER ALMAKTA İKEN 1721 YILINDAN İTİBAREN BU PARSELE CAMİ YAPILMIŞTIR. 1 BU PARSELE 1853 YILINDAN İTİBAREN ABDULMECİT TARAFINDAN N. BALYAN'A ORTAKÖY CAMİSİ İNŞA ETTİLMİŞTİR.
- C2 17. YÜZYILIN İLK YARISINDAN İTİBAREN BU PARSELDE MESCİT YAPISI VARDIR. 1814- 1815 TARİHİ BOSTANCI DEFTERİ'NE GÖRE, BU PARSELDE DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. II. MAHMUT DÖNEMİNDE (1808-1839) YAPILMIŞTIR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986).
- KÇ 1-2 18. YÜZYIL İLK YARISINA AIT OLAN CANTEMİR HARİTASINDA, BU PARSELDE DİMİTRİ CANTEMİR'İN SARAYININ OLDUĞU GÖRÜLMEKTEDİR. BU BÖLGEYE, 1725-27 TARİHİNDE NESEDABAD SARAYININ İNŞA EDİLDİĞİ BELİRTİLMİŞTİR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986).
- KÇ 13 17. YÜZYILDAN İTİBAREN BU PARSELDE TIRNAKÇI YALISI'NIN YER ALDIĞI BELİRTİLMİŞTİR (ŞEHSUVAROĞLU, 1986).

BU HARİTA 18. YÜZYIL BOĞAZİÇİ HARİTALARINDAN, YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

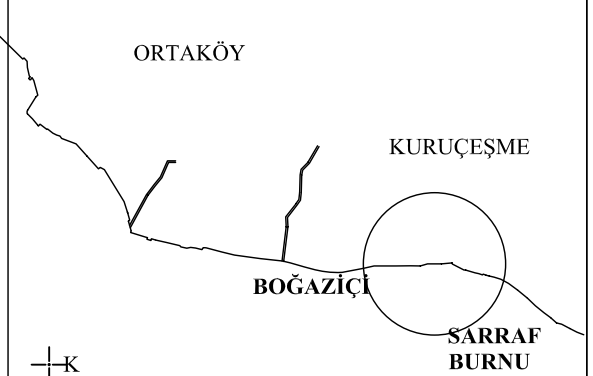
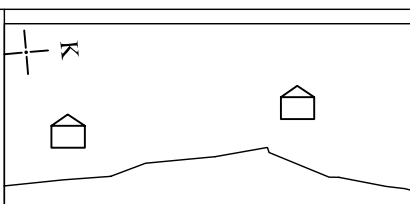
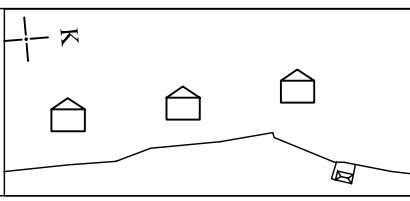
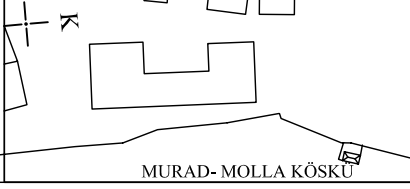
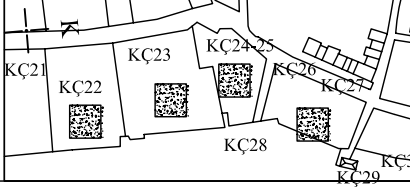
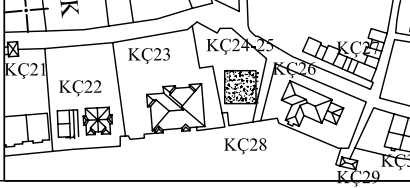
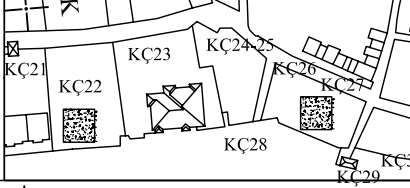
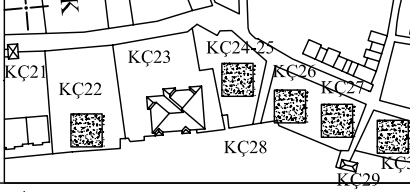
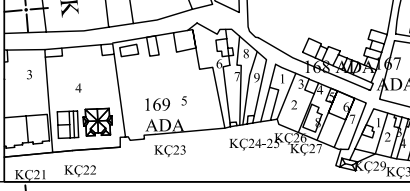
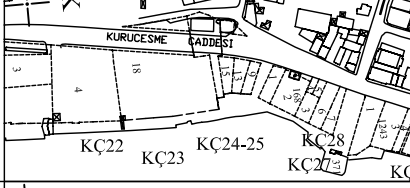
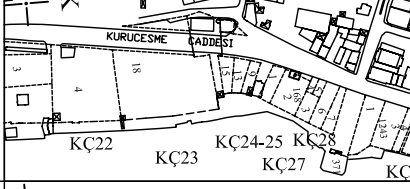
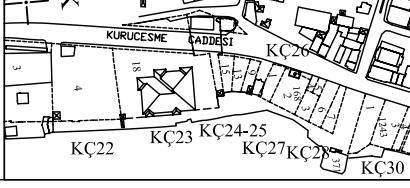
ŞEKİL 4.2

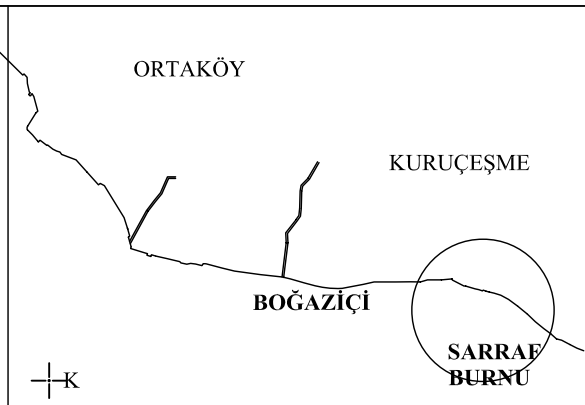
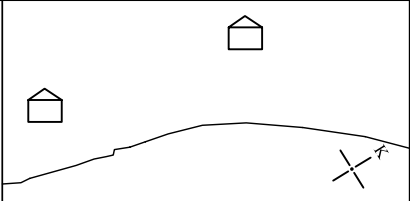
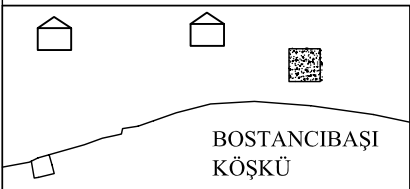
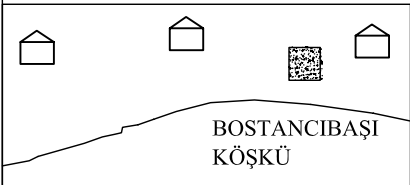
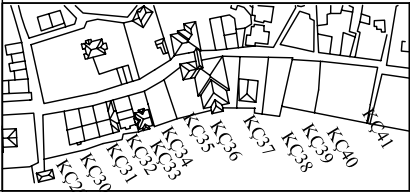
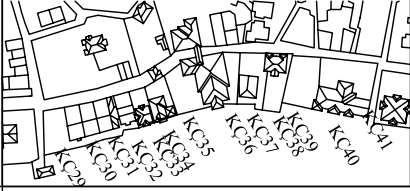
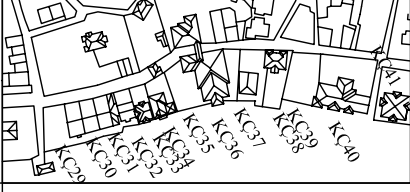
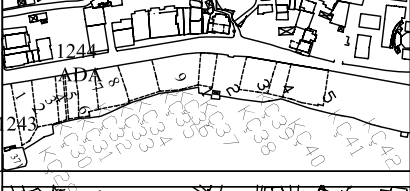
BOĞAZİÇİ KİYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.3-KÇ.9 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN				KÇ.3-KÇ.9 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. KÇ.3-KÇ.9 ARASINDAKİ PARSELLERDE VARLIĞI VE YERİ BİLİNEREN YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TARİH	HARİTA	SİLÜET			
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU		KAUFFER HARİTASI 1776[1].			
19. YÜZYIL 1814-1815		[3]1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİ		KÇ3-KÇ4-SABIK SİLAHDARI ŞEHİRİYARİ EMİN AGA'NIN YALISI. KÇ5-KÇ6-KÇ7-ÇAVUSLAR EMİNİ TAHSİN EFENDİNİN YALISI, MÜDERRİSSİNDEN YENİŞEHİRLİ MUSTAFA PAŞAZADE ŞEFİK BEY'İN YALISI KÇ8- KÇ9- HİBETULLAH SULTAN SARAYI	
19. YÜZYIL ≈ 1850		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\39.jpg KÇ3 KÇ4 KÇ5 KÇ6 KÇ7 KÇ8		KARGOPOULO,1850 [4] KÇ3-KÇ4-SABIK SİLAHDARI ŞEHİRİYARİ EMİN AGA'NIN YALISI, 1860'DAN SONRA KAPTANI DERYA HASAN PAŞA YALISI. KÇ5-KÇ6-KÇ7-ÇAVUŞLAR EMİNİ TAHSİN EFENDİNİN YALISI, MÜDERRİSSİNDEN YENİŞEHİRLİ MUSTAFA PAŞAZADE ŞEFİK BEY'İN YALISI KÇ8- KÇ9- HİBETULLAH SULTAN SARAYI	
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\37.jpg KÇ3 KÇ4 KÇ5 KÇ6		SEBAH JOAILLIER, 1880 CIVARI [6] C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\resim1500.jpg KÇ8 KÇ6 KÇ7 KÇ8 KÇ9 KÇ3- KÇ4 KAPTANI DERYA HASAN PAŞA YALISI, NAİLE SULTAN KÇ5-VASİF EFENDİ YALISI KÇ6-RAUF PAŞA YALISI KÇ7-ABDURRAHMAN PAŞA YALISI KÇ8-ETHEM PAŞA SAHİLSARAYI	
20. YÜZYIL ≈ 1900		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\29.jpg KÇ3 KÇ4 KÇ5 KÇ6 KÇ7 KÇ8 MİRALAY ALİ SAMİ [7] KÇ3- KÇ4 KAPTANI DERYA HASAN PAŞA YALISI, NAİLE SULTAN KÇ5-VASİF EFENDİ YALISI KÇ6-RAUF PAŞA YALISI KÇ7- ABDURRAHMAN PAŞA YALISI KÇ8-MEDİHA SULTAN YALISI			
20. YÜZYIL ≈ 1950		KÇ3- KÇ4 - YIKINTI DURUMDA (376 ADA 1 PARSEL) KÇ5-BOŞ ARSA (376 ADA 3 PARSEL). KÇ6-KÖMÜR DEPOSU KÇ7-BOŞ ARSA KÇ8-KÖMÜR DEPOSU(376 ADA 8 PARSEL)			
20. YÜZYIL ≈ 1970					
20. YÜZYIL ≈ 1990		KÇ3-4- BOŞ ARSA (376 ADA 1-2 PARSEL) KÇ5-6 BOŞ ARSA (376 ADA 3 PARSEL) KÇ7- TİCARİ YAPI (TEK KATLI, BETONARME, 376 ADA 4 PARSEL) KÇ8-KÇ13- REKREASYON ALANI (CEMİL TOPUZLU PARKI, 376 ada 8 parsel, 170 ada 1, 2, 3 , 4, 5 parsel)			
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\4			
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [2] ELDEM, 1994 [3] KAYRA, 1986 [4] ELDEM, 1979 [5] ELDEM, 1979		[6] SEBAH JOAILIER, 1880, ALMAN ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ. [7] MİRALAY ALİ SAMİ FOTOĞRAFLARI (BİRLEŞTİRİLMİŞ), İRCİCA KİTAPLIĞI ARŞİVİ. [8] GENİM, 2006. YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.14	

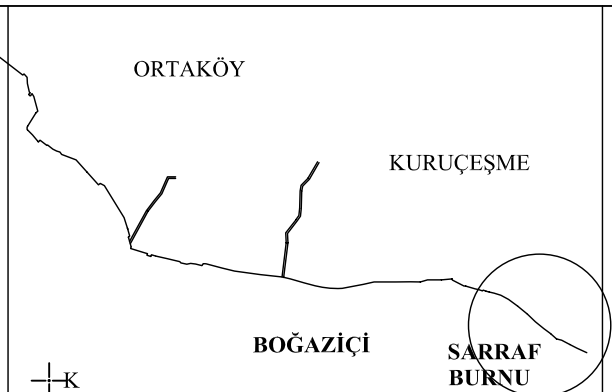
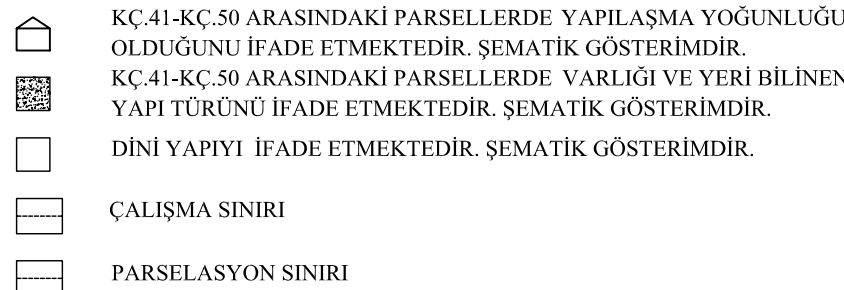
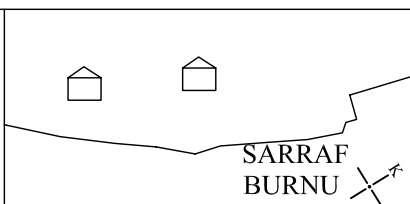
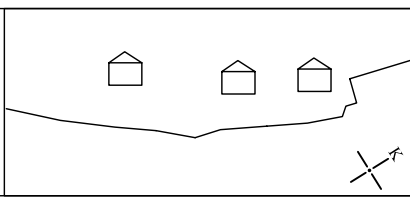
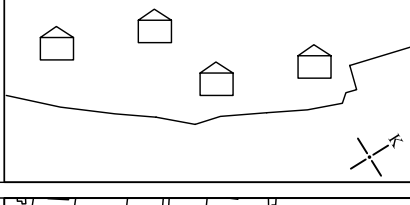
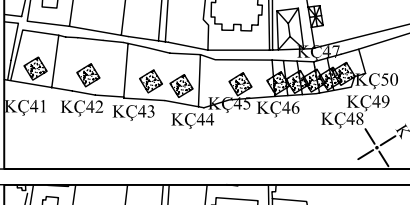
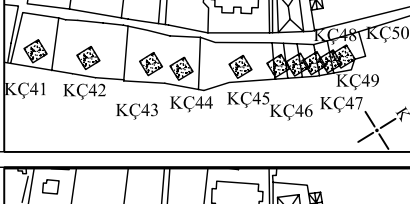
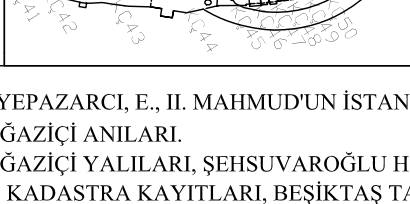
BOĞAZIÇI KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.9-KÇ.14 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ		
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN						
TARİH	HARİTA	GRAVÜR- FOTOĞRAF			YALILAR	
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					KÇ13-17. YÜZYILDAN İTİBAREN TIRNAKÇI YALISI	
18. YÜZYIL ORTALARI					KÇ13-17. YÜZYILDAN İTİBAREN TIRNAKÇI YALISI	
18. YÜZYIL SONU		KAUFFER HARİTASI[1], 1776.			KÇ13-FR. KAUFFER HARİTASINDA '... PAŞA SARAYI' OLARAK BELİRTİLEN YAPININ ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI OLMASI MÜMKÜNDÜR.	
19. YÜZYIL 1814-1815			KÇ13	1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİ[3]	KÇ8- KÇ9-HİBETULLAH SULTAN SARAYI KÇ10- KÇ11. BOŞ ARSA. KÇ13-ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI KÇ14-KAPTANPAŞA DİVAN EFENDİSİ EMİN EFENDİNİN ARSASI	
19. YÜZYIL ≈ 1850		KÇ9	KÇ10-KÇ11	KÇ13	KÇ14	KÇ8- KÇ9-HİBETULLAH SULTAN SARAYI KÇ10-11. YALI KÇ13-ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI KÇ14-KETHÜDA EMİN EDENDİNİN YALISI
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\resim1\400.jpg			SEBAH JOAILIER 1880 [5].	KÇ8-KÇ9- HİBETULLAH SULTAN SARAYI KÇ10- KÇ11- KÇ12- SEDAT HAKKI ELDEM'E GÖRE BURADA ESMA SULTAN HALİL PAŞA, DAMAT MAHMUT PAŞA, ABDULHAMİT, SEMİHA SULTAN, PRENS SABAHATTİN YALILARININ YER ALDIĞINI YAZMIŞ TARİH VERMEMİŞTİR. KÇ13-SENİHA SULTAN YALISI KÇ14-KETHÜDA EMİN EFENDİNİN YALISI
20. YÜZYIL ≈ 1900		KÇ9	[6]	KÇ13	KÇ14	KÇ9- NAZİME SULTAN YALISI. KÇ10- KÇ11- KÇ12- SEDAT HAKKI ELDEM'E GÖRE BURADA ESMA SULTAN HALİL PAŞA, DAMAT MAHMUT PAŞA, ABDULHAMİT, SEMİHA SULTAN, PRENS SABAHATTİN YALILARININ YER ALDIĞINI YAZMIŞ TARİH VERMEMİŞTİR. KÇ13-SENİHA SULTAN YALISI KÇ14-KETHÜDA EMİN EFENDİNİN YALISI
20. YÜZYIL ≈ 1950					KÇ8-KÖMÜR DEPOSU(376 ADA 8 PARSEL) KÇ9- KÖMÜR DEPOSU(376 ADA 8 PARSEL) KÇ10-KÇ11-KÇ12-KÇ13 KÖMÜR DEPOLARI, DEVLET DENİZ YOLLARI VE LİMANLARI İŞLETMESİ (170ADA 1-2-3-4-5 PARSEL) KÇ14- GAZ DEPOSU, STANDART OİL OF COMPANY(170 ADA 6 PARSEL)	
20. YÜZYIL ≈ 1970						
20. YÜZYIL ≈ 1990					KÇ8-KÇ13- REKREASYON ALANI (CEMİL TOPUZLU PARKI, 376 ada 8 parsel, 170 ada 1, 2, 3 , 4, 5 parsel) KÇ14- TİCARİ YAPI VE OTOPARK (TEK KATLI, BETONARME, 170 ADA 8 PARSEL)	
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\47.jpg			KÇ8-KÇ13- REKREASYON ALANI (CEMİL TOPUZLU PARKI, 376 ada 8 parsel, 170 ada 1, 2, 3 , 4, 5 parsel) KÇ14- TİCARİ YAPI VE OTOPARK (TEK KATLI, BETONARME, 170 ADA 8 PARSEL)	
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [2]WILLİAM HENRY BARTLETT GRAVÜRÜ, GRAVÜRLERLE TÜRKİYE. [3]KAYRA, ve ÜYEPAZARCI, 1992. [4]ELDEM, 1994 [5]SEBAH JOAILIER, 1880, ALMAN ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ.		[6]ELDEM,1979 [7] MİRALAY ALİ SAMİ FOTOĞRAFLARI (BİRLEŞTİRİLMİŞ), İRCİCA KİTAPLIĞI ARŞİVİ. YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.15		

BOĞAZİÇİ KIIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.14-KÇ.21 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN				KÇ.14-KÇ.21 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. KÇ.14-KÇ.21 ARASINDAKİ PARSELLER VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TARİH	HARİTA	GRAVÜR- FOTOĞRAF			
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI				KÇ20-İVAZ PAŞAZADE MOLLA BEY'İN YALISI DAHASONRA SÜRRE EMİNİ SALİH BEY YALISI	
18. YÜZYIL SONU			KAUFFER 1776[1]		
19. YÜZYIL 1814-1815		1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERİ[2]		KÇ15-16-17-ENDERUN-U HUMAYUN PAZARBAŞISI MUSTAFA EFENDİ'NİN ARSASI, YAHYA PAŞAZADE ALİ BEY'İN YALISI KÇ18- HEKİMBAŞI ARIF EFENDİ KERİMESİNİN ARSASI KÇ19-KADIASKER MUTEVEFFA ATA EFENDİZEDE MOLLA EFENDİ ARSASI KÇ20- İSMETLU BEYHAN SULTAN HAZRETLERİNE İNTİKAL EDEN YALI ARSASI KÇ21- HARAÇCIBASI ÇAVUŞZADE EMİN EFENDİ VE MAHDUMU VEHBİ BEY'İN YALISI	
19. YÜZYIL ≈ 1850		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\53.jpg		KÇ21	KÇ15-16 HARULLAH EFENDİZEDE ALİ BEY YALISI KÇ17- YAHYA PAŞAZADE ALİ BEY'İN YALISI (HAYRETTİN PAŞAZADE TAHİR BEY Y.) KÇ18- BEYLİKÇİ MUVAİNLERİNDEN RIZA EFENDİ YALISI. KÇ19- MURAD MOLLAZADE ARİF MOLLA EFENDİ YALISI (TAHİR BEY VERESESİ EMİNE HN. YALISI) KÇ20- VALİDE KETHÜDASI BİRADERİ ÖMER AĞAZADE ŞEFİF BEY'İN YALISI. KÇ21- MÜZEYİ HÜMAYUNLARI MÜDÜRÜ Y.
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\resim1600.jpg		KÇ14 KÇ15	1880 SEBAH JOAILİER[4]
20. YÜZYIL ≈ 1900		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\54.jpg		KÇ20	KÇ15-16-HARULLAH EFENDİZEDE ALİ BEY Y. KÇ17-HAYRETTİN PAŞAZADE TAHİR BEY Y. KÇ18-BEYLİKÇİ MUAVİNLERİNDEN RIZA BEY Y KÇ19- TAHİR BEY VERESESİ EMİNE HANIM'IN Y KÇ20- İVRAZ PASA SEYHULİSLAM SALİH EFENDİ YALISI KÇ21- MÜZEYİ HÜMAYUNLARI MÜDÜRÜ Y.
20. YÜZYIL ≈ 1950				KÇ15, KÇ16, KÇ17- KÇ18-KÇ19 AHMET MİTHAT NEMLİ, EV VE KAGİR ANTREPO(169 ADA 1 PARSEL) KÇ20- ÜÇ DEPO BİR MASARA SU(169 ADA 2 PARSEL) KÇ21- ABDULHADİ HİKMET BAHÇELİ AHŞAP KÖŞK(169 ADA 3 PARSEL)	
20. YÜZYIL ≈ 1970					
20. YÜZYIL ≈ 1990				KÇ15-16 TİCARİ YAPI, (TEK KATLI, BETONARME VE OTOPARK , 169 ADA 20 PARSEL). KÇ17-BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL) KÇ19- BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL) KÇ18- BOŞ ARSA (169 ADA 20 PARSEL) KÇ20-BOŞ ARSA (169 ADA 2 PARSEL) KÇ21- TİCARİ YAPI (4 KATLI BETONARME, 169 ADA 3 PARSEL)	
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\58.jpg		KÇ15 KÇ16 KÇ17 KÇ18 KÇ19 KÇ20 KÇ21	
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [2]KAYRA ve ÜYEPAZARCI, 1992. [3]ELDEM, 1994 [4]SEBAH JOAILİER FOTOĞRAFI, 1880, ALMAN ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ. [5]MİRALAY ALİ SAMİ FOTOĞRAF ALT YAZISI, İRCİCA ARŞİVİ.		[6]1949 TAPU VE KADASTRA KAYITLARI, BEŞİKTAŞ TAPU VE KADASTRA ARŞİVİ YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.16	

BOĞAZIÇI KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.21-KÇ.29 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ KÇ.21-KÇ.30 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. KÇ.21-KÇ.30 ARASINDAKİ PARSELLERDE VARLIĞI VE YERİ BİLİNE YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN					
TARİH	HARİTA	GRAVÜR-FOTOĞRAF		YALILAR	
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU	 MURAD- MOLLA KÖSKÜ	KAUFFER HARİTASI, 1776[1].		KÇ23- 1776 HARİTASINA GÖRE MURAT MOLLA KÖŞKÜ KÇ23- 1791 TARİHLİ BOSTANCI BAŞI DEFTERİNE GÖRE MUHSİNZADE MEHMET BEY'İN YALISI [2]	
19. YÜZYIL 1814-1815				1814-1815 BOSTANCIBAŞI DEFTERİ[3]	KÇ22- TIRNAKÇIZADE İBRAHİM BEY OĞLU MEHMET BEY YALISI. KÇ23- ABDULLAH PAŞAZADE MEHMET BEY'İN Y. KÇ24-BOYAR ANASTAS ZİMMİNİN HANESİ KÇ25- KARACA BOYAR ZİMMİNİN HANESİ KÇ26- 27-28-KARACA BOYAR'IN KAYIKHANESİ, SERKİS, ŞABCI ANDRİYAS ZİMMİNİN HANESİ, AVRAM YAHUDİNİN HANESİ VE KAHVESİ KÇ29- İNGİLİZ BEZİRGANI YAHUDİNİN HANESİ
19. YÜZYIL ≈ 1850		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\resim1\600.jpg		KÇ21 KÇ22 KÇ23 ARALIK KÇ26-27 KÇ29 KÇ30	KÇ22- TIRNAKÇIZADE İBRAHİM BEY OĞLU MEHMET BEY YALISI. KÇ23- SİLAHTAR AĞASI BEYZADE MEHMET BEY YALISI. KÇ24- BOYAR KAPİ KETHÜDAŞININ YALISI. KÇ25- ESKİNE ZİMMİNİN YALISI.
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\resim1\600.jpg		KÇ23 ARALIK KÇ26-27 KÇ29 KÇ30	SEBAH JOAİLİER, 1880[5]
20. YÜZYIL ≈ 1900		MİRALAY ALİ SAMİ 1900 CİVARI[6]	1915-20[7]	1915-20[7]	KÇ21-MÜZEYİ HÜMAYUNLARI MÜDÜRÜ VE ....YALISI KÇ22-KURNEDA (MABEYNCİ) Aİ BEY, ULVIYE SULTAN YALISI KÇ23 MUHSİNZADE YALISI KÇ24, KÇ25, KÇ26, KÇ27-YAPILA BU DÖNEMDEKİ SAHİPLERİ BİLİNİYOR.
20. YÜZYIL ≈ 1950				KÇ21- ABDULHADİ HİKMET BAHÇELİ AHŞAP KÖŞK (169 ADA 3 PARSEL) KÇ22-MİLTİYEDİ İSTAMUTİ YALISI(169 ADA 4 PARSEL) KÇ23-HALİL HİLMİ'YE AİT AHŞAP EVLİ KÖMÜR DEPOSU (169ADA 5 PARSEL) KÇ24-25 DEPO VE KÖMÜR DEPOSU(169 ADA 6-7-8-9 PARSEL) K26-27-28-KAGİR DEPO (168 ADA 1PARSEL), ARSA VE KÖMÜR DEPOSU (168 ADA 2 PARSEL), ARSA (168 ADA 3, 4, 5 PARSEL), İSMAİL HASAN'A AİT KAGİR KONUT, FIR VE DEPO(168 ADA 6 PARSEL), ARSA (168 ADA 7 PARSEL), BAHÇELİ KAGİR KONUT (168 ADA 8 PARSEL) KÇ29-KAGİR BAHÇELİ KONUT(167 ADA 1 PARSEL)	
20. YÜZYIL ≈ 1970					
20. YÜZYIL ≈ 1990				KÇ22-BOŞ ARSA (169 ADA 4 PARSEL). KÇ23-TİCARİ YAPI (REKONSTRÜKSİYON MUHSİNZADE YALISI, BETONARME, 2 KATLI, 169 ADA 18 PARSEL). KÇ24-25-BOŞ ARSA (169 ADA 6-15-13-9 PARSEL). KÇ26-YEŞİL ALAN (168 ADA 1 PARSEL). KÇ27-28 BOŞ ARSA (168 ADA 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 PARSEL)	
21. YÜZYIL 2006		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\63.jpg		2006	
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ [2]ŞEHSUVAROĞLU, 1986 [3]KAYRA ve ÜYEPAZARCI, 1986 [4]ELDEM, 1993 [5]SEBAH JOAİLİER FOTOĞRAFI, 1880, ALMAN ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ ARŞİVİ.		[5] MİRALAY ALİ SAMİ FOTOĞRAFLARI (BİRLEŞTİRİLMİŞ), İRCİCA KİTAPLIĞI ARŞİVİ. [6]1949 TARİHLİ TAPU KADASTRA KAYITLARI, BEŞİKTAŞ TAPU VE KADASTRO ARŞİVİ. [7] GENİM, 2006 YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.17	

BOĞAZİÇİ KİYY YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.29-KÇ.40 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN				KÇ.30-KÇ.41 ARASINDAKİ PARSELLER YAPILAŞMA YOĞUNLUĞU OLDUĞUNU İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. KÇ.30-KÇ.41 ARASINDAKİ PARSELLER VARLIĞI VE YERİ BİLİNE YAPI TÜRÜNÜ İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. DİNİ YAPIYI İFADE ETMEKTEDİR. ŞEMATİK GÖSTERİMDİR. ÇALIŞMA SINIRI PARSELASYON SINIRI	
TARİH	HARİTA	GRAVÜR- FOTOĞRAF			SİLÜET
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU			KÇ39 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\70.jpg	FAUVEL[1] (1784-1792)	KÇ39- BOSTANCIBAŞI KÖŞKÜ
19. YÜZYIL 1814-1815		BOSTANCIBAŞI DEFTERİ 1814-1815[2]		KÇ30-CEVAHİRCİ AVRAM YAHUDİNİN HANESİ MÜSTECİRİ BOHOR YAHUDİ KÇ31-32 SARRAF ARTIN KARISININ, SARRAF UZUN ARTINOGLUNUN HANESİ KÇ33- HANÇERLİ BEYİN HANESİ, MÜSTECİRİ SABCI BOHORAKI SARRAF KÇ34-35-36 KASBAR ZİMMİNİN,SARRAF AGOP KARISININ, SARRAF AVANES KARISININ HANESİ KÇ37- KURUÇESME BOSTANIYAN OCAGI (BOSTANCI OCAGI) KÇ38- AHMED HASEKİ HALİLESİNİN HANESİ KÇ39-BOSTANCI TAHİRİN VERESELERİ HANESİ, MÜSTECİRİ ELLAL DAVID YAHUDİ. KÇ40- DÜLBENCİ ESNAFINDAN KİYORK ZİMMİNİN HANESİ	
19. YÜZYIL ≈ 1850		KÇ27-28 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\65.jpg KÇ37 KARGO PULO 1850 [3] KÇ29-31 KÇ33 KÇ34 KÇ36			KÇ30-YALI. KÇ31-32 YALI. KÇ33- YALI. KÇ34-35-36 BOŞ ARSA. KÇ36-37- YALI. KÇ38-YALININ VARLIĞI BİLİNİYOR. KÇ39-YALININ VARLIĞI BİLİNİYOR. KÇ40- YALININ VARLIĞI BİLİNİYOR.
19. YÜZYIL ≈ 1880		KARGOPOULO [3]	KÇ38 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\66.jpg KÇ33 KÇ34 KÇ36 KÇ40 KÇ41		KÇ30-YALI. KÇ31-32 YALI. KÇ33-34- YALI. KÇ35-BOŞ ARSA. KÇ36-37- YALI. KÇ38-YALI. KÇ39-BOŞ ARSA. KÇ40- YALI.
20. YÜZYIL ≈ 1900		SEBAH JOAİLLER [4]	KÇ38 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\68.jpg KÇ29-31 KÇ33 KÇ34 KÇ36 KÇ40 KÇ41		KÇ30-YALI. KÇ31-32 YALI. KÇ33-34- YALI. KÇ35-BOŞ ARSA. KÇ36-37- YALI. KÇ38-YALI. KÇ39-BOŞ ARSA. KÇ40- YALI.
20. YÜZYIL ≈ 1950				KÇ29-KAGİR BAHÇELİ KONUT(167 ADA 1 PARSEL) KÇ30-31-DEMİR SUNDURMALI DEPO (167 ADA 2 PARSEL), DEPO ARSA (167 ADA 3 PARSEL) KÇ32-KAGİR DEPO (167 ADA 4 PARSEL), KÇ33-34-KÖMÜR DEPOSU (167 ADA 5 PARSEL), KAGİR DEPO (167 ADA 6 PARSEL) KÇ35- KÖMÜR DEPOSU (167 ADA 7 PARSEL) KÇ36-DEPO (169 ADA 8 PARSEL), KÖMÜR DEPOSU (169 ADA 9 PARSEL) KÇ37-KÖMÜR DEPOSU (167 ADA 9 PARSEL) KÇ38-FATMA HAYRİYE'YE AİT BOŞ ARSA (166 ADA 1 PARSEL) KÇ39-BARAKALI DEMİR DEPOSU(166 ADA 2 PARSEL) KÇ40-KÖMÜR DEPOSU (166 ADA 3-4 PARSEL)	
20. YÜZYIL ≈ 1970					
20. YÜZYIL ≈ 1990				KÇ29-KÇ44- YEŞİL ALAN (1243 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6 parsel, 1244 ada 7 ,8, 9 parsel, 1239 ada 1 , 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 parsel) ÖZLEM ATALAN 2006	
21. YÜZYIL 2006				C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\7	
		KÇ29-KÇ44			
[1]KAUFFER HARİTASI, 1776, ATATÜRK KİTAPLIĞI ARŞİVİ. [2]FAUVEL GRAVÜRÜ, GRAVÜRLERLE TÜRKİYE. [3]ELDEM, 1993-İRCICA ARŞİVİ [4] ELDEM, 1993 [5]1949 TARİHLİ TAPU KADASTRA KAYITLARI, BEŞİKTAŞ TAPU KADASTRA ARŞİVİ.		YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.18	

BOĞAZİÇİ KİYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY KURUÇEŞME SAHİLİ				KÇ.40-KÇ.50 ARASINDAKİ PARSELLERDE YAPILAŞMANIN 17. YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE DEĞİŞİM ANALİZİ	
TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN					
TARİH	HARİTA	GRAVÜR-FOTOĞRAF			
17. YÜZYIL VE ÖNCESİ					
18. YÜZYIL ORTALARI					
18. YÜZYIL SONU					
19. YÜZYIL 1814-1815		BOSTANCIBAŞI DEFTERİ 1814-1815[1]		KÇ41-SARI KALİMAKİ BEY'İN HANESİ KÇ42-KALCIBAŞI DÜZOĞLU YALISI KÇ43- HEKİM DİLAYTİ ZİMMİNİN HANESİ KÇ44- MUROZ BEYİN HANESİ, BU PARSELDE TARİHİ BİLİNMEMEMEKLE BİRLİKTE SABİK EFLAK VOYVODASI ALEKO (ALEXANDRE) BEY'İN YALISI VARDIR. KÇ45- KÇ46- KÇ47- KÇ48- KÇ49-KÇ50-CERRAH ANTON KARISININ HANESİ, SALCI KAPRİL ZİMMİNİN HANESİ	
19. YÜZYIL ≈ 1850					
19. YÜZYIL ≈ 1880		C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\84.jpg		KÇ43 KÇ44	KÇ41-SARI KALIMAKI YALISI. KÇ42-DÜZOĞLU YALISI KÇ44- ALEX KARATODORI. KÇ45- YEGLERİ, HAZNE, MEMDUH PASA, MAZLUM PASA KÇ46- BOŞ OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR. KÇ47- KÇ48 AMBER KÇ49-YAPININ BU DÖNEMDE KİME AIT OLDUGU BİLİNMIYOR. KÇ50-BOŞ ARSA[3]
20. YÜZYIL ≈ 1900		KÇ40 KÇ41 KÇ42 SEBAH KÇ45 JOAILLIER [2]			
20. YÜZYIL ≈ 1950				KÇ40-KÖMÜR DEPOSU (166 ADA 3-4 PARSEL) KÇ41-KÖMÜR DEPOSU (166 ADA 5 PARSEL) KÇ42-KÖMÜR DEPOSU(166 ADA 6 PARSEL) KÇ43-KAĞIR MAHSEN VE KÖMÜR DEPOSU (166 ADA 7 PARSEL) KÇ44-KAĞIR GAZ DEPOSU VE YAZIHANE (166 ADA 8 PARSEL) KÇ45-BAHÇELİ KAĞIR KONUT PETROL OFİSİ, SAKE KUYUMCUYAN AİT KAĞIR KONUT (166 ADA 9, 10 PARSEL) KÇ46-MEHMET ŞERİF ERYILMAZ BAHÇELİ KAĞIR KONUT (166 ADA 11 PARSEL) KÇ47-BOŞ ARSA, HATİCE KIYMET'E AİT BAHÇELİ KAĞIR KONUT (166 ADA 12-13 PARSEL) KÇ48-AYŞE GÜNSELİ GÜNEY BAHÇELİ KAĞIR KONUT (166 ADA 14 PARSEL) KÇ49-EMİN MEHMET AHŞAP KONUT (166 ADA 15 PARSEL) KÇ50-MEHMET HASİP KALAYCI (KAĞIR, İKİ KATLI YALİ) (166 ADA 16 PARSEL, 1900 civarı)	
20. YÜZYIL ≈ 1970		10 11 12 13 14 15 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\75.jpg		ORHAN ERDENEN, [5]	
20. YÜZYIL ≈ 1990		10 11 12 13 14 15 16 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\79.jpg		ORHAN ERDENEN, 1992[5]	
21. YÜZYIL 2006		14 15 16 C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Belgelerim\kas?m2006\80.jpg		KÇ29-KÇ44- YEŞİL ALAN (1243 ada 1, 2, 3, 4, 5, 6 parsel, 1244 ada 7 ,8, 9 parsel, 1239 ada 1 , 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 parsel) KÇ46- KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, 1238 ada 11 parsel) KÇ45- KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, 1239 ada 12-13 parsel) KÇ47-KONUT (DÖRT KATLI , BETONARME, PETROKULÜP YALISI, 1238 ada 12-13 parsel) KÇ48- KONUT (ÜÇ KATLI KAĞIR, 1238 ada 12-13 parsel) KÇ49- KONUT (ÜÇ KATLI AHŞAP, 1238 ada 14 parsel) KÇ50-KONUT, MAKBULE ATADAN YALISI (AHŞAP,İKİ KATLI, inş. 1900 civarı, 1238 ada 16 parsel) ÖZLEM ATALAN2004	
[1]KAYRA, C., ÜYEPAZARCI, E., II. MAHMUD'UN İSTANBUL'U BOSTANCIBAŞI SİCİLLERİ. [2]ELDEM,S., BOĞAZİÇİ ANILARI. [3]ELDEM,S., BOĞAZİÇİ YALILARI, ŞEHSUVAROĞLU H., BOĞAZİÇİNE DAİR. [4]1949 TAPU VE KADASTRA KAYITLARI, BEŞİKTAŞ TAPU KADASTRA ARŞİVİ. [5] ERDENEN, O., BOĞAZİÇİ SAHİLHANELERİ.		YAZILI KAYNAKLARIN TÜMÜ KAYNAKÇA LİSTESİNDE YER ALMAKTADIR.		ŞEKİL 4.19	

**BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN
TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA;
ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ**

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

KORUNMUŞLUK DURUMU

- PARSELASYON SINIRI
- ÇALIŞMA ALANI SINIRI

**ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI ŞERİDİNDE
YER ALAN TESCİLLİ YAPILAR**

- HARAP/ BOZULMUŞ DURUMDA KÜLTÜR VARLIKLARI
- RESTORE EDİLMİŞ KÜLTÜR VARLIKLARI
- REKONSTÜRKSIYON/ RESTİTÜSYON UYGULANMIŞ KÜLTÜR VARLIKLARI

**ORTAKÖY- KURUÇEŞME KIYI ŞERİDİNDE
YER ALAN YENİ YAPILAR**

- TARİHİ ÇEVREYE UYUMLU YENİ YAPILAR
- TARİHİ ÇEVREYE UYUMSUZ YENİ YAPILAR

BU HARİTA 2006 YILI HALEHAZIR VE KADASTRA HARİTALARI İLE SEDAT HAKKI ELDİM'İN 'BOĞAZÇI YALILARI' KİTABINDAN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150 m

ŞEKİL 5.1

**BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN
TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA
YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA;
ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ**

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

MÜDAHALE ÖNERİLERİ

- PARSELASYON SINIRI
- ÇALIŞMA ALANI SINIRI

**TAMAMI VEYA BİR KISMININ KORUNMASI
GEREKLİ, ANITSAL VE SİVİL NİTELİKLİ
TESCİLLİ YAPILAR**

- SÜREKLİ BAKIM İLE KORUNMASI GEREKLİ,
RESTORE EDİLMİŞ (RESTORASYON,
REKONSTRÜKSİYON, RESTİTÜSYON) SİVİL
YAPILAR
- RESTORE EDİLMESİ ÖNERİLEN SİVİL
YAPILAR

- SÜREKLİ BAKIM İLE KORUNMASI GEREKLİ,
RESTORE EDİLMİŞ (RESTORASYON,
REKONSTRÜKSİYON, RESTİTÜSYON)
ANITSAL YAPILAR

**YENİ DÜZENLEMELER ÖNERİLEN TESCİLLİ
OLMAYAN YAPILAR**

- SÜREKLİ BAKIM VE ONARIM
- CEPHE YENİLEME
- ELEMAN DEĞİŞTİRME
- BASİT ONARIM
- EK TEMİZLEME/ KAT İNDİRME
- YERİNDEN KALDIRMA

YENİ DÜZENLEMELER ÖNERİLEN PARSELLER

- TURİZM AMAÇLI KULLANIM
- SOSYAL DONATI ALANI (GEZİ ALANI, PARK,
ÇOCUK BAĞÇESİ, GÖRSEL NEDENLERLE
KORUNACAK ALANLAR)
- REFERANS NOKTALARIYLA
YAPI İZİ BELİRTİLMESİ

BU HARİTA 2006 YILI HALEHAZIR PLANI, KADASTRA
PLANI, İMAR PLANI VE NOTLARINA GÖRE ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150 m

ŞEKİL 5.2

C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Desktop\dosya\aa.jpg			
C:\Documents and Settings\ozlem atalan\Desktop\dosya\bb.jpg			

KURİCİTSMİ									
OK-1-ASMA SULTAN VALISI	OK-2	OK-3	OK-4	OK-5	OK-6	OK-7	OK-8	OK-9	OK-10
OK-11-BİRDİR SULTAN VALISI	OK-12-HAYRE SULTAN VALISI	OK-13-FAVHA SULTAN VALISI	OK-14	OK-15-16	K-C-ZERKE SULTAN SAKAYI	K-C-NAİME SULTAN SAKAYI	DEFTERDAR BİRDİR PAŞA CAHİSİ	K-C-2-KÇ KAPTAN DERYA HİSSAN PAŞA VALİSİ NAİLE SULTAN	K-C-3-YAŞAR BEYDİR VALİSİ
OK-16-17-PİŞA	OK-18-19-PİŞA	OK-20-21-PİŞA	OK-22-23-PİŞA	OK-24-25-PİŞA	OK-26-27-PİŞA	OK-28-29-PİŞA	OK-30-31-PİŞA	OK-32-33-PİŞA	OK-34-35-PİŞA

[illegible][illegible]

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

19. YÜZYIL ORTALARI, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

■ 19. YÜZYIL HARİTALARINA GÖRE VARLIĞI VE YERİ
BİLİLEN YAPI TÜRÜDÜR .(ŞEMATİK OLARAK
GÖSTERİLMİŞTİR).

--- ÇALIŞMA ALANI SINIRI

C1-1853 YILINDAN İTİBAREN N. BALYAN'A ABULMECİT
TARAFINDAN YAPTIRILAN ORTAKÖY CAMİSİ BULUNMAKTADIR.

C2-1814- 1815 TARİHİNEKİ BOSTANCI DEFTERİNE GÖRE DEFTEDAR
İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. BU CAMİ II.
MAHMUT DÖNEMİNDE, 1855-56 TARİHİNDE YAPILMIŞTIR.

OK12-1814-15 BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİNDE HATİCE SULTAN
YALISININ İSMİ YOKTUR. HATİCE SULTAN YALISI 19. YÜZYILIN
ORTALARINDA İNŞA EDİLMİŞTİR.

OK13-1814-15 BOSTANCIBAŞI DEFTERLERİNDE FATMA SULTAN
YALISININ İSMİ YOKTUR.FATMA SULTAN YALISI 19. YÜZYIL
ORTALARINDA İNŞA EDİLMİŞTİR.

KÇ1- KÇ2-NEŞETABAD-HATİCE SULTAN SARAYI, 1892 YILINDAN
İTİBAREN BURADA ZEKİYE SULTAN SARAYI YER ALMAKTADIR.
KÇ3-KÇ4-SABIK SİLAHDARI SEHRİYARİ EMİN AGA'NIN YALISI, 1860
YILI CİVARINDAN İTİBAREN HASAN PAŞA YALILARI.

KÇ5-KÇ6-KÇ7-ÇAVUSLAR EMİNİ TAHSİN EFENDİNİN YALISI,
MÜDERRİSSİNDEN YENİŞEHİRLİ MUSTAFA PAŞAZADE ŞEFİK BEY'İN
YALISI

KÇ8- KÇ9-HİBETULLAH SULTAN SARAYI
KÇ10-11. BOŞKEN 1850'DEN İTİBAREN YALI İNŞA EDİLMİŞTİR.

KÇ13-ESMA SULTAN HAZRETLERİNİN TIRNAKÇI YALISI

KÇ14-KAPTANPAŞA DİVAN EFENDİSİ EMİN EFENDİNİN ARSASI, 1850'DEN
İTİBAREN KETHÜDA EEMİN EFENDİNİN YALISI İNŞA EDİLMİŞTİR.

KÇ15-16 HARULLAH EFENDİZADE ALİ BEY YALISI

KÇ17- YAHYA PAŞAZADE ALİ BEY'İN YALISI
(HAYRETTİN PAŞAZADE TAHİR BEY Y.)

KÇ18- İSAZADE (BEYLİKÇİ MUVAİNLERİNDEN) RIZA EFENDİ YALISI.

KÇ19- MURAD MOLLAZADE ARİF MOLLA EFENDİ
YALISI (TAHİR BEY VERESESİ EMİNE HN. YALISI)
KÇ20- VALİDE KETHÜDASI BİRADERİ ÖMER AĞAZADE ŞEFİK BEY'İN
YALISI.

KÇ21- MÜZEYİ HÜMAYUNLARI MÜDÜRÜ Y.

KÇ22- TIRNAKÇIZADE İBRAHİM BEY OĞLU MEHMET BEY YALISI.

KÇ23- SİLAHTAR AĞASI SAİD BEYZADE MEHMET BEY YALISI

KÇ24-FİRARİ KAPI KETHÜDASI'NI YALISI

KÇ25- ESKİNE ZİMMİNİN YALISI

KÇ30-YALI.

KÇ31-32 YALI.

KÇ33- YALI.

KÇ34-35-36 BOŞ ARSA.

KÇ36-37- YALI.

KÇ38-KÇ50-BİLİNİYOR

ÇALIŞMA ALANI SINIRI, ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YAPILARINI
KAPSAMAKTADIR. BU HARİTA 1814-1815 YILI BOSTANCI DEFTERİ
İLE 19. YÜZYIL BAŞI BOĞAZİÇİ HARİTALARINDAN, KARGOPOULO
VE ABDULLAH FRERES FOTOĞRAFLARINDAN YARARLANILARAK
ÇİZİLMİŞTİR. AYRICA, SEDAT HAKKI ELDEM (1994) RESTİTÜSYON
PROJELERİNE GÖRE, YAPILAR TEKRAR ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

ŞEKİL 4.5

BOĞAZİÇİ KIYI YERLEŞMELERİNİN TARİHSEL DEĞİŞİM SÜRECİ VE KORUMA YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA; ORTAKÖY-KURUÇEŞME SAHİLİ

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Can BİNAN

TEZ ÖĞRENCİSİ: Y.Mimar Özlem ATALAN

1880-1905 TARİHLERİ ARASINDA ORTAKÖY-KURUÇEŞME KIYI YERLEŞİMİ

■ 1880-1905 TARİHLERİ ARASINDA HARİTALARA GÖRE VARLIĞI VE YERİ BİLİNER YAPI TÜRÜDÜR .(ŞEMATİK OLARAK GÖSTERİLMİŞTİR).

— ÇALIŞMA ALANI SINIRI

C1-1853 YILINDAN İTİBAREN N. BALYAN'A ABDULMECİT TARAFINDAN YAPTIRILAN ORTAKÖY CAMİSİ BULUNMAKTADIR. C2-1814- 1815 TARİHİNEKİ BOSTANCI DEFTERİNE GÖRE DEFTEDAR İBRAHİM EFENDİ CAMİ SERİFİ YER ALMAKTADIR. BU CAMİ II. MAHMUT DÖNEMİNDE, 1855-56 TARİHİNDE YAPILMIŞTIR.

OK1-ESMA SULTAN YALISI

OK2--YALI.

OK3-YALI.

OK4-YALI.

OK5-1880 YILINDA GÖRÜLEN YAPI 1900 'LÜ YILLARDA YIKILMIŞTIR.

OK6-YALI.

OK7-1880 YILINDA GÖRÜLEN YAPI 1900 'LÜ YILLARDA YIKILMIŞTIR.

OK8- BURAYA YENİ İNŞA EDİLEN YAPININ BU DÖNEMDE KİME AIT OLDUĞU BİLİNİYOR.

OK9-1880 YILINDA GÖRÜLEN YAPI 1900 'LÜ YILLARDA YIKILMIŞTIR.

OK10- 1880 YILINDAN SONRA KARAKOL BİNASI YAPILDI.

OK11- FEHİME SULTAN YALISI

OK12- HATİCE SULTAN YALISI

OK13- FATMA SULTAN YALISI

OK14- YALI.

OK15- 1880 YILINA KADAR BOSTANCIYAN OCAĞI

OK16- BOŞ ARSA

KÇ1- KÇ2 ZEKİYE SULTAN SARAYI, NAİME SULTAN SARAYI BU YALILAR 1892 YILINDA YAPILMIŞTIR.

KÇ3- KÇ4 KAPTANI DERYA HASAN PASA YALISI, NAİLE SULTAN

KÇ5-VASİF EFENDİ YALISI

KÇ6-RAUF PAŞA YALISI

KÇ- ABDURRAHMAN PAŞA YALISI

KÇ8-MEDİHA SULTAN YALISI

KÇ9- NAZİME SULTAN YALISI.

KÇ10- KÇ11- KÇ12- BU DÖNEMDE BURADA YALI YER ALIP ALMADIĞI HAKKINDA BİLGİYE YOKTUR. SEDAT HAKKI ELDEM ESMA SULTAN HALİL PAŞA, DAMAT MAHMUT PAŞA, ABDULHAMİT, SEMİHA SULTAN, PRENS SABAHATTİN YALILARININ YER ALDIĞINI YAZMIŞ TARİH VERMEMİŞTİR. KÇ13-SENİHA SULTAN YALISI

KÇ14-KETHÜDA EMİN EFENDİNİN YALISI

KÇ15-KÇ16- HARULLAH EFENDİZADE ALİ BEY YALISI

KÇ17- HAYRETTİN PAŞAZADE TAHİR BEY YALISI

KÇ18- BEYLİKÇİ MUAVİNLERİNDEN RIZA BEY YALISI

KÇ19- TAHİR BEY VERESESİ EMİNE HANIMIN YALISI- ELDEM'E GÖRE BURADA MAZLUM PASA YALISI VARDI. ANCAK TARİHİ BELİRTİLMEMİŞTİR.

KÇ20-AYVAZ PAŞA ŞEYHULİSLAM SALİH EFENDİ YALISI.

KÇ21- MÜZEYİ HÜMAYUNLARI MÜDÜRÜ YALISI

KÇ22- KURNEDA ARİF BEY YALISI

KÇ23- MUHSİNZADE YALISI

KÇ24-KÇ25- REMZİ PASA VAKFI(ELDEM BU YALININ İSMİNİ VERMİS, BULUNDUGU TARİHİ BELİRTMEMİŞTİR.)

KÇ26-BOŞ OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR.

KÇ27-YALI

KÇ28-YALI.

KÇ29- BOŞ OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR.

KÇ30- YALI

KÇ31-KÇ32- YALI.

KÇ33-YALI.

KÇ34-YALI.

KÇ35-BOŞ OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR.

KÇ36-YALI.

KÇ37-BOSTANCI OCAĞI

KÇ38-AHMET HASEKİ YALISI

KÇ39-BOSTANCI TAHİR YALISI

KÇ40-HEKİM TOPUZ YALISI

KÇ41-SARI KALIMAKI YALISI

KÇ42-DÜZÖĞLU YALISI

KÇ44- ALEX KARATODORI

KÇ45- VEGLERİ, HAZNE, MEMDUH PASA, MAZLUM PASA

KÇ46- BOŞ OLARAK GÖRÜLMEKTEDİR.

KÇ47- KÇ48 AMBER

KÇ49-YAPININ BU DÖNEMDE KİME AIT OLDUGU BİLİNİYOR.

KÇ50-MAKBULE ATADAN YALISI

ÇALIŞMA ALANI SINIRI ORTAKÖY- KURUÇEŞME KIYI YAPILARINI KAPSAMAKTADIR. HARİTA; 19. YÜZYIL SONU İLE 20. YÜZYIL BAŞI BOĞAZİÇİ HARİTALARINDAN, MİRALAY ALİ SAMİ, SEBAH& JOAİLLİER FOTOGRAFLARI İLE ELDEM (1994) ŞEHSUVAROĞLU (1986)YAYINLARINDAN YARARLANILARAK ÇİZİLMİŞTİR. AYRICA, SEDAT HAKKI ELDEM (1994) RESTİTÜSYON PROJELERİNE GÖRE, YAPILAR TEKRAR ÇİZİLMİŞTİR.

0 50 100 150m

ŞEKİL 4.6